Υπουργείο
Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
Πολιτιστικό Ίδρυμα

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΙ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

Β' ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
Πρόγραμμα Εγγραφής Βιβλίου

Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων - Αθήνα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Το δράμα

Προέλευση Το δράμα είναι μια σύνθετη ποιητική δημιουργία που αποτέλεσε την ύψιστη πνευματική έκφραση των κλασικών χρόνων. Στο ποιητικό αυτό είδος χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από το Έπος και τη Λυρική ποίηση, ενώ κατά την παρουσίασή του ενώπιον του κοινού συνόδευαν τον λόγο η μουσική και η όρχηση· γιατί το δράμα δεν προοριζόταν για μια απλή απαγγελία αλλά για παράσταση ενός συγκλονιστικού γεγονότος, που εξελισσόταν σαν ζωντανή πραγματικότητα μπροστά στους θεατές.

Το δράμα προήλθε από τα θρησκευτικά δρώμενα και συνδέθηκε εξαρχής με τη λαμπρότερη εορτή του Διονύσου, τα Μεγάλα Διονύσια, που είχαν κυρίαρχη θέση στο αθηναϊκό εορτολόγιο. Οι πρόγονοί μας από πολύ παλιά είχαν δώσει στις θρησκευτικές εκδηλώσεις τους δραματικό χαρακτήρα (δηλ. μορφή παράστασης) : στο Άργος και στη Σάμο αναπαριστούσαν τους γάμους του Δία και της Ήρας, στην Κρήτη τη γέννηση του Δία, στους Δελφούς έφηβοι παρίσταναν τον αγώνα του Απόλλωνα με τον δράκοντα· ακόμα και στα Ελευσίνια μυστήρια ονόμαζαν τις μυστικές ιεροτελεστίες *δρώμενα*. Στις τελετές όμως του Διονύσου τα δρώμενα ήταν λαμπρότερα και πιο επίσημα.

Ο Διόνυσος, ως θεός του αμπελιού και του κρασιού, προσωποποιούσε τον κύκλο των εποχών του έτους, τη διαδικασία της σποράς και της βλάστησης, τη γονιμοποίηση των καρπών και γενικά όλες τις μυστηριώδεις παραγωγικές δυνάμεις της φύσης. Αυτόν τον αδιάκοπα επαναλαμβανόμενο κύκλο της ζωής και του θανάτου οι λατρευτές του Διονύσου τον είχαν συνδέσει με τη γέννηση του θεού, τη δράση του, τον θάνατο και την επαναφορά του στη ζωή. Φαντάζονταν ακόμα τον θεό να κυκλοφορεί ανάμεσα στους ανθρώπους, μαζί και με τους τραγόποδες ακολούθους του, τους Σατύρους, και να παρακινεί όλους να ξεχάσουν τις έγνοιες της ζωής και να παραδοθούν στο γλεντοκόπι και στη χαρά.

Κατά τις τελετές του Διονύσου οι οπαδοί του λάτρευαν τον θεό σε κατάσταση ιερής μανίας, άφθονης οινοποσίας, πολλών αστεϊσμών και έξαλλου ενθουσιασμού. Ουσιώδες γνώρισμα των λατρευτικών τους εκδηλώσεων ήταν η *έκσταση*, η συναισθηματική μέθη, που τους ταύτιζε με άλλα πρόσωπα, τους Σατύρους, και τους μετέθετε σε μια κατάσταση θεϊκή. Για την επιτυχία της έκστασης οι πιστοί μεταμφιέζονταν. Τυλίγονταν με δέρματα ζώων, άλειφαν το πρόσωπό τους με το κατακάθι του κρασιού (*τρυγία*) ή το σκέπαζαν με φύλλα δέντρων, φορούσαν στεφάνια από κισσό, πρόσθεταν ουρές, γένια ή κέρατα, όπως και οι ακόλουθοι του θεού.

Σ' αυτές τις μεταμφιέσεις των εορταστών του Διονύσου έχει την αφετηρία του το δράμα, γιατί και τα πρόσωπα του δράματος μεταμφιέζονταν, για να υποδυθούν τους ήρωες του έργου. Τα στάδια, βέβαια, της μετάβασης από τις θρησκευτικές τελετές στο δράμα δεν είναι γνωστά· ο Αριστοτέλης όμως μας πληροφορεί πως οι πρωτοτραγουδιστές των χορικών ασμάτων προς τιμή του Διονύσου έδιναν αφορμές για δραματικές παραστάσεις (**Ποιητική,** 1449 a14).

Όταν ο Πεισίστρατος ίδρυσε ιερό προς τιμή του Διονύσου στα ΝΑ της Ακρόπολης (όπου σήμερα τα ερείπια του διονυσιακού θεάτρου), μετέφερε σ' αυτό από τις Ελευθερές της Βοιωτίας το ξύλινο άγαλμα του Διονύσου του Ελευθερέως και οργάνωσε λαμπρές εορτές. Σ' αυτό τον χώρο ο Θέσπης, από την Ικαρία της Αττικής (σημερινό Διόνυσο), δίδαξε για πρώτη φορά δράμα, στα μέσα της 61ης Ολυμπιάδας, δηλ. το 534 π.Χ. Έκτοτε το δράμα σταδιακά τελειοποιήθηκε, γιατί η εξέλιξή του συνέπεσε με τον πλούτο και το μεγαλείο της Αθήνας.

Χρόνος των παραστάσεων Οι δραματικές παραστάσεις επικράτησε να γίνονται κατά τις εορτές του Διονύσου, ώστε να συνδέονται με τη θρησκευτική τους προέλευση. Οι εορτές αυτές στην Αττική ήταν τέσσερις:

- **Τα Μεγάλα ή ἐν ἄστει Διονύσια**· τελούνταν τον αττικό μήνα Ελαφηβολιώνα (μέσα Μαρτίου-Απριλίου). Ήταν η λαμπρότερη εορτή του Διονύσου· η διάρκειά τους ήταν έξι μέρες και παρουσιάζονταν σ' αυτή νέα δράματα.
- **Τα Μικρά ή κατ' ἀγρούς Διονύσια**· εορτάζονταν τον μήνα Ποσειδεώνα (μέσα Δεκεμβρίου-Ιανουαρίου) και παρουσιάζονταν σ' αυτά επαναλήψεις των επιτυχημένων δραμάτων. Ονομαστά ήταν τα **κατ' αγρούς Διονύσια**, που εορτάζονταν στο περίφημο Διονυσιακό θέατρο του Πειραιά.
- **Τα Λήναια**, που εορτάζονταν τον μήνα Γαμηλιώνα (μέσα Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου)· στη διάρκεια της εορτής παριστάνονταν νέες τραγωδίες και κωμωδίες.
- **Τα Ἀνθεστήρια,** που εορτάζονταν τον μήνα Ανθεστηριώνα (μέσα Φεβρουαρίου-Μαρτίου). Ήταν εορτή της ανθοφορίας στην αρχή της Άνοιξης. Παλαιότερα δε γίνονταν δραματικοί αγώνες· πολύ αργότερα προστέθηκαν και αυτοί ως μέρος της εορτής

Απ' όλες τις εορτές του Διονύσου η πιο επίσημη ήταν τα Μεγάλα Διονύσια. Την εποπτεία τόσο της εορτής όσο και των δραματικών αγώνων είχε τότε ο *Επώνυμος Άρχων*.

Είδη του δράματος Τρία είναι τα είδη του δράματος : η τραγωδία, η κωμωδία και το σατυρικό δράμα

- **Το σατυρικό δράμα.** Χαρακτηρίστηκε ως *παίζουσα τραγωδία*· ήταν δηλαδή ένα ευχάριστο λαϊκό θέαμα που διατηρούσε τα εξωτερικά γνωρί-

σματα της τραγωδίας, αλλά σκοπό είχε μόνο να προκαλέσει το γέλιο και όχι να διδάξει, όπως η τραγωδία και η κωμωδία. Στο σατυρικό δράμα οι θεατές ξανάβρισκαν τους Σατύρους (από αυτούς και η ονομασία) και τον γέροντα Σειληνό, που αποτελούσαν τον χορό, κι έτσι ικανοποιούσαν την ευλάβειά τους προς τις θρησκευτικές παραδόσεις.

Οι ποιητές που συμμετείχαν στους δραματικούς αγώνες έπρεπε να παρουσιάσουν, μαζί με τις τρεις τραγωδίες, και ένα σατυρικό δράμα, ώστε να τελειώνουν οι παραστάσεις με ένα θέαμα εύθυμο και ανακουφιστικό.

- **Η κωμωδία.** Και η κωμωδία, όπως και τα άλλα δύο είδη του δράματος, προήλθε από τις Διονυσιακές εορτές. Οι κωμικοί ποιητές επιδίωκαν να γελοιοποιούν πρόσωπα και καταστάσεις, ώστε μέσα από τη φάρσα, το γέλιο και την ευθυμία να ασκούν την κριτική τους. Τα πρόσωπα των κωμωδιών ήταν σύγχρονα και αντιπροσώπευαν καταστάσεις -πολιτικές, κοινωνικές, ηθικές- που έβλαπταν ή ήταν επικίνδυνες για την πόλη. Έτσι η κωμωδία αντλούσε τα θέματα από την καθημερινή ζωή, αλλά συχνά τα «έντυνε» με μύθους ή κατασκεύαζε πλαστές εικόνες, που, με το υπερβολικό και το γελοίο, είχαν σκοπό να τέρψουν αλλά και να διορθώσουν τα «κακῶς κείμενα».

ΙΙ. Η τραγωδία

Γένεση Ο Αριστοτέλης συνδέει την τραγωδία με τον διθύραμβο, ένα χορικό άσμα που χαρακτηρίστηκε *διονυσιακό*. Κατά τον Σταγειρίτη φιλόσοφο, η τραγωδία προήλθε *ἀπό τῶν ἐξαρχόντων τόν διθύραμβον*, δηλαδή από τους πρωτοτραγουδιστές των διθυραμβικών χορών.

Η λέξη **τραγωδία** έχει αβέβαιη προέλευση. Οι δύο γνωστές απόψεις, ότι δηλαδή τραγωδία σημαίνει : 1) *ᾠδὴ τῶν τράγων* = χορικό άσμα των λατρευτών του Διονύσου που φορούσαν δέρματα τράγων ή 2) χορικό άσμα σε διαγωνισμό, όπου το βραβείο για τον νικητή ήταν τράγος, θεωρούνται αυθαίρετες και χωρίς ισχυρή επιστημονική στήριξη.

Σταθμό στην εξέλιξη του διθυράμβου σημείωσε ο Αρίων από τη Μήθυμνα της Λέσβου, που είχε εγκατασταθεί στις αρχές του 6ου αι. π.Χ. στην αυλή του Περιάνδρου, τυράννου της Κορίνθου, πιθανότατα για να ενισχύσει τη διονυσιακή λατρεία. Ο Αρίων διαμόρφωσε καλλιτεχνικά τον διθύραμβο, συνθέτοντας τους στίχους και τη μουσική. Το περιεχόμενό του ήταν στην αρχή σχετικό με τους μύθους του Διονύσου, αργότερα όμως και με άλλα μυθικά πρόσωπα ή ήρωες. Τους διθυράμβους του Αρίωνα εκτελούσε χορός 50 ανδρών, τον οποίο ασκούσε ο ίδιος ο ποιητής. Ο χορός αυτός, τραγουδώντας τον διθύραμβο με τη συνοδεία κιθάρας, *ὠρχεῖτο*, δηλαδή έκανε χορευτικές

κινήσεις γύρω από τον βωμό του Διονύσου. Ο Αρίων θεωρείται και *εύρετής τοῦ τραγικοῦ τρόπου*, που σήμαινε ένα είδος μουσικής, το οποίο τραγουδούσαν οι χορευτές μεταμφιεσμένοι σε τράγους, δηλαδή σατύρους.

Το μεγάλο βήμα πάντως από τον διθύραμβο στην τραγωδία έγινε στην Αττική. Ο Αρίων είχε παρουσιάσει βέβαια τον εξάρχοντα του διθυράμβου, αλλά δεν του είχε δώσει ανεξάρτητο ρόλο από τον χορό. Σ' αυτήν την καινοτομία προχώρησε ο Θέσπης στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. Σύμφωνα με έμμεσες πληροφορίες (αγγειογραφίες και κάποια μαρτυρία που αποδίδεται στον Αριστοτέλη), ο Θέσπης ξεχώρισε οριστικά τον εξάρχοντα (πρωτοτραγουδιστή - υποκριτή) από την ομάδα - χορό. Αυτόν τον εξάρχοντα-υποκριτή τον ταύτισε πλέον με το πρόσωπο που υποδυόταν. Αλλά και οι λόγοι του υποκριτή, στον διάλογό του με τον χορό, ήταν στίχοι που απαγγέλλονταν και δεν ήταν όμοιοι με εκείνους της μελωδίας του χορού. Οι στίχοι αυτοί αποτέλεσαν τα πρώτα θεατρικά στοιχεία, γιατί με την παρεμβολή τους ανάμεσα στα χορικά κομμάτια διευκόλυναν την παρουσίαση του μύθου, μέσα από διάλογο και αφήγηση.

Ο ίδιος ποιητής φαίνεται ότι ενθουσίασε με τις καινοτομίες του τον λαό και, παρά τις αντιδράσεις του γέροντα πια Σόλωνα, που θεωρούσε τις παραστάσεις ψευδολογίες, δημιούργησε έναν μικρό θίασο, το γνωστό *ἅρμα Θέσπιδος*, με τον οποίο περιόδευε στα χωριά της Αττικής και έπαιρνε μέρος στις ανοιξιάτικες Διονυσιακές γιορτές.

Όσο τα διαλογικά-θεατρικά στοιχεία, με τον καιρό, έπιαναν μεγαλύτερη έκταση, τόσο περιοριζόταν και ο ρόλος του χορού, μέχρι που κατέληξε να τραγουδάει άσματα άσχετα με τον Διόνυσο. Όταν και οι υποθέσεις των έργων έπαψαν πια να έχουν άμεση σχέση με τον Διόνυσο (ήταν δηλαδή *απροσδιόνυσες*), σταμάτησαν και οι άντρες του χορού να μεταμφιέζονται σε σατύρους. Έτσι η τραγωδία έπαιρνε με την πάροδο του χρόνου την οριστική της μορφή ως θεατρικό είδος.

Ορισμός Ο Αριστοτέλης στην **Ποιητική** του (1448b-24 κ.ε) δίνει τον ακόλουθο ορισμό της τραγωδίας : *Ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστῳ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.*

Σύμφωνα με τον ορισμό, η τραγωδία είναι *απομίμηση* μιας σοβαρής και με αξιόλογο περιεχόμενο πράξης· είναι αναπαράσταση της πραγματικότητας, όχι όμως πιστή και δουλική αλλά ελεύθερη και δημιουργική, με τάση εξιδανίκευσης.Ο χαρακτηρισμός *τελεία* δηλώνει πως η υπόθεση της τραγωδίας έχει αρχή, μέση και τέλος, ενώ το *μέγεθός* της έχει τέτοια έκταση, ώστε να μπορεί ο θεατής να έχει πλήρη εποπτεία, σαφή αντίληψη και του συνόλου του έργου και των επιμέρους. Εξάλλου η μίμηση γίνεται με λόγο *ἡδυσμένο,*

που έχει δηλαδή ρυθμό, αρμονία και μελ-ωδία· όμως αυτά τα στοιχεία δε διασκορπίζονται με τον ίδιο τρόπο σε όλο το έργο, αλλά όπου ταιριάζει το καθένα. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της τραγωδίας είναι η *δράση*. Οι υποκριτές δεν απαγγέλλουν απλώς, αλλά μιμούνται τους ήρωες του έργου τους οποίους υποδύονται. Όπως ερμηνεύει εύστοχα ο T.S. Eliot, «πίσω από τον τραγικό λόγο βρίσκεται η δραματική ενέργεια, η χροιά της φωνής, το ανασηκωμένο χέρι ή ο τεντωμένος μυς, και η ιδιαίτερη συγκίνηση».

Σκοπός της τραγωδίας είναι να οδηγήσει τον θεατή, μέσα από τον *ἔλεο* και τον *φόβο*, στην *κάθαρση*-έναν όρο δύσκολο που έχει απασχολήσει επί αιώνες τους ερμηνευτές. Κατά τον Αριστοτέλη, ο φόβος και ο έλεος (συμπάθεια), αποτελούν την *οἰκεία*, τη χαρακτηριστική ηδονή, που προκαλεί η τραγωδία. Οι θεατές συμμετέχουν λογικά και συναισθηματικά στα δρώμενα, γι' αυτό και συμπάσχουν με τους ήρωες, οἳ οποίοι συγκρούονται συνήθως με τη Μοίρα, εξαιτίας κάποιου λάθους, και συντρίβονται. Κατά την επικρατέστερη ερμηνεία, με την κάθαρση, την οποία προκαλεί η τραγωδία ως έργο τέχνης, οι θεατές ανακουφίζονται και ηρεμούν ψυχικά, γιατί διαπιστώνουν είτε την ηθική νίκη του τραγικού ήρωα ή την αποκατάσταση της ηθικής τάξης. Γενικότερα οι θεατές, καθώς ζουν έντονα τον ανθρώπινο μύθο μέσα στο τραγικό μεγαλείο του έργου, λυτρώνονται, με τη μαγεία της τέχνης, και γίνονται ελεύθεροι και ανώτεροι άνθρωποι.

Κατά ποσόν μέρη

Ο Αριστοτέλης περιγράφει και την τυπική διάρθρωση μιας τραγωδίας. Τα μέρη,στα οποία χωρίζεται, τα ονομάζει **κατά ποσόν**, για να τα ξεχωρίσει από **τα κατά ποιόν**, τα οποία είναι αποτέλεσμα αναλύσεως του έργου.

Η τραγωδία είναι σύνθεση επικών και λυρικών στοιχείων τα οποία είναι ευδιάκριτα. Το **ἐπικό** στοιχείο (διάλογοι-αφήγηση) αποτελούν ο **πρόλογος**, τα **ἐπεισόδια** και η **ἔξοδος**, ενώ το **λυρικό** (χορός) η **πάροδος** και τα **στάσιμα.**

Ο **πρόλογος** έχει τη μορφή μονολόγου ή διαλόγου, ενώ στα παλαιότερα έργα, ιδίως του Αισχύλου, δεν υπάρχει πρόλογος, αλλά η τραγωδία αρχίζει από την πάροδο. Με τον πρόλογο, που σημαίνει τον πρώτο λόγο του ηθοποιού, οι θεατές εισάγονται στην υπόθεση της τραγωδίας.

Τα **επεισόδια** είναι αντίστοιχα με τις σημερινές *πράξεις* και παρεμβάλλονται μεταξύ των χορικών. Ο ρόλος των επεισοδίων είναι πολύ σημαντικός, γιατί αυτά αναπτύσσουν και προωθούν τη σκηνική δράση μέσα από τις συγκρούσεις των προσώπων.

Η **έξοδος** είναι το τελευταίο μέρος της τραγωδίας· αρχίζει ύστερα από το τελευταίο στάσιμο και κλείνει με το εξόδιο άσμα του χορού.

Στο επικό μέρος της τραγωδίας οι υποκριτές διαλέγονται είτε με **συνεχείς λόγους** είτε με **στιχομυθίες**, δηλαδή στίχο με στίχο. Και όταν η ένταση του διαλόγου κορυφωθεί, τότε και ο στίχος κόβεται σε δύο ή σε τρία μέρη, τις **αντιλαβές**. Μάλιστα στον διάλογο συμμετέχει πολλές φορές και ο κορυφαίος

του χορού. Εξάλλου στο μέρος αυτό της τραγωδίας το συνηθέστερο μέτρο είναι το ιαμβικό τρίμετρο[1] ή σπανιότερα το τροχαϊκό τετράμετρο και γλώσσα του η παλαιότερη μορφή της αττικής διαλέκτου, με στοιχεία από την ιωνική και τη γλώσσα του έπους.

Από το λυρικό μέρος η **πάροδος** είναι το άσμα που τραγουδούσε ο χορός, καθώς έμπαινε στην ορχήστρα με ρυθμικό βηματισμό, ενώ τα **στάσιμα** τα τραγουδούσε ο χορός, όταν πια είχε λάβει τη θέση του (*στάσιν*) στην ορχήστρα, και τα συνόδευε με χορευτικές κινήσεις. Εκτός όμως από την πάροδο και τα στάσιμα υπάρχουν και άλλα λυρικά στοιχεία στην τραγωδία, που παρεμβάλλονται ανάμεσα στα διαλογικά μέρη. Από αυτά άλλα έχουν θρηνητικό χαρακτήρα και τα τραγουδούσε ο χορός με ένα ή δύο ηθοποιούς (**κομμοί**) και άλλα τα τραγουδούσε μόνο ένας (**μονωδίες**) ή δύο (**διωδίες**) ηθοποιοί.

Επειδή τα χορικά άσματα αποτελούν επιβιώσεις της αρχαιότερης χορικής ποίησης, που καλλιέργησαν κυρίως οι Δωριείς, διατηρούν τόσο τη δωρική γλώσσα όσο και τα ποικίλα μέτρα του αρχαιοελληνικού λυρισμού.

Κατά ποιόν μέρη Τα **κατά ποιόν** μέρη είναι κυρίως τα εσωτερικά και ουσιαστικότερα στοιχεία της τραγωδίας τα οποία, κατά τον Αριστοτέλη, βρίσκονται σε όλα σχεδόν τα τμήματά της και προκύπτουν από την ανάλυση. Τα δομικά αυτά μέρη είναι τα εξής : ο **μύθος**, το **ήθος**, η **λέξη**, η **διάνοια**, το **μέλος** και η **όψη**.

Ο **μύθος**, ως μίμηση πράξεως, αποτελεί την ψυχή της τραγωδίας και σημαίνει την υπόθεση του έργου, το *σενάριο*. Τα θέματα των τραγικών μύθων τα αντλούσαν οι ποιητές κυρίως από τη μυθολογία αλλά και από την ιστορία. Οι τρεις μεγάλοι μυθικοί κύκλοι -*Θηβαϊκός, Αργοναυτικός* και *Τρωικός*- έδιναν θέματα, για να σχεδιάζουν οι ποιητές την τραγική δράση.

Το **ήθος** δηλώνει τον χαρακτήρα του τραγικού ήρωα, τον ψυχικό του κόσμο, τις σκέψεις και τον τρόπο με τον οποίο αντιδρά σε κάθε περίπτωση.

Η **λέξη** είναι τα εκφραστικά μέσα, η ποικιλία των εκφραστικών τρόπων, ό,τι σήμερα καλούμε *ύφος*. Με ξεχωριστό γλωσσικό πλούτο και σχήματα κάθε τραγικός ποιητής *ντύνει* τις ποιητικές του ιδέες.

Τη **διάνοια** αποτελούν οι ιδέες που διατυπώνουν τα πρόσωπα της τραγωδίας για τον κόσμο και τη ζωή, καθώς και τα επιχειρήματα με τα οποία τις

---

[1] Τα μέτρα της αρχαίας ελληνικής ποίησης στηρίζονται στην εναλλαγή της μακρόχρονης και βραχύχρονης συλλαβής και είναι ποικίλα. Δύο απ' αυτά είναι το *ιαμβικό* (υ–) *τρίμετρο* και το *τροχαϊκό* (–υ) *τετράμετρο*, που έχουν την εξής μορφή :

1. Ιαμβικό τρίμετρο : υ–,υ–/ υ–, υ–/υ–, υ–(συνήθως ισχύει στη μορφή: χ–υ-/χ–υ-/χ–υ-)
   π.χ. Ὃς οὐδεπώ/ποτ' εἶπεν ἄνθ/ρακας πρίω
2. Τροχαϊκό τετράμετρο : –υ,–υ/–υ,–υ/–υ,–υ/–υ –
   π.χ. Θυμέ, θυμ' ἀ/μηχάνοισι/ κήδεσιν κυ/κώμενε

υποστηρίζουν.

Το **μέλος** και η **όψη** αφορούν την παράσταση της τραγωδίας. Για το μέλος, δηλαδή τα μουσικά στοιχεία της αρχαίας τραγωδίας, οι γνώσεις μας είναι ελλιπείς, ενώ η όψη περιλαμβάνει τον σκηνικό κόσμο στο σύνολό του, δηλαδή ό,τι σήμερα ονομάζουμε *σκηνογραφία* και *ενδυματολογία*. Αυτός ο σκηνικός διάκοσμος ήταν πολύ απλός και είχε σκοπό να αποτελέσει το κατάλληλο πλαίσιο για την παράσταση.

Η έννοια του τραγικού στην τραγωδία

Τους ήρωες των τραγωδιών χαρακτηρίζει η τραγικότητα, μια κατάσταση που υποδηλώνει τη σύγκρουσή τους με υπέρτερες δυνάμεις. Και, όντως, ο τραγικός ήρωας συγκρούεται, κυρίως, με τη Μοίρα και τη θεία δίκη, αλλά και με τους ανθρώπους, ακόμη και με τον εαυτό του. Σ' αυτή τη σύγκρουση εκδηλώνεται όλο το ηθικό του μεγαλείο, γιατί δεν αγωνίζεται για το υλικό συμφέρον, αλλά για ηθικές αξίες. Η έννοια της τραγικότητας συμπεριλαμβάνει και τη μετάβαση από την άγνοια στη γνώση, μέσα από την περιπλοκή του ήρωα σε αντιφατικές καταστάσεις, τρομερά διλήμματα και αδιέξοδα μαζί και με τις συνέπειες αυτών των καταστάσεων (ενοχή, ψυχική οδύνη, μοναξιά, συντριβή ή λύτρωση). Το αποτέλεσμα πάντως της τραγικής σύγκρουσης είναι η ηθική ελευθερία που καταξιώνει την προσωπικότητα του τραγικού ανθρώπου.

III. Το αρχαίο θέατρο

Τα πρώτα ελληνικά θέατρα, όπως άλλωστε και το ίδιο το δράμα, συνδέονται με τη λατρεία του Διονύσου. Ο ανοιχτός κυκλικός χώρος, που λατρευόταν ο θεός, με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη του διθυράμβου σε δράμα, μετασχηματίστηκε βαθμιαία στη συγκεκριμένη αρχιτεκτονική μορφή του αρχαίου θεάτρου.

Τρία ήταν τα βασικά μέρη του αρχαίου θεάτρου :

α) **Το κυρίως θέατρον ή κοίλον**, το μέρος που προοριζόταν για τους θεατές.

β) **Η ορχήστρα**, ο κυκλικός ή ημικυκλικός χώρος, όπου *ὠρχεῖτο*, ο χορός.

γ) **Η σκηνή**, ο χώρος των υποκριτών.

Το κοίλον

Το κυρίως θέατρο περιλαμβάνει τα **εδώλια** (καθίσματα) των θεατών τα οποία περιβάλλουν ημικυκλικά την ορχήστρα. Είναι κτισμένα αμφιθεατρικά και ακολουθούν την πλαγιά του λόφου, στον οποίο συνήθως κατασκευαζόταν το θέατρο. Ένα ή δύο **διαζώματα** (πλατείς οριζόντιοι διάδρομοι) χώριζαν το κοίλον σε δύο ή τρεις ζώνες, για να διευκολύνουν την κυκλοφορία των θεατών. Τις σειρές των εδωλίων διέκοπταν κάθετα προς την ορχήστρα, κλίμακες από τις οποίες οι θεατές ανέβαιναν στις ψηλότερες θέσεις. Τα τμήματα των εδωλίων ανάμεσα στις κλίμακες ονομάζονταν **κερκίδες**.

Η χωρητικότητα των αρχαίων θεάτρων ήταν πολύ μεγάλη. Το θέατρο του Διονύσου στην Αθήνα χωρούσε 17.000 θεατές, της Εφέσου 16.000, της Επιδαύρου 14.000.

Η ορχήστρα Ο κυκλικός ή ημικυκλικός χώρος ανάμεσα στο κοίλο και τη σκηνή αποτελούσε την ορχήστρα. Όπως φαίνεται από τα θέατρα που έχουν διασωθεί, η ορχήστρα βρισκόταν λίγο χαμηλότερα από τη σκηνή. Σε ορισμένα θεατρικά έργα φαίνεται ότι ο χορός αναμειγνυόταν με τους υποκριτές, ιδιαίτερα στις κωμωδίες και το πιθανότερο είναι ότι υποκριτές και χορευτές αρχικά κινούνταν στο ίδιο επίπεδο. Αργότερα οι υποκριτές χωρίστηκαν από τον χορό και *έπαιζαν* σε υπερυψωμένο δάπεδο. Η είσοδος του χορού στην ορχήστρα γινόταν από δύο πλευρικές διόδους, τις **παρόδους**. Στο κέντρο της ορχήστρας βρισκόταν ο βωμός του Διονύσου, η **θυμέλη.** Πίσω από τη θυμέλη έπαιρναν θέση ο αυλητής και ο υποβολέας.

Η σκηνή Η σκηνή, το τρίτο αρχιτεκτονικό μέλος του θεάτρου, εκτεινόταν πίσω από την ορχήστρα. Ήταν η σκηνή ένα απλό επίμηκες οικοδόμημα, που παρέμεινε ξύλινο μέχρι τα τέλη του 4ου π.Χ. αι. Προοριζόταν, στην αρχή τουλάχιστον, για να φυλάγουν οι υποκριτές τα σκεύη και τα υλικά τους. Κατά μήκος του τοίχου της σκηνής, προς το μέρος των θεατών, κατασκευάστηκε ένα ξύλινο και αργότερα πέτρινο ή μαρμάρινο υπερυψωμένο δάπεδο, πάνω στο οποίο έπαιζαν οι ηθοποιοί. Ο χώρος αυτός ονομάστηκε **λογεῖο** και δεν υπήρχε κατά τους κλασικούς χρόνους.

Ο τοίχος της σκηνής πίσω από το λογείο παρίστανε ό,τι απαιτούσε το διδασκόμενο έργο. Συνήθως απεικόνιζε πρόσοψη ναού ή ανακτόρου με δύο ορόφους. Είχε μία ή τρεις θύρες, από τις οποίες έβγαιναν στην ορχήστρα τα πρόσωπα του δράματος που βρίσκονταν στα ανάκτορα. Τα πρόσωπα που έρχονταν απέξω και όχι από τα ανάκτορα, έμπαιναν από τις δύο παρόδους.

Στην Αθήνα και στο θέατρο του Διονύσου επικράτησε η εξής συνήθεια : οι ερχόμενοι από την πόλη ή το λιμάνι έμπαιναν στη σκηνή από τη δεξιά, σε σχέση με τον θεατή, πάροδο, ενώ όσοι έφταναν από τους αγρούς από την αριστερή. Η σύμβαση αυτή ίσως συνδέεται με τα τοπογραφικά δεδομένα της Αθήνας.

Γενικά ο χώρος του αρχαίου θεάτρου συνδέεται άμεσα με τη θεατρική πράξη, πράγμα που σημαίνει ότι το δράμα μόνο στον συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό χώρο μπορούσε να λειτουργήσει θεατρικά.

Είναι γνωστό ότι με τον θεατρικό χώρο συνδέεται και η σκηνογραφία, όπως και η χρησιμοποίηση μέσων και μεθόδων που εξασφαλίζουν την επιτυχία της θεατρικής *σύμβασης*.

3. Το θέατρο του Διονύσου από το ύψος της Ακροπόλεως. 4ος αιώνας π.Χ. (Φωτ. Αρχείο René Percheron)

Τα βασικότερα τεχνικά και μηχανικά μέσα του αρχαίου θεάτρου ήταν οι **περίακτοι, το εκκύκλημα, το θεολογείο, η μηχανή ή αιώρημα, οι χαρώνειες κλίμακες, το βροντείο** (βλ. λεξικό βασικών θεατρικών όρων).

IV. Οι δραματικοί αγώνες

Οι δραματικοί αγώνες συνδέονται με την αρχαία Αθήνα και ιδιαίτερα με το θέατρο του Διονύσου. Η διεξαγωγή των αγώνων αυτών στον ιερό χώρο του Διονύσου άρχισε να γίνεται μετά την οικοδόμηση του ναού προς τιμή του θεού. Διαμορφώθηκε, λοιπόν, η νότια πλευρά της Ακρόπολης, έτσι ώστε να συμπεριλάβει τον χώρο για τον κυκλικό λατρευτικό χορό, από τον οποίο προήλθε η ορχήστρα του θεάτρου, και τα εδώλια των θεατών. Μετά τα Μηδικά κατασκευάστηκαν στον ίδιο χώρο τα ξύλινα καθίσματα (*ἰκρία*) που χρησιμοποιούνταν ακόμη και κατά την περίοδο των τριών τραγικών καθώς και του Αριστοφάνη. Με τον καιρό άρχισε η αντικατάσταση των ξύλινων εδωλίων με λίθινα, η οποία ολοκληρώθηκε επί άρχοντος Λυκούργου, γύρω στα 330 π.Χ.

Στο θέατρο του Διονύσου οι Αθηναίοι ποιητές παρουσίαζαν κάθε χρόνο τα νέα τους έργα. Έπαιρνε μάλιστα η παράσταση αυτή αγωνιστικό χαρακτήρα, γιατί κατά τη διαδικασία αυτή αναδεικνύονταν και βραβεύονταν τα καλύτερα έργα. Ο χρόνος της διεξαγωγής των αγώνων δεν ήταν τυχαίος. Συνδεόταν με την άνοιξη και συνεπώς με τον οργιαστικό χαρακτήρα της λατρείας του Διονύσου. Παράλληλα λειτουργούσαν και άλλοι πρακτικοί λόγοι για την επιλογή του χρόνου· την περίοδο εκείνη οι γεωργικές εργασίες ήταν περιορισμένες και ο αγροτικός πληθυσμός περισσότερο ελεύθερος. Άλλωστε η πολυπληθής παρουσία στην Αθήνα ξένων και συμμάχων, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, οι οποίοι έρχονταν, για να εκπληρώσουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις, έδινε στην πόλη την ευκαιρία να προβάλει μέσα από τους δραματικούς αγώνες τη δόξα και το μεγαλείο.

Η επιμέλεια και η οργάνωση των Ληναίων ανήκε στη δικαιοδοσία του *ἄρχοντος-βασιλέως*. Στα Μεγάλα Διονύσια όμως το έργο αυτό είχε ανατεθεί από την Αθηναϊκή Δημοκρατία στον επώνυμο άρχοντα. Αυτός διάλεγε τα έργα των ποιητών που θα *ἐδιδάσκοντο*, τους ηθοποιούς που θα ερμήνευαν τους θεατρικούς ρόλους και αναζητούσε τους εύπορους πολίτες που θα επωμίζονταν τα έξοδα της **χορηγίας**, όπως λεγόταν η τιμητική αυτή λειτουργία. Έργο του χορηγού ήταν η χρηματοδότηση της προετοιμασίας του χορού.

Οι **κριτές** των έργων ήταν δέκα· εκλέγονταν με κλήρο μέσα στο θέατρο, από ένα μακρότατο κατάλογο Αθηναίων πολιτών, ο οποίος είχε συνταχθεί λίγες ημέρες πριν από τον δραματικό αγώνα. Μετά το τέλος των παραστάσεων, ο καθένας έγραφε σε πινακίδα την κρίση του. Οι πινακίδες ρίχνονταν σε κάλπη από την οποία ανασύρονταν πέντε. Απ' αυτές προέκυπτε, ανάλογα με τις ψήφους που έπαιρνε κάθε έργο, το τελικό αποτέλεσμα.

Ο νικητής ποιητής αλλά και ο χορηγός στεφανώνονταν με κισσό, το ιερό φυτό του Διονύσου. Είχαν το δικαίωμα να οικοδομήσουν χορηγικό μνημείο

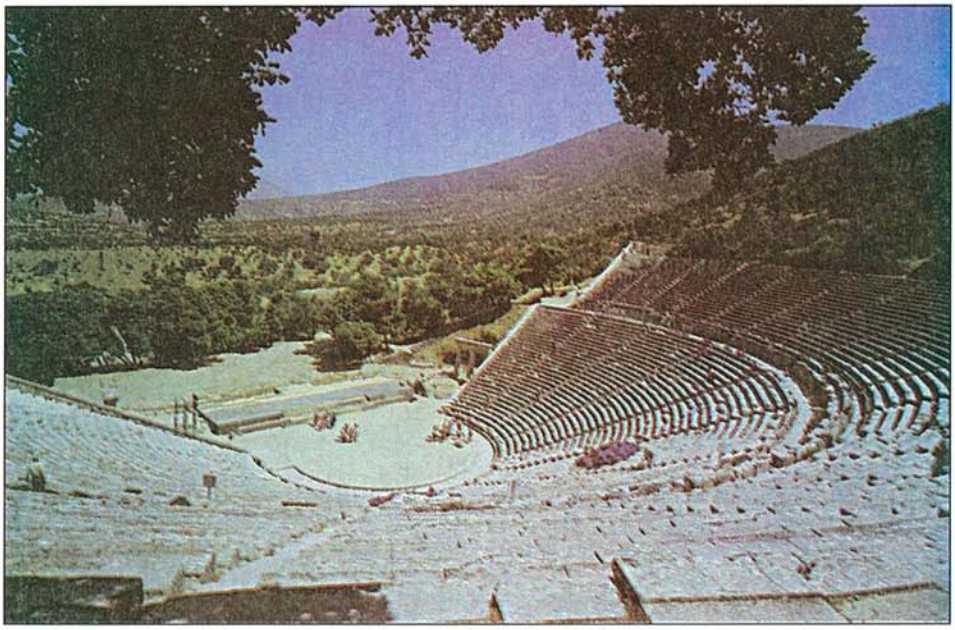

4. *Το Θέατρο της Επιδαύρου.* Τέλος του 4ου αι. π.Χ. (Φωτογρ. Αρχείο René Percheron

στην περίφημη οδό *Τριπόδων,* στον οποίο τρίποδα αναγράφονταν οι συντελεστές της παράστασης. Διασώθηκε, μάλιστα, ένα τέτοιο μνημείο στην Αθήνα, το *χορηγικό μνημείο του Λυσικράτη* (φανάρι του Διογένη). Παράλληλα τα ονόματα των ποιητών, χορηγών και πρωταγωνιστών χαράζονταν σε πλάκες που τις κατέθεταν στο δημόσιο αρχείο· οι πλάκες αυτές ονομάζονταν **διδασκαλίες**.

Οι χορευτές, αν και ερασιτέχνες, εισέπρατταν μια στοιχειώδη αποζημίωση. Εξασφάλιζε ακόμη ο χορηγός τροφή για τους χορευτές και στέγη για τις πρόβες· τέλος φρόντιζε για χοροδιδάσκαλο και αυλητή και παράλληλα μεριμνούσε για την όλη σκευή των υποκριτών, των χορευτών και των **βωβών** προσώπων. Η αναζήτηση των ηθοποιών για την ερμηνεία των ρόλων ήταν έργο του κράτους. Στην αρχή, που ο ποιητής ήταν και ηθοποιός, το πρόβλημα

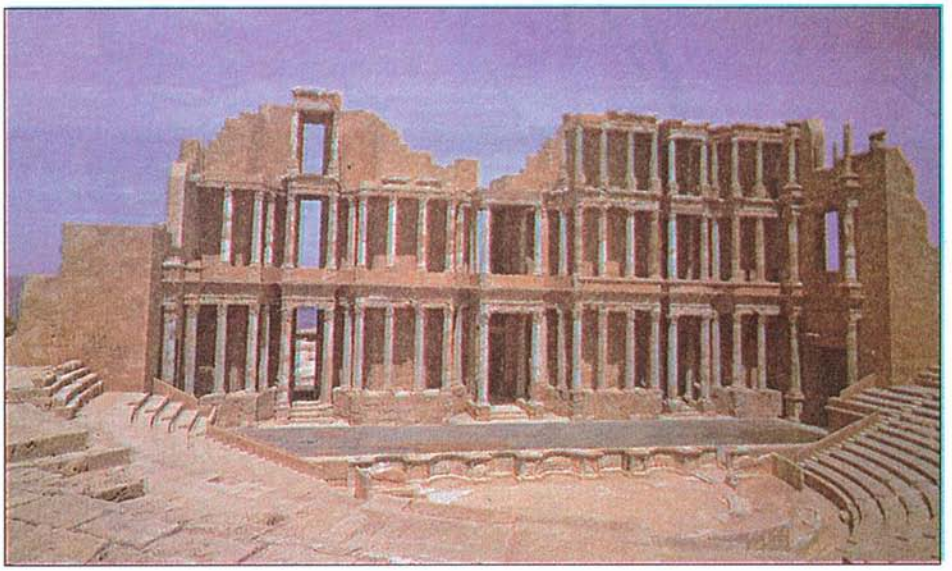

5. Σαβράθα (Λιβύη). Το Θέατρο. 1ος αι. μ.Χ. (Φωτ. Αρχείο René Percheron)

δεν ήταν ιδιαίτερα δύσκολο. Όταν όμως οι ηθοποιοί έγιναν τρεις για κάθε έργο και πολλαπλασιάστηκε ο αριθμός των παραστάσεων, το πρόβλημα οξύνθηκε. Βαθμιαία δημιουργήθηκε ολόκληρη συντεχνία ηθοποιών, *οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται*, στους οποίους αναθέτονταν οι θεατρικοί ρόλοι.

V. Οι συντελεστές της παράστασης

Ο ποιητής Ο βασικός συντελεστής της αρχαίας παράστασης ασφαλώς ήταν ο ποιητής. Συγκέντρωνε πολλαπλούς ρόλους που έπρεπε να εκπληρώνει στο ακέραιο, για να επιτύχει η παράσταση. Ο ποιητής ήταν ο συγγραφέας, ο σκηνοθέτης, ο μουσικοσυνθέτης, ο χορογράφος, ο σκηνογράφος και τουλάχιστον στα πρώτα δράματα και ο ερμηνευτής.

Οι ηθοποιοί Κατά βάση η ερμηνεία των ρόλων ανήκε σε επαγγελματίες ηθοποιούς· πολλών μάλιστα γνωρίζουμε και τα ονόματα, όπως του Θεοδώρου, πρωταγωνιστή της Αντιγόνης, ή του γνωστού ρήτορα Αισχίνη.

Κατά την παράσταση η εμφάνιση των ηθοποιών ήταν μεγαλοπρεπής. Ο τελετουργικός χαρακτήρας του αρχαίου θεάτρου αλλά και η ίδια η φύση των ρόλων (ήρωες, θεοί,ημίθεοι, βασιλιάδες) επέβαλαν και την ανάλογη

σκευή (ενδυμασία). Έτσι οι βασιλιάδες και οι βασίλισσες φορούσαν χιτώνες ποδήρεις στολισμένους με ζωηρά χρώματα, όταν ήταν ευτυχισμένοι, και φαιά, όταν έπεφταν σε δυστυχία. Οι θεοί διακρίνονταν από τα σύμβολά τους και οι μάντεις, όπως ο Τειρεσίας, έφεραν μάλλινο ένδυμα (**ἀγρηνόν**) πάνω από τον χιτώνα.

Φορούσαν ακόμη οι ηθοποιοί υψηλά υποδήματα που αργότερα ονομάστηκαν **κόθορνοι,** ενώ διάφορα παραγεμίσματα, κάτω από τα ενδύματα, τους έκαναν μεγαλόσωμους. Το πρόσωπο των ηθοποιών κάλυπτε προσωπίδα, η παρουσία της οποίας συνέχιζε τη διονυσιακή παράδοση, αλλά και παράλληλα διαμόρφωνε τον κατάλληλο για το έργο ανθρώπινο τύπο.

Η χρήση ιδιαίτερα της προσωπίδας οδηγεί τους θεατές πρώτα στην εξιδανίκευση των ηρώων έπειτα ο θεατής, χάρη στο προσωπείο, απομακρύνεται από την καθημερινότητα και μεταφέρεται σ' έναν άλλο κόσμο, όπου οι ήρωες δρουν και υποφέρουν. Έτσι καθορίζεται και ο τρόπος της υποκριτικής του ηθοποιού. Ο ηθοποιός πρέπει να χρησιμοποιήσει τη μεγαλόπρεπη χειρονομία, τη μεγαλόπρεπη στάση. Καθώς μάλιστα το προσωπείο δεν επέτρεπε μορφασμούς, η υποκριτική των ηθοποιών στηριζόταν σε κινησιακά και φωνητικά μέσα. Στην αρχαιότητα γυναίκες ηθοποιοί δεν υπήρχαν. Τους γυναικείους ρόλους υποδύονταν άνδρες. Οι ηθοποιοί απάγγελλαν τα επικά μέρη του δράματος, με τη συνοδεία ή χωρίς τη συνοδεία αυλού, ανάλογα με το μέτρο του ποιητικού κειμένου. Πεζά δράματα δεν υπήρχαν στην αρχαιότητα. Τα λυρικά μέρη του δράματος τα τραγουδούσε ο χορός.

6. Προσωπεία Θεάτρου. Ρωμαϊκή τοιχογραφία των χρόνων του Αυγούστου. Ρώμη, Έπαυλη του Αυγούστου. (Φωτ. Αρχείο René Percheron)

Ο χορός Ο χορός του αρχαίου δράματος ταυτόχρονα με το τραγούδι χόρευε με έναν εκφραστικό και μιμητικό τρόπο. Έτσι ο χορός, με το τραγούδι και τις κινήσεις του σώματος των χορευτών, εξέφραζε τα συναισθήματά του. Έγραψε για τον χορό ο Κ. Κουν : «Πρωταρχικός παράγοντας του αρχαίου θεάτρου θα είναι πάντοτε ο χορός. Νοηματικά και λεκτικά, ηχητικά και μουσικά, κινησιακά και πλαστικά ο χορός διαμορφώνει το κλίμα του έργου, φωτίζει τους ήρωες και προβάλλει με το πάθος του τα μηνύματα του ποιητή». Συνήθως ο χορός αντιπροσώπευε την κοινή γνώμη.

Ο χορός έμπαινε από τη δεξιά προς τον θεατή πάροδο κατά ζυγά (5Χ3) ή κατά στοίχους (3Χ5). Επικεφαλής του χορού κατά την είσοδό του βάδιζε ο αυλητής που με τον ήχο του αυλού συνόδευε την κίνηση και την όρχησή του. Τραγουδούσε ο χορός τις επωδούς ακίνητος. Εκτελούσε όμως με τον ίδιο ήχο και την ίδια όρχηση τις στροφές από τα αριστερά προς τα δεξιά, αλλά τις αντιστροφές αντίθετα. Το χαρούμενο τραγούδι, το **υπόρχημα**, όπως αυτό της Αντιγόνης (στ. 1115-1154), συνόδευε ζωηρή όρχηση. Κατά τη διδασκαλία του δράματος ο χορός είχε τα νώτα στραμμένα προς τους θεατές και μόνο ο κορυφαίος συχνά διαλεγόταν με τους ηθοποιούς

Οι χορευτές ήταν ντυμένοι απλούστερα από τους υποκριτές. Η ενδυμασία τους ήταν ανάλογη προς τα πρόσωπα τα οποία υποδύονταν.

Γενικά η παράσταση του αρχαίου δράματος προϋπέθετε την αρμονική σύνθεση πολλών υψηλών τεχνών και τη συνεργασία πλήθους ανθρώπων.

Το κοινό Χιλιάδες Αθηναίοι κατέκλυζαν κάθε χρόνο, την 9η του Ελαφηβολιώνα, το θέατρο του Διονύσου. Άντρες, γυναίκες, παιδιά, μέτοικοι και ξένοι μπορούσαν να λάβουν μέρος στη μεγάλη αυτή λαϊκή γιορτή της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Το ίδιο το κράτος είχε φροντίσει να χορηγήσει στους άπορους πολίτες το αντίτιμο του εισιτηρίου (**θεωρικό**).

Ειδικοί υπάλληλοι του κράτους, οι **ραβδούχοι**, εφοδιασμένοι με ραβδιά, φρόντιζαν να τηρηθεί η τάξη και όλο αυτό το πλήθος να τακτοποιηθεί στις θέσεις του. Τις πρώτες θέσεις, τις **προεδρίες**, καταλάμβαναν οι άρχοντες, ενώ η κεντρικότερη και πιο επίσημη έδρα προοριζόταν για τον ιερέα του Διονύσου.

Οι θεατές περνούσαν στο θέατρο ολόκληρη την ημέρα. Γι' αυτό έφερναν μαζί τους και τα ανάλογα εφόδια. Οι παραστάσεις άρχιζαν μετά τις επίσημες τελετές. Οι μύθοι ήταν γνωστοί. Άλλαζε μόνο η μουσική, η ερμηνεία, η φιλοσοφία του έργου. Άλλωστε από τον **προάγωνα**, μια διαδικασία που γινόταν πριν από τις γιορτές στο ωδείο, στεγασμένο θέατρο, οι θεατές ενημερώνονταν για το περιεχόμενο των έργων που θα παρακολουθούσαν και τους συντελεστές της παράστασης.

Στον αρχαίο κόσμο κανένα άλλο κοινό δεν ήταν τόσο ενημερωμένο και δεν ένιωθε τόσο καλά τις παραστάσεις, όσο το αθηναϊκό. Οι θεατές χειρο-

κροτούσαν και επευφημούσαν, αλλά και δε δίσταζαν να σφυρίζουν και να αποδοκιμάζουν το έργο, όταν αγανακτούσαν. Ο ρήτορας Αισχίνης αντιμετώπισε μια τέτοια έκρηξη του κοινού ως τριταγωνιστής. Επί τρεις ημέρες το αθηναϊκό κοινό ζούσε την ένταση των δραματικών αγώνων. Στο τέλος της τρίτης ημέρας ανακοινωνόταν το αποτέλεσμα.

7. *Η* Κρίση του *Πάρη*. Γλυπτός διάκοσμος του προσκηνίου του θεάτρου της Σαβράθας. 1ος μ.Χ.

VI. Οι πρόδρομοι των μεγάλων τραγικών

Θέσπης Πριν από τους τρεις μεγάλους υπήρξαν αξιόλογοι τραγικοί ποιητές, για τους οποίους πολύ λίγα είναι γνωστά. Πρώτος αναφέρεται ο Θέσπης, ο οποίος εισήγαγε τον πρώτο υποκριτή και χρησιμοποίησε ως μέσα μεταμφίεσης των ηθοποιών, εκτός από το κατακάθι του κρασιού (τρυγία), το ψιμύθιο (λευκή βαριά σκόνη, πούδρα από ανθρακικό μόλυβδο). Αργότερα αντικατέστησε τα παλιότερα από φύλλα ή φλοιό προσωπεία (μάσκες) με άλλα από λινό ύφασμα, επιχρισμένο με γύψο. Επίσης αντικατέστησε το τροχαϊκό τετράμετρο των διαλογικών μερών με το ιαμβικό τρίμετρο.

Χοιρίλος *Πρατίνας* Μετά από αυτόν, ο μαθητής του Χοιρίλος ο Αθηναίος εισήγαγε τη λαμπρή αμφίεση των υποκριτών και τελειοποίησε τα προσωπεία, ενώ ο Πρατίνας ο Φλειούσιος υπήρξε ο ευρετής του σατυρικού δράματος.

Φρύνιχος Σημαντική υπήρξε η προσφορά του Φρύνιχου του Αθηναίου, μαθητή του Θέσπη. Εκτός από τα γυναικεία πρόσωπα που εισήγαγε, συνέθεσε τραγωδίες με υποθέσεις εμπνευσμένες από σύγχρονα ιστορικά γεγονότα και όχι από μύθους. Τουλάχιστον δύο τραγωδίες του έχουν υπόθεση από τα Μηδικά. Η πρώτη, Μιλήτου ἅλωσις, έχει ως θέμα την καταστροφή της Μιλήτου το 494 π.Χ. από τους Πέρσες. Κατά τον Ηρόδοτο, οι Αθηναίοι επέβαλαν πρόστιμο χιλίων δραχμών στον ποιητή, γιατί τους θύμισε οἰκεῖα κακά και απαγόρευσαν την επανάληψη του έργου. Με τις Φοίνισσες το 476 π.Χ. κέρδισε την πρώτη νίκη. Το θέμα της ήταν ο αντίκτυπος στην Περσία της νίκης των Ελλήνων στη Σαλαμίνα.

Όλα τα έργα των ποιητών αυτών έχουν χαθεί, εκτός από λίγα αποσπάσματα.

VII. Οι τρεις μεγάλοι τραγικοί

Αισχύλος Ο Αισχύλος ήταν γιος του Ευφορίωνα· γεννήθηκε στην Ελευσίνα το 525 π.Χ. και πέθανε το 456 π.Χ. στη Γέλα της Σικελίας, την οποία είχε επισκεφθεί για τρίτη φορά. Πολέμησε γενναία στον Μαραθώνα και τη Σαλαμίνα. Από τις 90 τραγωδίες του ακέραιες σώζονται μόνον επτά. Κέρδισε 13 νίκες, από τις οποίες την πρώτη το 486 π.Χ. Οι Πέρσαι, που έχουν το ίδιο θέμα με τις Φοίνισσες του Φρύνιχου, θεωρούνται η πρώτη από τις σωζόμενες τραγωδίες του. Οι υπόλοιπες είναι οι Ἱκέτιδες, οι Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, ο Προμηθεὺς Δεσμώτης, ο Αγαμέμνων, οι Χοηφόροι και οι Εὐμενίδες. Οι τρεις τελευταίες αποτελούν μία τριλογία, την Ὀρέστεια, με ενιαία υπόθεση, εμπνευσμένη από τον μύθο των Ατρειδών.

Η ποίηση του Αισχύλου χαρακτηρίζεται από τη βαθιά θρησκευτικότητα, τη φιλοσοφική σκέψη και τη φιλοπατρία. Οι θεοί και η θεία δίκη είναι παντού στον Αισχύλο. Η τραγική μοίρα του ανθρώπου αποκαλύπτεται μέσα από τη σύγκρουση με το θείο. Πίσω από τους ανθρώπους υπάρχουν οι θεοί, οι

οποίοι είναι δυνάμεις σκληρές αλλά δίκαιες, που φυλάσσουν τις μεγάλες αξίες της ζωής (Ἱκέτιδες). Οι άνθρωποι έχουν πλήρη ευθύνη των πράξεών τους, ακόμη κι αν αυτές εξελίσσονται, χωρίς να έχουν επίγνωση οι ίδιοι, και μπορεί να τους αφανίσουν. Όσοι έπαθαν, έφτασαν στη σωφροσύνη (πάθος-μάθος). Οι θεοί τιμωρούν την ανθρώπινη αλαζονεία, την ὕβριν, (*Πέρσαι*, Προμηθεὺς Δεσμώτης) και προστατεύουν όσους εκτελούν το καθήκον τους (*Ἑπτά ἐπί Θήβας*). Πάνω όμως από τους θεούς υπάρχουν άλλες δυνάμεις, η Ανάγκη και η Μοίρα, στις οποίες υποτάσσονται και οι ίδιοι. Εξάλλου και η φιλοπατρία του, όπως φαίνεται στους Πέρσες, μέσα από το εγκώμιο του νικημένου εχθρού, συνδυάζεται με τον βαθύ σεβασμό του νικητή προς τον ηττημένο.

Ο Αισχύλος υπήρξε ανυπέρβλητος στη δημιουργία κατάλληλης ατμόσφαιρας και στην επινόηση επεισοδίων, τα οποία συνδέονται αρμονικά μεταξύ τους. Τη μεγαλοπρέπεια του περιεχομένου και του λόγου χαρακτηρίζει η ευρύτητα των εκφραστικών μέσων, η δύναμη και οι τολμηρές εικόνες αλλά και το μεγαλείο του στίχου, τον οποίο διακρίνει η αφθονία των νέων λέξεων και ο λυρικός τόνος όχι μόνο των χορικών αλλά και των διαλογικών μερών.

Οι καινοτομίες, τέλος, που αποδίδονται στον Αισχύλο και οι οποίες προώθησαν σημαντικά τη διαμόρφωση του δράματος, είναι η εισαγωγή του δεύτερου υποκριτή, η ελάττωση της έκτασης των χορικών μερών, η μείωση των ανδρών του χορού σε 12 από 50, η ενιαία υπόθεση των τριλογιών και η βελτίωση της χορογραφίας και της σκευής.

Ευριπίδης Ο Ευριπίδης ήταν γιος του πλούσιου κτηματία Μνήσαρχου. Γεννήθηκε στη Σαλαμίνα γύρω στο 485 π.Χ. και πέθανε στην *Πέλλα* της Μακεδονίας, στην αυλή του βασιλιά Αρχέλαου, όπου φιλοξενούνταν τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Από τα 92 δράματα έχουν διασωθεί 18 τραγωδίες και ένα σατυρικό δράμα. *Πήρε* μέρος για πρώτη φορά στους δραματικούς αγώνες το 455 π.Χ. Κέρδισε τέσσερις νίκες, από τις οποίες την πρώτη το 441 π.Χ., και μία μετά τον θάνατό του. Από τα σωζόμενα έργα του πρώτο παραδίδεται η Ἄλκηστις. Ακολουθούν κατά χρονολογική σειρά : Μήδεια, *Ἡρακλεῖδαι*, *Ἱππόλυτος*, Ἀνδρομάχη, *Ἑκάβη*, *Ἱκέτιδες*, *Ἡρακλῆς*, Τρωάδες, *Ἠλέκτρα*, *Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις*, *Ἑλένη*, *Ἴων*, *Φοίνισσαι*, Ὀρέστης, *Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι*, *Βάκχαι*, *Ῥῆσος* (αμφισβητείται αν είναι δικό του) και το σατυρικό δράμα Κύκλωψ.

Τα θέματα των έργων του ακολουθούν την παράδοση, αλλά αναφέρονται κυρίως στα πολιτικά και ηθικά προβλήματα του καιρού του. Μέσα από αυτά προβάλλει τα ανθρώπινα πάθη, τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία, τη βία και το δικαίωμα του ανθρώπου να αγωνίζεται εναντίον της αδικίας. *Η* ποίησή του χαρακτηρίζεται από νεωτεριστικό πνεύμα. Αναλύει με βαθιά φιλοσοφική διάθεση τα ανθρώπινα πάθη, αντιμετωπίζει τις παραδόσεις με

ορθολογιστικό τρόπο, κρίνει και αμφισβητεί τους θεσμούς. Επηρεασμένος από τους σοφιστές, αν και κατηγορήθηκε για ασέβεια και αθεΐα, δε στρέφεται εναντίον της θρησκείας, αλλά επικρίνει και σαρκάζει τις λαϊκές αντιλήψεις των συγχρόνων του για τους θεούς. Θεωρήθηκε ο τραγικότατος των ποιητών και ονομάστηκε από σκηνής φιλόσοφος.

Παρουσιάζει τους ήρωές του πιο ανθρώπινους, με τα πάθη και τις αδυναμίες τους, όπως ακριβώς είναι στην πραγματικότητα, και όχι, όπως οι άλλοι τραγικοί, εξιδανικευμένους ή υπερφυσικούς. Η φιλοσοφία του Ευριπίδη είναι ότι ο άνθρωπος, τελείως μόνος, αποφασίζει και ευθύνεται ο ίδιος για τις πράξεις του.

Στις καινοτομίες του εντάσσονται οι μακροί πρόλογοι στους οποίους δεν εκτίθεται η αρχή της δράσης αλλά η προϊστορία της. Εισήγαγε, επίσης, τον από μηχανής θεό για τη λύση της δραματικής πλοκής, κάνοντας χρήση μηχανικών μέσων (**αἰώρα**), περιόρισε την έκταση των χορικών και χαλάρωσε τη σύνδεσή τους με το θέμα των επεισοδίων. Από αυτή την άποψη θεωρήθηκε πρόδρομος των νεότερων ποιητών που εισήγαγαν τα ιντερμέδια. Τέλος, αύξησε τις μονωδίες, ενώ στο μέλος και τον ρυθμό επηρεάστηκε από στοιχεία της ανατολής. Για τις μεταβολές του αυτές κατηγορήθηκε από τους συγχρόνους του, και κυρίως από τον Αριστοφάνη, που τον διακωμώδησε στη σκηνή και τον ειρωνεύτηκε. Το έργο του όμως βρήκε πολλούς μιμητές, τόσο Ρωμαίους όσο και νεότερους Ευρωπαίους.

Σοφοκλής Ο Σοφοκλής γεννήθηκε στον Ίππιο Κολωνό της Αθήνας το 496 π.Χ. Γιος του Σοφίλου, εύπορου Αθηναίου, διαπαιδαγωγήθηκε ανάλογα με την οικονομική του άνεση. Διδάχθηκε τη μουσική από τον περίφημο μουσικοδιδάσκαλο Λάμπρο. Τα σωματικά του προσόντα και η πνευματική και ψυχική του καλλιέργεια τον κατέστησαν πρότυπο ολοκληρωμένου πολίτη των κλασικών χρόνων. Δεκαπενταετής, ήταν ο κορυφαίος του χορού των εφήβων που πήρε μέρος στον εορτασμό της νίκης για τη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Υπηρέτησε την πατρίδα του από διάφορες θέσεις, αναλαμβάνοντας στρατιωτικά, οικονομικά και θρησκευτικά καθήκοντα. Οι Αθηναίοι τον εκτιμούσαν ιδιαίτερα, γι' αυτό και τον εξέλεξαν στρατηγό, μαζί με τον Περικλή, στην εκστρατεία της Σάμου το 441-440 π.Χ. Είχε πολλούς φίλους και συνδέθηκε με πολλά εξέχοντα πρόσωπα της εποχής του, όπως τον Κίμωνα, τον Περικλή, τον Ηρόδοτο και άλλους. Η αγάπη του για την Αθήνα τον έκανε να μην την εγκαταλείψει ποτέ, παρά μόνον για να την υπηρετήσει.Το τελευταίο του έργο, ο Οἰδίπους ἐπί Κολωνῷ, περιέχει τον ωραιότερο ύμνο για τη δόξα της Αθήνας. Κατά την παράδοση, στα τελευταία χρόνια της ζωής του μια οικογενειακή διαφωνία λύπησε αρκετά τον ποιητή. Ο γιος του Ιοφών κίνησε εναντίον του δίκη για παράνοια, με σκοπό να τον θέσει υπό απαγόρευση.

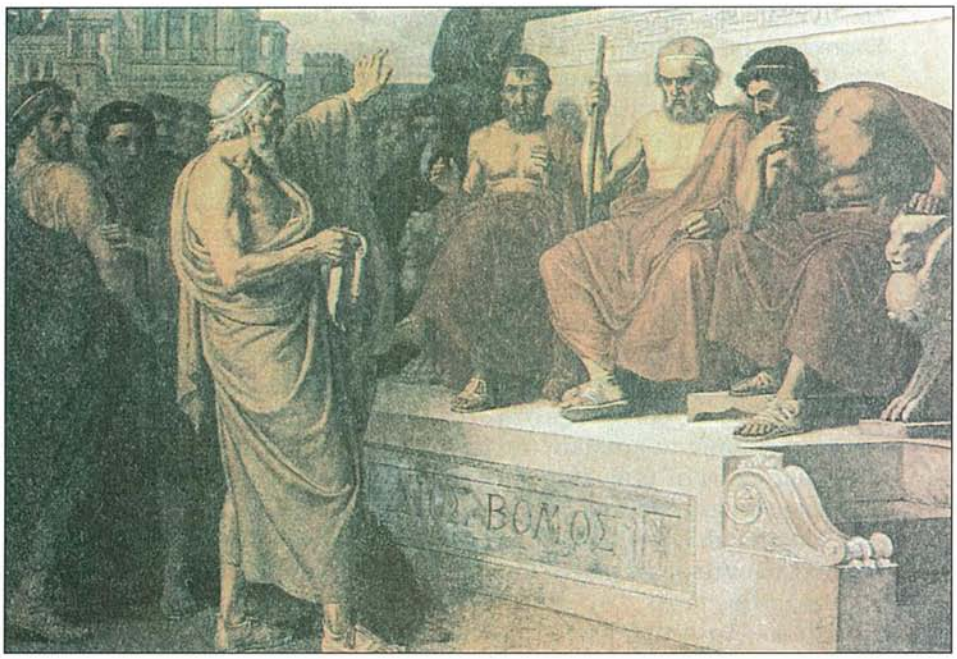

8. Ernest Barthelemy Michel, *Ο Σοφοκλής απολογείται στο δικαστήριο.* 1860. Ελαιογραφία. Παρίσι, ιδιωτική συλλογή.

Τελικά όμως ο ποιητής δικαιώθηκε. Πέθανε το 406 π.Χ. σε ηλικία ενενήντα ετών.

Στο θέατρο εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 468 π.Χ., όταν νίκησε τον Αισχύλο και στεφανώθηκε από τον Κίμωνα, που μόλις είχε επιστρέψει από τη νικηφόρα εκστρατεία εναντίον των Περσών. Έλαβε μέρος σε τριάντα περίπου δραματικούς αγώνες, παίρνοντας πάνω από είκοσι πρώτα βραβεία και τα υπόλοιπα δεύτερα. Από τα 123 δράματά του σώθηκαν ακέραια μόνον επτά και ένα μέρος από το σατυρικό δράμα *Ἰχνευταί*. Από τις τραγωδίες που σώθηκαν αρχαιότερη είναι ο *Αἴας*· ακολουθούν : *Ἀντιγόνη, Τραχίνιαι, Οἰδίπους Τύραννος, Ἠλέκτρα, Φιλοκτήτης,* και τελευταία ο *Οἰδίπους ἐπί Κολωνῷ*, που διδάχτηκε μετά τον θάνατό του, πιθανόν το 401 π.Χ. από τον ομώνυμο εγγονό του.

Σ' όλα τα σωζόμενα έργα του Σοφοκλή κυριαρχεί το πρόβλημα της ηθικής τάξης. Προκειμένου να κρίνει τις ανθρώπινες πράξεις, αναζητεί τα βαθύτερα κίνητρα και την εσωτερική διάθεση των προσώπων που τις διέπραξαν. Ο Σοφοκλής, τρέφει βαθύ σεβασμό στις μυθικές και θρησκευτικές παραδόσεις της πόλης. Δεν τον προβλημάτισαν όμως, όπως τον Ευριπίδη, οι αντιφάσεις ανάμεσα στη μυθική παράδοση και τις ηθικές αντιλήψεις της εποχής του, ούτε τον διέκρινε ο μεταφυσικός προβληματισμός του Αισχύλου. Η παρουσία των θεών είναι πάντοτε αισθητή στο έργο του· αντιπροσωπεύουν το φως, την ηρεμία αλλά και τη δύναμη· ο άνθρωπος είναι ασταθής και εφήμερος, γι' αυτό και οι θεϊκοί νόμοι, συγκρινόμενοι με τους ανθρώπινους, υπερισχύουν σε όλα.

Οι ήρωες των έργων του δεν έχουν τις τιτανικές διαστάσεις των ηρώων του Αισχύλου, ούτε είναι καθημερινοί άνθρωποι, όπως στον Ευριπίδη. Είναι γενναιότεροι από τον μέσο άνθρωπο και παλεύουν, χωρίς καμιά ανθρώπινη βοήθεια, μέσα στη μοναξιά που επιβάλλει ο ηρωισμός και η βούλησή τους. Το μεγαλείο τους βρίσκεται στην αλύγιστη δύναμή τους και στη συναίσθηση ότι εκτελούν το καθήκον τους, ακόμη κι αν τους απαρνούνται όλοι και τους εμπαίζουν οι θεοί. Παρότι είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις τους εξαιτίας της εσωτερικής τους ελευθερίας, δεν είναι όμως και κύριοι της τύχης τους. Ακόμη και όταν σφάλλουν, έχουν κάτι το ευγενικό και το υψηλό· δεν παρουσιάζονται με ταπεινά αισθήματα, αλλά διακρίνονται για την αίσθηση του χρέους τους.

Κατά τον Αριστοτέλη, ο Σοφοκλής, βάζοντας στο κέντρο του τραγικού του κόσμου τον άνθρωπο, παριστάνει τους ήρωές του όπως πρέπει να είναι, *οἵους δεῖ εἶναι*, δηλαδή εξιδανικευμένους, σύμφωνα με την ηθική και αισθητική δεοντολογία, ώστε ο θεατής να αναγνωρίζει σ' αυτούς τις δικές του αρετές και τα δικά του πάθη. Αντίθετα τα δευτερεύοντα πρόσωπα είναι εντελώς διαφορετικά από τους ήρωες. Δεν τα διακρίνει η δύναμη, η αποφασιστικότητα, το πάθος, η υπερηφάνεια, όπως τους ήρωες, αλλά η έλλειψη θάρρους, η αδυναμία, ο φόβος και η αφέλεια. Έτσι ο χαρακτήρας του ήρωα διαγράφεται πληρέστερα, καθώς συγκρίνεται με κάποιο άλλο πρόσωπο. Γι' αυτό και ο θεατής μιας θεατρικής παράστασης του Σοφοκλή αισθάνεται τους ήρωες των έργων του πολύ κοντά του και ανησυχεί για την τύχη τους.

Ο Σοφοκλής, μένοντας πιστός στο πνεύμα της τραγωδίας, την οδήγησε στη μεγαλύτερη δυνατή τελειότητα. Επέφερε μια σειρά καινοτομιών. Αύξησε τον αριθμό των χορευτών από 12 σε 15, για να μπορεί να κάνει διάφορους χορευτικούς συνδυασμούς και να μετατρέπει τον χορό σε δραματικό πρόσωπο, που να μετέχει σχεδόν στην εξέλιξη της δράσης. Παράλληλα μείωσε την έκταση των χορικών, ενώ αύξησε τα διαλογικά μέρη, που περιέχουν πολύ πιο σύνθετες σκηνές. Σ' αυτό συνέβαλε και η προσθήκη του τρίτου υποκριτή. Διέσπασε τη διδασκαλία μιας συνεχόμενης τριλογίας με κοινή υπό-

θεση, διδάσκοντας τρεις χωριστές τραγωδίες με διαφορετικό περιεχόμενο η καθεμία. Εισήγαγε τη σκηνογραφία, με την κατασκευή μεγάλων πινάκων που στηρίζονταν στις περιάκτους.

Η γλώσσα του, που εκφράζει την ακμή της αττικής κλασικής εποχής, διακρίνεται για την κομψότητα και την λεπτότητα. Χρησιμοποιώντας λέξεις λογιότερες, και όχι καθημερινές και μεγαλοπρεπείς, διατηρεί το υψηλό επίπεδο του λόγου του Αισχύλου, ενώ διαγράφει με λίγους στίχους τις έξοχες εικόνες. Μεταχειρίζεται ακόμα, αριστοτεχνικά την τραγική ειρωνεία, την περιπέτεια και την αναγνώριση, παρουσιάζοντας με άριστο τρόπο το ήθος των ηρώων του. Γι' αυτό και οι αρχαίοι τον αποκαλούσαν *μέλιτταν*, ενώ ο Αριστοφάνης έλεγε ότι *τὸ στόμα αὐτοῦ μέλιτι κεχρισμένον ἦν*.

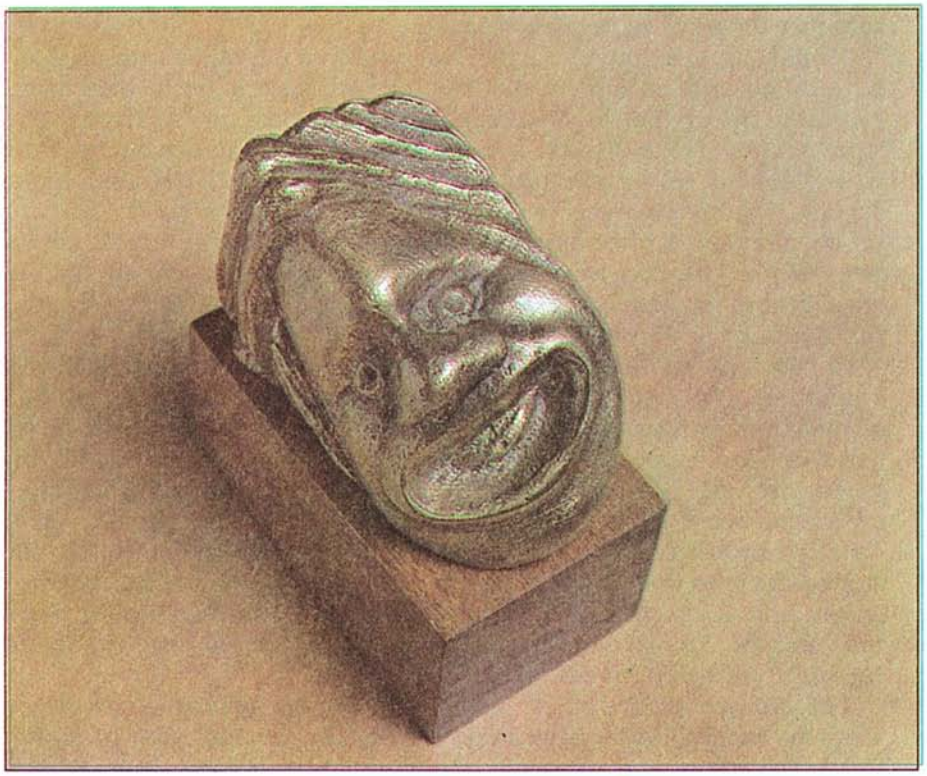

9. Μιχάλης Κευγάς, Θεατρικό προσωπείο. Μπρούντζος. Ιδιωτική συλλογή.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ο μύθος των Λαβδακιδών

Η γενιά των Λαβδακιδών, που βασίλεψε στη Θήβα, έδωσε και στους τρεις μεγάλους τραγικούς πλούσιο υλικό για τη σύνθεση των τραγωδιών τους. Τα πρώτα στοιχεία του μύθου βρίσκονται στην *Ιλιάδα* και στη *Νέκυια* της *Οδύσσειας*, ενώ στα έπη *Θηβαΐς* και *Οιδιπόδεια* πήρε την οριστική του μορφή.

Σύμφωνα με τον μύθο, ο Κάδμος, ιδρυτής της Θήβας, σκότωσε το ιερό φίδι του Άρη που φύλαγε την πηγή του θεού. Ο εγγονός του Λάβδακος καταδίωξε τη λατρεία του θεού Διονύσου και αμάρτησε κατά του θεού. Ο γιος του Λάιος απήγαγε τον γιο του Πέλοπα Χρύσιππο και ο Πέλοπας τον καταράστηκε να πεθάνει άτεκνος ή να σκοτωθεί από το παιδί του. Από εκεί ξεκινούν οι συμφορές του γένους των Λαβδακιδών, που για τρεις συνεχόμενες γενιές υποφέρουν απ' αυτή τη βαριά κατάρα.

Ο Οιδίπους, γιος του Λαΐου, σκότωσε, χωρίς να το γνωρίζει τον πατέρα του και παντρεύτηκε τη μητέρα του, την Ιοκάστη, με την οποία απέκτησε δύο γιους, τον Πολυνείκη και τον Ετεοκλή, και δύο κόρες, την Αντιγόνη και την Ισμήνη. Όταν αποκαλύφθηκε η τραγική αλήθεια, η Ιοκάστη απαγχονίστηκε και ο Οιδίπους αυτοτυφλώθηκε και αυτοεξορίστηκε. Σε σωζόμενο απόσπασμα της *Θηβαΐδας* αναφέρεται ότι ο Οιδίποδας καταράστηκε τους δυο γιους του να μοιράσουν την κληρονομιά του με οπλισμένο χέρι και να κατεβούν στον Άδη αλληλοσφαγμένοι, επειδή είχαν παραβεί την εντολή του να μη χρησιμοποιήσουν ποτέ το ασημένιο τραπέζι του Κάδμου και το χρυσό κύπελλο (*δέπας*), με το οποίο έπινε κρασί ο Λάιος.

Τα δύο αδέλφια, Πολυνείκης και Ετεοκλής, συμφώνησαν να βασιλέψουν διαδοχικά ανά ένα χρόνο. Πρώτος βασίλεψε ο Ετεοκλής, ο οποίος όμως αρνήθηκε να παραδώσει την εξουσία στον Πολυνείκη. Ο Πολυνείκης έφυγε από τη Θήβα και πήγε στο Άργος, όπου παντρεύτηκε την κόρη του βασιλιά Άδραστου. Μαζί με τον πεθερό του και άλλους πέντε Αργείους ηγεμόνες εκστράτευσε εναντίον της Θήβας, για να διεκδικήσει την εξουσία. Οι επτά Αργείοι αρχηγοί τάχθηκαν απέναντι από τους επτά Θηβαίους ήρωες που υπερασπίζονταν τις επτά πύλες της Θήβας. Απέναντι από τον Ετεοκλή ήταν ο Πολυνείκης. Η τελική μονομαχία των δύο αδερφών επιβεβαίωσε την κατάρα του Οιδίποδα. Τα δύο αδέρφια έπεσαν αλληλοσκοτωμένα μπροστά στα τείχη της πόλης, η οποία όμως σώθηκε.

Ο νέος άρχοντας της πόλης Κρέων, αδελφός της Ιοκάστης και θείος των παιδιών, εκδίδει διαταγή να ταφεί ο Ετεοκλής με τιμές, ενώ το σώμα του Πολυνείκη να μείνει άταφο, βορά στα σκυλιά και τα όρνια, γιατί θέλησε να προδώσει την πατρίδα του. Από το σημείο αυτό αρχίζει η υπόθεση της τραγωδίας.

Η *Αντιγόνη* είναι το δεύτερο από τα σωζόμενα έργα του Σοφοκλή. Το δίδαξε το 442 π.Χ., κερδίζοντας την πρώτη νίκη. Στη νεότερη εποχή από τον μύθο της Αντιγόνης εμπνεύστηκαν αρκετοί ξένοι συγγραφείς. Ενδεικτικά αναφέρονται οι σύγχρονοι Ζ. Ανούιγ και Μ. Μπρεχτ.

10. Eugène-Jean Damery, *Η Αντιγόνη στηρίζει τον Οιδίποδα, όταν αυτός εξορίζεται από τη Θήβα.* 1843. Ελαιογραφία. Παρίσι, Εθνική Σχολή Καλών Τεχνών.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Ἀντιγόνη παρὰ τὴν πρόσταξιν τῆς πόλεως θάψασα τὸν Πολυνείκην ἐφωράθη, καὶ εἰς μνημεῖον κατάγειον ἐντεθεῖσα παρὰ τοῦ Κρέοντος ἀνῄρηται· ἐφ' ᾗ καὶ Αἵμων δυσπαθήσας διὰ τὸν εἰς αὐτὴν ἔρωτα ξίφει ἑαυτὸν διεχειρίσατο. ἐπὶ δὲ τῷ τούτου θανάτῳ καὶ ἡ μήτηρ Εὐρυδίκη ἑαυτὴν ἀνεῖλε.

Κεῖται ἡ μυθοποιία καὶ παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Ἀντιγόνῃ· πλὴν ἐκεῖ φωραθεῖσα μετὰ τοῦ Αἵμονος δίδοται πρὸς γάμου κοινωνίαν καὶ τίκτει τὸν Αἵμονα.

Ἡ μὲν σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Θήβαις ταῖς Βοιωτικαῖς. ὁ δὲ χορὸς συνέστηκεν ἐξ ἐπιχωρίων γερόντων· προλογίζει δὲ ἡ Ἀντιγόνη· ὑπόκειται δὲ τὰ πράγματα ἐπὶ τῶν Κρέοντος βασιλείων. τὸ δὲ κεφάλαιόν ἐστι τάφος Πολυνείκους, Ἀντιγόνης ἀναίρεσις, θάνατος Αἵμονος, καὶ μόρος Εὐρυδίκης τῆς Αἵμονος μητρός.

Φασὶ δὲ τὸν Σοφοκλέα ἠξιῶσθαι τῆς ἐν Σάμῳ στρατηγίας, εὐδοκιμήσαντα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἀντιγόνης. λέλεκται δὲ τὸ δρᾶμα τοῦτο τριακοστὸν δεύτερον.

Μετάφραση

Η Αντιγόνη, παραβαίνοντας την απαγόρευση της πόλης, αφού έθαψε τον Πολυνείκη, πιάστηκε απ' αυτοφώρω και θανατώθηκε, αφού ο Κρέων την έκλεισε σε υπόγειο θάλαμο. Και ο Αίμων, εξαιτίας του έρωτά του προς αυτή, επειδή υπέφερε γι' αυτήν, αυτοκτόνησε με μαχαίρι. Για τον θάνατό του και η μάνα του η Ευρυδίκη αυτοκτόνησε.

Ο μύθος απαντά και στον Ευριπίδη στην τραγωδία του *Αντιγόνη*· όμως εκεί, αφού πιάστηκε επ' αυτοφώρω με τον Αίμονα, τον παντρεύεται και γεννάει τον Αίμονα.

Το δράμα έχει ως σκηνικό τη Θήβα της Βοιωτίας. Ο χορός αποτελείται από ντόπιους γέροντες. Τον πρόλογο κάνει η Αντιγόνη. Η δράση εξελίσσεται την εποχή που βασιλεύει ο Κρέων. Τα πιο σημαντικά γεγονότα είναι η ταφή του Πολυνείκη, η θανάτωση της Αντιγόνης, ο θάνατος του Αίμονα και της μητέρας του Ευρυδίκης.

Οι αρχαίοι λένε ότι ο Σοφοκλής, εξαιτίας της επιτυχίας που είχε η παράσταση της Αντιγόνης, εκλέχτηκε στο αξίωμα του στρατηγού, κατά την εκστρατεία εναντίον της Σάμου. Το δράμα αυτό έχει καταταγεί τριακοστό δεύτερο στη σειρά (από το σύνολο των έργων του Σοφοκλή).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΠΟΣΟΝ ΜΕΡΗ	ΣΤΙΧΟΙ
Πρόλογος	1-99
Πάροδος	100-161
Α' Επεισόδιο	162-331
Α' Στάσιμο	332-375
Β' Επεισόδιο	376-581
Β' Στάσιμο	582-625
Γ' Επεισόδιο	626-780
Γ' Στάσιμο	781-800
Δ' Επεισόδιο	801-943
Δ' Στάσιμο	944-987
Ε' Επεισόδιο	988-1114
Ε' Στάσιμο	1115-1154
Έξοδος	1155-1353

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Αντιγόνη : Κόρη του Οιδίποδα

Ισμήνη : Αδελφή της Αντιγόνης

Χορός : Γέροντες Θηβαίοι

Κρέων : Βασιλιάς της Θήβας

Φύλαξ : Ένας από τους φρουρούς του Πολυνείκη

Αίμων : Γιος του Κρέοντα

Τειρεσίας : Θηβαίος μάντης

Άγγελος : Αγγελιοφόρος που φέρνει ειδήσεις από μακριά

Ευρυδίκη : Γυναίκα του Κρέοντα

Εξάγγελος : Αγγελιοφόρος που φέρνει ειδήσεις από το παλάτι

Α' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

11. *Οι Φύλακες οδηγούν την Αντιγόνη στον Κρέοντα.* Παράσταση λουκανικού αγγείου του 4ου αιώνα π.Χ. Λονδίνο, Βρεταννικό Μουσείο.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ *

Ὦ κοινὸν αὐτάδελφον Ἰσμήνης κάρα,
ἆρ' οἶσθ' ὅ τι Ζεὺς τῶν ἀπ' Οἰδίπου κακῶν
ὁποῖον οὐχὶ νῷν ἔτι ζώσαιν τελεῖ;
Οὐδὲν γὰρ οὔτ' ἀλγεινὸν οὔτ' ἄτης ἄτερ
οὔτ' αἰσχρὸν οὔτ' ἄτιμόν ἐσθ', ὁποῖον οὐ 5
τῶν σῶν τε κἀμῶν οὐκ ὄπωπ' ἐγὼ κακῶν.
Καὶ νῦν τί τοῦτ' αὖ φασι πανδήμῳ πόλει
κήρυγμα θεῖναι τὸν στρατηγὸν ἀρτίως;
Ἔχεις τι κεἰσήκουσας; ἢ σε λανθάνει
πρὸς τοὺς φίλους στείχοντα τῶν ἐχθρῶν κακά; 10

ΙΣΜΗΝΗ

Ἐμοὶ μὲν οὐδεὶς μῦθος, Ἀντιγόνη, φίλων
οὔθ' ἡδὺς οὔτ' ἀλγεινὸς ἵκετ' ἐξ ὅτου
δυοῖν ἀδελφοῖν ἐστερήθημεν δύο,
μιᾷ θανόντοιν ἡμέρᾳ διπλῇ χερί·
ἐπεὶ δὲ φροῦδός ἐστιν Ἀργείων στρατὸς 15
ἐν νυκτὶ τῇ νῦν, οὐδὲν οἶδ' ὑπέρτερον,
οὔτ' εὐτυχοῦσα μᾶλλον οὔτ' ἀτωμένη.

ΑΝ. Ἤιδη καλῶς, καί σ' ἐκτὸς αὐλείων πυλῶν
τοῦδ' οὕνεκ' ἐξέπεμπον, ὡς μόνη κλύοις.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

1	**κοινὸς**	όμαιμος, από το ίδιο αίμα
	αὐτάδελφος (αὐτὸς+ἀδελφὸς)	δηλώνει τους κοινούς γονείς
	κοινὸν αὐτάδελφον	αδελφή μου (τα επίθετα εκφράζουν με έμφαση τη συγγενική σχέση)
	Ἰσμήνης κάρα	περίφραση, αντί Ισμήνη· (η περίφραση δηλώνει στοργή)
	ἆρ' οἶσθ'	άραγε ξέρεις;

* Το κείμενο ακολουθεί την έκδοση A.C.Pearson (OXFORD), 1967, με ελάχιστες, κατά περίπτωση, διαφορετικές γραφές.

ὅ,τι Ζεὺς τῶν ἀπ' Οἰδίπου κακῶν τελεῖ	η συντακτ. σειρά : **ὅ,τι (ἐστὶ) τῶν ἀπὸ Οἰδίπου κακῶν, ὁποῖον οὐχὶ Ζεὺς τελεῖ**=αν υπάρχει καμιά συμφορά που μας κληροδότησε ο Οιδίποδας και να μην την έστειλε ο Δίας;
νῷν (δοτ. ηθική)	σε μας
ἀλγεινὸν	δυσάρεστο, λυπηρό
ἄτης ἄτερ	κυριολ., χωρίς συμφορά (οι αρνήσεις αντιστρέφουν το νόημα), γεμάτο συμφορές
αἰσχρὸν	ντροπή (το επίθετο έχει ηθική έννοια)
ἄτιμον	επονείδιστο (αναφέρεται σε δημόσιες ταπεινώσεις ή απορρίψεις)
ὁποῖον....κακῶν=ὁποῖον οὐκ ὄπωπα (ὄν=κτγρμ. μτχ.) **τῶν σῶν τε κἀμῶν κακῶν**	που εγώ να μην έχω δει μέσα στα δικά σου και τα δικά μου βάσανα
καὶ νῦν.....ἀρτίως	η συντακτ. σειρά : **καὶ νῦν τί αὖ (ἐστι) τοῦτο τὸ κήρυγμα, ὃ φασὶ θεῖναι τὸν στρατηγὸν ἀρτίως πανδήμῳ πόλει**=και τώρα τι είναι πάλι αυτή η διαταγή που λένε ότι διακήρυξε ο στρατηγός, πριν από λίγο σ'ολόκληρη την πόλη;
ἔχεις τι κεἰσήκουσας; (σχ. πρωθύστερο)	ξέρεις τίποτε κι έχεις ακούσει;
στείχω	βαδίζω, έρχομαι, (εδώ μεταφ. απειλώ)
10 **τῶν ἐχθρῶν κακὰ**	κακά που ταιριάζουν στους εχθρούς
φίλοι	αγαπημένοι
μῦθος	λόγος, είδηση
φίλων (γεν. αντικ.)	για τους αγαπημένους
δυοῖν ἀδελφοῖν.....δύο	δυο εμείς στερηθήκαμε τα δυο μας αδέλφια (τονίζεται με την επανάληψη του αριθμητικού ο θάνατος των δυο αγοριών και η μοναξιά των δυο κοριτσιών)
διπλῇ χερὶ (δοτ. οργαν.)	με αμοιβαίο φόνο (το όργανο αντί της πράξης)
φροῦδός (<**πρὸ+ὁδὸς**) **ἐστιν**	τράπηκε σε φυγή, έγινε άφαντος
ἐν νυκτὶ τῇ νῦν	τη νύκτα αυτή
ὑπέρτερον	περισσότερο
οὔτε εὐτυχοῦσα μᾶλλον οὔτ' ἀτωμένη (κτγρμ. μτχ.)	ούτε ότι είμαι πιο ευτυχισμένη ούτε πιο δυστυχισμένη
ἤδη καλῶς	ήμουνα σίγουρη (ευδιάκριτη η ειρωνεία της Αντιγόνης για την απάθεια της Ισμήνης)
αὔλειαι πύλαι	οι εξώπορτες του ανακτόρου
κλύω	ακούω

ΙΣ. Τί δ' ἔστι; δηλοῖς γάρ τι καλχαίνουσ' ἔπος. 20

ΑΝ. Οὐ γὰρ τάφου νῷν τὼ κασιγνήτω Κρέων
τὸν μὲν προτίσας, τὸν δ' ἀτιμάσας ἔχει;
Ἐτεοκλέα μέν, ὡς λέγουσι, σὺν δίκῃ
χρησθείς δικαίᾳ καὶ νόμῳ, κατὰ χθονὸς
ἔκρυψε τοῖς ἔνερθεν ἔντιμον νεκροῖς, 25
τὸν δ' ἀθλίως θανόντα Πολυνείκους νέκυν
ἀστοῖσί φασιν ἐκκεκηρῦχθαι τὸ μὴ
τάφῳ καλύψαι μηδὲ κωκῦσαί τινα,
ἐᾶν δ' ἄκλαυτον, ἄταφον, οἰωνοῖς γλυκὺν
θησαυρὸν εἰσορῶσι πρὸς χάριν βορᾶς. 30
Τοιαῦτά φασι τὸν ἀγαθὸν Κρέοντα σοὶ
κἀμοί, λέγω γὰρ κἀμέ, κηρύξαντ' ἔχειν,
καὶ δεῦρο νεῖσθαι ταῦτα τοῖσι μὴ εἰδόσιν
σαφῆ προκηρύξοντα, καὶ τὸ πρᾶγμ' ἄγειν
οὐχ ὡς παρ' οὐδέν, ἀλλ' ὃς ἂν τούτων τι δρᾷ, 35
φόνον προκεῖσθαι δημόλευστον ἐν πόλει.
Οὕτως ἔχει σοι ταῦτα, καὶ δείξεις τάχα
εἴτ' εὐγενὴς πέφυκας, εἴτ' ἐσθλῶν κακή.

ΙΣ. Τί δ', ὦ ταλαῖφρον, εἰ τάδ' ἐν τούτοις, ἐγὼ
λύουσ' ἂν εἴθ' ἅπτουσα προσθείμην πλέον; 40

ΑΝ. Εἰ ξυμπονήσεις καὶ ξυνεργάσῃ σκόπει.

δηλοῖς.....ἔπος — δείχνεις ότι κάποια είδηση σε βασανίζει

20 **καλχαίνω (κάλχη**=πορφύρα, η μεταφ. από τη θάλασσα) — συλλογίζομαι βαθιά, σκέφτομαι γεμάτος ταραχή

οὐ γάρ..... ἔχει; — η ερώτηση δηλώνει αγανάκτηση

τὼ κασιγνήτω νῷν (=ἡμῖν) — από τα δυο μας αδέλφια

τὸν μὲν προτίσας (ἔχει) τὸν δὲ ἀτιμάσας ἔχει; (περιφρ.) — τον ένα έκρινε άξιο ταφής, ενώ τον άλλο ανάξιο να ταφεί (**ἀτιμάζω**=στερώ)

σὺν δίκῃ χρησθεὶς (=χρησάμενος) δικαίᾳ καὶ νόμῳ — του φέρθηκε με δίκαιη κρίση και σύμφωνα με τη θρησκευτική συνήθεια

ἔκρυψε — έθαψε, διέταξε να θάψουν

ἔνερθεν — κάτω

ἔντιμον (προλ. κατηγ.)	ώστε να είναι τιμημένος
ἀθλίως	κατά τρόπο οικτρό
νέκυς-υος	νεκρός
τόν δ' ἀθλίως.....νέκυν	η συντακτ. σειρά : **τὸν δὲ νέκυν Πολυνείκους ἀθλίως θανόντος** (σχ. υπαλλαγής)=αλλά το κορμί του Πολυνείκη, ο οποίος πέθανε με αξιολύπητο τρόπο
ἐκκηρύττομαι	διακηρύσσομαι
τὸ μὴ καλύψαι.....κωκῦσαι	κανείς να μη το θάψει και να μη το κλάψει
ἐᾶν (υποκ.=**πάντας**)	να το αφήσουν
θησαυρὸς	εύρημα, έρμαιο (Σχολ.)
οἰωνοῖς εἰσορῶσι (επιθ. μτχ.)	για τα όρνια που λαίμαργα ψάχνουν
30 **πρὸς χάριν βορᾶς**	για την τροφή τους
ἀγαθὸς (ειρων.)	ο καλός
σοὶ κἀμοὶ (δοτ. ηθική)	για σένα και για μένα
λέγω γὰρ κἀμὲ	λέγω και για μένα, φαντάσου και για μένα
κηρύξαντα ἔχειν	ότι έχει κηρύξει δημόσια
καὶ δεῦρο νεῖσθαι (φασὶ)	και λένε ότι έρχεται εδώ
σαφῆ (προλ. κατηγ.)	ώστε να είναι καθαρά
προκηρύξοντα (τελ. μτχ.)	για να διακηρύξει δημόσια
τοῖσι μὴ εἰδόσι (=οἳ ἄν μὴ εἰδῶσι)	σε όσους δεν ξέρουν· προοικονομείται η είσοδος του χορού
τὸ πρᾶγμα ἄγω ὡς παρ'οὐδὲν	θεωρώ κάτι ασήμαντο
προκεῖσθαι (ενν. **τούτῳ**) **φόνον δημόλευστον (λεύω =** λιθοβολῶ)	ότι τον περιμένει θάνατος με δημόσιο λιθοβολισμό
σοι (δοτ. ηθική)	για σένα
τάχα	γρήγορα
εὐγενὴς	από ευγενική γενιά και γενναία στο ήθος
εἴτε ἐσθλῶν κακὴ=εἴτε καίπερ ἐξ ἐσθλῶν γενομένη πέφυκας κακὴ	ή τιποτένια από ευγενική γενιά
ὦ ταλαῖφρον (<**τάλας+φρὴν**)	δύστυχη, τολμηρή
εἰ τάδ' ἐν τούτοις (ἐστὶ)	αν έτσι έχουν τα πράγματα
λύουσα εἶθ' ἅπτουσα (παροιμιακή έκφραση αμηχανίας)	με το να χαλαρώνω ή να σφίγγω τον κόμπο, ό,τι και αν κάνω
40 **τί δ' ἐγὼ προσθείμην ἂν πλέον(=τί πλέον ποιήσαιμι ἄν)**	τι όφελος θα μπορούσα να φέρω;
εἰ ξυμπονήσεις καὶ ξυνεργάσῃ (πλάγιες ερωτ. από το ρ. **σκόπει**)	αν θα με βοηθήσεις και θα συνεργαστείς μαζί μου (το πρώτο ρήμα είναι γενικότερο)

ΙΣ. Ποῖόν τι κινδύνευμα; ποῖ γνώμης ποτ' εἶ;
ΑΝ. Εἰ τὸν νεκρὸν ξὺν τῇδε κουφιεῖς χερί.
ΙΣ. Ἦ γὰρ νοεῖς θάπτειν σφ', ἀπόρρητον πόλει;
ΑΝ. Τὸν γοῦν ἐμὸν καὶ τὸν σόν, ἢν σὺ μὴ θέλῃς, 45
ἀδελφόν· οὐ γὰρ δὴ προδοῦσ' ἁλώσομαι.
ΙΣ. Ὦ σχετλία, Κρέοντος ἀντειρηκότος;
ΑΝ. Ἀλλ' οὐδὲν αὐτῷ τῶν ἐμῶν μ' εἴργειν μέτα.
ΙΣ. Οἴμοι· φρόνησον, ὦ κασιγνήτη, πατὴρ
ὡς νῷν ἀπεχθὴς δυσκλεής τ' ἀπώλετο, 50
πρὸς αὐτοφώρων ἀμπλακημάτων διπλᾶς
ὄψεις ἀράξας αὐτὸς αὐτουργῷ χερί·
ἔπειτα μήτηρ καὶ γυνή, διπλοῦν ἔπος,
πλεκταῖσιν ἀρτάναισι λωβᾶται βίον·
τρίτον δ' ἀδελφὼ δύο μίαν καθ' ἡμέραν 55
αὐτοκτονοῦντε τὼ ταλαιπώρω μόρον
κοινὸν κατειργάσαντ' ἐπαλλήλοιν χεροῖν.
Νῦν δ' αὖ μόνα δὴ νὼ λελειμμένα σκόπει
ὅσῳ κάκιστ' ὀλούμεθ', εἰ νόμου βίᾳ
ψῆφον τυράννων ἢ κράτη παρέξιμεν. 60
Ἀλλ' ἐννοεῖν χρὴ τοῦτο μὲν γυναῖχ' ὅτι
ἔφυμεν, ὡς πρὸς ἄνδρας οὐ μαχουμένα·

κινδύνευμα	επικίνδυνη πράξη (η λ. αποκαλύπτει το ήθος)
ποῖ γνώμης ποτ' εἶ	τι τάχα έχεις στο μυαλό σου;
εἰ τὸν νεκρόν.....κουφιεῖς	πλάγια ερώτ., εξαρτάται από το ρ. **σκόπει**
κουφίζω (= ἀναιροῦμαι)	σηκώνω τον νεκρό
ἦ γὰρ	αλήθεια (έκφραση έκπληξης)
σφ'(ὲ)	αυτόν
ἀπόρρητον (ενν. **ὄν**, εναντ. μτχ., αιτ. απόλ.) **τῇ πόλει**	αν και απαγορεύται ρητά στους πολίτες
οὐ γὰρ προδοῦσ'(α) ἁλώσομαι (ἁλίσκομαι)	γιατί δε θα κατηγορηθώ ότι τον πρόδωσα
σχέτλιος (από το **σχεθεῖν**, του ρ. **ἔχω**)	αυτός που τολμάει φοβερά, αλλά κι αυτός που πάσχει φοβερά (**τλήμων**)
Κρέοντος ἀντειρηκότος (γεν. απόλ. εναντ. μτχ.)	ενώ το έχει απαγορεύσει ο Κρέων

ἀλλ' οὐδὲν μέτα(=μέτεστιν) αὐτῷ εἴργειν με τῶν ἐμῶν	αλλά αυτός δεν έχει κανένα δικαίωμα να με εμποδίσει να θάψω τους δικούς μου
οἴμοι	αλίμονο
50 **νῷν** (δοτ. ηθική)· συνάπτεται με το **ἀπώλετο ὁ πατὴρ**	μας χάθηκε ο πατέρας μας
ἀπεχθὴς (ἀπεχθάνομαι)	μισητός
δυσκλεὴς (<δυσ+κλέος)	ντροπιασμένος
αὐτόφωρος (=φωραθείς ἐπ' αὐτῷ τῷ ἔργῳ)	αυτός που μόνος του έφερε στο φως
ἀμπλακήματα	αμαρτήματα
πρὸς αὐτοφώρων ἀμπλακημάτων (αναγκ. αίτιο)	για τα αμαρτήματα που μόνος του έφερε στο φως
διπλᾶς ὄψεις	τα δυο του μάτια
ἀράξας (ἀράσσω)	αφού χτύπησε δυνατά
αὐτουργῷ χερὶ (=ἰδίᾳ χερὶ)	με το ίδιο του το χέρι
διπλοῦν ἔπος (παράθεση στα **μήτηρ** και **γυνὴ**)	διπλό όνομα (για ένα και το αυτό πρόσωπο)
πλεκτὴ ἀρτάνη (<ἀρτάνω)	πλεκτή θηλιά
λωβῶμαι	κακομεταχειρίζομαι
λωβᾶται βίον	πεθαίνει ντροπιασμένη
αὐτοκτονοῦντε (δυϊκ.αρ., μτχ. ενεστ. του ρ. **αὐτοκτονέω-ῶ**)	που αλληλοσκοτώθηκαν
τὼ ταλαιπώρω (δυϊκ. αρ.)	οι δυστυχισμένοι
κατειργάσαντο κοινὸν μόρον	βρήκαν αμοιβαίο θάνατο
ἐπαλλήλοιν χεροῖν (δυϊκ. αρ. δοτ. οργαν.)	με χέρια που σήκωσαν ο ένας εναντίον του άλλου
μόνα δὴ	ολομόναχες
λελειμμένα (δυϊκ. αρ.)	που έχουμε μείνει
ὅσῳ κάκιστα ὀλούμεθα (πλάγια ερώτ. από το ρ. **σκόπει**)	πόσο ατιμωτικά θα χαθούμε
νόμου βίᾳ	παραβιάζοντας τον νόμο
εἰ παρέξιμεν (μέλλ. του ρ. **παρεξέρχομαι**)	αν παραβούμε
ψῆφος	απόφαση
60 **κράτη τυράννων**	η βασιλική εξουσία
χρὴ ἐννοεῖν τοῦτο	πρέπει να σκεφθείς το εξής
γυναῖχ' ὅτι ἔφυμεν (επεξ. στο **τοῦτο**)	ότι δηλαδή γεννηθήκαμε γυναίκες
ὡς....μαχουμένα	και από την άλλη δεν μπορούμε να τα βάζουμε με άνδρες

ἔπειτα δ' οὕνεκ' ἀρχόμεσθ' ἐκ κρεισσόνων
καὶ ταῦτ' ἀκούειν κἄτι τῶνδ' ἀλγίονα.
Ἐγὼ μὲν οὖν αἰτοῦσα τοὺς ὑπὸ χθονὸς 65
ξύγγνοιαν ἴσχειν, ὡς βιάζομαι τάδε,
τοῖς ἐν τέλει βεβῶσι πείσομαι· τὸ γὰρ
περισσὰ πράσσειν οὐκ ἔχει νοῦν οὐδένα.

ΑΝ. Οὔτ' ἂν κελεύσαιμ' οὔτ' ἄν, εἰ θέλοις ἔτι
πράσσειν, ἐμοῦ γ' ἂν ἡδέως δρῴης μέτα. 70
Ἀλλ' ἴσθ' ὁποῖά σοι δοκεῖ, κεῖνον δ' ἐγὼ
θάψω· καλόν μοι τοῦτο ποιούσῃ θανεῖν.
Φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα,
ὅσια πανουργήσασ'· ἐπεὶ πλείων χρόνος
ὃν δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε. 75
Ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι· σοὶ δ' εἰ δοκεῖ,
τὰ τῶν θεῶν ἔντιμ' ἀτιμάσασ' ἔχε.

ΙΣ. Ἐγὼ μὲν οὐκ ἄτιμα ποιοῦμαι, τὸ δὲ
βίᾳ πολιτῶν δρᾶν ἔφυν ἀμήχανος.

ΑΝ. Σὺ μὲν τάδ' ἂν προὔχοι'· ἐγὼ δὲ δὴ τάφον 80
χώσουσ' ἀδελφῷ φιλτάτῳ πορεύσομαι.

ΙΣ. Οἴμοι ταλαίνης ὡς ὑπερδέδοικά σου.

ΑΝ. Μὴ 'μοῦ προτάρβει· τὸν σὸν ἐξόρθου πότμον.

ΙΣ. Ἀλλ' οὖν προμηνύσῃς γε τοῦτο μηδενὶ
τοὔργον, κρυφῇ δὲ κεῦθε, σὺν δ' αὔτως ἐγώ. 85

ΑΝ. Οἴμοι, καταύδα· πολλὸν ἐχθίων ἔσῃ
σιγῶσ', ἐὰν μὴ πᾶσι κηρύξῃς τάδε.

ΙΣ. Θερμὴν ἐπὶ ψυχροῖσι καρδίαν ἔχεις.

ΑΝ. Ἀλλ' οἶδ' ἀρέσκουσ' οἷς μάλισθ' ἁδεῖν με χρή.

οὕνεκα	ότι
ἐκ κρεισσόνων (ποιητ. αίτ.)	από ισχυρότερους
ἀκούειν (απαρ. αποτελ.)	ώστε να υπακούμε
ταῦτα κἄτι (=καὶ ἔτι) ἀλγίονα τῶνδε	σ' αυτά και ακόμη πικρότερα, οδυνηρότερα από αυτά

ξύγγνοιαν ἴσχω (=ξυγγιγνώσκω)	ζητώ συγγνώμη
βιάζομαι (=βίᾳ πράσσω τοῦτο)	κάνω αυτά χωρίς τη θέλησή μου
οἱ ἐν τέλει βεβῶτες (=βεβηκότες)	οι άρχοντες
περισσὰ πράττω	κάνω ανώτερα από τις δυνάμεις μου
οὐκ ἔχει νοῦν οὐδένα	είναι ανόητο εντελώς
οὐτ' ἄν κελεύσαιμι	ούτε θα σε παρακαλούσα
70 **οὔτ' ἄν ἐμοῦ γ' ἄν ἡδέως δρῴης μέτα** (δυν. ευκτ.)	ούτε θα δεχόμουν με ευχαρίστηση τη σύμπραξή σου
ἀλλ' ἴσθι,....δοκεῖ (=γίγνωσκε ὁποῖα σὺ θέλεις (Σχολ.)	μα έχε όποια γνώμη θέλεις
καλόν (ἐστι) μοι τοῦτο ποιούσῃ (θαψάσῃ τὸν ἀδελφὸν) θανεῖν	θα είναι ωραίο για μένα να θάψω τον αδελφό μου και να πεθάνω
φίλη....μέτα (ενν. **κειμένη**)	μαζί του αγαπημένη θα αναπαύομαι πλάι σ' αγαπημένο (η επανάληψη του **μετά** εκφράζει την αμοιβαία αγάπη)
ὅσια πανουργήσασα(οξύμωρο)	αφού διαπράξω μια ιερή παρανομία, άγια κριματισμένη
σύ δ'εἰ δοκεῖ, τὰ τῶν θεῶν ἔντιμα ἀτιμάσασα ἔχε	αν θες εσύ, αν το κρίνεις σωστό, περιφρόνα όσα είναι τίμια για τους θεούς
ἄτιμα ποιοῦμαι (περίφρ.)	περιφρονώ
ἀμήχανος	ανίκανη, αδύναμη
τὸ δρᾶν (έναρθρο απαρ. αντί άναρθρου)	να κάνω, να ενεργώ
80 **σὺ μέν...προύχοι(ο)**	εσύ αυτά να προφασίζεσαι
οἴμοι ταλαίνης (γεν. **αιτίας**)	αλίμονο, δυστυχισμένη
ὡς ὑπερδέδοικά σου	πόσο φοβούμαι για σένα
προταρβέω-ῶ τινος	φοβούμαι για κάποιον
τὸν σὸν ἐξόρθου πότμον	για τη δική σου μοίρα φρόντιζε
προμηνύω	αποκαλύπτω
κρυφῇ κεῦθε (πλεον.) **=κεύθω**	κράτησέ το μυστικό
καταύδα (καταυδάω-ῶ=μιλώ)	διακήρυξέ το σ' όλους
ἐπὶ ψυχροῖς	για ψυχρά πράγματα
οἶδ(α) ἀρέσκουσ(α) (κτγρμ. μτχ.)	ξέρω ότι είμαι αρεστή
οἷς μάλιστα ἁδεῖν (αόρ. β΄ του ρ. **ἁνδάνω**) **με χρὴ**	σε κείνους που πρέπει περισσότερο ν' αρέσω

ΙΣ. Εἰ καὶ δυνήσῃ γ᾽· ἀλλ᾽ ἀμηχάνων ἐρᾷς. 90
ΑΝ. Οὐκοῦν, ὅταν δὴ μὴ σθένω, πεπαύσομαι.
ΙΣ. Ἀρχὴν δὲ θηρᾶν οὐ πρέπει τἀμήχανα.
ΑΝ. Εἰ ταῦτα λέξεις, ἐχθαρῇ μὲν ἐξ ἐμοῦ,
ἐχθρὰ δὲ τῷ θανόντι προσκείσῃ δίκῃ.
Ἀλλ᾽ ἔα με καὶ τὴν ἐξ ἐμοῦ δυσβουλίαν 95
παθεῖν τὸ δεινὸν τοῦτο· πείσομαι γὰρ οὐ
τοσοῦτον οὐδὲν ὥστε μὴ οὐ καλῶς θανεῖν.
ΙΣ. Ἀλλ᾽ εἰ δοκεῖ σοι, στεῖχε· τοῦτο δ᾽ ἴσθ᾽, ὅτι
ἄνους μὲν ἔρχῃ, τοῖς φίλοις δ᾽ ὀρθῶς φίλη.

90	**εἰ καὶ δυνήσῃ γ(ε)**	αν θα έχεις και τη δύναμη
	ὅταν δὴ μὴ σθένω	όταν πια δεν έχω δύναμη
	ἀρχὴν (με επιρρ. σημασία)	καθόλου

ΧΟΡΟΣ

Ἀκτὶς ἀελίου, τὸ κάλ- στροφή α᾽
λιστον ἑπταπύλῳ φανὲν 101
Θήβᾳ τῶν πρότερον φάος,
ἐφάνθης ποτ᾽, ὦ χρυσέας
ἁμέρας βλέφαρον, Διρκαί-
ων ὑπὲρ ῥεέθρων μολοῦσα, 105
τὸν λεύκασπιν Ἀργόθεν
φῶτα βάντα πανσαγίᾳ
φυγάδα πρόδρομον ὀξυτέρῳ
κινήσασα χαλινῷ.

Ὃν ἐφ᾽ ἁμετέρᾳ γᾷ Πολυνείκης 110
ἀρθεὶς νεικέων ἐξ ἀμφιλόγων
[ἤγαγεν ἐχθρόν· ὁ δ᾽] ὀξέα κλάζων

θηρῶ	κυνηγώ
ἐχθαρῇ	θα μισηθείς
ἐξ ἐμοῦ	από μένα
ἐχθρὰ τῷ θανόντι προσκείσῃ δίκῃ	δίκαια θα σε μισεί για πάντα ο νεκρός
ἔα (ἐάω-ῶ)	άφησε
δυσβουλία	αφροσύνη
πείσομαι (μέλλ. του ρ. **πάσχω**) **οὐ τοσοῦτον οὐδὲν**	τίποτε τόσο φοβερό δε θα πάθω
καλῶς θνήσκω	πεθαίνω έντιμα
εἰ δοκεῖ σοι	αν έτσι κρίνεις
ἄνους	ασυλλόγιστη
99 **ὀρθῶς φίλη**	αληθινά αγαπημένη

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

(*Έξοδος της Αντιγόνης από την πύλη που οδηγεί στους αγρούς. Η Ισμήνη αποσύρεται στο παλάτι. Στην ορχήστρα μπαίνει ο χορός.*)

Ω! Ηλιαχτίδα, τ'ομορφότατο
που φάνηκε παρά ποτέ το φως
στη Θήβα την επτάπυλη,
φώτισες πια, της μέρας
της χρυσής ματόκλαδο,
ήρθες απ'τις πηγές της Δίρκης πέρα
και τον πολεμιστή με την ασπίδα τη λευκή
τον έβαλες στο δρόμο της φυγής
με πιο γοργό, σφιχτό το χαλινάρι τώρα.

Ο Πολυνείκης τον οδήγησε στη γη μας
που πήρε αέρα από φιλόνικα μισόλογα
και κράζοντας στριγκιά σαν αετός

αἰετὸς εἰς γῆν ὡς ὑπερέπτα,
λευκῆς χιόνος πτέρυγι στεγανός
πολλῶν μεθ' ὅπλων 115
ξύν θ' ἱπποκόμοις κορύθεσσι.

Στὰς δ' ὑπὲρ μελάθρων φονώ- αντιστρ. α'
σαισιν ἀμφιχανὼν κύκλῳ
λόγχαις ἑπτάπυλον στόμα
ἔβα, πρίν ποθ' ἁμετέρων 120
αἱμάτων γένυσιν πλησθῆ-
ναί τε καὶ στεφάνωμα πύργων
πευκάενθ' Ἥφαιστον ἑλεῖν.
Τοῖος ἀμφὶ νῶτ' ἐτάθη
πάταγος Ἄρεος, ἀντιπάλου 125
δυσχείρωμα δράκοντος.

Ζεὺς γὰρ μεγάλης γλώσσης κόμπους
ὑπερεχθαίρει, καί σφας ἐσιδὼν
πολλῷ ῥεύματι προσνισσομένους,
χρυσοῦ καναχῆς ὑπερόπτας, 130
παλτῷ ῥιπτεῖ πυρὶ βαλβίδων
ἐπ' ἄκρων ἤδη
νίκην ὁρμῶντ' ἀλαλάξαι·

ἀντιτύπᾳ δ' ἐπὶ γᾷ πέσε τανταλωθεὶς στροφή β'
πυρφόρος ὃς τότε μαινομένᾳ ξὺν ὁρμᾷ 135
βακχεύων ἐπέπνει
ῥιπαῖς ἐχθίστων ἀνέμων.
εἶχε δ' ἄλλᾳ τὰ μέν,
ἄλλα δ' ἐπ' ἄλλοις ἐπενώμα στυφελί-
ζων μέγας Ἄρης δεξιόσειρος. 140

πάνω απ'τη γη πετούσε
χωμένος σε λευκή φτερούγα χιόνι
με τα πολλά του τ' άρματα, τα κράνη του
με των αλόγων τις ουρές λοφία.

Ζυγιάστηκαν από τις στέγες πάνω
τα νύχια φόνο διψώντας,
επτάπυλο το στόμα γύρω χάσκοντας
και χάθηκε· προτού στο αίμα μας
το ράμφος του χορτάσει,
προτού με το δαδί πυρποληθούν
οι πύργοι, τα στέφανα της πόλης μας·
τέτοια πολέμου ταραχή
που πήρε πλάτες και φτερά
και δύσκολα τον έβαλεν ο Δράκοντας στο χέρι.

Ο Δίας απεχθάνεται τα λόγια τα παχιά
του κομπασμού· κι ως τους είδε
χείμαρρος να ξεχύνονται
βροντοχτυπώντας υπερόπτες τα φλουριά τους,
αστροπελέκι ρίχνει σύρριζα,
καθώς στις ντάπιες όρμαγε
τη νίκη ν'αλαλάξει.

Πέφτει, κι ο κόσμος σείεται και τον αντιλαλεί·
αυτός που πριν με τη φωτιά ριπές ανέμων
άγριων θεοκρουσμένος φυσομανούσε·
κι άλλους εδώ κι άλλους εκεί
σκόρπια, κοπαδιαστά χτυπούσε
ο μέγας Άρης επιδέξιος.

ἑπτὰ λοχαγοὶ γὰρ ἐφ' ἑπτὰ πύλαις
ταχθέντες ἴσοι πρὸς ἴσους ἔλιπον
Ζηνὶ τροπαίῳ πάγχαλκα τέλη,
πλὴν τοῖν στυγεροῖν, ὧ πατρὸς ἑνὸς
μητρός τε μιᾶς φύντε καθ' αὑτοῖν
δικρατεῖς λόγχας στήσαντ' ἔχετον 145
κοινοῦ θανάτου μέρος ἄμφω.

ἀλλὰ γὰρ ἁ μεγαλώνυμος ἦλθε Νίκα αντιστρ. β'
τᾷ πολυαρμάτῳ ἀντιχαρεῖσα Θήβᾳ,
ἐκ μὲν δὴ πολέμων 150
τῶν νῦν θέσθαι λησμοσύναν,
θεῶν δὲ ναοὺς χοροῖς
παννυχίοις πάντας ἐπέλ-
θωμεν, ὁ Θήβας δ' ἐλελί-
χθων Βάκχιος ἄρχοι.

ἀλλ' ὅδε γὰρ δὴ βασιλεὺς χώρας, 155
Κρέων ὁ Μενοικέως,.....νεοχμὸς
νεαραῖσι θεῶν ἐπὶ συντυχίαις
χωρεῖ τίνα δὴ μῆτιν ἐρέσσων,
ὅτι σύγκλητον τήνδε γερόντων 160
προὔθετο λέσχην,
κοινῷ κηρύγματι πέμψας;

Επτά λοχαγοί στις πύλες τις επτά
αντίκρυ, ίσος προς ίσο, σταθήκαν
και στο Δία τροπαιούχο τάμα κρεμάσαν χάλκινο·
εκτός από τους δόλιους δυο,
ενός πατέρα και μιας μάνας φύτρες,
που σήκωσαν κοντάρια ισοδύναμα
κι ένας στον άλλο έδωσε μερίδιο θανάτου.

Τώρα πια η Νίκη μας ήρθε μεγαλόχαρη,
αντίδωρο στη Θήβα που αρματώθηκε
και στο νωπό τον πόλεμο ρίξαμε λησμονιά.
Στους ναούς των θεών να χυθούμε
κι ίσαμε το ξημέρωμα να στήσουμε χορό,
και πρώτος πρώτος το χορό να σέρνει
ο Βάκχος, που σειέται και λυγιέσαι, Θήβα.

(*Έρχεται ο Κρέοντας από το παλάτι, συνοδευόμενος από φρουρούς.*)

Αλλά να, ο Κρέοντας του Μενοικέα μπαίνει,
βασιλέας της χώρας νεόκοπος,
φορτωμένος νωπές θεϊκές συγκυρίες.
Πού τάχα το μυαλό του πελάγωσε
και κάλεσε τους γέροντες
στέλνοντας προσταγή κοινή
για τούτη τη συνάθροιση;

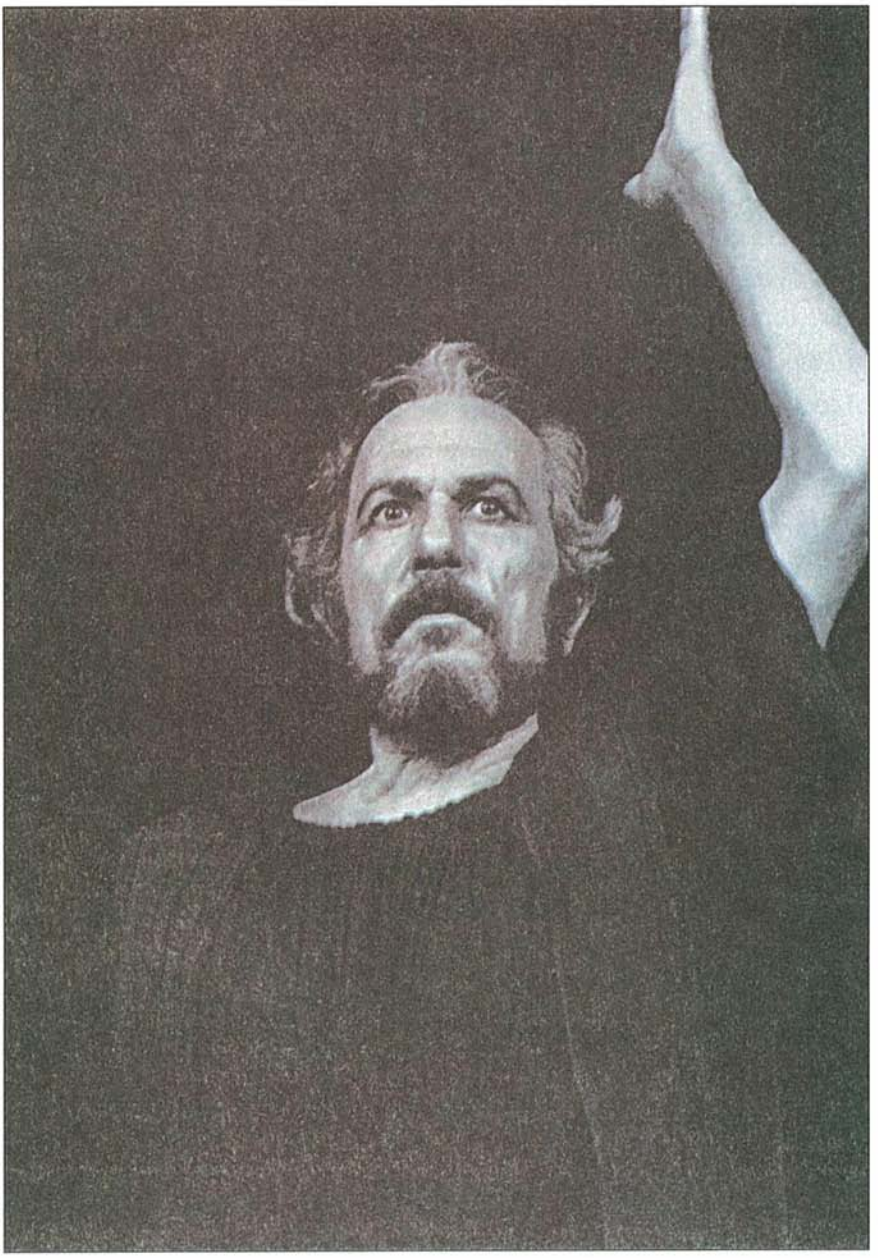

12. Εθνικό Θέατρο. Επιδαύρια 1974. *Αντιγόνη*
Κρέων : Στέλιος Βόκοβιτς (Φωτ. Εθν. Θεάτρου)

13. Εθνικό Θέατρο. Επιδαύρια 1956. *Αντιγόνη.*
Αντιγόνη : Άννα Συνοδινού - Ισμήνη : Αντιγόνη Βαλάκου,
(Φωτ. Εθν. Θεάτρου)

ΚΡΕΩΝ

Ἄνδρες, τὰ μὲν δὴ πόλεος ἀσφαλῶς θεοὶ
πολλῷ σάλῳ σείσαντες ὤρθωσαν πάλιν·
ὑμᾶς δ' ἐγὼ πομποῖσιν ἐκ πάντων δίχα
ἔστειλ' ἱκέσθαι, τοῦτο μὲν τὰ Λαΐου 165
σέβοντας εἰδὼς εὖ θρόνων ἀεὶ κράτη,
τοῦτ' αὖθις, ἡνίκ' Οἰδίπους ὤρθου πόλιν,
κἀπεὶ διώλετ', ἀμφὶ τοὺς κείνων ἔτι
παῖδας μένοντας ἐμπέδοις φρονήμασιν.
Ὅτ' οὖν ἐκεῖνοι πρὸς διπλῆς μοίρας μίαν 170
καθ' ἡμέραν ὤλοντο παίσαντές τε καὶ
πληγέντες αὐτόχειρι σὺν μιάσματι,
ἐγὼ κράτη δὴ πάντα καὶ θρόνους ἔχω
γένους κατ' ἀγχιστεῖα τῶν ὀλωλότων.
Ἀμήχανον δὲ παντὸς ἀνδρὸς ἐκμαθεῖν 175
ψυχήν τε καὶ φρόνημα καὶ γνώμην, πρὶν ἂν
ἀρχαῖς τε καὶ νόμοισιν ἐντριβὴς φανῇ.
Ἐμοὶ γὰρ ὅστις πᾶσαν εὐθύνων πόλιν
μὴ τῶν ἀρίστων ἅπτεται βουλευμάτων,
ἀλλ' ἐκ φόβου του γλῶσσαν ἐγκλῄσας ἔχει, 180
κάκιστος εἶναι νῦν τε καὶ πάλαι δοκεῖ·
καὶ μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὑτοῦ πάτρας
φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω.
Ἐγὼ γάρ, ἴστω Ζεὺς ὁ πάνθ' ὁρῶν ἀεί,
οὔτ' ἂν σιωπήσαιμι τὴν ἄτην ὁρῶν 185
στείχουσαν ἀστοῖς ἀντὶ τῆς σωτηρίας,
οὔτ' ἂν φίλον ποτ' ἄνδρα δυσμενῆ χθονὸς
θείμην ἐμαυτῷ, τοῦτο γιγνώσκων ὅτι
ἥδ' ἐστὶν ἡ σῴζουσα καὶ ταύτης ἔπι
πλέοντες ὀρθῆς τοὺς φίλους ποιούμεθα. 190
τοιοῖσδ' ἐγὼ νόμοισι τήνδ' αὔξω πόλιν.
Καὶ νῦν ἀδελφὰ τῶνδε κηρύξας ἔχω

ΚΡΕΩΝ

Πολίτες, την πόλη πάλι στήσανε στα πόδια της,
αφού τη σείσαν οι θεοί με μέγα σάλο.
Εγώ με κήρυκες κι απ'όλους χώρια
έστειλα και σας κάλεσα· ήξερα κατ' αρχήν
τη σταθερή σας αφοσίωση στο θρόνο του Λαΐου·
όταν με τον Οιδίποδα η πόλη ορθοπόδισε
κι όταν εκείνος χάθηκε, με νομιμοφροσύνης
κύρος περιφρουρήσατε και τα παιδιά του.
Όταν εκείνα χάθηκαν την ίδια μέρα
δίνοντας παίρνοντας πληγές που μοίρασαν
με βέβηλο το χέρι μεταξύ τους,
εγώ την εξουσία δικαιωματικά κατέλαβα,
λόγω συγγενικών δεσμών με τους χαμένους.
Αδύνατο να μάθεις ανθρώπου κανενός
φρόνημα, γνώμη και ψυχή, προτού
ν' ακονιστεί στην εξουσία και στο νόμο.
Για μένα, όποιος καθοδηγεί μια πόλη
και δε φτάνει στις καλύτερες δυνατές αποφάσεις
αλλά φοβάται καταπίνοντας τη γλώσσα του,
είναι φαύλος ηγέτης και τώρα και παντού.
Κι όποιος απ' την πατρίδα του το φίλο
προτιμά, τον έχω για μηδενικό.
Εγώ-μάρτυρας ο θεός ο παντεπόπτης-
ούτε θα σιωπούσα βλέποντας τη συμφορά
την πόλη να σιμώνει αντί τη σωτηρία
ούτε φίλο μου θα 'κανα της χώρας τον εχθρό,
γιατί το ξέρω πως είναι μοναδικό σωσίβιο
και μόνο πάνω στης πόλης το σκαρί,
ορθό σαν πλέει, δημιουργούμε τις φιλίες μας.
Εγώ με τέτοιους νόμους του κράτους την ισχύ θ' αυξήσω.
Και τώρα, σύμφωνα μ' αυτά στην πόλη

ἀστοῖσι παίδων τῶν ἀπ' Οἰδίπου πέρι·
Ἐτεοκλέα μέν, ὃς πόλεως ὑπερμαχῶν
ὄλωλε τῆσδε, πάντ' ἀριστεύσας δορί, 195
τάφῳ τε κρύψαι καὶ τὰ πάντ' ἀφαγνίσαι
ἃ τοῖς ἀρίστοις ἔρχεται κάτω νεκροῖς·
τὸν δ' αὖ ξύναιμον τοῦδε, Πολυνείκην λέγω,
ὃς γῆν πατρῴαν καὶ θεοὺς τοὺς ἐγγενεῖς
φυγὰς κατελθὼν ἠθέλησε μὲν πυρὶ 200
πρῆσαι κατάκρας, ἠθέλησε δ' αἵματος
κοινοῦ πάσασθαι, τοὺς δὲ δουλώσας ἄγειν,
τοῦτον πόλει τῇδ' ἐκκεκήρυκται τάφῳ
μήτε κτερίζειν μήτε κωκῦσαί τινα,
ἐᾶν δ' ἄθαπτον καὶ πρὸς οἰωνῶν δέμας 205
καὶ πρὸς κυνῶν ἐδεστὸν αἰκισθέν τ' ἰδεῖν.
Τοιόνδ' ἐμὸν φρόνημα, κοὔποτ' ἔκ γ' ἐμοῦ
τιμὴν προέξουσ' οἱ κακοὶ τῶν ἐνδίκων.
Ἀλλ' ὅστις εὔνους τῇδε τῇ πόλει, θανὼν
καὶ ζῶν ὁμοίως ἐξ ἐμοῦ τιμήσεται. 210

ΧΟ. Σοὶ ταῦτ' ἀρέσκει, παῖ Μενοικέως, ποιεῖν
τὸν τῇδε δύσνουν καὶ τὸν εὐμενῆ πόλει·
νόμῳ δὲ χρῆσθαι παντί, τοῦτ' ἔνεστί σοι
καὶ τῶν θανόντων χὠπόσοι ζῶμεν πέρι.

ΚΡ. Ὡς ἂν σκοποὶ νῦν ἦτε τῶν εἰρημένων 215

ΧΟ. Νεωτέρῳ τῳ τοῦτο βαστάζειν πρόθες.

ΚΡ. Ἀλλ' εἶσ' ἑτοῖμοι τοῦ νεκροῦ γ' ἐπίσκοποι.

ΧΟ. Τί δῆτ' ἂν ἄλλο τοῦτ' ἐπεντέλλοις ἔτι;

ΚΡ. Τὸ μὴ 'πιχωρεῖν τοῖς ἀπιστοῦσιν τάδε.

ΧΟ. Οὐκ ἔστιν οὕτω μῶρος ὃς θανεῖν ἐρᾷ. 220

ΚΡ. Καὶ μὴν ὁ μισθός γ' οὗτος· ἀλλ' ὑπ' ἐλπίδων
ἄνδρας τὸ κέρδος πολλάκις διώλεσεν.

διακήρυξα για τα παιδιά του Οιδίποδα :
τον Ετεοκλή, που χάθηκε σαν ήρωας στη μάχη
ὑπερασπίζοντας την πόλη του, τάφος να τον δεχτεί
με προσφορές τιμής, καθώς αρμόζει στους ήρωες νεκρούς.
Τον αδερφό του πάλι, τον Πολυνείκη εννοώ,
που χώρα πατρική και ντόπιους θεούς
εξόριστος γυρνώντας θέλησε πέρα για πέρα
να πυρπολήσει, δικό του αίμα
θέλησε να πιει, δικούς του στη σκλαβιά να σύρει,
αυτόν, λέω, στην πόλη τούτη βγήκε προσταγή
κανείς να μη νεκροστολίσει, να μη θρηνήσει κανείς,
να τον αφήσουν άθαφτο, κορμί ρημάδι,
τα σκυλιά να τον ξεσκίσουν και τα όρνια.
Αυτή 'ναι η θέλησή μου· ποτέ δε θα τιμήσω
εγώ περσότερο τους άδικους από τους δίκαιους.
Νεκρό και ζωντανό το ίδιο θα τιμήσω
αυτόν που με της πόλης τα νερά πηγαίνει.

ΧΟ. Ό,τι σ' αρέσει, Κρέοντα, να κάνεις,
γι' αυτόν που δυστροπεί, γι' αυτόν που πειθαρχεί στην πόλη.
Είναι δικαίωμά σου να κάνεις χρήση νόμου, όπου θες,
για πεθαμένους· ακόμη και για μας τους ζωντανούς.

ΚΡ. Εγγυητές τώρα να γίνετε των λόγων μου.

ΧΟ. Βάλε να φορτωθεί το βάρος νεότερος κανείς.

ΚΡ. Οι σκοπιές του νεκρού είναι στη θέση τους.

ΧΟ. Έξω απ' αυτό, τι άλλο θες ακόμη;

ΚΡ. Να μη σας βρούνε βολικούς οι παραβάτες.

ΧΟ. Πού να βρεθεί τρελός που θέλει να πεθάνει.

ΚΡ. Έτσι θα πληρωθεί στ' αλήθεια· όμως πολλές φορές
τον άνθρωπο τον έφαγαν ελπίδες κέρδους.

(Φτάνει από τους αγρούς ένας από τους φύλακες του νεκρού Πολυνείκη.)

ΦΥΛΑΞ

Ἄναξ, ἐρῶ μὲν οὐχ ὅπως τάχους ὕπο
δύσπνους ἱκάνω κοῦφον ἐξάρας πόδα.
Πολλὰς γὰρ ἔσχον φροντίδων ἐπιστάσεις, 225
ὁδοῖς κυκλῶν ἐμαυτὸν εἰς ἀναστροφήν·
ψυχὴ γὰρ ἡὔδα πολλά μοι μυθουμένη,
τάλας, τί χωρεῖς οἷ μολὼν δώσεις δίκην;
τλήμων, μενεῖς αὖ; κεἰ τάδ' εἴσεται Κρέων
ἄλλου παρ' ἀνδρός, πῶς σὺ δῆτ' οὐκ ἀλγυνῇ; 230
Τοιαῦθ' ἑλίσσων ἤνυτον σχολῇ βραδύς,
χοὕτως ὁδὸς βραχεῖα γίγνεται μακρά.
Τέλος γε μέντοι δεῦρ' ἐνίκησεν μολεῖν
σοί· κεἰ τὸ μηδὲν ἐξερῶ, φράσω δ' ὅμως.
Τῆς ἐλπίδος γὰρ ἔρχομαι δεδραγμένος, 235
τὸ μὴ παθεῖν ἂν ἄλλο πλὴν τὸ μόρσιμον.

ΚΡ. Τί δ' ἐστὶν ἀνθ' οὗ τήνδ' ἔχεις ἀθυμίαν;

ΦΥ. Φράσαι θέλω σοι πρῶτα τἀμαυτοῦ· τὸ γὰρ
πρᾶγμ' οὔτ' ἔδρασ' οὔτ' εἶδον ὅστις ἦν ὁ δρῶν
οὐδ' ἂν δικαίως ἐς κακὸν πέσοιμί τι. 240

ΚΡ. Εὖ γε στοχάζῃ κἀποφράγνυσαι κύκλῳ
τὸ πρᾶγμα· δηλοῖς δ' ὥς τι σημανῶν νέον.

ΦΥ. Τὰ δεινὰ γάρ τοι προστίθησ' ὄκνον πολύν.

ΚΡ. Οὔκουν ἐρεῖς ποτ', εἶτ' ἀπαλλαχθεὶς ἄπει;

ΦΥ. Καὶ δὴ λέγω σοι· τὸν νεκρόν τις ἀρτίως 245
θάψας βέβηκε κἀπὶ χρωτὶ διψίαν
κόνιν παλύνας κἀφαγιστεύσας ἃ χρή.

ΚΡ. Τί φῄς; τίς ἀνδρῶν ἦν ὁ τολμήσας τάδε;

ΦΥ. Οὐκ οἶδ'· ἐκεῖ γὰρ οὔτε του γενῇδος ἦν
πλῆγμ', οὐ δικέλλης ἐκβολή· στύφλος δὲ γῆ 250
καὶ χέρσος, ἀρρὼξ οὐδ' ἐπημαξευμένη
τροχοῖσιν, ἀλλ' ἄσημος οὐργάτης τις ἦν.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Βασιλιά, δε θα σου πω πως έφτασα πετώντας
ούτε πως η πιλάλα μ' έχει λαχανιάσει·
το γυρόφερνα, κοντοστάθηκα πολλές φορές,
είπα να τα μαζεύω και να κάνω πίσω.
Η ψυχούλα μου το 'λεγε και το ξανάλεγε :
δόλιε, πού πας, θα σε καθίσουν στο σκαμνί·
σταμάτησες, κακόμοιρε; Κι αν ο Κρέοντας τα μάθει
από κανέναν άλλονε, θα σε παιδέψει.
Το κλωθογύριζα κι ερχόμουνα κι αργά και σιγανά,
έτσι που δρόμος λιγοστός παραμεγάλωσε.
Με τα πολλά, πάντως, κατάφερα να 'ρθώ σε σένα.
Δεν ξέρω τίποτα, μα θα μιλήσω.
Έρχομαι και κρατώ στη χούφτα την ελπίδα
πως το γραμμένο θα με βρει και τίποτε άλλο.

ΚΡ. Τι συμβαίνει κι έχεις αναστατωθεί;

ΦΥ. Πρώτα να πω τα δικά μου· ούτε το 'καμα
ούτε κι είδα ποιος ήταν που το 'καμε,
ούτε και δίκιο θα 'ναι εγώ να το πληρώσω.

ΚΡ. Μια στο καρφί χτυπάς και μια στο πέταλο·
κάτι σημαντικό μας φέρνεις σίγουρα.

ΦΥ. Οκνό καματερό κακό μαντάτο.

ΚΡ. Πριν πάρεις πόδι, θα μιλήσεις τέλος πάντων;

ΦΥ. Θα σου μιλήσω, να! Κάποιος προσώρας τον νεκρό
τον έθαψε και λάκισε, αφού με σκόνη
τον πασπάλισε ξερή και μ' αγιασμό τον ράντισε.

ΚΡ. Τι λες; Ποιος άντρας τόλμησε μια τέτοια πράξη;

ΦΥ. Δεν ξέρω. Δεν είχε ο τόπος λάκκο από τσαπί
ουδέ σωρό από φτυάρι· χώμα χέρσο,
σκληρό σαν πέτρα και πουθενά ροδιές
από αμάξι· ο δράστης άφαντος.

Ὅπως δ' ὁ πρῶτος ἡμὶν ἡμεροσκόπος
δείκνυσι, πᾶσι θαῦμα δυσχερὲς παρῆν·
ὁ μὲν γὰρ ἠφάνιστο, τυμβήρης μὲν οὔ, 255
λεπτὴ δ', ἄγος φεύγοντος ὡς ἐπῆν κόνις.
Σημεῖα δ' οὔτε θηρὸς οὔτε του κυνῶν
ἐλθόντος, οὐ σπάσαντος ἐξεφαίνετο.
Λόγοι δ' ἐν ἀλλήλοισιν ἐρρόθουν κακοί,
φύλαξ ἐλέγχων φύλακα, κἂν ἐγίγνετο 260
πληγὴ τελευτῶσ', οὐδ' ὁ κωλύσων παρῆν.
Εἷς γάρ τις ἦν ἕκαστος οὐξειργασμένος,
κοὐδεὶς ἐναργής, ἀλλ' ἔφευγε μὴ εἰδέναι.
Ἧμεν δ' ἑτοῖμοι καὶ μύδρους αἴρειν χεροῖν,
καὶ πῦρ διέρπειν, καὶ θεοὺς ὁρκωμοτεῖν 265
τὸ μήτε δρᾶσαι μήτε τῳ ξυνειδέναι
τὸ πρᾶγμα βουλεύσαντι μήτ' εἰργασμένῳ.
Τέλος δ' ὅτ' οὐδὲν ἦν ἐρευνῶσιν πλέον,
λέγει τις εἷς, ὃς πάντας ἐς πέδον κάρα
νεῦσαι φόβῳ προὔτρεψεν· οὐ γὰρ εἴχομεν 270
οὔτ' ἀντιφωνεῖν οὔθ' ὅπως δρῶντες καλῶς
πράξαιμεν. Ἦν δ' ὁ μῦθος ὡς ἀνοιστέον
σοὶ τοὔργον εἴη τοῦτο κοὐχὶ κρυπτέον.
Καὶ ταῦτ' ἐνίκα, κἀμὲ τὸν δυσδαίμονα
πάλος καθαιρεῖ τοῦτο τἀγαθὸν λαβεῖν. 275
Πάρειμι δ' ἄκων οὐχ ἑκοῦσιν, οἶδ' ὅτι·
στέργει γὰρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν.

ΧΟ. Ἄναξ, ἐμοί τοι μή τι καὶ θεήλατον
τοὔργον τόδ' ἡ ξύννοια βουλεύει πάλαι.

Μόλις μας το 'δειξε της μέρας ο σκοπός
ο πρώτος, μας φάνηκε παράξενο μυστήριο.
Ο πεθαμένος άφαντος, όχι θαμμένος,
σκόνη τον σκέπαζε λεπτή, για να ξορκίσει το κακό.
Χνάρι θεριού, σκυλιού, κανένα
που να 'ρθε και τον σπάραξε δε φαίνονταν.
Βαρύ βρισίδι ξέσπασε· ο ένας στον άλλο
το 'ριχνε και θα 'πεφτε και ξύλο στα στερνά·
κανείς δε βρίσκονταν να μπει στη μέση.
Ο ένας τον άλλο έπαιρνε για φταίχτη,
όμως κανένας τσακωτός· γλίστραγε πως δεν ήξερε.
Ήμαστε πρόθυμοι και σίδερο να πιάσουμε καυτό,
να μπούμε στη φωτιά μπουσουλητά, να ορκιστούμε
πως δεν το κάναμε, ούτε που ξέραμε να το 'βαλε
κανείς στο νου του ούτε κι αν το 'κανε ποτές.
Τέλος, όσο κι αν ψάχναμε, δε βρίσκαμε λογαριασμό.
Ξέρω 'γω ποιος, κάτι λέει και μας έσπρωξε στη γη
να σκύψουμε κεφάλι φοβισμένοι· αντίρρηση
δεν είχαμε και πως να βρούμε το σωστό δεν ξέραμε.
Έλεγε λοιπόν να καταγγείλουμε σε σένα
την περίπτωση, κι ότι δεν έπρεπε κρυφή να μείνει.
Ο λόγος τούτος κέρδισε, και μένα τον κακότυχο
ο κλήρος καταδίκασε να φέρω το καλό μαντάτο·
ήρθα με το στανιό, με το στανιό με δέχονται, το ξέρω.
Ποιος καλοδέχεται κακό μαντατοφόρο;

ΧΟ. Βασιλιά, ώρα πολλή γυρίζει στο μυαλό μου
μήπως είναι θεόσταλτο το πράγμα τούτο 'δω.

ΚΡ. Παῦσαι, πρὶν ὀργῆς κἀμὲ μεστῶσαι λέγων, 280
μὴ 'φευρεθῇς ἄνους τε καὶ γέρων ἅμα.
Λέγεις γὰρ οὐκ ἀνεκτὰ δαίμονας λέγων
πρόνοιαν ἴσχειν τοῦδε τοῦ νεκροῦ πέρι.
Πότερον ὑπερτιμῶντες ὡς εὐεργέτην
ἔκρυπτον αὐτόν, ὅστις ἀμφικίονας 285
ναοὺς πυρώσων ἦλθε κἀναθήματα
καὶ γῆν ἐκείνων καὶ νόμους διασκεδῶν;
ἢ τοὺς κακοὺς τιμῶντας εἰσορᾷς θεούς;
Οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ ταῦτα καὶ πάλαι πόλεως
ἄνδρες μόλις φέροντες ἐρρόθουν ἐμοὶ 290
κρυφῇ, κάρα σείοντες, οὐδ' ὑπὸ ζυγῷ
λόφον δικαίως εἶχον, ὡς στέργειν ἐμέ.
Ἐκ τῶνδε τούτους ἐξεπίσταμαι καλῶς
παρηγμένους μισθοῖσιν εἰργάσθαι τάδε.
Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώποισιν οἷον ἄργυρος 295
κακὸν νόμισμ' ἔβλαστε· τοῦτο καὶ πόλεις
πορθεῖ, τόδ' ἄνδρας ἐξανίστησιν δόμων
τόδ' ἐκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας
χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγμαθ' ἵστασθαι βροτῶν
πανουργίας δ' ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν 300
καὶ παντὸς ἔργου δυσσέβειαν εἰδέναι.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

280 παῦσαι (προστ. αορ. του ρ. **παύομαι**)	πάψε
πρίν.....μεστῶσαι (=πρὶν καί με μεστῶσαι ὀργῆς)	προτού με γεμίσεις με θυμό
μεστόω-ῶ>μεστὸς	γεμίζω
λέγων (τροπ. μτχ.)	με τα λόγια σου
ἄνους (<**ἀ+νοῦς**)	άμυαλος, αστόχαστος
καὶ γέρων ἅμα (=καίπερ γέρων -ενν. **ὤν-)**	αν και είσαι γέρος
ἴσχω (ισχυρότερο του **ἔχω**) **πρόνοιαν**	προνοώ, έχω έγνοια

	τοῦδε τοῦ νεκροῦ πέρι	γι' αυτόν τον νεκρό
	πότερον (ερωτ. αντων.)	ποιο από τα δύο
	ἔκρυπτον (ενν. **γῇ**)	έθαπταν
	ἀμφικίονες (**ἀμφὶ+κίων**) **ναοὶ**	περίστυλοι ναοί
	πυρώσων=καύσων (τελ. μτχ.)	να πυρπολήσει, να βάλει φωτιά
	ἀναθήματα	αφιερώματα
	καὶ γῆν.....διασκεδῶν (=**καὶ γῆν** -ενν. **διαφθερῶν- καὶ νόμους διασκεδῶν**)	να ρημώσει τη γη και να καταλύσει τους νόμους
	ἢ εἰσορᾷς θεοὺς τιμῶντας (κτγρμ. μτχ.) **τοὺς κακοὺς**	ή μήπως βλέπεις οι θεοί να τιμούν τους κακούς
	οὐκ ἔστιν	δεν είναι δυνατό
	ταῦτα	τη διαταγή μου
	καὶ πάλαι	από την πρώτη στιγμή της βασιλείας μου
	μόλις φέροντες ταῦτα	που με δυσκολία υπέφεραν τη διαταγή μου
	ῥοθέω-ῶ	θορυβώ, μουρμουρίζω
290	**ἐρρόθουν ἐμοί**	σιγομουρμούριζαν εναντίον μου
	κάρα σείοντες	κουνώντας το κεφάλι
	ὑπὸ ζυγῷ.....εἶχον	ούτε έβαζαν υπάκουα τον τράχηλο κάτω από τον ζυγό
	ὡς.....ἐμὲ (συμπερ. πρότ.)	ώστε να πειθαρχήσουν σε μένα
	ἐξεπίσταμαι καλῶς (πλεον.)	γνωρίζω πολύ καλά
	παράγομαι ἔκ τινος .	παρασύρομαι από κάποιον
	μισθοῖσι (δοτ. μέσου)	με χρήματα
	εἰργάσθαι τάδε	ότι έκαναν αυτά
	οἷον ἄργυρος	σαν το χρήμα
	νόμισμα	θεσμός, έθος
	βλαστάνω (πρβλ. βλάστηση)	φυτρώνω
	πορθέω-ῶ (πρβλ. πορθητής)	κυριεύω
	ἐξανίστημι δόμων	ξεσπιτώνω
	ἐκδιδάσκω	καθοδηγώ
	παραλλάσσει φρένας χρηστὰς βροτῶν	διαστρέφει τις δίκαιες γνώμες των ανθρώπων
	πρὸς αἰσχρὰ πράγματα ἵστασθαι	να στρέφονται σε αισχρές πράξεις
	ἔδειξε (γνωμ. αόρ.)	δείχνει
300	**πανουργίας ἔχειν**	να κάνουν πανουργίες
	καὶ παντός....εἰδέναι (=**πᾶν ἔργον δυσσεβὲς εἰδέναι**)	και κάθε ανόσιο έργο να γνωρίζουν

Ὅσοι δὲ μισθαρνοῦντες ἤνυσαν τάδε,
χρόνῳ ποτ' ἐξέπραξαν ὡς δοῦναι δίκην.
Ἀλλ' εἴπερ ἴσχει Ζεὺς ἔτ' ἐξ ἐμοῦ σέβας
εὖ τοῦτ' ἐπίστασ', ὅρκιος δέ σοι λέγω, 305
εἰ μὴ τὸν αὐτόχειρα τοῦδε τοῦ τάφου
εὑρόντες ἐκφανεῖτ' ἐς ὀφθαλμοὺς ἐμούς,
οὐχ ὑμὶν Ἅιδης μοῦνος ἀρκέσει, πρὶν ἂν
ζῶντες κρεμαστοὶ τήνδε δηλώσηθ' ὕβριν,
ἵν' εἰδότες τὸ κέρδος ἔνθεν οἰστέον 310
τὸ λοιπὸν ἁρπάζητε, καὶ μάθηθ' ὅτι
οὐκ ἐξ ἅπαντος δεῖ τὸ κερδαίνειν φιλεῖν.
Ἐκ τῶν γὰρ αἰσχρῶν λημμάτων τοὺς πλείονας
ἀτωμένους ἴδοις ἂν ἢ σεσωσμένους.
ΦΥ. Εἰπεῖν δὲ δώσεις, ἢ στραφεὶς οὕτως ἴω; 315
ΚΡ. Οὐκ οἶσθα καὶ νῦν ὡς ἀνιαρῶς λέγεις;
ΦΥ. Ἐν τοῖσιν ὠσὶν ἢ 'πὶ τῇ ψυχῇ δάκνῃ;
ΚΡ. Τί δὲ ῥυθμίζεις τὴν ἐμὴν λύπην ὅπου;
ΦΥ. Ὁ δρῶν σ' ἀνιᾷ τὰς φρένας, τὰ δ' ὦτ' ἐγώ.
ΚΡ. Οἴμ' ὡς λάλημα δῆλον ἐκπεφυκὸς εἶ. 320
ΦΥ. Οὔκουν τό γ' ἔργον τοῦτο ποιήσας ποτέ.
ΚΡ. Καὶ ταῦτ' ἐπ' ἀργύρῳ γε τὴν ψυχὴν προδούς.
ΦΥ. Φεῦ·
ἦ δεινόν, ᾧ δοκεῖ γε, καὶ ψευδῆ δοκεῖν.

μισθαρνέω-ῶ (<μισθός+ἄρνυμαι)	εργάζομαι με μισθό, πληρώνομαι
ἀνύω ή ἀνύτω	φέρνω κάτι σε πέρας
ὅσοι.....τάδε	όσοι όμως πληρώθηκαν και έκαναν αυτά
χρόνῳ ποτ'	αργά ή γρήγορα
ἐξέπραξαν	πέτυχαν, κατάφεραν
ὡς δοῦναι δίκην	ώστε να τιμωρηθούν
εἴπερ Ζεύς.....σέβας	αν τιμώ και σέβομαι τον Δία
ὅρκιος (επιρρ. κατηγ.)	με όρκο σου το λέω
ὁ,ἡ αὐτόχειρ	ο αυτουργός, ο δράστης

εἰ μὴ εὑρόντες (χρον. μτχ.) **ἐκφανεῖτε**	αν δε βρείτε και παρουσιάσετε
Ἅιδης (σχ. συνεκδ.)	ο θάνατος
οὐκ ἀρκέσει ὑμῖν (αντικ.)	δε θα είναι αρκετός για σας
πρὶν ἂν ζῶντες..ὕβριν (χρον. υποθ. πρότ.)	πριν ζωντανοί στην κρεμάλα φανερώσετε αυτή την παρανομία
310 **εἰδότες** (χρον. μτχ.)	αφού μάθετε
ἔνθεν οἰστέον (ρημ. επίθ.) **τὸ κέρδος (ἐστίν)** πλάγια ερώτ.	από πού πρέπει να ζητάτε το κέρδος
τὸ λοιπὸν	από δω και πέρα, στο εξής
ἐξ ἅπαντος	από παντού
κερδαίνω	κερδίζω
αἰσχρὰ λήμματα	παράνομα κέρδη
ἴδοις ἄν (δυνητ. ευκτ.)	μπορείς να δεις
ἀτωμένους ἢ σεσωσμένους (κτγρμ. μτχ.)	να καταστρέφονται παρά να έχουν σωθεί
δίδωμι εἰπεῖν	επιτρέπω σε κάποιον να μιλήσει
ἴω (ἔρχομαι), απορημ. υποτ.	να φύγω
οὕτως	χωρίς να πω τίποτε
καὶ νῦν ὡς (=ὡς καὶ νῦν)	ότι και τώρα
ἀνιαρῶς (ἀνιαρὸς<ἀνιῶ <ἀνία)	ενοχλητικά
δάκνομαι	δαγκώνομαι, ερεθίζομαι, ενοχλούμαι
τί δὲ	τι λοιπόν
τὴν ἐμὴν λύπην ὅπου (πρόλ.) **= ὅπου (ἐστὶ) ἡ ἐμὴ λύπη**	πού είναι η λύπη μου, δηλ. αν έχει η λύπη εγκατασταθεί στ' αφτιά μου ή στη σκέψη μου
οἶμοι	αλίμονο
320 **ὡς** (επιφών.) **λάλημα**	πόσο φλύαρος
ὡς δῆλον εἶ (=ὡς δῆλος εἶ)	πόσο φαίνεσαι
ἐκπεφυκώς (ἐκφύομαι)	ότι γεννήθηκες
οὔκουν...ποιήσας (εἰμὶ) ποτὲ	σε καμιά περίπτωση δεν έχω κάνει αυτή την πράξη
καὶ ταῦτα	και μάλιστα
προδίδωμι τὴν ψυχὴν ἐπ' ἀργύρῳ (τελ. αίτιο)	πουλώ την ψυχή μου για χρήματα
φεῦ (επιφών.)	αλίμονο
ἦ (βεβαιωτ. μόριο)	αλήθεια, βέβαια
δεινόν (ἐστι) δοκεῖν ψευδῆ	είναι φοβερό να σχηματίζει εσφαλμένες αντιλήψεις
ᾧ δοκεῖ γε	εκείνος που παίρνει αποφάσεις

ΚΡ. Κόμψευέ νυν τὴν δόξαν· εἰ δὲ ταῦτα μὴ
φανεῖτέ μοι τοὺς δρῶντας, ἐξερεῖθ' ὅτι 325
τὰ δειλὰ κέρδη πημονὰς ἐργάζεται.
ΦΥ. Ἀλλ' εὑρεθείη μὲν μάλιστ'· ἐὰν δέ τοι
ληφθῇ τε καὶ μή, τοῦτο γὰρ τύχη κρινεῖ,
οὐκ ἔσθ' ὅπως ὄψει σὺ δεῦρ' ἐλθόντα με.
Καὶ νῦν γὰρ ἐκτὸς ἐλπίδος γνώμης τ' ἐμῆς 330
σωθεὶς ὀφείλω τοῖς θεοῖς πολλὴν χάριν.

14. Νικηφόρου Λύτρα, *Η Αντιγόνη εμπρός στον νεκρό Πολυνείκη*. 1865. Ελαιογραφία. Εθνική Πινακοθήκη.

κομψεύω	κάνω κάτι κομψό, ευφυολογώ
κόμψευε τὴν δόξαν (αντικ.)	κάνε τον έξυπνο με τη λέξη **δόξα**
ταῦτα τοὺς δρῶντας (=**τοὺς δρῶντας ταῦτα**)	τους δράστες αυτής της πράξης
εἰ δὲ μὴ φανεῖτέ μοι	εάν δε μου αποκαλύψετε
ἐξερεῖθ(τε) (**ἐξαγορεύω**)	θα διακηρύξετε, θα ομολογήσετε
τὰ δειλὰ κέρδη....ἐργάζεται	τα ανέντιμα κέρδη φέρνουν συμφορές
ἀλλ' εὑρεθείη	μακάρι να βρεθεί (ο δράστης)
μάλιστα	και κάτι περισσότερο
οὐκ ἔσθ' ὅπως	με κανένα τρόπο
σὺ ὄψει (μέλλ. του ρ. **ὁράω-ῶ**)	θα με δεις
ἐλθόντα δεῦρο (κτγρμ. μτχ.)	να ξανάρθω εδώ
330 **σῴζομαι ἐκτὸς ἐλπίδος γνώμης τ' ἐμῆς**	σώζομαι χωρίς να το περιμένω και να το ελπίζω
χάρις (**ἡ**)	η ευγνωμοσύνη

15. S.L.W. Norblin de la Gourdaine, *Η Αντιγόνη συλλαμβάνεται, ενώ ρίχνει χώμα στον νεκρό Πολυνείκη.* 1825. Ελαιογραφία. Παρίσι, Εθνική Σχολή Καλών Τεχνών.

ΧΟ. Πολλὰ τὰ δεινὰ κοὐδὲν ἀν- στροφή α'
θρώπου δεινότερον πέλει·
τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν
πόντου χειμερίῳ νότῳ 335
χωρεῖ, περιβρυχίοισιν
περῶν ὑπ' οἴδμασιν, θεῶν
τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν
ἄφθιτον, ἀκαμάταν ἀποτρύεται,
ἰλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος, 340
ἱππείῳ γένει πολεύων.

Κουφονόων τε φῦλον ὀρ- αντιστρ. α'
νίθων ἀμφιβαλὼν ἀγρεῖ
καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη
πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν 345
σπείραισι δικτυοκλώστοις,
περιφραδὴς ἀνήρ· κρατεῖ
δὲ μηχαναῖς ἀγραύλου
θηρὸς ὀρεσσιβάτα, λασιαύχενά θ' 350
ἵππον ὑπαξέμεν ἀμφίλοφον ζυγὸν
οὔρειόν τ' ἀκμῆτα ταῦρον.

Καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν στροφή β'
φρόνημα καὶ ἀστυνόμους
ὀργὰς ἐδιδάξατο καὶ δυσαύλων 356
πάγων ὑπαίθρεια καὶ
δύσομβρα φεύγειν βέλη
παντοπόρος· ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται 360
τὸ μέλλον· Ἅιδα μόνον
φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται·
νόσων δ' ἀμηχάνων φυγὰς
ξυμπέφρασται.

ΧΟ. Πολλά γεννούν το δέος·
το μέγα δέος ο άνθρωπος γεννά·
περνά τον αφρισμένο πόντο
με τις φουρτούνες του νοτιά,
στη μέση σκάβει το βαθύ
και φουσκωμένο κύμα·
και την υπέρτατη θεά, τη Γη,
την άφθαρτη παιδεύει την ακάματη
οργώνοντας με τα καματερά
χρόνο το χρόνο φιδοσέρνοντας τ' αλέτρι.

Και των αστόχαστων πτηνών
τις φυλές κυνηγά με τα βρόχια,
των αγρίων θηρίων τα έθνη,
των βυθών την υδρόβια φύτρα
με δίχτυα πλεγμένα στριφτά,
ο τετραπέρατος· τ' αγρίμι της βουνοκορφής
δαμάζει με τεχνάσματα· φορεί
στων αλόγων την πλούσια χαίτη ζυγό
και στον ταύρο, που βαρβάτος βοσκάει στα όρη.

Ένας τον άλλο δίδαξε λαλιά,
τη σκέψη, σαν το πνεύμα των ανέμων,
την όρεξη να ζει σε πολιτείες·
πώς να γλιτώνει το χαλάζι μες στ' αγιάζι,
την άγρια δαρτή βροχή μέσα στον κάμπο,
ο πολυμήχανος· αμήχανος δε θ' αντικρίσει
τα μελλούμενα· το χάρο μόνο
να ξεφύγει δεν μπορεί·
μόλο που βρήκε ψάχνοντας και γιατρειές
σ' αγιάτρευτες αρρώστιες.

Σοφόν τι τὸ μηχανόεν αντιστρ. β'
τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων 366
τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἕρπει,
νόμους περαίνων χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορκον δίκαν·
ὑψίπολις· ἄπολις ὅτῳ τὸ μὴ καλὸν 370
ξύνεστι τόλμας χάριν·
μήτ' ἐμοὶ παρέστιος
γένοιτο μήτ' ἴσον φρονῶν
ὃς τάδ' ἔρδοι. 375

Ἐς δαιμόνιον τέρας ἀμφινοῶ
τόδε· πῶς εἰδὼς ἀντιλογήσω
τήνδ' οὐκ εἶναι παῖδ' Ἀντιγόνην;
Ὦ δύστηνος καὶ δυστήνου
πατρὸς Οἰδιπόδα, 380
τί ποτ'; οὐ δή που σέ γ' ἀπιστοῦσαν
τοῖς βασιλείοισιν ἄγουσι νόμοις
καὶ ἐν ἀφροσύνῃ καθελόντες;

ΦΥ. Ἥδ' ἔστ' ἐκείνη τοὔργον ἡ ἐξειργασμένη·
τήνδ' εἵλομεν θάπτουσαν· ἀλλὰ ποῦ Κρέων; 385
ΧΟ. Ὅδ' ἐκ δόμων ἄψορρος ἐς δέον περᾷ.
ΚΡ. Τί δ' ἔστι; ποίᾳ ξύμμετρος προὔβην τύχῃ;
ΦΥ. Ἄναξ, βροτοῖσιν οὐδέν ἐστ' ἀπώμοτον·
ψεύδει γὰρ ἡ 'πίνοια τὴν γνώμην· ἐπεὶ
σχολῇ ποθ' ἥξειν δεῦρ' ἂν ἐξηύχουν ἐγὼ 390
ταῖς σαῖς ἀπειλαῖς, αἷς ἐχειμάσθην τότε.
Ἀλλ' ἡ γὰρ ἐκτὸς καὶ παρ' ἐλπίδας χαρὰ
ἔοικεν ἄλλῃ μῆκος οὐδὲν ἡδονῇ,
ἥκω, δι' ὅρκων καίπερ ὢν ἀπώμοτος,
κόρην ἄγων τήνδ', ἣ καθῃρέθη τάφον 395

Τέχνες μαστορικές σοφίστηκε
που δεν τις βάζει ο νους,
κι όμως μια στο καλό, μια στο κακό κυλάει·
όποιος κρατεί τον ανθρώπινο νόμο
και του θεού το δίκιο, που όρκος το δένει φριχτός,
πολίτης· αλήτης και φυγάς,
όποιος κλωσάει τ' άδικο, μακάρι και μ' αποκοτιά,
ποτέ σε τράπεζα κοινή
ποτέ μου βούληση κοινή
με κείνον που τέτοια τολμάει.·
(Μπαίνει η Αντιγόνη οδηγούμενη από τον φύλακα.)

Ακατανόητο μυστήριο που με διχάζει βλέπω·
την κόρη πώς να πω δεν τη γνωρίζω, την Αντιγόνη;
Κόρη κακορίζικη του κακορίζικου
πατέρα Οιδίποδα, τι τρέχει;
Μήπως και πάτησες του βασιλιά το νόμο;
μήπως τρελάθηκες, σε πιάσαν και σε φέρανε;

ΦΥ. Αυτή 'ναι εκείνη που σκάρωσε τη δουλειά·
την πιάσαμε να θάβει· μα πού 'ναι ο Κρέοντας;
(Μπαίνει ο Κρέοντας)

ΧΟ. Να τος, απ' το παλάτι πάνω στην ώρα βγαίνει.

ΚΡ. Τι συμβαίνει; Τι πέτυχα πάνω στην ώρα;

ΦΥ. Βασιλιά, δεν πρέπει πια κανείς να παίρνει όρκο·
στερνή μου γνώση να σε είχα πρώτα.
Κι εγώ ορκίστηκα να μην ξαναπατήσω πόδι,
όταν με κοψοχόλιασες με τις φοβέρες σου.
Όμως η ξαφνική κι ανέλπιστη χαρά
απ' όλες τις χαρές έχει περίσσια γλύκα.
Εδώ 'μαι πάλι -κι ας ορκίστηκα-
σου φέρνω το κορίτσι που πιάστηκε

κοσμοῦσα. Κλῆρος ἐνθάδ' οὐκ ἐπάλλετο,
ἀλλ' ἔστ' ἐμὸν θοὔρμαιον, οὐκ ἄλλου, τόδε.
Καὶ νῦν, ἄναξ, τήνδ' αὐτός, ὡς θέλεις, λαβὼν
καὶ κρῖνε κἀξέλεγχ'· ἐγὼ δ' ἐλεύθερος
δίκαιός εἰμι τῶνδ' ἀπηλλάχθαι κακῶν. 400

ΚΡ. Ἄγεις δὲ τήνδε τῷ τρόπῳ πόθεν λαβών;

ΦΥ. Αὕτη τὸν ἄνδρ' ἔθαπτε· πάντ' ἐπίστασαι.

ΚΡ. Ἦ καὶ ξυνίης καὶ λέγεις ὀρθῶς ἃ φῄς;

ΦΥ. Ταύτην γ' ἰδὼν θάπτουσαν ὃν σὺ τὸν νεκρὸν
ἀπεῖπας. Ἆρ' ἔνδηλα καὶ σαφῆ λέγω; 405

ΚΡ. Καὶ πῶς ὁρᾶται κἀπίληπτος ᾑρέθη;

ΦΥ. Τοιοῦτον ἦν τὸ πρᾶγμ'· ὅπως γὰρ ἥκομεν,
πρὸς σοῦ τὰ δεῖν' ἐκεῖν' ἐπηπειλημένοι,
πᾶσαν κόνιν σήραντες ἣ κατεῖχε τὸν
νέκυν, μυδῶν τε σῶμα γυμνώσαντες εὖ, 410
καθήμεθ' ἄκρων ἐκ πάγων ὑπήνεμοι,
ὀσμὴν ἀπ' αὐτοῦ μὴ βάλῃ πεφευγότες,
ἐγερτὶ κινῶν ἄνδρ' ἀνὴρ ἐπιρρόθοις
κακοῖσιν, εἴ τις τοῦδ' ἀκηδήσοι πόνου.
Χρόνον τάδ' ἦν τοσοῦτον, ἔστ' ἐν αἰθέρι 415
μέσῳ κατέστη λαμπρὸς ἡλίου κύκλος
καὶ καῦμ' ἔθαλπε· καὶ τότ' ἐξαίφνης χθονὸς
τυφὼς ἀείρας σκηπτόν, οὐράνιον ἄχος,
πίμπλησι πεδίον, πᾶσαν αἰκίζων φόβην
ὕλης πεδιάδος, ἐν δ' ἐμεστώθη μέγας 420
αἰθήρ· μύσαντες δ' εἴχομεν θείαν νόσον.
Καὶ τοῦδ' ἀπαλλαγέντος ἐν χρόνῳ μακρῷ,
ἡ παῖς ὁρᾶται κἀνακωκύει πικρᾶς
ὄρνιθος ὀξὺν φθόγγον, ὡς ὅταν κενῆς
εὐνῆς νεοσσῶν ὀρφανὸν βλέψῃ λέχος· 425
οὕτω δὲ χαὔτη, ψιλὸν ὡς ὁρᾷ νέκυν,

τον τάφο να στολίζει. Εδώ δεν μπήκε κλήρος·
δικά μου τα βρετίκια και άλλου κανενός.
Και τώρα, βασιλιά μου, πάρ' τη γι' ανάκριση·
ξεψάχνισε μονάχος σου και βρες τα· δίκιο είναι
εγώ να φύγω λεύτερος και δίχως ρετσινιά.

ΚΡ. Κι αυτή που κουβαλάς πότε και πώς την έπιασες;

ΦΥ. Έθαβε τον νεκρό· αυτό είν' όλο.

ΚΡ. Είσαι με τα σωστά σου; ξέρεις καλά τις λες;

ΦΥ. Να θάβει την είδα τον νεκρό που αποκήρυξες·
μιλάω τάχα καθαρά και ξάστερα;

ΚΡ. Και πώς την είδατε και πώς την πιάσατε· επ' αυτοφώρω;

ΦΥ. Άκου πώς έχει το πράγμα· όταν γυρίσαμε,
απ' τις πολλές φοβέρες τις δικές σου τρομαγμένοι,
σαρώσαμε τη σκόνη που σκέπαζε τον πεθαμένο
και καλά καλά γυμνώσαμε το σάπιο πτώμα.
Απάνεμα καθόμαστε στων βράχων την κορφή,
για να γλιτώσουμε τις μύτες απ' τη βρώμα.
Ό ένας τον άλλο ξάγρυπνο κρατούσε
με βρισιές, μην τύχει κι έπαιρνε στ' αψήφιστα το πράγμα.
Αυτό θα τράβηξε πολύ, ώσπου μεσουρανίς
ο δίσκος ο λαμπρός σκαρφάλωσε του ήλιου
κι έβραζε το λιοπύρι· και τότε ξαφνικά
λίβας ξεσήκωσε στη γη μεγάλο κουρνιαχτό,
θεομηνία, στον κάμπο χίμηξε και μάδησε
των δέντρων τις κορφές κι ο ουρανός αντάριασε.
Βαστάγαμε την οργή του θεού με τα μάτια κλειστά.
Κράτησεν ώρα πολλή και τέλος καταλάγιαζε,
όταν η κόρη φάνηκε· θρηνεί σαν το πικρό
πουλί βραχνά που την άδεια θα βρει,
ορφανή, χωρίς τα μικρά, τη φωλιά του.
Έτσι κι αυτή, γυμνό σα βλέπει το νεκρό,

γόοισιν ἐξῴμωξεν, ἐκ δ᾽ ἀρὰς κακὰς
ἠρᾶτο τοῖσι τοὔργον ἐξειργασμένοις.
Καὶ χερσὶν εὐθὺς διψίαν φέρει κόνιν,
ἔκ τ᾽ εὐκροτήτου χαλκέας ἄρδην πρόχου 430
χοαῖσι τρισπόνδοισι τὸν νέκυν στέφει.
Χἠμεῖς ἰδόντες ἱέμεσθα, σὺν δέ νιν
θηρώμεθ᾽ εὐθὺς οὐδὲν ἐκπεπληγμένην,
καὶ τάς τε πρόσθεν τάς τε νῦν ἠλέγχομεν
πράξεις· ἄπαρνος δ᾽ οὐδενὸς καθίστατο, 435
ἅμ᾽ ἡδέως ἔμοιγε κἀλγεινῶς ἅμα.
Τὸ μὲν γὰρ αὐτὸν ἐκ κακῶν πεφευγέναι
ἥδιστον, ἐς κακὸν δὲ τοὺς φίλους ἄγειν
ἀλγεινόν· ἀλλὰ πάντα ταῦθ᾽ ἥσσω λαβεῖν
ἐμοὶ πέφυκεν τῆς ἐμῆς σωτηρίας. 440

ΚΡ. Σὲ δή, σὲ τὴν νεύουσαν εἰς πέδον κάρα,
φῄς, ἢ καταρνῇ μὴ δεδρακέναι τάδε;
ΑΝ. Καὶ φημὶ δρᾶσαι κοὐκ ἀπαρνοῦμαι τὸ μή.
ΚΡ. Σὺ μὲν κομίζοις ἂν σεαυτὸν ᾗ θέλεις
ἔξω βαρείας αἰτίας ἐλεύθερον· 445
σὺ δ᾽ εἰπέ μοι μὴ μῆκος, ἀλλὰ συντόμως,
ᾔδησθα κηρυχθέντα μὴ πράσσειν τάδε;
ΑΝ. Ἤιδη· τί δ᾽ οὐκ ἔμελλον; ἐμφανῆ γὰρ ἦν.
ΚΡ. Καὶ δῆτ᾽ ἐτόλμας τούσδ᾽ ὑπερβαίνειν νόμους;
ΑΝ. Οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε, 450
οὐδ᾽ ἡ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν Δίκη
τοιούσδ᾽ ἐν ἀνθρώποισιν ὥρισεν νόμους,
οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ᾠόμην τὰ σὰ
κηρύγμαθ᾽ ὥστ᾽ ἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν
νόμιμα δύνασθαι θνητὸν ὄνθ᾽ ὑπερδραμεῖν. 455
Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ᾽ ἀεί ποτε
ζῇ ταῦτα, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου ᾽φάνη.

σπαράζει, δέρνεται και με κατάρες άγριες
αυτούς που το 'χαν κάνει καταριέται.
Στα δυο της χέρια κουβαλά χώμα στεγνό
κι από ροΐ χαλκωματένιο ραντίζει
τον πεθαμένο τρεις φορές με τ' άγιασμα.
Εμείς την είδαμε κι ορμήσαμε και με το πρώτο
την πιάσαμε· δεν έμοιαζε καθόλου ταραγμένη.
Την ξεψαχνίζαμε και για τα τώρα και για τα πριν·
τίποτα δεν αρνιότανε, κι αυτό μου φέρνει
γλυκόπικρη χαρά στ' αλήθεια.
Όταν γλυτώνεις συμφορές είναι γλυκό,
κι όμως πικρό στη συμφορά να σέρνεις φίλους.
Όμως για μένα δε μετρούν αυτά,
μπροστά στη σωτηρία μου.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

441	**σὲ δή, σὲ (καλῶ)**	σε σένα, σε σένα μιλώ
	νεύω κάρα	σκύβω το κεφάλι
	φῄς, ἤ.....δεδρακέναι	ομολογείς ή αρνείσαι ότι έκανες
	καὶ φημί....κοὐκ ἀπαρνοῦμαι	και ομολογώ και δεν αρνούμαι (ειρωνεία)
	κομίζοις ἂν (αντί **κόμιζε**)	μπορείς να πας (ηπιότερος ο τόνος της εντολής)
	ἔξω βαρείας.....ἐλεύθερον (πλεονασμός)	εντελώς απαλλαγμένος από τη βαριά κατηγορία
	μὴ μῆκος	όχι με πολυλογία
	κηρυχθέντα (κτγρμ. μτχ.)	ότι είχε διακηρυχθεί
	ἤδη°τί δ' οὐκ ἔμελλον (ενν. **εἰδέναι**)	το 'ξερα· πώς ήταν δυνατό να μην το ξέρω;
	ὑπερβαίνω	παραβαίνω
450	**οὐ γὰρ**	ναι (σχ. αποσιώπησης), γιατί δεν...
	σθένω (<**σθένος**=δύναμη)	έχω δύναμη
	ἄγραπτα κἀσφαλῆ νόμιμα	άγραφοι και απαρασάλευτοι νόμοι
	θνητὸν (σὲ) ὄνθ' (ενδοτ. μτχ.)	εσύ, αν και θνητός
	ὑπερδραμεῖν (ὑπερτρέχω)	να ξεπεράσεις
	οὐ νῦν κἀχθὲς	όχι σήμερα και χθες (δηλ. πρόσκαιροι)
	ἀεί ποτε ζῇ	έχουν αιώνια ισχύ

Τούτων ἐγὼ οὐκ ἔμελλον, ἀνδρὸς οὐδενὸς
φρόνημα δείσασ', ἐν θεοῖσι τὴν δίκην
δώσειν· θανουμένη γὰρ ἐξῄδη, τί δ' οὔ; 460
κεἰ μὴ σὺ προὐκήρυξας. Εἰ δὲ τοῦ χρόνου
πρόσθεν θανοῦμαι, κέρδος αὔτ' ἐγὼ λέγω·
ὅστις γὰρ ἐν πολλοῖσιν ὡς ἐγὼ κακοῖς
ζῇ, πῶς ὅδ' οὐχὶ κατθανὼν κέρδος φέρει;
Οὕτως ἔμοιγε τοῦδε τοῦ μόρου τυχεῖν 465
παρ' οὐδὲν ἄλγος· ἀλλ' ἄν, εἰ τὸν ἐξ ἐμῆς
μητρὸς θανόντ' ἄθαπτον ἠνσχόμην νέκυν,
κείνοις ἂν ἤλγουν· τοῖσδε δ' οὐκ ἀλγύνομαι.
Σοὶ δ' εἰ δοκῶ νῦν μῶρα δρῶσα τυγχάνειν,
σχεδόν τι μώρῳ μωρίαν ὀφλισκάνω. 470

ΧΟ. Δηλοῖ τὸ γέννημ' ὠμὸν ἐξ ὠμοῦ πατρὸς
τῆς παιδός· εἴκειν δ' οὐκ ἐπίσταται κακοῖς.

ΚΡ. Ἀλλ' ἴσθι τοι τὰ σκλήρ' ἄγαν φρονήματα
πίπτειν μάλιστα, καὶ τὸν ἐγκρατέστατον
σίδηρον ὀπτὸν ἐκ πυρὸς περισκελῆ 475
θραυσθέντα καὶ ῥαγέντα πλεῖστ' ἂν εἰσίδοις.
Σμικρῷ χαλινῷ δ' οἶδα τοὺς θυμουμένους
ἵππους καταρτυθέντας· οὐ γὰρ ἐκπέλει
φρονεῖν μέγ' ὅστις δοῦλός ἐστι τῶν πέλας.

φρόνημα (<**φρονῶ**)	διάθεση, αλαζονεία
δείσασα (αιτιολ. μτχ.)	επειδή φοβήθηκα, από φόβο
ἐν θεοῖσι (εμπρ. προσδ. τόπου· δηλώνει το ενώπιον)	μπροστά στους θεούς (η πρόθεση **ἐν**+δοτ. χρησιμοποιείται στο δικανικό λεξιλόγιο)
ἐξῄδη θανουμένη (κτγρμ. μτχ.)	ήξερα πολύ καλά πως θα πεθάνω
460 τί δ' οὔ (ενν. **ἔμελλον εἰδέναι**)	πώς όχι; (δηλ. γιατί να μην το ξέρω; Η πρόκληση και η περιφρόνηση υποδηλώνουν το αγέρωχο ήθος της Αντιγόνης)
πρόσθεν τοῦ χρόνου	πριν από τον μοιραίο χρόνο, πρόωρα
λέγω	εννοώ, θεωρώ

ὅστις γὰρ	ο **γὰρ** αιτιολογεί την προηγούμενη άποψη της Αντιγόνης
κατθανὼν (αντί **καταθανὼν**) (υποθ. μτχ.)	αν (όταν) πεθάνει
κέρδος φέρω	έχω κέρδος, είμαι κερδισμένος
μόρος	μοίρα, θάνατος
τοῦδε τοῦ μόρου τυχεῖν (ἐμὲ)	να έχω αυτή τη μοίρα, να υποστώ αυτό τον θάνατο
παρ' οὐδὲν ἄλγος (ἐστὶν)	καθόλου δε με λυπεί
εἰ ἠν(ε)σχόμην ἄθαπτον νέκυν	αν ανεχόμουν να μένει άταφο το πτώμα
ἀλγύνομαι (<**ἄλγος**=πόνος)	λυπούμαι, θλίβομαι
κείνοις	δηλ. αν ανεχόταν να μένει άταφος ο Πολυνείκης
τοῖσδε	δηλ. το να υποστεί η ίδια το μοιραίο
σοὶ δέ....τυγχάνειν	η συντακτ. σειρά : **εἰ δοκῶ σοι νῦν τυγχάνειν δρῶσα μῶρα**
τυγχάνω δρῶν μῶρα	τυχαίνει να κάνω ανοησίες, είμαι ανόητος
470 **ὀφλισκάνω μωρίαν**	θεωρούμαι μωρός (ή)
δηλοῖ...παιδός	ο χαρακτήρας της κόρης φαίνεται πως είναι σκληρός από σκληρό πατέρα
εἴκω	υποχωρώ
τὰ ἄγαν σκληρὰ	τα πιο αλύγιστα
ἴσθι πίπτειν (αντί **πίπτοντα** =κτγρμ. μτχ.)	μάθε ότι ταπεινώνονται
μάλιστα	πολλές φορές, συχνά
ὁ,ἡ ἐγκρατής,-ὲς (<**ἐν+κράτος**)	στερεός, σκληρός
ὀπτὸς ἐκ πυρὸς	πυρακτωμένος
περισκελὴς (<**περὶ+σκέλλω** =σκληρύνω)	πολύς σκληρός, άκαμπτος
πλεῖστα (με επιρρ. σημασία)	τις πιο πολλές φορές
θυμούμενοι ἵπποι	θυμοειδή, αγριεμένα άλογα
καταρτύομαι	σωφρονίζομαι, δαμάζομαι
οὐκ ἐκπέλει	δεν επιτρέπεται
μέγα φρονῶ	μεγαλοφρονώ, υπερηφανεύομαι
οἱ πέλας (ενν. **ὄντες**)	αυτοί που είναι πλησίον, οι άλλοι

Αὕτη δ' ὑβρίζειν μὲν τότ' ἐξηπίστατο, 480
νόμους ὑπερβαίνουσα τοὺς προκειμένους·
ὕβρις δ', ἐπεὶ δέδρακεν, ἥδε δευτέρα,
τούτοις ἐπαυχεῖν καὶ δεδρακυῖαν γελᾶν.
Ἦ νῦν ἐγὼ μὲν οὐκ ἀνήρ, αὕτη δ' ἀνήρ,
εἰ ταῦτ' ἀνατὶ τῇδε κείσεται κράτη. 485
Ἀλλ' εἴτ' ἀδελφῆς εἴθ' ὁμαιμονεστέρα
τοῦ παντὸς ἡμῖν Ζηνὸς Ἑρκείου κυρεῖ,
αὐτή τε χὴ ξύναιμος οὐκ ἀλύξετον
μόρου κακίστου· καὶ γὰρ οὖν κεἴνην ἴσον
ἐπαιτιῶμαι τοῦδε βουλεῦσαι τάφου. 490
Καί νιν καλεῖτ'· ἔσω γὰρ εἶδον ἀρτίως
λυσσῶσαν αὐτὴν οὐδ' ἐπήβολον φρενῶν.
Φιλεῖ δ' ὁ θυμὸς πρόσθεν ᾑρῆσθαι κλοπεὺς
τῶν μηδὲν ὀρθῶς ἐν σκότῳ τεχνωμένων.
Μισῶ γε μέντοι χὤταν ἐν κακοῖσί τις 495
ἁλοὺς ἔπειτα τοῦτο καλλύνειν θέλῃ.
ΑΝ. Θέλεις τι μεῖζον ἢ κατακτεῖναί μ' ἑλών;
ΚΡ. Ἐγὼ μὲν οὐδέν· τοῦτ' ἔχων ἅπαντ' ἔχω.
ΑΝ. Τί δῆτα μέλλεις; ὡς ἐμοὶ τῶν σῶν λόγων
ἀρεστὸν οὐδέν, μηδ' ἀρεσθείη ποτέ, 500
οὕτω δὲ καὶ σοὶ τἄμ' ἀφανδάνοντ' ἔφυ.
Καίτοι πόθεν κλέος γ' ἂν εὐκλεέστερον
κατέσχον ἢ τὸν αὐτάδελφον ἐν τάφῳ
τιθεῖσα; τούτοις τοῦτο πᾶσιν ἀνδάνειν
λέγοιτ' ἄν, εἰ μὴ γλῶσσαν ἐγκλῄοι φόβος. 505
Ἀλλ' ἡ τυραννὶς πολλά τ' ἄλλ' εὐδαιμονεῖ

480	**ἐξηπίστατο ὑβρίζειν**	ήξερε καλά να αυθαδιάζει
	οἱ προκείμενοι νόμοι	οι νόμοι που (έχουν θεσπιστεί και) ισχύουν
	ἥδε	έλξη από το **ὕβρις**, αντί **τόδε**
	ἐπαυχεῖν καὶ γελᾶν	να καυχιέται και να χλευάζει
	(ως επξγ. του **ἥδε**)	
	ἦ (επίρρ.)	αλήθεια

	ταῦτα κράτη	η νίκη αυτή
	κείσεται ἀνατὶ (<ἄνατος= αβλαβής)	θα εξακολουθεί να μένει χωρίς τιμωρία
	ὁμαιμονέστερος (ὁ,ἡ ὁμαίμων, τὸ ὅμαιμον)	πλησιέστερος συγγενής
	Ζεὺς ἑρκεῖος (ἕρκος=αυλή)	Δίας, ο προστάτης του σπιτιού
	τοῦ παντὸς Ζηνὸς ἑρκείου	από όλους τους συγγενείς
	οὐκ ἀλύξετον (δυϊκ. αρ. του ρ. **ἀλύσκω**)	δε θα ξεφύγουν
	ἴσον ἐπαιτιῶμαί τινα	εξίσου κατηγορώ κάποιον
490	**βουλεῦσαι** (επξγ. στο **τάφου**)	ότι δηλ. σκέφθηκε και σχεδίασε
	καί νιν καλεῖτ (ε)	φωνάξτε κι αυτήν
	λυσσῶσαν	λυσσασμένη, μαινόμενη
	οὐδ' ἐπήβολον φρενῶν (οὖσαν)	να μην ελέγχει το λογικό της
	φιλεῖ δ'.....τεχνωμένων	η συντακτ. σειρά : **ὁ δὲ θυμὸς τῶν μηδὲν ὀρθῶς τεχνωμένων ἐν σκότῳ φιλεῖ πρόσθεν ᾑρῆσθαι κλοπεὺς**=η ψυχή αυτών που μηχανεύονται άσχημες πράξεις στο σκοτάδι συνήθως προδίδεται ως ένοχη
	ἐν κακοῖς τις ἁλοὺς (αόρ. β΄ του ρ. **ἁλίσκομαι**)	όταν συλληφθεί κάποιος την ώρα που κάνει το κακό
	καλλύνω τι	στολίζω κάτι, παρουσιάζω κάτι ως ωραίο
	μεῖζον	μεγαλύτερο, χειρότερο
	κατακτεῖναι μ' ἑλὼν	να με συλλάβεις και να με θανατώσεις
	τί δῆτα μέλλεις (κατακτεῖναι)	γιατί λοιπόν αργείς (να με θανατώσεις)
500	**ἀρέσκομαι**	ευχαριστιέμαι, μου είναι κάτι ευχάριστο
	ἀφανδάνω (<**ἀπό+ἀνδάνω**)	απαρέσκω
	σοὶ τἄμ' ἀφανδάνοντ' ἔφυ	και τα δικά μου είναι φυσικό να σου είναι δυσάρεστα
	εὐκλεέστερον κλέος	λαμπρότερη δόξα
	τούτοις πᾶσιν λέγοιτ' ἂν	όλοι αυτοί θα ομολογούσαν
	ἀνδάνειν	ότι αρέσει
	ἐγκλείω γλῶσσαν	κλείνω το στόμα (πρβλ.«καταπίνω τη γλώσσα μου»)
	ἡ τυραννὶς (αφηρημ. αντί συγκεκριμ.)	ο τύραννος
	πολλά τ' ἄλλα εὐδαιμονεῖ	εκτός από τα πολλά άλλα πλεονεκτήματα που έχει

κἄξεστιν αὐτῇ δρᾶν λέγειν θ' ἃ βούλεται.
ΚΡ. Σὺ τοῦτο μούνη τῶνδε Καδμείων ὁρᾷς.
ΑΝ. Ὁρῶσι χοὗτοι· σοὶ δ' ὑπίλλουσι στόμα.
ΚΡ. Σὺ δ' οὐκ ἐπαιδῇ, τῶνδε χωρὶς εἰ φρονεῖς; 510
ΑΝ. Οὐδὲν γὰρ αἰσχρὸν τοὺς ὁμοσπλάγχνους σέβειν.
ΚΡ. Οὔκουν ὅμαιμος χὠ καταντίον θανών;
ΑΝ. Ὅμαιμος ἐκ μιᾶς τε καὶ ταὐτοῦ πατρός.
ΚΡ. Πῶς δῆτ' ἐκείνῳ δυσσεβῆ τιμᾷς χάριν;
ΑΝ. Οὐ μαρτυρήσει ταῦθ' ὁ κατθανὼν νέκυς. 515
ΚΡ. Εἴ τοί σφε τιμᾷς ἐξ ἴσου τῷ δυσσεβεῖ.
ΑΝ. Οὐ γάρ τι δοῦλος, ἀλλ' ἀδελφὸς ὤλετο.
ΚΡ. Πορθῶν δὲ τήνδε γῆν· ὁ δ' ἀντιστὰς ὕπερ.
ΑΝ. Ὅμως ὅ γ' Ἅιδης τοὺς νόμους ἴσους ποθεῖ.
ΚΡ. Ἀλλ' οὐχ ὁ χρηστὸς τῷ κακῷ λαχεῖν ἴσος. 520
ΑΝ. Τίς οἶδεν εἰ κάτωθεν εὐαγῆ τάδε;
ΚΡ. Οὔτοι ποθ' οὐχθρός, οὐδ' ὅταν θάνῃ, φίλος.
ΑΝ. Οὔτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.
ΚΡ. Κάτω νυν ἐλθοῦσ,' εἰ φιλητέον, φίλει
κείνους· ἐμοῦ δὲ ζῶντος οὐκ ἄρξει γυνή. 525
ΧΟ. Καὶ μὴν πρὸ πυλῶν ἥδ' Ἰσμήνη,
φιλάδελφα κάτω δάκρυ' εἰβομένη·
νεφέλη δ' ὀφρύων ὕπερ αἱματόεν
ῥέθος αἰσχύνει,
τέγγουσ' εὐῶπα παρειάν. 530

ΚΡ. Σὺ δ', ἣ κατ' οἴκους ὡς ἔχιδν' ὑφειμένη
λήθουσά μ' ἐξέπινες, οὐδ' ἐμάνθανον
τρέφων δύ' ἄτα κἀπαναστάσεις θρόνων,
φέρ', εἰπὲ δή μοι, καὶ σὺ τοῦδε τοῦ τάφου
φήσεις μετασχεῖν, ἢ 'ξομῇ τὸ μὴ εἰδέναι; 535

κἄξεστιν (=καὶ ἔξεστιν)	μπορεί ακόμη και
ὑπίλλω στόμα (η μεταφ. από τους σκύλους που βάζουν την ουρά στα σκέλη από φόβο)	μαζεύω τη γλώσσα, κλείνω το στόμα
σὺ οὐκ ἐπαιδῆ	εσύ δεν ντρέπεσαι
τῶνδε χωρὶς	διαφορετικά από αυτούς εδώ
510 **εἰ φρονεῖς**	αιτιολ. πρότ.
οὐδὲν γὰρ	ο **γὰρ** αιτιολογεί το εννοούμ. **οὐκ ἐπαιδοῦμαι**
ὁμόσπλαχνος(<ὁμοῦ+σπλάγχνον)	αδελφός
χὠ (καὶ ὁ), κράση	και ο
καταντίον	απέναντι ακριβώς
ἐκ μιᾶς	δηλ. **μητρὸς**
χάριν (αντικ.) **τιμᾶς δυσεβῆ**	προσφέρεις τιμές που είναι ασέβεια
μαρτυρῶ	συμφωνώ, επιβεβαιώνω
πορθῶν (αποπειρατ. ενεστ.)	προσπαθώντας να υποτάξει
ὕπερ (αναστροφή)	η συντακτ. σειρά : **ὑπὲρ τῆσδε γῆς**
ποθῶ	επιθυμώ, αξιώνω
ἴσος	ίδια θέση
520 **λαχεῖν** (απαρ. αποτελ.)	ώστε να λάβει την ίδια τιμή
εὐαγῆ (<εὖ+ἅγος)	καθαρά, δίκαια
οὗτοι συνέχθειν (συνεχθαίρω) ἔφυν	δε γεννήθηκα για να συμμερίζομαι το μίσος
κάτω νυν ἐλθοῦσα	όταν πας λοιπόν στον κάτω κόσμο
καὶ μὴν	αλλά να
εἴβομαι	σταλάζω, χύνω
νεφέλη.....αἰσχύνει	η συντακτ. σειρά : **ὑπὲρ δ' ὀφρύων νεφέλη αἰσχύνει αἱματόεν ῥέθος**=και πάνω από τα φρύδια της ένα σύννεφο ασχημίζει το κατακόκκινο πρόσωπό της
530 **τέγγω**	υγραίνω, βρέχω
εὐώψ-ῶπος (ὁ,ἡ)	αυτός που έχει ωραία όψη, ωραίος
ὡς ἔχιδν' ὑφειμένη (ὑφίεμαι)	σαν οχιά κρυμμένη
μ' ἐξέπινες	μου έπινες το αίμα
ἄτη-ης	συμφορά, καταστροφή
κἀπαναστάσεις (το αφηρημένο αντί του συγκεκριμ.)	και επαναστάτριες
τοῦδε τοῦ τάφου	σε τούτη την ταφή
ἢ (ἐ)ξομῇ (ἐξομνύω) τὸ μὴ εἰδέναι	ή θα ορκιστείς ότι δεν ξέρεις τίποτα

ΙΣ. Δέδρακα τοὔργον, εἴπερ ἥδ' ὁμορροθεῖ,
καὶ ξυμμετίσχω καὶ φέρω τῆς αἰτίας.
ΑΝ. Ἀλλ' οὐκ ἐάσει τοῦτό γ' ἡ δίκη σ', ἐπεὶ
οὔτ' ἠθέλησας οὔτ' ἐγὼ 'κοινωσάμην.
ΙΣ. Ἀλλ' ἐν κακοῖς τοῖς σοῖσιν οὐκ αἰσχύνομαι 540
ξύμπλουν ἐμαυτὴν τοῦ πάθους ποιουμένη.
ΑΝ. Ὧν τοὔργον Ἅιδης χοὶ κάτω ξυνίστορες·
λόγοις δ' ἐγὼ φιλοῦσαν οὐ στέργω φίλην.
ΙΣ. Μήτοι, κασιγνήτη, μ' ἀτιμάσῃς τὸ μὴ οὐ
θανεῖν τε σὺν σοὶ τὸν θανόντα θ' ἁγνίσαι. 545
ΑΝ. Μή μοι θάνῃς σὺ κοινά, μηδ' ἃ μὴ 'θιγες
ποιοῦ σεαυτῆς· ἀρκέσω θνῄσκουσ' ἐγώ.
ΙΣ. Καὶ τίς βίος μοι σοῦ λελειμμένῃ φίλος;
ΑΝ. Κρέοντ' ἐρώτα· τοῦδε γὰρ σὺ κηδεμών.
ΙΣ. Τί ταῦτ' ἀνιᾷς μ' οὐδὲν ὠφελουμένη; 550
ΑΝ. Ἀλγοῦσα μὲν δῆτ', εἰ γέλωτ' ἐν σοὶ γελῶ.
ΙΣ. Τί δῆτ' ἂν ἀλλὰ νῦν σ' ἔτ' ὠφελοῖμ' ἐγώ;
ΑΝ. Σῶσον σεαυτήν· οὐ φθονῶ σ' ὑπεκφυγεῖν.
ΙΣ. Οἴμοι τάλαινα, κἀμπλάκω τοῦ σοῦ μόρου;
ΑΝ. Σὺ μὲν γὰρ εἵλου ζῆν, ἐγὼ δὲ κατθανεῖν. 555
ΙΣ. Ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἀρρήτοις γε τοῖς ἐμοῖς λόγοις.
ΑΝ. Καλῶς σὺ μὲν τοῖς, τοῖς δ' ἐγὼ 'δόκουν φρονεῖν.
ΙΣ. Καὶ μὴν ἴση νῷν ἐστιν ἡ 'ξαμαρτία.
ΑΝ. Θάρσει· σὺ μὲν ζῇς, ἡ δ' ἐμὴ ψυχὴ πάλαι
τέθνηκεν, ὥστε τοῖς θανοῦσιν ὠφελεῖν. 560
ΚΡ. Τὼ παῖδε φημὶ τώδε τὴν μὲν ἀρτίως
ἄνουν πεφάνθαι, τὴν δ' ἀφ' οὗ τὰ πρῶτ' ἔφυ.

ὁμορροθῶ (μεταφορά από την κωπηλασία)	συμφωνώ
φέρω τῆς αἰτίας	δέχομαι την κατηγορία
ἀλλ' οὐκ ἐάσει τοῦτό γ' ἡ δίκη σ(οι)	όμως δε θα στο επιτρέψει αυτό η δικαιοσύνη

κοινοῦμαι (-όομαι)	κάνω κάποιον συνεργό
540 **ἐν κακοῖς τοῖς σοῖσιν**	μέσα στις συμφορές σου
ξύμπλους (ό,ή), ξύμπλουν (τὸ)	συνταξιδιώτης, συμμέτοχος
ὧν τοὔργον...ξυνίστορες	η συντακτ. σειρά : **Ἅιδης χοὶ κάτω ξυνίστορες εἰσὶ ὧν (ἐστι) τοὔργον**=ο Άδης και οι θεοί του Κάτω Κόσμου ξέρουν καλά ποιοι έκαναν αυτήν την πράξη (της ταφής)
οὐ στέργω φίλην	δεν τη θεωρώ δικό μου άνθρωπο
ἀτιμάζω	στερώ την ταφή
τὸ μὴ οὐ θανεῖν	διπλή άρνηση, γιατί εξαρτάται από ρήμα με άρνηση : **μήτοι ἀτιμάσῃς**
ἁγνίζω	εξαγνίζω, εξιλεώνω
μή μοι θάνῃς σὺ κοινὰ (κοινῇ)	να μην πεθάνεις μαζί μου, αρνούμαι να πεθάνεις μαζί μου
ἃ μὴ (ἔ)θιγες (θιγγάνω)	αυτά που δεν άγγιξες
ἀρκέσω (προσ. αντί απρόσ.)	θα είναι αρκετό ότι....
καὶ τίς βίος μοι φίλος	και ποια χαρά θα έχω στη ζωή
σοῦ λελειμμένῃ	αν στερηθώ εσένα
κηδεμών (ενν. **εἶ**)	ενδιαφέρεσαι, νοιάζεσαι γι' αυτόν
550 **ἀνιῶ** (<**ἀνία**)	λυπώ, πικραίνω
εἰ γέλωτ' ἐν σοι γελῶ (αιτιολ. πρότ.)	αν (διότι) γελώ εις βάρος σου
τί δῆτ' ἂν ὠφελοῖμ' ἐγὼ	σε τι λοιπόν θα μπορούσα να σε ωφελήσω
ἀλλὰ νῦν	έστω και τώρα
ὑπεκφεύγω	διαφεύγω (τον κίνδυνο), γλιτώνω
ἀμπλάκω (αόρ. β' του ρ. **ἀμπλακίσκω**)	να στερηθώ, να μη συμμερισθώ
ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἀρρήτοις τοῖς ἐμοῖς λόγοις	ἀλλά όχι χωρίς να εκφράσω τις δικαιολογίες μου
σὺ μὲν τοῖς, τοῖς δ' ἐγὼ	εσύ στα μάτια αυτών εδώ (του Κρέοντα και των Θηβαίων που συντάσσονται μ' αυτόν), εγώ στα μάτια των άλλων (του Άδη και των νεκρών)
νῷν (δοτ. δυϊκ. αρ.)	**ἡμῖν**, για τις δυο μας
ἡ (ἐ)ξαμαρτία	το αμάρτημα, το παράπτωμα
560 **τὼ παῖδε** (αιτιατ. δυϊκού)	**τὰς παῖδας** (αντί **τῶν παίδων**)
τὼ παῖδε.....τὴν μέν...τήν δ'	σχήμα «καθ' όλον και μέρος»
ὁ,ἡ ἄνους, τὸ ἄνουν	ανόητος, άμυαλος
ἀφ' οὗ τὰ πρῶτ' ἔφυ	από την πρώτη στιγμή της γέννησής της

ΙΣ. Οὐ γάρ ποτ', ὦναξ, οὐδ' ὃς ἂν βλάστῃ μένει
νοῦς τοῖς κακῶς πράσσουσιν, ἀλλ' ἐξίσταται.
ΚΡ. Σοὶ γοῦν, ὅθ' εἵλου σὺν κακοῖς πράσσειν κακά. 565
ΙΣ. Τί γὰρ μόνῃ μοι τῆσδ' ἄτερ βιώσιμον;
ΚΡ. Ἀλλ' ἥδε μέντοι μὴ λέγ'· οὐ γὰρ ἔστ' ἔτι.
ΙΣ. Ἀλλὰ κτενεῖς νυμφεῖα τοῦ σαυτοῦ τέκνου;
ΚΡ. Ἀρώσιμοι γὰρ χἀτέρων εἰσὶν γύαι.
ΙΣ. Οὐχ ὥς γ' ἐκείνῳ τῇδέ τ' ἦν ἡρμοσμένα. 570
ΚΡ. Κακὰς ἐγὼ γυναῖκας υἱέσι στυγῶ.
ΑΝ. Ὦ φίλταθ' Αἷμον, ὥς σ' ἀτιμάζει πατήρ.
ΚΡ. Ἄγαν γε λυπεῖς καὶ σὺ καὶ τὸ σὸν λέχος.
ΧΟ. Ἦ γὰρ στερήσεις τῆσδε τὸν σαυτοῦ γόνον;
ΚΡ. Ἅιδης ὁ παύσων τούσδε τοὺς γάμους ἐμοί. 575
ΧΟ. Δεδογμέν', ὡς ἔοικε, τήνδε κατθανεῖν.
ΚΡ. Καὶ σοί γε κἀμοί. Μὴ τριβὰς ἔτ', ἀλλά νιν
κομίζετ' εἴσω, δμῶες· ἐκδέτους δὲ χρὴ
γυναῖκας εἶναι τάσδε μηδ' ἀνειμένας.
Φεύγουσι γάρ τοι χοὶ θρασεῖς, ὅταν πέλας 580
ἤδη τὸν Ἅιδην εἰσορῶσι τοῦ βίου.

ΧΟ. Εὐδαίμονες οἷσι κακῶν ἄγευστος αἰών· στροφή α'
οἷς γὰρ ἂν σεισθῇ θεόθεν δόμος, ἄτας
οὐδὲν ἐλλείπει γενεᾶς ἐπὶ πλῆθος ἕρπον· 585
ὅμοιον ὥστε πόντιον
οἶδμα δυσπνόοις ὅταν
Θρῄσσῃσιν ἔρεβος ὕφαλον ἐπιδράμῃ πνοαῖς,
κυλίνδει βυσσόθεν 590
κελαινὰν θῖνα καὶ δυσάνεμοι,
στόνῳ βρέμουσιν ἀντιπλῆγες ἀκταί.

οὐδ' ὃς ἂν βλάστῃ νοῦς	ούτε η φρόνηση που έχουμε έμφυτη
ἐξίσταμαι	φεύγω από τη θέση μου, χάνομαι
σοὶ γοῦν (ενν. **ἐξέστη**)	εσένα λοιπόν σου σάλεψε
ὅθ'(=ὅτε)	αφότου, από τη στιγμή που
μόνῃ μοι βιώσιμον (=βιωτὸν μοι μόνῃ ἐστὶ)	μπορώ μόνη μου να ζήσω
τῆσδ' ἄτερ (=ἄτερ τῆσδε)	χωρίς αυτήν εδώ
νυμφεῖα	γάμοι, μνηστή
ἀρώσιμοι (μεταφ. από τη σπορά	κατάλληλοι για καλλιέργεια
ὁ γύης,-ου	το χωράφι
570 **οὐχ ὡς γ'....ἡρμοσμένα**	η συντακτ. σειρά : **ἀλλὰ τὰ τοῦ γάμου οὐκ ἔσται ἡρμοσμένα, ὡς γ'ἐκείνῳ τῆδε θ' ἡρμοσμένα ἦν**=όμως ο γάμος με άλλη δε θα είναι τόσο ταιριαστός όσο μεταξύ εκείνου και αυτής
υἱεὺς-ος (=υἱὸς	γιος
στυγῶ	μισώ
τὸ σὸν λέχος	ο γάμος σου (ο γάμος για τον οποίο μιλάς)
δεδογμένα (ενν. **ἐστὶ**)	έχει αποφασιστεί
καὶ σοί γε κἀμοὶ (ενν. **δεδογμένα ἐστὶ**)	και από σένα βέβαια και από μένα
τριβὰς (ενν. **ποιοῦμαι**)	χρονοτριβώ, καθυστερώ
δμὼς-ωὸς	δούλος
ἀνειμέναι γυναῖκες	γυναίκες ελεύθερες
580 **πέλας τοῦ βίου**	κοντά στη ζωή τους

ΧΟ. Καλόμοιρος οπού δε γεύτηκε ζωή πικρή·
όποιος από θεού του σείστηκε συθέμελα το σπίτι,
να σέρνει συμφορές σωρό στο σόι το δε σώνει·
όπως το κύμα του γιαλού
την ανεμόδαρτη την άμμο πίσσα σωριάζει στο βυθό,
όταν ορμά με την ανεμική της Θράκης
το θεοσκότεινο το πέλαγος
κι όταν βογκούν στενάζοντας τα πληγωμένα βράχια.

Ἀρχαῖα τὰ Λαβδακιδᾶν οἴκων ὁρῶμαι αντιστρ. α'
πήματα φθιμένων ἐπὶ πήμασι πίπτοντ', 595
οὐδ' ἀπαλλάσσει γενεὰν γένος, ἀλλ' ἐρείπει
θεῶν τις, οὐδ' ἔχει λύσιν.
Νῦν γὰρ ἐσχάτας ὕπερ
ῥίζας ἐτέτατο φάος ἐν Οἰδίπου δόμοις· 600
κατ' αὖ νιν φοινία
θεῶν τῶν νερτέρων ἀμᾷ κόνις
λόγου τ' ἄνοια καὶ φρενῶν Ἐρινύς.

Τεάν, Ζεῦ, δύναμιν τίς ἀν- στροφή β'
δρῶν ὑπερβασία κατάσχοι, 605
τὰν οὔθ' ὕπνος αἱρεῖ ποθ' ὁ παντογήρως
οὔτ' ἀκάματοι θεῶν
μῆνες, ἀγήρως δὲ χρόνῳ δυνάστας
κατέχεις Ὀλύμπου
μαρμαρόεσσαν αἴγλαν. 610
Τό τ' ἔπειτα καὶ τὸ μέλλον
καὶ τὸ πρὶν ἐπαρκέσει
νόμος ὅδ'· οὐδὲν ἕρπει
θνατῶν βιότῳ πάμπολύ γ' ἐκτὸς ἄτας.

Ἁ γὰρ δὴ πολύπλαγκτος ἐλ- αντιστρ. β'
πὶς πολλοῖς μὲν ὄνασις ἀνδρῶν, 616
πολλοῖς δ' ἀπάτα κουφονόων ἐρώτων·
εἰδότι δ' οὐδὲν ἕρπει,
πρὶν πυρὶ θερμῷ πόδα τις προσαύσῃ.
Σοφίᾳ γὰρ ἔκ του 620
κλεινὸν ἔπος πέφανται·
τὸ κακὸν δοκεῖν ποτ' ἐσθλὸν
τῷδ' ἔμμεν ὅτῳ φρένας
θεὸς ἄγει πρὸς ἄταν·
πράσσει δ' ὀλίγιστον χρόνον ἐκτὸς ἄτας. 625

Αιώνες θωρώ στο σπίτι των Λαβδακιδών
πάθη νεκρών πάνω σε πάθη να πέφτουν·
η μια την άλλη γενιά δεν μπορεί ν' αλαφρώσει·
κάποιος θεός τη ρημάζει κι αλύτρωτη μένει.
Τώρα στο σπίτι του Οιδίποδα φάνηκε φως
απάνω στη στερνή του ρίζα·
όμως των θεών του κάτω κόσμου
το φονικό τη θερίζει δρεπάνι,
η τύφλα του νου κι ο αστόχαστος λόγος.

Τη δύναμή σου, Δία,
ποιος αλαζόνας άνθρωπος θα γονατίσει;
ο ύπνος δεν την καταλεί, που μας γερνάει,
ούτε κι οι μήνες των θεών, που δε νυστάζουν.
Αιώνιος δυνάστης κυβερνάς
στη λαμπερή φωτοχυσία του Ολύμπου.
Μέλλον, παρόν και παρελθόν
αυτός ο νόμος τα σφραγίζει :
ο βίος των θνητών καιρό δε σέρνεται πολύ
έξω από της συμφοράς το μονοπάτι.

Οι πλάνες ελπίδες που σ' άλλους βγαίνουν σε καλό,
σ' άλλους απάτη γίνονται κούφιας λαχτάρας·
φωλιάζει στον ανίδεο,
ώσπου να γλείψει της φωτιάς η φλόγα το ποδάρι του·
κάποιος φανέρωσε λόγο βαρύ, γι' αυτό σοφό :
το κακό φαντάζει καλό
στο νου εκείνου
που θεός στη συμφορά τον πάει·
κι έξω από συμφορές για λίγο χρόνο χαίρεται.

(Έρχεται ο Αίμονας.)

Ὅδε μὴν Αἵμων, παίδων τῶν σῶν
νέατον γέννημ᾽· ἆρ᾽ ἀχνύμενος
[τῆς μελλογάμου νύμφης]
τάλιδος ἥκει μόρον Ἀντιγόνης,
ἀπάτας λεχέων ὑπεραλγῶν; 630

ΚΡ. Τάχ᾽ εἰσόμεσθα μάντεων ὑπέρτερον.
Ὦ παῖ, τελείαν ψῆφον ἆρα μὴ κλύων
τῆς μελλονύμφου πατρὶ λυσσαίνων πάρει;
ἢ σοὶ μὲν ἡμεῖς πανταχῇ δρῶντες φίλοι;

ΑΙΜΩΝ

Πάτερ, σός εἰμι· καὶ σύ μοι γνώμας ἔχων 635
χρηστὰς ἀπορθοῖς, αἷς ἔγωγ᾽ ἐφέψομαι.
Ἐμοὶ γὰρ οὐδεὶς ἀξιώσεται γάμος
μείζων φέρεσθαι σοῦ καλῶς ἡγουμένου.
ΚΡ. Οὕτω γάρ, ὦ παῖ, χρὴ διὰ στέρνων ἔχειν,
γνώμης πατρῴας πάντ᾽ ὄπισθεν ἑστάναι. 640
Τούτου γὰρ οὕνεκ᾽ ἄνδρες εὔχονται γονὰς
κατηκόους φύσαντες ἐν δόμοις ἔχειν,
ὡς καὶ τὸν ἐχθρὸν ἀνταμύνωνται κακοῖς
καὶ τὸν φίλον τιμῶσιν ἐξ ἴσου πατρί.
Ὅστις δ᾽ ἀνωφέλητα φιτύει τέκνα, 645
τί τόνδ᾽ ἂν εἴποις ἄλλο πλὴν αὑτῷ πόνους
φῦσαι, πολὺν δὲ τοῖσιν ἐχθροῖσιν γέλων;
Μή νύν ποτ᾽, ὦ παῖ, τὰς φρένας γ᾽ ὑφ᾽ ἡδονῆς
γυναικὸς οὕνεκ᾽ ἐκβάλῃς, εἰδὼς ὅτι

Αλλά να κι ο Αίμονας, το στερνοπαίδι σου·
φτάνει τάχα πικραμένος για τη μοίρα
που προσμένει την Αντιγόνη την άμοιρη
και περίλυπος για το χαμένο ταίρι;

ΚΡ. Αμέσως θα το μάθουμε κι απο μάντεις καλύτερα.
Παιδί μου, μήπως άκουσες την τελεσίδικη ποινή
για τη μνηστή σου και φτάνεις χολωμένος στον πατέρα σου,
ή ό,τι και να κάνουμε μας αγαπάς ακόμη;

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

635 **ἔχω χρηστὰς γνώμας**	έχω σωστές σκέψεις, σκέπτομαι ορθά
ἀπορθοῖς (ἀπορθόω-ῶ)	με κατευθύνεις, καθοδηγείς σωστά
αἷς ἔγωγ' ἐφέψομαι	τις οποίες εγώ, βέβαια, θα ακολουθήσω
οὐδείς....φέρεσθαι σοῦ καλῶς ἡγουμένου (β' όρος σύγκρισης)	κανένα γάμο δε θα θεωρήσω τόσο σπουδαίο, ώστε να τον βάλω πάνω από τη δική σου συνετή καθοδήγηση
χρὴ διὰ στέρνων ἔχειν	αυτή τη γνώμη πρέπει να έχεις
διὰ στέρνων ἔχω (περίφρ.)	**φρονῶ, διάκειμαι**
640 **ἑστάναι** (αντί **ἑστηκέναι**)	επξγ. του **οὕτω**
γνώμης πατρῴας πάντ' (αιτ. αναφ.) **ὄπισθεν ἑστάναι**	να ακολουθείς σ' όλα την πατρική συμβουλή (η μεταφορά από την στρατιωτική παράταξη)
γοναὶ κατήκοοι	υπάκουα παιδιά
φύσαντες (φύω)	να αποκτήσουν, να γεννήσουν
δόμος (<**δέμω**)	σπίτι, θάλαμος, παλάτι
ὡς ἀνταμύνωνται κακοῖς	για να εκδικούνται τους εχθρούς
ἐξ ἴσου πατρὶ (=**ὥσπερ ὁ πατὴρ ἀνταμύνεται καὶ τιμᾷ**)	όπως ακριβώς ο πατέρας
ἀνωφέλητα φιτύει τέκνα	γεννάει παιδιά άχρηστα
τί τόνδ' ἂν εἴποις.....φῦσαι	η συντακτ. σειρά : **τί ἄλλο εἴποις ἂν φῦσαι τόνδ' πλὴν πόνους αὐτῷ** = τι άλλο θα 'λεγες πως γέννησε αυτός (ο άνθρωπος) παρά βάσανα για τον εαυτό του
γέλων (ποιητ., αντί **γέλωτα**)	γέλιο
μὴ νύν ποτ'.....ἐκβάλῃς	η συντακτ. σειρά : **μὴ ποτ'ἐκβάλῃς τὰς φρένας γ'ὑφ ἡδονῆς γυναικὸς οὕνεκα** (αντί **ἕνεκα**)=ποτέ να μην αλλάξεις τις τωρινές σου σκέψεις από έρωτα για μια γυναίκα
εἰδὼς (μτχ. ενεστ. του ρ.**οἶδα**)	γνωρίζοντας

ψυχρὸν παραγκάλισμα τοῦτο γίγνεται, 650
γυνὴ κακὴ ξύνευνος ἐν δόμοις. Τί γὰρ
γένοιτ' ἂν ἕλκος μεῖζον ἢ φίλος κακός;
Ἀλλὰ πτύσας ὡσεί τε δυσμενῆ μέθες
τὴν παῖδ' ἐν Ἅιδου τήνδε νυμφεύειν τινί.
Ἐπεὶ γὰρ αὐτὴν εἷλον ἐμφανῶς ἐγὼ 655
πόλεως ἀπιστήσασαν ἐκ πάσης μόνην,
ψευδῆ γ' ἐμαυτὸν οὐ καταστήσω πόλει,
ἀλλὰ κτενῶ. Πρὸς ταῦτ' ἐφυμνείτω Δία
ξύναιμον· εἰ γὰρ δὴ τά γ' ἐγγενῆ φύσει
ἄκοσμα θρέψω, κάρτα τοὺς ἔξω γένους. 660
Ἐν τοῖς γὰρ οἰκείοισιν ὅστις ἔστ' ἀνὴρ
χρηστός, φανεῖται κἀν πόλει δίκαιος ὤν.
Ὅστις δ' ὑπερβὰς ἢ νόμους βιάζεται
ἢ τοὐπιτάσσειν τοῖς κρατύνουσιν νοεῖ,
οὐκ ἔστ' ἐπαίνου τοῦτον ἐξ ἐμοῦ τυχεῖν. 665
Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.
Καὶ τοῦτον ἂν τὸν ἄνδρα θαρσοίην ἐγὼ
καλῶς μὲν ἄρχειν, εὖ δ' ἂν ἄρχεσθαι θέλειν,
δορός τ' ἂν ἐν χειμῶνι προστεταγμένον 670
μένειν δίκαιον κἀγαθὸν παραστάτην.
Ἀναρχίας δὲ μεῖζον οὐκ ἔστιν κακόν·
αὕτη πόλεις ὄλλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους
οἴκους τίθησιν, ἥδε συμμάχου δορὸς

650	**ψυχρὸν παραγκάλισμα**	παγερό αγκάλιασμα
	γυνὴ (επξγ. στο **τοῦτο**) **κακὴ ξύνευνος** (κατηγ.)	μια γυναίκα όταν είναι κακή σύζυγος
	ἕλκος μεῖζον	μεγαλύτερη πληγή
	πτύσας (αντί **ἀποπτύσας**)	περιφρονώντας
	ὡσεὶ δυσμενῆ (ενν. **οὖσαν**)	σαν να ήταν εχθρός σου
	μέθες (**μεθίημι**) **τὴν παῖδα τήνδε ἐν Ἅιδου** (ενν. **οἴκῳ**)	άφησε αυτήν την κόρη στον Άδη
	νυμφεύω τινὶ=νυμφεύομαι	παντρεύομαι

εἷλον (αἱρέω-ῶ) ἐμφανῶς	την έπιασα επ' αυτοφώρω
ἐκ πάσης πόλεως	**=ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν**
ἀπιστήσασαν (κτγρμ. μτχ.)	να παραβαίνει τη διαταγή μου
ψευδῆ γ'.....πόλει	δε θα βγω ψεύτης μπροστά σ' όλους τους πολίτες
κτενῶ	θα την θανατώσω
πρὸς ταῦτα	γι' αυτά
ἐφυμνέω-ῶ	επικαλούμαι
ξύναιμον Δία	τον Δία τον προστάτη της συγγένειας
τὰ ἐγγενῆ (ἐν+γένος) φύσει	τους φυσικούς συγγενείς
660 ἄκοσμα (προλ. κατηγ.)	ώστε να είναι απείθαρχοι
κάρτα (=λίαν) τοὺς ἔξω γένους (θρέψω ἀκόσμους)	θα ανέχομαι πολύ πιο απείθαρχους τους ξένους
ἐν τοῖς οἰκείοις	στους δικούς του
ὅστις.....βιάζεται (αναφ.-υποθ. πρότ.)	αν κάποιος.....παραβιάζει
ὑπερβὰς (ὑπερβαίνω)	ξεπερνώντας τα όρια, αυθαιρετώντας
τοὐπιτάσσειν (=τὸ ἐπιτάσσειν).....νοεῖ	σχεδιάζει να δίνει διαταγές σ'αυτούς που κυβερνούν (υπερβολή)
οὐκ ἔστιν (=οὐχ οἷόν τ' ἐστι)	δεν είναι δυνατό
τυγχάνω ἐπαίνου (παρά τινος)	επαινούμαι από κάποιον
ὅν...στήσειε (=ὃν ἄν...στήσῃ, ευκτ. αντί υποτ.)	όποιον εκλέξει η πόλη άρχοντα
τοῦδε χρὴ κλύειν	πρέπει να τον υπακούουν όλοι
καὶ σμικρά...καὶ τἀναντία	αιτ. αναφοράς
καὶ τοῦτον ἄν.....θέλειν	η συντακτ. σειρά : **καὶ ἐγὼ θαρσοίην ἂν τοῦτον τὸν ἄνδρα θέλειν ἂν καλῶς μὲν ἄρχειν, εὖ δ' ἄρχεσθαι** = και εγώ θα μπορούσα να πιστέψω ότι ένας τέτοιος άνδρας θα είχε τη θέληση και να κυβερνά καλά και καλά να κυβερνιέται
670 δορός τ' ἐν χειμῶνι (μεταφ.) **δορὸς (=δόρατος), τὸ δόρυ**	στη θύελλα της μάχης
προστεταγμένον	εάν έχει παραταχθεί
μένειν ἂν (=μένοι ἂν)	ότι θα έμενε
δίκαιος κἀγαθὸς παραστάτης	πιστός και γενναίος σύντροφος
ἀνάστατον τίθημι	καταστρέφω
σύμμαχον δόρυ	συμμαχικός στρατός

τροπὰς καταρρήγνυσι· τῶν δ' ὀρθουμένων 675
σῴζει τὰ πολλὰ σώμαθ' ἡ πειθαρχία.
Οὕτως ἀμυντέ' ἐστὶ τοῖς κοσμουμένοις,
κοὔτοι γυναικὸς οὐδαμῶς ἡσσητέα·
κρεῖσσον γάρ, εἴπερ δεῖ, πρὸς ἀνδρὸς ἐκπεσεῖν,
κοὐκ ἂν γυναικῶν ἥσσονες καλοίμεθ' ἄν. 680

ΧΟ. Ἡμῖν μέν, εἰ μὴ τῷ χρόνῳ κεκλέμμεθα,
λέγειν φρονούντως ὧν λέγεις δοκεῖς πέρι.

ΑΙ. Πάτερ, θεοὶ φύουσιν ἀνθρώποις φρένας,
πάντων ὅσ' ἐστὶ χρημάτων ὑπέρτατον·
Ἐγὼ δ' ὅπως σὺ μὴ λέγεις ὀρθῶς τάδε, 685
οὔτ' ἂν δυναίμην μήτ' ἐπισταίμην λέγειν·
γένοιτο μεντἂν χἀτέρῳ καλῶς ἔχον.
Σοῦ δ' οὖν πέφυκα πάντα προσκοπεῖν ὅσα
λέγει τις ἢ πράσσει τις ἢ ψέγειν ἔχει·
τὸ γὰρ σὸν ὄμμα δεινὸν ἀνδρὶ δημότῃ 690
λόγοις τοιούτοις, οἷς σὺ μὴ τέρψῃ κλύων.
Ἐμοὶ δ' ἀκούειν ἔσθ' ὑπὸ σκότου τάδε,
τὴν παῖδα ταύτην οἷ' ὀδύρεται πόλις,
πασῶν γυναικῶν ὡς ἀναξιωτάτη
κάκιστ' ἀπ' ἔργων εὐκλεεστάτων φθίνει· 695
ἥτις τὸν αὑτῆς αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
πεπτῶτ' ἄθαπτον μήθ' ὑπ' ὠμηστῶν κυνῶν
εἴασ' ὀλέσθαι μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινος·
οὐχ ἥδε χρυσῆς ἀξία τιμῆς λαχεῖν;

τροπὰς καταρρήγνυσι	το πλήρες : **καταρρηγνῦσα τὰς τάξεις ποιεῖ τρέπεσθαι εἰς φυγὴν**=κάνει να σπάσει η παράταξη και να τραπεί σε άτακτη φυγή ο στρατός
τῶν ὀρθουμένων (αρσ. γέν.)	αυτών που πειθαρχούν, που μένουν σταθεροί στη θέση τους
τὰ πολλὰ σώματα	τους πολλούς
ἀμυντέ' ἐστὶ(=ἀμυντέον ἐστι)	πρέπει να υπερασπίζεται κανείς

τὰ κοσμούμενα	τα (βασιλικά) διατάγματα, τους νόμους
κοὔτοι (καὶ οὔτοι)....ἡσσητέα(=ἡσσητέον ἐστι)	και με κανένα τρόπο δεν πρέπει να νικιέται ένας άντρας από μια γυναίκα
κρεῖσσόν (ἐστι) πρὸς ἀνδρὸς ἐκπεσεῖν (τῆς ἀρχῆς)	είναι προτιμότερο να χάσουμε την εξουσία από έναν άντρα
680 **κοὐκ ἄν.....καλοίμεθ' ἄν**	η επανάληψη του δυνητικού **ἄν** για έμφαση
ἥσσονες γυναικῶν	κατώτεροι από γυναίκες
εἰ μή...κεκλέμμεθα	αν από τα γηρατειά δεν έχουμε χάσει το νου
ὧν λέγεις πέρι	αντί **περὶ τούτων, ἃ λέγεις**
δοκεῖς φρονούντως λέγειν	φαίνεσαι ότι μιλάς σωστά
φρένας, (ἡ φρὴν-φρενὸς)	τον νου (ο νους, το μυαλό, σύνεση)
φύουσιν φρένας	προικίζουν με μυαλό, με φρόνηση
ὑπέρτατον πάντων χρημάτων	το πιο πολύτιμο από όλα τα πράγματα
ὅπως σὺ μή.....τάδε (=ὅτι.... σχ. αποσιώπησης)	ειδική πρότ., αντικ. στο **λέγειν**
οὔτ' ἂν δυναίμην μήτ' ἐπισταίμην λέγειν	ούτε θα μπορούσα και μακάρι να μη μάθω να πω (παράλλαξη, εναλλαγή δυνητ. και ευχετ. ευκτ.)
γένοιτο μεντἂν (μέντοι ἂν) χἀτέρῳ καλῶς ἔχον (ενν. τι)	θα μπορούσε όμως και κάποιος άλλος να έχει κάποια σωστή σκέψη
δ'οὖν	όπως και να 'ναι, πάντως
πέφυκα προσκοπεῖν σοῦ	από τη φύση μου έχω χρέος να προσέχω από πριν για σένα
690 **τὸ σὸν ὄμμα (<ὁράω) δεινὸν**	το βλέμμα σου προκαλεί φόβο
οἷς σύ.....κλύων (οἷς, έλξη, αντί **οὓς)**	ώστε να μη ευχαριστιέσαι, ακούγοντας αυτά (τα λόγια)
ὑπὸ σκότου (αντί **λάθρα)**	εξαιτίας της ασημότητας της θέσης μου
οἶ(α) (επίρρ.) **ὀδύρεται πόλις** (πλάγια ερώτ., επξγ.στο **τάδε**)	πόσο δηλαδή η πόλη θρηνεί την κόρη αυτή
ὡς.....φθίνει (πλάγια ερώτ., επξγ. στο **οἶ(α) ὀδύρεται)**	λέγοντας πόσο ατιμωτικά πεθαίνει, σαν να ήταν η χειρότερη από όλες τις γυναίκες, για μια τόσο ένδοξη πράξη
ἥτις.....οἰωνῶν τινος	αναφορ.- αιτιολ. πρότ.
ἐν φοναῖς πεπτῶτα (αντί **πεπτωκότα) ἄθαπτον**	πεσμένο μέσα στο αίμα άταφο
φοναί, αἱ (ποιητ. λ.)	ο αιματηρός φόνος, η σφαγή
ὠμηστὴς κύων	ωμοφάγο, άγριο σκυλί
μήθ'ὑπό τινος οἰωνῶν	ούτε από κάποιο όρνιο
οὐχ ἥδε...λαχεῖν (=οὐχ ἥδε ἀξία λαχεῖν χρυσῆς τιμῆς;	δεν αξίζει αυτή να τιμηθεί με λαμπρή τιμή;
λαχεῖν (λαγχάνω>ν.ε.λαχνός)	απαρ. αναφ., εξαρτάται από τη λ. **ἀξία**

τοιάδ' ἐρεμνὴ σῖγ' ἐπέρχεται φάτις. 700
Ἐμοὶ δὲ σοῦ πράσσοντος εὐτυχῶς, πάτερ,
οὐκ ἔστιν οὐδὲν κτῆμα τιμιώτερον·
τί γὰρ πατρὸς θάλλοντος εὐκλείας τέκνοις
ἄγαλμα μεῖζον, ἢ τί πρὸς παίδων πατρί;
Μή νυν ἓν ἦθος μοῦνον ἐν σαυτῷ φόρει, 705
ὡς φῄς σύ, κοὐδὲν ἄλλο, τοῦτ' ὀρθῶς ἔχειν·
ὅστις γὰρ αὐτὸς ἢ φρονεῖν μόνος δοκεῖ,
ἢ γλῶσσαν, ἣν οὐκ ἄλλος, ἢ ψυχὴν ἔχειν,
οὗτοι διαπτυχθέντες ὤφθησαν κενοί.
Ἀλλ' ἄνδρα, κεἴ τις ᾖ σοφός, τὸ μανθάνειν 710
πόλλ' αἰσχρὸν οὐδὲν καὶ τὸ μὴ τείνειν ἄγαν.
Ὁρᾷς παρὰ ῥείθροισι χειμάρροις ὅσα
δένδρων ὑπείκει, κλῶνας ὡς ἐκσῴζεται,
τὰ δ' ἀντιτείνοντ' αὐτόπρεμν' ἀπόλλυται.
Αὔτως δὲ ναὸς ὅστις ἐγκρατῆ πόδα 715
τείνας ὑπείκει μηδέν, ὑπτίοις κάτω
στρέψας τὸ λοιπὸν σέλμασιν ναυτίλλεται.
Ἀλλ' εἶκε θυμῷ καὶ μετάστασιν δίδου.
Γνώμη γὰρ εἴ τις κἀπ' ἐμοῦ νεωτέρου

700	**ἐρεμνὸς** (<**ἔρεβος**=σκοτάδι)	σκοτεινός
	τοιάδ'.....φάτις (προσωπ.)	τέτοια φήμη σκοτεινή κυκλοφορεί κρυφά
	σοῦ πράσσοντος εὐτυχῶς (β΄όρος συγκρ.)	από τη δική σου ευτυχία, εάν εσύ ευτυχείς
	κτῆμα τιμιώτερον	πολυτιμότερο απόκτημα, αγαθό
	τί γὰρ πατρός.... μεῖζον	η συντακτ. σειρά : **τί γὰρ ἄγαλμα μεῖζόν (ἐστι) τέκνοις εὐκλείας θάλλοντος πατρὸς**= γιατί ποια χαρά είναι μεγαλύτερη για τα παιδιά από τη δόξα του ευτυχισμένου πατέρα
	ἄγαλμα, τὸ	αγλάισμα, κόσμημα, χαρά
	θάλλω (>**θαλερὸς**)	ακμάζω, ανθώ, ευτυχώ
	ἢ τί πρὸς παίδων πατρὶ	το πλήρες : **ἢ τί ἄγαλμα μεῖζόν ἐστι πατρὶ εὐκλείας παίδων θαλλόντων;**
	μή νυν ἓν ἦθος...φόρει	μη λοιπόν έχεις μόνον ένα τρόπο σκέψης

φόρει (φορέω-ῶ=φέρω)	το ρ. δηλώνει ενέργεια που επαναλαμβάνεται
ὡς φῄς σὺ (=ὃ σὺ φῄς)	αυτό που λες εσύ
ὅστις (περιληπτ.)**.....δοκεῖ**	όσοι νομίζουν ότι μόνο αυτοί σκέπτονται σωστά
οὗτοι διαπτυχθέντες (διαπτύσσομαι) ὤφθησαν κενοὶ (ὄντες = κτγρμ. μτχ.)	αυτοί, όταν ανοιχτούν και εξεταστούν σε βάθος βρίσκονται (φαίνονται) ότι είναι άδειοι (η μεταφορά παρμένη από τα καρύδια)
710 **ἄνδρα τὸ μανθάνειν....οὐδὲν**	η συντακτ. σειρά : **οὐδὲν αἰσχρόν ἐστι τὸν ἄνδρα μανθάνειν πολλὰ**=δεν είναι καθόλου ντροπή για έναν άνθρωπο να μαθαίνει πολλά
κεἴ τις ᾖ σοφὸς (η χρήση του **εἰ** με υποτ. είναι ποιητ.)	και αν ακόμη κάποιος είναι σοφός
μὴ τείνειν ἄγαν (τὸ τόξον) (**τείνειν :** ανεξ. χρήση απαρ., αντί προστακτ.)	να μη παρατραβάει το σκοινί (η μεταφορά από το τέντωμα της χορδής της λύρας ή τόξου)
παρὰ ῥείθροισι χειμάρροις	κοντά στο ορμητικό ρεύμα
χειμάρροος, ον (συνηρ. **χειμάρρους, -ουν (χεῖμα+ῥέω)**	αυτός που ρέει τον χειμώνα
ὑπείκω	υποχωρώ
ὡς ἐκσῴζεται κλῶνας	πώς διασώζουν τα κλαδιά
κλών,-νός, ὁ (<**κλάω**)	κλωνάρι (ν.ε. κλωνοποίηση)
ἀντιτείνω	αντιστέκομαι
αὐτόπρεμνος (<**αὐτὸς+πρέμνον**=κορμός δένδρου)	σύρριζα
αὖτως (επίρρ.)	επίσης, ωσαύτως
ναὸς (δωρ. τύπος, αντί **νεώς**), **ἡ ναῦς**	το πλοίο
ἐγκρατῆ (προλ. κατηγ.) **πόδα**	= **ὥστε ἐγκρατῆ εἶναι (τὸν) πόδα**
ὅστις.....ὑπείκει μηδὲν	όποιος τεντώνει πολύ τα πανιά του πλοίου και δεν τα χαλαρώνει καθόλου στον άνεμο
ὑπτίοις σέλμασιν ναυτίλλεται (ειρωνεία)	ταξιδεύει με ανεστραμμένο το κατάστρωμα του πλοίου, τα καθίσματα των κωπηλατών
κάτω στρέψας (τὴν ναῦν)	αφού αναποδογυρίσει το πλοίο
εἶκε θυμῷ καί.....δίδου	δώσε τόπο στην οργή και άλλαξε γνώμη
720 **γνώμη γάρ.....πρόσεστι**	η συντακτ. σειρά : **εἴ τις γνώμη πρόσεστι κἀπ' (καὶ ἀπὸ) ἐμοῦ νεωτέρου (ὄντος)**=κι αν μπορώ κι εγώ να προσθέσω κάποια γνώμη, παρότι νεότερος

πρόσεστι, φήμ' ἔγωγε πρεσβεύειν πολὺ 720
φῦναί τιν' ἄνδρα πάντ' ἐπιστήμης πλέων·
εἰ δ' οὖν, φιλεῖ γὰρ τοῦτο μὴ ταύτῃ ῥέπειν,
καὶ τῶν λεγόντων εὖ καλὸν τὸ μανθάνειν.

ΧΟ. Ἄναξ, σέ τ' εἰκός, εἴ τι καίριον λέγει,
μαθεῖν, σέ τ' αὖ τοῦδ'· εὖ γὰρ εἴρηται διπλῇ. 725

ΚΡ. Οἱ τηλικοίδε καὶ διδαξόμεσθα δὴ
φρονεῖν ὑπ' ἀνδρὸς τηλικοῦδε τὴν φύσιν;

ΑΙ. Μηδὲν τὸ μὴ δίκαιον· εἰ δ' ἐγὼ νέος,
οὐ τὸν χρόνον χρὴ μᾶλλον ἢ τἄργα σκοπεῖν.

ΚΡ. Ἔργον γάρ ἐστι τοὺς ἀκοσμοῦντας σέβειν; 730

ΑΙ. Οὐδ' ἂν κελεύσαιμ' εὐσεβεῖν ἐς τοὺς κακούς.

ΚΡ. Οὐχ ἥδε γὰρ τοιᾷδ' ἐπείληπται νόσῳ;

ΑΙ. Οὔ φησι Θήβης τῆσδ' ὁμόπτολις λεώς.

ΚΡ. Πόλις γὰρ ἡμῖν ἁμὲ χρὴ τάσσειν ἐρεῖ;

ΑΙ. Ὁρᾷς τόδ' ὡς εἴρηκας ὡς ἄγαν νέος; 735

ΚΡ. Ἄλλῳ γὰρ ἢ 'μοὶ χρή με τῆσδ' ἄρχειν χθονός;

ΑΙ. Πόλις γὰρ οὐκ ἔσθ' ἥτις ἀνδρός ἐσθ' ἑνός.

ΚΡ. Οὐ τοῦ κρατοῦντος ἡ πόλις νομίζεται;

ΑΙ. Καλῶς ἐρήμης γ' ἂν σὺ γῆς ἄρχοις μόνος.

ΚΡ. Ὅδ', ὡς ἔοικε, τῇ γυναικὶ συμμαχεῖ. 740

ΑΙ. Εἴπερ γυνὴ σύ· σοῦ γὰρ οὖν προκήδομαι.

ΚΡ. Ὦ παγκάκιστε, διὰ δίκης ἰὼν πατρί;

ΑΙ. Οὐ γὰρ δίκαιά σ' ἐξαμαρτάνονθ' ὁρῶ.

ΚΡ. Ἁμαρτάνω γὰρ τὰς ἐμὰς ἀρχὰς σέβων;

ΑΙ. Οὐ γὰρ σέβεις, τιμάς γε τὰς θεῶν πατῶν. 745

ΚΡ. Ὦ μιαρὸν ἦθος καὶ γυναικὸς ὕστερον.

φημί.....πρεσβεύειν πολὺ φῦναί τιν' ἄνδρα (=υποκ. του **φῦναι**) **πάντ'(α)** (=αιτ. αναφ.) **ἐπιστήμης πλέων** (= **πανεπιστήμονα**)

εγώ βέβαια λέω ότι το πιο καλό είναι να γεννιέται κανείς πάνσοφος

εἰ δ' οὖν...

ενν. **μὴ ἔφυ τοιοῦτος** (σχ. αποσιώπησης)

φιλεῖ (απρόσ.) **μὴ ταύτῃ ῥέπειν**	συνήθως δε συμβαίνει έτσι
τοῦτο.....ταύτῃ	επανάλ. της ίδιας λέξης
τῶν λεγόντων εὖ (=**τῶν εὖ λεγόντων**)	από όσους μιλούν ορθά
καίριον	ορθό, έγκαιρο, εύστοχο
σὲ (δηλ. **τὸν Αἵμονα**) **μαθεῖν**	και συ να ακούσεις
διπλῇ	από τους δυο (τον Κρέοντα και τον Αίμονα)
οἱ τηλικοίδε	σ' αυτή την ηλικία
καὶ διδαξόμεσθα	= **διδαχθησόμεθα** (ο **καὶ** για έμφαση)
τηλικοῦδε τὴν φύσιν	τόσο νέου στην ηλικία
μηδὲν (**διδάσκου**) **τὸ μὴ δίκαιον**	να μη διδαχτείς τίποτε το άδικο
730 **ἔργον γάρ.....σέβειν**	είναι λοιπόν πράξη σωστή να τιμά κανείς όσους παρανομούν
οὐδ' ἄν κελεύσαιμ'...κακοὺς	το πλήρες : **οὐ μόνον ἐγὼ οὐκ εὐσεβῶ εἰς τοὺς κακούς, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἄλλους κελεύσαιμι....**
εὐσεβῶ	τιμώ, δείχνω σεβασμό
ἐπείληπται τοιᾷδε νόσῳ	έχει προσβληθεί από τέτοια αρρώστια
ὁμόπτολις λεὼς (=**λαὸς**)	όλος ο λαός της πόλης, όλοι οι πολίτες
ἁμὲ χρὴ τάσσειν	= **ἃ ἐμὲ χρὴ τάσσειν :** όσα πρέπει να διατάζω
ὡς ἄγαν νέος	σαν μωρό παιδί, σαν ανόητος
ἄλλῳ ἢ 'μοι (δοτ. χαριστ.).	για λογαριασμό άλλου ή για δικό μου
πόλις γὰρ οὐκ ἔσθ'.....	ο **γὰρ** αιτιολογεί το ενν. **ναί, σοὶ καὶ τῷ λαῷ δεῖ σε ἄρχειν, πόλις γὰρ οὐκ ἔστ'.....**
οὐ τοῦ κρατοῦντος ἡ πόλις;	η πόλη δεν ανήκει στον άρχοντα;
καλῶς (ειρων.)....**μόνος**	η συντακτ. σειρά : **καλῶς γε σὺ μόνος ἄρχοις ἂν γῆς ἐρήμης** (ενν. **οὔσης**)=ωραία βέβαια εσύ θα κυβερνούσες μια έρημη πόλη
740 **εἴπερ γυνὴ σὺ** (ενν. **εἶ**)	αν είσαι γυναίκα
προκήδομαί τινος	προνοώ, ενδιαφέρομαι για κάποιον
διὰ δίκης ἰὼν πατρὶ	το πλήρες : **προκήδῃ ἐμοῦ διὰ δίκης ἰὼν πατρὶ** =ενδιαφέρεσαι για μένα, ενώ έρχεσαι να αντιδικήσεις με τον πατέρα σου;
οὐ γὰρ δίκαια σ' ἐξαμαρτάνονθ' (κτγρμ. μτχ.) **ὁρῶ**	ενν. **ναί, οὐ γάρ.....ὁρῶ** = ναι, γιατί σε βλέπω να παίρνεις άδικες αποφάσεις
τὰς ἐμὰς ἀρχὰς σέβων	τιμώντας την εξουσία μου
ὦ μιαρὸν ἦθος καὶ γυναικὸς ὕστερον	πρόστυχε χαρακτήρα, αχρείο πλάσμα, δούλε μιας γυναίκας

ΑΙ. Οὔ τἂν ἕλοις ἥσσω γε τῶν αἰσχρῶν ἐμέ.
ΚΡ. Ὁ γοῦν λόγος σοι πᾶς ὑπὲρ κείνης ὅδε.
ΑΙ. Καὶ σοῦ γε κἀμοῦ, καὶ θεῶν τῶν νερτέρων.
ΚΡ. Ταύτην ποτ' οὐκ ἔσθ' ὡς ἔτι ζῶσαν γαμεῖς. 750
ΑΙ. Ἥδ' οὖν θανεῖται καὶ θανοῦσ' ὀλεῖ τινα.
ΚΡ. Ἦ κἀπαπειλῶν ὧδ' ἐπεξέρχῃ θρασύς;
ΑΙ. Τίς δ' ἔστ' ἀπειλὴ πρὸς κενὰς γνώμας λέγειν;
ΚΡ. Κλαίων φρενώσεις, ὢν φρενῶν αὐτὸς κενός.
ΑΙ. Εἰ μὴ πατὴρ ἦσθ', εἶπον ἄν σ' οὐκ εὖ φρονεῖν. 755
ΚΡ. Γυναικὸς ὢν δούλευμα, μὴ κώτιλλέ με.
ΑΙ. Βούλει λέγειν τι καὶ λέγων μηδὲν κλύειν;
ΚΡ. Ἄληθες; ἀλλ' οὐ, τόνδ' Ὄλυμπον, ἴσθ' ὅτι,
χαίρων ἐπὶ ψόγοισι δεννάσεις ἐμέ.
Ἄγαγε τὸ μῖσος, ὡς κατ' ὄμματ' αὐτίκα 760
παρόντι θνῄσκῃ πλησία τῷ νυμφίῳ.

οὔ τἂν (τοι ἄν) ἕλοις..ἐμὲ — (ενν. ναι, μπορεί να είμαι δούλος), αλλά δεν μπορείς να με βρεις να υποκύπτω σε αισχρές πράξεις

ὁ γοῦν (γε οὖν) λόγος — τα λόγια σου βέβαια

καὶ σοῦ γε.....τῶν νερτέρων — και για σένα βέβαια, και για μένα και για τους θεούς του κάτω κόσμου ενδιαφέρομαι

750 **οὐκ ἔσθ' ὡς= οὐκ ἔσθ' ὅπως** — με κανένα τρόπο

γαμεῖς (μέλλ. του ρ. **γαμῶ**) — θα παντρευτείς

ὀλεῖ (μέλλ. του ρ. **ὄλλυμι**) — θα καταστρέψει, θα σκοτώσει

ἢ κἀπαπειλῶν.....θρασὺς — η συντακτ. σειρά : **ἢ ἐπεξέρχῃ καὶ ἐπαπειλῶν ὧδε θρασὺς**=αλήθεια, έρχεσαι εναντίον μου με τόσο θράσος, ώστε να με απειλείς ακόμα;

πρὸς κενὰς γνώμας — σε ανόητες γνώμες

κλαίων φρενώσεις (με) (φρενόω-ῶ<φρὴν) — με κλάματα θα με συνετίσεις

ὤν (εναντ. μτχ.) **κενὸς φρενῶν** — αν και είσαι άμυαλος

δούλευμα (=δοῦλος) γυναικὸς — δούλε μιας γυναίκας (σχ. μετωνυμίας)

κωτίλλω — κολακεύω κάποιον με πολλά λόγια, φλυαρώ

λέγων μηδὲν κλύειν — να μην παίρνεις καμιά απάντηση στα λόγια

ἄληθες (ειρων.) — αλήθεια;

ἀλλ' οὐ, τόνδ'.....δεννάσεις — η συντακτ. σειρά : **ἀλλά, τόνδ' Ὄλυμπον, ἴσθ'**

(δεννάζω<δέννος=ύβρις)	**ὅτι οὐ χαίρων δεννάσεις ἐμὲ ἐπὶ ψόγοισι=**
ἐπί ψόγοισι	μα τον ίδιο τον Όλυμπο, να ξέρεις ότι δε θα με βρίζεις ατιμώρητα με τις συνεχείς κατηγορίες
760 τὸ μῖσος	τη μισητή (γυναίκα)
κατ' ὄμματα	μπροστά στα μάτια
πλησία τῷ νυμφίῳ παρόντι	κοντά, παρουσία του μνηστήρα

16. Ο Μάνος Κατράκης ως *Κρέων*. Από την ταινία του Γιώργου Τζαβέλλα *Αντιγόνη*, 1961 (40 χρόνια Φεστιβάλ, έκδ. Δ.Ε.Π.Α.Σ.Δ.Α)

ΑΙ. Οὐ δῆτ' ἔμοιγε, τοῦτο μὴ δόξῃς ποτέ,
οὔθ' ἥδ' ὀλεῖται πλησία, σύ τ' οὐδαμᾷ
τοὐμὸν προσόψει κρᾶτ' ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρῶν,
ὡς τοῖς θέλουσι τῶν φίλων μαίνῃ ξυνών. 765

ΧΟ. Ἀνήρ, ἄναξ, βέβηκεν ἐξ ὀργῆς ταχύς·
νοῦς δ' ἐστὶ τηλικοῦτος ἀλγήσας βαρύς.

ΚΡ. Δράτω, φρονείτω μεῖζον ἢ κατ' ἄνδρ' ἰών·
τώ δ' οὖν κόρα τώδ' οὐκ ἀπαλλάξει μόρου.

ΧΟ. Ἄμφω γὰρ αὐτὼ καὶ κατακτεῖναι νοεῖς; 770

ΚΡ. Οὐ τήν γε μὴ θιγοῦσαν· εὖ γὰρ οὖν λέγεις.

ΧΟ. Μόρῳ δὲ ποίῳ καί σφε βουλεύῃ κτανεῖν;

ΚΡ. Ἄγων ἔρημος ἔνθ' ἂν ᾖ βροτῶν στίβος
κρύψω πετρώδει ζῶσαν ἐν κατώρυχι,
φορβῆς τοσοῦτον ὡς ἄγος μόνον προθείς, 775
ὅπως μίασμα πᾶσ' ὑπεκφύγῃ πόλις·
κἀκεῖ τὸν Ἅιδην, ὃν μόνον σέβει θεῶν,
αἰτουμένη που τεύξεται τὸ μὴ θανεῖν,
ἢ γνώσεται γοῦν ἀλλὰ τηνικαῦθ' ὅτι
πόνος περισσός ἐστι τὰν Ἅιδου σέβειν. 780

οὐ δῆτ' (ενν. **ὀλεῖται**)	όχι, βέβαια, δε θα πεθάνει
ἔμοιγε πλησία	κοντά μου τουλάχιστον
μὴ δόξῃς ποτὲ (παρενθ. πρότ.)	μην το σκεφτείς ποτέ, μην το φανταστείς
οὐδαμὰ (αντί **οὐδαμῶς**)	ποτέ πια
οὐδαμὰ τοὐμόν.....ὁρῶν	η συντακτ. σειρά : **τὸ ἐμὸν κρᾶτα οὐδαμὰ προσόψει ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρῶν**
τὸ ἐμὸν κρᾶτα	το κεφάλι μου, το πρόσωπό μου
ὡς τοῖς...ξυνών (τελικὴ πρότ.)	για να δείχνεις την τρέλα σου σε όσους από τους φίλους σου μπορούν να την ανεχτούν
ἀνὴρ (αντί **ὁ ἀνὴρ**) **βέβηκεν**	ο άντρας έφυγε
ταχὺς (επιρρ. κατηγ.)	βιαστικά, γρήγορα
νοῦς τηλικοῦτος (αντί **τηλικούτου**)	η ψυχή τόσο νέου
βαρὺς	επικίνδυνος, επίφοβος
ἀλγήσας (υποθ. μτχ.)	αν πονέσει
φρονῶ μεῖζον	μεγαλοφρονώ, μεγαλοπιάνομαι
ἢ κατ' ἄνδρα ἰὼν	από ό,τι ταιριάζει σ' έναν άνθρωπο
τὼ κόρα τώδ' (αιτ. δυϊκ. αρ.)	αυτές τις δύο κόρες
ἀπαλλάσσω μόρου	γλυτώνω από τον θάνατο
770 **ἄμφω αὐτὼ** (δυϊκ. αρ.)	και τις δύο αυτές το **ἄμφω** για έμφαση
οὐ (ενν. **νοῶ κατακτεῖναι**)	όχι, (δε σκέφτομαι να σκοτώσω)
τὴν μὴ θιγοῦσαν	αυτή που δεν άγγιξε (τον νεκρό), δε μετείχε
μόρῳ ποίῳ	με ποιον τρόπο
σφε	αυτήν
ἐρῆμος βροτῶν στίβος	απάτητος δρόμος
κρύψω ζῶσαν	θα την θάψω ζωντανή
κατῶρυξ-χος, ὁ	όρυγμα, σπηλιά, υπόγειος θολωτός τάφος
φορβὴ	τροφή (κυρίως ζώων)
ἄγος, τὸ	το μίασμα
ὡς ἄγος μόνον (ενν. **εἶναι**)	ώστε απλώς, ίσα-ίσα μόνο να αποτρέψει το μίασμα
προθεὶς (**προτίθημι**)	προσφέροντας, δίνοντας
σέβει	σέβεται, τιμά
κἀκεῖ τὸν Ἅιδην αἰτουμένη που τεύξεται τὸ μὴ θανεῖν	και εκεί παρακαλώντας τον Άδη, ίσως γλυτώσει τον θάνατο (σκληρή ειρωνεία)
γοῦν ἀλλὰ τηνικαῦτα	τουλάχιστον, αν και αργά
πόνος περισσός ἐστι τὰν (**τὰ ἐν οἴκῳ**) **Ἅιδου σέβειν**	είναι μάταιος κόπος να τιμά κανείς όσους βρίσκονται στον Άδη, τους νεκρούς

ΧΟ. Ἔρως ἀνίκατε μάχαν, στροφή
Ἔρως, ὃς ἐν κτήμασι πί-
πτεις, ὃς ἐν μαλακαῖς παρει-
αῖς νεάνιδος ἐννυχεύεις,
φοιτᾷς δ' ὑπερπόντιος ἔν τ' 785
ἀγρονόμοις αὐλαῖς·
καί σ' οὔτ' ἀθανάτων
φύξιμος οὐδεὶς οὔθ'
ἁμερίων σέ γ' ἀνθρώ-
πων, ὁ δ' ἔχων μέμηνεν. 790

Σὺ καὶ δικαίων ἀδίκους αντιστρ.
φρένας παρασπᾷς ἐπὶ λώ-
βᾳ· σὺ καὶ τόδε νεῖκος ἀν-
δρῶν ξύναιμον ἔχεις ταράξας·
νικᾷ δ' ἐναργὴς βλεφάρων 795
ἵμερος εὐλέκτρου
νύμφας, τῶν μεγάλων
πάρεδρος ἐν ἀρχαῖς θε-
σμῶν· ἄμαχος γὰρ ἐμπαί-
ζει θεὸς Ἀφροδίτα. 800

Νῦν δ' ἤδη 'γὼ καὐτὸς θεσμῶν
ἔξω φέρομαι τάδ' ὁρῶν, ἴσχειν δ'
οὐκέτι πηγὰς δύναμαι δακρύων,
τὸν παγκοίταν ὅθ' ὁρῶ θάλαμον
τήνδ' Ἀντιγόνην ἀνύτουσαν. 805

ΑΝ. Ὁρᾶτ' ἔμ', ὦ γᾶς πατρίας πολῖται, στροφή α'
τὰν νεάταν ὁδὸν
στείχουσαν, νέατον δὲ φέγ-
γος λεύσσουσαν ἀελίου,
κοὔποτ' αὖθις· ἀλλά μ' ὁ παγ- 810

ΧΟ. Έρωτα, που δε γονάτισες ποτέ στον πόλεμο,
Έρωτα, που ορμάς και γεμίζεις την πλάση,
που στ' απαλά τα μάγουλα
της κόρης νυχτερεύεις,
που σεργιανάς τις θάλασσες
και των ξωμάχων τα κατώφλια,
κανείς δε σου γλυτώνει
μηδέ θνητός μηδέ αθάνατος·
φωλιάζεις στο κορμί και το μανίζεις.

Εσύ των δικαίων ξεστρατίζεις το νου
και στο χαμό τον σέρνεις·
εσύ και τούτη την αμάχη φούντωσες
μέσα σ' αυτό το σόι·
της γόνιμης νύφης νικά
λαγαρός των βλεφάρων ο πόθος
που κυβερνά συντροφικά
με τους άλλους θεσμούς τους μεγάλους.
Η Αφροδίτη δίχως μέριμνες μας περιπαίζει.

(Η Αντιγόνη βγαίνει από το παλάτι συνοδευόμενη από φρουρούς)

Τώρα κι εγώ τις αρχές μου προδίνω
ετούτα βλέποντας κι ούτε δύναμαι
τις πηγές των δακρύων να φράξω,
σα θωρώ την Αντιγόνη να πορεύεται
στων ανθρώπων το κοινό κοιμητήρι.

ΑΝ. Ω πολίτες της πατρικής μου χώρας,
ιδού πορεύομαι τη στράτα τη στερνή,
το φέγγος το στερνό του ήλιου βλέπω,
κι άλλη φορά ποτέ· ο Άδης,

κοίτας Ἅιδας ζῶσαν ἄγει
τὰν Ἀχέροντος
ἀκτάν, οὔθ' ὑμεναίων
ἔγκληρον, οὔτ' ἐπὶ νυμ-
φείοις πώ μέ τις ὕμνος ὕ- 815
μνησεν, ἀλλ' Ἀχέροντι νυμφεύσω.

ΧΟ Οὐκοῦν κλεινὴ καὶ ἔπαινον ἔχουσ'
ἐς τόδ' ἀπέρχῃ κεῦθος νεκύων,
οὔτε φθινάσιν πληγεῖσα νόσοις
οὔτε ξιφέων ἐπίχειρα λαχοῦσ', 820
ἀλλ' αὐτόνομος ζῶσα μόνη δὴ
θνητῶν Ἀίδην καταβήσῃ.

ΑΝ. Ἤκουσα δὴ λυγροτάταν ὀλέσθαι αντιστρ. α'
τὰν Φρυγίαν ξέναν
Ταντάλου Σιπύλῳ πρὸς ἄ- 825
κρῳ, τὰν κισσὸς ὡς ἀτενὴς
πετραία βλάστα δάμασεν,
καί νιν ὄμβροι τακομέναν,
ὡς φάτις ἀνδρῶν,
χιών τ' οὐδαμὰ λείπει, 830
τέγγει θ' ὑπ' ὀφρύσι παγ-
κλαύτοις δειράδας· ᾧ με δαί-
μων ὁμοιοτάταν κατευνάζει.

ΧΟ. Ἀλλὰ θεός τοι καὶ θεογεννής,
ἡμεῖς δὲ βροτοὶ καὶ θνατογενεῖς. 835
Καίτοι φθιμένᾳ μέγα κἀκοῦσαι
τοῖς ἰσοθέοις σύγκληρα λαχεῖν
ζῶσαν καὶ ἔπειτα θανοῦσαν.

ο ύπνος του παντός,
στου Χάρου ζωντανή
με πάει τ' ακρογιάλι.
Νυφούλα δε στολίστηκα
κι ούτε ποτέ νυφιάτικο τραγούδησαν
στη θύρα μου τραγούδι·
νύφη στο Χάρο δίπλα θα σταθώ.

ΧΟ. Ξακουστή και παινεμένη πορεύεσαι
στων πεθαμένων το λημέρι·
δε σε γονάτισε κακό χτικιό
ούτε κι από το στόμα πέρασες μαχαίρας.
Νόμο δικό σου χάραξες, η μοναχή θνητή
που ζωντανή θα κατεβείς στον Άδη.

ΑΝ. Άκουσα πώς χάθηκε πικρότατα
η βάρβαρη ξένη, του Τάνταλου παιδί,
στην κορυφή του Σίπυλου·
σαν το κισσό σφιχτός φύτρωσε
βράχος γύρω της και πέτρωσε·
τη λιώνουν οι βροχές,
που λέει κι ο μύθος,
κι ουδέ τα χιόνια λείψανε ποτέ
κι από τα φρύδια στάζει στο λαιμό
το δάκρυ καθώς κλαίει·
όμοια μ' αυτή κάποιος θεός σε νάρκη με βυθίζει.

ΧΟ. Ήταν όμως θεά, θεών παιδί,
κι εμείς θνητοί, παιδιά θνητών.
Μεγάλο πράγμα ν' ακουστείς, όταν χαθείς,
πως έχεις μοίρα κλήρο θεϊκό
και ζωντανή και πεθαμένη.

ΑΝ. Οἴμοι γελῶμαι. Τί με, πρὸς στροφή β'
θεῶν πατρῴων, 840
οὐκ οἰχομέναν ὑβρίζεις,
ἀλλ' ἐπίφαντον;
Ὦ πόλις, ὦ πόλεως
πολυκτήμονες ἄνδρες·
ἰὼ Διρκαῖαι κρῆ-
ναι Θήβας τ' εὐαρμάτου ἄλ- 845
σος, ἔμπας ξυμμάρτυρας ὔμμ' ἐπικτῶμαι,
οἷα φίλων ἄκλαυτος, οἵοις νόμοις
πρὸς ἔργμα τυμβόχωστον ἔρ-
χομαι τάφου ποταινίου·
ἰὼ δύστανος, βροτοῖς 850
οὔτ' <νεκρὸς> νεκροῖσιν
μέτοικος, οὐ ζῶσιν, οὐ θανοῦσιν.

ΧΟ. Προβᾶσ' ἐπ' ἔσχατον θράσους
ὑψηλὸν ἐς Δίκας βάθρον
πολὺ προσέπεσας, ὦ τέκνον. 855
πατρῷον δ' ἐκτίνεις τιν' ἆθλον.

ΑΝ. Ἔψαυσας ἀλγεινοτάτας αντιστρ. β'
ἐμοὶ μερίμνας,
πατρὸς τριπόλιστον οἶτον
τοῦ τε πρόπαντος
ἁμετέρου πότμου 860
κλεινοῖς Λαβδακίδαισιν.
Ἰὼ ματρῷαι λέ-
κτρων ἆται κοιμήματά τ' αὐ-
τογέννητ' ἐμῷ πατρὶ δυσμόρου ματρός, 865
οἵων ἐγώ ποθ' ἁ ταλαίφρων ἔφυν·
πρὸς οὓς ἀραῖος ἄγαμος ἅδ'
ἐγὼ μέτοικος ἔρχομαι.

ΑΝ. Ώχου, με περιπαίζουν!
Για το θεό, γιατί με βρίζεις,
πριν καλά καλά σαλπάρω;
ακόμη χαίρομαι το φως.
Ω πόλη, ω άρχοντες
της πόλης μου,
πηγές της Δίρκης, άλσος
της Θήβας που καμάρωνε τα' αμάξια της,
σας βάζω μάρτυρες με τη σειρά,
πως από φίλους άκλαφτη, με νόμους ποιους
πορεύομαι στον τάφο τον αλλόκοτο,
σε χωματένια φυλακή χωμένη;
η μαύρη κι άστεγη δε συνοικώ
ούτε θνητή με ζωντανούς
ούτε νεκρή με πεθαμένους.

ΧΟ. Σκαρφάλωσες στην κορυφή του θράσους
και στον απρόσιτο της Δίκης θρόνο,
παιδί μου, παραπάτησες.
Του πατέρα σου πληρώνεις μέγα κρίμα.

ΑΝ. Άγγιξες οδυνηρές
τις μέριμνές μου
τη δίφορη του πατέρα ντροπή,
το χαμό που συθέμελα ρήμαξε
την ωραία γενιά του Λαβδάκου.
Ώχου ντροπές στο στρώμα της μητέρας,
ώχου της μαύρης μάνας πλάγιασμα
με το παιδί της, τον πατέρα μου.
Ποια γονικά με γέννησαν και με παιδεύουν;
Καταραμένη και παρθένα κίνησα
για να τους ανταμώσω.

Ἰὼ δυσπότμων, κασί-
γνητε, γάμων κυρήσας, 870
θανὼν ἔτ' οὖσαν κατήναρές με.

ΧΟ. Σέβειν μὲν εὐσέβειά τις,
κράτος δ', ὅτῳ κράτος μέλει,
παραβατὸν οὐδαμᾷ πέλει,
σὲ δ' αὐτόγνωτος ὤλεσ' ὀργά. 875

ΑΝ. Ἄκλαυτος, ἄφιλος, ἀνυμέναιος επωδός
ταλαίφρων ἄγομαι
τὰν ἑτοίμαν ὁδόν·
οὐκέτι μοι τόδε λαμπάδος ἱερὸν
ὄμμα θέμις ὁρᾶν ταλαίνᾳ· 880
τὸν δ' ἐμὸν πότμον ἀδάκρυτον
οὐδεὶς φίλων στενάζει.

ΚΡ. Ἆρ' ἴστ' ἀοιδὰς καὶ γόους πρὸ τοῦ θανεῖν
ὡς οὐδ' ἂν εἷς παύσαιτ' ἄν, εἰ χρείη, λέγων;
Οὐκ ἄξεθ' ὡς τάχιστα, καὶ κατηρεφεῖ 885
τύμβῳ περιπτύξαντες, ὡς εἴρηκ' ἐγώ,
ἄφετε μόνην ἔρημον, εἴτε χρῇ θανεῖν
εἴτ' ἐν τοιαύτῃ ζῶσα τυμβεύειν στέγῃ.
Ἡμεῖς γὰρ ἁγνοὶ τοὐπὶ τήνδε τὴν κόρην·
μετοικίας δ' οὖν τῆς ἄνω στερήσεται. 890

ΑΝ. Ὦ τύμβος, ὦ νυμφεῖον, ὦ κατασκαφὴς
οἴκησις αἰείφρουρος, οἷ πορεύομαι
πρὸς τοὺς ἐμαυτῆς, ὧν ἀριθμὸν ἐν νεκροῖς
πλεῖστον δέδεκται Φερσέφασσ' ὀλωλότων·

Ώχου, με τον πικρό σου γάμο
τα κατάφερες, αδέρφι μου,
και πεθαμένος ζωντανή να με σκοτώσεις.

ΧΟ. Καλός ο σεβασμός στην άγια τάξη,
όμως χαμένος κόπος ν' αψηφάς
την εξουσία κι όποιον την εξουσία κρατά·
εσένα σε χαντάκωσε η αυτόνομη πορεία.

ΑΝ. Άκλαφτη κι άφιλη, χωρίς τραγούδια γάμου
η μαύρη σέρνομαι,
στον ύστατο δρόμο μου.
Άδικο να μη βλέπω πια τ' αγνό
το φως του ήλιου, η κακορίζικη.
Για την αδάκρυτη μοίρα μου
φίλος κανείς δε στενάζει.
(Μπαίνει ο Κρέοντας.)

ΚΡ. Τα μοιρολόγια και τους θρήνους, το ξέρεις, ποτέ
δε θα 'παυε κανείς προτού πεθάνει, αν φτούραγαν.
(Απευθύνεται στους φρουρούς.)
Πάρτε τη γρήγορα· και, καθώς πρόσταξα,
να πάτε να τη χτίσετε στο λάκκο το βαθύ.
Άστε τη μόνη κι έρημη, θέλει πεθάνει,
θέλει ζήσει, θαμμένη σ' ένα τέτοιο σπιτικό.
Η κόρη αυτή δε μόλυνε τα χέρια μας,
μα τον απάνω κόσμο θα τον χάσει.

ΑΝ. Τάφε μου, κρεβάτι νυφικό, σπίτι μου
στη βαθιά τη γη κι αιώνιο κελί μου,
έρχομαι να βρω τους δικούς μου νεκρούς
που μέγα πλήθος η Περσεφόνη φίλεψε.

ὧν λοισθία 'γὼ καὶ κάκιστα δὴ μακρῷ 895
κάτειμι, πρίν μοι μοῖραν ἐξήκειν βίου.
Ἐλθοῦσα μέντοι κάρτ' ἐν ἐλπίσιν τρέφω
φίλη μὲν ἥξειν πατρί, προσφιλὴς δὲ σοί,
μῆτερ, φίλη δὲ σοί, κασίγνητον κάρα·
ἐπεὶ θανόντας αὐτόχειρ ὑμᾶς ἐγὼ 900
ἔλουσα κἀκόσμησα κἀπιτυμβίους
χοὰς ἔδωκα· νῦν δέ, Πολύνεικες, τὸ σὸν
δέμας περιστέλλουσα τοιάδ' ἄρνυμαι.
Καίτοι σ' ἐγὼ 'τίμησα τοῖς φρονοῦσιν εὖ.
Οὐ γάρ ποτ' οὔτ' ἂν εἰ τέκνων μήτηρ ἔφυν, 905
οὔτ' εἰ πόσις μοι κατθανὼν ἐτήκετο,
βίᾳ πολιτῶν τόνδ' ἂν ᾑρόμην πόνον.
Τίνος νόμου δὴ ταῦτα πρὸς χάριν λέγω;
πόσις μὲν ἄν μοι κατθανόντος ἄλλος ἦν,
καὶ παῖς ἀπ' ἄλλου φωτός, εἰ τοῦδ' ἤμπλακον· 910
μητρὸς δ' ἐν Ἅιδου καὶ πατρὸς κεκευθότοιν
οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις ἂν βλάστοι ποτέ.
Τοιῷδε μέντοι σ' ἐκπροτιμήσασ' ἐγὼ
νόμῳ, Κρέοντι ταῦτ' ἔδοξ' ἁμαρτάνειν
καὶ δεινὰ τολμᾶν, ὦ κασίγνητον κάρα. 915
Καὶ νῦν ἄγει με διὰ χερῶν οὕτω λαβὼν
ἄλεκτρον, ἀνυμέναιον, οὔτε του γάμου
μέρος λαχοῦσαν οὔτε παιδείου τροφῆς,
ἀλλ' ὧδ' ἔρημος πρὸς φίλων ἡ δύσμορος
ζῶσ' ἐς θανόντων ἔρχομαι κατασκαφάς· 920
ποίαν παρεξελθοῦσα δαιμόνων δίκην;
Τί χρή με τὴν δύστηνον ἐς θεοὺς ἔτι
βλέπειν; τίν' αὐδᾶν ξυμμάχων; ἐπεί γε δὴ
τὴν δυσσέβειαν εὐσεβοῦσ' ἐκτησάμην.
Ἀλλ' εἰ μὲν οὖν τάδ' ἐστὶν ἐν θεοῖς καλά, 925
παθόντες ἂν ξυγγνοῖμεν ἡμαρτηκότες·

Στερνή κι εγώ και ρημαγμένη θα κατεβώ,
προτού ξοδέψω της ζωής μου το μερίδιο.
Η ελπίδα με τρέφει πως θα βρω κατεβαίνοντας
του πατέρα την αγάπη, την αγάπη σου, μάνα,
μάτια μου κι αδερφέ μου, την αγάπη σου.
Εγώ νεκρούς με τα χεράκια μου σας έλουσα,
σας στόλισα, πότισα μέλι, γάλα και νερό
τον τάφο σας· και τώρα, Πολυνείκη, το νεκρό σου
κορμάκι στολίζοντας ακριβά το πληρώνω.
Εγώ σε τίμησα κι οι φρόνιμοι θα πούνε πόσο·
τέτοιο φορτίο δε θα σήκωνα ποτέ μου εγώ
κόντρα στην πόλη, αν ήμουν μάνα με παιδιά,
κι αν σάπιζε νεκρός ο άντρας μου.
Ποιος νόμος με κινεί να λέω τούτα;
Ο άντρας μου κι αν πέθαινε, καινούριο θα 'παιρνα·
αν έχανα παιδί, απ' άλλον άντρα θα 'κανα.
Τώρα που μάνα και πατέρα μου τους πήρε ο Χάρος
αδελφός δεν μπορεί να βλαστήσει.
Με τέτοιο νόμο σ' έβαλα κορόνα στο κεφάλι μου,
κι έγκλημα το 'πε ο Κρέοντας αυτό,
τόλμη κι αποκοτιά, μονάκριβέ μου.
Τώρα με σέρνει με χέρια δεμένα,
ανύπαντρη, χωρίς νυφιάτικα τραγούδια,
χωρίς χαράς κρεβάτι, χωρίς παιδιά στο στήθος μου.
Οι φίλοι με παράτησαν, την άμοιρη,
και ζωντανή στων πεθαμένων κατεβαίνω το πηγάδι·
ποιο νόμο των θεών έχω πατήσει;
Γιατί στον ουρανό τα μάτια να σηκώνω,
η δύστυχη; σε ποιον να φωνάξω βοήθεια;
Εγώ τιμούσα, και μ' ατίμασαν φριχτά.
Αν οι θεοί τα κρίνουν τούτα δίκια,
να πάθω και να μολογήσω πως αμάρτησα.

εἰ δ' οἵδ' ἁμαρτάνουσι, μὴ πλείω κακὰ
πάθοιεν ἢ καὶ δρῶσιν ἐκδίκως ἐμέ.

ΧΟ. Ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνέμων αὗταὶ
ψυχῆς ῥιπαὶ τήνδε γ' ἔχουσιν. 930
ΚΡ. Τοιγὰρ τούτων τοῖσιν ἄγουσιν
κλαύμαθ' ὑπάρξει βραδυτῆτος ὕπερ.
ΑΝ. Οἴμοι, θανάτου τοῦτ' ἐγγυτάτω
τοὔπος ἀφῖκται.
ΚΡ. Θαρσεῖν οὐδὲν παραμυθοῦμαι 935
μὴ οὐ τάδε ταύτῃ κατακυροῦσθαι.

ΑΝ. Ὦ γῆς Θήβης ἄστυ πατρῷον
καὶ θεοὶ προγενεῖς,
ἄγομαι δὴ κοὐκέτι μέλλω.
Λεύσσετε, Θήβης οἱ κοιρανίδαι, 940
τὴν βασιλειδᾶν μούνην λοιπήν,
οἷα πρὸς οἵων ἀνδρῶν πάσχω,
τὴν εὐσεβίαν σεβίσασα.

ΧΟ. Ἔτλα καὶ Δανάας οὐράνιον φῶς στροφή α'
ἀλλάξαι δέμας ἐν χαλκοδέτοις 945
αὐλαῖς· κρυπτομένα δ' ἐν
τυμβήρει θαλάμῳ κατεζεύχθη·
καίτοι καὶ γενεᾷ τίμιος, ὦ παῖ παῖ,
καὶ Ζηνὸς ταμιεύε-
σκε γονὰς χρυσορύτους. 950
Ἀλλ' ἁ μοιριδία τις
δύνασις δεινά·
οὔτ' ἄν νιν ὄλβος οὔτ' Ἄρης,
οὐ πύργος, οὐχ ἁλίκτυποι
κελαιναὶ ναῦες ἐκφύγοιεν.

Αν αμαρτήσαν άλλοι, να μην πάθουν χειρότερα
απ' όσα έτσι άδικα μου κάνουν.

ΧΟ. Ανέμων ριπές πάλι και πάλι
στην ψυχή της φυσούν και ριγεί.

ΚΡ. Αργούν, και θα κλάψουν
αυτοί που την πάνε.

ΑΝ. Αλιά μου, αυτός ο λόγος
πέρασε κοντά κοντά στο θάνατο

ΚΡ. Απελπίσου πια·
ο θάνατος σε σφράγισε.

ΑΝ. Ω πόλη των πατέρων μου, Θήβα,
της γενιάς μου θεοί πανάρχαιοι,
με σέρνουν· το τέλος σιμώνει.
Κοιτάξτε, της Θήβας οι άρχοντες,
τη μόνη, τη στερνή βασιλοκόρη,
τι παθαίνω κι από ποιους το παθαίνω,
εγώ που ξοδεύτηκα τιμώντας τους θεούς.
(Οι φρουροί οδηγούν την Αντιγόνη έξω.)

ΧΟ. Συνέβη κι η Δανάη ζωντανή
ν' αλλάξει το ουράνιο φως με το σκοτάδι
σε δώμα μέσα μπρούτζινο.
Κρυβόταν αλυσόδετη μες σε κιβούρι·
κι ήταν από καλή γενιά,
παιδάκι μου,
και του Διός θησαύριζε, χρυσή βροχή,
το σπέρμα στην κοιλιά της.
Μα είναι δύναμη δεινή
η δύναμη της μοίρας.
Πλούτη, πολέμοι, πύργοι,
καράβια μαύρα θαλασσόδαρτα
να της ξεφύγουν δεν μπορούν.

Ζεύχθη δ' ὀξύχολος παῖς ὁ Δρύαντος αντιστρ. α'
Ἠδωνῶν βασιλεύς, κερτομίοις 956
ὀργαῖς ἐκ Διονύσου
πετρώδει κατάφαρκτος ἐν δεσμῷ.
Οὕτω τᾶς μανίας δει-
νὸν ἀποστάζει
ἀνθηρόν τε μένος. Κεῖ- 960
νος ἐπέγνω μανίαις
ψαύων τὸν θεὸν ἐν κερ-
τομίοις γλώσσαις.
Παύεσκε μὲν γὰρ ἐνθέους
γυναῖκας εὔιόν τε πῦρ,
φιλαύλους τ' ἠρέθιζε Μούσας. 965

Παρὰ δὲ κυανέαιν σπιλάδοιν διδύμας ἁλὸς στροφή β'
ἀκταὶ Βοσπόριαι ἰδ' ὁ Θρῃκῶν <ἠιὼν>
Σαλμυδησσός, ἵν' ἀγχίπολις Ἄρης 970
δισσοῖσι Φινείδαις
εἶδεν ἀρατὸν ἕλκος
τυφλωθὲν ἐξ ἀγρίας δάμαρτος
ἀλαὸν ἀλαστόροισιν ὀμμάτων κύκλοις
ἀραχθέντων ὑφ' αἱματηραῖς 975
χείρεσσι καὶ κερκίδων ἀκμαῖσιν.

Κατὰ δὲ τακόμενοι μέλεοι μελέαν πάθαν αντιστρ. β'
κλαῖον, ματρὸς ἔχοντες ἀνύμφευτον γονάν· 980
ἁ δὲ σπέρμα μὲν ἀρχαιογόνων
ἄνταση' Ἐρεχθεϊδᾶν,
τηλεπόροις δ' ἐν ἄντροις
τράφη θυέλλῃσιν ἐν πατρῴαις
Βορεὰς ἅμιππος ὀρθόποδος ὑπὲρ πάγου 985
θεῶν παῖς· ἀλλὰ κἀπ' ἐκείνᾳ
Μοῖραι μακραίωνες ἔσχον, ὦ παῖ.

Δέθηκε κι ο αψύς, ο γιος του Δρύαντα,
ο βασιλιάς των Ηδωνών, για τη βαριά του χλεύη·
ο Διόνυσος τον έχτισε
μέσα σε πέτρινο κελί φραγμένο·
κι απ' τη μανία στραγγίζει
της λύσσας λάβρα φριχτή.
Στερνή του γνώση, τρέλα του
να θέλει το θεό να μαγαρίσει
με γλώσσα χλευασμού,
αφού τις μανικές ξεθύμαινε γυναίκες,
ξεθύμαινε τους πυρωμένους βακχικούς δαυλούς
και ξάφνιαζε τις Μούσες
που τις φλογέρες χαίρονται.

Κοντά στη μαύρη θάλασσα που σμίγουν δυο πελάγη
είναι οι ακτές του Βόσπορου κι ο Θρακικός Σαλμυδησσός·
εκεί ο πολιούχος Άρης
αντίκρισε φριχτή πληγή
στις κόγχες τις τυφλές των ομματιών,
όταν με λύσσα κι ανελέητα
η άγρια μητριά
με χέρια ματωμένα και σαΐτες σουβλερές
από τους δυο Φινείδες τα ξερίζωσε.
Λιώναν οι μαύροι κι έκλαιγαν τη μαύρη τους τη μοίρα,
φύτρες μητέρας κακορίζικης·
σπέρμα παλιάς γενιάς κι αυτή,
από τους Ερεχθείδες,
μεγάλωσε στις μακρινές σπηλιές
σαν πουλαράκι πιλαλώντας στις μαδάρες
τις γονικές σκίζοντας θύελλες
η κόρη του Βοριά, θεών παιδί.
Μοίρες αγέραστες τη σύντριψαν, παιδί μου.

Θήβης ἄνακτες, ἥκομεν κοινὴν ὁδὸν
δύ' ἐξ ἑνὸς βλέποντε· τοῖς τυφλοῖσι γὰρ
αὕτη κέλευθος ἐκ προηγητοῦ πέλει. 990
ΚΡ. Τί δ' ἔστιν, ὦ γεραιὲ Τειρεσία, νέον;
ΤΕ. Ἐγὼ διδάξω, καὶ σὺ τῷ μάντει πιθοῦ.
ΚΡ. Οὔκουν πάρος γε σῆς ἀπεστάτουν φρενός.
ΤΕ. Τοιγὰρ δι' ὀρθῆς τήνδ' ναυκληρεῖς πόλιν.
ΚΡ. Ἔχω πεπονθὼς μαρτυρεῖν ὀνήσιμα. 995
ΤΕ. Φρόνει βεβὼς αὖ νῦν ἐπὶ ξυροῦ τύχης.
ΚΡ. Τί δ' ἔστιν; ὡς ἐγὼ τὸ σὸν φρίσσω στόμα.
ΤΕ. Γνώσῃ, τέχνης σημεῖα τῆς ἐμῆς κλύων.
Εἰς γὰρ παλαιὸν θᾶκον ὀρνιθοσκόπον
ἵζων, ἵν' ἦν μοι παντὸς οἰωνοῦ λιμήν, 1000
ἀγνῶτ' ἀκούω φθόγγον ὀρνίθων, κακῷ
κλάζοντας οἴστρῳ καὶ βεβαρβαρωμένῳ·
καὶ σπῶντας ἐν χηλαῖσιν ἀλλήλους φοναῖς
ἔγνων· πτερῶν γὰρ ῥοῖβδος οὐκ ἄσημος ἦν.
Εὐθὺς δὲ δείσας ἐμπύρων ἐγευόμην 1005
βωμοῖσι παμφλέκτοισιν· ἐκ δὲ θυμάτων
Ἥφαιστος οὐκ ἔλαμπεν, ἀλλ' ἐπὶ σποδῷ
μυδῶσα κηκὶς μηρίων ἐτήκετο

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

988	**ἥκομεν κοινὴν ὁδὸν**	ήρθαμε μαζί
	δύ' ἐξ ἑνὸς=δι'ένὸς (όργανο)	με τα μάτια ενός βλέποντας και οι δυο μας
	βλέποντε (δυϊκ. αρ.)	
	τυφλοῖσι (δοτ. προσ.)	για τους τυφλούς
	αὕτη κέλευθος	αυτός ο δρόμος
	ἐκ προηγητοῦ	με οδηγό
	τοῖς τυφλοῖσι.....πέλει	μ' αυτόν τον τρόπο μπορούν να περπατούν οι τυφλοί, με τη βοήθεια οδηγού

πάρος (επίρρ. χρόνου)	στο παρελθόν
δι' ὀρθῆς (ενν. **ὁδοῦ**)	ορθά, σωστά
ναυκληρῶ (<**ναῦς+κλῆρος**)	κυβερνώ
ἔχω μαρτυρεῖν	μπορώ να το διαβεβαιώσω
πεπονθὼς (αιτιολ. μτχ.) **ὀνήσιμα**	επειδή έχω ωφεληθεί
φρόνει βεβὼς (=**βεβηκὼς**)	μάθε ότι περπατάς
ἐπὶ ξυροῦ τύχης (παροιμ. έκφρ.)	στην κόψη του ξυραφιού
ὡς (επιφών.) **φρίσσω**	πόσο τρομάζω
τὸ σὸν στόμα(=**τὸν σὸν λόγον**)	τα λόγια σου
γνώσῃ (μέλλ. του **γιγνώσκω**)	θα μάθεις
κλύω	ακούω
θᾶκος ὀρνιθοσκόπος	η έδρα του ορνιθοσκόπου, το οιωνοσκοπείο
1000 ἵζων (μτχ. του ρ. **ἵζω**)	καθισμένος
ἵνα (αναφ. επιρρ.)	όπου
ἀγνὼς-ῶτος (<**ἀ+γιγνώσκω**)	άγνωστος, παράξενος
κλάζοντας(=**κλαζόντων**, σχ. κατά το νοούμενο)	που έκραζαν
οἶστρος	βοϊδόμυγα, (μεταφ.) μανία
βεβαρβαρωμένος (**βαρβαρόω-ῶ**)	δυσερμήνευτος, ακατανόητος
οἴστρῳ (δοτ. τρόπου) **κακῷ καὶ βεβαρβαρωμένῳ**	ασυνάρτητα και ακατανόητα
σπῶντας (κτγρμ. μτχ.) **ἀλλήλους**	ότι κατασπάραζαν το ένα το άλλο
ἐν χηλαῖσι φοναῖς	με φονικά νύχια
ῥοῖβδος, ὁ	ο θόρυβος των πουλιών
οὐκ ἄσημος (σχ. λιτότητας)	πολύ σαφής
ἔμπυρα (ενν. **ἱερὰ**)	τα σφάγια της θυσίας μέσα στις φλόγες
γεύομαι	δοκιμάζω
πάμφλεκτος (<**πᾶν+φλέγομαι**)	ο φλεγόμενος γύρω-γύρω
βωμοῖσι παμφλέκτοισι	πάνω στους φλεγόμενους βωμούς
Ἥφαιστος (σχ. μετωνυμίας)	η φωτιά
σποδός, ἡ	η στάχτη
μυδῶσα (**μυδάω-ῶ**=διαλύομαι) αντί **μυδώντων μηρίων**	που έλιωνε από τους μηρούς
κηκὶς-ίδος (πρβλ. ρ. **κηκύω**=χύνομαι, αναβλύζω)	το λίπος

κἄτυφε κἀνέπτυε, καὶ μετάρσιοι
χολαὶ διεσπείροντο, καὶ καταρρυεῖς 1010
μηροὶ καλυπτῆς ἐξέκειντο πιμελῆς.
Τοιαῦτα παιδὸς τοῦδ' ἐμάνθανον πάρα
φθίνοντ' ἀσήμων ὀργίων μαντεύματα·
ἐμοὶ γὰρ οὗτος ἡγεμών, ἄλλοις δ' ἐγώ.
Καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ φρενὸς νοσεῖ πόλις· 1015
βωμοὶ γὰρ ἡμῖν ἐσχάραι τε παντελεῖς
πλήρεις ὑπ' οἰωνῶν τε καὶ κυνῶν βορᾶς
τοῦ δυσμόρου πεπτῶτος Οἰδίπου γόνου.
Κᾆτ' οὐ δέχονται θυστάδας λιτὰς ἔτι
θεοὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲ μηρίων φλόγα, 1020
οὐδ' ὄρνις εὐσήμους ἀπορροιβδεῖ βοάς,
ἀνδροφθόρου βεβρῶτες αἵματος λίπος.
Ταῦτ' οὖν, τέκνον φρόνησον. Ἀνθρώποισι γὰρ
τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τοὐξαμαρτάνειν·
ἐπεὶ δ' ἁμάρτῃ, κεῖνος οὐκέτ' ἔστ' ἀνὴρ 1025
ἄβουλος οὐδ' ἄνολβος, ὅστις ἐς κακὸν
πεσὼν ἀκεῖται μηδ' ἀκίνητος πέλῃ·
αὐθαδία τοι σκαιότητ' ὀφλισκάνει.
Ἀλλ' εἶκε τῷ θανόντι, μηδ' ὀλωλότα
κέντει· τίς ἀλκὴ τὸν θανόντ' ἐπικτανεῖν; 1030
Εὖ σοι φρονήσας εὖ λέγω· τὸ μανθάνειν δ'
ἥδιστον εὖ λέγοντος, εἰ κέρδος φέρει.

ΚΡ. Ὦ πρέσβυ, πάντες ὥστε τοξόται σκοποῦ
τοξεύετ' ἀνδρὸς τοῦδε, κοὐδὲ μαντικῆς

	κἄτυφε=καὶ ἔτυφε (ρ. **τύφω**)	και κάπνιζε
	κἀνέπτυε=καὶ ἀνέπτυε (ρ. **ἀναπτύω**)	και πέταγε προς τα πάνω
	μετάρσιοι (επιρρ. κατηγ.)	στον αέρα ψηλά
1010	**καταρρυὴς** (<**κατὰ+ῥέω**)	αυτός που στάζει
	καλυπτὸς	αυτός που καλύπτει
	ἐξέκειτο (<**ἐκ+κεῖμαι**)	έμειναν απογυμνωμένα

πιμελή, ἡ	το πάχος
φθίνοντα μαντεύματα ὀργίων (σχ. υπαλλαγής) **=μαντεύματα φθινόντων ὀργίων ἀσήμων** (προλ. κατηγ.)	ότι δεν πετύχαιναν οι μαντείες της θυσίας και δεν έδιναν σημάδι
καὶ ταῦτα (σύστ. αντικ.) **τῆς σῆς ἐκ φρενὸς νοσεῖ πόλις**	η συντακτ. σειρά : **καὶ ταύτην τὴν νόσον ἐκ τῆς σῆς φρενὸς νοσεῖ πόλις**=και αυτά από το δικό σου το κεφάλι η πόλη τα παθαίνει
παντελεῖς (κτγρμ. προσδ.)	όλες γενικά
δύσμορος	άτυχος
τοῦ πεπτῶτος (=τοῦ πεπτωκότος)	του σκοτωμένου
κἆτα (=καὶ εἶτα)	και έπειτα, και για αυτό
θυστάδες λιταὶ	οι ικεσίες με θυσίες
1020 **εὔσημος** (αντίθ. του **ἄσημος**)	κατανοητός, ευδιάκριτος
ἀπορροιβδέω(-ῶ) βοὰς	βγάζω κραυγές
βεβρῶτες (βιβρώσκω)=βεβρωκότες (αιτιολ. μτχ.)	επειδή έχουν γευτεί
ἀνδροφθόρου (=ἀνδρὸς φθαρέντος) αἵματος	αίμα σκοτωμένου
τοὐξαμαρτάνειν(=τὸ ἐξαμαρτάνειν)	το να κάνει κανείς λάθος
ἄβουλος	ανόητος
ἄνολβος	δυστυχής
ἀκέομαι-οῦμαι	θεραπεύω
ἀκίνητος	αμετάπειστος
αὐθαδία (αντί **αὐθάδεια**)	ισχυρογνωμοσύνη
σκαιότητ' ὀφλισκάνει	θεωρείται σκαιός, ανόητος
εἶκε τῷ θανόντι (αντικ.)	υποχώρησε στον νεκρό
1030 **κεντέω-ῶ**	πληγώνω, χτυπώ
ἀλκὴ	ένδειξη δύναμης
ἐπικτανεῖν (ἐπικτείνω)	να ξανασκοτώνεις
εὖ σοι φρονήσας εὖ λέγω (επιγραμματική έκφραση)	για το καλό σου σκέφτηκα, για το καλό σου και μιλώ
τὸ μανθάνειν εὖ λέγοντος (υποθ. μτχ.)	το να μαθαίνει κανείς από κάποιον που μιλάει σωστά
πρέσβυς	γέροντας
ὥστε (= ὥσπερ)	όπως, σαν
πάντες.....τοῦδε	η συντακτ. σειρά : **πάντες τοξεύετε τοῦδε ἀνδρὸς ὥσπερ τοξόται σκοποῦ** (ενν. **τοξεύουσι**)

ἄπρακτος ὑμῖν εἰμι, τῶν δ' ὑπαὶ γένους 1035
ἐξημπόληται κἀμπεφόρτισμαι πάλαι.
Κερδαίνετ', ἐμπολᾶτε τἀπὸ Σάρδεων
ἤλεκτρον, εἰ βούλεσθε, καὶ τὸν Ἰνδικὸν
χρυσόν· τάφῳ δ' ἐκεῖνον οὐχὶ κρύψετε,
οὐδ' ἣν θέλωσ' οἱ Ζηνὸς αἰετοὶ βορὰν 1040
φέρειν νιν ἁρπάζοντες ἐς Διὸς θρόνους,
οὐδ' ὡς μίασμα τοῦτο μὴ τρέσας ἐγὼ
θάπτειν παρήσω κεῖνον· εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι
θεοὺς μιαίνειν οὔτις ἀνθρώπων σθένει.
Πίπτουσι δ', ὦ γεραιὲ Τειρεσία, βροτῶν 1045
χοὶ πολλὰ δεινοὶ πτώματ' αἴσχρ', ὅταν λόγους
αἰσχροὺς καλῶς λέγωσι τοῦ κέρδους χάριν.

ΤΕ. Φεῦ·
ἆρ' οἶδεν ἀνθρώπων τις, ἆρα φράζεται,

ΚΡ. Τί χρῆμα; ποῖον τοῦτο πάγκοινον λέγεις;

ΤΕ. Ὅσῳ κράτιστον κτημάτων εὐβουλία; 1050

ΚΡ. Ὅσῳπερ, οἶμαι, μὴ φρονεῖν πλείστη βλάβη.

ΤΕ. Ταύτης σὺ μέντοι τῆς νόσου πλήρης ἔφυς.

ΚΡ. Οὐ βούλομαι τὸν μάντιν ἀντειπεῖν κακῶς.

ΤΕ. Καὶ μὴν λέγεις, ψευδῆ με θεσπίζειν λέγων.

ΚΡ. Τὸ μαντικὸν γὰρ πᾶν φιλάργυρον γένος. 1055

ΤΕ. Τὸ δέ γε τυράννων αἰσχροκέρδειαν φιλεῖ.

ΚΡ. Ἆρ' οἶσθα ταγοὺς ὄντας ἂν λέγῃς λέγων;

ΤΕ. Οἶδ'· ἐξ ἐμοῦ γὰρ τήνδ' ἔχεις σώσας πόλιν.

ΚΡ. Σοφὸς σὺ μάντις, ἀλλὰ τἀδικεῖν φιλῶν.

ΤΕ. Ὄρσεις με τἀκίνητα διὰ φρενῶν φράσαι. 1060

ΚΡ. Κίνει, μόνον δὲ μὴ 'πὶ κέρδεσιν λέγων.

κοὐδὲ.....ὑμῖν εἰμι	και δεν είμαι αχτύπητος από σας τους μάντεις
ὑπαὶ	υπό
τῶν δ' ὑπαὶ γένους	και από τη γενιά τους, τη συντεχνία τους

ἐξημπόλημαι (ρ. **ἐξεμπολάομαι-ῶμαι**)	έχω πουληθεί ως εμπόρευμα
κἀμπεφόρτισμαι=καὶ ἐμπεφόρτισμαι (ἐμφορτίζομαι)	και έχω φορτωθεί ως εμπόρευμα
κερδαίνετ'(ε)	κερδίζετε
ἐμπολᾶτε (ἐμπολάω-ῶ)	εμπορευθείτε
τάφῳ (δοτ. τοπ.) **δ' ἐκεῖνον οὐχὶ κρύψετε**	εκείνον όμως δε θα θάψετε
1040 οὐδ' ἣν θέλωσι.....θρόνους	η συντακτ. σειρά : **οὐδ' ἣν θέλωσι οἱ αἰετοὶ Ζηνὸς φέρειν ἐς θρόνους Διὸς ἁρπάζοντες νιν βορὰν**
ἤλεκτρον	μείγμα από χρυσό και άργυρο
μίασμα .....κεῖνον	η συντακτ. σειρά : **μὴ παρήσω ἐγὼ θάπτειν ἐκεῖνον τρέσας μίασμα τοῦτο**=θα φοβηθώ εγώ αυτό το μίασμα και θα επιτρέψω να θαψουν εκείνον
χοὶ πολλὰ (αιτ. ποσού) **δεινοὶ (=καὶ οἱ πάνυ δεινοὶ)**	και οι παμπόνηροι
πίπτουσι πτώματα αἰσχρ'(ὰ)	πέφτουν πολύ άσχημα, ξεπέφτουν άσχημα
λόγους αἰσχροὺς	άσχημες σκέψεις
τοῦ κέρδους χάριν	για να κερδίσουν
ἆρ' οἶδεν, ἄρα φράζεται	άραγε ξέρει, άραγε αναλογίζεται
τί χρῆμα	τι πράγμα
πάγκοινον	κοινό και συνηθισμένο
λέγεις	αντί **ὃ λέγεις**
1050 εὐβουλία	ορθή σκέψη, σύνεση
τῆς νόσου	δηλαδή της αφροσύνης
ἀντιλέγω κακῶς	κακολογώ (ανταποδίδοντας βρισιά)
καὶ μὴν λέγεις (ενν. **κακῶς**)	και όμως βρίζεις
θεσπίζω	προφητεύω
τὸ μαντικὸν γένος	οι μάντεις
τὸ δ'ἐκ τυράννων (ενν. **γένος**)	οι τύραννοι
ἆρ' οἶσθα.....λέγων;	η συντακτ. σειρά : **ἆρ' οἶσθα λέγων ταγοὺς ὄντας ἃ ἂν λέγῃς**=άραγε ξέρεις πώς όσα λες τα λες σε αρχηγούς
ἔχεις σώσας (=σέσωκας)	έχεις σώσει
1060 ὄρσεις (μέλλ. του **ὄρνυμι**) **με**	θα με αναγκάσεις
τἀκίνητα	τα άρρητα, τα κρυφά, τα μυστικά
διὰ φρενῶν	μες στην ψυχή μου

ΤΕ. Οὕτω γὰρ ἤδη καὶ δοκῶ τὸ σὸν μέρος.
ΚΡ. Ὡς μὴ ᾽μπολήσων ἴσθι τὴν ἐμὴν φρένα.
ΤΕ. ᾽Αλλ᾽ εὖ γέ τοι κάτισθι μὴ πολλοὺς ἔτι
τρόχους ἁμιλλητῆρας ἡλίου τελῶν, 1065
ἐν οἷσι τῶν σῶν αὐτὸς ἐκ σπλάγχνων ἕνα
νέκυν νεκρῶν ἀμοιβὸν ἀντιδοὺς ἔσῃ,
ἀνθ᾽ ὧν ἔχεις μὲν τῶν ἄνω βαλὼν κάτω,
ψυχήν τ᾽ ἀτίμως ἐν τάφῳ κατῴκισας,
ἔχεις δὲ τῶν κάτωθεν ἐνθάδ᾽ αὖ θεῶν 1070
ἄμοιρον, ἀκτέριστον, ἀνόσιον νέκυν.
Ὧν οὔτε σοὶ μέτεστιν οὔτε τοῖς ἄνω
θεοῖσιν, ἀλλ᾽ ἐκ σοῦ βιάζονται τάδε.
Τούτων σε λωβητῆρες ὑστεροφθόροι
λοχῶσιν Ἅιδου καὶ θεῶν Ἐρινύες, 1075
ἐν τοῖσιν αὐτοῖς τοῖσδε ληφθῆναι κακοῖς.
Καὶ ταῦτ᾽ ἄθρησον εἰ κατηργυρωμένος
λέγω· φανεῖ γάρ, οὐ μακροῦ χρόνου τριβή,
ἀνδρῶν γυναικῶν σοῖς δόμοις κωκύματα.
Ἔχθρᾳ δὲ πᾶσαι συνταράσσονται πόλεις 1080
ὅσων σπαράγματ᾽ ἢ κύνες καθήγνισαν
ἢ θῆρες, ἤ τις πτηνὸς οἰωνός, φέρων
ἀνόσιον ὀσμὴν ἑστιοῦχον ἐς πόλιν.
Τοιαῦτά σου, λυπεῖς γάρ, ὥστε τοξότης
ἀφῆκα θυμῷ καρδίας τοξεύματα 1085
βέβαια, τῶν σὺ θάλπος οὐχ ὑπεκδραμῇ.
Ὦ παῖ, σὺ δ᾽ ἡμᾶς ἄπαγε πρὸς δόμους, ἵνα
τὸν θυμὸν οὗτος ἐς νεωτέρους ἀφῇ,
καὶ γνῷ τρέφειν τὴν γλῶσσαν ἡσυχαιτέραν
τὸν νοῦν τ᾽ ἀμείνω τῶν φρενῶν ἢ νῦν φέρει. 1090

οὕτω (ενν. **ἐπὶ κέρδεσι**) **γὰρ ἤδη καὶ δοκῶ** (ενν. **λέξειν**) **τὸ σὸν μέρος**

έτσι, πραγματικά νομίζω ότι θα μιλήσω όσον αφορά εσένα (δηλ. θα μιλήσω για δικό σου κέρδος, για δική σου ωφέλεια)

ὡς μὴ (ἐ)μπολήσων	ότι δε θα εξαγοράσεις
τὴν ἐμὴν φρένα	τη σκέψη μου, την απόφασή μου
μὴ τελῶν (κτγρμ. μτχ.)	ότι δε θα συμπληρώσεις, δε θα δεις
τρόχους ἁμιλλητῆρας ἡλίου	πολλά γυρίσματα του ήλιου (ημέρες)
ἐν οἷσι	εντός των οποίων, όπου
ἀμοιβὸν ἀντιδοὺς ἔσῃ	ως αντάλλαγμα θα έχεις δώσει σε ανταπόδοση
ἀνθ' ὧν (= ἀντὶ τούτων ὅτι)	γιατί
ἔχεις μέν (τινα) τῶν ἄνω βαλὼν κάτω	έχεις ρίξει στον τάφο ένα από τους ζωντανούς
ψυχὴ	ζωή, ζωντανός άνθρωπος
κατοικίζω	βάζω κάποιον να κατοικήσει
ἔχεις δέ (τινα)	ενώ κρατάς ένα
1070 **τῶν κάτωθεν θεῶν** (γεν. κτητ.)	που ανήκει στους θεούς του κάτω κόσμου
ἄμοιρος (ενν. **τιμῶν**)	στερημένος από νεκρικές τιμές
ἀκτέριστος	χωρίς κτερίσματα (νεκρικά δώρα)
ἀνόσιος	ανεξάγνιστος
ὧν (ουδ. γένους)	σε όλα αυτά (αναφέρεται στους στ. 1069-70)
οὔτε σοὶ μέτεστιν οὔτε....	ούτε συ έχεις δικαίωμα ούτε...
ἐκ σοῦ (ποιητ. αίτιο)	από σένα
βιάζονται τάδε	αυτά γίνονται αυθαίρετα
τούτων (γεν. της αιτίας)	γι' αυτά
λωβητὴρ (<**λωβῶμαι**)	καταστροφέας, ολέθριος
ὑστεροφθόρος	αυτός που τιμωρεί μετά την πράξη
λοχάω-ῶ	ενεδρεύω, παραμονεύω
ληφθῆναι (απαρ. αποτελ.)	ώστε να τυλιχτείς, να εμπλακείς
ἀθρέω-ῶ	παρατηρώ
κατηργυρωμένος	πληρωμένος
τριβὴ	παρέλευση, διάστημα
1080 **ἔχθρᾳ (=ἐχθρικῶς)**	με εχθρικές διαθέσεις
σπαράγματα	σπαραγμένα μέλη
καθήγνισαν (σαρκαστικά)	εκπλήρωσαν το καθήκον
πτηνὸς οἰωνὸς	όρνιο
ἑστιοῦχος πόλις (=ἱερᾶς ἑστίας ἔχουσαν)	προγονική πόλη
ἀφῆκα	έριξα
θυμῷ	από θυμό
καρδίας τοξεύματα βέβαια	κατάκαρδα βέλη εύστοχα, αλάθευτα
οὐχ ὑπεκδραμῇ (ὑπεκθέω)	δε θα ξεφύγεις
τρέφειν	αντί **ἔχειν**
ἡσυχαιτέραν	πιο ήσυχη (συγκρατημένη)
τὸν νοῦν τῶν φρενῶν	τις σκέψεις
1090 **ἀμείνω ἢ νῦν φέρει**	καλύτερο απ' ό,τι έχει τώρα

ΧΟ Ἀνήρ, ἄναξ, βέβηκε δεινὰ θεσπίσας·
ἐπιστάμεσθα δ', ἐξ ὅτου λευκὴν ἐγὼ
τήνδ' ἐκ μελαίνης ἀμφιβάλλομαι τρίχα,
μή πώ ποτ' αὐτὸν ψεῦδος ἐς πόλιν λακεῖν.
ΚΡ. Ἔγνωκα καὐτὸς καὶ ταράσσομαι φρένας· 1095
τό τ' εἰκαθεῖν γὰρ δεινόν, ἀντιστάντα δὲ
ἄτῃ πατάξαι θυμὸν ἐν δεινῷ πάρα.
ΧΟ. Εὐβουλίας δεῖ, παῖ Μενοικέως, λαβεῖν.
ΚΡ. Τί δῆτα χρὴ δρᾶν; φράζε· πείσομαι δ' ἐγώ.
ΧΟ. Ἐλθὼν κόρην μὲν ἐκ κατώρυχος στέγης 1100
ἄνες, κτίσον δὲ τῷ προκειμένῳ τάφον.
ΚΡ. Καὶ ταῦτ' ἐπαινεῖς καὶ δοκεῖς παρεικαθεῖν;
ΧΟ. Ὅσον γ', ἄναξ, τάχιστα· συντέμνουσι γὰρ
θεῶν ποδώκεις τοὺς κακόφρονας βλάβαι.
ΚΡ. Οἴμοι· μόλις μέν, καρδίας δ' ἐξίσταμαι 1105
τὸ δρᾶν· ἀνάγκῃ δ' οὐχὶ δυσμαχητέον.
ΧΟ. Δρᾶ νυν τάδ' ἐλθὼν μηδ' ἐπ' ἄλλοισιν τρέπε.
ΚΡ. Ὧδ' ὡς ἔχω στείχοιμ' ἄν· ἴτ' ἴτ' ὀπάονες,
οἵ τ' ὄντες οἵ τ' ἀπόντες, ἀξίνας χεροῖν
ὁρμᾶσθ' ἑλόντες εἰς ἐπόψιον τόπον. 1110
Ἐγὼ δ', ἐπειδὴ δόξα τῇδ' ἐπεστράφη,
αὐτός τ' ἔδησα καὶ παρὼν ἐκλύσομαι·
δέδοικα γὰρ μὴ τοὺς καθεστῶτας νόμους
ἄριστον ᾖ σῴζοντα τὸν βίον τελεῖν.

θεσπίζω	μαντεύω, προφητεύω
ἐξ ὅτου λευκὴν ἐγὼ τήνδ' ἐκ μελαίνης ἀμφιβάλλομαι τρίχα	αφότου έγιναν άσπρα τα μαλλιά που σκεπάζουν το κεφάλι μου ενώ κάποτε ήταν μαύρα, δηλ. από τον καιρό που γέρασα
μὴ λακεῖν (αόρ. β' του **λάσκω**)	ότι δεν είπε
τὸ εἰκαθεῖν (αόρ. β' του **εἴκω**)	το να υποχωρήσω
πατάξαι θυμὸν ἄτῃ	να χτυπήσω την ψυχή μου με συμφορά
ἐν δεινῷ πάρα (=πάρεστιν)	υπάρχει κίνδυνος, φόβος
1100 **κατῶρυξ στέγη**	στεγασμένο όρυγμα, υπόγειο δωμάτιο
ἄνες (ἀνίημι)	άφησε να βγει, άφησε ελεύθερη
προκείμενος	εκτεθειμένος, έκθετος (νεκρός)
ἐπαινῶ	επιδοκιμάζω, συμβουλεύω
συντέμνουσι (ενν. **τὴν ὁδὸν**)	συντομεύουν τον δρόμο, προφταίνουν
κακόφρονες	αντί : **κακῶς φρονοῦντες**= ξεροκέφαλοι
ποδώκεις	ταχύποδες, γοργοπόδαρες
μόλις καρδίας ἐξίσταμαι	με δυσκολία εγκαταλείπω την απόφασή μου
ἀνάγκῃ δ'οὐχὶ δυσμαχητέον	αλλά δεν πρέπει να μάχεται κανείς με την ανάγκη
μηδ' ἐπ' ἄλλοισιν τρέπε	αντί : **μηδ' ἐπίτρεπε** (=αφήνεις) **ἄλλοισιν** (ενν. **δρᾶν**)
στείχοιμ' ἄν (το **ἄν** εκφράζει απόφαση)	πηγαίνω, θα πάω
ἴτ' ἴτ' ὀπάονες	εμπρός, εμπρός, ακόλουθοι
οἵ τ' ὄντες οἵ τ' ἀπόντες	παρόντες και απόντες (όλοι ανεξαιρέτως)
ἐπόψιος τόπος	τόπος ψηλός, ολοφάνερος
1110 **δόξα ἐπεστράφη τῇδ'(ε)**	η γνώμη έκλινε προς τα εδώ, άλλαξα την απόφασή μου
παρὼν ἐκλύσομαι	αυτοπροσώπως (δηλ. ο ίδιος) θα την ελευθερώσω
οἱ καθεστῶτες νόμοι (= ὅ,τι καὶ τὰ θεῶν νόμιμα)	οι νόμοι που ισχύουν από παλιά
τελῶ τὸν βίον	περνώ τη ζωή μου

ΧΟ. Πολυώνυμε, Καδμείας ἄγαλμα νύμφας στροφή α'
καὶ Διὸς βαρυβρεμέτα
γένος, κλυτὰν ὃς ἀμφέπεις
Ἰταλίαν, μέδεις δὲ
παγκοίνοις Ἐλευσινίας
Δηοῦς ἐν κόλποις, ὦ Βακχεῦ, 1120
Βακχᾶν ματρόπολιν Θήβαν
ναιετῶν παρ' ὑγροῖς
Ἰσμηνοῦ ῥείθροις, ἀγρίου τ'
ἐπὶ σπορᾷ δράκοντος· 1125

σὲ δ' ὑπὲρ διλόφου πέτρας στέροψ ὄπωπε αντιστρ. α'
λιγνύς, ἔνθα Κωρύκιαι
στείχουσι νύμφαι Βακχίδες
Κασταλίας τε νᾶμα. 1130
Καί σε Νυσαίων ὀρέων
κισσήρεις ὄχθαι χλωρά τ' ἀ-
κτὰ πολυστάφυλος πέμπει
ἀμβρότων ἐπετᾶν
εὐαζόντων Θηβαΐας 1135
ἐπισκοποῦντ' ἀγυιάς·

τὰν ἐκ πασᾶν τιμᾷς στροφή β'
ὑπερτάταν πόλεων
ματρὶ σὺν κεραυνίᾳ·
καὶ νῦν, ὡς βιαίας ἔχεται 1140
πάνδαμος πόλις ἐπὶ νόσου,
μολεῖν καθαρσίῳ ποδὶ Παρνασίαν
ὑπὲρ κλιτύν, ἢ στονόεντα πορθμόν. 1145

Ἰὼ πῦρ πνειόντων αντιστρ. β'
χοράγ' ἄστρων, νυχίων

ΧΟ. Πολυσήμαντε, χαρά των ομματιών
της νύφης απ' τη Θήβα, σπορά του Δία
που βροντά κι αστράφτει· την ξακουστή
που σκέπεις Ιταλία· που βασιλεύεις
στους αγρούς της Ελευσίνας, στα πανηγύρια
της Δηώς, Βάκχε,
που κατοικείς στη Θήβα, τη μάνα πόλη
των Βακχών, κοντά στο ρέμα του Ισμηνού,
εκεί κοντά που σπάρθηκαν
του Δράκου τ' άγρια δόντια.

Της δάδας ο λαμπρός καπνός
στο βράχο με τις δυο κορφές σ' αντίκρισε·
εκεί που σεργιανούν βακχεύοντας οι νύμφες οι Κωρύκιες·
εκεί που ρέει το νερό της Κασταλίας κρήνης.
Από της Νύσας τα βουνά μαζί σου κατηφόρισαν
οι λόφοι του κισσού, τα περιγιάλια τα χλωρά
με τα πολλά σταφύλια και πάνε συντροφιά σου,
όταν στης Θήβας τα σοκάκια τριγυρνάς
κι όταν τραγούδια θεϊκά
λαλούν οι γλεντοκόποι.

Απ' όλες πιο πολύ
την αγαπάς την πόλη σου
και τη μητέρα σου την αστραποκαμένη.
Τώρα που ξαφνικός λοιμός μέσα στην πόλη
σέρνεται, ροβόλα τις πλαγιές του Παρνασσού
ή τα στενά περάσματα του πόντου που βουίζουν
κι έλα με το καλό ποδαρικό να μας γιατρέψεις.

Χορευταρά, στων αστεριών
το πυρωμένο χοροστάσι, και χαροκόπε

φθεγμάτων ἐπίσκοπε,
παῖ Διὸς γένεθλον, προφάνηθ',
ὦναξ, σαῖς ἅμα περιπόλοις 1150
Θυίαισιν, αἵ σε μαινόμεναι πάννυχοι
χορεύουσι τὸν ταμίαν Ἴακχον.

ΑΓΓΕΛΟΣ

Κάδμου πάροικοι καὶ δόμων Ἀμφίονος, 1155
οὐκ ἔσθ' ὁποῖον στάντ' ἂν ἀνθρώπου βίον
οὔτ' αἰνέσαιμ' ἂν οὔτε μεμψαίμην ποτέ·
τύχη γὰρ ὀρθοῖ καὶ τύχη καταρρέπει
τὸν εὐτυχοῦντα τόν τε δυστυχοῦντ' ἀεί·
καὶ μάντις οὐδεὶς τῶν καθεστώτων βροτοῖς. 1160
Κρέων γὰρ ἦν ζηλωτός, ὡς ἐμοί, ποτέ,
σώσας μὲν ἐχθρῶν τήνδε Καδμείαν χθόνα,
λαβών τε χώρας παντελῆ μοναρχίαν
ηὔθυνε, θάλλων εὐγενεῖ τέκνων σπορᾷ·
καὶ νῦν ἀφεῖται πάντα. Τὰς γὰρ ἡδονὰς 1165
ὅταν προδῶσιν ἄνδρες, οὐ τίθημ' ἐγὼ
ζῆν τοῦτον, ἀλλ' ἔμψυχον ἡγοῦμαι νεκρόν.
Πλούτει τε γὰρ κατ' οἶκον, εἰ βούλει, μέγα,
καὶ ζῆ τύραννον σχῆμ' ἔχων, ἐὰν δ' ἀπῇ
τούτων τὸ χαίρειν, τἄλλ' ἐγὼ καπνοῦ σκιᾶς 1170
οὐκ ἂν πριαίμην ἀνδρὶ πρὸς τὴν ἡδονήν.

ΧΟ. Τί δ' αὖ τόδ' ἄχθος βασιλέων ἥκεις φέρων;
ΑΓ. Τεθνᾶσιν· οἱ δὲ ζῶντες αἴτιοι θανεῖν.
ΧΟ. Καὶ τίς φονεύει; τίς δ' ὁ κείμενος; λέγε.
ΑΓ. Αἵμων ὄλωλεν· αὐτόχειρ δ' αἱμάσσεται. 1175
ΧΟ. Πότερα πατρῴας, ἢ πρὸς οἰκείας χερός;
ΑΓ. Αὐτὸς πρὸς αὑτοῦ, πατρὶ μηνίσας φόνου.

στα νυχτερινά παραμιλήματα,
βλαστάρι του Διός παιδί, πρόβαλε,
βασιλιά μου, με τις Θυιάδες τις συντρόφισσες,
που ξενυχτούν αλλοπαρμένες στο χορό
για σένα, τον αφέντη τους, το Βάκχο.
(Μπαίνει ένας αγγελιαφόρος.)

ΑΓΓΕΛΟΣ

Του Κάδμου γείτονες και των σπιτιών του Αμφίονα,
όσο κρατιέται στη ζωή, κανέναν άνθρωπο
ποτέ δε θα δοξάσω και ποτέ δε θα δικάσω.
Η τύχη στεριώνει τον τυχερό,
η τύχη σωριάζει τον άτυχο πάντα
κανείς δε μαντεύει των θνητών τα γραμμένα.
Ήταν, θαρρώ, ζηλευτός ως τα τώρα κι ο Κρέοντας
απ' τους εχθρούς της γλίτωσε τη γη του Κάδμου,
απόλυτος μονάρχης τη χώρα κυβέρνησε,
έσπειρε καλά παιδιά και θέριζε καρπούς
όλα τώρα σωριάστηκαν κάτω
όταν σκοτώσει τη χαρά του ο άνθρωπος,
δεν τον έχω να ζει, για ζωντανό νεκρό τον έχω.
Σόδιαζε πλούτη σωρό στο κατώι,
και, αν λαχταράς, ζήσε βασιλικά,
αν η χαρά σου πέταξε, δε σου χαράμιζα
ούτε καπνού σκιά, μπρος στη χαρά, να τ' αγοράσω.

ΧΟ. Ποια πάλι δεινά στους βασιλιάδες φέρνεις;

ΑΓ. Είναι νεκροί και φταίν' οι ζωντανοί για τη θανή τους.

ΧΟ. Μίλα ποιος ο φονιάς και ποιος ο σκοτωμένος;

ΑΓ. Ο Αίμονας χάθηκε με το χέρι σφάχτηκε.

ΧΟ. Με του πατέρα ή με το δικό του;

ΑΓ. Μόνος του για του πατέρα φρένιασε το φόνο.

ΧΟ. Ὦ μάντι, τοὔπος ὡς ἄρ' ὀρθὸν ἤνυσας.
ΑΓ. Ὡς ὧδ' ἐχόντων τἄλλα βουλεύειν πάρα.
ΧΟ. Καὶ μὴν ὁρῶ τάλαιναν Εὐρυδίκην ὁμοῦ 1180
δάμαρτα τὴν Κρέοντος· ἐκ δὲ δωμάτων
ἤτοι κλύουσα παιδὸς ἢ τύχῃ περᾷ.

ΕΥΡΥΔΙΚΗ

Ὦ πάντες ἀστοί, τῶν λόγων ἐπῃσθόμην
πρὸς ἔξοδον στείχουσα, Παλλάδος θεᾶς
ὅπως ἱκοίμην εὐγμάτων προσήγορος. 1185
Καὶ τυγχάνω τε κλῇθρ' ἀνασπαστοῦ πύλης
χαλῶσα, καί με φθόγγος οἰκείου κακοῦ
βάλλει δι' ὤτων· ὑπτία δὲ κλίνομαι
δείσασα πρὸς δμωαῖσι κἀποπλήσσομαι.
Ἀλλ' ὅστις ἦν ὁ μῦθος αὖθις εἴπατε· 1190
κακῶν γὰρ οὐκ ἄπειρος οὖσ' ἀκούσομαι.
ΑΓ. Ἐγώ, φίλη δέσποινα, καὶ παρὼν ἐρῶ,
κοὐδὲν παρήσω τῆς ἀληθείας ἔπος·
τί γάρ σε μαλθάσσοιμ' ἂν ὧν ἐς ὕστερον
ψεῦσται φανούμεθ'; ὀρθὸν ἀλήθει' ἀεί. 1195
Ἐγὼ δὲ σῷ ποδαγὸς ἑσπόμην πόσει
πεδίον ἐπ' ἄκρον, ἔνθ' ἔκειτο νηλεὲς
κυνοσπάρακτον σῶμα Πολυνείκους ἔτι·
καὶ τὸν μέν, αἰτήσαντες ἐνοδίαν θεὸν
Πλούτωνά τ' ὀργὰς εὐμενεῖς κατασχεθεῖν, 1200
λούσαντες ἁγνὸν λουτρόν, ἐν νεοσπάσιν
θαλλοῖς ὃ δὴ λέλειπτο συγκατῄθομεν,
καὶ τύμβον ὀρθόκρανον οἰκείας χθονὸς
χώσαντες αὖθις πρὸς λιθόστρωτον κόρης
νυμφεῖον Ἅιδου κοῖλον εἰσεβαίνομεν. 1205
Φωνῆς δ' ἄπωθεν ὀρθίων κωκυμάτων
κλύει τις ἀκτέριστον ἀμφὶ παστάδα,

ΧΟ. Ω μάντη, αλήθεψαν τα λόγια σου.

ΑΓ. Έτσι μ' αυτά για τ' άλλα τώρα να σκεφτούμε.

(Ο αγγελιαφόρος ετοιμάζεται να φύγει. Τη στιγμή αυτή έρχεται από το παλάτι η Ευρυδίκη.)

ΧΟ. Μα να, τη δύστυχη βλέπω κοντά μας Ευρυδίκη,
τη γυναίκα του Κρέοντα απ'το παλάτι βγαίνει,
είτε για το παιδί της άκουσε είτε στην τύχη.

ΕΥΡΥΔΙΚΗ

Συμπολίτες, πήρε τ' αυτί μου τα λόγια σας,
περνώντας την αυλόθυρα, καθώς κινούσα
να πάω στην Παλλάδα τη θεά να προσκυνήσω.
Στην τύχη, τη στιγμή που ξέσφιγγα της θύρας
την αμπάρα για ν' ανοίξει, βουίζει στ' αυτιά μου
του σπιτιού συμφορά λιγώθηκα και γέρνοντας
στην αγκαλιά των γυναικών χάνω τον κόσμο.
Ό,τι και να 'ναι το κακό, πέστε το πάλι
αμάθητη στις συμφορές δεν είμαι και θ' ακούσω.

ΑΓ. Εγώ, καλή κυρα μου, που το 'δα, θα σ' το πω,
κι απ' την αλήθεια τίποτα δεν κρύβω.
Γιατί να μαλακώσω τον πόνο σου, κι ύστερα
ψεύτης να φανώ; Αλήθεια πάντα το σωστό.
Εγώ τον άντρα σου τον πήρα το κατόπι, σκιά του,
ως το ψήλωμα του κάμπου, όπου ακόμη κείτονταν
του Πολυνείκη το φριχτό κορμί κομμάτια.
Δέηση κάναμε στον Πλούτωνα και στην Εκάτη,
να σπλαχνιστούν και να καταλαγιάσουν την οργή τους.
Με καθαρό νερό τον πεθαμένο λούσαμε,
σε νιόκοπα κλαριά κάψαμε ό,τι απόμεινε
και στήσαμε ψηλό σωρό με χώμα της πατρίδας.
Ύστερα ξεκινήσαμε για τη λιθόστρωτη
τη νυφική σπηλιά του Χάρου και της κόρης.
Ακούει τότε μακριά κάποιος φωνές σπαραχτικές
και θρήνους προς τη μεριά της ατραγούδιστης νυφούλας

καὶ δεσπότῃ Κρέοντι σημαίνει μολών·
τῷ δ' ἀθλίας ἄσημα περιβαίνει βοῆς
ἕρποντι μᾶλλον ἆσσον, οἰμώξας δ' ἔπος 1210
ἵησι δυσθρήνητον· Ὦ τάλας ἐγώ,
ἆρ' εἰμὶ μάντις; ἆρα δυστυχεστάτην
κέλευθον ἕρπω τῶν παρελθουσῶν ὁδῶν;
παιδός με σαίνει φθόγγος. Ἀλλά, πρόσπολοι,
ἴτ' ἆσσον ὠκεῖς, καὶ παραστάντες τάφῳ 1215
ἀθρήσαθ', ἁρμὸν χώματος λιθοσπαδῆ
δύντες πρὸς αὐτὸ στόμιον, εἰ τὸν Αἵμονος
φθόγγον συνίημ', ἢ θεοῖσι κλέπτομαι.
Τάδ' ἐξ ἀθύμου δεσπότου κελευσμάτων
ἠθροῦμεν· ἐν δὲ λοισθίῳ τυμβεύματι 1220
τὴν μὲν κρεμαστὴν αὐχένος κατείδομεν,
βρόχῳ μιτώδει σινδόνος καθημμένην,
τὸν δ' ἀμφὶ μέσσῃ περιπετῆ προσκείμενον,
εὐνῆς ἀποιμώζοντα τῆς κάτω φθορὰν
καὶ πατρὸς ἔργα καὶ τὸ δύστηνον λέχος. 1225
Ὁ δ' ὡς ὁρᾷ σφε, στυγνὸν οἰμώξας ἔσω
χωρεῖ πρὸς αὐτὸν κἀνακωκύσας καλεῖ·
Ὦ τλῆμον, οἷον ἔργον εἴργασαι· τίνα
νοῦν ἔσχες; ἐν τῷ συμφορᾶς διεφθάρης;
Ἔξελθε, τέκνον, ἱκέσιός σε λίσσομαι. 1230
Τὸν δ' ἀγρίοις ὄσσοισι παπτήνας ὁ παῖς,
πτύσας προσώπῳ κοὐδὲν ἀντειπών, ξίφους
ἕλκει διπλοῦς κνώδοντας, ἐκ δ' ὁρμωμένου
πατρὸς φυγαῖσιν ἤμπλακ'· εἶθ' ὁ δύσμορος
αὑτῷ χολωθείς, ὥσπερ εἶχ', ἐπενταθεὶς 1235
ἤρεισε πλευραῖς μέσσον ἔγχος, ἐς δ' ὑγρὸν
ἀγκῶν' ἔτ' ἔμφρων παρθένῳ προσπτύσσεται·

και στον αφέντη τρέχει να το πει, τον Κρέοντα.
Αυτός, τα πόδια σέρνοντας βαριά, κοντοζυγώνει.
Του δέρνει τότε τ' αυτιά βαρύς βόγκος κι αλάλητος
στενάζει κι αφήνει θρηνολόγημα : «Ο δύσμοιρος
μην είμαι μάντης; απ' όσους δρόμους πέρασα,
μην πήρα τώρα την πικρότερη τη στράτα;
Η φωνή του παιδιού μου μου γνέφει δούλοι, τρέξτε,
γρήγορα, φτάστε στον τάφο κοντά και μπείτε μέσα
στο στόμα της σπηλιάς απ' τον αρμό της γκρεμισμένης
ξερολιθιάς κοιτάξτε: του Αίμονά μου
τη φωνή γρικώ, ή μήπως οι θεοί με πλανεύουν;»
Στις προσταγές του πικραμένου μας αφέντη
κοιτάμε και τι βλέπουμε; στο βάθος της σπηλιάς
εκείνη κρεμασμένη και γύρω στο λαιμό
θηλιά πλεγμένη με το στημόνι της ποδιάς
κι αυτόν πεσμένο πάνω της στη μέση να τη σφίγγει,
να σκούζει για το ταίρι του που χάθηκε στον Άδη,
για του γονιού τα έργα και τον άτυχο γάμο του.
Μόλις τον βλέπει ο Κρέοντας, βαθιά σπαράζει,
προχωρεί κοντά του και φωνάζει θρηνώντας:
«Τι έκανες, δύστυχε; τι έβαλες στο νου σου;
ποια συμφορά σε ρήμαξε; στα γόνατα,
στα γόνατα παρακαλώ, παιδάκι μου βγες έξω.»
Μα το παιδί, ρίχνοντας άγριες ματιές
τον έφτυσε στο πρόσωπο και δίχως λέξη να του πει
απ' το θηκάρι του τραβά το δίστομο μαχαίρι
ορμώντας ο πατέρας έξω, γλίτωσε · αστόχησε.
Θυμώνει με την τύχη του ο δόλιος, κι όπως ήταν
τέντωσε πίσω το κορμί και μπήγει το μαχαίρι
μέχρι τη μέση στα πλευρά και μισοπνοϊσμένος
με μαραμένα χέρια την κόρη σφιχταγκάλιασε.

καὶ φυσιῶν ὀξεῖαν ἐκβάλλει ῥοὴν
λευκῇ παρειᾷ φοινίου σταλάγματος.
Κεῖται δὲ νεκρὸς περὶ νεκρῷ, τὰ νυμφικὰ 1240
τέλη λαχὼν δείλαιος ἐν Ἅιδου δόμοις,
δείξας ἐν ἀνθρώποισι τὴν ἀβουλίαν
ὅσῳ μέγιστον ἀνδρὶ πρόσκειται κακόν.

ΧΟ. Τί τοῦτ' ἂν εἰκάσειας; ἡ γυνὴ πάλιν
φρούδη, πρὶν εἰπεῖν ἐσθλὸν ἢ κακὸν λόγον. 1245

ΑΓ. Καὐτὸς τεθάμβηκ'· ἐλπίσιν δὲ βόσκομαι
ἄχη τέκνου κλύουσαν ἐς πόλιν γόου
οὐκ ἀξιώσειν, ἀλλ' ὑπὸ στέγης ἔσω
δμωαῖς προθήσειν πένθος οἰκεῖον στένειν.
Γνώμης γὰρ οὐκ ἄπειρος, ὥσθ' ἁμαρτάνειν. 1250

ΧΟ. Οὐκ οἶδ'· ἐμοὶ δ' οὖν ἥ τ' ἄγαν σιγὴ βαρὺ
δοκεῖ προσεῖναι χὴ μάτην πολλὴ βοή.

ΑΓ. Ἀλλ' εἰσόμεσθα, μή τι καὶ κατάσχετον
κρυφῇ καλύπτει καρδίᾳ θυμουμένῃ,
δόμους παραστείχοντες· εὖ γὰρ οὖν λέγεις· 1255
καὶ τῆς ἄγαν γάρ ἐστί που σιγῆς βάρος.

ΧΟ. Καὶ μὴν ὅδ' ἄναξ αὐτὸς ἐφήκει
μνῆμ' ἐπίσημον διὰ χειρὸς ἔχων,
εἰ θέμις εἰπεῖν, οὐκ ἀλλοτρίαν
ἄτην, ἀλλ' αὐτὸς ἁμαρτών. 1260

ΚΡ. Ἰὼ φρενῶν δυσφρόνων ἁμαρτήματα στροφή α'
στερεὰ θανατόεντ',
ὦ κτανόντας τε καὶ
θανόντας βλέποντες ἐμφυλίους.
Ὤμοι ἐμῶν ἄνολβα βουλευμάτων. 1265

Αγκομαχάει και ξετινάζει βρύση κόκκινες
σταλαγματιές στα μάγουλά της τα λευκά το αίμα.
Νεκρός παρέκει στη νεκρή· στου Χάρου το παλάτι
χαρές ο δόλιος γιόρτασε του γάμου: παράδειγμα,
πως η αστοχασιά το πιο τρανό κακό στον κόσμο.
(Η Ευρυδίκη μπαίνει σιωπηλή στο παλάτι.)

ΧΟ. Πώς το ξηγάς αυτό; η κυρά μας έφυγε πάλι,
προτού να πει μια λέξη, καλή κακή.

ΑΓ. Τα 'χω κι εγώ χαμένα· ελπίζω πως ακούγοντας
του γιου τη συμφορά, δεν καταδέχτηκε να κλάψει
μπρος στον κόσμο· θα βάλει τις γυναίκες στην αυλή
να σύρουν μοιρολόι για το πένθος του σπιτιού.
Αστόχαστη δεν είναι και δε θα κριματίσει.

ΧΟ. Δεν ξέρω· ασήκωτη, θαρρώ, κι η σιωπή,
καθώς ανώφελος κι ο μέγας θρήνος.

ΑΓ. Θα μάθουμε μπαίνοντας μέσα
μήπως κρυφό μυστικό στη βαριά
την ψυχή της κλειδώνει· καλά το λες,
και της μεγάλης σιωπής ασήκωτο το βάρος.
(Ο αγγελιαφόρος αποχωρεί. Έρχεται ο Κρέοντας από τους αγρούς, συνοδευόμενος από φρουρούς που μεταφέρουν το νεκρό σώμα του Αίμονα.)

ΧΟ. Μα να, κι ο βασιλιάς ο ίδιος φτάνει·
κι αν πρέπει να το πω, στα χέρια του
κρατεί σημάδι φανερό κι όχι μια ξένη

ΚΡ. Ωχού
αδέσποτου μυαλού πεισματικά
θανάτου κρίματα.
Βλέπετε σκοτωμένους
και φονιάδες, ένα σόι;
Ώχου, τύφλα μου συφοριασμένη·

Ἰὼ παῖ, νέος νέῳ ξὺν μόρῳ,
αἰαῖ αἰαῖ,
ἔθανες, ἀπελύθης,
ἐμαῖς οὐδὲ σαῖσι δυσβουλίαις.
ΧΟ. Οἴμ' ὡς ἔοικας ὀψὲ τὴν δίκην ἰδεῖν. 1270
ΚΡ. Οἴμοι,
ἔχω μαθὼν δείλαιος· ἐν δ' ἐμῷ κάρᾳ
θεὸς τότ' ἄρα τότε μέγα βάρος μ' ἔχων
ἔπαισεν, ἐν δ' ἔσεισεν ἀγρίαις ὁδοῖς,
οἴμοι λακπάτητον ἀντρέπων χαράν. 1275
Φεῦ φεῦ, ἰὼ πόνοι βροτῶν δύσπονοι.

ΕΞΑΓΓΕΛΟΣ

Ὦ δέσποθ', ὡς ἔχων τε καὶ κεκτημένος,
τὰ μὲν πρὸ χειρῶν τάδε φέρειν, τὰ δ' ἐν δόμοις
ἔοικας ἥκων καὶ τάχ' ὄψεσθαι κακά. 1280
ΚΡ. Τί δ; ἔστιν αὖ κάκιον ἐκ κακῶν ἔτι;
ΕΞ. Γυνὴ τέθνηκεν, τοῦδε παμμήτωρ νεκροῦ,
δύστηνος, ἄρτι νεοτόμοισι πλήγμασιν.

ΚΡ. Ἰώ, ἰὼ δυσκάθαρτος Ἅιδου λιμήν, αντιστρ.α'
τί μ' ἄρα τί μ' ὀλέκεις; 1285
Ὦ κακάγγελτά μοι
προπέμψας ἄχη, τίνα θροεῖς λόγον;
Αἰαῖ, ὀλωλότ' ἄνδρ' ἐπεξειργάσω.
Τί φῄς, ὦ παῖ; τίνα λέγεις μοι νέον,
αἰαῖ αἰαῖ, 1290
σφάγιον ἐπ' ὀλέθρῳ,
γυναικεῖον ἀμφικεῖσθαι μόρον;
ΧΟ. Ὁρᾶν πάρεστιν· οὐ γὰρ ἐν μυχοῖς ἔτι.
ΚΡ. Οἴμοι,
κακὸν τόδ' ἄλλο δεύτερον βλέπω τάλας 1295

ώχου, παιδί μου, πέθανες νιος
ωχ κι ωχ
κι άγουρος πας στο θάνατο
από δική μου αστοχασιά κι όχι δική σου.

ΧΟ. Αλίμονο, είδες αργά, θαρρώ, το δίκιο.

ΚΡ. Αλίμονο, φωτίστηκα, ο σκότεινος. Κάποιος θεός
με τύφλωνε, με χτύπαγε βαριά
στην κεφαλή μου, με βρόνταγε σε στράτες άγριες
κι ανάσκελα ποδοπατούσε τη χαρά μου.
Αχ κι αχ, καημοί των ανθρώπων αγιάτρευτοι.
(Ο εξάγγελος βγαίνει από το παλάτι.)

ΕΞΑΓΓΕΛΟΣ

Ήρθες χορτάτος συμφορές, αφέντη μου·
άλλες κρατάς στα χέρια σου κι άλλες,
θαρρώ, θα δεις, σαν έμπεις γρήγορα στο σπίτι.

ΚΡ. Μα τι; Υπάρχουν και χειρότερα απ' τα χειρότερα;

ΕΞ. Η γυναίκα σου πέθανε· η καλομάνα του νεκρού·
η δύστυχη, πριν λίγο κομματιάστηκε.

ΚΡ. Ωχού,
ωχού, αλύπητο λιμάνι του θανάτου,
γιατί με σωριάζεις;
Ω, συ που με πικρά με προβοδάς
και φοβερά μαντάτα, τι μουρμουρίζεις;
αλιά μου, τον πεθαμένον αποτελειώνεις.
Τι λες, παιδάκι μου, για ποιο καινούριο λες, αλίμονο,
σφαχτάρι, για ποιας γυναίκας μοίρα
που μ' αγκαλιάζει του χαμού;
(Οι πύλες του παλατιού ανοίγουν και το νεκρό σώμα της Ευρυδίκης μεταφέρεται στη σκηνή.)

ΧΟ. Μπορείς να δεις· κρυφό δεν είναι πια.

ΚΡ. Ωχού! Βλέπω το δεύτερο κακό, ο κακορίζικος.

Τίς ἄρα, τίς με πότμος ἔτι περιμένει;
Ἔχω μὲν ἐν χείρεσσιν ἀρτίως τέκνον,
τάλας, τὸν δ' ἔναντα προσβλέπω νεκρόν.
Φεῦ φεῦ μᾶτερ ἀθλία, φεῦ τέκνον. 1300

ΕΞ. Ἡ δ' ὀξύπληκτος ἡμένη βωμία
λύει κελαινὰ βλέφαρα, κωκύσασα μὲν
τοῦ πρὶν θανόντος Μεγαρέως κενὸν λέχος,
αὖθις δὲ τοῦδε, λοίσθιον δὲ σοὶ κακὰς
πράξεις ἐφυμνήσασα τῷ παιδοκτόνῳ. 1305

ΚΡ. Αἰαῖ αἰαῖ, στροφή β'
ἀνέπταν φόβῳ. Τί μ' οὐκ ἀνταίαν
ἔπαισέν τις ἀμφιθήκτῳ ξίφει;
δείλαιος ἐγώ, αἰαῖ, 1310
δειλαίᾳ δὲ συγκέκραμαι δύᾳ.
ΕΞ. Ὡς αἰτίαν γε τῶνδε κἀκείνων ἔχων
πρὸς τῆς θανούσης τῆσδ' ἐπεσκήπτου μόρων.
ΚΡ. Ποίῳ δὲ κἀπελύετ' ἐν φοναῖς τρόπῳ;
ΕΞ. Παίσασ' ὑφ' ἧπαρ αὐτόχειρ αὐτήν, ὅπως 1315
παιδὸς τόδ' ᾔσθετ' ὀξυκώκυτον πάθος.
ΚΡ. Ὤμοι μοι, τάδ' οὐκ ἐπ' ἄλλον βροτῶν
ἐμᾶς ἁρμόσει ποτ' ἐξ αἰτίας.
Ἐγὼ γάρ σ' ἐγώ σ' ἔκανον, ὦ μέλεος,
ἐγώ, φάμ' ἔτυμον. Ἰὼ πρόσπολοι, 1320
ἀπάγετέ μ' ὅτι τάχος, ἄγετέ μ' ἐκποδών,
τὸν οὐκ ὄντα μᾶλλον ἢ μηδένα. 1325
ΧΟ. Κέρδη παραινεῖς, εἴ τι κέρδος ἐν κακοῖς·
βράχιστα γὰρ κράτιστα τἀν ποσὶν κακά.

Ποια μοίρα, ποια με καρτερεί ακόμα;
κρατώ στα χέρια το παιδί μου ζεστό,
ο μαύρος, κι άλλο νεκρό μπροστά μου βλέπω.
Αχ, άμοιρη μητέρα, κι αχ, παιδάκι μου.

ΕΞ. Μπρος στο βωμό με μυτερό λαβώθηκε μαχαίρι
και βύθισε τα βέφαρά της στο σκοτάδι.
Του Μεγαρέα θρήνησε, που πέθανε νωρίτερα,
το άδειο στρώμα κι αυτόν εδώ, κι ύστερα σένα
καταράστηκε, τον παιδοκτόνο, κακό να σε βρει.

ΚΡ. Συμφορά μου,
τρομάρα μου πήρε το νου. Γιατί κανείς
δε με χτυπά κατάστηθα με δίκοπο μαχαίρι;
ο μαύρος κι έρμος, αχ,
σε μαύρη λιώνω συμφορά.

ΕΞ. Αιτία του θανάτου, κι αυτού και κείνου,
η πεθαμένη σ' ονομάτιζε.

ΚΡ. Και πώς στο Χάρο δόθηκε;

ΕΞ. Χτύπησε με το χέρι της κάτω από το συκώτι,
σαν άκουσε τον πολυδάκρυτο χαμό του γιου της.

ΚΡ. Αλίμονο, άλλος κανείς θνητός ποτέ,
εγώ μονάχα, θα φορτωθώ μ' αυτό το κρίμα.
Εγώ, εγώ σε σκότωσα, ο μαύρος, αχ,
εγώ, αλήθεια λέω. Πάρτε με, δούλοι,
σύρτε με γρήγορα μακριά,
γιατί δεν είμαι παρά τίποτα.

ΧΟ. Κέρδος ζητάς· αν είναι κέρδος τα δεινά·
είναι καλό, λίγο καιρό στις πίκρες να σκοντάφτεις.

ΚΡ. Ἴτω ἴτω, αντιστρ. β'
φανήτω μόρων ὁ κάλλιστ᾽ ἐμῶν
ἐμοὶ τερμίαν ἄγων ἁμέραν 1330
ὕπατος· ἴτω ἴτω,
ὅπως μηκέτ᾽ ἆμαρ ἄλλ᾽ εἰσίδω.
ΧΟ. Μέλλοντα ταῦτα. Τῶν προκειμένων τι χρὴ
πράσσειν· μέλει γὰρ τῶνδ᾽ ὅτοισι χρὴ μέλειν. 1335
ΚΡ. Ἀλλ᾽ ὧν ἐρῶμεν ταῦτα συγκατηυξάμην.
ΧΟ. Μή νυν προσεύχου μηδέν· ὡς πεπρωμένης
οὐκ ἔστι θνητοῖς συμφορᾶς ἀπαλλαγή.
ΚΡ. Ἄγοιτ᾽ ἂν μάταιον ἄνδρ᾽ ἐκποδών,
ὅς, ὦ παῖ, σέ τ᾽ οὐχ ἑκὼν κατέκανον 1340
σέ τ᾽ αὖ τάνδ,᾽ ὤμοι μέλεος, οὐδ᾽ ἔχω
πρὸς πότερον ἴδω, πᾷ κλιθῶ· πάντα γὰρ
λέχρια τἀν χεροῖν, τὰ δ᾽ ἐπὶ κρατί μοι 1345
πότμος δυσκόμιστος εἰσήλατο.

ΧΟ. Πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας
πρῶτον ὑπάρχει· χρὴ δὲ τά γ᾽ εἰς θεοὺς
μηδὲν ἀσεπτεῖν; μεγάλοι δὲ λόγοι 1350
μεγάλας πληγὰς τῶν ὑπεραύχων
ἀποτείσαντες
γήρᾳ τὸ φρονεῖν ἐδίδαξαν.

1328 **ἴτω, ἴτω (ἔρχομαι)**	μακάρι να έρθει
φανήτω μόρων....ὕπατος ἁμέραν (ἅμαρ=ἦμαρ)	η συντακτ. σειρά : **φανήτω μόρον ἐμῶν ὑπατος, ὁ κάλλιστ' ἄγων τερμίαν ἁμέραν** = ας έρθει η τελευταία μοίρα μου και ας μου φέρει την ποθητή μέρα του θανάτου μου
ὅπως μηκέτ'...εἰσίδω	για να μη δω άλλη μέρα
μέλλοντα ταῦτά (εἰσιν)	αυτά θα γίνουν στο μέλλον
τῶν προκειμένων...πράσσειν	ανάγκη είναι να ασχοληθούμε με τα παρόντα
μέλλει.....χρὴ μέλλειν	το πλήρες :**μέλλειν γὰρ τῶνδε ἐκείνοις, ὅτοισι (=οἷστισι) χρὴ μέλλειν**=γι'αυτά φροντίζουν αυτοί που πρέπει να φροντίζουν
ὧν ἐρῶμεν (ἐράω-ῶ)	όσα ποθώ
ὡς πεπρωμένης...ἀπαλλαγὴ	γιατί οι άνθρωποι δεν μπορούν να ξεφύγουν από τη μοιραία συμφορά
ἄγοιτ' ἄν (αντί **ἄγετε**) **ἐκποδὼν**	πάρτε με μακριά από δω
μάταιον	άμυαλο, άχρηστο, ασεβή
1340 **σε τ' αὖ τάνδε**	εσένα την ίδια (εννοεί την γυναίκα του)
ὤμοι	αλίμονο
μέλεος,-α,-ον	άχρηστος, ανώφελος, δύστυχος
πρὸς πότερον ἴδω	σε ποιον από τους δύο να κοιτάξω
πᾷ κλιθῶ	που να στηριχτώ
λέχρια τὰν (τὰ ἐν) χεροῖν	έχασα όλα όσα είχα στα χέρια μου
λέχριος	πλάγιος, στραβός
τά δ' ἐπὶ κρατί μοι	άλλα (έπεσαν) πάνω στο κεφάλι μου
πότμος δυσκόμιστος	μοίρα αβάσταχτη
εἰσάλλομαι	πέφτω ορμητικά, ενσκήπτω
πολλῷ.....ὑπάρχει	η συντακτ. σειρά : **τὸ φρονεῖν ὑπάρχει πολλῷ πρῶτον εὐδαιμονίας**=η φρόνηση είναι το πιο σημαντικό στοιχείο της ευδαιμονίας
ἀσεπτῶ	ασεβώ
1350 **μεγάλοι λόγοι**	κομπορρημοσύνη, καυχησιολογίες
μεγάλας πληγὰς	μεγάλες τιμωρίες
ὑπέραυχος	υπερήφανος
ἀποτείσαντες (ἀποτίνω)	αφού πληρώσουν
γήρᾳ τὸ φρονεῖν ἐδίδαξαν (γνωμ. αόρ.)	διδάσκουν, συνήθως, στα γηρατειά τους τη φρόνηση στους άλλους

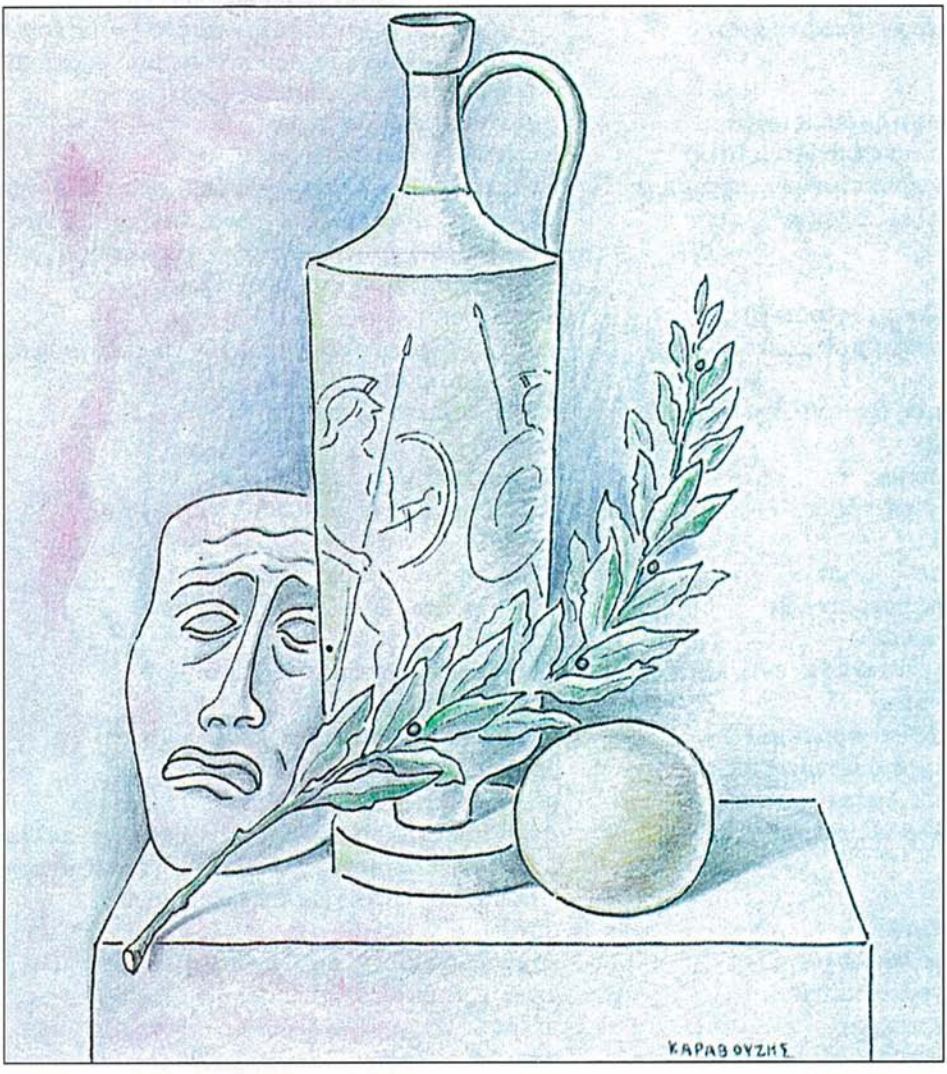

17. Σαράντης Καραβούζης, *Αρχαϊκό*. Σχέδιο. Χρωματιστά μολύβια. Ιδιωτική συλλογή.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (1-99)

«Μέρος ὅλον τραγωδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου»
(Αριστ. Περὶ Ποιητικῆς 1452b)

Πρόσωπα : Αντιγόνη-Ισμήνη

Ο σκηνικός χώρος απεικονίζει το προαύλιο των ανακτόρων της Θήβας. Το έργο αρχίζει με την ανατολή του ήλιου. Την προηγούμενη μέρα έχουν σκοτωθεί, μετά από μονομαχία, ο Ετεοκλής και ο Πολυνείκης. Ο στρατός των Αργείων που είχε πολιορκήσει την πόλη, τρέπεται σε φυγή. Ο Κρέων αναλαμβάνει την εξουσία

Η Αντιγόνη καλεί την αδελφή της Ισμήνη έξω από τα ανάκτορα, για να της ανακοινώσει τη διαταγή του βασιλιά.

1. **ὦ κοινόν.....κάρα**· η παρουσίαση των προσώπων γίνεται με προσφωνήσεις (στ. *1* και *11*). Ολόκληρη η φράση αποτελεί έκφραση βαθιάς αδελφικής αγάπης. Το πάθος της Αντιγόνης δίνει τον κυρίαρχο τόνο στο δράμα.
2. **τῶν ἀπὸ Οἰδίπου κακῶν**· η κατάρα των θεών βαραίνει πάνω στον βασιλικό οίκο των Λαβδακιδών. Η κατάρα αυτή οδήγησε τον Οιδίποδα στην πατροκτονία, την αιμομιξία, την αυτοτύφλωση· οδήγησε ακόμη τα παιδιά του στη διπλή αδελφοκτονία και προμηνύει συμφορές για τις δύο κόρες.

7-8. **καὶ νῦν.....ἀρτίως**· η Αντιγόνη αποκαλεί τον Κρέοντα με τον προηγούμενο στρατιωτικό του τίτλο και όχι με τον τίτλο του βασιλιά. Το κήρυγμα, στο οποίο αναφέρεται η Αντιγόνη, είναι η διαταγή του Κρέοντα που εκδίδεται σε ώρες κρίσιμες για την πόλη : ο Πολυνείκης, ως προδότης, πρέπει να μείνει άταφος.

10. **πρὸς τοὺς φίλους.....κακά**· ο Πολυνείκης θα έχει την ίδια μοίρα με τους Αργείους, τους εχθρούς της πόλης. Ο Σοφοκλής (στ. *1081*) παίρνει ως δεδομένο πως η ταφή δεν απαγορεύτηκε μόνο για τον Πολυνείκη αλλά για όλους τους Αργείους νεκρούς. Έτσι οι συμφορές πλήττουν τους εχθρούς αλλά και τους φίλους, δηλαδή τον Πολυνείκη.

11. **ἐμοὶ μέν.....φίλων**· απληροφόρητη η Ισμήνη αποκαλύπτει την εσωστρέφεια της προσωπικότητάς της.

13. **δυοῖν ἀδελφοῖν.....δύο**· ο τραγικός θάνατος των δύο αδελφών βαθαίνει την οικογενειακή τραγωδία των Λαβδακιδών.

15. **ἐπεὶ δὲ φροῦδος.....στρατός**· από τους επτά ηγέτες που έλαβαν μέρος στην εκστρατεία εναντίον των Θηβαίων διασώθηκε μόνον ο Άδραστος, πεθερός του Πολυνείκη.

16. **ἐν νυκτὶ τῇ νῦν**· αυτή τη νύχτα που μόλις πέρασε· δίνεται έτσι από τον ποιητή η χρονική αφετηρία της τραγωδίας. Λίγο αργότερα, στην πάροδο, ο χορός θα χαιρετήσει τον ήλιο που ανατέλλει.

18. **ἤδη καλῶς.....πυλῶν**· ειρωνικός ο τόνος της Αντιγόνης μπροστά στην απάθεια της Ισμήνης.

Με τη φράση *αὐλείων πυλῶν* προσδιορίζεται ο σκηνικός χώρος.

19. **τοῦδ'.....κλύοις**· δικαιολογείται η πρωινή συνάντηση των δύο αδελφών.

Η Αντιγόνη προετοιμάζει ψυχολογικά την Ισμήνη για τη σοβαρή ανακοίνωση που θα ακολουθήσει.

20. **δηλοῖς γάρ.....ἔπος**· η ταραχή της Αντιγόνης προβληματίζει την Ισμήνη.

21-22. **οὐ γὰρ τάφου.....ἔχει**· απαντά με ερώτηση. Έτσι η Αντιγόνη εκφράζει την οργή, την αγανάκτηση και την αποδοκιμασία της στη διαταγή του Κρέοντα. Η χρήση των περιφραστικών παρακειμένων τονίζει την ψυχική έξαψη της Αντιγόνης.

23. **ὡς λέγουσι**· προφανώς αντιδρά στη διαταγή του Κρέοντα. Κατά την Αντιγόνη είναι δίκαιη η ταφή του Ετεοκλή, άδικο όμως είναι να παραμείνει άταφος ο Πολυνείκης.

25. **ἔκρυψε.....νεκροῖς**· γνωστή από την αρχαιότητα η τιμή αλλά και ο σεβασμός προς τους νεκρούς. Ο νεκρός έπρεπε να ταφεί και να προσφερθούν οι νεκρικές τιμές· διαφορετικά ούτε την πύλη του Άδη μπορούσε να διαβεί ούτε τη μεταθανάτια γαλήνη να εξασφαλίσει. (πρβλ. *Ιλ. Ψ 71-74, Οδ. λ. 72-73,* Ηροδ. *9, 78-79).*

Η διαταγή του Κρέοντα στηρίζεται στο γεγονός ότι ο Πολυνείκης στράφηκε εναντίον της πατρίδας του. Εκφράζει δηλαδή την ηθική των χρόνων του : *φίλει τὸν φιλοῦντα καὶ μίσει τὸν μισοῦντα.*

Ιστορικά, και για τον προδότη υπήρχε ταφή κατ' ανοχή, έξω όμως από τα όρια της πόλης. Ο στρατηγός Φωκίων, που κατηγορήθηκε ως προδότης, τάφηκε στη Μεγαρίδα. Αυτή την παράδοση της ταφής παραβιάζει ο Κρέων.

26. **τόν δ' ἀθλίως.....νέκυν**· προφανώς αναφέρεται στον θάνατο και όχι στην προδοσία του Πολυνείκη.

27-30. **ἀστοῖσί φασιν.....βορᾶς**· η Αντιγόνη μεταφέρει στην Ισμήνη τη διαταγή του Κρέοντα.

31. **τὸν ἀγαθὸν Κρέοντα**· ειρωνεία.

32. **λέγω γὰρ κἀμέ**· δείγμα δραματουργικής τελειότητας. Λακωνικά ο ποιητής αποκαλύπτει τον ψυχικό κόσμο της ηρωίδας.

33. **καὶ δεῦρο νεῖσθαι**· προοικονομείται θεατρικά η εμφάνιση του χορού και του Κρέοντα.

36. **φόνον.....δημόλευστον**· οι αρχαίοι επέβαλλαν τον δημόσιο λιθοβολισμό σε προδότες και ιερόσυλους (πρβλ. Ηροδ. *9,5*). Ο «δημόλευστος» φόνος δεν αναφέρεται πουθενά αλλού στο δράμα.

38. **εἴτ' εὐγενής.....κακή**· αρχαϊκή ηθική : η καταγωγή από αριστοκρατική οικογένεια επιβάλλει την προσαρμογή σε συγκεκριμένα πρότυπα. Σαφής είναι η προσπάθεια της Αντιγόνης να κεντρίσει τη φιλοτιμία της Ισμήνης.

40. **λύουσα ἢ ἅπτουσα**· έκφραση αμηχανίας και ταραχής από την Ισμήνη.

41. **εἰ ξυμπονήσεις.....σκόπει**· η Αντιγόνη προτείνει στην Ισμήνη να την βοηθήσει· ταυτόχρονα δηλώνει την αμετάκλητη απόφασή της να θάψει τον Πολυνείκη.

Η απόφαση της Αντιγόνης προοικονομεί την εξέλιξη του μύθου.

42. **ποῖόν τι κινδύνευμα.....ποτ' εἶ**· η διστακτικότητα της Ισμήνης αποκαλύπτεται από τη φράση *ποῖον κινδύνευμα*=ποια επικίνδυνη πράξη. Φανερή η διαφορά του ήθους των δύο αδελφών.

49-52. **οἴμοι φρόνησον.....αὐτουργῷ χερί**· η απαρίθμηση των δεινών του Οιδίποδα από την Ισμήνη αποβλέπει στο να αποτρέψει την Αντιγόνη από την ταφή.

53-54. **ἔπειτα μήτηρ.....βίον**· ο ατιμωτικός θάνατος της μητέρας.

58-60. **νῦν δέ.....παρέξιμεν**· επαναφορά στο παρόν· τραγική κρέμεται πάνω στα κεφάλια των δύο κοριτσιών η κατάρα των Λαβδακιδών.

61-62. **ἀλλ' ἐννοεῖν.....μαχουμένα**· σαφής έκφραση πατριαρχικού δικαίου.

65-68. **ἐγὼ μέν.....οὐδένα**· υποταγή στην εξουσία με επαρκή δικαιολογία. Η Ισμήνη θέλει, αλλά δεν μπορεί. Αντίθετα η Αντιγόνη, ο θεατρικός αντίποδας της Ισμήνης, και θέλει και μπορεί.

69-70. **οὔτ' ἄν.....μέτα**· η ρήξη με την Ισμήνη άμεση. Φύση ισχυρή η Αντιγόνη, γίνεται σκληρή και πείσμων μπροστά στη δειλία της Ισμήνης.

72. **θάψω.....θανεῖν**· σαφής και έντονη δήλωση της Αντιγόνης ότι θα αψηφήσει τη διαταγή του Κρέοντα, θυσιάζοντας τη ζωή της.

73. **φίλη μετ' αὐτοῦ.....μέτα**· οι επαναλήψεις τονίζουν την αδελφική αγάπη.

74. **ὅσια πανουργήσασ'**· οξύμωρο· η Αντιγόνη παραβιάζει την επιταγή της εξουσίας, αλλά η πράξη της συμφωνεί με τη θεϊκή επιταγή.

77. **τὰ τῶν θεῶν.....ἔχε**· προβολή όχι πια της αδελφικής αγάπης αλλά της θεϊκής επιταγής.

82. **οἴμοι.....ὑπερδέδοικά σου**· έκδηλος ο φόβος της Ισμήνης για τη ζωή της Αντιγόνης.

83. **τὸν σόν.....πότμον**· απόρριψη από την Αντιγόνη του δικαιολογημένου φόβου της Ισμήνης.

86-87. **οἴμοι.....σιγῶσα**· τη σιωπή της Ισμήνης θεωρεί προσβλητική η Αντιγόνη· κι' όμως, αν η Ισμήνη μιλούσε, το σχέδιο θα ανατρεπόταν.

88. **ἐπὶ ψυχροῖσι**· η φράση αναφέρεται στην απειλή του θανάτου, αν η Αντιγόνη θάψει τον Πολυνείκη.

89. **οἷς**· αναφέρεται στον Πολυνείκη και τους χθόνιους θεούς.

90. **ἀλλ' ἀμηχάνων ἐρᾷς**· ρεαλιστική αντίληψη για τη ζωή· διαγράφεται ταυτόχρονα το ήθος της Ισμήνης, που προσαρμόζεται στην κρατική εξουσία και την κοινωνική αντίληψη της εποχής. Τελείως αντίθετο το ήθος της Αντιγόνης. Ο Σοφοκλής χρησιμοποιεί την τεχνική *των αντίθετων χαρακτήρων*.

93-94. **ἐχθαρῇ...ἐχθρά**· η επανάληψη αποκαλύπτει τη στάση της Αντιγόνης προς την Ισμήνη. Αποκαλύπτει ακόμη την αμετάκλητη απόφαση της Αντιγόνης. Η απόφαση αυτή διατηρεί τους θεατές σε κατάσταση εναγώνιας αναμονής.

95. **ἀλλ' ἔα.....δυσβουλίαν**· ειρωνεία.

98. **στεῖχε**· η Αντιγόνη φεύγει από την αριστερή πάροδο, ενώ η Ισμήνη αποσύρεται στο εσωτερικό των ανακτόρων.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Διαφαίνεται από τον πρόλογο ο βασικός άξονας πάνω στον οποίο θα οργανωθεί η εξέλιξη της τραγωδίας; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

2. Πώς διαγράφεται το ήθος της Αντιγόνης και της Ισμήνης στον πρόλογο; Ποια θεατρική σκοπιμότητα υπηρετεί η διαγραφή αυτή των χαρακτήρων;

3. Ο Κρέων στον πρόλογο είναι παρών, αν και δεν παρουσιάζεται στη σκηνή. Πώς προβάλλεται η παρουσία του και ποια χαρακτηριστικά αποδίδονται σ' αυτόν;

4. Ποια συναισθήματα προκαλεί στους θεατές ο πρόλογος;

5. Να υπογραμμίσετε στα λόγια της Ισμήνης τις λέξεις που αποκαλύπτουν την ψυχική κατάσταση της Αντιγόνης.

6. Να χαρακτηρίσετε τους υποθετικούς λόγους των στ. 86-87 και 93.

7. Να αντιστοιχίσετε, σύμφωνα με τη σημασία, τις δύο στήλες των λέξεων.

α. *κάρα*	1. ακατόρθωτος
β. *ἐσθλή*	2. ευγενής
γ. *δυσκλεής*	3. κεφάλι
δ. *ἀμήχανος*	4. ντροπιασμένος

ΠΑΡΟΔΟΣ (100-161)

> *«Ἡ πρώτη λέξις ὅλη χοροῦ»*
> *Αριστ. Περὶ ποιητικῆς 1452b*

Ο χορός μπαίνει από τη δεξιά πάροδο στην ορχήστρα. Αποτελείται από δεκαπέντε γέροντες Θηβαίους. Η εμφάνισή τους είναι μεγαλοπρεπής. Συνοδεύονται από αυλητή, που ρυθμίζει το βήμα τους, και καταλαμβάνουν τη θέση τους στην ορχήστρα, χωρισμένοι σε δύο ημιχόρια. Εκφράζουν τη χαρά τους για τη σωτηρία της πόλης και περιμένουν την απόφαση του βασιλιά.

Ολόκληρη η πάροδος διαρθρώνεται σε δύο ζεύγη στροφών, το καθένα από τα οποία αποτελείται από μία στροφή και μία αντιστροφή, με ποικιλία μέτρων, ανάλογη μουσική και κατάλληλες μιμικές κινήσεις του χορού. Οι θεατές με την πάροδο εκτονώνονται από την ένταση του προλόγου.

Α' Σύστημα

στροφή α'

100-104. ἀκτὶς ἀελίου.....βλέφαρον (*ω! ηλιαχτίδα.....της χρυσής ματόκλαδο*)· ο χορός χαιρετίζει τον ήλιο. Είναι ενδιαφέρον ότι το δράμα αρχίζει τη στιγμή που ο ήλιος ανατέλλει στον Υμηττό. Έτσι ταυτίζονται ο χρόνος του δράματος και της παράστασης.

101-102. ἑπταπύλῳ Θήβᾳ (*στην Θήβα την επτάπυλη*)· επτά οι πύλες της πόλης, επτά οι στρατηγοί των Αργείων, ένας απέναντι σε κάθε πύλη, επτά και οι Θηβαίοι υπερασπιστές τους.

104-105.Διρκαίων ὑπὲρ ῥεέθρων (*απ' τις πηγές της Δίρκης πέρα*)· η πηγή της Δίρκης βρισκόταν δυτικά της πόλης, ενώ ο Ισμηνός ανατολικά. Η Δίρκη ήταν κόρη του Ήλιου και γυναίκα του Λύκου, μυθικού βασιλιά των Θηβών.

107. φῶτα.....πανσαγίᾳ (*τον πολεμιστή.....της φυγής*)· περιληπτική απόδοση του στρατού των Αργείων, των οποίων χαρακτηριστικό γνώρισμα ήταν η λευκή ασπίδα.

110-111. Πολυνείκης.....ἐξ ἀμφιλόγων (*Ο Πολυνείκης.....μισόλογα*)· λογοπαίγνιο με το όνομα Πολυνείκης (Πολυνείκης=εριστικός). Ηγέτης των Αργείων ήταν ο Πολυνείκης, γαμβρός του βασιλιά του Άργους Αδράστου. Οδήγησε τον στρατό των Αργείων κατά της Θήβας, για να διεκδικήσει τα δικαιώματά του στον θρόνο.

113. αἰετός....ὑπερέπτα (*σαν αετός.....πετούσε*)· παραστατική απεικόνιση των Αργείων πολιορκητών που επιτίθενται σαν αετός εναντίον της Θήβας.

αντιστροφή α'

117-121. στάς δ'.....πλησθῆναι (*ζυγιάστηκαν....χορτάσει*)· παραστατική απεικόνιση της αιματηρής επίθεσης.

123. Ἥφαιστον (*φωτιά*)· μετωνυμία.

125-126.ἀντιπάλῳ.....δράκοντος (*και δύσκολα...στο χέρι*)· οι Θηβαίοι παρομοιάζονται με δράκοντες. Άλλωστε, κατά τον μύθο, οι Θηβαίοι ήσαν δρακοντογενείς. Ο Κάδμος, ο ιδρυτής της Θήβας, έσπειρε τα δόντια του δράκου που σκότωσε και φύτρωσαν οι Θηβαίοι. Η εικόνα της συμπλοκής αετού και δράκου είναι γνωστή από τον Όμηρο (*Μ, 201-2*).

127-128. Ζεύς....ὑπερεχθαίρει (*Ο Δίας....κομπασμού*)· αιτία της ήττας των Αργείων ήταν η θεϊκή οργή. Ο Δίας συντρίβει τους αλαζόνες.

130-133.χρυσοῦ καναχῆς.....ἀλαλάξαι (*βροντοχτυπώντας υπερόπτες.....ν' αλαλάξει*)· ο κεραυνός του Δία γίνεται το όργανο της θείας τιμωρίας εναντίον του αλαζόνα Καπανέα (πρβλ. *Φοίνισσες, 1180*). Η προσωπική μοίρα του Καπανέα εκφράζει τη μοίρα όλου του στρατού. Εκφραστικά ισχυρή η αντίθεση αλαζονείας και πτώσης.

Β' Σύστημα

στροφή β'

134-140. ἀντιτύπᾳ δ'.....δεξιόσειρος(*πέφτει,...επιδέξιος*)· αλλεπάλληλες εικόνες παρουσιάζουν τη συντριβή των Αργείων.

141. ἑπτὰ λοχαγοί· οι επτά στρατηγοί των Αργείων: Αμφιάραος, Τυδέας, Ετέοκλος, Ιππομέδοντας, Καπανέας, Παρθενοπαίος, Πολυνείκης.

143. Ζηνὶ τροπαίῳ (*το Δία τον τροπαιούχο*)· η νίκη αποδίδεται στον Δία.

144-147. πλὴν τοῖν στυγεροῖν.....ἄμφω (*εκτός από τους δόλιους.....μερίδιο θανάτου*)· ο χορός αναφέρεται στον αμοιβαίο θάνατο των δύο αδελφών. Έτσι ο ποιητής επανέρχεται στην υπόθεση του δράματος.

αντιστροφή β'

148-154. ἀλλὰ γάρ.....ἄρχοι (*τώρα πια η Νίκη....λυγιέσαι, Θήβα*)· ο χορός αντιπαρέρχεται γρήγορα την αδελφοσφαγή. Προτρέπει σε ολονύχτιους χορούς προς τιμήν του Διονύσου, προστάτη της Θήβας.

155-161. ἀλλ' ὅδε.....πέμψας (*Αλλά να, ο Κρέοντας.....τη συνάθροιση;*)· η αναγγελία της εισόδου του Κρέοντα διακόπτει το λυρικό μέλος. Οι απροσδόκητες συντυχίες από τους θεούς τον ανακήρυξαν βασιλιά. Αυτός έχει καλέσει τον χορό, που αναμένει τις προσταγές του.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Μετά από ποιο μέρος του δράματος ακολουθεί η πάροδος; Ποιο είναι το επόμενο μέρος;

2. Ποιο είναι το βασικό θέμα της παρόδου; Με ποιον τρόπο εκφράζεται;

3. Πώς συνδέεται η πάροδος με τα προηγούμενα;

4. Φαίνεται από την πάροδο η στάση του χορού απέναντι στον Κρέοντα;

5. Το τραγούδι του χορού σκιάζεται από τον θάνατο των δύο αδελφών. Ποια άλλη σκιά πέφτει βαριά πάνω στην πόλη, όπως φαίνεται από τον πρόλογο;

6. Νομίζετε ότι από την πλευρά της θεατρικής οικονομίας η πάροδος και ο πρόλογος αποτελούν αντίθεση; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

7. Θεωρείτε την πάροδο περιττό ή απαραίτητο κομμάτι στο έργο;

ΠΡΩΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (162-331)

«Μέρος ὅλον τῆς τραγωδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν»
Αριστ. Περὶ ποιητικῆς 1452b

Α' Σκηνή : στ. 162-222. Πρόσωπα : Κρέων-Χορός.

Στη σκηνή εμφανίζεται ο Κρέων από τη μεσαία πύλη των ανακτόρων. Φοράει βασιλική στολή και φέρει τα σύμβολα της εξουσίας, το σκήπτρο και το στέμμα. Συνοδεύεται από δύο δορυφόρους ή κήρυκες. Προχωράει με μεγαλοπρέπεια και απευθύνει στον χορό τις προγραμματικές του διακηρύξεις, στην ουσία όμως την απαγόρευση της ταφής του Πολυνείκη.

162-163. τὰ μὲν δὴ πόλεως...πάλιν (*Πολίτες.....μέγα σάλο*)· η μεταφορά, που εικονίζει την πόλη ως πλοίο, είναι πολύ δημοφιλής στην αρχαία λογοτεχνία. Η σωτηρία της πόλης αποδίδεται στους θεούς.

163-166. ὑμᾶς δ' ἐγώ.....ἱκέσθαι(*εγώ με κήρυκες.....κάλεσα*)· σαφής η προσπάθεια του Κρέοντα να κερδίσει την εύνοια των Θηβαίων.

166-169. εἰδὼς εὖ.....φρονήμασιν(*ήξερα κατ' αρχήν....τα παιδιά του*)· ο Κρέων αναφέρεται στην αφοσίωση του χορού προς τον Λάιο και τον Οιδίποδα, με σκοπό να κερδίσει ο ίδιος την εύνοιά του.

170-174. ὅτ' οὖν ἐκεῖνοι....τῶν ὀλωλότων (*όταν εκείνα.....τους χαμένους*)· τονίζεται η νομιμότητα της διαδοχής σύμφωνα με τον θεσμό της κληρονομικής βασιλείας. Σύμφωνα με άλλη παραλλαγή του μύθου, ο Ετεοκλής είχε γιο τον Λαοδάμαντα και ο Πολυνείκης τον Θέσανδρο.

175-177. ἀμήχανον.....φανῇ (*αδύνατο.....στο νόμο*)· μετάβαση σε άλλο θέμα· μετά το εισαγωγικό τμήμα του λόγου του, ο Κρέων διακηρύσσει τις αρχές του. Φαίνεται ότι ο Σοφοκλής γνωρίζει την αντίστοιχη γνώμη, που αποδίδεται στον Βίαντα, *ἀρχή ἄνδρα δείκνυσι.*

Αναφέρονται τα τρία βασικά στοιχεία του ηγέτη : η *ψυχή* αναφέρεται γενικά στην ηθική του υπόσταση, το *φρόνημα* στην ικανότητά του να χειριστεί με γενναιότητα τα προβλήματα του κράτους και η *γνώμη* στα διοικητικά του χαρίσματα και κυρίως στην πολιτική του κρίση. Στα τρία αυτά βασικά στοιχεία, που απαιτούνται για την άσκηση της εξουσίας, προστίθεται και η νομοθετική ικανότητα.

178-181. ἐμοὶ γὰρ ὅστις.....δοκεῖ (*για μένα.....και παντού*)· η παρρησία, κατά τον Κρέοντα, κρίνει τον ηγέτη.

182-183. καὶ μείζονα....λέγω (*και όποιος.....μηδενικό*)· η αγάπη προς την πατρίδα βρίσκεται πάνω από φίλους και συγγενείς. Σ' αυτούς ασφαλώς περιλαμβάνει τον Πολυνείκη. Διαχρονικό στη λογοτεχνία το θέμα της φιλοπατρίας (πρβλ. Πλάτ. *Κρίτων*, Θουκ. *II,60,2*, Μακρυγιάννη *Απομνημονεύματα*, κ.ά.).

184-193. ἐγὼ γάρ, ἴστω Ζεύς.....Οἰδίπου πέρι (*εγώ -μάρτυρας.....του Οιδίποδα*)· ο Κρέων δεσμεύεται δημόσια με όρκο ότι θα ασκήσει την εξουσία σύμφωνα με τις αρχές που εξέθεσε. Η αναφορά στους φίλους προφανώς έχει σχέση με τον Πολυνείκη.

Βαθμιαία ο ποιητής αποκαλύπτει το ήθος του Κρέοντα. Έτσι προετοιμάζεται ο χορός να ακούσει το *κήρυγμα* του βασιλιά.

194-206. Ἐτεοκλέα μέν.... αἰκισθέν τ' ἰδεῖν (*τον Ετεοκλή.....και τα όρνια*)· ο Κρέων επαναλαμβάνει το *κήρυγμα*, που είναι γνωστό στους θεατές από τον πρόλογο. Αποκτά όμως ιδιαίτερη βαρύτητα με την προσωπική διακήρυξη του βασιλιά. Τονίζονται στην αρχή οι νεκρικές τιμές προς τον Ετεοκλή, ενώ αφαιρούνται οι ίδιες τιμές από τον Πολυνείκη. Το μέγεθος της προδοσίας δικαιολογεί την αποτρόπαιη ποινή. Αποκαλύπτει μάλιστα το *κήρυγμα*, και ιδιαίτερα ο φορτισμένος λόγος του Κρέοντα μια άλλη πλευρά της προσωπικότητάς του, τη μονομέρεια του χαρακτήρα του, την τυφλή αφοσίωσή του στο κράτος, στη φιλοπατρία, στην πειθαρχία.

207-210. τοιόνδ' ἐμόν....τιμήσεται (*αυτή 'ναι η θέλησή μου.....τα νερά πηγαίνει*)· η ανακεφαλαίωση των αρχών του Κρέοντα κλείνει με ρητορική υπερβολή. Ολόκληρος ο λόγος του Κρέοντα (*Κρέοντος ῥῆσις*) φέρει όλα τα γνωρίσματα της δημηγορίας, του λόγου δηλαδή εκείνου που αποβλέπει στην πειθώ. Έτσι το δράμα συνδέεται με την πνευματική και πολιτική πραγματικότητα της εποχής που γράφτηκε.

211-214. σοὶ ταῦτ' ἀρέσκει....ζῶμεν πέρι (*ό,τι σου αρέσει.....τους ζωντανούς*)· ψυχρή η υποδοχή του *κηρύγματος* από τον χορό.

215-222. ὡς ἂν σκοποί.....διώλεσεν (*εγγυητές....ελπίδες κέρδους*)· στιχομυθία. Ο Κρέων εκφράζει έντονα τη θέλησή του να εφαρμοστεί η απόφασή του. Ο χορός διατηρεί την επιφυλακτικότητά του και εμμέσως αρνείται να λάβει μέρος στα σχέδια του βασιλιά.

Αποκαλυπτική του ήθους του Κρέοντα είναι η αναζήτηση των πιθανών δραστών στο κέρδος. Οι θεατές γνωρίζουν σαφώς ότι άλλο είναι το κίνητρο (τραγική ειρωνεία).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Στη σκηνή κυριαρχεί ο Κρέων. Πώς διαγράφεται το ήθος του και ποια θεατρική σκοπιμότητα εξυπηρετείται;

2. Ποιες βασικές αρχές διακηρύσσει ο Κρέων, σύμφωνα με τις οποίες θα ασκήσει την εξουσία, και πώς εφαρμόζονται αυτές οι αρχές στην περίπτωση του Πολυνείκη;

3. Ποια είναι η διάρθρωση του λόγου του Κρέοντα και ποια σκοπιμότητα εξυπηρετεί;

4. Να κρίνετε τη στάση του χορού και να τη συγκρίνετε με αυτή της παρόδου.

5. Να παρουσιάσετε τα συναισθήματα των θεατών.

6. Γιατί ο ποιητής επαναλαμβάνει το *κήρυγμα* του Κρέοντα, που είναι γνωστό από τον πρόλογο;

7. Να σημειώσετε Χ στο σωστό ή λάθος, αν θεωρείτε ότι η αντίστοιχη απάντηση είναι σωστή ή λανθασμένη :

	Σωστό	Λάθος
α. Ο Κρέων εισέρχεται από την αριστερή πάροδο	☐	☐
β. Ο Κρέων εισέρχεται με τους δορυφόρους στη σκηνή	☐	☐
γ. Ο Κρέων διαλέγεται με τον κορυφαίο του χορού	☐	☐

Β' Σκηνή : στ. 223-331. Πρόσωπα : Κρέων-Χορός- Φύλακας.

Ο φύλακας μπαίνει από την αριστερή πάροδο. Μεταφέρει έντρομος όσα συνέβησαν και συνδέονται με τη συμβολική ταφή του Πολυνείκη. Απλοϊκός και αφελής ο φύλακας, με την παραστατική του αφήγηση, μετατρέπει το τραγικό σε κωμικό.

223-236. ἄναξ, ἐρῶ.....τὸ μόρσιμον (*βασιλιά,.....και τίποτε άλλο*)· ο φύλακας είναι ένας γνήσιος λαϊκός τύπος της εποχής, συνηθισμένος άλλωστε και στους νεότερους δημιουργούς. Φλύαρος και κουτοπόνηρος, δεν του λείπει το χιούμορ αλλά και ο ψυχρός ρεαλισμός. Φαίνεται το ήθος του Φύλακα από τον τρόπο που εκφράζεται;

237-244. τί δ' ἐστίν,.....ἀπαλλαχθεὶς ἄπει (*τι συμβαίνει.....θα μιλήσεις τέλος πάντων*); Οι αοριστίες και οι υπεκφυγές του φύλακα προκαλούν την οργή και την αγανάκτηση του Κρέοντα, ενώ ταυτόχρονα εντείνουν το ενδιαφέρον των θεατών.

245-247. καὶ δὴ λέγω σοι....ἃ χρὴ (*θα σου μιλήσω.....τον ράντισε*)· ο φύλακας αποκαλύπτει επιτέλους ότι κάποιος έθαψε τον νεκρό. Η αποκάλυψη συντελεί στη δραστική προώθηση του μύθου.

248. τί φῄς; τίς....τάδε (*τι λες;...πράξη*); Οι αλλεπάλληλες ερωτήσεις δηλώνουν την έκπληξη και την ταραχή του Κρέοντα. Αδύνατο να υποθέσει ότι ο δράστης είναι γυναίκα. Οι θεατές γνωρίζουν όμως την αλήθεια (τραγική ειρωνεία).

249-252. οὐκ οἶδ'.....οὐργάτης τις ἦν (*δεν ξέρω....ο δράστης άφαντος*)· αρχίζει η μακρά αφήγηση του φύλακα. Η αφήγηση μεταφέρει εξωσκηνικά γεγονότα. Έχει περιγραφικό χαρακτήρα και ο ποιητικός λόγος μεταστοιχειώνεται σε φανταστική εικόνα στη συνείδηση των θεατών. Ο σκηνικός χώρος νεκρώνεται, η φαντασία όμως των θεατών αναπλάθει τις διαδοχικές σκηνές, τα ίχνη της ταφής, τη σύγκρουση των φυλάκων, τη θεοδικία, τον κλήρο.

253. **ὁ πρῶτος ἡμεροσκόπος** (*της μέρας ο σκοπός ο πρώτος*)· δεν είναι σαφές πότε εγκαταστάθηκε η φρουρά. Το προηγούμενο βράδυ ή νωρίς το πρωί; Αν πήγε το βράδυ, οι φρουροί αμέλησαν· αν πήγαν νωρίς το πρωί, τότε η ταφή από την Αντιγόνη προηγήθηκε.

255-256. **ὁ μὲν γάρ.....ἐπῆν κόνις** (*ο πεθαμένος.....το κακό*)· πρόκειται για συμβολική ταφή. Ο φύλακας περιγράφει την ταφή, αλλά και αποδοκιμάζει εμμέσως την απόφαση του Κρέοντα.

257-258. **σημεῖα δ'....ἐξεφαίνετο** (*χνάρι θεριού.....δε φαινόταν*)· η απουσία των ιχνών δίνει στην ταφή μυστηριακό χαρακτήρα.

259-263. **λόγοι δ' ἐν ἀλλήλοισιν.....μὴ εἰδέναι** (*βαρύ βρισίδι.....δεν ήξερε*)· η σύγκρουση των φυλάκων είναι ενδεικτική του ήθους τους.

264-267. **ἦμεν δ'.....εἰργασμένῳ** (*ήμαστε.....αν το 'κανες ποτές*)· πανάρχαιο είδος θεοδικίας (ή αλλιώς θεοκρισίας), που επιβιώνει στη λαϊκή αντίληψη.

268-277. **τέλος δ' ὅτ' οὐδέν.....κακῶν ἐπῶν** (*τέλος.....κακό μαντατοφόρο*)· η τύχη του φύλακα στην κλήρωση είναι ταυτόχρονα και η ατυχία του, γιατί του ανατέθηκε η μεταφορά κακών ειδήσεων στον βασιλιά.

278-279. **ἄναξ,.....βουλεύει πάλαι** (Βασιλιά.....τούτο 'δω)· η παρέμβαση του χορού στην ουσία αποτελεί έμμεση αποδοκιμασία του Κρέοντα. Μπορείτε να εξηγήσετε τους λόγους;

280. **παῦσαι.....λέγων**· ο Κρέων διακόπτει απότομα τον κορυφαίο του χορού. Απορρίπτει οργισμένος την επιφυλακτική παρατήρηση του κορυφαίου για πιθανή θεϊκή παρέμβαση.

281. **ἄνους τε καὶ γέρων ἅμα**· η απερισκεψία ασυμβίβαστη με τα γηρατειά.

280-283. **λέγων...λέγεις...λέγων**· η επανάληψη εκφράζει την ταραχή και την οργή του βασιλιά.

283. **πρόνοιαν ἴσχειν**· αναρωτιέται πώς μπορεί οι θεοί να μεριμνούν για τους προδότες.

285. **ἔκρυπτον**· ήπια έκφραση του *ἔθαπτον*.

285. **ἀμφικίονας ναούς**· αναχρονισμός.

289-292. **ἀλλὰ ταῦτα.....ἐμέ**· ο Κρέων υποψιάζεται πολιτική συνωμοσία εναντίον του. Καχυποψία και φόβοι συνοδεύουν την εξουσία.

293. **ἐξεπίσταμαι καλῶς**· η υποψία μεταπίπτει σε βεβαιότητα.

295-301. **οὐδὲν γάρ.....εἰδέναι**· κατά βάση οι απόψεις του Κρέοντα για το χρήμα είναι σωστές. Διατηρούν όμως την ορθότητά τους, όταν λέγονται από τον Κρέοντα τη συγκεκριμένη στιγμή;

302-303. **ὅσοι δέ.....τάδε**· ο Κρέων συνδέει τη δωροδοκία και με πολιτικά κίνητρα. Διαφαίνεται έτσι και η δράση της αντίπαλης πολιτικής μερίδας που αμφισβητούσε την εξουσία.

304-309. **ἀλλ' εἴπερ.....λέγω**· ορκίζεται στον βασιλιά των θεών ως βασιλιά των Θηβαίων· γιατί άραγε ο Κρέων καταφεύγει για δεύτερη φορά (πρβλ. στ. *184*) στον όρκο;

308-309. οὐκ ὑμῖν.....ὕβριν· απειλεί όχι μόνο με θάνατο αλλά και με βασανιστήρια. Είναι γνωστό ότι οι δούλοι υποβάλλονταν σε βασανιστήρια, για να μαρτυρήσουν την αλήθεια στα δικαστήρια. Διαφυλάσσουν όμως το πολιτικό κύρος των αρχόντων οι απειλές; Η παράνομη ταφή συνιστά κατά τον Κρέοντα ύβρη.

310. ἵνα.....οἰστέον· χαιρέκακη ειρωνεία. Ανώφελη η γνώση, αφού θα έχουν πεθάνει!

311-312. τὸ λοιπόν.....φιλεῖν· εναλλαγή των χρόνων· το *ἁρπάζητε* δηλώνει την επαναλαμβανόμενη πράξη, ενώ το *μάθητε* πράξη που θα γίνει.

315. εἰπεῖν τι.....οὕτως ἴω· ο φύλακας ζητά μια τελευταία ευκαιρία να μιλήσει.

316-319. οὐκ οἶσθα.....ἐγώ· τύπος λαϊκός ο φύλακας υπερνικά τον φόβο του και εγγίζει τα όρια της αδιακρισίας. Με μοναδικό κίνητρο τη σωτηρία του, προσπαθεί να πείσει τον Κρέοντα ότι αυτός είναι απλώς ο μαντατοφόρος και όχι ο δράστης.

320. λάλημα· η χρήση του ουδετέρου αποτελεί σαφή έκφραση περιφρόνησης.

323. ἢ δεινόν.....δοκεῖν· ώριμη κρίση του φύλακα.

324. κόμψευέ νυν τὴν δόξαν· λογοπαίγνιο. Ο φύλακας παίζει με τη διπλή σημασία του *δοκεῖ*: 1) νομίζω και 2) αποφασίζω. Ο Κρέων μάλλον δεν αντιλαμβάνεται ότι κατηγορείται ως άδικος κριτής και δικαστής.

325. τοὺς δρῶντας· κατά τον Κρέοντα, οι δράστες ήταν πολλοί (τραγική ειρωνεία).

327. ἀλλ' εὑρεθείη· προοικονομείται η εξέλιξη της υπόθεσης. Αριστοτεχνικό εφεύρημα του Σοφοκλή είναι η αναβολή της αποκάλυψης του δράστη.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Η είδηση που έφερε ο φύλακας προωθεί την υπόθεση του έργου; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

2. Τι νόημα έχει, κατά τη γνώμη σας, ο τρόπος της ταφής;

3. Σε ποιους στίχους υπάρχει τραγική ειρωνεία; Να την εντοπίσετε και να τη σχολιάσετε.

4. Ο φύλακας, ως θεατρικός τύπος, έχει διαγραφεί από τον ποιητή «κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀναγκαῖον» ; (βλ. Λεξικό βασικών θεατρικών όρων).

5. Η διήγηση του φύλακα είναι αρκετά φλύαρη. Για ποιους λόγους;

6. Σημειώστε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο της πρότασης είναι σωστό ή λανθασμένο.

Η παρέμβαση του χορού (στ. *279-280*) αποτελεί :

	Σωστό	Λάθος
α. αποδοκιμασία του Κρέοντα	☐	☐
β. επιδοκιμασία του Κρέοντα	☐	☐
γ. ουδέτερη στάση	☐	☐

7. Ποια είναι η ψυχική κατάσταση του Κρέοντα, μετά την αγγελία του φύλακα, και σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται;

8. Σε ποια κίνητρα αποδίδει ο Κρέων την ταφή; Είναι αυτό ενδεικτικό του ήθους του;

9. Ο φύλακας μπήκε στη σκηνή :
   α. από τη μεσαία πύλη
   β. από την αριστερή πάροδο
   γ. από τη δεξιά πάροδο
   Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση

10. Να υπογραμμίσετε τις προστακτικές που βρίσκονται στους στ. *280-314* και να τις κλίνετε στον χρόνο που βρίσκονται.

11. Στους ίδιους στίχους (*280-314*) να χαρακτηρίσετε τις δευτερεύουσες προτάσεις που εκφέρονται με απαρέμφατο.

12. *Δαίμονας, φρένας, δόμων* : Να γράψετε δύο ομόρριζα των ουσιαστικών αυτών στη νέα ελληνική και να σχηματίσετε αντίστοιχες προτάσεις.

13. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις και τις φράσεις κατά σημασιολογικά ζεύγη :

α. *ἄργυρος*	1. αλίμονο
β. *ἐξανίστησι δόμων*	2. επιτρέπω να μιλήσει
γ. *δίδωμι εἰπεῖν*	3. χρήμα
δ. *φεῦ*	4. ξεσπιτώνει

14. Σημειώστε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο της πρότασης είναι σωστό ή λανθασμένο.

	Σωστό	Λάθος
α. *ἄναξ* (στ. *281*) : είναι κατηγορούμενο	☐	☐
β. *θεούς* (στ. *288*) : είναι αντικείμενο	☐	☐
γ. *φιλεῖν* (στ. *312*) : είναι υποκείμενο	☐	☐
δ. *εὑρεθείη* (στ. *327*) : είναι δυνητική ευκτική	☐	☐

ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (332-375)

«Μέλος χοροῦ, τὸ ἄνευ ἀναπαίστου καὶ τροχαίου»
Αριστ. Περὶ ποιητικῆς 1452b

Μετά την αποχώρηση του Κρέοντα και του φύλακα, ο χορός μένει μόνος. Έχει πάρει τη θέση του στην ορχήστρα. Χωρίζεται σε δύο ημιχόρια που εναλλάξ χορεύουν και τραγουδούν. Το χορικό χωρίζεται σε δύο στροφές και αντιστροφές και αποτελεί έναν ύμνο στη δύναμη, την τόλμη και την εφευρετικότητα του ανθρώπου. Τον θαυμασμό του χορού προκάλεσε η τόλμη των αγνώστων, που, αψηφώντας κάθε κίνδυνο και παραβαίνοντας την εντολή του Κρέοντα, έθαψαν τον Πολυνείκη. Ο ύμνος του χορού στον άνθρωπο, επουλώνει προς στιγμή την ταραγμένη ατμόσφαιρα από την απροσδόκητη είδηση της ταφής.

Α' Σύστημα

στροφή α'

332-333. πολλά....πέλει (*πολλά.....γεννά*)· το στάσιμο αρχίζει με τον θαυμασμό προς τον άνθρωπο. Κεντρίζει έτσι ο ποιητής το ενδιαφέρον και την ανυπομονησία των θεατών, τόσο για την επιβεβαίωση του αφορισμού όσο και για την εξέλιξη του έργου.

334-337. τοῦτο....οἴδμασιν (*περνά.....φουσκωμένο κύμα*)· απαριθμεί ο ποιητής στη συνέχεια τα σπουδαιότερα κατορθώματα του ανθρώπου. Το πρώτο κατόρθωμα είναι η τιθάσευση του υγρού στοιχείου με τη ναυσιπλοΐα.

337-341. θεῶν τε....πολεύων (*και την υπέρτατη θεά.....τ' αλέτρι*)· αναφέρεται στην εκμετάλλευση της γης από τον άνθρωπο. Θεά και ύλη η γη, άφθαρτη από τη μια, καταπονείται με την καλλιέργεια από την άλλη.

αντιστροφή α'

342-347. κουφονόων.....περιφραδὴς ἀνὴρ (*και των αστόχαστων.....ο τετραπέρατος*)· μετά τα άψυχα, ο άνθρωπος υποτάσσει τα έμψυχα. Συλλαμβάνει ή σκοτώνει τα πουλιά, τα θηρία, τα ψάρια.

347-352. κρατεῖ δέ.....ταῦρον (*τ' αγρίμι.....στα όρη*)· η δεύτερη ομάδα των εμψύχων, που ο άνθρωπος τιθασεύει και τα θέτει στην υπηρεσία του. Η υπόμνηση μάλιστα της υποταγής του αλόγου κολάκευε τους Αθηναίους. Κατά τη μυθολογία, ο Εριχθόνιος ήταν αυτός που πρώτος δάμασε το άλογο.

στροφή β'

353-356. καὶ φθέγμα....ἐδιδάξατο (*ένας τον άλλο....πολιτείες*)· ο χορός υμνεί την πνευματική ανάπτυξη και τη δημιουργία πολιτισμού και πολιτείας. Η λαλιά και η σκέψη συνιστούν τον προφορικό και γραπτό λόγο αλλά και τον ενδιάθετο, δηλαδή τη λογική σκέψη.

356-361. καὶ δυσαύλων....τὸ μέλλον (*πώς να γλιτώνει.....τα μελλούμενα*)· η οργάνωση της πόλης και η κατοικία τον απάλλαξαν από τις δυσμενείς επιδράσεις του φυσικού περιβάλλοντος. Αξιοπρόσεκτη η αντίθεση πολυμήχανος (*παντο-πόρος*) - αμήχανος (*ἀλγεινὸν-ποροσ*).

361-363. Ἅιδα.....ξυμπέφρασται (*το χάρο μόνο.....αρρώστιες*)· μόνο τον θάνατο δε δάμασε ο άνθρωπος και ούτε πρόκειται, κατά τον ποιητή, να τον δαμάσει. Παλεύει όμως μ' αυτόν και πότε-πότε, έστω και για λίγο, του ξεφεύγει.

αντιστροφή β'

365-367. σοφόν....ἕρπει (*τέχνες.....κυλάει*)· ανοδική, κατά τον Σοφοκλή, η πορεία του ανθρώπου (πρβλ. Ευριπ. *Ἱκέτιδες 195,* Αισχ. *Προμηθεὺς Δεσμώτης 442-506,* Ησίοδ. *Ἔργα καὶ Ἡμέραι 109-201*). Ο άνθρωπος όμως είναι ηθικά ασταθής, μια στο καλό και μια στο κακό.

368-371. νόμους.....χάριν (*όποιος κρατεί.....τ'άδικο*)· την πόλη συγκρατεί η τήρηση των θείων και ανθρώπινων νόμων (πρβλ. Πλάτ. *Πρωταγ.*). Ο χορός επανέρχεται στην υπόθεση του δράματος. Ποιος όμως είναι ο *ὑψίπολις* και ποιος ο *ἄπολις,* ο Κρέων ή η Αντιγόνη;

372-375. μήτε....ἕρδει (*μακάρι...τολμάει*)· η τελική ευχή του χορού είναι και καταδίκη του δράστη της ταφής. Προφανώς ο χορός φοβάται δυσάρεστες εξελίξεις.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Το στάσιμο ανήκει :
   α. στα κατά ποσόν μέρη της τραγωδίας ☐
   β. στα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας ☐
   Να σημειώσετε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο.

2. Το στάσιμο χαρακτηρίστηκε ως ύμνος στον άνθρωπο. Μπορείτε να επιβεβαιώσετε αυτόν τον χαρακτηρισμό;

3. Με ποια, κυρίως, εκφραστικά μέσα ο ποιητής παρουσιάζει την πολιτιστική πορεία του ανθρώπου;

4. Πώς συνδέεται το χορικό με την υπόθεση του έργου;

5. Να παρακολουθήσετε την κλιμάκωση των συναισθημάτων του χορού;

6. Ο χορός υμνεί την παντοδυναμία του ανθρώπου. Στον εξωσκηνικό χώρο οι θεατές φαντάζονται την καταδίωξη της Αντιγόνης. Ποια νομίζετε ότι είναι τα συναισθήματά τους;

7. **Συνθετική εργασία** : Στα παρακάτω αποσπάσματα των αρχαίων ελληνικών κειμένων καταγράφεται η πολιτιστική πορεία του ανθρώπου. Να τα διαβάσετε και να εκθέσετε τα συμπεράσματά σας σε ένα μικρό δοκίμιο:
α. Ησιόδου *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, στ. *109-201*.
β. Ευριπίδη *Ἱκέτιδες*, στ. *195* κ.ε
γ. Αισχύλου *Προμηθεὺς Δεσμώτης*, στ. *448-506*.
δ. Πλάτωνος *Πρωταγόρας*, κεφ. *ΙΑ-ΙΓ*.

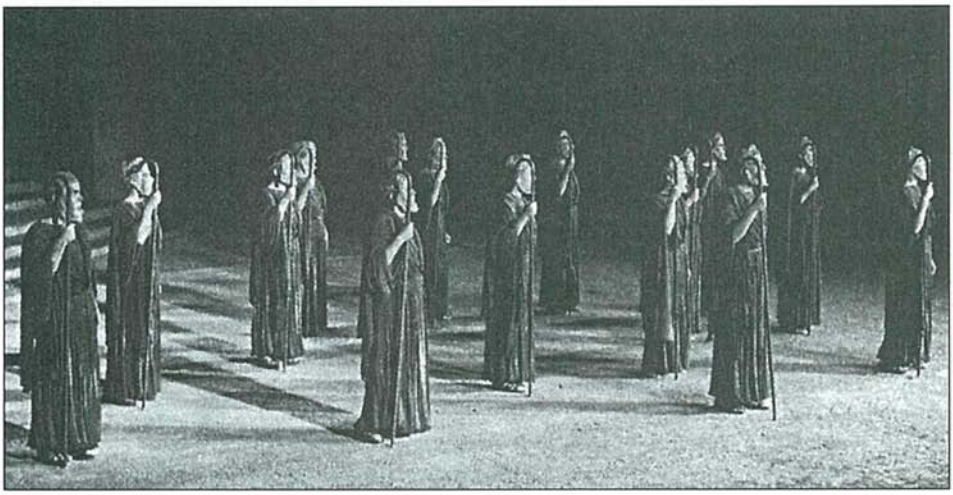

18. Εθνικό Θέατρο. Επιδαύρια 1956 *Αντιγόνη*. Ο Χορός. (Φωτ. Εθνικού Θεάτρου).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (376-581)

Α' Σκηνή : στ. 376-445. Πρόσωπα : Κρέων- Φύλακας-Αντιγόνη -Χορός.

Η Αντιγόνη μαζί με τον φύλακα μπαίνουν από την αριστερή πάροδο. Από άποψη θεατρικής οικονομίας φαίνεται ότι έχουν περάσει πολλές ώρες από την αναχώρηση ως την επιστροφή του φύλακα.

376-383. Ο κορυφαίος, έκπληκτος, αναγγέλλει την εμφάνιση της Αντιγόνης.

376. **δαιμόνιον τέρας** (*ακατανόητο μυστήριο*)· το φαινόμενο χαρακτηρίζεται ως θεόσταλτο θαύμα, γιατί ο δράστης της ταφής είναι γυναίκα και μάλιστα η Αντιγόνη, η ανιψιά του Κρέοντα και μέλλουσα νύφη του.

381-383. **οὐ δή που....ἄγουσιν.....καθελόντες** (*μήπως και πάτησες.....σε φέρανε*)· η πράξη χαρακτηρίζεται ασύνετη, γιατί με την παράβαση της διαταγής η Αντιγόνη εξέθεσε τη ζωή της σε κίνδυνο.

384-387. Με χαρά ο φύλακας δείχνει την Αντιγόνη και φωνάζει ότι πιάστηκε ο δράστης.

385. **ἀλλὰ ποῦ Κρέων** (*μα πού 'ναι ο Κρέοντας*)· ο φύλακας αξιώνει την παρουσία του Κρέοντα, χωρίς να νιώθει γι' αυτόν δέος, όπως προηγουμένως.

386. **ὅδ' ἐκ δόμων.....περᾷ** (*να τος.....βγαίνει*)· θεατρική σύμπτωση. Ο Κρέων, βγαίνοντας από το παλάτι, ακούει τα λόγια του χορού.

388-389. **ἄναξ.....γνώμην** (*βασιλιά.....είχα πρώτα*)· ο φύλακας στις ερωτήσεις του Κρέοντα δε δίνει άμεση απάντηση, αλλά μ' ένα γνωμικό δικαιολογεί την επιστροφή του. Η γνωμολογία στην αρχαία τραγωδία δεν είναι ανάλογη με το ήθος ή τη μόρφωση των προσώπων που τη χρησιμοποιούν· π.χ. ο φύλακας δεν είναι τόσο μορφωμένος, όσο δείχνει ο συλλογισμός του. Σε πολλές σκηνές των αρχαίων τραγωδιών απλοϊκοί άνθρωποι επιδίδονται σε φιλοσοφικές σκέψεις ή σε περίτεχνες εκφράσεις.

389-394. **ἐπεὶ σχολῇ.....ἀπώμοτος** (*κι εγώ ορκίστηκα.....κι ας ορκίστηκα*)· φλύαρη περιττολογία, με την οποία ο φύλακας αφηγείται τα εμπόδια που ξεπέρασε. Στην ουσία ο διάλογος με τον φύλακα αποτελεί τέχνασμα του ποιητή, για να επιβραδύνει την άμεση αντιπαράθεση Κρέοντα - Αντιγόνης.

397. **θοῦρμαιον (τὸ ἕρμαιον**-*τα βρετίκια*)· οι αρχαίοι θεωρούσαν ότι το ευτυχές εύρημα οφειλόταν στην εύνοια του Ερμή.

398-399. **ὡς θέλεις.....κἀξέλεγχε** (*και τώρα βασιλιά μου.....και βρες τα*)· ο φύλακας, αδιαφορώντας για την τύχη της Αντιγόνης, δε συνιστά τη νόμιμη ανακριτική διαδικασία, αλλά την αυθαίρετη ανάκριση και καταδίκη, που είναι αρεστή στον Κρέοντα.

399-400. **ἐλεύθερος.....κακῶν** (*εγώ να φύγω.....ρετσινιά*)· ο πλεονασμός δείχνει τη βιασύνη του φύλακα ν' απαλλαγεί από το βάρος της ενοχής.

401-404. **τῷ (τίνι) τρόπῳ-πόθεν** (*πότε και πώς την έπιασες*); Η διπλή ερώτηση υποδηλώνει την έκπληξη του Κρέοντα.

403. **ἢ καὶ ξυνίης** (*είσαι με τα σωστά σου*)· ο Κρέων δυσπιστεί σ' αυτά που ακούει από τον φύλακα.

404. **ταύτην ἰδὼν θάπτουσαν** (*να θάβει την είδα τον νεκρό*)· η οπτική αντίληψη ήταν πολύ ισχυρή στους αρχαίους και δεν άφηνε περιθώρια αμφιβολίας.

406. **καὶ πῶς ὁρᾶται.....ἠρέθη** (*και πώς την είδατε.....αυτοφώρω*); Το νόημα της ερώτησης είναι : τι έκανε και σεις την είδατε και την πιάσατε;

407. **τοιοῦτον ἦν τὸ πρᾶγμα** (*άκου πώς έχει το πράγμα*)· ο φύλακας αφηγείται με θαυμάσιο τρόπο τις συνθήκες σύλληψης της Αντιγόνης. Στην ουσία μεταφέρει στους θεατές γεγονότα που έγιναν μακριά από το παλάτι ή ό,τι δεν είδαν οι θεατές στη σκηνή.

409. **πᾶσαν κόνιν σήραντες** (*σαρώσαμε τη σκόνη*)· η πράξη αυτή ισοδυναμούσε με εκταφή του πτώματος, για να το φάνε τα σκυλιά και τα όρνια.

410. **μυδῶν τε σῶμα γυμνώσαντες εὖ** (*και καλά.....πτώμα*)· ρεαλιστική περιγραφή που προκαλεί την αποστροφή, ενώ μαρτυρεί και τον πανικό των φυλάκων.

413. **ἐγερτὶ κινῶν ἄνδρ' ἀνὴρ** (*ο ένας τον άλλο ξάγρυπνο κρατούσε*)· η φρούρηση του νεκρού δε γίνεται με βάρδιες αλλά από όλους τους φύλακες.

415-417. **ἔστ' ἐν αἰθέρι.....ἔθαλπε** (*ώσπου μεσουρανίς.....έβραζε το λιοπύρι*)·«η *Αντιγόνη* αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα χρονικής πυκνότητας της δράσης, όπου όλα τελούνται μέσα στο χρονικό διάστημα μιας ημέρας» (Ν. Χουρμουζιάδης).

417. **τότ' ἐξαίφνης** (*και τότε ξαφνικά*)· την ήρεμη περιγραφή διακόπτει το απροσδόκητο γεγονός, τη γαλήνη διαδέχεται η θεομηνία.

418. **τυφώς.....οὐράνιον ἄχος** (*λίβας.....θεομηνία*)· δραματικό εύρημα του Σοφοκλή· η θύελλα διευκολύνει την Αντιγόνη να πλησιάσει το πτώμα, χωρίς να γίνει αντιληπτή. Η Αντιγόνη ατρόμητη προχωρεί στην εκπλήρωση του χρέους, την ώρα που και οι φύλακες κλείνουν τα μάτια από τον φόβο.

424-426. **ὡς ὅταν.....οὕτω χαῦτη** (*θρηνεί σαν.....έτσι κι αυτή*)· πλατιά ομηρική παρομοίωση για υποδήλωση του θρήνου και του βαθύτατου ψυχικού πόνου. Οι Αθηναίοι γνώριζαν τέτοιες σκηνές, όταν στις αθηναϊκές οικογένειες έφτανε η είδηση του θανάτου των παιδιών τους στη μάχη.

427-428. **ἐκ δ' ἀρὰς κακὰς ἠρᾶτο** (*και με κατάρες άγριες*)· οι αρχαίοι πίστευαν από παλιά ότι οι κατάρες είχαν μαγική δύναμη.

429. **καὶ χερσίν.....φέρει κόνιν** (*στα δυο της χέρια.....στεγνό*)· η Αντιγόνη έρχεται πάλι, για ν' αποδώσει πλήρως τις τιμές στον νεκρό. Προχωρεί στη δεύτερη ταφή του Πολυνείκη, ενώ η ίδια είχε κάνει και την πρώτη, όπως βεβαιώνουν οι φύλακες (πρβλ. στ. *434-435*).

431. **χοαῖσι τρισπόνδοισι**· λέγονταν τρίσπονδες οι νεκρικές προσφορές ή γιατί κάθε στοιχείο τους (μέλι, γάλα, κρασί) προσφερόταν χωριστά ή γιατί, μ' όλα αυτά ανακατεμένα, ράντιζαν τον νεκρό, στραμμένοι προς τη δύση που πίστευαν ότι βρισκόταν ο Άδης.

19. Jean-Luis Bezard, *Η Αντιγόνη συλλαμβάνεται ενώ ρίχνει χώμα στον νεκρό Πολυνείκη.* Σχέδιο. Παρίσι, ιδιωτική συλλογή.

432-433. χἠμεῖς ἰδόντες....ἐκπεπληγμένην (*εμείς την είδαμε.....ταραγμένη*)· στην αφήγηση του φύλακα διαγράφονται τρεις καταστάσεις : η αγωνία και η σπουδή των φυλάκων να συλλάβουν το «θήραμα» (=*θηρώμεθα*)· η αταραξία της Αντιγόνης που προέρχεται από τη συναίσθηση ότι εκπλήρωσε το χρέος της· η συμπάθεια (*ἔλεος*) των θεατών για την ηρωίδα.

435-440. ἄπαρνος.....τῆς ἐμῆς σωτηρίας (*τίποτα δεν αρνιόταν.....στη σωτηρία μου*)· είναι χαρακτηριστική η διαφορά του ήθους φύλακα και Αντιγόνης : ο πρώτος για το μόνο που ενδιαφέρεται είναι ο εαυτός του· η δεύτερη θυσιάζει ακόμη και τη ζωή της για τον αδελφό της.

436. ἡδέως-ἀλγεινῶς (*γλυκόπικρη χαρά*)· η σύμπτωση αυτών των ασυμβίβαστων συναισθημάτων του φύλακα είναι φαινομενική· στην πραγματικότητα κυριαρχεί η χαρά για τη σωτηρία του.

441. **σὲ δή.....ἐς πέδον κάρα·** με την αναδίπλωση του *σὲ* ο Κρέων θέλει ν' αποσπάσει την προσοχή της Αντιγόνης, η οποία, βυθισμένη στις σκέψεις της, στέκεται σιωπηλή με καρφωμένα τα μάτια στο έδαφος. Η σιωπή στο θέατρο είναι στοιχείο δραματικό που έχει σκοπό να διεγείρει την προσοχή του θεατή.

443. **καὶ φημὶ κοὐκ ἀπαρνοῦμαι·** όπως ήταν διπλή η ερώτηση του Κρέοντα, έτσι και η απάντηση της Αντιγόνης είναι διπλή (πώς λέγεται αυτό το σχήμα;), προκειμένου να βεβαιωθεί η πράξη της ηρωίδας και ν' αποκλειστεί κάθε παρεξήγηση.

444-445. **σὺ μὲν κομίζοις ἄν....ἐλεύθερον·** ο φύλακας φεύγει από την αριστερή πάροδο, για να υποδυθεί το πρόσωπο της Ισμήνης.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Η σύλληψη της Αντιγόνης γεννά διαφορετικά συναισθήματα στον χορό και στον φύλακα. Να τα επισημάνετε και να δικαιολογήσετε την προέλευσή τους.

2. Να συγκρίνετε τη συμπεριφορά του φύλακα στις δύο σκηνές του επεισοδίου.

3. Σημειώστε με Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο τα στοιχεία της θεατρικής οικονομίας που νομίζετε ότι περιέχει η σκηνή αυτή (στ. *376-445*) :
   α. επιβράδυνση ☐
   β. ενότητα χρόνου ☐
   γ. προοικονομία ☐
   δ. θεατρική σύμπτωση ☐

4. Η σκηνή της θύελλας αποτελεί εύρημα του Σοφοκλή :
   α. για να εντυπωσιάσει ο φύλακας με την περιγραφή
   β. για να πλησιάσει αθέατη η Αντιγόνη τον νεκρό
   γ. για να δείξει την οργή των θεών
   Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση.

5. Μέσα από την αφήγηση του φύλακα προβάλλουν ορισμένα γνωρίσματα του ήθους των φυλάκων. Ποια είναι αυτά;

6. Πώς εκδηλώνει η Αντιγόνη την αγάπη της προς τον Πολυνείκη;

Β' Σκηνή : στ. 446-525. Πρόσωπα : Κρέων-Αντιγόνη-Χορός.

Σ' αυτή τη σκηνή κυριαρχεί η σύγκρουση των δύο πρωταγωνιστών του δράματος, που καθένας τους εκπροσωπεί κι' έναν διαφορετικό κόσμο.

447-449. ἤδησθα.....νόμους; Ο Κρέων ανακρίνει την Αντιγόνη. Αν αποδεικνυόταν ότι η κόρη αγνοούσε τη διαταγή του, ασφαλώς θα μετριαζόταν η ποινή.

450-455. οὐ γάρ.....ὥρισεν.....τὰ σὰ κηρύγμαθ'· η Αντιγόνη, παραλείποντας την κύρια πρόταση : *ναι, τόλμησα....* (σχήμα αποσιώπησης), δικαιολογεί τη συμπεριφορά της, ενώ έμμεσα χλευάζει τη βασιλική απαγόρευση (*τάδε*). Ο Δίας και η Δίκη επιβλέπουν την τήρηση της ηθικής τάξης στον κόσμο και με τους νόμους τους απαιτούν την απόδοση των καθιερωμένων τιμών στους νεκρούς.

Παράλληλα η Αντιγόνη εκφράζει την ηθική του κοινού αίματος, της συγγένειας, της οικογένειας. Αντίθετα ο Κρέων είναι υπέρμαχος της πόλης-κράτους που είναι σύνθεση γενών.

454. ἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν νόμιμα· ο αγώνας της Αντιγόνης έχει περιεχόμενο την προάσπιση του θείου δικαίου και των ηθικών αξιών. Είναι μια θέση του Σοφοκλή που έχει προετοιμαστεί από τον *Αίαντα*, όταν εκεί (στ. *1343*) ο Οδυσσέας τονίζει ότι η απαγορευτική διαταγή του Αγαμέμνονα, σχετικά με την ταφή του πτώματος του Αίαντα, δεν πλήττει τον Αίαντα αλλά τους νόμους των θεών.

460. θανουμένη γὰρ ἐξῄδη· η πράξη της Αντιγόνης είναι συνειδητή και είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής. Οι Αθηναίοι, κατά τον Περικλή, τολμούσαν να υπολογίζουν με ακρίβεια τις συνέπειες όσων επιχειρούσαν (Θουκ. *2,40,3*).

466-468. εἰ τὸν ἐξ ἐμῆς.....ἂν ἤλγουν· η Αντιγόνη με την ταφή του Πολυνείκη εκδήλωσε και την αγάπη της αλλά και το ηθικό χρέος προς τον αδελφό της ως η πιο στενή συγγενής του.

473-478. ἀλλ' ἴσθι.....καταρτυθέντας· ο Κρέων απαντά τυπικά στον χορό, όμως πραγματικός αποδέκτης των μεταφορικών απειλών του είναι η Αντιγόνη, που η απροκάλυπτη ομολογία της έχει πληγώσει τον ανδρισμό του και έχει εξευτελίσει τη βασιλική του ιδιότητα.

479. δοῦλός ἐστι τῶν πέλας· η φράση δεν υποδηλώνει μόνο το τυραννικό ήθος του Κρέοντα, κάτι που οι Αθηναίοι μισούσαν, αλλά και την άστοργη περιφρόνησή του για μια βασιλοκόρη συγγενή του.

484. ἐγὼ μὲν οὖν οὐκ ἀνήρ, αὕτη δ' ἀνήρ· φαίνεται πως ο Κρέων θέλει να τιμωρήσει την Αντιγόνη, για ν' αποκαταστήσει την αντρική του τιμή και την αξιοπρέπεια.

486-489. ἀλλ' εἴτ' ἀδελφῆς....κακίστου· ο Κρέων αισθάνεται ότι απέναντί του έχει έναν άνθρωπο τον οποίο μπορεί να εξουσιάσει όχι όμως και να τον λυγίσει· απαιτεί γ' αυτό ένα ακόμη θύμα, την Ισμήνη.

487. **Ζηνὸς ἑρκείου**· ο *ἑρκεῖος Ζεὺς* ήταν προστάτης της οικογενειακής αυλής και γενικότερα της συγγένειας. Ο τρόπος που μιλάει ο Κρέων προοικονομεί τη στάση του στη σκηνή του Τειρεσία.

491-494. **ἔσω γὰρ εἶδον.....τεχνωμένων**· είναι φανερή η καχυποψία του Κρέοντα αλλά και η τραγική του πλάνη. Η Ισμήνη ήταν ταραγμένη, γιατί φοβόταν μήπως συλληφθεί η Αντιγόνη και όχι γιατί ήταν η ίδια συνένοχος στην ταφή. Ο Κρέων συμπεραίνει στηριγμένος σε αυθαίρετες εντυπώσεις και ερμηνείες.

497. **θέλεις τι.....ἑλών;** Η κοφτή και ξεκάθαρη ερώτηση της Αντιγόνης ισοδυναμεί με έντονη προτροπή: πάψε να φλυαρείς κι αφού με συνέλαβες, κάνε με ό,τι θέλεις.

499-501. **ὡς ἐμοί....ἀφανδάνοντ' ἔφυ**· οι διαφορετικές αντιλήψεις και συμπάθειες των δύο πρωταγωνιστών κάνουν αγεφύρωτη τη μεταξύ τους απόσταση και προοικονομούν το αναπόφευκτο τέλος της Αντιγόνης.

502-504. **καίτοι πόθεν κλέος....τιθεῖσα;** Η Αντιγόνη χαρακτηρίζει και πάλι την πράξη της ως εκδήλωση αδελφικής αγάπης, που είναι σύμφωνη με την ηθική κάθε εποχής και θα της χαρίσει την υστεροφημία.

504. **τούτοις τοῦτο πᾶσιν ἀνδάνειν**· «ίσως θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι εδώ προετοιμάζεται η τόσο διαφορετική στάση του χορού στο τελευταίο μέρος του δράματος» (A. Lesky).

508-525. Στη στιχομυθία ο αγώνας λόγων βαθαίνει το χάσμα ανάμεσα στον Κρέοντα και την Αντιγόνη, αφού καθένας τους εκφράζει και πάλι κατηγορηματικά αυτό που θεωρεί σωστό.

523. **οὗτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν**· ο πιο φημισμένος στίχος του δράματος. Η αρνητική στάση της Αντιγόνης απέναντι στο μίσος και η κατάφασή της απέναντι στην αγάπη αναφέρονται άμεσα στον Πολυνείκη· μ' αυτή τη δήλωση εκφράζεται η φύση της ηρωίδας. Η χρήση των σύνθετων ρημάτων *συνέχθειν, συμφιλεῖν* προβάλλουν το χαρακτηριστικότερο στοιχείο της προσωπικότητας της Αντιγόνης. Τα συναισθήματα και η συμπεριφορά της καθορίζονται από τους κοινούς αδελφικούς δεσμούς και με τους δύο (*συμφιλεῖν*) και όχι από τη συμμετοχή της στο μίσος τους για την κατάκτηση της εξουσίας (*συνέχθειν*).

524-525. **κάτω νυν.....γυνή**· το ξέσπασμα της οργής του Κρέοντα υποδηλώνει ότι αυτός είναι ο ηττημένος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ποιες αρχές υποστηρίζει η Αντιγόνη και με ποια επιχειρήματα τις υπερασπίζεται;

2. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο Κρέων υπερασπίζεται πολιτικές αρχές;

3. Πώς παρουσιάζεται το ήθος της Αντιγόνης και πώς του Κρέοντα από τη μεταξύ τους σύγκρουση;

4. Να κρίνετε την αντιπαράθεση Κρέοντα-Αντιγόνης από την άποψη των λεκτικών εντυπώσεων.

5. Ποια αντιστοιχία με την Αντιγόνη έχουν οι παρομοιώσεις που χρησιμοποιεί ο Κρέων;

6. Να αναπτύξετε σε σύντομο δοκίμιο τον στίχο *523*.

7. Τι πετυχαίνει ο Σοφοκλής με τη στιχομυθία Κρέοντα και Αντιγόνης (στ. *508-525*);

8. Σημειώστε με Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο τη σωστή απάντηση :
Ο Κρέων διαπράττει *ὕβριν* στη σύγκρουσή του με την Αντιγόνη, διότι :
α. υπερασπίζεται τους νόμους του ☐
β. προσβάλλει τον ηθικό νόμο της ταφής των νεκρών ☐
γ. καταδικάζει την Αντιγόνη, χωρίς να την δικάσει ☐

9. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις και τις φράσεις κατά σημασιολογικά ζεύγη :

α. *ἴσθι*	1. δε θα γλιτώσουν
β. *εἴκειν κακοῖς*	2. όταν συλληφθεί
γ. *ἐξηπίστατο*	3. μάθε
δ. *οὐκ ἀλύξετον*	4. γνώριζε πολύ καλά
ε. *ἁλοὺς*	5. να υποχωρεί στις συμφορές

10. Να σημειώσετε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο της πρότασης είναι σωστό ή λανθασμένο.

	Σωστό	Λάθος
α. *πίπτειν* (στ. *474*) : είναι αντικ. του ρ. *ἴσθι*	☐	☐
β. *μόρου* (στ. *487*) : είναι γενική διαιρετική	☐	☐
γ. *εἰ φρονεῖς (χωρὶς τῶνδε,* στ. *510*) : είναι αιτιολ. πρότ.	☐	☐
δ. *τῷ δυσσεβεῖ* (στ. *516*) : είναι δοτ. αντικειμ.	☐	☐

Γ' Σκηνή : στ. 526-581. Πρόσωπα : Κρέων- Ισμήνη-Αντιγόνη- Χορός.

Η Ισμήνη, συνοδευόμενη από τους δύο ακολούθους του Κρέοντα, βγαίνει από το ανάκτορο με βήμα σεμνό. Το πρόσωπό της είναι ξαναμμένο από τα κλάματα, γιατί έχει πληροφορηθεί τη σύλληψη της Αντιγόνης. Η είσοδος και του τρίτου υποκριτή εμπλουτίζει τη σκηνή με τις αντιθέσεις τριών διαφορετικών χαρακτήρων.

532-533. οὐδ' ἐμάνθανον.....θρόνων· χαρακτηριστική υπερβολή του Κρέοντα, ο οποίος νιώθει ανασφάλεια και θεωρεί την παραβίαση της διαταγής του ως απόπειρα ανατροπής του από τον θρόνο.

536-537. δέδρακα....καὶ φέρω τῆς αἰτίας· «η Ισμήνη δείχνει πρόθυμη να μοιραστεί την ενοχή της Αντιγόνης, σε μια έξαρση ηρωισμού που μπορούν να δείχνουν οι αδύνατοι άνθρωποι σε οριακές καταστάσεις» (A. Lesky).

542. ὧν τοὔργον Ἅιδης χοὐ κάτω ξυνίστορες· η Αντιγόνη φοβάται μήπως δεν την πιστέψει ο Κρέων και επικαλείται γι' αυτό τη μαρτυρία του Πλούτωνα και των άλλων θεοτήτων του κάτω κόσμου.

546. μή μοι - μηδ' ἃ μή· με την παρήχηση του *μη* Αντιγόνη παρωδεί τα προηγούμενα λόγια της Ισμήνης και αρνείται να δεχθεί τη συμμετοχή της στην ταφή.

548-558. Η κλιμάκωση και η ένταση του διαλόγου δηλώνονται χαρακτηριστικά ε τη μετάβαση από δίστιχα σε μονόστιχα.

549. Κρέοντ' ἐρώτα· η πικρή ειρωνεία έμμεσα παραπέμπει στο στ. *47* και έχει την έννοια : ο Κρέων, για τον οποίο φρόντιζες, θα σου υποδείξει πώς να ζήσεις· εγώ θα πεθάνω.

550-556. Στις διαρκείς παρακλήσεις της Ισμήνης η Αντιγόνη φαίνεται αρνητική. Επιμένει στην αποκλειστικότητα μιας πράξης που της ανήκει και δε βρίσκει ούτε μια λέξη, για να επαινέσει την αλλαγή του ήθους της αδελφής της.

557. σὺ μὲν τοῖς, τοῖς δ' ἐγώ· υποδηλώνονται οι επιλογές, η ευθύνη και οι συνέπειες της συμπεριφοράς καθεμιάς. Η Ισμήνη στα μάτια του Κρέοντα και των Θηβαίων φαινόταν ότι ενεργούσε σωστά (υπακούοντας στη διαταγή). Η Αντιγόνη ενεργούσε σωστά (θάβοντας τον αδελφό της) κατά την κρίση του Άδη και των νεκρών.

561-562.τὼ παῖδε.....ἔφυ· η υψηλοφροσύνη των δύο αδελφών και η άμιλλά τους γύρω από μια πράξη, που οι συνέπειές της ήταν ο θάνατος, θεωρούνται από τον Κρέοντα ως αφροσύνη.

566. τί γὰρ μόνῃ.....βιώσιμον; Αυτό που φαίνεται ότι τρομάζει την Ισμήνη είναι η μοναξιά και όχι ο θάνατος. Ίσως ο φόβος της μοναξιάς να της έδιωξε και την αρχική δειλία, αφού με τον θάνατο της Αντιγόνης θα έχανε και τον τελευταίο αγαπημένο συγγενή.

569. ἀρώσιμοι γύαι· μεταφορά από τους αγρούς. Είναι συνηθισμένη στα αρχαία κείμενα η μεταφορά κατά την οποία η γυναίκα εικονίζεται σαν αγρός, τον οποίο ο άνδρας οργώνει, για να αποκτήσει παιδιά.

572. ὦ φίλταθ' Αἷμον, ὡς σ' ἀτιμάζει πατήρ· η Αντιγόνη θεωρεί ότι η προσβολή, που δέχεται από τον Κρέοντα, αντανακλά στον Αίμονα, ο οποίος και θα αντιδράσει. Έτσι ο στίχος αποτελεί προανάκρουσμα της σκηνής που θ' ακολουθήσει.

573-576. ἄγαν γε λυπεῖς.....κατθανεῖν· σε μια ένσταση του χορού με σκοπό να ασκήσει κάποια πίεση στον Κρέοντα, εκείνος αποκρούει κάθε παράκληση για απονομή χάρης και παραμένει άτεγκτος στην απόφασή του.

577-581. καὶ σοί γε..... τοῦ βίου· ο Κρέων διατάζει τους ακολούθους του να οδηγήσουν τις δύο γυναίκες στον γυναικωνίτη των ανακτόρων. Έτσι ο ίδιος μένει μόνος στη σκηνή βυθισμένος στις σκέψεις του.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Πώς διαγράφεται στη σκηνή αυτή το ήθος της Ισμήνης;
2. Με ποιον τρόπο πετυχαίνει ο ποιητής να παρουσιάσει την ένταση του διαλόγου ανάμεσα στις δύο αδελφές;
3. Ποια είναι η θέση και ποια τα επιχειρήματα των προσώπων αυτής της σκηνής;
4. Ποια είναι η στάση του χορού σ' αυτή τη σκηνή;
5. Να παρουσιάσετε τις παρακάτω πράξεις σαν να έχουν ήδη συντελεστεί (σε παρακείμενο) :
   φέρω τῆς αἰτίας, οὐκ αἰσχύνομαι ποιουμένη ἐμαυτήν....οὐ φθονῶ σ' ὑπεκφυγεῖν, ὡς σ' ἀτιμάζει πατήρ, εἰσορῶσι τὸν Ἅιδην.
6. Να αναγνωρίσετε συντακτικώς τις μετοχές που περιέχονται στους στίχους *546-551.*

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (582-625)

Το δεύτερο στάσιμο περιλαμβάνει δύο στροφικά συστήματα που αναφέρονται στις συμφορές που πλήττουν τους ανθρώπους, όπως έπληξαν κληρονομικά τον οίκο των Λαβδακιδών. Μόνο την παντοδυναμία του Δία δεν την καταβάλλει τίποτε. Ακόμη και η ελπίδα είναι απατηλή και παρασύρει πολλούς στον χαμό.

Επειδή το περιεχόμενο του στάσιμου είναι μελαγχολικό και απαισιόδοξο, κατά τη σκηνική παρουσίαση η μουσική του αυλού, που θα συνοδεύει τα βήματα του χορού, πρέπει να είναι ανάλογη.

Α' Σύστημα
στροφή α'

582-585. εὐδαίμονες...πλῆθος ἕρπον (*καλόμοιρος.....δε σώνει*)· χαρακτηριστική αντίθεση που παρουσιάζεται με δύο μεταφορές. Τόσο η ευτυχία όσο και η συμφορά νοούνται σε διάρκεια.

586-592. ὅμοιον.....ἀντιπλῆγες ἀκταὶ (*όπως το κύμα.....πληγωμένα βράχια*)· ζωηρή παρομοίωση της θεϊκής οργής με άνεμο που συγκλονίζει τον βυθό της θάλασσας και τα κύματα ξεσπούν στις αντικρινές ακτές.

αντιστροφή α'

594-597. ἀρχαῖα.....ἔχει λύσιν (*αιώνες.....αλύτρωτη μένει*)· από τις γενικές σκέψεις, ο χορός έρχεται στο συγκεκριμένο, στον οίκο των Λαβδακιδών, που οι αλλεπάλληλες συμφορές του κληροδοτούνται από γενιά σε γενιά.

599-600. ἐσχάτας ὕπερ ῥίζας (*απάνω στη στερνή του ρίζα*)· η «στερνή ρίζα» είναι οι δύο κόρες του Οιδίποδα· κυρίως ο χορός αναφέρεται στην Αντιγόνη που, αν παντρευόταν τον Αίμονα, θα συνέχιζε τη γενιά του Οιδίποδα.

601-603. κατ' αὖ νιν.....'Ερινὺς (*όμως των θεών.....αστόχαστος λόγος*)· η μεταφορά από τον θερισμό : το φονικό δρεπάνι των υποχθόνιων θεών θερίζει και ρίχνει κάτω (**κατ- ἀμᾷ**) την Αντιγόνη.

603. λόγου τ' ἄνοια καὶ φρενῶν 'Ερινὺς (*η τύφλα του νου κι ο αστόχαστος λόγος*)· είναι η αιτία : η ασυδοσία της γλώσσας και η τύφλωση του νου, που την προκάλεσε κάποια Ερινύς, συνδέεται με την **ἀφροσύνην** με την οποία χαρακτήρισε την Αντιγόνη ο χορός (στ. *383*).

Β' Σύστημα

στροφή β'

604-608. τεάν, Ζεῦ.....θεῶν μῆνες (*τη δύναμή σου, Δία.....οι μήνες των θεών*)· με βάση τον νόμο της αντιθέσεως ο χορός «αντιπαραθέτει την αναπόδραστη δύναμη του Δία στη χιμαιρική γνώση των ανθρώπων» (A. Lesky).

608-610. ἀγήρως δέ.....αἴγλαν (*αιώνιος.....φωτοχυσία του Ολύμπου*)· θετική διατύπωση της δύναμης και της αιωνιότητας του Δία, που στερεώνει την προηγούμενη εικόνα.

611-614. τό τ' ἔπειτα....ἐκτὸς ἄτας (*μέλλον.....το μονοπάτι*)· την αιωνιότητα του νόμου για το αναπόφευκτο της ανθρώπινης δυστυχίας, τη δηλώνει ο χορός με την παράταξη τριών χρονικών σχέσεων : του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος.

αντιστροφή β'

615-617. ἁ γὰρ δή.....ἐρώτων (*οι πλάνες.....κούφιας λαχτάρας*)· ο χορός σχολιάζει ως πιο συνηθισμένη την απατηλή ελπίδα που συνδέεται με την ανθρώπινη δυστυχία.

622-624. τὸ κακὸν δοκεῖν ποτ' ἐσθλόν.....πρὸς ἄταν (*το κακό.....συμφορά τον πάει*)· το κακό φαίνεται να είναι καλό σ' εκείνον που ο θεός τον οδηγεί στην καταστροφή. Η άποψη αυτή είναι γνωστή από τον Όμηρο, τον Θέογνη και τον Αισχύλο. Σύμφωνα με τους πιο έγκριτους ερμηνευτές, η συγκεκριμενοποίηση της άποψης αυτής αναφέρεται στον Κρέοντα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Οι συμφορές που πλήττουν τους ανθρώπους νοούνται από τον χορό σε διάρκεια. Πώς εξειδικεύει ο χορός τη διαπίστωση αυτή στην οικογένεια των Λαβδακιδών;

2. Ο χορός χρησιμοποιεί μιαν εικόνα από τη φουρτουνιασμένη θάλασσα, γιατί :
   α. η Αθήνα βρίσκεται κοντά στη θάλασσα.
   β. οι τραγικοί -και ο Σοφοκλής- μιλάνε πιο παραστατικά στους Αθηναίους, που είναι θαλασσινός λαός, με θαλασσινές εικόνες.
   γ. η θάλασσα εντυπωσιάζει.
   Να υπογραμμίσετε τη σωστή απάντηση.

3. Να συγκρίνετε το ψυχολογικό κλίμα (διάθεση-συναισθήματα) που επικρατεί στο Β' στάσιμο με εκείνο του Α' στάσιμου.

4. Πώς βλέπει ο χορός τον ρόλο του Δία;

5. Ποιες βασικές ιδέες εκφράζει ο χορός σ' αυτό το στάσιμο και ποια απ' αυτές θεωρείτε σημαντικότερη;

ΤΡΙΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (626-780)

Α' Σκηνή : στ. 627-765. Πρόσωπα : Κρέων- Αίμων-Χορός.

Στη σκηνή βρίσκονται ο Κρέων και ο *Χ*ορός. Από τη δεξιά πάροδο έρχεται ο Αίμων. *Η* άφιξή του δεν είναι εντελώς απρόσμενη· η αναφορά της *Ι*σμήνης (στ. 572) στο πρόσωπό του προοικονομεί τον ερχομό του.

626-630. ὅδε μὴν Αἵμων.....ὑπεραλγῶν (αλλά να κι ο Αίμονας.....χαμένο ταίρι)· ο Κορυφαίος, βλέποντας τον Αίμονα να έρχεται, διερωτάται για τις προθέσεις του.

631-634. τάχ' εἰσόμεσθα....φίλοι (αμέσως.....αγαπάς ακόμη)· ο Κρέων με τη διπλή ερώτηση προς τον Αίμονα : παιδί μου, μήπως άκουσες την τελεσίδικη ποινή.....μας αγαπάς ακόμη, υποδεικνύει το καθήκον του γιου προς τον πατέρα. Οι εκτιμήσεις του χορού και του Κρέοντα για τη στάση του Αίμονα είναι αντίθετες.

635-638. πάτερ, σός εἰμι.....ἡγουμένου· η απρόσμενη απάντηση του Αίμονα ξαφνιάζει και τον χορό και τον Κρέοντα. Οι μετοχές *ἔχων* και *ἡγουμένου* είναι δίσημες· υποθετικές κατά τον Αίμονα, αιτιολογικές κατά τον Κρέοντα. Η διπλή σημασία τους είναι στοιχείο της δραματικής τέχνης του ποιητή.

639. οὕτω γάρ.....ἔχειν· το *οὕτω γὰρ* στην αρχή του στίχου υποδηλώνει ότι ο Κρέων επιδοκιμάζει την απάντηση του Αίμονα.

640. γνώμης πατρῴας.....ἑστάναι· κατά τους Έλληνες ο σεβασμός των παιδιών προς τους γονείς ήταν ένα από τα θεμελιώδη καθήκοντά τους. Σύμφωνες με την αντίληψη αυτή είναι και οι απαιτήσεις του Κρέοντα από τον Αίμονα. Οποιαδήποτε άλλη στάση του Αίμονα θα θεωρηθεί απρεπής απέναντι στην πατρική εξουσία.

643-644. ὡς καὶ τὸν ἐχθρόν.....ἐξ ἴσου πατρί· για τους αρχαίους βασική ηθική αρχή ήταν : *φίλει τὸν φιλοῦντα καὶ μίσει τὸν μισοῦντα· γλυκὺν εἶναι φίλοις, ἐχθροῖς δὲ πικρόν.*

645-647. ὅστις δ' ἀνωφέλητα.....ἐχθροῖσιν γέλων· ο Κρέων πιστεύει ότι το κύρος του πατέρα συνδέεται με τη συμπεριφορά των παιδιών· ανάλογη άποψη απαντά και στον *Αἴαντα : οὔκουν γέλως ἥδιστος εἰς ἐχθροὺς γελᾶν;* (στ. *79).*

648-652. μή νύν ποτ'.....φίλος κακός· η προτροπή του Κρέοντα προς τον Αίμονα να περιφρονήσει την Αντιγόνη υποκρύπτει το μίσος και την αποστροφή του προς αυτήν. Θεωρεί την αγάπη προς τη γυναίκα δουλική υποταγή.

653-654. ἀλλὰ πτύσας....νυμφεύειν τινί· τραγική ειρωνεία (πρβλ. στ. *1232,* όπου ο Αίμων φτύνει τον πατέρα του), η οποία κορυφώνεται με τη φράση *ἐν Ἅιδου νυμφεύειν*· αυτός που τελικά θα νυμφευθεί στον Άδη είναι ο Αίμων (στ.*1240-41*) και όχι η Αντιγόνη, της οποίας κύριο μέλημα είναι η ταφή του αδελφού της και όχι ο γάμος.

655-658. ἐπεὶ γάρ.....ἀλλὰ κτενῶ· η *θρασύτητα* της Αντιγόνης, η οποία μόνη από όλους τους πολίτες παρακούει τη διαταγή του Κρέοντα, μειώνει το γόητρο του μονάρχη. Δεν μπορεί να δεχθεί την αμφισβήτηση της θέλησής του και μάλιστα από μια γυναίκα. Γι' αυτό και πρέπει να τιμωρηθεί σκληρά, γιατί, διαφορετικά, δε θα μπορούσε αυτός να κυβερνήσει. Η επιμονή του όμως αυτή θα αποδειχθεί μοιραία για τον ίδιο.

658-660. πρὸς ταῦτα.....ἔξω γένους· η περιφρονητική αναφορά στον Δία, τον προστάτη της όμαιμης συγγένειας, αποτελεί ύβρη και προοικονομεί τη σκηνή του Τειρεσία.

661-665. ἐν τοῖς γὰρ οἰκείοισιν.....ἐξ ἐμοῦ τυχεῖν· ο Κρέων δεν αντιλαμβάνεται το κίνητρο της πράξης της Αντιγόνης και θεωρεί τη στάση της ως προσπάθεια να επιβληθεί στους άρχοντες. Με τη φράση *οὐκ ἔστ' ἐπαίνου τυχεῖν* αποφεύγει να προκαλέσει περισσότερο τον χορό.

666-667. ἀλλ' ὃν πόλις....καὶ τἀναντία· πρόκειται για αναχρονισμό. Την εποχή του Κρέοντα οι άρχοντες είναι κληρονομικοί, ενώ την εποχή του Σοφοκλή εκλέγονται. Ο Κρέων, ανάγοντας τη βούλησή του σε νόμο της πόλης (πρβλ. στ. *738*), απαιτεί απόλυτη και χωρίς αμφισβήτηση υποταγή, ανεξάρτητα αν αυτό είναι δίκαιο ή άδικο (πρβλ. Τραγ. Αδέσπ. *436* : *δοῦλε δεσποτῶν, ἄκουε καὶ δίκαια κἄδικα. κρεισσόνων γὰρ καὶ δίκαια κἄδικ' ἔστ' ἀκουστέα).* Η αντίληψή του αυτή προκαλεί το δημοκρατικό αίσθημα των Αθηναίων.

669. καλῶς μέν.....θέλειν· αναχρονισμός· αυτό ισχύει στη δημοκρατία, ενισχύει όμως τις απόψεις του Κρέοντα για την πειθαρχία.

671. μένειν δίκαιον παραστάτην· είναι ο γενναίος συμπολεμιστής· ανάλογος είναι ο όρκος των Αθηναίων εφήβων : *Οὐ καταισχυνῶ ὅπλα τὰ ἱερά, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ὅτῳ ἂν στοιχήσω*

672-676. ἀναρχίας δέ.....ἡ πειθαρχία· ο Κρέων με τη λέξη *ἀναρχία* εννοεί την ανυπακοή στους νόμους και επισημαίνει με έμφαση τις συνέπειες της αναρχίας. (πρβλ. Αισχύλου *Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας*, 225 : *πειθαρχία ἐστι τῆς εὐπραξίας μήτηρ, γυνὴ Σωτῆρος.*

679-680. κρεῖσσον γάρ.....καλοίμεθ' ἄν· ο Κρέων θεωρεί ταπεινωτικό για τον ανδρισμό του να υποκύψει σε μια γυναίκα (πρβλ. στ. *484, 525*). Χαρακτηριστική η καχυποψία του να βλέπει παντού συνωμοσίες.

681-682. ἡμῖν μέν,...δοκεῖς πέρι· ο χορός, με την παρέμβασή του, επιδοκιμάζει τα λόγια του Κρέοντα, όπως έκανε και προηγουμένως *νόμῳ δὲ χρῆσθαι παντί, τοῦτ'ἔνεστί σοι* (στ. 213), όταν του αναγνώρισε το δικαίωμα να αποφασίζει για όλους και για όλα. Δεν εκφράζει φανερά την αντίθεσή του, αλλά τη διατυπώνει με τρόπο υποθετικό.

683-684. πάτερ, θεοί.....ὑπέρτατον· ο Αίμων, με λεπτότητα, αντιπαραθέτει στην πατρική σκληρότητα τη φρόνηση, την οποία θεωρεί ως το μεγαλύτερο αγαθό. Τα επιχειρήματα, με τα οποία εκφράζει την αντίθεσή του στον πατέρα του, στηρίζονται στη γνωμολογική αυτή διατύπωση για τη δύναμη της φρόνησης.

687. γένοιτο.....καλῶς ἔχον· με τη δυνητική και αόριστη διατύπωση ο Αίμων αμφισβητεί, με ευπρέπεια και σεβασμό, την εσφαλμένη απόφαση του Κρέοντα να καταδικάσει την Αντιγόνη. Η σχετικότητα της γνώσης : *κανένας δεν τα γνωρίζει όλα* και η παραδοχή της γνώμης του άλλου είναι στοιχεία διαλόγου και δημοκρατίας, που απηχούν τη διδασκαλία των σοφιστών.

692. ἐμοὶ δ' ἀκούειν ἔσθ' ὑπὸ σκότου τάδε· η έλλειψη δημόσιας κριτικής υποδηλώνει τον φόβο που προκαλεί η εξουσία του Κρέοντα. Την αντίδραση της κοινής γνώμης στην απόφαση του Κρέοντα πληροφορείται ο Αίμων, ο οποίος, με μετριοφροσύνη, του αντιτάσσει τους κινδύνους που θα διατρέξει, αν δεν αλλάξει γνώμη.

693-695.τὴν παῖδα ταύτην.....φθίνει· παρά τη συναισθηματική του φόρτιση ο Αίμων, αποφεύγει να αναφέρει το όνομα της Αντιγόνης και παρουσιάζει με έντεχνο τρόπο τις απόψεις του ως γνώμη των άλλων. Η θετική στάση της πόλης για την πράξη της Αντιγόνης προβάλλεται με τη συσσώρευση των υπερθετικών *ἀναξιωτάτη, κάκιστ', εὐκλεεστάτων.*

699. οὐχ ἥδε χρυσῆς ἀξία τιμῆς λαχεῖν· τη γνώμη του λαού, που διαμαρτύρεται για την παράβαση του άγραφου δικαίου, συμμερίζεται και ο Αίμων. Χωρίς να εκδηλώνει φανερά τη θέση του, με την ευθεία ερώτηση, εκβιάζει καταφατική απάντηση, θεωρώντας το έργο της Αντιγόνης άξιο *χρυσῆς τιμῆς.*

700. τοιάδ'ἐρεμνή.....φάτις· η σκοτεινή φήμη που κυκλοφορεί (*ὑφέρπει*) στην πόλη της Θήβας υποδηλώνει τον φόβο που προκαλεί στους πολίτες η αυταρχική εξουσία του Κρέοντα. Η κατάσταση αυτή έρχεται σε αντίθεση με το δημοκρατικό φρόνημα των Αθηναίων. Κατά τον (Bowra) : «Ο Σοφοκλής χρησιμοποιεί με δραματικό τρόπο εκείνο που ο Αισχύλος είχε διαπιστώσει, όταν έλεγε ότι τα οργισμένα λόγια των πολιτών εκπληρώνουν το καθήκον μιας δημόσιας κατάρας».

701-706. ἐμοὶ δὲ σοῦ πράσσοντος.....τοῦτο ὀρθῶς ἔχειν· ο Αίμων, για να αποφύγει τη μομφή του πατέρα του, ότι ο έρωτας υποκινεί τις σκέψεις του, τον διαβεβαιώνει για την αγάπη και την αφοσίωσή του προς αυτόν. Προκειμένου να μαλακώσει την ισχυρογνωμοσύνη του και να καταλήξει στην έμμεση προειδοποίηση *μὴ νῦν ἐν ἤθος μοῦνον ἐν σαυτῷ φόρει*, προβάλλει ως βασική του μέριμνα την ευτυχία και την καλή φήμη του πατέρα του.

707-709. ὅστις γὰρ αὐτός.....ὤφθησαν κενοί· η διατύπωση του αιτήματος του Αίμονα για τη σωτηρία της Αντιγόνης προετοιμάζεται κατάλληλα με μια σειρά γνωμολογίες : η σωστή σκέψη, η ευφράδεια του λόγου και ο χαρακτήρας αποτελούν τα βασικά στοιχεία του ήθους ενός ανθρώπου. Έτσι και οι πράξεις του είναι ανάλογες με το ήθος του.

711. τὸ μὴ τοίνυν ἄγαν· η φράση έχει μεταφορική και αλληγορική σημασία· είναι παρμένη από τις χορδές του τόξου ή των μουσικών οργάνων. Η αντίληψη πως οτιδήποτε ξεπερνά το μέτρο και φτάνει στην υπερβολή είναι επικίνδυνο, είναι κοινή για τους αρχαίους Έλληνες. Σύμφωνα με αυτή ο άνθρωπος, ή από τον φθόνο των θεών για την επιτυχία του ή από δικά του σφάλματα, εξαιτίας της αλαζονείας του, οδηγείται στην ύβρη που προκαλεί την τραγική του συντριβή. (πρβλ. στ. *127-128*).

712-717. ὁρᾷς παρὰ ῥείθροισι.....ναυτίλλεται· ο Αίμων με μεταφορικές φυσικές εικόνες, προοικονομεί παραστατικά τη συντριβή του Κρέοντα, αν δεν υποχωρήσει στην οργή του. Ο άνθρωπος οφείλει απέναντι στις ανώτερες δυνάμεις να μη ξεπερνά το μέτρο της ανθρώπινης φύσης του, αλλά να υποχωρεί, γιατί δε θα βγει νικητής από τη σύγκρουση αυτή (πρβλ. και στ. *67-68*).

718. **ἀλλ'εἶκε θυμῷ καὶ μετάστασιν δίδου·** ο Αίμων πιστεύει ότι ο θυμός είναι η αιτία της εμμονής του Κρέοντα να καταδικάσει την Αντιγόνη. Οφείλει να αναθεωρήσει την απόφασή του και να μη φτάσει στα άκρα, γιατί η αλαζονεία του αποτελεί ύβρη προς τους θεούς.

719-721. **γνώμη γὰρ εἴ τις...ἐπιστήμης πλέων·** με μετριοφροσύνη και λεπτότητα ο Αίμων αντιτάσσει στην παντογνωσία του Κρέοντα τη σχετικότητα της γνώσης.

722 -723. **εἰ δ' οὖν.....καλὸν τὸ μανθάνειν·** ο Αίμων, με το σχήμα αποσιώπησης *εἰ δ' οὖν...* (ἔφυ *τοιοῦτος)*, προειδοποιεί με ήπιο τρόπο τον πατέρα του να μην ενεργήσει με αφροσύνη.

724-725. **ἄναξ, σέ τ'.....εἴρηται διπλῇ·** η επιφυλακτική και διαλλακτική παρέμβαση του χορού έρχεται σε αντίθεση με την προηγούμενη θέση του να αποδεχθεί τις απόψεις του Κρέοντα (στ. *681-682*).

726-765. Η κλιμάκωση των αντιθέσεων Κρέοντα-Αίμονα οδηγείται με επιδεξιότητα στην απόλυτη ρήξη. Η σύγκρουση που ακολουθεί είναι ζωηρή και ταυτόχρονα δραματική και τραγική. Ο διάλογος αυτός λέγεται *αγωνιστικός* (Αριστ. *Ρητορική, 1413b8*). Αξιοπρόσεκτη η συμμετρία του λόγου ανάμεσα στους δύο άνδρες.

726-727. **οἱ τηλικοίδε.....τὴν φύσιν·** ο Κρέων, με τη χρήση του πληθυντικού *τηλικοίδε*, θεωρεί ότι ο Αίμων με τις υποδείξεις του προσβάλλει όχι μόνον αυτόν αλλά και όλους τους συνομηλίκους του.

728-729. **μηδὲν τὸ μὴ δίκαιον.....ἢ σκοπεῖν·** η ωριμότητα και η σύνεση, κατά τον Αίμονα, δε βρίσκονται στα χρόνια αλλά στα έργα.

730-731. **ἔργον....τοὺς κακούς·** η σαρκαστική διάθεση του Κρέοντα, με την επανάληψη της λέξης *ἔργον*, έρχεται σε αντίθεση με την ήρεμη απάντηση του Αίμονα.

732. **οὐχ ἥδε γὰρ τοιᾷδ' ἐπείληπται νόσῳ·** ο Κρέων θεωρεί την πράξη της Αντιγόνης *νόσο*. Άρα και ο Αίμων, αφού παίρνει το μέρος της, δε σκέπτεται σωστά, γιατί έτσι τιμά τους κακούς.

733-735. **οὔ φησι Θήβης.....ὡς ἄγαν νέος;** Η ιδεολογική αντιπαράθεση Αίμονα-Κρέοντα για τον ρόλο της κοινής γνώμης αποτελεί δραματικό στοιχείο. Ο Αίμων επικαλείται τη μαρτυρία της πόλης όχι μόνο για την αθωότητα της Αντιγόνης αλλά και για τη φήμη της. Ο Κρέων, αλαζονικά, αρνείται να δεχθεί τις απόψεις της κοινής γνώμης.

736-738. **ἄλλῳ γάρ.....νομίζεται·** η αντίληψη του Κρέοντα ότι η πόλη είναι δική του θυμίζει απαίτηση τυράννων και αντιτίθεται στο δημοκρατικό ήθος των Αθηναίων, το οποίο εκφράζει ο Αίμων.

739. **καλῶς ἐρήμης γ' ἂν σὺ γῆς ἄρχοις μόνος·** ο ειρωνικός τόνος του Αίμονα υποδηλώνει ότι δεν ελπίζει να μεταπείσει πλέον τον πατέρα του. Με τη διάσταση πατέρα και γιου στις πολιτικές απόψεις διαγράφεται το ήθος του καθενός.

740-741. ὅδ', ὡς ἔοικε.....προκήδομαι· η ειρωνική ανταπάντηση του Κρέοντα κάνει τον Αίμονα να χάσει την αυτοκυριαρχία του και να μιλήσει προσβλητικά για τον πατέρα του.

742-745. ὦ παγκάκιστε.....τὰς θεῶν πατῶν· κατά τον Lesky «η κλιμάκωση της σύγκρουσης φτάνει στην κορύφωσή της. Ο Κρέων υπερασπίζεται την τιμή των δεσποτικών αξιωμάτων του, ενώ ο Αίμων τον μέμφεται ότι ποδοπάτησε τον σεβασμό των θεών». Η ασέβεια όμως αυτή προς τους θεούς αποτελεί ύβρη, η οποία θα τον οδηγήσει στην καταστροφή.

746. ὦ μιαρὸν ἦθος καὶ γυναικὸς ὕστερον· η έλλειψη επιχειρημάτων οδηγεί τον Κρέοντα σε ύβρεις εναντίον του γιου του.

747-749. οὔ τἂν ἕλοις.....τῶν νερτέρων· ο Αίμων δεν παρακολουθεί τον πατέρα του στις ύβρεις, αλλά μεταφέρει την αντιπαράθεση σε ηθικό επίπεδο. Με το πολυσύνδετο *καὶ-κἀμοῦ-καὶ* υποδηλώνει για ποιους ενδιαφέρεται.

750. ταύτην ποτ' οὐκ ἔσθ' ὡς ἔτι ζῶσαν γαμεῖς· η απειλή του Κρέοντα είναι αποτέλεσμα της ταραχής του. Η φράση *ἔτι ζῶσαν* υποκρύπτει τραγική ειρωνεία και προοικονομεί τον «γάμο» του Αίμονα με τη νεκρή Αντιγόνη (στ. *1240-1*).

751. ἤδ' οὖν θανεῖται καὶ θανοῦσ' ὀλεῖ τινα· ο Κρέων νομίζει ότι η απειλή του Αίμονα απευθύνεται σ' αυτόν. Η δισημία της φράσης *ὀλεῖ τινα* είναι στοιχείο της δραματικής τέχνης του Σοφοκλή.

754-755. κλαίων φρενώσεις.....εὖ φρονεῖν· η σύγκρουση επικεντρώνεται στο θέμα της φρόνησης. Ο Αίμων μιλάει ακόμη με σεβασμό στον πατέρα του, παρά την έλλειψη αυτοκυριαρχίας. Η φράση *κλαίων φρενώσεις* είναι ανάλογη με το *κλαύσῃ ἢ οἰμώξῃ* που λεγόταν για τους δούλους, όταν επρόκειτο να τους τιμωρήσουν.

756. γυναικὸς ὢν δούλευμα, μὴ κώτιλλέ με· στους τραγικούς ήταν σύνηθες να χρησιμοποιούν σχήμα μετωνυμίας, για να δηλώσουν το αφηρημένο (*δούλευμα*) αντί για το συγκεκριμένο (*δοῦλε*). Ο Κρέων θεωρεί κολακεία την προσφώνηση του Αίμονα *πατὴρ*.

758-761. ἄληθες; ἀλλ' οὐ.....τῷ νυμφίῳ· η επίκληση των θεών από τον Κρέοντα και η απειλή ότι θα σκοτώσει την Αντιγόνη μπροστά στα μάτια του Αίμονα δείχνουν την οργή του, που είναι αποτέλεσμα της περιφρονητικής στάσης του γιου του.

762-765. οὐ δῆτ' ἔμοιγε,.....μαίνῃ ξυνών· η συσσώρευση των συνωνύμων (*τοὐμὸν κρᾶτα, προσόψει ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρῶν*) οφείλεται στο πάθος και την οργή του Αίμονα εναντίον του πατέρα του. Αποφασισμένος να σταθεί δίπλα στην Αντιγόνη και να πεθάνει μαζί της, αποχωρεί από τη σκηνή με δραματικό τρόπο.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ποια στοιχεία προωθούν τη δράση, εξωτερική και εσωτερική, στον διάλογο του Αίμονα με τον Κρέοντα; (βλ. λ. **δράση,** Λεξικό βασικών θεατρικών όρων).

2. Οι απόψεις του Κρέοντα για την υπακοή των παιδιών προς τους γονείς εκφράζουν τις γενικότερες αντιλήψεις των Αθηναίων για το ήθος των παιδιών. Ποιες είναι αυτές και με ποιο τρόπο δίνονται;

3. Ο Κρέων διατυπώνει τις απόψεις του για την πειθαρχία· ποιες είναι αυτές, τι θέλει να επιτύχει και ποιον αντίκτυπο θα είχαν στους Αθηναίους θεατές;

4. Ο Αίμων δεν παίρνει αμέσως τη θέση της Αντιγόνης από την αρχή, αλλά παρουσιάζει την πόλη να υπερασπίζεται την πράξη της· για ποιους λόγους;

5. Με ποια επιχειρήματα ο Αίμων προσπαθεί να αντικρούσει τις απόψεις του Κρέοντα για την τιμωρία της Αντιγόνης;

6. Ποιες βασικές αρετές διακρίνονται στο ήθος του Αίμονα; Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η σημαντικότερη και γιατί;

7. Ο Κρέων πιστεύει ότι το κύρος του πατέρα κρίνεται από :
   α. τη γενικότερη συμπεριφορά των παιδιών ☐
   β. την επιβολή της θέλησής του στα παιδιά ☐
   γ. την τυφλή υποταγή των παιδιών ☐
   Να σημειώσετε με Χ τη σωστή απάντηση στο αντίστοιχο τετράγωνο.

8. Να σημειώσετε Χ στο σωστό ή λάθος, αν θεωρείτε ότι η αντίστοιχη απάντηση είναι σωστή ή λανθασμένη :

	Σωστό	Λάθος
α. Ο Αίμων εισέρχεται από την αριστερή πάροδο	☐	☐
β. Η άφιξη του Αίμονα είναι εντελώς απρόσμενη	☐	☐
γ. Η εκτίμηση του χορού και του Κρέοντα για τη στάση του Αίμονα είναι ίδια	☐	☐
δ. Ο Κρέων επιδοκιμάζει τη στάση του Αίμονα να σώσει την Αντιγόνη	☐	☐
ε. Ο χορός άμεσα αποδοκιμάζει τις απόψεις του Κρέοντα περί πειθαρχίας και αναρχίας	☐	☐

9. Με ποιο τρόπο ο Αίμων προετοιμάζει το αίτημά του για τη σωτηρία της Αντιγόνης;
   α. με λογικά επιχειρήματα ☐
   β. με συναισθηματικά επιχειρήματα ☐
   γ. με σειρά γνωμολογικού περιεχομένου λόγων ☐
   δ. με άμεση έντονη διαμαρτυρία ☐
   ε. με έντεχνο τρόπο, ως απαίτηση της πόλης ☐
   Να σημειώσετε με Χ τις σωστές απαντήσεις στα αντίστοιχα τετραγωνίδια.

10. Η κλιμάκωση των αντιθέσεων Κρέοντα και Αίμονα οδηγεί στη μεταξύ τους ρήξη. Να καταγράψετε τα στοιχεία της ρήξης αυτής που διαγράφουν το ήθος των δύο ανδρών.

11. Ποιος είναι ο ρόλος του χορού στη σκηνή αυτή;

12. Να καταγραφούν τα τριτόκλιτα ουσιαστικά των στίχων *639-654*· να γραφούν στην ονομαστική και γενική του αριθμού που βρίσκεται το καθένα.

13. Στους στίχους *655-665* να εντοπίσετε τα συνηρημένα ρήματα, που βρίσκονται σε οποιαδήποτε έγκλιση, και να γράψετε το β΄ ενικό πρόσωπο όλων των εγκλίσεων στο χρόνο και τη φωνή που βρίσκεται το καθένα.

14. Να σημειώσετε, στηριζόμενοι στους στίχους *703-723*, Χ στη στήλη : Σωστό ή Λάθος, αν νομίζετε ότι η αντίστοιχη πρόταση είναι σωστή ή λανθασμένη.

	Σωστό	Λάθος
α. *πατρὸς* : είναι ουσιαστικό γ΄ κλίσεως συγκοπτόμενο	☐	☐
β. *ὁρᾷς* : είναι β΄ ενικό υποτακτικής ενεστώτα ενεργ. φωνής του ρ. *ὁρῶ*	☐	☐
γ. *ναὸς* : είναι ονομαστ. ενικού του ουσ. *ὁ ναὸς*	☐	☐
δ. *ὅστις* : είναι αόρ. αντων. αρσεν. γένους	☐	☐
ε. *δίδου* : είναι β΄ ενικό προστ. ενεστ. μέσης φωνής του ρ. *δίδωμι*.	☐	☐

15. Στους στίχους *683-702* να εντοπίσετε τα ουσιαστικά που βρίσκονται σε γενική και λειτουργούν ως ετερόπτωτοι προσδιορισμοί.

Β΄ Σκηνή : στ. 766-780. Πρόσωπα : Κρέων-Χορός.

Ο Αίμων αποχωρεί οργισμένος. Ο Κρέων, παρά την αρχική του σκληρότητα, μετά την παρέμβαση του χορού, αλλάζει την αρχική του απόφαση. Απαλλάσσει την Ισμήνη, ενώ την Αντιγόνη καταδικάζει σε θάνατο από πείνα.

766-767. ἀνήρ, ἄναξ,..... ἀλγήσας βαρύς· ο χορός, βλέποντας την οργή του Αίμονα, εκφράζει την ανησυχία του για το πώς θα αντιδράσει πάνω στην απόγνωσή του (πρβλ. και *Οἰδ. Τύραν.* στ. *1073-1075*).

768-771. δράτω, φρονείτω..... εὖ γὰρ οὖν λέγεις· η ταραχή και το πάθος του Κρέοντα φαίνονται με το ασύνδετο σχήμα *δράτω, φρονείτω*. Η παρέμβαση του χορού κάμπτει την ισχυρογνωμοσύνη του Κρέοντα. Πολύ γρήγορα ανακαλεί την απόφασή του για καταδίκη της Ισμήνης και την απαλλάσσει.

772-780. μόρῳ δὲ ποίῳ.....τὰν Ἅιδου σέβειν· η απειλή του Κρέοντα είναι ότι θα κλείσει την Αντιγόνη ζωντανή σε λιθόκτιστο τάφο και θα της δώσει λίγη τροφή, για να αποφύγουν ο ίδιος και η πόλη το μίασμα.

774. κρύψω πετρώδει.....κατώρυχι· η *πετρώδης κατῶρυξ* είναι υπόγειος θολωτός τάφος χτισμένος με πέτρες σε ένα μέρος που το έσκαβαν κυκλικά.

775. ὡς ἄγος μόνον προθείς· κατά τους αρχαίους η καταδίκη σε θάνατο από πείνα τιμωρούνταν από τους θεούς ως ανοσιούργημα· γι' αυτό και έδιναν λίγη τροφή σ' αυτόν που φυλάκιζαν, για να πεθάνει.

777. ὃν μόνον σέβει θεῶν· η Αντιγόνη, κατά τον Κρέοντα, σέβεται μόνο τον Άδη, επειδή έπραξε το θρησκευτικό καθήκον προς τον Πολυνείκη.

779-780. ἢ γνώσεται γοῦν....τὰν Ἅιδου σέβειν· με σαρκασμό και ειρωνεία ο Κρέων φτάνει στο αποκορύφωμα της ύβρης του προς τους θεούς. Έτσι προετοιμάζεται η συντριβή. Μετά από αυτά ο Κρέων εισέρχεται στο ανάκτορο, για να δώσει τις σχετικές οδηγίες για την φυλάκιση της Αντιγόνης.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ποιο αποτέλεσμα είχε η παρέμβαση του χορού, μετά τη σύγκρουση Αίμονα και Κρέοντα;

2. Ο Κρέων υποχωρεί από την αρχική του θέση για καταδίκη των δύο αδελφών, γιατί:
   α. επιδιώκει να αποφύγει το μίασμα ☐
   β. επηρεάστηκε από τις απειλές του Αίμονα ☐
   γ. φοβήθηκε την οργή των θεών ☐
   δ. κατάλαβε ότι διέπραξε *ὕβριν* ☐
   Να σημειώσετε με Χ τις σωστές απαντήσεις.

3. Πώς διαγράφεται το ήθος του Κρέοντα στη σκηνή αυτή;

4. Να συμπληρώσετε τα κενά με τον ορθό τύπο των λέξεων που βρίσκονται στην παρένθεση :
   α. *Κρέων.....(ἄγω,* μετοχή αορ. β΄*) ζῶσαν τὴν Ἀντιγόνην..... (κρύπτω,* οριστική αορίστου*) ἐν πετρώδει κατώρυχι.*
   β. *Ἀντιγόνη.....(γιγνώσκω,* οριστική αορίστου β΄*) ἐν Ἅιδου ὅτι πόνος περισσός .....(εἰμί,* ευκτ. ενεστ.*) τὰν Ἅιδην σέβειν.*

5. Με ποιες λέξεις της σκηνής αυτής συνδέονται ετυμολογικά οι παρακάτω λέξεις : πρόθεση, δράμα, αλλαγή, αγωγή, επιτυχία, αίτηση, πρόσφυγας, βούλευμα, κατανοητικός.

ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (781-800)

Το τρίτο στάσιμο περιλαμβάνει ένα στροφικό σύστημα. Μετά την απειλητική αποχώρηση του Αίμονα, ο χορός, με αφορμή τη σύγκρουση Κρέοντα και Αίμονα, τραγουδάει την ακατανίκητη δύναμη του έρωτα. Πιστεύει ότι η συμπεριφορά του Αίμονα οφείλεται στον έρωτά του για την Αντιγόνη.

στροφή

781-786. Ἔρως ἀνίκατε.....ἐν ἀγρονόμοις αὐλαῖς (*έρωτα....τα κατώφλια*)· ο ποιητής ψάλλει τις ιδιότητες του Έρωτα, ως δύναμης δημιουργικής για τη ζωή. Με εικόνες χρωματισμένες με ποιητικά επίθετα και ρήματα κινητικά, αποδίδει τη δύναμη του φτερωτού θεού. Η εικόνα του ανίκητου θεού προκαλεί θαυμασμό αλλά και φόβο.

787-790. καί σ' οὔτ' ἀθανάτων.....μέμηνεν (*κανείς δε σου γλυτώνει...και το μανίζεις*)· σημαντική ψυχολογική παρατήρηση. Το ερωτικό πάθος κάνει τόσο τους θεούς όσο και τους ανθρώπους να χάνουν τα λογικά τους. Με τον τρόπο αυτό ο χορός επιδιώκει να μειώσει την ευθύνη του Αίμονα.

αντιστροφή

791-794. σὺ καὶ δικαίων.....ἔχεις ταράξας (*εσύ των δικαίων....μέσα σ'αυτό το σόι*)· υπαινιγμός στη διαμάχη πατέρα και γιου. Οι πρώτοι στίχοι της αντιστροφής αποτελούν φυσικό επακόλουθο του προηγούμενου ρήματος *μέμηνεν* (μανίζεις). Η δύναμη του έρωτα έκανε τον Αίμονα να χάσει τα λογικά του και να συγκρουστεί με τον πατέρα του.

795-800. νικᾷ δ' ἐναργής.....θεὸς Ἀφροδίτα (*της γόνιμης νύφης....περιπαίζει*)· ο Έρωτας, ως συμπάρεδρος των μεγάλων θεσμών του κόσμου, έχει τη δύναμη που έχουν οι αιώνιοι φυσικοί και ηθικοί νόμοι να ρυθμίζουν την φυσική τάξη του σύμπαντος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Πώς εξηγείτε το τραγούδι του χορού για τον έρωτα τη στιγμή αυτή;

2. Ο ποιητής παρουσιάζει τον έρωτα ως δύναμη δημιουργική αλλά και καταστροφική. Με ποια εκφραστικά μέσα αποδίδει τα γνωρίσματά του αυτά;

3. Ο χορός υμνεί τον έρωτα, γιατί θέλει :
   α. να τονίσει τη δύναμή του
   β. να δικαιολογήσει την πράξη του Αίμονα
   γ. να προβάλει τα προσωπικά του συναισθήματα για τον έρωτα
   δ. να μειώσει τη συναισθηματική φόρτιση των θεατών
   Να υπογραμμίσετε τις σωστές, κατά τη γνώμη σας, απαντήσεις και να τις δικαιολογήσετε.

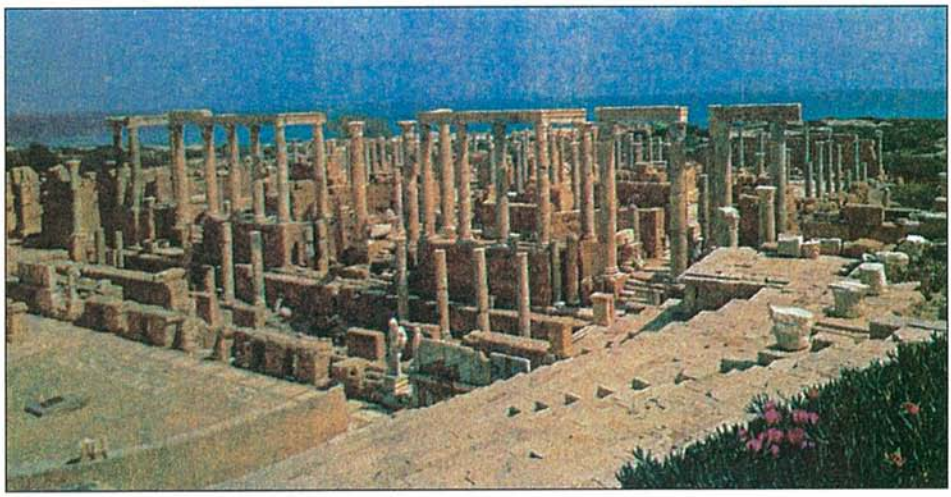

20. Leptis magna (Β. Αφρική), Το Θέατρο, 1ος-2ος αι. μ.Χ (Φωτ. Αρχείο Renè Percheron).

ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (801-943)

Α' Σκηνή : στ. 801-882. Κομμός. Πρόσωπα : Αντιγόνη-Χορός.

«Κομμὸς δὲ θρῆνος κοινὸς χοροῦ καὶ ἀπὸ σκηνῆς»
Αριστ. Περὶ Ποιητικῆς 1452b

Η πρώτη σκηνή περιλαμβάνει τον κομμό, θρηνητικό τραγούδι, που ψάλλει η Αντιγόνη με τον κορυφαίο του χορού. Η Αντιγόνη θρηνώντας την κακή της μοίρα, αφού δεν πρόλαβε να χαρεί τον έρωτα και την ομορφιά της ζωής, απευθύνει τελευταίο χαιρετισμό στους κατοίκους της Θήβας και οδηγείται στον τάφο. Αποτελείται από δύο στροφικά συστήματα και μία σύντομη επωδό.

801-805. νῦν δ' ἤδη 'γὼ καὐτὸς....ἀνύτουσαν (*τώρα κι εγώ....κοινό κοιμητήρι*)· το τμήμα αυτό αποτελεί τη μετάβαση από το τρίτο στάσιμο στον κομμό του τετάρτου επεισοδίου και προετοιμάζει συναισθηματικά τους θεατές για τον θρήνο της Αντιγόνης. Ο χορός, καθώς βλέπει την Αντιγόνη να οδηγείται στον τάφο, ξεσπά σε κλάμα και τάσσεται στο πλευρό της.

Α' Σύστημα
στροφή α'

806-816. ὁρᾶτ' ἔμ', ὦ γᾶς.....νυμφεύσω (*ω πολίτες.....δίπλα θα σταθώ*)· ο Σοφοκλής παρουσιάζει την ηρωίδα με ανθρώπινα συναισθήματα και αδυναμίες και όχι ως υπεράνθρωπο ον, αναίσθητο στον πόνο και στις χαρές της ζωής. Κατά τον Lesky «το μεγαλείο της θυσίας αποκαλύπτεται απόλυτα μόνον εδώ, όπου βλέπουμε τον ανθρώπινο πόνο που συνεπάγεται. Ακριβώς το γεγονός ότι η Αντιγόνη συνειδητοποιεί την πληρότητα της ζωής που θυσιάζει, τη μετατρέπει στη μορφή εκείνη που, πέρα από την άκαμπτη τήρηση μιας αρχής, κερδίζει το ανάστημά της μέσα στον χώρο των ζωντανών»

817-822. οὐκοῦν κλεινή.....καταβήση (*ξακουστή.....στον Άδη*)· ο χορός, στην προσπάθειά του να παρηγορήσει την Αντιγόνη, της υπενθυμίζει τη δόξα της πράξης της, γιατί με τη θέλησή της παραβίασε τη διαταγή του Κρέοντα, αν και γνώριζε ότι την περίμενε ο θάνατος. Η Αντιγόνη εκλαμβάνει τα λόγια του ως ειρωνείες. Ο χορός όμως δεν έχει τέτοια πρόθεση.

αντιστροφή α'

823-833. ἤκουσα δὴ λυγροτάταν.....κατευνάζει (*άκουσα.....με βυθίζει*)· ο θρήνος της γίνεται οξύτερος, όταν ο χορός της υπενθύμισε την περίπτωση της Νιόβης που είχε την ίδια τύχη με τη δική της. Η Νιόβη είχε παντρευτεί τον βασιλιά της Θήβας Αμφίονα. Επειδή όμως καυχήθηκε στη Λητώ για την πολυτεκνία της, ο Απόλλωνας και η Άρτεμη την τιμώρησαν, σκοτώνοντας τα παιδιά της. Έπειτα επέστρεψε στο πατρικό της σπίτι στο Σίπυλο της Φρυγίας, και κει παρακάλεσε τον Δία να τη μεταμορφώσει σε βράχο.

834-838. ἀλλὰ θεός τοι.....ἔπειτα θανοῦσαν (*ήταν όμως θεά....και πεθαμένη*)· δεύτερη άστοχη προσπάθεια του χορού να μετριάσει τον πόνο της Αντιγόνης. Η Αντιγόνη παρομοιάζει τον εαυτό της με τη Νιόβη, πράγμα που δε δέχεται ο χορός. Αντίθετα την μακαρίζει για την τύχη της, αφού έχει το ίδιο τέλος με μια θεά.

Β' Σύστημα

στροφή β'

839-844. οἶμοι γελῶμαι. Τί με,.....πολυκτήμονες ἄνδρες (*ώχου, με περιπαίζουν!....της πόλης μου*)· η Αντιγόνη αποκρούει την προσπάθεια του χορού να την παρηγορήσει, γιατί τη θεωρεί ειρωνεία και εμπαιγμό. Το παράπονό της εκφράζεται με επικλήσεις προς τους θεούς και τους Θηβαίους, ερωτήσεις, αποστροφές και αρνητικές προτάσεις. Η αίσθηση ότι αδικείται κορυφώνει τον πόνο της.

847-848. οἷα φίλων ἄκλαυτος....τάφου ποταινίου (*πως από φίλους άκλαφτη.... φυλακή χωμένη*)· η αίσθηση της Αντιγόνης ότι τις τελευταίες στιγμές έχει εγκαταλειφθεί από όλους επιτείνει την τραγικότητά της. Μόνη έκανε την ταφή, μόνη προχωρεί προς τον πέτρινο τάφο.

853-855. προβᾶσ' ἐπ' ἔσχατον.....προσέπεσας, ὦ τέκνον (*σκαρφάλωσες..... παραπάτησες*)· αντιφατική η άποψη του χορού ότι η πράξη της Αντιγόνης είναι ευσεβής προς τους θείους νόμους αλλά ασεβής προς τους νόμους της πολιτείας.

856. πατρῷον δ' ἐκτίνεις τιν' ἆθλον (*του πατέρα σου πληρώνεις μέγα κρίμα*)· κατά τον χορό η Αντιγόνη ουσιαστικά τιμωρείται για τις πατρικές αμαρτίες και όχι μόνο γιατί παραβίασε τη διαταγή του Κρέοντα.

αντιστροφή β'

857-861. ἔψαυσας ἀλγεινοτάτας.....Λαβδακίδαισιν (*άγγιξες....γενιά του Λαβδάκου*)· η πικρή ανάμνηση της τραγικής μοίρας της οικογένειάς της προκαλεί νέο θρήνο στην Αντιγόνη.

862-871. ἰὼ ματρῷαι λέκτρων.....κατήναρές με (*ώχου ντροπές.....να με σκοτώσεις*)· η αναφορά στις οικογενειακές συμφορές, παλιές και νέες, επιτείνει την τραγικότητα της ηρωίδας. Ο γάμος του Πολυνείκη με την κόρη του Άδραστου είναι αιτία των νέων συμφορών.

872-875. σέβειν μὲν εὐσέβειά τις.....ὤλεσ' ὀργὰ (*καλός ο σεβασμός.....αυτόνομη πορεία*)· ο χορός πιστεύει ότι η Αντιγόνη είναι ένοχη, γιατί αυθαίρετα παραβίασε τη διαταγή του Κρέοντα. Η νομιμοφροσύνη του χορού στην εξουσία του Κρέοντα αντιτίθεται στο ήθος της Αντιγόνης.

επωδός

876-882. ἄκλαυτος, ἄφιλος,.....φίλων στενάζει (*άκλαφτη.....κανείς δε στενάζει*)· ο κομμός κλείνει με δραματική επανάληψη του θρήνου από την Αντιγόνη. Τα ασύνδετα και τα πολλά επίθετα εξαίρουν το μέγεθος της θυσίας και του πάθους. Αξιοσημείωτη η τραγική ειρωνεία στη φράση *οὐδείς φίλων στενάζει.*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ο Σοφοκλής στον κομμό παρουσιάζει την ανθρώπινη πλευρά της Αντιγόνης. Ποια είναι τα στοιχεία που προβάλλουν αυτή την πλευρά;

2. Ο παρηγορητικός λόγος του χορού στο α΄ στροφικό σύστημα :
   α. ανακουφίζει την Αντιγόνη ☐
   β. επιτείνει τον θρήνο της ☐
   γ. δε φέρνει κανένα αποτέλεσμα ☐
   δ. προκαλεί την αγανάκτηση της Αντιγόνης ☐
   Να σημειώσετε με Χ τις σωστές απαντήσεις.

3. Γιατί η Αντιγόνη θεωρεί ειρωνεία την προσπάθεια του χορού να την παρηγορήσει;

4. Να εντοπίσετε το τραγικό στοιχείο στον κομμό.

5. Πώς εξηγείται ο θρήνος της Αντιγόνης, τη στιγμή που η ταφή του αδερφού της ήταν συνειδητή επιλογή της;

6. Η Αντιγόνη σ' όλη τη σκηνή του κομμού παρουσιάζεται να έχει εγκαταλειφθεί από όλους. Αυτό φαίνεται από το ότι :
   α. δεν παρευρίσκεται κοντά της ούτε η Ισμήνη ούτε ο Αίμων ☐
   β. την ειρωνεύεται ο χορός, όπως πιστεύει η ίδια ☐
   γ. δεν την βοηθούν ούτε οι θεοί, παρά την ευσεβή της πράξη ☐
   δ. επικαλείται τις φυσικές δυνάμεις ☐
   ε. συντρέχουν όλοι οι παραπάνω λόγοι ☐
   Να σημειώσετε με Χ τη σωστή απάντηση.

7. Ποια συναισθήματα προκαλεί στους θεατές ο κομμός της Αντιγόνης;

Β' Σκηνή : στ. 883-943. Πρόσωπα : Κρέων -Αντιγόνη-Χορός.

Ο Κρέων βγαίνει από το παλάτι και διατάσσει να οδηγήσουν την Αντιγόνη σε υπόγειο τάφο. Η έξοδος της Αντιγόνης από την αριστερή πάροδο και η πορεία της προς τον θάνατο είναι δραματική και τραγική. Η πλοκή έχει φτάσει στην κορύφωση.

883-884. ἆρ' ἴστ' ἀοιδάς....λέγων (*τα μοιρολόγια....αν φτούραγαν*); Ο Κρέων παρεμβαίνει και διακόπτει τον θρήνο της Αντιγόνης, με τη δικαιολογία ότι καθυστερεί να εκτελεστεί η ποινή.

885-886. οὐκ ἄξετε....ὡς εἴρηκ' ἐγώ (*πάρτε τη γρήγορα....λάκκο το βαθύ*)· με οργή ο Κρέων διατάζει τους φρουρούς να οδηγήσουν την Αντιγόνη στον τάφο.

887-888. ἄφετε μόνην....στέγῃ (*άστε τη μόνη.....σπιτικό*)· ο πλεονασμός *μόνην ἐρῆμον* (μόνη κι έρημη) τονίζει την ωμότητα και τη σκληρότητα της διαταγής.

889-890. ἡμεῖς γάρ....στερήσεται (*η κόρη αυτή.....θα τον χάσει*)· σοφιστική η δικαιολογία του Κρέοντα να ξεγελάσει τη συνείδησή του ότι δεν ευθύνεται για τη μοίρα της Αντιγόνης.

891-894. ὦ τύμβος.....ὀλωλότων (*τάφε μου.....η Περσεφόνη φίλεψε*)· ο νέος θρήνος της Αντιγόνης είναι διαφορετικός από τον προηγούμενο. Δεν κυριαρχεί ο βαθύς πόνος και η απελπισία του θανάτου αλλά η διαμαρτυρία και το παράπονο, γιατί τιμωρείται για πράξη ευσεβή. Με πικρία αποκαλεί τον τάφο νυφικό θάλαμο, μέσα από τον οποίο θα περάσει, για να συναντήσει τους δικούς της νεκρούς στον κάτω κόσμο (Λάιος, Οιδίποδας, Ιοκάστη, Ετεοκλής, Πολυνείκης).

895. ὧν λοισθία ἐγὼ καὶ κάκιστα (*στερνή κι εγώ και ρημαγμένη*)· η Αντιγόνη δεν είναι τελευταία, γιατί μένει και η Ισμήνη, αλλά η τελευταία που πεθαίνει πρόωρα.

897-899. ἐλθοῦσα μέντοι.....κασίγνητον κάρα (*η ελπίδα με τρέφει.....την αγάπη σου*)· εναλλαγή των συνωνύμων *φίλη, προσφιλής, φίλη* χάριν ποικιλίας και έμφασης. Με τη φράση *κασίγνητον κάρα* (μάτια μου και αδερφέ μου) εννοεί τον Ετεοκλή, αφού σ' αυτόν απονεμήθηκαν όλες οι νεκρικές τιμές (στ. 23-25)· κατ' άλλους εννοεί τον Πολυνείκη.

900-902. ἐπεὶ θανόντας... ἔδωκα (*εγώ νεκρούς .....τον τάφο σας*)· στην *Αντιγόνη* δεν αναφέρεται πουθενά ότι ο Οιδίποδας πέθανε στον Κολωνό. Η Αντιγόνη δε φαίνεται να πήρε μέρος η ίδια στην ταφή του Ετεοκλή, μπορεί όμως να πήρε μέρος στην προετοιμασία της πρόθεσης ή της εκφοράς.

902-903. νῦν δέ, Πολύνεικες,....ἄρνυμαι (*και τώρα, Πολυνείκη.....το πληρώνω*)· η συμβολική ταφή του Πολυνείκη και η προσφορά χοών κρίθηκαν ασεβείς, ενώ η ταφή των άλλων νεκρών δίκαιη και ευσεβής.

904. καίτοι.....φρονοῦσιν εὖ (*εγώ σε τίμησα...πόσο*)· δεν επιδοκίμασαν όλοι την πράξη της, γι' αυτό και εξαίρει τους *εὖ φρονοῦντας*.

905-915. οὐ γάρ ποτ' οὔτ' ἄν.....κασίγνητον κάρα (*τέτοιο φορτίο δε θα σήκωνα.....κι αποκοτιά, μονάκριβέ μου*)· οι στίχοι αυτοί παρουσιάζουν πρόβλημα στην ερμηνεία τους, γιατί η Αντιγόνη παρουσιάζεται με διαφορετικό ήθος. Οι ερμηνείες που δόθηκαν είναι πολλές· κατά τον Lesky «η Αντιγόνη αιτιολογεί τη θυσία της με το επιχείρημα ότι από όλους τους δικούς της μόνο ο αδελφός της είναι αναντικατάστατος. Στους στίχους αυτούς υπάρχει ένας απόηχος από της ιστορία της γυναίκας του Ινταφρένη [η γυναίκα του Ινταφρένη έχοντας την άδεια από τον Δαρείο να σώσει έναν από τους άρρενες συγγενείς της, οι οποίοι έχουν καταδικαστεί σε θάνατο, σώζει τον αδελφό της, γιατί οι γονείς της έχουν πεθάνει και δεν μπορεί ν' αποκτήσει άλλον αδελφό (πρβλ. Ηροδ. *3,118-119*).]

Αν γίνουν δεκτοί οι στίχοι αυτοί, τότε πρέπει να κατανοηθούν ως προσπάθεια να πραγματοποιηθεί στον χώρο της λογικής, που σταθμίζει νηφάλια, μια λογοδοσία για μια πράξη που πήγασε από τα βάθη του συναισθήματος και της θρησκευτικής προσήλωσης».

907. **βίᾳ πολιτῶν** (*κόντρα στην πόλη*)· η Αντιγόνη πιστεύει ότι οι πολίτες ενδόμυχα είναι στο πλευρό της (πρβλ. στ. *509*). Περισσότερο όμως αρμόζει η φράση αυτή στην Ισμήνη (πρβλ. και στ. *79*).

908. **τίνος νόμου...λέγω** (*ποιος νόμος με κινεί να λέω τούτα*)· προσπάθεια της Αντιγόνης να στηρίξει ηθικά την άποψή της για την ταφή του αδελφού της.

913-915. **τοιῷδε μέντοι.....κάρα** (*με τέτοιο νόμο....μονάκριβέ μου*)· σκόπιμη η αναφορά στον Κρέοντα.

916. **καὶ νῦν ἄγει με διὰ χερῶν οὕτω λαβὼν** (*τώρα.....δεμένα*)· αναφέρεται στους θεράποντες οι οποίοι τη στιγμή αυτή την απομακρύνουν.

917-920. **ἄλεκτρον.....κατασκαφὰς** (*ανύπαντρη....κατεβαίνω το πηγάδι*)· η ψυχολογία της Αντιγόνης επιτρέπει την επανάληψη του παραπόνου της, γιατί θα στερηθεί τις χαρές του γάμου και της απόκτησης παιδιών.

921-924. **ποίαν παρεξελθοῦσα....ἐκτησάμην** (*ποιον νόμο.....και μ' ατίμασαν φριχτά*)· η μόνη στιγμή που η Αντιγόνη χάνει την εμπιστοσύνη προς τους θεούς και εκφράζει το πικρό παράπονο για την τραγική μοναξιά της. Το οξύμωρο : *εγώ τιμούσα και μ' ατίμασαν φριχτά,* υπενθυμίζει τον στίχο 74 *ὅσια πανουργήσασα.*

925-926. **ἀλλ'εἰ μὲν οὖν τάδε....ἡμαρτηκότες** (*αν οι θεοί...αμάρτησα*)· αμφιβάλλει αν η ενέργειά της να θάψει τον αδελφό της ήταν σωστή. Ο πληθυντικός δηλώνει μεγαλοπρέπεια.

927-928. **εἰ δ' οἵδ' ἁμαρτάνουσι.....ἐκδίκως ἐμὲ** (*αν αμαρτήσαν άλλοι...μου κάνουν*)· η κατάρα της να ανταποδώσουν οι θεοί στους εχθρούς της όσα κακά της έκαναν θυμίζει την κατάρα του Αίαντα (Σοφ., *Αἴας 839*). Ο υπαινιγμός περιέχει και κάποια προφητική διάσταση για τις συμφορές που θα βρουν τον Κρέοντα. Έτσι η κατάρα θα αποτελέσει στοιχείο της περαιτέρω πλοκής.

929-930. **ἔτι τῶν αὐτῶν....ἔχουσιν** (*ανέμων.....και ριγεί*)· η μεταφορά δείχνει την αμηχανία και ανησυχία του χορού από τα τελευταία λόγια της Αντιγόνης.

931-932. **τοιγάρ.....ὕπερ** (*αργούν.....την πάνε*)· οι φρουροί τρομοκρατημένοι οδηγούν την Αντιγόνη στον τάφο.

933-934. **οἴμοι....ἀφῖκται** (*αλιά μου.....στο θάνατο*)· η Αντιγόνη, αν και βλέπει τον θάνατο να πλησιάζει, δεν ταπεινώνεται μπροστά στον Κρέοντα, ούτε μετανοεί για την πράξη της. Πώς εξηγείται η στάση της αυτή;

935-936. **θαρσεῖν....κατακυροῦσθαι** (*απελπίσου πια....σφράγισε*)· ο Κρέων είναι αποφασισμένος να εκτελέσει τη θανατική καταδίκη της Αντιγόνης.

937-938. ὦ γῆς Θήβης.....προγενεῖς (*ω πόλη...πανάρχαιοι*)· η Αντιγόνη προσφωνεί την πατρίδα και τους προγονικούς θεούς ως τα γλυκύτερα· με τη φράση *της γενιάς μου θεοί πανάρχαιοι* εννοεί τον Άρη και την Αφροδίτη, των οποίων την κόρη Αρμονία παντρεύτηκε ο Κάδμος. Αναφέρεται και στον Διόνυσο, τον γιο της Σεμέλης, κόρης του Κάδμου και της Αρμονίας.

939. ἄγομαι δὴ κοὐκέτι μέλλω (*με σέρνουν· το τέλος σιμώνει*)· τονίζεται το αμετάκλητο.

940-941. λεύσσετε....λοιπὴν (*κοιτάξτε...βασιλοκόρη*)· η προσφώνηση των νεαρών ευγενών Θηβαίων αποσκοπεί στην υπενθύμιση του καθήκοντός τους να προστατεύσουν την κόρη του βασιλιά Οιδίποδα. Την Ισμήνη δεν τη θεωρεί πως ανήκει στη βασιλική γενιά, γιατί δε δέχθηκε να εκτελέσει το καθήκον της προς τον αδελφό της.

943. οἷα πρὸς οἵων.....σεβίσασα (*τι παθαίνω.....τιμώντας τους θεούς*)· τα τελευταία λόγια της Αντιγόνης ολοκληρώνουν το ηθικό μεγαλείο της. Η έξοδός της από την αριστερή πάροδο αποτελεί στοιχείο δραματικό (εξωτερική δράση).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ποια στοιχεία προωθούν τη δράση, εσωτερική και εξωτερική, σ' αυτή τη σκηνή;

2. Ο θρήνος της Αντιγόνης είναι διαφορετικός στη σκηνή αυτή από τον προηγούμενο. Να εντοπίσετε τα στοιχεία τα οποία δείχνουν αυτή τη διαφοροποίηση.

3. Να σημειώσετε Χ στη στήλη : Σωστό ή Λάθος, αν νομίζετε ότι η αντίστοιχη πρόταση είναι σωστή ή λανθασμένη.
   Η Αντιγόνη σε κάποια στιγμή του θρήνου της χάνει την εμπιστοσύνη στους θεούς :

	Σωστό	Λάθος
α. είναι αυτό στοιχείο αδυναμίας	☐	☐
β. δείχνει ότι μετάνιωσε για την πράξη της	☐	☐
γ. οφείλεται στην τραγική μοναξιά της	☐	☐
δ. αμφιβάλλει για την ορθότητα της πράξης της	☐	☐

4. Στο τέταρτο επεισόδιο ολοκληρώνεται η διαγραφή του ήθους της Αντιγόνης. Να επισημάνετε τα στοιχεία αυτά του ήθους και να τεκμηριώσετε τον χαρακτηρισμό σας.

5. Ποια συναισθήματα προκαλεί στους θεατές η αποχώρηση της Αντιγόνης από τη σκηνή;

6. **Συνθετική εργασία** : Ο θρήνος της Αντιγόνης έχει πολλά κοινά στοιχεία με τα μοιρολόγια και τα δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου. Να αναφέρετε μερικά από αυτά τα στοιχεία.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (944-987)

Το τέταρτο στάσιμο αποτελείται από δυο στροφικά συστήματα. Μετά την αποχώρηση της Αντιγόνης, ο χορός αναφέρει τρία μυθικά πρόσωπα που είχαν την ίδια μοίρα με αυτή, για να τονίσει ότι τη δύναμη της μοίρας κανένας θνητός δεν μπορεί να αποφύγει.

Α' Σύστημα

στροφή α'

944-950. ἔτλα καὶ Δανάας.....χρυσορύτους (*συνέβη κι η Δανάη.....το σπέρμα στην κοιλιά της*)· το πρώτο μυθικό πρόσωπο είναι η Δανάη, κόρη του βασιλιά του Άργους Ακρίσιου. Ο πατέρας της την είχε φυλακίσει σε χάλκινο κελί, γιατί, σύμφωνα με τον χρησμό, θα γεννούσε γιο που θα σκότωνε τον παππού. Ο Δίας όμως την επισκέφθηκε μεταμορφωμένος σε χρυσή βροχή και αυτή γέννησε τον Περσέα. Ο Ακρίσιος, για να αποφύγει το μοιραίο, έβαλε τη Δανάη και τον Περσέα σ' ένα κιβώτιο και το έριξε στη θάλασσα. Με την παρέμβαση όμως του Δία έφτασαν σώοι στη Σέριφο. Ποια ομοιότητα υπάρχει ανάμεσα στην τύχη της Δανάης και της Αντιγόνης;

951-954. ἀλλ' ἁ μοιριδία.....ἐκφύγοιεν (*μα είναι δύναμη δεινή.....δεν μπορούν*)· οι σύντομες φράσεις και η επανάληψη της άρνησης τονίζουν τη φοβερή δύναμη της μοίρας την οποία κανένας δεν μπορεί να ξεφύγει.

αντιστροφή α'

955-958. ζεύχθη.....ἐν δεσμῷ (*δέθηκε.....κελί φραγμένο*)· ο Λυκούργος, βασιλιάς των Ηδωνών της Θράκης, τιμωρήθηκε από τον Διόνυσο, γιατί προσπάθησε να εμποδίσει τη διάδοση της λατρείας του στη χώρα του. Η ομοιότητα με την Αντιγόνη είναι ότι φυλακίστηκε σε σπηλιά.

959-965. οὕτω τᾶς.....Μούσας (*κι απ' τη μανία.....φλογέρες χαίρονται*)· κλεισμένος στη σπηλιά ο Λυκούργος, κατάλαβε ότι είναι τρέλα να εναντιώνεται στον θεό. Η ασέβειά του τιμωρήθηκε. Ίσως η τιμωρία του Λυκούργου προοικονομεί την τιμωρία του Κρέοντα.

Β' Σύστημα

στροφή β'

966-976. παρὰ δὲ κυανέαιν.....ἀκμαῖσιν (*κοντά στη μαύρη θάλασσα....τα ξερίζωσε*)· το τρίτο πρόσωπο είναι η Κλεοπάτρα, κόρη του Βοριά και της Ωρείθυιας, της κόρης του βασιλιά της Αθήνας Ερεχθέα. Από τον γάμο της με τον Φινέα, γιο του Αγήνορα και βασιλιά της Σαλμυδησσού της Θράκης, απέκτησε δύο γιους, τον Πλήξιππο και τον Λανδίωνα. Ο Φινέας φυλάκισε την Κλεοπάτρα για να παντρευτεί την Ειδοθέα, κόρη του Κάδμου, η οποία τύφλωσε τα παιδιά της Κλεοπάτρας. Ούτε η Κλεοπάτρα ούτε τα παιδιά της γλύτωσαν τη μοίρα τους.

αντιστροφή β'

977-987. **κατὰ δὲ τακόμενοι.....ἔσχον, ὦ παῖ** (*λιώναν οι μαύροι.....τη σύντριψαν, παιδί μου*)· η τωρινή κατάσταση της Κλεοπάτρας γίνεται πιο τραγική, αν συγκριθεί η θεϊκή καταγωγή της (ο Ερεχθέας ήταν γιος του Ηφαίστου και της Γης) με την ευτυχισμένη νεανική της ηλικία. Η μοίρα της Κλεοπάτρας και των παιδιών της δεν έχει καμία ομοιότητα με τη μοίρα της Αντιγόνης παρά μόνο ότι ήταν κακή.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Πώς συνδέεται το στάσιμο με το προηγούμενο επεισόδιο;

2. Ο χορός χρησιμοποιεί τρία μυθικά πρόσωπα που είχαν την ίδια μοίρα με την Αντιγόνη. Ποια κοινά στοιχεία έχουν αυτά με την Αντιγόνη και τι επιδιώκει να επιτύχει με την αναφορά αυτή;

3. Η δύναμη της μοίρας κατέχει κυρίαρχη θέση στην ποίηση του Σοφοκλή. Με ποιο τρόπο ο χορός υποδηλώνει τη δύναμή της;

4. Στο στάσιμο είναι έντονο το λυρικό στοιχείο, το οποίο παρουσιάζεται :
   α. με εικόνες και μεταφορές ☐
   β. με περιπέτεια και δραματική ένταση ☐
   γ. με επαναλήψεις και προσωποποιήσεις ☐
   δ. με περιγραφή και πολυσύνδετα ☐

   Να σημειώσετε με Χ τις σωστές απαντήσεις.

ΠΕΜΠΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (988-1114)

Η είσοδος του Τειρεσία δεν προαναγγέλλεται. Ο μάντης έρχεται μόνος του, με δική του πρωτοβουλία. Μπαίνει από τη δεξιά πάροδο. Φορεί ιερατική στολή και κρατεί ραβδί. Ένα μικρό παιδί κατευθύνει τα βήματά του. Η επιβλητική του εμφάνιση, η αργή κίνησή του, η σιωπή του, μέχρι να φτάσει στο κέντρο της σκηνής, αφήνουν να πλανιέται μια αδιόρατη αίσθηση απειλής.

Καταγγέλλει την τακτική του βασιλιά. Οργισμένος ο Κρέων στρέφεται και εναντίον του ερμηνευτή της θέλησης των θεών.

Α' Σκηνή : στ. 988-1090. **Πρόσωπα : Κρέων-Τειρεσίας-Χορός**

988. **Θήβης ἄνακτες**· κατ' αυτόν τον τρόπο προσφωνεί τους γέροντες του χορού ο Τειρεσίας (πρβλ. και στ. *843, 940*). Πώς προσφωνεί τους γέροντες ο Κρέων;

988-990. ἥκομεν.....πέλει· στη συνέχεια θα αποδειχθεί ότι ο μάντης κατέχει την αλήθεια, την οποία δεν αντιλαμβάνεται ο Κρέων. Τα ζεύγη όραση-άγνοια, τυφλότητα-γνώση αποτελούν συνηθισμένο θεατρικό θέμα του Σοφοκλή. Γενικότερα η τυφλότητα ως θέμα ξεκινάει από τον Όμηρο και φθάνει μέχρι τον Σοφοκλή. Εντοπίζεται ακόμη στο ινδικό δράμα και στο αγγλικό ελισαβετιανό θέατρο (βασιλιάς Ληρ).

991. τί δ' ἔστιν.....νέον; στο θέατρο του Σοφοκλή ο πραγματικά μοναδικά σοφός είναι ο μάντης Τειρεσίας. Η Αθηνά, σύμφωνα με τον μύθο, του στέρησε το φως, επειδή την είδε γυμνή. Του έδωσε όμως το χάρισμα της μαντείας. Του καθάρισε τ' αφτιά, για να καταλαβαίνει τη γλώσσα των πουλιών και του χάρισε ραβδί από αγριοκερασιά, για να περπατά χωρίς να βλέπει. Η απροσδόκητη παρουσία του Τειρεσία ταράζει και γεμίζει αγωνία τον Κρέοντα.

993. οὔκουν.....φρενός· ο βασιλιάς εκφράζει την υποταγή του στον εκφραστή της θείας βούλησης.

995. ἔχω πεπονθώς .....ὀνήσιμα· εννοεί τη νίκη των Θηβαίων κατά των Αργείων, μετά τη θυσία του Μεγαρέα, γιου του Κρέοντα. Τη θυσία είχε συστήσει ο Τειρεσίας.

996. φρόνει.....τύχης· ο Σοφοκλής επιστρατεύει το τέχνασμα της προειδοποίησης. Στην Οδύσσεια οι θεοί προειδοποιούν τον Αίγισθο, στον Προμηθέα Δεσμώτη ο Ερμής τις Ωκεανίδες κ.ά. Η προειδοποίηση απαλλάσσει τους θεούς από την ευθύνη για όσα συμβούν. Η ευθύνη μεταπίπτει στους ώμους των ανθρώπων. Έτσι υπάρχει μια εύλογη ερμηνεία της συμφοράς και αποκαλύπτεται ταυτόχρονα ένας βαθμός φιλανθρωπίας των θεών προς τους θνητούς.

997. τί δ' ἔστιν.....στόμα· είναι φανερή η ταραχή του Κρέοντα. Βασιλιάς και θεατές περιμένουν με αγωνία τις εξηγήσεις του μάντη.

998. γνώσῃ.....κλύων· αρχίζει η μακρά διήγηση του Τειρεσία.

999. θᾶκον..... ὀρνιθοσκόπον· κατά τον αρχαίο σχολιαστή *ὅρμος καὶ ἕδρα, ὅπου πάντα ὄρνεα προέρχονται.* Το ορνιθοσκοπείο του Τειρεσία υπήρχε μέχρι τα χρόνια του περιηγητή Παυσανία (*IX, 16,1*).

1001-1004. ἀγνῶτα ἀκούω.....ἄσημος ἦν· γεμάτη μυστηριακή φρίκη η διήγηση του Τειρεσία αποκαλύπτει τα φοβερά σημάδια της οιωνοσκοπίας.

1005-1011. εὐθὺς δέ..... πιμελῆς· η πυρομαντεία βασίζεται στη μελέτη της καύσης των οστών των σφαγίων που θυσιάζονται και στο είδος του καπνού κατά τη διάρκεια της ζωοθυσίας. Τα σημάδια της θυσίας, που φανερώνει το παιδί στον Τειρεσία, είναι σαφή : οι θεοί αρνούνται τη θυσία.

1014. ἐμοὶ γάρ .....ἄλλοις· τον μάντη καθοδηγεί το παιδί και τον βασιλιά ο μάντης. Η τύχη του Κρέοντα στην ουσία αποκαλύπτεται από την καθοδήγηση του παιδιού. Το ειρωνικό αυτό συνταίριασμα αποτελεί δεινό πλήγμα στην αλαζονεία του Κρέοντα.

1015. καὶ ταῦτα.....πόλις· ο Τειρεσίας δε διστάζει να καταγγείλει τον Κρέοντα. Εξαιτίας της ισχυρογνωμοσύνης του η πόλη υποφέρει.

1016-1022. βωμοὶ γάρ.....λίπος· οι βωμοί μολύνθηκαν από τις κατασπαραγμένες σάρκες του Πολυνείκη. Τα πουλιά αρνούνται προφητεία, γιατί έχουν γευθεί το αίμα του νεκρού. Η φρίκη συμπορεύεται με την ηθική διαμαρτυρία. Οι θεατές, παράλληλα με αυτά που ακούν, αναπλάθουν με τη φαντασία τους και όσα συμβαίνουν στον εξωσκηνικό χώρο.

1023-1027. τοῦτ' οὖν....πέλει· ο Τειρεσίας δεν είναι οργισμένος με τον Κρέοντα. Τον συμβουλεύει με πατρική στοργή· ο Κρέων πρέπει να σκεφθεί λογικά και να θάψει τον Πολυνείκη.

1028-1032. αὐθαδία του....φέρει· ο Τειρεσίας τελειώνει με γνωμικό. Ο λόγος του είναι σύμφωνος με το αξίωμα, το κύρος και το ήθος του.

1033-1036. ὦ πρέσβυ....πάλαι· η βίαιη αντίδραση του Κρέοντα εκφράζεται παραστατικά με την εικόνα του τοξότη. Η βιαιότητα αυτή εκτρέπει τον βασιλιά σε βαρύτατες ύβρεις για τον Τειρεσία.

1037-1039. κερδαίνετ'....χρυσόν· συνηθισμένη κατηγορία εναντίον των μάντεων (πρβλ. *Οιδ. Τύρ., 388-389*). Τονίζεται μάλιστα από τον Κρέοντα και το είδος της δωροδοκίας : ήλεκτρο από τον Τμώλο της Μ. Ασίας και χρυσός από την Ινδία (πρβλ. Ηροδ. *3, 94*).

1039-1044. τάφῳ δ'....σθένει· η δράση του επεισοδίου κορυφώνεται με την *ὕβριν* του Κρέοντα που αποδεικνύεται ανοιχτά «θεομάχος». Η αναφορά του Κρέοντα είναι λογικοφανής, αποτελεί όμως παράβαση του ηθικού νόμου που απαιτεί να θάπτονται οι νεκροί.

1045-1047. πίπτουσι....χάριν· με γνωμικό τελειώνει και ο Κρέων τον λόγο του, υποστηρίζοντας την αρχική του θέση. Γενικά η δράση του επεισοδίου ακολουθεί δύο άξονες. Στον πρώτο, τη μακρά περίοδο των αγαθών σχέσεων ανάμεσα στον βασιλιά και τον μάντη διαδέχεται η οξεία σύγκρουση (πρβλ. *Οιδ. Τύρ., Φοίνισσαι*). Στον δεύτερο άξονα λειτουργούν παράλληλα δύο σκηνικοί χρόνοι : αυτός που ενσωματώνει γεγονότα που φαίνονται (σύγκρουση Κρέοντα-Τειρεσία) και αυτός που υποβάλλει στη φαντασία των θεατών τα γεγονότα που δεν φαίνονται.

1048-1050. Με τη στιχομυθία που ακολουθεί παρακολουθούμε μια έντονη λογομαχία με γνωρίσματα την ειρωνεία, τον χλευασμό, τις έξυπνες επινοήσεις. Η δραματική ένταση κορυφώνεται. Στην αρχή ο Τειρεσίας μιλάει με πίκρα και αγανάκτηση για τα λόγια του Κρέοντα ωστόσο δεν εκφράζεται άμεσα, αλλά σε τρίτο πρόσωπο και με γνωμικό για την αφροσύνη των ανθρώπων.

1052. ταύτης.....πλήρης ἔφυς· στον χλευασμό και την πρόκληση του Κρέοντα ο μάντης επιτίθεται χρησιμοποιώντας μεταφορά χαρακτηρίζει ευθέως τον Κρέοντα ως άμυαλο.

1053. οὐ βούλομαι τὸν μάντιν ἀντειπεῖν κακῶς· ισχυρισμός που δεν επιβεβαιώνεται, γιατί ο Κρέων και ψεύτη έμμεσα αποκάλεσε τον μάντη και για φιλοχρηματία θα τον κατηγορήσει (στ. *1055*).

1056. τό δ' ἐκ τυράννων.....φιλεῖ· πληρωμή με ακριβότερο νόμισμα. Στη φιλαργυρία των μάντεων αντιτάσσει ο Τειρεσίας την αισχροκέρδεια των τυράννων που αυθαιρετούν ή και αδικούν. Η αισχροκέρδεια του Κρέοντα φαίνεται από τις αποφάσεις του που έχουν ισχύ νόμου.

1057-1058. ἄρ' οἶσθα.....πόλιν· στην αμηχανία του ο Κρέων προβάλλει την εξουσία, αλλά ο μάντης του υπενθυμίζει ότι αυτός τον βοήθησε να σώσει την πόλη. Πρόκειται για την υπόδειξη του Τειρεσία στον Κρέοντα να θυσιάσει τον γιο του Μεγαρέα, για να σωθεί η Θήβα.

1060-1063. ὄρσεις με.....φρένα· στη νέα πρόκληση του Κρέοντα ο Τειρεσίας απειλεί με αποκαλύψεις. Η σκηνή θυμίζει παρόμοιο διάλογο Τειρεσία - Οιδίποδα Τυράννου στην ομώνυμη τραγωδία (στ. *334-379*). Οι υποψίες του Κρέοντα για το κίνητρο του μάντη συνιστούν τραγική πλάνη που φέρνει στους θεατές *τὴν ἀπό τῆς τραγωδίας ἡδονήν*.

1064-1071. ἀλλ' εὖ γέ τοι κάτισθι.....νέκυν· ο μονόλογος-προφητεία του Τειρεσία αποτελεί, κατά τον Bowra, το *τέχνασμα της προειδοποίησης*. Όπως και προηγουμένως (στ. *998-1032*) με την προειδοποίηση οι θεοί απαλλάσσονται από κάθε ευθύνη. Ο Κρέων οφείλει να μέμφεται τον εαυτό του για την τιμωρία που θα υποστεί.

1065. τρόχους ἁμιλλητῆρας ἡλίου· τροχιές του ήλιου που η μια διαδέχεται την άλλη. Η ποιητική περίφραση είναι μεταφορική από τις αρματοδρομίες.

1066-1071.ἕνα νέκυν.....ἀνόσιον νέκυν· ο Κρέων θα χάσει τον Αίμονα, σαν αντάλλαγμα για την Αντιγόνη, που έθαψε ζωντανή, και τον Πολυνείκη, που άφησε άταφο και τον στέρησε από τις καθιερωμένες νεκρικές τιμές.

1072-1076. ὧν οὔτε σοί.....κακοῖς· οι πράξεις του Κρέοντα συνιστούν ύβρη, γιατί ανέτρεψαν τη φυσική τάξη. Οι Ερινύες, που είναι βοηθοί της Δίκης, θα παγιδεύσουν τον Κρέοντα και οι θεοί τόσο του επάνω όσο και του κάτω κόσμου θα πάρουν εκδίκηση, γιατί ο Κρέων προσέβαλε τους ακατάλυτους νόμους τους.

1077-1083. καὶ ταῦτ' ἄθρησον.....ἐς πόλιν· ο μάντης έμμεσα προφητεύει τις συμφορές που θα πλήξουν και την οικογένεια του Κρέοντα και τη Θήβα.

1079. ἀνδρῶν, γυναικῶν κωκύματα· εννοεί την αυτοκτονία του Αίμονα και της Ευρυδίκης.

1080-1083.ἔχθρα δέ.....ἐς πόλιν· υπονοούνται διαμάχες και συγκρούσεις. Τα άταφα πτώματα αποτελούν εστία μόλυνσης, φυσικής και ηθικής. Ο κανόνας είναι γενικός : το Άργος, που έχει άταφους τους νεκρούς του, αλλά και οι γειτονικές πόλεις, που κινδυνεύουν από τη μόλυνση, θα κινηθούν εναντίον της Θήβας.

1084-1086. τοιαῦτά σου.....οὐχ ὑπεκδραμῇ· ο Τειρεσίας με δηκτική διάθεση ειρωνεύεται τα λόγια του Κρέοντα (στ. *1033-1034*). Τα συναισθήματα εκδικητικότητας οφείλονται στην ψυχολογία του μάντη, που το κύρος του έχει αμφισβητήσει ο Κρέων.

1089-1090. καὶ γνῷ τρέφειν.....ἢ νῦν φέρει· «Αυτά τα τελευταία λόγια του μάντη συνοψίζουν την προειδοποίησή του, την ανάγκη για υγιή σκέψη. Αν ο άνθρωπος δεν το βρει αυτό για χάρη του εαυτού του, οι θεοί θα τον εξαναγκάσουν να το κάμει παρά τη θέλησή του» (Bowra).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ο Τειρεσίας αγωνίζεται να μεταβάλει τη στάση του Κρέοντα. Ποιες άλλες προσπάθειες είχαν προηγηθεί;

2. Ποιο είναι το ήθος του μάντη;

3. Ποια είναι η διάρθρωση της μαντείας (στ. *398-1032*) του Τειρεσία.

4. Ποια απήχηση νομίζετε ότι είχε στους θεατές η μαντεία του Τειρεσία;

5. Πώς εξασφαλίζει ο ποιητής την παραστατικότητα της αφήγησης του μάντη (στ. *999-1022*);

6. Ο Τειρεσίας συμβουλεύει τον Κρέοντα :
   α. να υποχωρήσει ☐
   β. να παραμείνει σταθερός στις απόψεις του ☐
   γ. να προβεί σε κάποια άλλη ενέργεια ☐
   Να σημειώσετε με Χ τη σωστή απάντηση.
7. Να περιγράψετε την αντίδραση του Κρέοντα στη μαντεία του Τειρεσία.

8. *Τὸ μανθάνειν.....φέρει* (στ. *1031-1032*): Να χαρακτηρίσετε τον υποθετικό λόγο και να τον τρέψετε στα άλλα είδη.

9. Να εξηγήσετε τους χρόνους των ρημάτων, με τους οποίους περιγράφονται τα αποτελέσματα της μαντείας (στ. *998-1014*).

10. *ἄνολβος, ἄβουλος, ἀκίνητος* : είναι σύνθετα ή απλά τα επίθετα; Χρησιμοποιούνται σήμερα;

11. Σημειώστε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο της πρότασης είναι σωστό ή λανθασμένο.

	Σωστό	Λάθος
α. *φρόνησον* (στ. *1023*) : είναι προστακτική	☐	☐
β. *τοὐξαμαρτάνειν* (στ. *1024*) : είναι έναρθρο απαρέμφατο	☐	☐
γ. *πρέσβυ* (στ. *1033*) : είναι ουσιαστικό	☐	☐
δ. *ἄπρακτος* (στ. *1035*) : είναι επίθετο	☐	☐

12. Ποια είναι η σημασία της προφητείας του Τειρεσία για την εξέλιξη του μύθου;

13. Σημειώστε με Χ τη σωστή απάντηση :
Ο Κρέων, κατά τον Τειρεσία, παραβίασε τη φυσική και ηθική τάξη, διότι :
α. δεν επέτρεψε να ταφεί ο Πολυνείκης
β. έκλεισε ζωντανή σε τάφο την Αντιγόνη, χωρίς να την δικάσει
γ. συντρέχουν και οι δύο προηγούμενοι λόγοι

14. *ἔχθρα δέ.....ἐς πόλιν* (στ. 1080-1083) : Σε ποιες πόλεις αναφέρεται ο μάντης και ποιο είναι το νόημα των λόγων του;

15. Να μεταφέρετε τους ρηματικούς και ονοματικούς τύπους στον άλλο αριθμό : *οἶσθα, ἴσθι, φανεῖ, βιάζονται, ἀφῇ, γνῷ, κύνες, κέρδεσιν, πλήρης.*

16. Να βρείτε στην προφητεία του Τειρεσία (στ. 998-1032) τους εμπρόθετους προσδιορισμούς και να τους χαρακτηρίσετε συντακτικώς.

Β' Σκηνή : στ. 1091-1114. Πρόσωπα : Κρέων-Χορός.

Ενώ αποχωρεί ο μάντης από τη δεξιά πάροδο, ο Κρέων συνομιλεί με το χορό· η ταραχή του είναι φανερή. Ο χορός εγκαταλείπει τη μετριοπάθεια και με τόλμη συμβουλεύει τον αμήχανο βασιλιά.

1092-1093. ἐξ ὅτου λευκὴν ἐκ μελαίνης τρίχα ἀμφιβάλλομαι· δηλαδή από τα νιάτα μου ως τα γηρατειά μου.

1095-1097. ἔγνωκα.....ἐν δεινῷ πάρα· οι προφητείες του Τειρεσία (στ. *998-1032*) οδηγούν τον Κρέοντα σε μεταστροφή· ωστόσο το δίλημμά του είναι δικαιολογημένο : ταλαντεύεται ανάμεσα στον φόβο της ντροπής και στον φόβο της συμφοράς. Ο Κρέων μεταπίπτει βαθμιαία σε τραγικό πρόσωπο.

1098. εὐβουλίας δεῖ· ο χορός συνιστά στον Κρέοντα ό,τι και ο Τειρεσίας, δηλαδή να σκεφτεί σωστά.

1100-1101. ἐλθὼν κόρην.....τάφον· η συμβολή του χορού είναι να ελευθερώσει την Αντιγόνη και να θάψει τον Πολυνείκη. Ο Κρέων όμως αντιστρέφει τη σειρά, πράγμα που θ' αποδειχθεί μοιραίο.

1105-1106. οἴμοι.....οὐχὶ δυσμαχητέον· είναι χαρακτηριστική η κατάρρευση του εγωισμού του Κρέοντα· υποχρεώνεται από την ανάγκη να κάνει ο ίδιος ό,τι είχε απαγορεύσει να κάνουν οι άλλοι.

1110. ἑλόντες εἰς ἐπόψιον τόπον· ο Κρέων δείχνει τον τόπο που βρισκόταν άταφο το πτώμα του Πολυνείκη.

1111-1114. ἐγὼ δ'.....τὸν βίον τελεῖν· με την ήττα του ο Κρέων αναγνωρίζει ότι οι *καθεστῶτες νόμοι*, τους οποίους πρέπει καθένας να τηρεί, είναι κάτι διαφορετικό από τους *προκειμένους νόμους*, δηλ. τις εφήμερες διαταγές, που με τόσο πείσμα είχε προβάλει νωρίτερα ο ίδιος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Πώς δικαιολογείται η απρόοπτη μεταμέλεια του Κρέοντα;
2. Ποιο είναι το δίλημμα του Κρέοντα και πώς διαγράφεται το ήθος του;
3. Ποιος είναι ο ρόλος του χορού σ' αυτή τη σκηνή;
4. Πώς φαντάζεστε τη σκηνή αυτή από την άποψη της οπτικής της διάστασης (όψη-σκηνική δράση);
5. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις και τις φράσεις κατά σημασιολογικά ζεύγη :

α. *ἄνες*	1. άμυαλος
β. *ἐπόψιος*	2. λευτέρωσε
γ. *κακόφρων*	3. εμπρός ακόλουθοι
δ. *ἴτ' ὀπάονες*	4. φανερός

6. Να βρείτε στους στίχους *1100-1114* τις επιρρηματικές μετοχές και να τις χαρακτηρίσετε συντακτικώς.

ΠΕΜΠΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (1115-1153)
(υπόρχημα)

Το υπόρχημα είναι ένα χαρούμενο τραγούδι που συνοδεύεται με χορευτικές κινήσεις. Ο χορός σε δύο στροφικά συστήματα υψώνει χαρμόσυνο ύμνο προς τον Βάκχο και τον παρακαλεί να λυτρώσει τη Θήβα και να φέρει τη χαρά. Ο Σοφοκλής δημιουργεί με το χορικό ατμόσφαιρα τραγικής παρέκτασης, δηλαδή κατάσταση γεμάτη χαρά και ελπίδες για αίσια λύση του δράματος, πριν από τη φρίκη της καταστροφής που θ' ακολουθήσει.

Α' Σύστημα

στροφή α'

1115-1122. Πολυώνυμε.....ὦ Βακχεῦ (*Πολυσήμαντε.....Βάκχε*)· ο Διόνυσος είχε πολλά ονόματα : Βάκχος, Ίακχος, Βρόμιος, Λυαίος, Ζαγρεύς, κ.ά

1115. Καδμείας ἄγαλμα νύμφας (*χαρά των ομματιών της νύφης απ' τη Θήβα*)· ευρύτατα ήταν τα όρια της επικράτειας του Βάκχου. Η Ιταλία, κυρίως η Μεγάλη Ελλάδα, ήταν ονομαστή για τ' αμπέλια της που κατά τη μυθολογία πρώτοι οι Σειληνοί, ακόλουθοι του Βάκχου, καλλιέργησαν σ' αυτά τα μέρη.

1122-1125. Βακχᾶν ματρόπολιν Θήβαν (*που κατοικείς στη Θήβα, τη μάνα πόλη των Βακχών*)· οι Βάκχες ή Μαινάδες, που ακολουθούσαν τον Διόνυσο, είχαν έδρα τους τη γενέτειρα του Διονύσου, τη Θήβα.

1124. Ἰσμηνοῦ· θεοποιημένος ποταμός που πηγάζει από τον ομώνυμο λόφο, νότια της Θήβας, και χύνεται στην Υλίκη.

1124-1125. ἀγρίου.....δράκοντος (*εκεί κοντά.....άγρια δόντια*)· ο Κάδμος σκότωσε τον δράκοντα, που κατά διαταγή του Άρη φύλαγε τη θεϊκή πηγή, έσπειρε τα δόντια του και από αυτά φύτρωσαν ένοπλοι άντρες που σκοτώθηκαν μεταξύ τους· σώθηκαν μόνο πέντε, από τους οποίους κατάγονται οι Θηβαίοι.

αντιστροφή α'

1126-1130. σέ δ'ὑπὲρ διλόφου.....νᾶμα (*της δάδας.....Κασταλίας κρήνης*)· οι Βακχίδες κατοικούσαν στο *Κωρύκειον ἄντρον* του Παρνασσού και χόρευαν οργιαστικούς χορούς μέσα στη νύχτα, κρατώντας αναμμένους δαυλούς.

1131-1136. καὶ σὲ Νυσαίων.....ἀγυιὰς (*από της Νύσας.....γλεντοκόποι*)· στις βακχικές πομπές της Θήβας πίστευαν ότι συμμετείχε και ο Διόνυσος με την ακολουθία του. Ο θεός κατέληγε στην πατρίδα του, τη Θήβα, ύστερα από πολλές περιπλανήσεις και αφού περνούσε πρώτα από την αμπελόφυτη Ευβοϊκή Νύσσα. Είναι χαρακτηριστική στον ύμνο η έντονη προσωποποιία, καθώς ολόκληρη η φύση συμμετέχει στην εορτή.

Β' Σύστημα

στροφή β'

1139. ματρὶ σὺν κεραυνίᾳ (*και την μητέρα σου την αστραποκαμένη*)· τη Σεμέλη αγάπησε ο Δίας. Όταν όμως ο πατέρας των θεών εμφανίστηκε μπροστά της με όλη του τη μεγαλοπρέπεια και λαμπρότητα, η Σεμέλη δεν άντεξε τη λάμψη της αστραπής και τον κρότο του κεραυνού και πέθανε από τον φόβο της.

1142. μολεῖν καθαρσίῳ ποδὶ (*έλα με το καλό ποδαρικό να μας γιατρέψεις*)· την πόλη μολύνει ο νεκρός που ο Κρέων απαγόρευσε να θάψουν. Ύστερα όμως από τη μεταμέλεια του βασιλιά, ο Διόνυσος, στον οποίο απέδιδαν και καθαρτήριες ιδιότητες, καλείται να την εξαγνίσει.

αντιστροφή β'

1146-1152. ἰὼ πῦρ πνειόντων.....Ἴακχον (*χορευταρά.....το Βάκχο*)· εντυπωσιακή εικόνα. Οι βακχικές τελετές γίνονταν βράδυ και όσοι έπαιρναν μέρος σ' αυτές πίστευαν ότι ο Διόνυσος έσερνε τον χορό, στον οποίο συμμετείχαν και τ' αστέρια, καθώς πάλλονταν στον ουρανό και χόρευαν.

Η διαρκής αναφορά στον Διόνυσο, έχει σκοπό, εκτός των άλλων, και να προβάλει τη σύνδεση της τραγωδίας με τις Διονυσιακές εορτές.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ο ποιητής παραθέτει τόσα μυθολογικά στοιχεία για τον Διόνυσο σ' αυτό το στάσιμο;

2. Ο χορός καλεί τον Διόνυσο να γίνει λυτρωτής της Θήβας. Ποιους τρόπους χρησιμοποιεί, για να πετύχει τον σκοπό του;

3. Ποιο είναι το κυρίαρχο συναίσθημα των ανδρών του χορού και πώς αυτό συνδέεται με την εξέλιξη του μύθου;

4. Ο ποιητής χρησιμοποιεί διάφορα εκφραστικά μέσα και σχήματα λόγου, για να πλέξει τον ύμνο του στον Διόνυσο. Ποιο απ' αυτά είναι το κυρίαρχο;
   α. η μεταφορά
   β. η προσωποποίηση
   γ. η παρομοίωση
   δ. τα χαρακτηριστικά επίθετα
   Να σημειώσετε τη σωστή απάντηση

5. Ποιος είναι ο ρόλος του στάσιμου στην εξέλιξη του μύθου;

ΕΞΟΔΟΣ (1155-1353)

> *«Ἔξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγωδίας, μεθ' ὃ οὐκ ἐστι χοροῦ μέλος»*
> *Αριστ. Περὶ Ποιητικῆς 1452b*

Α' Σκηνή : 1155-1182. Πρόσωπα : Αγγελιοφόρος -Χορός.

Την ώρα που ο χορός τελειώνει τον ύμνο του στον Διόνυσο, από την αριστερή πάροδο έρχεται ένας αγγελιοφόρος και διηγείται φοβερά γεγονότα. Στην ουσία μεταφέρει στη σκηνή εξωσκηνικές πληροφορίες. Έτσι εξασφαλίζεται η ενότητα της υπόθεσης.

1155-1160. Κάδμου πάροικοι....βροτοῖς (*Του Κάδμου γείτονες.....τα γραμμένα*)· με τον επίσημο χαιρετισμό του ο Αγγελιοφόρος αποκαλεί τους γέροντες του χορού *παροίκους*, δηλ. περιοίκους της Καδμείας, της ακρόπολης της Θήβας, που την έκτισε ο Κάδμος και την οχύρωσε ο Αμφίονας.

1155. **'Αμφίονος**· γιος του Δία και της Αντιόπης. Με τον δίδυμο αδελφό του Ζήθο κυρίευσαν τη Θήβα και περιτείχισαν την κάτω πόλη. Το όνομά της η πόλη το πήρε από τη γυναίκα του Ζήθου, τη Θήβη.

1156-1160. οὐκ ἔσθ'.... βροτοῖς (*όσο κρατιέται στη ζωή.....θνητών τα γραμμένα*)· η είδηση του Αγγελιοφόρου, αν και σοβαρή, επιβραδύνεται (retardatio) με επιδεξιότητα. Έτσι ο μονόλογός του για το ευμετάβολο της ανθρώπινης μοίρας καλύπτει δεκαέξι στίχους.

1161-1164. Κρέων γάρ.....σπορᾷ (*Ήταν, θαρρώ,.....και θέριζε καρπούς*)· η περίπτωση του Κρέοντα χρησιμοποιείται ως παράδειγμα που επιβεβαιώνει την άποψη για την αβεβαιότητα των ανθρωπίνων πραγμάτων. Το ίδιο θέμα βρίσκουμε και στο εξόδιο τραγούδι του χορού στον Οιδίποδα Τύραννο.

1164. θάλλων εὐγενεῖ τέκνων σπορᾷ (*έσπειρε καλά παιδιά και θέριζε καρπούς*)· η ευτυχία στην οικογενειακή ζωή συνδέεται με τη γέννηση καλών παιδιών.

1165-1167. τὰς γὰρ ἡδονάς....νεκρὸν (*όταν σκοτώσει τη χαρά.....νεκρό τον έχω*)· μια ζωή χωρίς παιδιά, δηλαδή δυστυχισμένη, ισοδυναμεί με θάνατο.

1173. τεθνᾶσιν (*είναι νεκροί*)· απροσδιόριστο και αινιγματικό, που δικαιολογεί τις επόμενες ερωτήσεις.

1175-1177. Αἵμων....φόνου (*Ο Αίμονας.....φρένιασε το φόνο*)· η αυτοκτονία του Αίμονα προβάλλει ως πράξη εκδίκησης, προκειμένου να προκαλέσει στον πατέρα του συναισθήματα ενοχής και τύψεων για τις αδικίες που διέπραξε.

1180-1182. καὶ μὴν ὁρῶ.....περᾷ (*μα να, τη δύστυχη.....είτε στην τύχη*)· κατ' απαίτηση της θεατρικής οικονομίας, με την εμφάνιση της Ευρυδίκης, ο Αγγελιοφόρος αρχίζει να αποκαλύπτει τα γεγονότα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ποιες είναι οι απόψεις του Αγγελιοφόρου για τα ανθρώπινα; Πώς τις κρίνετε;

2. Τι πετυχαίνει ο Αγγελιοφόρος, από την άποψη της θεατρικής οικονομίας, με την αφήγηση των γεγονότων που παρακολούθησε;

3. Ποια νομίζετε ότι είναι τα συναισθήματα των θεατών από τα φοβερά που ακούνε;

4. Να σημειώσετε με Χ τη σωστή απάντηση :
   Ο Αγγελιοφόρος θεωρεί αίτιους του θανάτου του Αίμονα τους ζῶντας· αυτοί είναι :
   α. η Ισμήνη και ο Κρέων ☐
   β. ο Κρέων και η Ευρυδίκη ☐
   γ. ο Κρέων ☐
   δ. η Ισμήνη ☐
   ε. ο Κρέων και ο λαός της Θήβας ☐

Β' Σκηνή : 1183-1256. Πρόσωπα : Ευρυδίκη - Αγγελιοφόρος - Χορός.

Η Ευρυδίκη βγαίνει από την κεντρική πύλη του ανακτόρου, συνοδευόμενη από δύο θεραπαινίδες.

1183. **ὦ πάντες ἀστοὶ** (*συμπολίτες*)· οι άντρες του χορού και ο Αγγελιοφόρος αντιπροσωπεύουν όλους τους Θηβαίους.

1184. **Παλλάδος θεᾶς**· στη Θήβα υπήρχαν δύο ναοί προς τιμή της Αθηνάς : της Παλλάδος ή Όγκας Αθηνάς και της Καδμείας ή Ισμηνίας. Ο Σοφοκλής προς χάρη των Αθηναίων θεατών χρησιμοποιεί την αττική προσωνυμία της θεάς.

1187-1191. **φθόγγος οἰκείου κακοῦ.....κακῶν οὐκ ἄπειρος** (*και του σπιτιού συμφορά-αμάθητη στις συμφορές δεν είμαι*)· η Ευρυδίκη λιποθύμησε, όταν άκουσε τη λέξη *τεθνᾶσιν* (είναι νεκροί, στ. 1173), οπότε δεν πρόφτασε ν' ακούσει για την αυτοκτονία του Αίμονα. Η φράση *αμάθητη στις συμφορές δεν είμαι* υποδηλώνει τη θυσία του άλλου γιου της, του Μεγαρέα, για τη σωτηρία της πατρίδας.

1192-1193. **ἐγώ, φίλη.....ἔπος** (*εγώ, καλή κυρά μου.....δεν κρύβω*)· ο Αγγελιοφόρος παρουσιάζεται ως αυτόπτης μάρτυρας και φιλαλήθης. Άρα η μαρτυρία του ξαναζωντανεύει τα γεγονότα.

1196-1198. **ἐγὼ δέ....Πολυνείκους ἔτι** (*εγώ τον άντρα σου.....φριχτό κορμί κομμάτια*)· το τραγικό λάθος βρίσκεται στη χρονική τάξη των ενεργειών του Κρέοντα. Την ώρα που τελούν τους εξαγνισμούς και καίνε το πτώμα του Πολυνείκη, απαγχονίζεται η Αντιγόνη.

1199. **ἐνοδίαν θεὸν** (*στην Εκάτη*)· Η Εκάτη ήταν θεά, φύλακας των νεκρών και των μνημάτων. Την αποκαλούσαν *ἐνοδίαν*, γιατί τριγυρνούσε στους δρόμους και στα τρίστρατα.

1204-1205. **πρὸς λιθόστρωτον κόρης νυμφεῖον Ἅιδου** (*για τη λιθόστρωτη.....και της κόρης*)· ο τάφος της Αντιγόνης χαρακτηρίζεται ως νυφικός και νεκρικός, συγχρόνως, θάλαμος, όπου τη νυφική παστάδα και τους τάπητες αντικαθιστά το λίθινο δάπεδο.

1212. **ἆρ' εἰμὶ μάντις** (*μην είμαι μάντις*)· ο Κρέων μαντεύει ότι οι διαπεραστικοί θρήνοι είναι του Αίμονα για τη νεκρή Αντιγόνη.

1219. **τάδ' ἐξ ἀθύμου δεσπότου** (*στις προσταγές του πικραμένου μας αφέντη*)· η κατάρρευση της προσωπικότητας του Κρέοντα είναι πλήρης. Ο άλλοτε αγέρωχος βασιλιάς, ύστερα από τους θρήνους και τις κραυγές, έχει χάσει πια και την τελευταία ψυχική του ικμάδα. Η τραγικότητά του είναι φανερή.

1221-1222. **τὴν μὲν κρεμαστήν.....καθημμένην** (*εκείνη κρεμασμένη.....το στημόνι της ποδιάς*)· η αυτοκτονία της Αντιγόνης ερμηνεύεται ως πράξη ηρωισμού και αξιοπρέπειας. Η ηρωίδα επιταχύνει τον θάνατό της, για να δείξει ότι κύριος της ζωής της είναι η ίδια και όχι ο Κρέων που την καταδίκασε σε θάνατο από πείνα.

1228-1230. ὦ τλῆμον....ἱκέσιός σε λίσσομαι (*τι έκανες, δύστυχε;....βγες έξω*)· οι κακές προαισθήσεις του Κρέοντα για τον Αίμονα μπρος στο θέαμα της απαγχονισμένης Αντιγόνης τον παρακινούν σ' αυτήν την αγωνιώδη αντίδραση: τι πας να κάνεις; τι έχεις στο μυαλό σου;

1232. πτύσας προσώπῳ κοὐδὲν ἀντειπὼν (*τον έφτυσε.....λέξη να του πει*)· πράξη ανάρμοστη που υποδηλώνει ότι ο Αίμων, σε κατάσταση παραφροσύνης, έχει προχωρήσει σε πλήρη αποδοκιμασία και απόρριψη του πατέρα.

1235. αὐτῷ χολωθεὶς (*θυμώνει με την τύχη του ο δόλιος*)· ο Αίμων οργίζεται με τον εαυτό του, γιατί προχώρησε σε ανόσια πράξη, επιχειρώντας να σκοτώσει τον πατέρα του.

1236-1239. ἤρεισε πλευραῖς.....σταλάγματος (*τέντωσε πίσω το κορμί.....τα λευκά το αίμα*)· η επίθεση του Αίμονα εναντίον του πατέρα του και η αυτοκτονία του οριοθετούν την αρχή της πτώσης του Κρέοντα, την ώρα που οι δύο νέοι, έστω και στον Άδη, ενώνονται με συμβολική γαμήλια τελετή.

1244-1245. ἡ γυνὴ πάλιν.....λόγον (*η κυρά μας.....καλή κακή*)· η Ευρυδίκη άφωνη μπαίνει στο ανάκτορο, όπως η Δηιάνειρα στις *Τραχίνιες* και η Ιοκάστη στον *Οιδίποδα Τύραννο*. Η βουβή θλίψη δείχνει το μέγεθος του πένθους.

1253-1255. ἀλλ' εἰσόμεσθα.....παραστείχοντες (*θα μάθουμε...την ψυχή της κλειδώνει*)· ο Αγγελιοφόρος μπαίνει στο ανάκτορο γεμάτος ανησυχία, για να επιστρέψει ύστερα από λίγο ως Εξάγγελος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Η Ευρυδίκη αποκαλύπτει στους άντρες του χορού ότι λιποθύμησε, μόλις άκουσε του σπιτιού τη συμφορά. Η σκηνή προσφέρεται για παράσταση. Γιατί άραγε ο ποιητής δεν την παρουσιάζει στους θεατές;

2. Να παρουσιάσετε το πορτρέτο του Κρέοντα, με βάση τα στοιχεία που γνωρίσαμε στα επεισόδια και την περιγραφή που κάνει ο Αγγελιοφόρος.

3. Φαίνεται ότι ο Αγγελιοφόρος είχε επηρεαστεί από τα γεγονότα. Να βρείτε λέξεις ή φράσεις που να το αποδεικνύουν.

4. Η σκηνή του τάφου περιγράφεται με πολύ ρεαλισμό. Ποια είναι τα ρεαλιστικά της στοιχεία και ποια τα κίνητρα του Κρέοντα και του Αίμονα στις συγκεκριμένες τους ενέργειες;

5. Ποια είναι τα συναισθήματα των θεατών από τη σκηνή αυτή και ιδιαίτερα από το τελευταίο τμήμα της;

Γ' Σκηνή : 1257-1276. Πρόσωπα : Κρέων- Χορός.

Η σκηνή αυτή αποτελεί το πρώτο μέρος του μεγάλου κομμού (1261-1346). Ο θρήνος του Κρέοντα και όσα άλλα οδυνηρά θα ακολουθήσουν δίνουν στην όλη σύνθεση μια ταραγμένη κίνηση.

1257-1260. καὶ μὴν ὅδ' ἄναξ....ἁμαρτὼν (*μα να,....δικό του κρίμα*)· ο χορός εξαγγέλλει την είσοδο του Κρέοντα, ενώ συγχρόνως ελέγχει την όψιμη μεταμέλειά του. Η είσοδος γίνεται από την αριστερή πάροδο· οι δύο ακόλουθοι του βασιλιά μεταφέρουν το πτώμα του Αίμονα.

1261-1265. ἰὼ φρενῶν....βουλευμάτων (*ωχού αδέσποτου μυαλού.....τύφλα μου συφοριασμένη*)· ο Κρέων θρηνεί για τη συμφορά που τον έπληξε. Τις αρχές, που με πάθος υποστήριζε, τις θεωρεί τώρα λάθη πεισματικά και θανατηφόρα. Η συμφορά είναι το τίμημα που πληρώνει για την παράβαση του θεϊκού νόμου της ταφής.

1270. οἴμ' ὡς ἔοικας ὀψὲ τὴν δίκην ἰδεῖν (*αλίμονο, είδες αργά, θαρρώ, το δίκιο*)· ο χορός ρίχνει ακέραιη την ενοχή στον Κρέοντα· ωστόσο και η συμπεριφορά του χορού δεν ήταν σταθερή, αλλά μεταβαλλόταν κατά τις περιστάσεις.

1272. ἔχω μαθὼν (=μεμάθηκα) (*φωτίστηκα*)· το «πάθος μάθος», κατά τη λαϊκή θυμοσοφία.

1272-1274. ἐν δ' ἐμῷ.....ἔπαισεν (*κάποιος θεός με τύφλωνε, με χτύπαγε βαριά στην κεφαλή μου*)· ο θεός πλήττει τον Κρέοντα για την *ὕβριν* του, το υπερβολικό του πείσμα και την περιφρόνηση των θεών του Κάτω Κόσμου και των κοινωνικών θεσμών σχετικά με την ταφή των νεκρών..

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Ποια είναι η στάση του χορού στη σκηνή αυτή; Να την συγκρίνετε με εκείνη της β' αντιστροφής του πρώτου στάσιμου.

2. Οι λόγοι του Κρέοντα έχουν έντονο διδακτικό χαρακτήρα. Ποια διδακτικά στοιχεία μπορείτε να επισημάνετε;

3. Στη σκηνή βρίσκουμε στοιχεία συναισθηματικής έντασης. Από ποιες λέξεις ή φράσεις προκύπτουν;

4. Ο Κρέων ομολογεί (στ. *1272*) ότι το πάθημα του έγινε μάθημα. Γράψτε τις σκέψεις σας σε 2-3 παραγράφους με θέμα τη λαϊκή αντίληψη : «το πάθος μάθος».

Δ' Σκηνή : 1277-1353. Πρόσωπα : Κρέων- Εξάγγελος -Χορός.

Η εξαγγελία του θανάτου της Ευρυδίκης ολοκληρώνει τη συντριβή του Κρέοντα. Ο Κρέων, απαρηγόρητος και συντετριμμένος, επικαλείται τον θάνατο. Η κάθαρση επέρχεται με την πτώση του.

1278-1280. ὦ δέσποθ',.....κακὰ (*ήρθες χορτάτος....σαν έμπεις γρήγορα στο σπίτι*)· ο Εξάγγελος, που βγαίνει από το ανάκτορο, είναι το ίδιο πρόσωπο που είχε μπει πριν στο παλάτι, ακολουθώντας την Ευρυδίκη. Η ασυνταξία του λόγου υποδηλώνει την ταραχή του για την καινούργια συμφορά που συνέβη στο παλάτι.

1281. τί δ'; ἔστιν....ἔτι (*μα τι; υπάρχουν και χειρότερα απ' τα χειρότερα*); Βαθιά συγκίνηση προκαλούν στους θεατές οι δύο δραματικές ερωτήσεις του Κρέοντα.

1282-1283. γυνή....πλήγμασιν (*η γυναίκα σου πέθανε.....κομματιάστηκε*)· ο Εξάγγελος με τρόπο ωμό ανακοινώνει τον θάνατο της Ευρυδίκης.

1284-1292. ἰὼ ἰὼ δυσκάθαρτος.....ἀμφικεῖσθαι μόρον (*ωχού, ωχού....που μ' αγκαλιάζει του χαμού*)· ο θρήνος του Κρέοντα ολοκληρώνει τη συντριβή του. Έχει φτάσει στο έσχατο σημείο της ταπείνωσης. Με τη φράση *αλύπητο λιμάνι του θανάτου* επαληθεύεται η προφητεία του Τειρεσία (στ. *1078*).

1293. ὁρᾶν....μυχοῖς ἔτι (*μπορείς να δεις· κρυφό δεν είναι πια*)· ανοίγει η μεσαία θύρα του ανακτόρου και εμφανίζεται στη σκηνή το πτώμα της Ευρυδίκης, πάνω σε εκκύκλημα.

1294-1300. οἴμοι,....φεῦ τέκνον (*ωχού!..... παιδάκι μου*)· μπροστά σε δύο νεκρούς, θύματα της μωρίας του, ο Κρέων θρηνεί με τρόπο δραματικό.

1301-1305. ἡ δ' ὀξύπληκτος.....παιδοκτόνῳ (*μπρος στο βωμό.....κακό να σε βρει*)· ο Εξάγγελος δίνει με ρεαλισμό τα όσα συνέβησαν στο εσωτερικό του ανακτόρου, αδιαφορώντας αν θα πληγώσει ή όχι τον Κρέοντα.

1306-1311. ἀνέπταν φόβῳ.....συγκέκραμαι δύᾳ (*συμφορά μου.....λιώνω συμφορά*)· η κατάρα της Ευρυδίκης προκάλεσε φόβο στον Κρέοντα· γι' αυτό και η αντίδρασή του υπήρξε ενστικτώδης. Μη μπορώντας να αντέξει τις συμφορές και τα συναισθήματα ενοχής, επικαλείται τον θάνατο να τον λυτρώσει από τη δεινή θέση του.

1312-1313. ὡς αἰτίαν.....μόρων (*αιτία του θανάτου....σ' ονομάτιζε*)· η αυτοκτονία της Ευρυδίκης ήταν πράξη πόνου, αποδοκιμασίας και εκδίκησης κατά του Κρέοντα, γιατί τον θεώρησε υπεύθυνο για τον θάνατο των παιδιών της.

1314. ποίῳ δέ...τρόπῳ (*και πώς στο χάρο δόθηκε*)· παρά την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο Κρέων, βρίσκει τη δύναμη να ρωτήσει για τον τρόπο θανάτου της γυναίκας του.

1317-1325. ὤμοι μοι.....ἢ μηδένα (*αλίμονο, άλλος κανείς θνητός ποτέ.....δεν είμαι παρά τίποτε*)· η ψυχική κατάπτωση του Κρέοντα τον οδηγεί στο να επιζητά τον θάνατο. Αντιλαμβάνεται το μέγεθος της ευθύνης του, όταν πλέον είναι αργά. Ζητάει από τους υπηρέτες να τον απομακρύνουν από τα δύο πτώματα, γιατί είναι ένα μηδενικό, είναι ένας ζωντανός νεκρός. (πρβλ. *Οιδ. Τύρ.* 1340)

1326-1327. κέρδη.....κακὰ (*κέρδος ζητάς...πίκρες να σκοντάφτεις*)· εύστοχη η παρατήρηση του χορού στο κέρδος, αν θυμηθούμε τη συχνή αναφορά του Κρέοντα σ' αυτό (πρβλ. στ. *222, 310*). Η έμμεση υπόδειξη του χορού να φύγει ο Κρέων, για να μη βλέπει τα πτώματα των δικών του, αποτελεί προοικονομία της αποχώρησής του.

1328-1332. ἴτω, ἴτω.....εἰσίδω· κάθε συμφορά που χτυπούσε τον Κρέοντα ήταν γι' αυτόν και ένας θάνατος.

1333-1335. μέλλοντα ταῦτα.....χρὴ μέλειν· ο χορός κατακρίνει την επίκληση του θανάτου ως ανόσια, αφού καθορίζεται από τους θεούς, απέναντι στους οποίους ο Κρέων διέπραξε ύβρη. Χρέος τώρα έχουν να ενταφιάσουν τους νεκρούς που έχουν μπροστά τους.

1336. ἀλλ' ὧν ἐρῶμεν, ταῦτα συγκατηυξάμην· ο Κρέων στις ευχές των άλλων προσθέτει, με πολλή πικρία, και τη δική του.

1337-1338. μή νυν....ἀπαλλαγή· ο χορός υπενθυμίζει στον Κρέοντα ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν με προσευχές να ξεφύγουν από τη μοίρα τους. Προηγουμένως ο χορός (στ. *1260*) είχε αποδώσει στον ίδιο τον Κρέοντα τα λάθη του. Πώς χαρακτηρίζετε την αντιφατική στάση του χορού;

1339. ἄγοιτ'.....ἐκποδών· ο Σοφοκλής παρουσιάζει τον Κρέοντα να εγκαταλείπει την ύβρη και το εγωιστικό του πείσμα, αποκαθιστώντας έτσι την ηθική τάξη που είχε διασαλευτεί.

1340. οὐχ ἑκὼν κατέκανον· θυμίζει το σωκρατικό *οὐδεὶς ἑκὼν κακός*.

1345-1346. τὰ δ' ἐπί....εἰσήλατο· με τα τελευταία λόγια του Κρέοντα οι υπηρέτες τον απομακρύνουν από τη σκηνή.

1347-1350. πολλῷ τὸ φρονεῖν.....ἀσεπτεῖν· οι τελευταίοι στίχοι του χορού συμπυκνώνουν την ουσία της τραγωδίας. Η ευσέβεια και η σωφροσύνη αποτελούν το θεμέλιο της ανθρώπινης ευδαιμονίας, όπως είχε διακηρύξει και ο Τειρεσίας (πρβλ. στ. *1050*).

1350-1353. μεγάλοι.....τὸ φρονεῖν ἐδίδαξαν· η τιμωρία των αλαζόνων γίνεται δάσκαλός τους. Η ηθική τάξη, που είχε τόσο διαταραχθεί, αποκαταστάθηκε με την τιμωρία του Κρέοντα. Η έξοδος του χορού ολοκληρώνει την κάθαρση της τραγωδίας.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Με την τελευταία σκηνή της εξόδου επέρχεται η κάθαρση της τραγωδίας. Με ποια στοιχεία ολοκληρώνεται η δράση;

2. Ποια μηχανικά μέσα χρησιμοποιούνται στη σκηνή αυτή :
   α. κλίμακες του Χάρωνος ☐
   β. εκκύκλημα ☐
   γ. αιώρημα ☐
   Να σημειώσετε Χ στη σωστή απάντηση

3. Ποια η συναισθηματική κατάσταση των θεατών με το τέλος της εξόδου;

4. Πώς αποκαθίσταται η ηθική τάξη στο τέλος της τραγωδίας;
   α. με τον θάνατο της Αντιγόνης ☐
   β. με τον θάνατο του Αίμονα και της Ευρυδίκης ☐
   γ. με τη τιμωρία και μεταμέλεια του Κρέοντα ☐
   Να σημειώσετε με Χ τη σωστή απάντηση και να δικαιολογήσετε την επιλογή σας.

5. Ο χορός, αποχωρώντας από τη σκηνή, τραγουδά το εξόδιο άσμα. Ποιο είναι το περιεχόμενό του και ποια η σημασία του στην όλη τραγωδία;

6. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις και τις φράσεις κατά σημασιολογικά ζεύγη :

α. *τερμίαν ἀμέραν*	1. πλάγιος, στραβός
β. *ὑπέραυχος*	2. υπερήφανος
γ. *ἀσεπτῶ*	3. τελευταία ημέρα
δ. *λέχριος*	4. ασεβώ
ε. *πᾷ κλιθῶ*	5. πού να στηριχτώ

7. Σημειώστε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο της πρότασης είναι σωστό ή λανθασμένο.

	Σωστό	Λάθος
α. *πράσσειν* (στ. *1335*) : είναι αντικ. του ρ. *χρή*	☐	☐
β. *συμφορᾶς* (στ. *1338*) : είναι γενική διαιρετική	☐	☐
γ. *ἀσεπτεῖν* (στ. *1350*) : είναι υποκ. του ρ. *χρή*	☐	☐
δ. *τὸ φρονεῖν* (στ. *1353*) : είναι αντικ. του ρ. *ἐδίδαξαν*	☐	☐

8. Να σημειώσετε, με βάση τους στίχους *1328-1353*, Χ στη στήλη : Σωστό ή Λάθος, αν νομίζετε ότι η αντίστοιχη πρόταση είναι σωστή ή λανθασμένη.

	Σωστό	Λάθος
α. *εἰσίδω* : είναι οριστική ενεστώτα του ρ. *εἰσορῶ*	☐	☐
β. *ἴτω* : είναι γ' ενικό προστ. ενεστ. του ρ. *εἶμι*	☐	☐
γ. *ὤμοι* : είναι ονομαστ. πληθυντ του ουσ. *ὁ ὦμος*	☐	☐
δ. *ὅς* : είναι δεικτική αντων. αρσεν. γένους	☐	☐
ε. *προσεύχου* : είναι γ' ενικό προστ. ενεστ. μέσης φωνής του ρ. *προσεύχομαι*	☐	☐

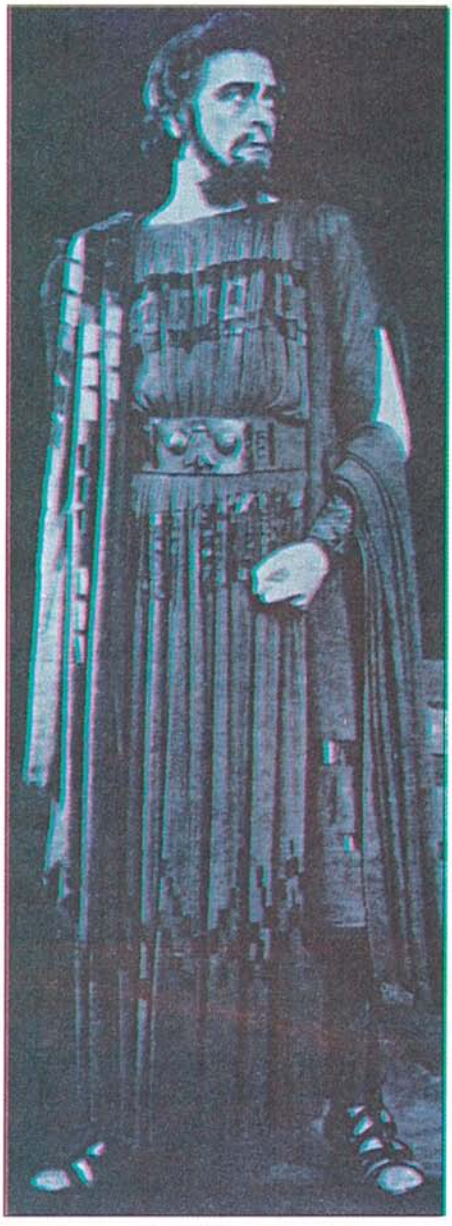

21. Εθνικό Θέατρο. Επιδαύρια 1956. *Αντιγόνη.*
Κρέων : Θάνος Κωτσόπουλος. (40 χρόνια Φεστιβάλ, έκδ. Δ.Ε.Π.Α.Σ.Δ.Α.)

ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

1. Η *Αντιγόνη,* κατά την πιθανότερη εκδοχή, γράφτηκε και διδάχτηκε το 442 π.Χ. Είναι πνευματικός καρπός μιας ώριμης δημοκρατίας και μιας μοναδικής άνθησης γραμμάτων και τεχνών, που ίσως για πρώτη φορά γνώρισε σε τέτοιο επίπεδο η ανθρωπότητα.
   α. Να παρουσιάσετε το ιστορικό και κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της περιόδου 479-431 π.Χ.
   β. Να συνδέσετε την *Αντιγόνη* και με άλλες πνευματικές και καλλιτεχνικές δημιουργίες των χρόνων εκείνων.

2. Ο Σοφοκλής στην ουσία μετέπλασε ένα γνωστό μύθο, πάνω στον οποίο δοκίμασαν τις δυνάμεις τους και οι άλλοι μεγάλοι τραγικοί, σε θεατρικό έργο. Δεν αναδιηγήθηκε απλώς τον μύθο, αλλά ξεκινώντας απ' αυτόν έθεσε ένα τεράστιο ηθικό ζήτημα.
   α. Να αποδώσετε επιγραμματικά την υπόθεση της τραγωδίας.
   β. Να εξετάσετε τον τρόπο με τον οποίο κατανέμει ο ποιητής τους θεατρικούς ρόλους.
   γ. Ποια είναι η γνώμη σας για τον ρόλο του χορού στο έργο;

3. Η *Αντιγόνη* είναι ένα δράμα με δύο κύρια πρόσωπα, την Αντιγόνη και τον Κρέοντα. Ο μύθος στηρίζεται στη σύγκρουση των δύο αυτών προσώπων για την υπεροχή των γραπτών ή άγραφων νόμων· η σύγκρουση αυτή έχει τις συνέπειές της και για τον ένα και για τον άλλο.
   α. Θεωρείτε ότι και οι δύο ήρωες του έργου είναι τραγικοί; Σε τι έγκειται η τραγικότητα αυτή;
   β. Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας των δύο ηρώων, ως φορέων του τραγικού, μέσα στο δράμα;

4. Ταυτόχρονα με το βασικό ηθικό πρόβλημα που θέτει η *Αντιγόνη* συνυπάρχουν και συνυφαίνονται και άλλα θέματα και προβλήματα. Τέτοια είναι :
   - Η τιμωρία των απογόνων για προγονικά αμαρτήματα
   - Η Μοίρα
   - Η ὕβρις και η Ἄτη
   - Το δίλημμα της επιλογής ανάμεσα στην ηθική που διέπει το γένος-συγγένεια (Αντιγόνη) και τις αρχές που διέπουν τη σύνθεση γενών-κράτους (Κρέων)
   - Η προσωπική σωτηρία με κάθε τρόπο
   - Το δυνατό της ανθρώπινης ευτυχίας

   α. Μπορείτε να εντοπίσετε μέσα στο δράμα τα θέματα αυτά και τους φορείς τους;
   β. Το πλήθος των θεμάτων, ερωτημάτων, αποριών και απαντήσεων, που προβάλλει η τραγωδία, δικαιολογούν για την παράσταση τον όρο διδασκαλία;

5. Να διαβάσετε από το επίμετρο τα αποσπάσματα της *Αντιγόνης* του Ζ. Ανουϊγ και του Μ. Μπρεχτ.
   - Μπορείτε να εντοπίσετε κοινά στοιχεία με την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή;

6. Στο τέλος κάθε τραγωδίας ο ποιητής μεθοδεύει την κάθαρση, για «ν' ανακουφίσει» τους θεατές και να πετύχει την *ἀπό τῆς τραγωδίας ἡδονήν*.
   Μπορείτε να επισημάνετε στην *Αντιγόνη* τρόπους με τους οποίους ο Σοφοκλής πετυχαίνει αυτόν τον στόχο;

7. Ο μύθος της *Αντιγόνης* αποτέλεσε πηγή εμπνεύσεως αρχαίων και νέων δραματουργών. Παράλληλα δεν έπαψε να είναι το πιο πολυπαιγμένο έργο της αρχαίας τραγωδίας.
   α. Πώς εξηγείτε το ενδιαφέρον του σύγχρονου θεατή για την *Αντιγόνη* και γενικότερα για την αρχαία τραγωδία;
   β. Μήπως και σήμερα ο άνθρωπος εξακολουθεί να είναι τραγικός και στην τραγικότητα των αρχαίων ηρώων αναγνωρίζει τον εαυτό του;

Χ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ - Δ. ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ -
Κ. ΝΑΣΤΟΥΛΗΣ - Χ. Γ. ΡΩΜΑΣ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

1. Jean - Germain Drouais, *Ο Φιλοκτήτης στη Λήμνο.* 1788. Ελαιογραφία. Chartres, Μουσείο Καλών Τεχνών.

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

Ο μύθος του Φιλοκτήτη

● Ο μύθος του Φιλοκτήτη ήταν γνωστός στην αρχαία ελληνική γραμματεία και είχε εμπνεύσει αρκετούς δημιουργούς, πριν δραματοποιηθεί από τον Σοφοκλή στο ομώνυμο έργο του το 409 π.Χ. Η αρχή του βρίσκεται στην *Ἰλιάδα*, την *Ὀδύσσεια* και τα *Κύπρια ἔπη*[1]. Στην *Ιλιάδα* (Β 718-25) οι Αχαιοί εγκαταλείπουν τον Φιλοκτήτη στη Λήμνο εξαιτίας της πληγής του, που τον ταλαιπωρούσε με πόνους και ανέδιδε φοβερή δυσοσμία. Οι ίδιοι όμως αργότερα επρόκειτο να τον θυμηθούν. Στην *Ὀδύσσεια* (θ 219-220) αναφέρεται ο ήρωας ως ο άριστος τοξότης, που πολέμησε στην Τροία και επέστρεψε ασφαλής στην πατρίδα του (γ 188-190).

Σύμφωνα με τα *Κύπρια έπη* οι Έλληνες μετά τη θυσία της Ιφιγένειας έπλευσαν στην Τένεδο. Εκεί κατά τη διάρκεια μιας θρησκευτικής τελετής ένα νερόφιδο δάγκωσε τον Φιλοκτήτη, ο οποίος εγκαταλείφθηκε στη συνέχεια από τους Αχαιούς στη Λήμνο λόγω της δυσοσμίας που ανέδιδε η πληγή του και παρέμεινε εκεί για δέκα έτη.

Η δεύτερη φάση της ιστορίας προέρχεται από τη *Μικρά Ἰλιάδα* του Λέσχη, επικού ποιητή του 7ου π.χ. αι. Σύμφωνα με αυτή οι αρχηγοί των Αχαιών αποθαρρύνθηκαν μετά τον θάνατο του Αχιλλέα και αμφέβαλαν αν θα μπορούσαν να κυριεύσουν την Τροία. Τότε ο μάντης Κάλχας τους φανέρωσε ότι ο γιος του Πριάμου Έλενος, που είχε τη μαντική δύναμη από τον Απόλλωνα, γνώριζε τη μοίρα της Τροίας. Ο Οδυσσεύς στήνει ενέδρα και συλλαμβάνει τον Έλενο, ο οποίος αποκαλύπτει ότι για την άλωση της Τροίας είναι αναγκαία η παρουσία του Φιλοκτήτη με το τόξο του Ηρακλή, που είχε στην κατοχή του. Ο Διομήδης αναλαμβάνει να τον οδηγήσει από τη Λήμνο στους Αχαιούς. Ο Οδυσσεύς, κάτοχος των όπλων του Αχιλλέα, ταξίδεψε στη Σκύρο, όπου βρισκόταν ο γιος του Αχιλλέα Νεοπτόλεμος, του παρέδωσε τα όπλα του πατέρα του και τον οδήγησε στο στρατόπεδο των Αχαιών, διότι κατά τη μαντεία του Έλενου η Τροία θα κυριευόταν μόνο από Αιακίδη.

Πιστοί στο έπος μένουν οι λυρικοί ποιητές, Πίνδαρος (*Πυθ.* 1, 52) και Βακχυλίδης (απ. 7 Snell), όταν αναφέρονται στον μύθο του Φιλοκτήτη.

Πριν από τον Σοφοκλή τραγωδία με θέμα τον μύθο του Φιλοκτήτη έγραψαν ο Αισχύλος και ο Ευριπίδης (431 π.Χ.), τα έργα τους όμως δεν σώθηκαν, με εξαίρεση μερικά αποσπάσματα. Με βάση τα αποσπάσματα αυτά και τις πληροφορίες του Δίωνα από την Προύσα, μπορούμε να σχηματίσουμε μια ιδέα για τα ομώνυμα δράματα του Αισχύλου και του Ευριπίδη. Στον Αισχύλο – όπως και

[1] Τα *Κύπρια ἔπη* αποδίδονται στον επικό ποιητή Στασίνο από την Κύπρο. Αφηγούνται, σύμφωνα με την επιτομή του Πρόκλου (2ος μ.Χ. αι.), τα γεγονότα που οδήγησαν στην έναρξη του Τρωικού πολέμου και τον ρόλο που διαδραμάτισαν σ' αυτά οι θεοί, τη συγκέντρωση του στόλου στην Αυλίδα, την πρώτη και τη δεύτερη εκστρατεία στην Τροία και, τέλος, την έναρξη της πολιορκίας της Τροίας.

στον Ευριπίδη – ο χορός αποτελείται από κατοίκους της Λήμνου (επομένως το νησί δεν παρουσιάζεται έρημο και ακατοίκητο, όπως στον Σοφοκλή). Ο Οδυσσεύς εμφανίζεται μεταμφιεσμένος στον Φιλοκτήτη και με δόλο καταφέρνει να του αποσπάσει το τόξο. Στο δράμα του Αισχύλου, που είναι το αρχαιότερο των άλλων δύο, πιθανότατα δεν εμφανίζεται ο Νεοπτόλεμος, ενώ στοιχείο της δραματικής πλοκής φαίνεται ότι υπήρξε μια κρίση της αρρώστιας του Φιλοκτήτη.

Και στον Ευριπίδη, ο Φιλοκτήτης δοκιμάζεται από μια κρίση της αρρώστιας του. Στο έργο, που διδάχθηκε το 431 π.Χ. μαζί με τη *Μήδεια*, εμφανίζεται ο Οδυσσεύς μεταμορφωμένος από τη θεά Αθηνά και προσπαθεί να πείσει τον Φιλοκτήτη να τον ακολουθήσει στην Τροία. Παράλληλα, όμως, μια πρεσβεία Τρώων επιχειρεί να αποτρέψει την επάνοδό του. Στο τέλος του δράματος αναφέρεται ότι κάποιος αναγκάζει τον Φιλοκτήτη να επιβιβαστεί στο πλοίο που θα τον οδηγήσει στην Τροία.

Εκτός από τους μεγάλους τραγικούς ο μύθος του Φιλοκτήτη δραματοποιήθηκε και από άλλους τραγικούς[2], των οποίων τα έργα δυστυχώς δεν έχουν διασωθεί.

● Κατά τον Σοφοκλή, ο Φιλοκτήτης, γιος του Ποίαντα, βασιλιάς της Μαλίδας, περιοχής της Φθίας, έλαβε μέρος στην εκστρατεία εναντίον της Τροίας, οπλισμένος με τα όπλα του Ηρακλή. Όταν ο στόλος των Αχαιών παρέπλεε τη Λήμνο, αγκυροβόλησε κοντά στο μικρό νησί, τη Χρύση, για να προσφέρουν θυσία στον βωμό της νύμφης Χρύσης. Τη θυσία αυτή ανέλαβε να προσφέρει ο Φιλοκτήτης. Καθώς αναζητούσε τον βωμό, τον δάγκωσε στο πόδι ένα φαρμακερό φίδι και του προξένησε φοβερή δύσοσμη πληγή. Επειδή οι Ατρείδες δεν μπορούσαν να υποφέρουν τις κραυγές του, οι οποίες διατάρασσαν, όπως ισχυρίστηκαν, την τελετουργική σιγή της θυσίας, αποφάσισαν να τον εγκαταλείψουν σε μια έρημη ακτή της Λήμνου. Αυτή την πράξη ανέλαβε ο Οδυσσεύς. Εκεί έζησε ο Φιλοκτήτης για δέκα χρόνια υποφέροντας από την αρρώστια, την πείνα και τη μοναξιά. Μόνη βοήθεια γι' αυτόν ήταν τα όπλα, με τα οποία εξασφάλιζε την τροφή του. Οι άθλιες αυτές συνθήκες διαβίωσής του επιτείνουν το μίσος και τα αισθήματα εκδίκησης του Φιλοκτήτη εναντίον των Ατρειδών και του Οδυσσέα για την απάνθρωπη μεταχείριση που του επιφύλαξαν.

Στο δέκατο έτος του πολέμου, όταν πλέον έχουν χαθεί πολλοί Αχαιοί ήρωες (Αχιλλεύς, Αίας), ο μάντης Κάλχας πληροφορεί τους Αχαιούς ότι το μυστικό της εκπόρθησης της Τροίας κατέχει ο γιος του Πριάμου, ο Έλενος, τον οποίο συλλαμβάνει με ενέδρα ο Οδυσσεύς και τον οδηγεί στους Αχαιούς. Αυτός προφητεύει ότι για την άλωση της Τροίας απαιτείται η παρουσία του Φιλοκτήτη με τα όπλα του. Με εντολή των Ατρειδών φεύγουν από την Τροία για τη Λήμνο ο Οδυσσεύς με τον Νεοπτόλεμο, γιο του Αχιλλέα, με σκοπό να οδηγήσουν τον Φιλοκτήτη με τα όπλα του στην Τροία, με τη βία ή την πειθώ. Οι δύο άνδρες φθάνουν στη Λήμνο, αποβιβάζονται στην ερημική ακτή και, συνοδευόμενοι από ένα ναύτη, προχωρούν προς τη σπηλιά, όπου κατοικεί ο Φιλοκτήτης.

[2] Αχαιό, Αντιφώντα, Θεοδέκτη.

Το δράμα διδάχτηκε την άνοιξη του 409 π.Χ. στα *Μεγάλα ή ἐν ἄστει Διονύσια*, όταν ήταν επώνυμος άρχων ο Γλαύκιππος, και ο ποιητής τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο.

ΦΙΛΟΚΤΗΤΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Ἀπαγωγὴ Φιλοκτήτου ἐκ Λήμνου εἰς Τροίαν ὑπὸ Νεοπτολέμου καὶ Ὀδυσσέως καθ' Ἑλένου μαντείαν, ὃς κατὰ μαντείαν Κάλχαντος, ὡς εἰδὼς χρησμοὺς συντελοῦντας πρὸς τὴν τῆς Τροίας ἅλωσιν, ὑπὸ Ὀδυσσέως νύκτωρ ἐνεδρευθείς, δέσμιος ἤχθη τοῖς Ἕλλησιν. Ἡ δὲ σκηνὴ ἐν Λήμνῳ. Ὁ δὲ χορὸς ἐκ γερόντων τῶν τῷ Νεοπτολέμῳ συμπλεόντων. Κεῖται καὶ παρ' Αἰσχύλῳ ἡ μυθοποιΐα. Ἐδιδάχθη ἐπὶ Γλαυκίππου· πρῶτος ἦν Σοφοκλῆς.

Μετάφραση

Ο Νεοπτόλεμος και ο Οδυσσεύς απήγαγαν τον Φιλοκτήτη, για να τον μεταφέρουν από τη Λήμνο στην Τροία σύμφωνα με την μαντεία του Έλενου. Ο Κάλχας φανέρωσε στους Έλληνες ότι ο Έλενος γνώριζε τους χρησμούς που θα βοηθούσαν στην άλωση της Τροίας, γι' αυτό ο Οδυσσεύς του έστησε ενέδρα και τον συνέλαβε. Το έργο διαδραματίζεται στη Λήμνο. Ο χορός αποτελείται από γέροντες ναύτες του Νεοπτόλεμου. Ο μύθος δραματοποιήθηκε και από τον Αισχύλο. Διδάχθηκε (η τραγωδία), όταν ήταν άρχων ο Γλαύκιππος. Ο Σοφοκλής πήρε το πρώτο βραβείο.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΠΟΣΟΝ ΜΕΡΗ	ΣΤΙΧΟΙ
Πρόλογος	1-134
Πάροδος	135-218
Α' Επεισόδιο	219-675
Α' Στάσιμο	676-729
Β' Επεισόδιο	730-826
Β' Στάσιμο (1ος Κομμός)	827-864
Γ' Επεισόδιο	865-1080
Γ' Στάσιμο (2ος Κομμός)	1081-1217
Έξοδος	1218-1471

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Οδυσσεύς : Βασιλιάς της Ιθάκης

Νεοπτόλεμος : Γιος του Αχιλλέα, συνοδός του Οδυσσέα

Φιλοκτήτης : Γιος του Ποίαντα, βασιλιάς των Θεσσαλών

Χορός : Ναύτες του πλοίου του Νεοπτόλεμου

Έμπορος : Κατάσκοπος του Οδυσσέα, μεταμφιεσμένος σε έμπορο

Ηρακλής : Ημίθεος, γιος του Δία και της Αλκμήνης

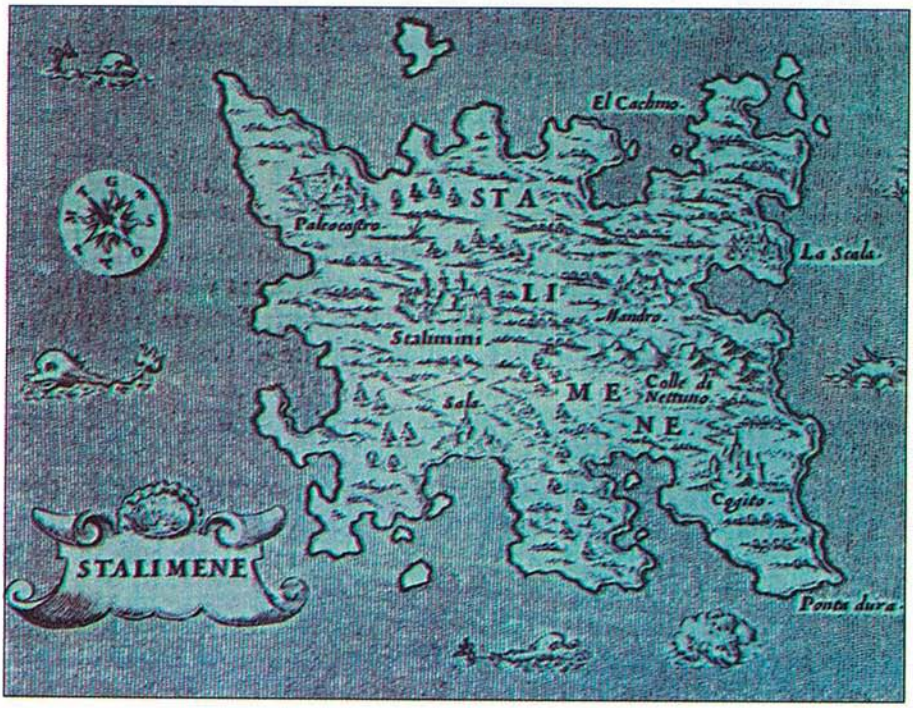

2. T. Porcacchi. *Χάρτης της Λήμνου*. Χαλκογραφία του Girolamo Porro, 1572.

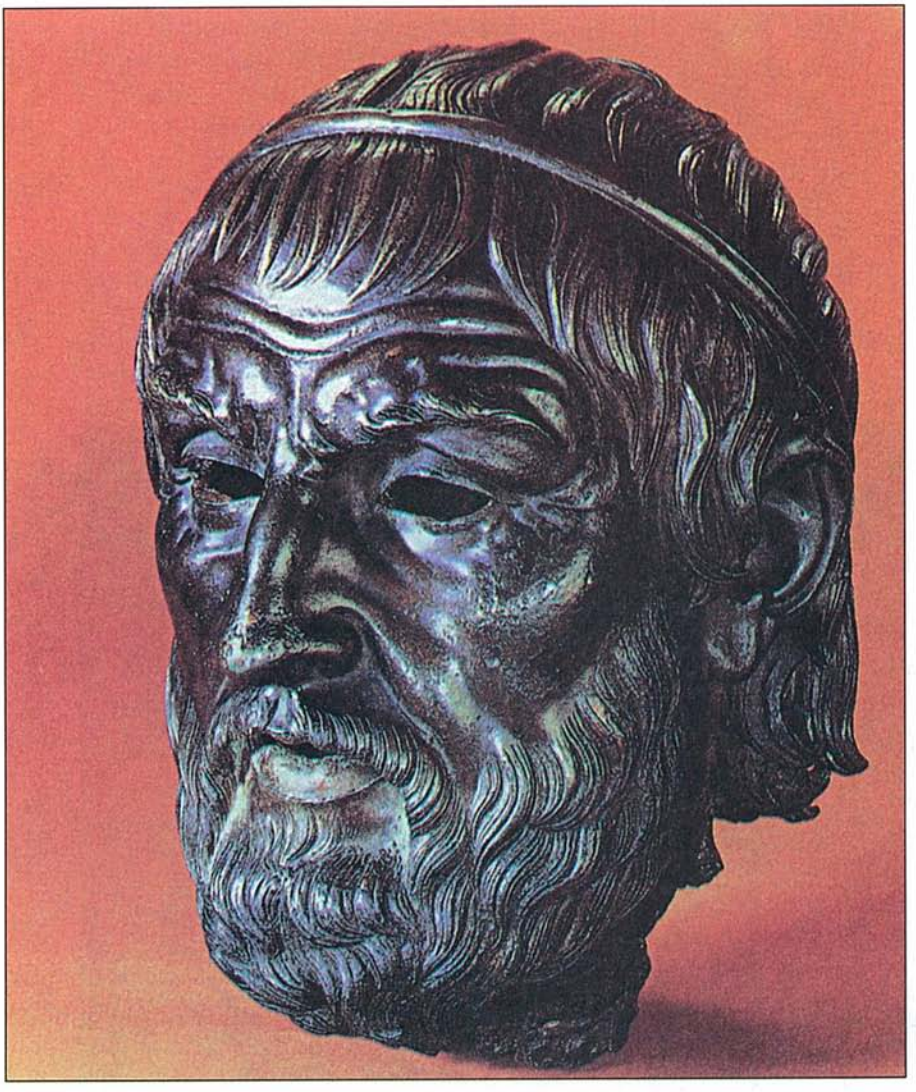

3. *Κεφαλή του Σοφοκλέους*. Μπρούντζος. 2ος αι. μ.Χ. Λονδίνο, British Museum.

Α' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

ΟΔΥΣΣΕΥΣ*

Ἀκτὴ μὲν ἥδε τῆς περιρρύτου χθονὸς
Λήμνου, βροτοῖς ἄστιπτος οὐδ' οἰκουμένη,
ἔνθ', ὦ κρατίστου πατρὸς Ἑλλήνων τραφεὶς
Ἀχιλλέως παῖ Νεοπτόλεμε, τὸν Μηλιᾶ
Ποίαντος υἱὸν ἐξέθηκ' ἐγώ ποτε, 5
ταχθεὶς τόδ' ἔρδειν τῶν ἀνασσόντων ὕπο,
νόσῳ καταστάζοντα διαβόρῳ πόδα·
ὅτ' οὔτε λοιβῆς ἡμὶν οὔτε θυμάτων
παρῆν ἑκήλοις προσθιγεῖν, ἀλλ' ἀγρίαις
κατεῖχ' ἀεὶ πᾶν στρατόπεδον δυσφημίαις, 10
βοῶν, στενάζων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τί δεῖ
λέγειν; Ἀκμὴ γὰρ οὐ μακρῶν ἡμῖν λόγων,
μὴ καὶ μάθῃ μ' ἥκοντα κἀκχέω τὸ πᾶν
σόφισμα τῷ νιν αὐτίχ' αἱρήσειν δοκῶ.
Ἀλλ' ἔργον ἤδη σὸν τὰ λοιφ' ὑπηρετεῖν, 15
σκοπεῖν θ' ὅπου 'στ' ἐνταῦθα δίστομος πέτρα
τοιάδ', ἵν' ἐν ψύχει μὲν ἡλίου διπλῆ
πάρεστιν ἐνθάκησις, ἐν θέρει δ' ὕπνον
δι' ἀμφιτρῆτος αὐλίου πέμπει πνοή.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

1	**περίρρυτος** (<περί+ρέω)	αυτός που βρέχεται από θάλασσα
	χθὼν Λήμνου (περίφρ.)	η Λήμνος
	βροτὸς	ο άνθρωπος
	ἄστιπτος (<ἀ+στείβω)	απάτητος
	ἔνθα	όπου
	κρατίστου....τραφεὶς (=**ἐκ πατρὸς κρατίστου τραφεὶς**)	που ανατράφηκες από τον πιο γενναίο Έλληνα πατέρα
	Μηλιεὺς (αιτ. **Μηλιᾶ**)	ο κάτοικος της Μαλίδας χώρας

* Το κείμενο ακολουθεί την έκδοση A.C.Pearson (OXFORD), 1967, με ελάχιστες, κατά περίπτωση, διαφορετικές γραφές.

	ἐξέθηκα (ἐκτίθημι)	εγκατέλειψα, παράτησα
	ταχθεὶς (=διαταχθεὶς)	αφού διατάχθηκα
	ἔρδω	πράττω
	τῶν ἀνασσόντων ὕπο (=ὑπὸ τῶν ἀνασσόντων)	από τους άρχοντες
	νόσῳ .....πόδα (αιτ. αναφ.)	επειδή το πόδι του πυορροούσε από τη διαβρωτική νόσο
	διάβορος (διὰ+βιβρώσκω = κατατρώγω)	διαβρωτικός, αυτός που κατατρώγει
	ὅτε	επειδή
	λοιβὴ	η σπονδή
	θύματα	θυσίες
	οὔτε παρῆν ἑκήλοις (κατηγ. στο ἡμῖν) προσθιγεῖν (προσθιγγάνω)	δεν ήταν δυνατόν να προσφέρουμε με ησυχία
10	δυσφημία	η κατάρα
	κατεῖχε	γέμιζε
	βοῶν, στενάζων (ασύνδ.)	βογγώντας και στενάζοντας
	ἀκμὴ (ἐστι)	είναι καιρός, κατάλληλη ώρα
	ἥκοντα (κτγρμ. μτχ.)	ότι έχω έλθει
	κἀκχέω (= καὶ ἐκχέω, υποτ. αορ. του ρ. ἐκχέω)	και καταστρέψω
	σόφισμα	σχέδιο
	τῷ (=ᾧ).....δοκῶ	με το οποίο νομίζω ότι θα τον πιάσω γρήγορα
	τὰ λοίφ' (σύστ. αντικ.) ὑπηρετεῖν (= τὰ λοιπὰ ὑπηρετήματα ὑπηρετεῖν)	να εκτελέσεις τις υπόλοιπες εργασίες
	δίστομος πέτρα	σπηλιά με δύο στόμια
	ἵνα (επίρρ.) ἐν ψύχει (=ἐν χειμῶνι) μέν.....ἐνθάκησις (το αφηρ. αντί του συγκεκρ.)	όπου τον χειμώνα και από τις δυο πλευρές ο ήλιος τη ζεσταίνει
	ἀμφιτρὴς (< ἀμφὶ + τε(ι)τροίνω = τρυπώ)	τρυπημένος (ανοιχτός) από τις δύο πλευρές
	αὔλιον, τὸ	αγροτική κατοικία, σπηλιά
	δι᾽ ἀμφιτρῆτος αὐλίου	από τις δύο πλευρές της σπηλιάς
	πνοὴ	δροσερός αέρας

Βαιὸν δ' ἔνερθεν ἐξ ἀριστερᾶς τάχ' ἂν 20
ἴδοις ποτὸν κρηναῖον, εἴπερ ἐστὶ σῶν.
Ἃ μοι προσελθὼν σῖγα σήμαιν' εἴτ' ἔχει
χῶρον πρὸς αὐτὸν τόνδ' ἔτ', εἴτ' ἄλλῃ κυρεῖ,
ὡς τἀπίλοιπα τῶν λόγων σὺ μὲν κλύῃς,
ἐγὼ δὲ φράζω, κοινὰ δ' ἐξ ἀμφοῖν ἴῃ. 25

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ

Ἄναξ Ὀδυσσεῦ, τοὔργον οὐ μακρὰν λέγεις·
Δοκῶ γὰρ οἷον εἶπας ἄντρον εἰσορᾶν.
ΟΔ. Ἄνωθεν, ἢ κάτωθεν; Οὐ γὰρ ἐννοῶ.
ΝΕ. Τόδ' ἐξύπερθε, καὶ στίβου γ' οὐδεὶς τύπος.
ΟΔ. Ὅρα καθ' ὕπνον μὴ καταυλισθεὶς κυρῇ. 30
ΝΕ. Ὁρῶ κενὴν οἴκησιν ἀνθρώπων δίχα.
ΟΔ. Οὐδ' ἔνδον οἰκοποιός ἐστί τις τροφή;
ΝΕ. Στιπτή γε φυλλὰς ὡς ἐναυλίζοντί τῳ.
ΟΔ. Τὰ δ' ἄλλ' ἐρῆμα, κοὐδέν ἐσθ' ὑπόστεγον;
ΝΕ. Αὐτόξυλόν γ' ἔκπωμα, φλαυρουργοῦ τινος 35
τεχνήματ' ἀνδρός, καὶ πυρεῖ' ὁμοῦ τάδε.
ΟΔ. Κείνου τὸ θησαύρισμα σημαίνεις τόδε.
ΝΕ. Ἰοὺ ἰού· καὶ ταῦτά γ' ἄλλα θάλπεται
ῥάκη, βαρείας του νοσηλείας πλέα.
ΟΔ. Ἀνὴρ κατοικεῖ τοὐσδε τοὺς τόπους σαφῶς, 40
κἄστ' οὐχ ἑκάς που. Πῶς γὰρ ἂν νοσῶν ἀνὴρ

20	**βαιὸν δ' ἔνερθεν** (ενν. πέτρας)	λίγο πιο κάτω από τη σπηλιά
	ἐξ ἀριστερᾶς (=**ἐν ἀριστερᾷ**) **τάχα**	προς τα αριστερά ίσως
	ποτὸν κρηναῖον	πηγή με τρεχούμενο νερό
	εἴπερ ἐστὶ σῶν (=**σῶον**)	αν βέβαια σώζεται

	ἃ (υποκ. των **ἔχει** και **κυρεῖ**)....**σῖγα σήμαιν**(ε)	αυτά, αφού πλησιάσεις αθόρυβα, φανέρωσε, γνέψε
	εἴτε....εἴτε κυρεῖ (πλάγια ερ.)	αν βρίσκονται σ' αυτή τη θέση ή σ' άλλη
	ὡς..... κλύῃς (τελ. πρότ.)	για ν'ακούσεις
	κοινὰ δ' ἐξ ἀμφοῖν ἴῃ (υποτ. ενεστ. του ρ. **ἔρχομαι**)	και να πάει μπροστά η δουλειά και από τους δυο μας, και μαζί να δράσουμε
	τοὔργον οὐ μακρὰν (=**οὐ μακρόν ἐστι**)	η δουλειά δεν είναι μακριά, δε χρειάζεται να πάω μακριά
	ἄντρον, τὸ	η σπηλιά
	τόδ' ἐξύπερθε	νάτην πάνω ψηλά
	καὶ οὐδεὶς τύπος στίβου	και κανένας θόρυβος από περπάτημα
30	**δρα...κυρῇ** (=**ὅρα μὴ κυρῇ καταυλισθεὶς καθ' ὕπνον**)	κοίτα μήπως είναι ξαπλωμένος και κοιμάται
	οἴκησιν ἀνθρώπων δίχα	κατοικία χωρίς ανθρώπους
	οἰκοποιὸς τροφὴ	νοικοκυριό και τρόφιμα (**ἡ ἐν οἴκῳ γενομένη τροφὴ**, Σχολ.)
	στιπτὴ φυλλὰς	πατημένα φύλλα
	ὡς ἐναυλίζοντί τῳ (δοτ. ενεργ. προσώπου)	σαν να κοιμάται κάποιος εκεί
	ὑπόστεγον (<**ὑπὸ+στέγη**)	το μέρος κάτω από τη στέγη
	αὐτόξυλον ἔκπωμα	ξυλοπότηρο (από ατόφιο ξύλο)
	φλαυρουργὸς (**φλαῦρος + ἔργον**)	αδέξιος τεχνίτης
	πυρεῖα	πυρόλιθοι, τσακμακόπετρες
	θησαύρισμα (ειρων.)	το βιος (περιουσία), τα υπάρχοντα
	κείνου τό.....τόδε (=**κείνου ἔστιν τόδε τὸ θησαύρισμα, ὅπερ σημαίνεις**)	κι εκείνου είναι τα υπάρχοντα που λες
	ἰοὺ ἰοὺ (επιφών.)	πω, πω
	θάλπομαι	στεγνώνω, ξεραίνομαι
	ῥάκη, τὰ	κουρέλια
	βαρείας του....πλέα	λερωμένα από την κακοφορμισμένη πληγή του
40	**ἀνὴρ** (= **ὁ ἀνήρ**, κράση)	ο άνθρωπος
	κἄστ' (=**καὶ ἔστι**).....**που**	κι είναι κάπου κοντά, όχι μακριά
	νοσῶν ἀνὴρ κῶλον (αιτ. αναφ.)	άνθρωπος με σακατεμένο πόδι

4. *Νεοπτόλεμος*. Απουλιακός κρατήρας. Περίπου 370 π.Χ. Μιλάνο, Συλλογή Torno.

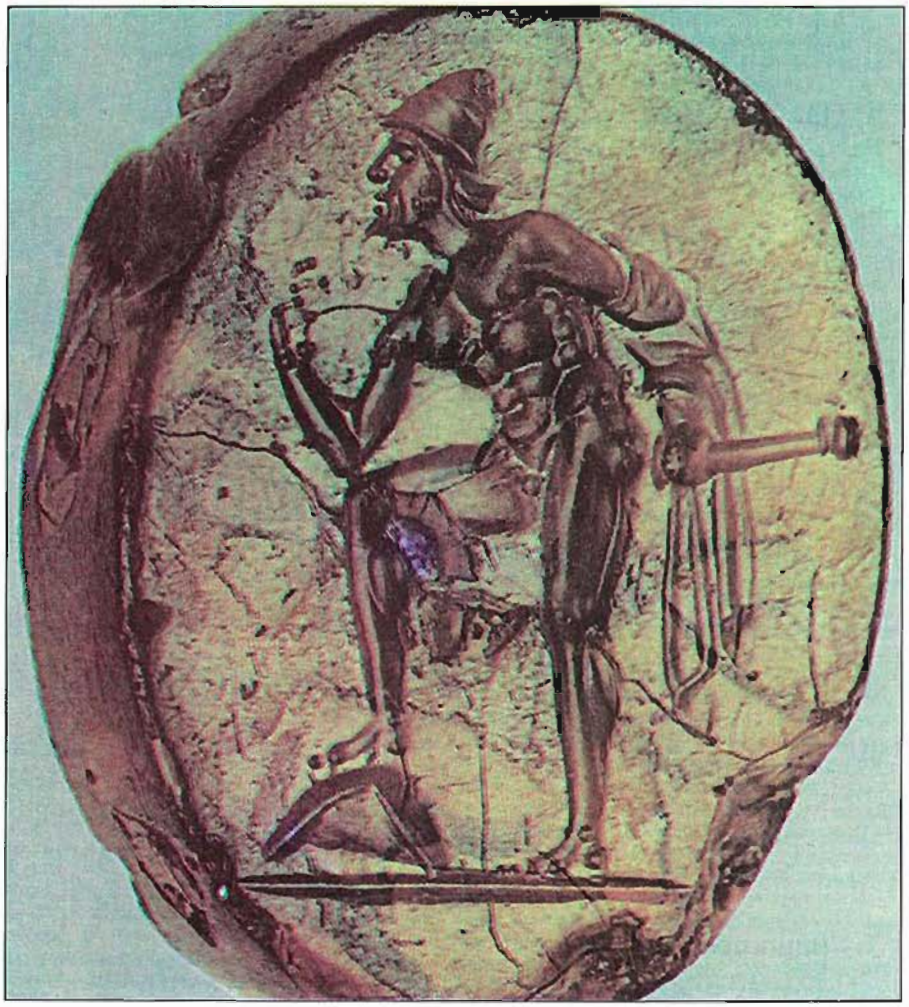

5. *Ο Οδυσσεύς*. Σφραγιδόλιθος. 4ος αι. π.Χ. Βερολίνο, Staatliche Museen.

κῶλον παλαιᾷ κηρὶ προσβαίη μακράν;
Ἀλλ᾽ ἢ ᾽πὶ φορβῆς νόστον ἐξελήλυθεν,
ἢ φύλλον εἴ τι νώδυνον κάτοιδέ που.
Τὸν οὖν παρόντα πέμψον εἰς κατασκοπήν, 45
μὴ καὶ λάθῃ με προσπεσών· ὡς μᾶλλον ἂν
ἕλοιτό μ᾽ ἢ τοὺς πάντας Ἀργείους λαβεῖν.
ΝΕ. Ἀλλ᾽ ἔρχεταί τε καὶ φυλάξεται στίβος.
Σὺ δ᾽ εἴ τι χρῄζεις, φράζε δευτέρῳ λόγῳ.
ΟΔ. Ἀχιλλέως παῖ, δεῖ σ᾽ ἐφ᾽ οἷς ἐλήλυθας 50
γενναῖον εἶναι, μὴ μόνον τῷ σώματι,
ἀλλ᾽ ἤν τι καινόν, ὧν πρὶν οὐκ ἀκήκοας,
κλύῃς, ὑπουργεῖν, οἷς ὑπηρέτης πάρει.
ΝΕ. Τί δῆτ᾽ ἄνωγας; ΟΔ. Τὴν Φιλοκτήτου σε δεῖ
ψυχὴν ὅπως λόγοισιν ἐκκλέψεις λέγων. 55
Ὅταν σ᾽ ἐρωτᾷ τίς τε καὶ πόθεν πάρει,
λέγειν, Ἀχιλλέως παῖς· τόδ᾽ οὐχὶ κλεπτέον·
πλεῖς δ᾽ ὡς πρὸς οἶκον, ἐκλιπὼν τὸ ναυτικὸν
στράτευμ᾽ Ἀχαιῶν, ἔχθος ἐχθήρας μέγα,
οἵ σ᾽ ἐν λιταῖς στείλαντες ἐξ οἴκων μολεῖν, 60
μόνην ἔχοντες τήνδ᾽ ἅλωσιν Ἰλίου,
οὐκ ἠξίωσαν τῶν Ἀχιλλείων ὅπλων
ἐλθόντι δοῦναι κυρίως αἰτουμένῳ,
ἀλλ᾽ αὐτ᾽ Ὀδυσσεῖ παρέδοσαν· λέγων ὅσ᾽ ἂν

κὴρ-κηρός, ἡ	η νόσος, η πληγή
παλαιᾷ κηρὶ (δοτ. αιτίας)	από την παλιά πληγή του
προσβαίη ἂν μακρὰν	θα πήγαινε μακριά
(ἐ)'πὶ φορβῆς (γεν. αντικ.) **νόστον**	σε πορεία για αναζήτηση τροφής
ἢ (ἐπὶ) φύλλον, εἴ τι νώδυνον (νὴ+ὀδύνη) κάτοιδέ που	ή να μαζέψει, αν ξέρει κάπου, κανένα βοτάνι παυσίπονο, που να καταπραΰνει τους πόνους
τὸν οὖν παρόντα	αυτόν λοιπόν τον άνθρωπο

	ἐς κατασκοπὴν (τελ. αίτ.)	για παρακολούθηση
	μὴ καὶ λάθῃ με προσπεσὼν (δηλώνει απροσδόκητη ενέργεια)	μήπως και αναπάντεχα βρεθεί μπροστά μας
	ὡς.....ἂν ἕλοιτο	γιατί θα προτιμούσε
	ἔρχεται (αντί ἀπέρχεται)	φεύγει, πηγαίνει
	φυλάξεται στίβος	θα φρουρείται το μονοπάτι
	φράζε δευτέρῳ λόγῳ	πρόσταζε για δεύτερη φορά, λέγε το τώρα
50	δεῖ σ' ἐφ' οἷς.....γενναῖον εἶναι	πρέπει για όσα έχεις έρθει να είσαι γενναίος
	τῷ σώματι (δοτ. αναφ.)	στο σώμα
	ἤν τι καινὸν κλύῃς	αν ακούς κάτι καινούριο
	ὧν (= τούτων, ἃ) πρὶν οὐκ ἀκήκοας	που δεν έχεις πρωτύτερα ακούσει
	ὑπουργέω-ῶ	προσφέρω υπηρεσίες
	οἷς ὑπηρέτης πάρει	σ'αυτούς που έχεις κληθεί να υπηρετήσεις
	ἄνωγας (επικός παρακ. με σημασία ενεστ.)	προστάζεις
	δεῖ.....ἐκκλέψεις (=δεῖ σε ἐκκλέψαι καὶ ὅρα ὅπως ἐκκλέψεις λόγοισιν τὴν Φιλοκτήτου ψυχήν)	πρέπει να ξεγελάσεις με τα λόγια την ψυχή του Φιλοκτήτη
	τίς τε (εἶ) καί....πάρει	ποιος είσαι και από πού έρχεσαι
	λέγειν (απαρ. αντί προστ.)	λέγε
	τόδ' οὐχὶ κλεπτέον	αυτό δεν πρέπει να το κρύψεις
	ὡς (σκοπός) πρὸς οἶκον	με σκοπό τάχα να πας προς την πατρίδα
	ἔχθος ἐχθήρας (ἐχθαίρω = μισώ) μέγα	αφού τους μίσησες πολύ
60	ἐν λιταῖς (προσδ. τρόπου)	με παρακλήσεις
	στείλαντες ἐξ οἴκων μολεῖν (=μεταπεμψάμενοι)	αφού έστειλαν να σε πάρουν από την πατρίδα
	μόνην ἔχοντες τήνδ' ἅλωσιν Ἰλίου	επειδή έτσι μονάχα ελπίζανε ότι θα κυρίευαν την Τροία
	οὐκ ἠξίωσαν.....δοῦναι (= οὐκ ἠξίωσάν σοι ἐλθόντι τὰ Ἀχιλλέως ὅπλα δοῦναι)	δεν σε έκριναν άξιο, όταν ήλθες, να σου δώσουν τα όπλα του Αχιλλέα
	κυρίως αἰτουμένῳ	που δικαιωματικά ζητούσες

θέλῃς καθ' ἡμῶν ἔσχατ' ἐσχάτων κακά. 65
Τούτων γὰρ οὐδὲν ἀλγυνεῖ μ'· εἰ δ' ἐργάσῃ
μὴ ταῦτα, λύπην πᾶσιν Ἀργείοις βαλεῖς.
Εἰ γὰρ τὰ τοῦδε τόξα μὴ ληφθήσεται,
οὐκ ἔστι πέρσαι σοι τὸ Δαρδάνου πέδον.
Ὡς δ' ἔστ' ἐμοὶ μὲν οὐχί, σοὶ δ' ὁμιλία 70
πρὸς τόνδε πιστὴ καὶ βέβαιος, ἔκμαθε.
Σὺ μὲν πέπλευκας οὔτ' ἔνορκος οὐδενὶ
οὔτ' ἐξ ἀνάγκης οὔτε τοῦ πρώτου στόλου,
ἐμοὶ δὲ τούτων οὐδέν ἐστ' ἀρνήσιμον.
Ὥστ' εἴ με τόξων ἐγκρατὴς αἰσθήσεται, 75
ὄλωλα καὶ σὲ προσδιαφθερῶ ξυνών.
Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο δεῖ σοφισθῆναι, κλοπεὺς
ὅπως γενήσῃ τῶν ἀνικήτων ὅπλων.
Ἔξοιδα, παῖ, φύσει σε μὴ πεφυκότα
τοιαῦτα φωνεῖν μηδὲ τεχνᾶσθαι κακά· 80
ἀλλ' ἡδὺ γάρ τοι κτῆμα τῆς νίκης λαβεῖν,
τόλμα δίκαιοι δ' αὖθις ἐκφανούμεθα.
Νῦν δ' εἰς ἀναιδὲς ἡμέρας μέρος βραχὺ
δός μοι σεαυτόν, κἄτα τὸν λοιπὸν χρόνον
κέκλησο πάντων εὐσεβέστατος βροτῶν. 85

ΝΕ. Ἐγὼ μὲν οὓς ἂν τῶν λόγων ἀλγῶ κλύων,
Λαερτίου παῖ, τούσδε καὶ πράσσειν στυγῶ·
ἔφυν γὰρ οὐδὲν ἐκ τέχνης πράσσειν κακῆς,
οὔτ' αὐτὸς οὔθ', ὥς φασιν, οὐκφύσας ἐμέ.
Ἀλλ' εἴμ' ἑτοῖμος πρὸς βίαν τὸν ἄνδρ' ἄγειν 90
καὶ μὴ δόλοισιν· οὐ γὰρ ἐξ ἑνὸς ποδὸς
ἡμᾶς τοσούσδε πρὸς βίαν χειρώσεται.

ἔσχατ' ἐσχάτων κακὰ (= **τὰ αἰσχρότατα** Σχολ.)	τα χειρότερα λόγια
ἀλγύνω	στενοχωρώ
οὐκ ἔστι σοι (= **οὐκ ἔξεστι**) **πέρσαι** (**πέρθω**)	δε θα μπορέσεις να εκπορθήσεις

70	(ἔκμαθε) ὡς δ᾽ ἔστ᾽ εμοὶ μὲν οὐχί, σοὶ δ'.....καὶ βέβαιος	(και δες) γιατί εγώ δεν μπορώ, αλλά εσύ μπορείς με ασφάλεια να τον προσεγγίσεις και να του εμπνεύσεις εμπιστοσύνη
	οὔτε ἔνορκος οὐδενί....τοῦ πρώτου στόλου	χωρίς να είσαι δεσμευμένος με όρκους σε κανένα ούτε αναγκασμένος και ούτε πήρες μέρος στην πρώτη εκστρατεία
	ἐμοὶ δὲ οὐδέν ἐστι ἀρνήσιμον	εγώ όμως τίποτε δεν μπορώ να αρνηθώ
	εἴ με αἰσθήσεται	αν με καταλάβει
	ἐγκρατὴς τόξων (=ἔχων τὰ τόξα)	κατέχοντας τα τόξα
	ὄλωλα (=ὄλλυμαι)· ο παρακ. αντί του μέλλοντα δηλώνει το αναπόφευκτο	χάθηκα
	καὶ σὲ προσδιαφθερῶ (προσδιαφθείρω) ξυνὼν	και θα καταστρέψω και σένα ακόμα, επειδή είμαι μαζί σου
	ἔξοιδα (ἐξ+οἶδα)	γνωρίζω καλώς
	φύσει σε μὴ πεφυκότα	ότι δεν είσαι από φυσικού σου πλασμένος
	τοιαῦτα φωνεῖν (φωνέω-ῶ)	να μιλάς τέτοια γλώσσα
80	τεχνῶμαι κακὰ	επινοώ πανουργίες
	ἡδύ (ἐστι)	είναι γλυκό
	τῆς νίκης κτῆμα λαβεῖν (=κτήσασθαι)	να αποκτήσεις τη νίκη
	αὖθις	στο μέλλον, άλλη φορά
	εἰς ἀναιδὲς δός μοι σεαυτὸν	δώσε μου τον εαυτό σου σε πράξη αδιάντροπη
	ἡμέρας μέρος βραχὺ	για λίγο, για μια στιγμή
	κέκλησο (προστ. παρακ. του ρ. καλοῦμαι)	ας λέγεσαι, ας αποκαλείσαι
	στυγέω-ῶ	αποστρέφομαι, μισώ
	ἐκ τέχνης κακῆς	με απάτη
	οὐκφύσας (= ὁ ἐκφύσας) ἐμὲ	αυτός που με γέννησε, ο πατέρας
90	ἐξ ἑνὸς ποδὸς	στηριζόμενος στο ένα πόδι
	τοσούσδε (ὄντας)	που είμαστε τόσοι πολλοί
	πρὸς βίαν χειρώσεται	θα νικήσει με τη βία

Πεμφθείς γε μέντοι σοὶ ξυνεργάτης ὀκνῶ
προδότης καλεῖσθαι· βούλομαι δ', ἄναξ, καλῶς
δρῶν ἐξαμαρτεῖν μᾶλλον ἢ νικᾶν κακῶς. 95
ΟΔ. Ἔσθλοῦ πατρὸς παῖ, καὐτὸς ὢν νέος ποτὲ
γλῶσσαν μὲν ἀργόν, χεῖρα δ' εἶχον ἐργάτιν·
νῦν δ' εἰς ἔλεγχον ἐξιὼν ὁρῶ βροτοῖς
τὴν γλῶσσαν, οὐχὶ τἄργα, πάνθ' ἡγουμένην.
ΝΕ. Τί οὖν μ' ἄνωγας ἄλλο πλὴν ψευδῆ λέγειν; 100
ΟΔ. Λέγω σ' ἐγὼ δόλῳ Φιλοκτήτην λαβεῖν.
ΝΕ. Τί δ' ἐν δόλῳ δεῖ μᾶλλον ἢ πείσαντ' ἄγειν;
ΟΔ. Οὐ μὴ πίθηται· πρὸς βίαν δ' οὐκ ἂν λάβοις.
ΝΕ. Οὕτως ἔχει τι δεινὸν ἰσχύος θράσος;
ΟΔ. Ἰοὺς ἀφύκτους καὶ προπέμποντας φόνον. 105
ΝΕ. Οὐκ ἄρ' ἐκείνῳ γ' οὐδὲ προσμεῖξαι θρασύ;
ΟΔ. Οὔ, μὴ δόλῳ λαβόντα γ', ὡς ἐγὼ λέγω.
ΝΕ. Οὐκ αἰσχρὸν ἡγῇ δῆτα τὰ ψευδῆ λέγειν;
ΟΔ. Οὔκ, εἰ τὸ σωθῆναί γε τὸ ψεῦδος φέρει.
ΝΕ. Πῶς οὖν βλέπων τις ταῦτα τολμήσει λακεῖν; 110
ΟΔ. Ὅταν τι δρᾷς ἐς κέρδος, οὐκ ὀκνεῖν πρέπει.
ΝΕ. Κέρδος δ' ἐμοὶ τί τοῦτον ἐς Τροίαν μολεῖν;
ΟΔ. Αἱρεῖ τὰ τόξα ταῦτα τὴν Τροίαν μόνα.
ΝΕ. Οὐκ ἄρ' ὁ πέρσων, ὡς ἐφάσκετ', εἰμ' ἐγώ;
ΟΔ. Οὔτ' ἂν σὺ κείνων χωρὶς οὔτ' ἐκεῖνα σοῦ. 115
ΝΕ. Θηρατέ' οὖν γίγνοιτ' ἄν, εἴπερ ὧδ' ἔχει.
ΟΔ. Ὡς τοῦτό γ' ἔρξας δύο φέρῃ δωρήματα.
ΝΕ. Ποίω; Μαθὼν γὰρ οὐκ ἂν ἀρνοίμην τὸ δρᾶν.
ΟΔ. Σοφός τ' ἂν αὐτὸς κἀγαθὸς κεκλῇ' ἅμα.
ΝΕ. Ἴτω· ποήσω, πᾶσαν αἰσχύνην ἀφείς. 120
ΟΔ. Ἦ μνημονεύεις οὖν ἃ σοι παρῄνεσα;

βούλομαι μᾶλλον ἐξαμαρτεῖν	προτιμώ να αποτύχω
καλῶς δρῶν (τροπ. μτχ.)	ενεργώντας σωστά

	ἐσθλὸς	γενναίος, τίμιος
	γλῶσσα ἀργὸς	γλώσσα φειδωλή
	εἰς ἔλεγχον ἐξιών	αφού δοκίμασα τις αρχές μου στην εμπειρία της ζωής
	ὁρῶ τὴν γλῶσσαν πάνθ' ἡγουμένην (κτγρμ. μτχ.)	βλέπω ότι η γλώσσα κατευθύνει τα πάντα
100	τί δ' ἐν δόλῳ δεῖ ἄγειν	και γιατί πρέπει να τον πάρουμε με δόλο
	οὐ μὴ πίθηται (=οὐ πείσεται)	δε θα πεισθεί
	δεινὸν ἰσχύος θράσος	φοβερή πεποίθηση στη δύναμή του
	ἰοὺς ἀφύκτους (=ἄφευκτα γὰρ ἦν τὰ Ἡρακλέους βέλη Σχολ.) καὶ προπέμποντας φόνον	βέλη αλάθευτα που φέρνουν τον θάνατο
	οὐκ ἄρ' ἐκείνῳ.....θρασύ (ἐστι);	δεν είναι λοιπόν επικίνδυνο να τον συναντήσει κανείς;
	οὔ, μὴ δόλῳ λαβόντα	όχι, αν τον πιάσει με δόλο
110	πῶς οὖν βλέπων τις.....λακεῖν (αόρ. β΄ του ρ. λάσκω)	πώς λοιπόν κάποιος κοιτώντας τον κατά πρόσωπο θα έχει την τόλμη να ξεστομίσει αυτά
	ἐς κέρδος	για κέρδος
	κέρδος δ'.....μολεῖν (βλώσκω)	και ποιο είναι το κέρδος μου να έλθει αυτός στην Τροία
	αἱρεῖ τὰ τόξα ταῦτα (ενεστ. αντί μέλλοντα, γιατί η πράξη είναι βέβαιη)	θα κυριέψουν τα τόξα αυτά
	ὁ πέρσων	αυτός που θα κυριέψει
	θηρατέ(α) (τὰ τόξα) οὖν γίγνοιτο ἂν	είναι λοιπόν ανάγκη να τα κυριέψουμε
	ἔρξας (ἔρδω)	αν πράξεις
	δωρήματα	ωφέλειες
	ποίω (δυϊκ. αρ.)	ποιες
	μαθὼν (υποθ. μτχ.)	αν τις μάθω
	ἂν κεκλῇ' (=κεκλημένος εἶης)	θα ονομαστείς
120	ἴτω (ἔρχομαι)	ας πάει, ας γίνει
	ποήσω	αντί ποιήσω
	ἀφεὶς (μτχ. αορ. β΄ του ἀφίημι)	αφήνοντας
	ἦ (ερωτ. επίρρ.)	αλήθεια
	παραινέω-ῶ	συμβουλεύω

ΝΕ. Σάφ' ἴσθ', ἐπείπερ εἰσάπαξ συνήνεσα.
ΟΔ. Σὺ μὲν μένων νυν κεῖνον ἐνθάδ' ἐκδέχου,
ἐγὼ δ' ἄπειμι, μὴ κατοπτευθῶ παρών,
καὶ τὸν σκοπὸν πρὸς ναῦν ἀποστελῶ πάλιν. 125
Καὶ δεῦρ', ἐάν μοι τοῦ χρόνου δοκῆτέ τι
κατασχολάζειν, αὖθις ἐκπέμψω πάλιν
τοῦτον τὸν αὐτὸν ἄνδρα, ναυκλήρου τρόποις
μορφὴν δολώσας, ὡς ἂν ἀγνοίᾳ προσῇ·
οὗ δῆτα, τέκνον, ποικίλως αὐδωμένου 130
δέχου τὰ συμφέροντα τῶν ἀεὶ λόγων.
Ἐγὼ δὲ πρὸς ναῦν εἶμι, σοὶ παρεὶς τάδε·
Ἑρμῆς δ' ὁ πέμπων δόλιος ἡγήσαιτο νῷν
Νίκη τ' Ἀθάνα Πολιάς, ἣ σῴζει μ' ἀεί.

6. Χρήστος Γαρουφαλής. *Σύνθεση με όπλα*. 1998. Παστέλ. Ιδιωτική συλλογή.

	σάφ' ἴσθ'	να είσαι βέβαιος
	εἰσάπαξ συναινέω-ῶ	συμφωνώ
	ἐκδέχου (ἐκδέχομαι)	περίμενε
	μὴ κατοπτευθῶ (κατοπτεύομαι) παρὼν	μήπως, αν είμαι κοντά σου, με δει από ψηλά
	σκοπὸς	κατάσκοπος
	ἐάν μοι δοκῆτε	αν μου φανείτε
	κατασχολάζω τι τοῦ χρόνου	καθυστερώ κάπως περισσότερο
	ναυκλήρου τρόποις	με όψη καπετάνιου
	μορφὴν δολώσας (=δολίως μεταβαλὼν τὴν μορφήν)	αφού αλλάξω τη μορφή μου
	ὡς ἂν ἀγνοίᾳ προσῇ (τελ. πρότ.)	για να παρουσιαστεί αγνώριστος
130	**οὐ ποικίλως αὐδωμένου** (γεν. απόλ.)	όταν αυτός μιλάει δόλια
	τὰ συμφέροντα τῶν ἀεὶ λόγων	όσα λόγια σε συμφέρουν πάντα
	σοὶ παρεὶς (παρίημι) τάδε	αφού εμπιστεύθηκα αυτά σε σένα
	Ἑρμῆς δ' ὁ πέμπων δόλιος	ο Ερμής που οδηγεί τον άνθρωπο σε δολοπλοκίες
	ἡγήσαιτο νῷν (δυϊκ. αρ.)	μακάρι να γίνει οδηγός μας

ΧΟΡΟΣ

Τί χρή, τί χρή με, δέσποτ', ἐν ξένᾳ ξένον στρ. α΄
στέγειν, ἢ τί λέγειν πρὸς ἄνδρ' ὑπόπταν; 136
Φράζε μοι.
Τέχνα γὰρ τέχνας ἑτέρας
προὔχει καὶ γνώμα παρ' ὅτῳ τὸ θεῖον
Διὸς σκῆπτρον ἀνάσσεται. 140
Σὲ δ', ὦ τέκνον, τόδ' ἐλήλυθεν
πᾶν κράτος ὠγύγιον· τό μοι ἔννεπε
τί σοι χρεὼν ὑπουργεῖν.

ΝΕ. Νῦν μέν, ἴσως γὰρ τόπον ἐσχατιᾶς
προσιδεῖν ἐθέλεις ὄντινα κεῖται, 145
δέρκου θαρσῶν· ὁπόταν δὲ μόλῃ
δεινὸς ὁδίτης, τῶνδ' ἐκ μελάθρων
πρὸς ἐμὴν αἰεὶ χεῖρα προχωρῶν
πειρῶ τὸ παρὸν θεραπεύειν.

ΧΟ. Μέλον πάλαι μέλημά μοι λέγεις, ἄναξ, αντ. α΄
φρουρεῖν ὄμμ' ἐπὶ σῷ μάλιστα καιρῷ· 151
νῦν δέ μοι
λέγ' αὐλᾶς ποίας ἔνεδρος
ναίει καὶ χῶρον τίν' ἔχει· τὸ γάρ μοι
μαθεῖν οὐκ ἀποκαίριον, 155
μὴ προσπεσών με λάθῃ ποθέν,
τίς τόπος ἢ τίς ἕδρα, τίν' ἔχει στίβον,
ἔναυλος ἢ θυραῖος.

ΝΕ. Οἶκον μὲν ὁρᾷς τόνδ' ἀμφίθυρον
πετρίνης κοίτης. 160
ΧΟ. Ποῦ γὰρ ὁ τλήμων αὐτὸς ἄπεστιν;
ΝΕ. Δῆλον ἔμοιγ' ὡς φορβῆς χρείᾳ
στίβον ὀγμεύει τῇδε πέλας που.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΧΟΡΟΣ

Τι πρέπει, τι πρέπει να κάνω
ο ξένος εγώ, βασιλιά μου, στα ξένα,
το στόμα μου να 'χω κλεισμένο
ή τη γλώσσα μου λεύτερη
μπροστά σ' άντρα καχύποπτο;
Λέγε μου. Γιατί πάντοτε στέκεται
ψηλότερα η τέχνη από την τέχνη των άλλων
κι η γνώμη απ' την γνώμη των άλλων
σ'αυτόν που τα σκήπτρα του Δία
βασιλιάς τα κρατά.
Ετούτη η πανάρχαιη εξουσία
εδόθη, παιδί μου, σε σένα· μα πέσμου
τι πρέπει να κάνω για σένα.

ΝΕ. Αν θέλεις τώρα κοίτα χωρίς φόβο
πού κατοικεί· όμως όταν έρθει
ο φοβερός διαβάτης φεύγα απ' την σπηλιά,
κι όπου το χέρι μου σου δείχνει, εκεί προχώρα
βοηθώντας σε κάθε περίσταση.

(Έξοδος Οδυσσέα. Μπαίνει ο χορός.)

ΧΟ. Λες το παλιό μου χρέος, να φροντίζω
κάθε σου δύσκολη στιγμή, βασιλιά μου.
Μα τώρα πέσμου
πού μένει αυτός και ποια η μονιά του;
Γιατί παράκαιρο δεν είναι το ξέρω,
μήπως και μου 'ρθει απάντεχα κρυμμένος·
πού μένει, ποιος ο δρόμος του,
μέσα είναι τώρα ή μακριά πλανιέται;

ΝΕ. Κοίταξε αυτή τη δίστομη σπηλιά στους βράχους.
ΧΟ. Πού να 'ναι τώρα αυτός ο δύστυχος;
ΝΕ. Θαρρώ πως ψάχνει για τροφή και κάπου
τριγύρω εδώ θα σούρνεται με κόπο.

Ταύτην γὰρ ἔχειν βιοτῆς αὐτὸν
λόγος ἐστὶ φύσιν, θηροβολοῦντα 165
πτηνοῖς ἰοῖς σμυγερὸν σμυγερῶς,
οὐδέ τιν' αὐτῷ
παιῶνα κακῶν ἐπινωμᾶν.

ΧΟ. Οἰκτίρω νιν ἔγωγ', ὅπως, στρ. β΄
μή του κηδομένου βροτῶν 170
μηδὲ ξύντροφον ὄμμ' ἔχων,
δύστανος, μόνος αἰεί,
νοσεῖ μὲν νόσον ἀγρίαν,
ἀλύει δ' ἐπὶ παντί τῳ
χρείας ἱσταμένῳ. Πῶς ποτε, πῶς 175
δύσμορος ἀντέχει;
Ὦ παλάμαι θνητῶν,
ὦ δύστανα γένη βροτῶν
οἷς μὴ μέτριος αἰών.

Οὗτος πρωτογόνων ἴσως αντ. β΄
οἴκων οὐδενὸς ὕστερος, 181
πάντων ἄμμορος ἐν βίῳ
κεῖται μοῦνος ἀπ' ἄλλων,
στικτῶν ἢ λασίων μετὰ
θηρῶν, ἔν τ' ὀδύναις ὁμοῦ 185
λιμῷ τ' οἰκτρὸς ἀνήκεστα μερι-
μνήματ' ἔχων βοᾷ.
Ἁ δ' ἀθυρόστομος
ἀχὼ τηλεφανὴς πικρᾶς
οἰμωγᾶς ὕπο χεῖται. 190

ΝΕ. Οὐδὲν τούτων θαυμαστὸν ἐμοί·
θεῖα γάρ, εἴπερ κἀγώ τι φρονῶ,
καὶ τὰ παθήματα κεῖνα πρὸς αὐτὸν
τῆς ὠμόφρονος Χρύσης ἐπέβη,
καὶ νῦν ἃ πονεῖ δίχα κηδεμόνων, 195
οὐκ ἔστιν ὅπως οὐ θεῶν του μελέτη,

Γιατί όπως λεν τέτοιο συνήθειον έχει
να κυνηγάει με τις γοργές σαΐτες
αγρίμια για να ζήσει ο δύστυχος
κι ούτε κανείς υπάρχει να γιατρέψει
τις μαύρες συμφορές του.

ΧΟ. Πώς θλίβομαι κι αυτόν που μόνος
χωρίς κανένας να τον γνοιάζεται
χωρίς κανένα σύντροφο σιμά του
δυστυχισμένος κι έρμος πάντοτε
απ' τη βαρειά του αρρώστια λιώνει,
κι οι πιο μικρές ανάγκες τον τσακίζουν.
Αχ! πώς αντέχει ο δόλιος, πώς αντέχει;
Ω έργα των θεών,
ω δύστυχες γενιές των ανθρώπων
αν η ζωή σας ξεπέρασε το μέτρο.

Όντας αυτός με βασιλόπουλα παρόμοιος
όλα του λείπουν τώρα κι απομένει
μόνος απόμακρα απ' τον κόσμο
κι έχοντας συντροφιά τα μαλλιαρά
και τα στικτά του λόγγου αγρίμια
μέσα στους πόνους και στην πείνα ο δύστυχος
παλεύει με τα πάθη του τ' αγιάτρευτα.
Βαρύς κι αλαργινός ο αντίλαλος
μακριάθε στέλνει την απόκριση
στα βογγητά και τις πικρές κραυγές του.

ΝΕ. Για τίποτε απ' αυτά δεν απορώ· γιατί,
αν βλέπει καθαρά κι εμένα ο νους μου,
θεοσταλμένες συμφορές τον βρήκαν
από τη Χρύση την σκληρόκαρδη και τώρα
όσα παθαίνει δίχως έναν σύντροφο,
είναι φροντίδα κάποιου απ' τους θεούς

τοῦ μὴ πρότερον τόνδ' ἐπὶ Τροίᾳ
τεῖναι τὰ θεῶν ἀμάχητα βέλη,
πρὶν ὅδ' ἐξήκοι χρόνος ᾧ λέγεται
χρῆναί σφ' ὑπὸ τῶνδε δαμῆναι. 200

ΧΟ. Εὔστομ' ἔχε, παῖ. ΝΕ. Τί τόδε;

ΧΟ. Προὐφάνη κτύπος,
φωτὸς σύντροφος ὡς τειρομένοιο <του>, στρ. γ'
ἤ που τῇδ' ἢ τῇδε τόπων.
Βάλλει, βάλλει μ' ἐτύμα 205
φθογγά του στίβον κατ' ἀνάγ-
καν ἕρποντος, οὐδέ με λά-
θει βαρεῖα τηλόθεν αὐ-
δὰ τρυσάνωρ· διάσημα θροεῖ γάρ. 209
Ἀλλ' ἔχε, τέκνον. ΝΕ. Λέγ' ὅ τι.

ΧΟ. Φροντίδας νέας· αντ. γ'
ὡς οὐκ ἔξεδρος, ἀλλ' ἔντοπος ἀνήρ,
οὐ μολπὰν σύριγγος ἔχων,
ὡς ποιμὴν ἀγροβότας,
ἀλλ' ἤ που πταίων ὑπ' ἀνάγ- 215
κας βοᾷ τηλωπὸν ἰω-
άν, ἢ ναὸς ἄξενον αὐ-
γάζων ὅρμον· προβοᾷ γάρ τι δεινόν.

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

Ἰὼ ξένοι,
τίνες ποτ' ἐς γῆν τήνδε ναυτίλῳ πλάτῃ 220
κατέσχετ' οὔτ' εὔορμον οὔτ' οἰκουμένην;
Ποίας πάτρας ἂν ἡ γένους ὑμᾶς ποτε
τύχοιμ' ἂν εἰπών; Σχῆμα μὲν γὰρ Ἑλλάδος
στολῆς ὑπάρχει προσφιλεστάτης ἐμοί·

στην Τροία τις θεϊκές ανίκητες σαΐτες
να μην τεντώσει πριν να φτάσει ο χρόνος,
που, καθώς λένε, είναι ταγμένο
η πόλη του Πριάμου να πέσει απ' αυτές.

ΧΟ. Σώπασε τώρα, παιδί μου,

ΝΕ. Τι 'ναι;

ΧΟ. Ακούστηκε κραυγή, συνηθισμένο
βογγητό κάποιου που τον τρώει ο πόνος·
σαν κατά δω, σαν κατά κει.
Ξάστερη φτάνει στ' αυτιά μου, με φτάνει,
ανθρώπου φωνή που με κόπο
στο δρόμο πασκίζει σερνάμενος,
και δε μου ξεφεύγει το κλάμα του
μακρινό και βαθύ που τον σκίζει·
γιατί βόγγει ξεκάθαρα.

ΧΟ. Όμως, παιδί μου, τώρα πρόσεχε.

ΝΕ. Λέγε τι τρέχει.

ΧΟ. Πρόσεχε τώρα· ο άνδρας μακριά μας
δεν είναι, αλλά κοντά κι ούτε τραγούδια
παίζει με το σουραύλι σα βοσκός
του λόγγου, μα σκοντάφτοντας μεγάλη
βγάζει φωνή απ' τον πόνο ή βλέπει
δίχως καράβι το άξενο λιμάνι·
γιατί 'ναι φοβερή η κραυγή του.

(Εμφανίζεται ο Φιλοκτήτης με βρώμικα ρούχα και άγρια όψη σέρνοντας το πονεμένο πόδι του)

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

Ώω! ξένοι, ποιοι είστε, και ποια τάχα τύχη
σ' αυτή την γη σας έχει φέρει που 'ναι
έρημη και χωρίς αραξοβόλι;
Πατρίδα σας ποια χώρα θα μπορούσα
αλάθευτα να πω ποια η γενιά σας;
Γιατί φοράτε ρούχα της Ελλάδας
της πολυαγαπημένης μου, όμως θέλω

φωνῆς δ' ἀκοῦσαι βούλομαι· καὶ μή μ' ὄκνῳ 225
δείσαντες ἐκπλαγῆτ' ἀπηγριωμένον,
ἀλλ' οἰκτίσαντες ἄνδρα δύστηνον, μόνον,
ἔρημον ὧδε κἄφιλον, κακούμενον
φωνήσατ', εἴπερ ὡς φίλοι προσήκετε.
Ἀλλ' ἀνταμείψασθ'· οὐ γὰρ εἰκὸς οὔτ' ἐμὲ 230
ὑμῶν ἁμαρτεῖν τοῦτό γ' οὔθ' ὑμᾶς ἐμοῦ.
ΝΕ. Ἀλλ', ὦ ξέν', ἴσθι τοῦτο πρῶτον, οὕνεκα
Ἕλληνές ἐσμεν· τοῦτο γὰρ βούλῃ μαθεῖν.
ΦΙ. Ὦ φίλτατον φώνημα· φεῦ τὸ καὶ λαβεῖν
πρόσφθεγμα τοιοῦδ' ἀνδρὸς ἐν χρόνῳ μακρῷ. 235
Τίς σ', ὦ τέκνον, προσέσχε, τίς προσήγαγεν
χρεία; Τίς ὁρμή; Τίς ἀνέμων ὁ φίλτατος;
Γέγωνέ μοι πᾶν τοῦθ', ὅπως εἰδῶ τίς εἶ.
ΝΕ. Ἐγὼ γένος μέν εἰμι τῆς περιρρύτου
Σκύρου· πλέω δ' ἐς οἶκον· αὐδῶμαι δὲ παῖς 240
Ἀχιλλέως, Νεοπτόλεμος· οἶσθ' ἤδη τὸ πᾶν.
ΦΙ. Ὦ φιλτάτου παῖ πατρός, ὦ φίλης χθονός,
ὦ τοῦ γέροντος θρέμμα Λυκομήδους, τίνι
στόλῳ προσέσχες τήνδε γῆν; Πόθεν πλέων;
ΝΕ. Ἐξ Ἰλίου τοι δὴ τανῦν γε ναυστολῶ. 245
ΦΙ. Πῶς εἶπας; Οὐ γὰρ δὴ σύ γ' ἦσθα ναυβάτης
ἡμῖν κατ' ἀρχὴν τοῦ πρὸς Ἴλιον στόλου.
ΝΕ. Ἦ γὰρ μετέσχες καὶ σὺ τοῦδε τοῦ πόνου;
ΦΙ. Ὦ τέκνον, οὐ γὰρ οἶσθά μ' ὄντιν' εἰσορᾷς;
ΝΕ. Πῶς γὰρ κἀτοιδ' ὃν γ' εἶδον οὐδεπώποτε; 250
ΦΙ. Οὐδ' ὄνομα τοὐμὸν οὐδὲ τῶν κακῶν κλέος
ἤσθου ποτ' οὐδέν, οἷς ἐγὼ διωλλύμην;
ΝΕ. Ὡς μηδὲν εἰδότ' ἴσθι μ' ὧν ἀνιστορεῖς.
ΦΙ. Ὦ πόλλ' ἐγὼ μοχθηρός, ὦ πικρὸς θεοῖς,
οὐ μηδὲ κληδὼν ὧδ' ἔχοντος οἴκαδε 255
μηδ' Ἑλλάδος γῆς μηδαμοῦ διῆλθέ που.
Ἀλλ' οἱ μὲν ἐκβαλόντες ἀνοσίως ἐμὲ
γελῶσι σῖγ' ἔχοντες, ἡ δ' ἐμὴ νόσος
ἀεὶ τέθηλε κἀπὶ μεῖζον ἔρχεται.

ν' ακούσω τη φωνή· μη με φοβάστε
κοιτώντας με φρικτό στην όψη λυπηθείτε
δυστυχισμένον άνθρωπο, έρμο, δίχως φίλους
που έτσι βασανίζεται, μιλήστε,
αν ήρθατε σαν φίλοι. Αποκριθείτε.
Σωστό σε σας δεν είναι και σε μένα
να μην αποκριθούμε αν μας ρωτήσουν.

ΝΕ. Ω! ξένε, μάθε πρώτα τούτο :
Έλληνες είμαστε, αν ζητάς αυτό να μάθεις.

ΦΙ. Ω! αγαπημένη γλώσσα· αχ! πόσο ωραίο,
μετά τόσον καιρό ν' ακούσεις μόνο
τον άντρα αυτόν να σου μιλάει! Παιδί μου,
τι σ' έκαμε να φτάσεις εδωπέρα;
Ποια ανάγκη, ποια διάθεση κι αγέρας
ο πιο γλυκός; Πες μου, ποιος είσαι για να ξέρω.

ΝΕ. Η ρίζα μου κρατάει από τη Σκύρο.
Στη γη μου πάω, Νεοπτόλεμο με κράζουν,
του Αχιλλέα γιος· τα ξέρεις όλα.

ΦΙ. Ω! ακριβού πατέρα τέκνο, χώρας ακριβής,
ω! αναθρεφτέ του γέρο Λυκομήδη,
πούθε άραξες εδώ και με ποια πλοία;

ΝΕ. Από την Τροία έρχομαι τώρα.

ΦΙ. Πώς είπες; Δεν ήσουν βέβαια με τα πρώτα
καράβια, όταν για κει βάλαμε πλώρη.

ΝΕ. Σ'αυτό τον μόχθο, αλήθεια έλαβες μέρος;

ΦΙ. Δεν ξέρεις, γιε μου, ποιον βλέπεις μπροστά σου;

ΝΕ. Πώς να γνωρίζω κάποιον που ποτέ δεν είδα;

ΦΙ. Το πώς με λεν δεν άκουσες ποτέ σου
ούτε τις συμφορές που μ' αφανίσαν;

ΝΕ. Τίποτα απ' όσα με ρωτάς δεν ξέρω.

ΦΙ. Ω! ο δύστυχος εγώ κι ο μισημένος
απ' τους θεούς, που ενώ έτσι λιώνω, φήμη
δεν έφτασε για τα δεινά μου στην πατρίδα
μήτε και σ' άλλο τόπο της Ελλάδας.
Κ' ι αυτοί που ανόσια με παρατήσαν,
τώρα κρυφογελούν, η αρρώστια μου όμως
πάντα θεριεύει κι όλο μεγαλώνει.

Ὦ τέκνον, ὦ παῖ πατρὸς ἐξ Ἀχιλλέως, 260
ὅδ' εἴμ' ἐγώ σοι κεῖνος, ὃν κλύεις ἴσως
τῶν Ἡρακλείων ὄντα δεσπότην ὅπλων,
ὁ τοῦ Ποίαντος παῖς Φιλοκτήτης, ὃν οἱ
δισσοὶ στρατηγοὶ χὠ Κεφαλλήνων ἄναξ
ἔρριψαν αἰσχρῶς ὧδ' ἐρῆμον, ἀγρίᾳ 265
νόσῳ καταφθίνοντα, τῆς ἀνδροφθόρου
πληγέντ' ἐχίδνης φοινίῳ χαράγματι·
ξὺν ᾗ μ' ἐκεῖνοι, παῖ, προθέντες ἐνθάδε
ᾤχοντ' ἐρῆμον, ἡνίκ' ἐκ τῆς ποντίας
Χρύσης κατέσχον δεῦρο ναυβάτῃ στόλῳ. 270
Τότ' ἄσμενοί μ' ὡς εἶδον ἐκ πολλοῦ σάλου
εὕδοντ' ἐπ' ἀκτῆς ἐν κατηρεφεῖ πέτρᾳ,
λιπόντες ᾤχονθ', οἷα φωτὶ δυσμόρῳ
ῥάκη προθέντες βαιὰ καί τι καὶ βορᾶς
ἐπωφέλημα σμικρόν, οἷ' αὐτοῖς τύχοι. 275
Σὺ δή, τέκνον, ποίαν μ' ἀνάστασιν δοκεῖς
αὐτῶν βεβώτων ἐξ ὕπνου στῆναι τότε;
Ποῖ' ἐκδακρῦσαι, ποῖ' ἀποιμῶξαι κακά;
Ὁρῶντα μὲν ναῦς, ἃς ἔχων ἐναυστόλουν,
πάσας βεβώσας, ἄνδρα δ' οὐδέν' ἔντοπον, 280
οὐχ ὅστις ἀρκέσειεν, οὐδ' ὅστις νόσου
κάμνοντι συλλάβοιτο· πάντα δὲ σκοπῶν
ηὕρισκον οὐδὲν πλὴν ἀνιᾶσθαι παρόν,
τούτου δὲ πολλὴν εὐμάρειαν, ὦ τέκνον.
Ὁ μὲν χρόνος δὴ διὰ χρόνου προὔβαινέ μοι, 285
κἄδει τι βαιᾷ τῇδ' ὑπὸ στέγῃ μόνον
διακονεῖσθαι· γαστρὶ μὲν τὰ σύμφορα
τόξον τόδ' ἐξηύρισκε, τὰς ὑποπτέρους
βάλλον πελείας· πρὸς δὲ τοῦθ', ὅ μοι βάλοι
νευροσπαδὴς ἄτρακτος, αὐτὸς ἂν τάλας 290
εἰλυόμην, δύστηνον ἐξέλκων πόδα
πρὸς τοῦτ' ἄν· εἴ τ' ἔδει τι καὶ ποτὸν λαβεῖν,
καί που πάγου χυθέντος, οἷα χείματι,
ξύλον τι θραῦσαι, ταῦτ' ἂν ἐξέρπων τάλας

Εγώ, παιδί μου, τέκνο του Αχιλλέα,
εκείνος είμαι που ίσως ν' άκουσες ποτέ σου
ότι τα όπλα του Ηρακλή κατέχει
του Ποίαντα ο γιος, ο Φιλοκτήτης,
που οι δυο αρχηγοί μαζί τους κι ο Οδυσσέας
έρμο, χωρίς ντροπή μ' εγκαταλείψαν
να με ρημάζει η αρρώστια απ' το φαρμάκι
δαγκωματιάς φριχτού φιδιού. Παιδί μου,
έτσι άρρωστο, μονάχο εδώ μ' αφήσαν
κι έφυγαν, όταν με το στόλο αράξαν
εδώ απ' τη θαλασσόβρεχτη τη Χρύση.
Τότε χαρούμενοι που μ' είδαν να κοιμάμαι
σε μια σπηλιά κοντά στ' ακροθαλάσσι
από τη ζάλη του πελάγου κουρασμένο
φύγαν, λίγα κουρέλια αφήνοντας και λίγη
τροφή, μικρή βοήθεια σ' άντρα δύστυχο,
που άμποτε τέτοια να τους βρούνε. Σκέψου,
παιδί μου, όταν σηκώθηκα ξυπνώντας
και ήταν αυτοί πολύ μακριά φευγάτοι.
Τι δάκρυα που 'χυσα, τι άγριους θρήνους
βλέποντας τα καράβια που ταξίδευα,
να χάνονται στο βάθος όλα και κανέναν
άντρα σιμά μου να με βοηθήσει
μήτε άρρωστο να με συντρέξει κι όπως
τα εξέτασα όλα, θλίψη έβρισκα μόνο,
παιδί μου, άφθονη θλίψη, τίποτε άλλο.
Μακρόσυρτα ο καιρός περνούσε κι ήταν
ανάγκη να βοηθώ τον εαυτό μου
στην άθλια τούτη στέγη· αυτό το τόξο
αγριοπερίστερα λαβώνοντας εχόρταινε
την πείνα μου. Σουρνόμουν όμως
σούρνοντας και το σάπιο μου ποδάρι
ο δύστυχος, να πάρω αυτό που χτύπησε
η σαΐτα· αν είχα χρεία να πιω νερό
ή και να σπάσω ξύλα το χειμώνα
καθώς ερχόταν παγωνιά, όλα τούτα
σερνάμενος ο δόλιος τα κατάφερνα.

ἐμηχανώμην· εἶτα πῦρ ἂν οὐ παρῆν, 295
ἀλλ' ἐν πέτροισι πέτρον ἐκτρίβων μόλις
ἔφην' ἄφαντον φῶς, ὃ καὶ σῴζει μ' ἀεί.
Οἰκουμένη γὰρ οὖν στέγη πυρὸς μέτα
πάντ' ἐκπορίζει πλὴν τὸ μὴ νοσεῖν ἐμέ.
Φέρ', ὦ τέκνον, νῦν καὶ τὸ τῆς νήσου μάθῃς. 300
Ταύτῃ πελάζει ναυβάτης οὐδεὶς ἑκών·
οὐ γάρ τις ὅρμος ἐστίν, οὐδ' ὅποι πλέων
ἐξεμπολήσει κέρδος ἢ ξενώσεται.
Οὐκ ἐνθάδ' οἱ πλοῖ τοῖσι σώφροσιν βροτῶν.
Τάχ' οὖν τις ἄκων ἔσχε· πολλὰ γὰρ τάδε 305
ἐν τῷ μακρῷ γένοιτ' ἂν ἀνθρώπων χρόνῳ.
Οὗτοί μ', ὅταν μόλωσιν, ὦ τέκνον, λόγοις
ἐλεοῦσι μέν, καί πού τι καὶ βορᾶς μέρος
προσέδοσαν οἰκτίραντες, ἤ τινα στολήν·
ἐκεῖνο δ' οὐδείς, ἡνίκ' ἂν μνησθῶ, θέλει, 310
σῶσαί μ' ἐς οἴκους, ἀλλ' ἀπόλλυμαι τάλας
ἔτος τόδ' ἤδη δέκατον ἐν λιμῷ τε καὶ
κακοῖσι βόσκων τὴν ἀδηφάγον νόσον.
Τοιαῦτ' Ἀτρεῖδαί μ' ἥ τ' Ὀδυσσέως βία,
ὦ παῖ, δεδράκασ'· οἵ' Ὀλύμπιοι θεοὶ 315
δοῖέν ποτ' αὐτοῖς ἀντίποιν' ἐμοῦ παθεῖν.

ΧΟ. Ἔοικα κἀγὼ τοῖς ἀφιγμένοις ἴσα
ξένοις ἐποικτίρειν σε, Ποίαντος τέκνον.

ΝΕ. Ἐγὼ δὲ καὐτὸς τοῖσδε μάρτυς ἐν λόγοις,
ὡς εἰσ' ἀληθεῖς οἶδα, σὺν τυχὼν κακῶν 320
ἀνδρῶν Ἀτρειδῶν τῆς τ' Ὀδυσσέως βίας.

ΦΙ. Ἦ γάρ τι καὶ σὺ τοῖς πανωλέθροις ἔχεις
ἔγκλημ' Ἀτρείδαις, ὥστε θυμοῦσθαι παθών;

ΝΕ. Θυμὸν γενοιτο χειρὶ πληρῶσαί ποτε,
ἵν' αἱ Μυκῆναι γνοῖεν ἡ Σπάρτη θ' ὅτι 325

Ήμουν χωρίς φωτιά, όμως πέτρα σ' άλλη πέτρα
όπως χτυπούσα, ξεπετιόταν η κρυμμένη
μικρούλα σπίθα που με σώζει πάντα.
Λοιπόν η στέγη αυτή με τη φωτιά
μου τα 'δινε όλα εκτός απ' την υγειά μου.
Άκουσε τώρα για το νησί, παιδί μου.
Θέλοντας δε ζυγώνει εδώ κανένας
γιατί δεν έχει αραξοβόλι κι ούτε μέρος
που θα 'βρει κέρδος ή φιλοξενία.
Οι φρόνιμοι εδωπέρα δεν αράζουν.
Μπορεί να 'ρθει κανένας άθελά του·
Τέτοια πολλά συμβαίνουν στη ζωή μας·
αυτοί σαν έρθουνε με συμπονάνε
με λόγια ή κι από λύπηση μου δίνουν
λίγη τροφήν ή κάποιο ρούχο· μα κανένας
δε θέλει, αυτό σαν του θυμίσω
στη γη μου να με πάει. Κι έτσι ο δόλιος
χάνομαι δέκα χρόνια από την πείνα
τρέφοντας την αχόρταγη πληγή μου.
Αυτά οι Ατρείδες κι ο Οδυσσέας μου κάμαν,
κι άμποτες οι θεοί του Ολύμπου, εκείνα
που έπαθα, παιδί μου, να τους δώσουν.

ΧΟ. Του Ποίαντα γιε, κι εγώ καθώς οι ξένοι
που έφτασαν εδώ, σε συμπονάω.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

319	**τοῖσδε μάρτυς ἐν λόγοις** (ενν. ὧν).....**οἶδα**	στα λόγια αυτά μάρτυρας μπαίνω ο ίδιος ότι είναι αληθινά
	σὺν τυχών....Ἀτρειδῶν (= **σύν σοι τυχών**)	γιατί δοκίμασα κι εγώ, όπως και συ, την κακία των Ατρειδών
	τοῖς πανωλέθροις (= **τοῖς φαυλοτάτοις**)	για τους πανάθλιους, τους κακούργους
	ἔγκλημα ἔχω (=**ἐγκαλῶ**)	κατηγορώ, παραπονιέμαι
	ὥστε θυμοῦσθαι (**θυμόομαι-οῦμαι**) **παθών;**	ώστε να οργίζεσαι με τα πάθη σου
	θυμὸν χειρὶ πληρῶσαί ποτε	μακάρι μια μέρα να χορτάσω τον θυμό μου με έργα
	ἵν'(α) αἱ Μυκῆναι γνοῖεν	η ευκτ. λόγω έλξης προς το **γένοιτο**

χἡ Σκῦρος ἀνδρῶν ἀλκίμων μήτηρ ἔφυ.

ΦΙ. Εὖ γ', ὦ τέκνον· τίνος γὰρ ὧδε τὸν μέγαν
χόλον κατ' αὐτῶν ἐγκαλῶν ἐλήλυθας;

ΝΕ. Ὦ παῖ Ποίαντος, ἐξερῶ, μόλις δ' ἐρῶ,
ἄγωγ' ὑπ' αὐτῶν ἐξελωβήθην μολών. 330
Ἐπεὶ γὰρ ἔσχε μοῖρ' Ἀχιλλέα θανεῖν,

ΦΙ. Οἴμοι· φράσῃς μοι μὴ πέρα, πρὶν ἂν μάθω
πρῶτον τόδ' εἰ τέθνηκ' ὁ Πηλέως γόνος;

ΝΕ. Τέθνηκεν, ἀνδρὸς οὐδενός, θεοῦ δ' ὕπο,
τοξευτός, ὡς λέγουσιν, ἐκ Φοίβου δαμείς. 335

ΦΙ. Ἀλλ' εὐγενὴς μὲν ὁ κτανών τε χὠ θανών.
Ἀμηχανῶ δὲ πότερον, ὦ τέκνον, τὸ σὸν
πάθημ' ἐλέγχω πρῶτον, ἢ κεῖνον στένω.

ΝΕ. Οἶμαι μὲν ἀρκεῖν σοί γε καὶ τὰ σ', ὦ τάλας,
ἀλγήμαθ', ὥστε μὴ τὰ τῶν πέλας στένειν. 340

ΦΙ. Ὀρθῶς ἔλεξας. Τοιγαροῦν τὸ σὸν φράσον
αὖθις πάλιν μοι πρᾶγμ' ὅπως σ' ἐνύβρισαν.

ΝΕ. Ἦλθόν με νηὶ ποικιλοστόλῳ μέτα
δῖός τ' Ὀδυσσεὺς χὠ τροφεὺς τοὐμοῦ πατρός,
λέγοντες, εἴτ' ἀληθὲς εἴτ' ἄρ' οὖν μάτην, 345
ὡς οὐ θέμις γίγνοιτ', ἐπεὶ κατέφθιτο
πατὴρ ἐμός, τὰ πέργαμ' ἄλλον ἢ 'μ' ἐλεῖν.
Ταῦτ', ὦ ξέν', οὕτως ἐννέποντες οὐ πολὺν
χρόνον μ' ἐπέσχον μή με ναυστολεῖν ταχύ,

χὴ (=καὶ ἡ) Σκῦρος — ο καὶ επιδοτικός· εκφράζει την αντίθεση προς τις δυο μεγάλες πόλεις, Μυκήνες και Σπάρτη

ἄλκιμος(<ἀλκὴ=ανδρεία) — γενναίος, ισχυρός

τίνος γάρ ὧδε.... ἐλήλυθας (= τίνος γάρ πράγματος τὸν μέγιστον χόλον αὐτοῖς ἐγκαλῶν ἐλήλυθας ὧδε) — για ποιο πράγμα, το οποίο προκάλεσε τόση μεγάλη οργή, τους κατηγορείς και ήρθες εδώ;

μόλις δ' ἐρῶ — με δυσκολία θα σου πω

ἄγωγ' (=ἃ ἐγώ γε).....ἐξε- — όσες ατιμίες έπαθα απ' αυτούς

	λωβήθην (ἐκλωβάομαι-ῶμαι)	
	μολὼν (βλώσκω)	όταν έφτασα (από τη Σκύρο στην Τροία)
330	ἐπεί.....θανεῖν (απαρ. αποτελ.)	χρον. πρότ.· η κύρια βρίσκεται στον στ. 343 (ἦλθόν με..λέγοντες)
	φράσῃς μοι μὴ πέρα (=μη μοι φράσῃς πέρα)	μη μου πεις τίποτε περισσότερο
	εἰ τέθνηχ'	αν αλήθεια πέθανε
	τοξευτὸς (επιρρ. κατηγ., αντί τόξοις).... ἐκ Φοίβου δαμείς (μτχ. παθ. αορ. β΄ του ρ. δαμάζω	χτυπημένος, όπως λένε, από το τόξο του Φοίβου
	εὐγενὴς ὁ κτανὼν	γενναίος αυτός που τον σκότωσε
	ἀμηχανέω-ῶ	βρίσκομαι σε αμηχανία
	ἐλέγχω ἢ στένω (υποτ. απορ.)	να ρωτώ ή να θρηνώ
340	ἀρκεῖν σοί.....ἀλγήμαθ'	αρκετά είναι, δύστυχε, τα βάσανά σου
	τοιγαροῦν	γι' αυτό λοιπόν
	αὖθις πάλιν (πλεον.)	ξανά
	ὅπως σ' ἐνύβρισαν (πλάγια ερώτ., επξγ. στο σὸν πρᾶγμα)	πώς δηλ. σε προσέβαλαν·
	ἦλθόν με.....μέτα	αντί μετῆλθον
	ναῦς ποικιλόστολος	πλοίο στολισμένο
	δῖος Ὀδυσσεὺς (ειρων.)	ο θεϊκός Οδυσσέας, ο μεγάλος
	εἴτ' ἀληθὲς εἴτ' ἄρ' οὖν μάτην	αληθινά ή, όπως αποδεικνύεται τώρα, ψεύτικα
	οὐ θέμις γίγνοιτ'(ο)	δεν επιτρεπόταν (κατά θεϊκή μοίρα), δεν ήταν γραφτό
	ἐπεὶ κατέφθιτο (μέσ. αόρ. β΄ του ρ. καταφθίνω)	αφότου πέθανε
	τὰ πέργαμ'(α) (ενν. τῆς Τροίας)	η ακρόπολη (της Τροίας)
	ἄλλον ἢ (ἐ)'μ'(ε) ἑλεῖν	να κυριεύσει άλλος και όχι εγώ
	ἐννέποντες	καθώς τα έλεγαν
	οὐ πολὺν χρόνον.....ταχὺ	δεν με κράτησαν πολύ καιρό, ώστε να μη ξεκινήσω γρήγορα
	ναυστολέω-ῶ	ταξιδεύω με πλοίο

μάλιστα μὲν δὴ τοῦ θανόντος ἱμέρῳ, 350
ὅπως ἴδοιμ' ἄθαπτον· οὐ γὰρ εἰδόμην·
ἔπειτα μέντοι χὠ λόγος καλὸς προσῆν,
εἰ τἀπὶ Τροίᾳ πέργαμ' αἱρήσοιμ' ἰών.
Ἦν δ' ἦμαρ ἤδη δεύτερον πλέοντί μοι,
κἀγὼ πικρὸν Σίγειον οὐρίῳ πλάτῃ 355
κατηγόμην· καί μ' εὐθὺς ἐν κύκλῳ στρατὸς
ἐκβάντα πᾶς ἡσπάζετ', ὀμνύντες βλέπειν
τὸν οὐκέτ' ὄντα ζῶντ' Ἀχιλλέα πάλιν.
Κεῖνος μὲν οὖν ἔκειτ'· ἐγὼ δ' ὁ δύσμορος,
ἐπεὶ ἐδάκρυσα κεῖνον, οὐ μακρῷ χρόνῳ 360
ἐλθὼν Ἀτρείδας πρὸς φίλους, ὡς εἰκὸς ἦν,
τά θ' ὅπλ' ἀπῄτουν τοῦ πατρὸς τά τ' ἄλλ' ὅσ' ἦν.
Οἱ δ' εἶπον, οἴμοι, τλημονέστατον λόγον,
ὦ σπέρμ' Ἀχιλλέως, τἄλλα μὲν πάρεστί σοι
πατρῷ' ἑλέσθαι, τῶν δ' ὅπλων κείνων ἀνὴρ 365
ἄλλος κρατύνει νῦν, ὁ Λαέρτου γόνος.
Κἀγὼ δακρύσας εὐθὺς ἐξανίσταμαι
ὀργῇ βαρείᾳ, καὶ καταλγήσας λέγω,
ὦ σχέτλι', ἢ 'τολμήσατ' ἀντ' ἐμοῦ τινι
δοῦναι τὰ τεύχη τἀμά, πρὶν μαθεῖν ἐμοῦ; 370
Ὁ δ' εἶπ' Ὀδυσσεύς, πλησίον γὰρ ὢν κυρεῖ,
ναί, παῖ, δεδώκασ' ἐνδίκως οὗτοι τάδε·
ἐγὼ γὰρ αὐτ' ἔσωσα κἀκεῖνον παρών.
Κἀγὼ χολωθεὶς εὐθὺς ἤρασσον κακοῖς

350	ἱμέρῳ (δοτ. αιτίας)	από λαχτάρα
	οὐ γὰρ εἰδόμην (ενν. ζῶντα)	γιατί δεν τον είχα γνωρίσει (όσο ζούσε)
	χὠ λόγος καλὸς προσῆν (=καὶ καλὸς ἦν ὁ λόγος ὃς προσῆν)	και το επιχείρημά του ήταν πειστικό, δελεαστικό
	εἰ τἀπὶ Τροίᾳ.....ἰὼν (η ευκτ. του πλαγίου λόγου	αν, πηγαίνοντας, θα κυρίευα την ακρόπολη της Τροίας

	από το ρ. προσῆν· στον ευθύ λόγο=καλὸν ἔσται, εἰ αἱρήσεις)	
	ἦν δ' ἡμαρ.....πλέοντί μοι (δοτ. αναφ.)	ήταν ήδη η δεύτερη μέρα που ταξίδευα
	οὐρίῳ (<οὖρος) πλάτῃ (αντί οὐρίῳ νηί)	με καράβι καλοτάξιδο, που ταξιδεύει με ευνοϊκό άνεμο
	κατάγομαι	προσορμίζομαι
	εὐθὺς ἐκβάντα (ἐκβαίνω)	μόλις αποβιβάστηκα
	ὀμνύντες (ὄμνυμι = ορκίζομαι)	πληθ., διότι ο στρατός είναι όνομα περιληπτικό
	ὀμνύντες βλέπειν....πάλιν (=ὀμνύντες βλέπειν ζῶντα πάλιν τὸν οὐκέτι ὄντα Ἀχιλλέα)	κάνοντας όρκο πως ξαναβλέπουν ζωντανό τον νεκρό Αχιλλέα
360	ἐπεί (ἐ)'δάκρυσα κεῖνον	αφού τον θρήνησα
	ἐλθών....πρὸς φίλους (=ἐλθὼν πρὸς Ἀτρείδας φίλους)	πήγα στους Ατρείδες σαν σε φίλους
	ὡς εἰκὸς ἦν (= ὡς ἐνόμιζον φίλους)	όπως ήταν φυσικό (προσδιορίζει το φίλους)
	τλημονέστατον λόγον	λόγια βαριά, προσβλητικά
	τἄλλα μέν..... ἑλέσθαι	όλα τα άλλα (πράγματα) του πατέρα σου μπορείς να τα πάρεις
	κρατύνω (<κράτος)	είμαι κύριος, κατέχω
	εὐθὺς ἐξανίσταμαι	σηκώνομαι επάνω (είχε καθίσει)
	καταλγέω-ῶ	υποφέρω πολύ
	ὦ σχέτλι'(ε) ἦ (ἐ)'τολμήσατ'	άθλιε (Αγαμέμνονα), αλήθεια τολμήσατε
	τεῦχος, τό	όπλο
370	πρὶν μαθεῖν ἐμοῦ (αντικ.)	προτού να με ακούσετε, να πάρετε τη συγκατάθεσή μου
	πλησίον γὰρ ὢν κυρεῖ	γιατί έτυχε να είναι κοντά
	δεδώκασ'(ι) (ενν. ἐμοί)	μου τα έχουν δώσει
	παρὼν (αιτιολ. μτχ.)	με την παρουσία μου
	ἤρασσον (ἀράσσω).....κακοῖς τοῖς πᾶσιν	τους καταριόμουν με όλες τις βαριές κατάρες

τοῖς πᾶσιν, οὐδὲν ἐνδεὲς ποιούμενος, 375
εἰ τἀμὰ κεῖνος ὅπλ' ἀφαιρήσοιτό με.
Ὁ δ' ἐνθάδ' ἥκων, καίπερ οὐ δύσοργος ὤν,
δηχθεὶς πρὸς ἀξήκουσεν ὧδ' ἡμείψατο·
οὐκ ἦσθ' ἵν' ἡμεῖς, ἀλλ' ἀπῆσθ' ἵν' οὔ σ' ἔδει.
Καὶ ταῦτ', ἐπειδὴ καὶ λέγεις θρασυστομῶν, 380
οὐ μή ποτ' ἐς τὴν Σκῦρον ἐκπλεύσῃς ἔχων.
Τοιαῦτ' ἀκούσας κἀξονειδισθεὶς κακὰ
πλέω πρὸς οἴκους, τῶν ἐμῶν τητώμενος
πρὸς τοῦ κακίστου κἀκ κακῶν Ὀδυσσέως.
Κοὐκ αἰτιῶμαι κεῖνον ὡς τοὺς ἐν τέλει· 385
πόλις γάρ ἐστι πᾶσα τῶν ἡγουμένων
στρατός τε σύμπας· οἱ δ' ἀκοσμοῦντες βροτῶν
διδασκάλων λόγοισι γίγνονται κακοί.
Λόγος λέλεκται πᾶς· ὁ δ' Ἀτρείδας στυγῶν
ἐμοί θ' ὁμοίως καὶ θεοῖς εἴη φίλος. 390

οὐδὲν ἐνδεὲς ποιούμενος	χωρίς να παραλείπω καμιά (ενν. βρισιά)
εἰ τἀμά...ἀφαιρήσοιτό με (αιτιολ. πρότ.,)	γιατί θα μου αφαιρούσε τα όπλα τα δικά μου
ὁ δ' ἐνθάδ'(ε) ἥκων	αυτός έχοντας φτάσει στα όρια (δηλ. σε τέτοια προσβολή από τις βρισιές μου)

ΧΟ. Ὀρεστέρα παμβῶτι Γᾶ, στρ.
μᾶτερ αὐτοῦ Διός,
ἃ τὸν μέγαν Πακτωλὸν εὔχρυσον νέμεις,
σὲ κἀκεῖ, μᾶτερ πότνι', ἐπηυδώμαν, 395
ὅτ' ἐς τόνδ' Ἀτρειδᾶν
ὕβρις πᾶσ' ἐχώρει,
ὅτε τὰ πάτρια τεύχεα παρεδίδοσαν,
ἰὼ μάκαιρα ταυρο- 400
κτόνων λεόντων ἔφε-
δρε, τῷ Λαρτίου, σέβας ὑπέρτατον.

	δύσοργος	οξύθυμος
	δηχθεὶς (δάκνω)	ενοχλημένος, πειραγμένος
	πρὸς ἁξήκουσεν (= πρὸς ταῦτα ἃ ἐξήκουσεν)	γι' αυτά που άκουσε
	ἀμείβομαι	απαντώ
	ἵν' οὔ σ' ἔδει (ἀπιέναι)	όπου δεν έπρεπε (να απουσιάζεις)
380	καὶ ταῦτα (τὰ ὅπλα) ἔχων	και έχοντας αυτά (τα όπλα)
	ἐπειδὴ καί...θρασυστομῶν	αφού όχι μόνο δεν έκανες τίποτε αλλά και μιλάς έτσι με αυθάδεια
	οὐ μή ποτ' ἐκπλεύσῃς	με κανένα τρόπο δε θα αποπλεύσεις
	τοιαῦτ' ἀκούσας.....κακὰ (οι μτχ. συνώνυμες)	αφού άκουσα τέτοιες βρισιές και προσβολές
	τητάομαι-ῶμαι	στερούμαι
	πρὸς τοῦ κακίστου (=ὑπὸ τοῦ κακίστου) κἀκ κακῶν (=καὶ ἐκ κακῶν ὄντος) Ὀδυσσέως	από αυτόν τον αχρείο και από άθλια γενιά καταγόμενο Οδυσσέα
	οἱ ἐν τέλει (ενν. ὄντες)	οι άρχοντες των Ατρειδών (Αγαμέμνων και Μενέλαος)
	πόλις γάρ.....τῶν ἡγουμένων (γεν. κτγρμ. κτητ.)	ολόκληρη η πόλη ανήκει στους άρχοντες
	οἱ δ' ἀκοσμοῦντες βροτῶν	όσοι από τους ανθρώπους παρανομούν
	λόγος λέλεκται πᾶς	είπα αυτό που είχα να πω
390	ἐμοί θ' ὁμοίως....εἴη φίλος	μακάρι οι θεοί να τον αγαπούν, όπως εγώ

ΧΟ. Ω! γη των βουνών που τα πάντα εσύ τρέφεις,
μητέρα και του ίδιου του Δία,
που τον μέγα πολύχρυσο κυβερνάς Πακτωλό,
εσένα εκεί κάτω καλούσα, ω! σεβάσμια μητέρα,
όταν αυτόν με βαριά και φρικτήν αδικία
οι Ατρείδες ντροπιάζαν, καθώς του γονιού τα όπλα,
ω! μακάρια εσύ που το αμάξι σου
ταυροχτόνα λιοντάρια οδηγούν,
παραδίναν στο γιο του Λαέρτη,
αψηλή του τιμή και περηφάνια.

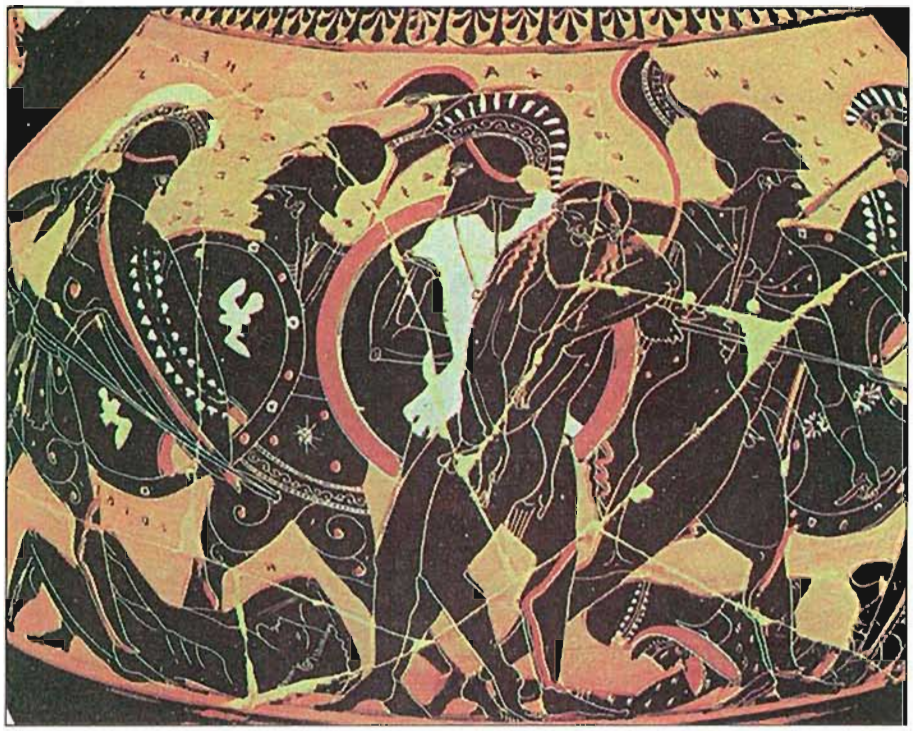

7. *Μάχη Ελλήνων και Τρώων*. Μελανόμορφος αμφορέας. Περίπου 510 π.Χ. Μόναχο, Staatliche Antikensammlungen.

8. *Ο Φιλοκτήτης πληγωμένος και οι Έλληνες.* Ερυθρόμορφη στάμνος. Περίπου 460 π.Χ. Παρίσι, Λούβρο.

ΦΙ. Ἔχοντες, ὡς ἔοικε, σύμβολον σαφὲς
λύπης πρὸς ἡμᾶς, ὦ ξένοι, πεπλεύκατε,
καί μοι προσᾴδεθ' ὥστε γιγνώσκειν ὅτι 405
ταῦτ' ἐξ Ἀτρειδῶν ἔργα κἀξ Ὀδυσσέως.
Ἔξοιδα γάρ νιν παντὸς ἂν λόγου κακοῦ
γλώσσῃ θιγόντα καὶ πανουργίας, ἀφ' ἧς
μηδὲν δίκαιον ἐς τέλος μέλλοι ποεῖν.
Ἀλλ' οὔ τι τοῦτο θαῦμ' ἔμοιγ', ἀλλ' εἰ παρὼν 410
Αἴας ὁ μείζων ταῦθ' ὁρῶν ἠνείχετο.
ΝΕ. Οὐκ ἦν ἔτι ζῶν, ὦ ξέν'· οὐ γὰρ ἄν ποτε
ζῶντός γ' ἐκείνου ταῦτ' ἐσυλήθην ἐγώ.
ΦΙ. Πῶς εἶπας; Ἀλλ' ἦ χοὗτος οἴχεται θανών;
ΝΕ. Ὡς μηκέτ' ὄντα κεῖνον ἐν φάει νόει. 415
ΦΙ. Οἴμοι τάλας. Ἀλλ' οὐχ ὁ Τυδέως γόνος,
οὐδ' οὐμπολητὸς Σισύφου Λαερτίῳ,
οὐ μὴ θάνωσι. Τούσδε γὰρ μὴ ζῆν ἔδει.
ΝΕ. Οὐ δῆτ'· ἐπίστω τοῦτό γ'· ἀλλὰ καὶ μέγα
θάλλοντές εἰσι νῦν ἐν Ἀργείων στρατῷ. 420
ΦΙ. Τί δ'; Οὐδ' ὁ παλαιὸς κἀγαθὸς φίλος τ' ἐμός,
Νέστωρ ὁ Πύλιος ἔστιν; Οὗτος γὰρ τά γε
κείνων κάκ' ἐξήρυκε, βουλεύων σοφά.
ΝΕ. Κεῖνός γε πράσσει νῦν κακῶς, ἐπεὶ θανὼν
Ἀντίλοχος αὐτῷ φροῦδος ὃς παρῆν γόνος. 425
ΦΙ. Οἴμοι, δύ' αὖ τώδ' ἐξέδειξας οἷν ἐγὼ
ἥκιστ' ἂν ἠθέλησ' ὀλωλότοιν κλύειν.
Φεῦ φεῦ· τί δῆτα δεῖ σκοπεῖν, ὅθ' οἵδε μὲν
τεθνᾶσ', Ὀδυσσεὺς δ' ἔστιν αὖ κἀνταῦθ' ἵνα
χρῆν ἀντὶ τούτων αὐτὸν αὐδᾶσθαι νεκρόν; 430
ΝΕ. Σοφὸς παλαιστὴς κεῖνος, ἀλλὰ χαὶ σοφαὶ
γνῶμαι, Φιλοκτῆτ', ἐμποδίζονται θαμά.
ΦΙ. Φέρ' εἰπὲ πρὸς θεῶν, ποῦ γὰρ ἦν ἐνταῦθά σοι
Πάτροκλος, ὃς σοῦ πατρὸς ἦν τὰ φίλτατα;
ΝΕ. Χοὗτος τεθνηκὼς ἦν· λόγῳ δέ σ' ἐν βραχεῖ 435
τοῦτ' ἐκδιδάξω. Πόλεμος οὐδέν' ἄνδρ' ἑκὼν
αἱρεῖ πονηρόν, ἀλλὰ τοὺς χρηστοὺς ἀεί.

ΦΙ. Με φανερό σημάδι ως βλέπω δίκαιης πίκρας
φτάσατε, ξένοι, εδώ κι απ' όσα μου λέτε
των Ατρειδών καταλαβαίνω τα έργα
και του Οδυσσέα. Τι αυτός, καλά το ξέρω,
κάθε κακό μπορεί να λέει και πανουργία,
ώστε ποτέ το δίκιο να μην πράξει.
Δεν απορώ γι' αυτό παρά μονάχα
τέτοιες ντροπές ο Αίαντας ο μεγάλος
πώς άφηνε να γίνονται μπροστά του.
ΝΕ. Ω! ξένε, δεν υπήρχε πια· τι αν ζούσε,
ποτέ δεν θα μου λήστευαν τα όπλα.
ΦΙ. Πώς είπες; πάει πέθανε και εκείνος;
ΝΕ. Μάθε στο φως απάνω δεν υπάρχει.
ΦΙ. Α! ο δύστυχος. Δεν πέθανε όμως ο Διομήδης
ούτε κι η γέννα του Σισύφου η πουλημένη
στον Λαέρτη· έπρεπε τούτοι να μη ζούνε.
ΝΕ. Όχι δεν πέθαναν· και μάθε τούτο
πως στέκουν αψηλά μες στους Αργείους.
ΦΙ. Ο Νέστορας δε ζει ο παλιός μου φίλος;
Γιατί εμπόδιζε με τη σοφή του γνώμη
κάθε κακό που ετοίμαζαν εκείνοι.
ΝΕ. Είναι δυστυχισμένος, γιατί ο γιος του,
ο Αντίλοχος, πριν απ' αυτόν εχάθη.
ΦΙ. Αχ! ωιμένα· μου 'χεις φανερώσει
νεκρούς αυτούς που εγώ καθόλου
δε θα 'θελα ν' ακούσω πως πεθάναν.
Αλίμονο, σε ποιον να ελπίζω τώρα
αφού αφανίστηκαν εκείνοι κι ο Οδυσσέας
υπάρχει, που έπρεπε κι εδώ ν'ακούσω
αυτόν νεκρόν αντί για κείνους τώρα.
ΝΕ. Αυτός, ω! Φιλοκτήτη, ξέρει χίλιες
τέχνες, μα οι πονηριές συχνά στομώνουν.
ΦΙ. Πέσμου για τους θεούς, τότες ο Πάτροκλος
ο αγαπημένος του γονιού σου, πού βρισκόταν;
ΝΕ. Νεκρός κι αυτός· με λίγα λόγια τούτο
θα σου πω. Τους κακούς δεν αφανίζει
παρά μονάχα τους καλούς ο πόλεμος.

ΦΙ. Ξυμμαρτυρῶ σοι· καὶ κατ᾽ αὐτὸ τοῦτό γε
ἀναξίου μὲν φωτὸς ἐξερήσομαι,
γλώσσῃ δὲ δεινοῦ καὶ σοφοῦ, τί νῦν κυρεῖ. 440
ΝΕ. Ποίου δὲ τούτου πλήν γ᾽ Ὀδυσσέως ἐρεῖς;
ΦΙ. Οὐ τοῦτον εἶπον, ἀλλὰ Θερσίτης τις ἦν,
ὃς οὐκ ἂν εἵλετ᾽ εἰσάπαξ εἰπεῖν, ὅπου
μηδεὶς ἐῴη· τοῦτον οἶσθ᾽ εἰ ζῶν κυρεῖ;
ΝΕ. Οὐκ εἶδον αὐτόν, ᾐσθόμην δ᾽ ἔτ᾽ ὄντα νιν. 445
ΦΙ. Ἔμελλ᾽· ἐπεὶ οὐδέν πω κακόν γ᾽ ἀπώλετο,
ἀλλ᾽ εὖ περιστέλλουσιν αὐτὰ δαίμονες,
καί πως τὰ μὲν πανοῦργα καὶ παλιντριβῆ
χαίρουσ᾽ ἀναστρέφοντες ἐξ Ἅιδου, τὰ δὲ
δίκαια καὶ τὰ χρήστ᾽ ἀποστέλλουσ᾽ ἀεί. 450
Ποῦ χρὴ τίθεσθαι ταῦτα, ποῦ δ᾽ αἰνεῖν, ὅταν
τὰ θεῖ᾽ ἐπαινῶν τοὺς θεοὺς εὕρω κακούς;
ΝΕ. Ἐγὼ μέν, ὦ γένεθλον Οἰταίου πατρός,
τὸ λοιπὸν ἤδη τηλόθεν τό τ᾽ Ἴλιον
καὶ τοὺς Ἀτρείδας εἰσορῶν φυλάξομαι· 455
ὅπου θ᾽ ὁ χείρων τἀγαθοῦ μεῖζον σθένει
κἀποφθίνει τὰ χρηστὰ χὠ δειλὸς κρατεῖ,
τούτους ἐγὼ τοὺς ἄνδρας οὐ στέρξω ποτέ·
ἀλλ᾽ ἡ πετραία Σκῦρος ἐξαρκοῦσά μοι
ἔσται τὸ λοιπόν, ὥστε τέρπεσθαι δόμῳ. 460
Νῦν δ᾽ εἶμι πρὸς ναῦν. Καὶ σύ, Ποίαντος τέκνον,
χαῖρ᾽ ὡς μέγιστα, χαῖρε· καί σε δαίμονες
νόσου μεταστήσειαν ὡς αὐτὸς θέλεις.
Ἡμεῖς δ᾽ ἴωμεν, ὡς ὀπηνίκ᾽ ἂν θεὸς
πλοῦν ἡμὶν εἴκῃ, τηνικαῦθ᾽ ὁρμώμεθα. 465
ΦΙ. Ἤδη, τέκνον, στέλλεσθε; ΝΕ. Καιρὸς γὰρ καλεῖ
πλοῦν μὴ 'ξ ἀπόπτου μᾶλλον ἢ 'γγύθεν σκοπεῖν.
ΦΙ. Πρός νύν σε πατρός, πρός τε μητρός, ὦ τέκνον,
πρός τ᾽ εἴ τί σοι κατ᾽ οἶκόν ἐστι προσφιλές,
ἱκέτης ἱκνοῦμαι, μὴ λίπῃς μ᾽ οὕτω μόνον, 470
ἐρῆμον ἐν κακοῖσι τοῖσδ᾽ οἵοις ὁρᾷς
ὅσοισί τ᾽ ἐξήκουσας ἐνναίοντά με·

ΦΙ. Μαζί σου συμφωνώ· θα σε ρωτήσω
για κάποιον άντρα τιποτένιο· εκείνος
τι κάνει ο πονηρός που 'χε τη γλώσσα
πολύ ξαμολημένη και πανούργα;
ΝΕ. Ποιον άλλο λες εξόν τον Οδυσσέα;
ΦΙ. Δε λέω γι' αυτόν· κάποιος Θερσίτης ήταν
που δε σταμάταγε καθόλου να μιλάει
κι ας μη τον άφηνε κανείς. Αν ζει το ξέρεις;
ΝΕ. Λένε πως ζει, ο ίδιος δεν τον είδα.
ΦΙ. Το πρόσμενα· γιατί κανένα ακόμη
δεν χάθηκε κακό· γι' αυτά φροντίζουν
καλά οι θεοί και χαίρονται να φέρνουν
πάλι απ' τον Άδη ανόσιους και πανούργους,
ενώ για πάντα στέλνουν μες στα σκότη
τους δίκαιους και καλούς· πώς να τα κρίνει
κανείς αυτά, τι να επαινέσω, που όταν
τα θεία παινώντας τους θεούς κακούς τους βρίσκω;
ΝΕ. Εγώ, του Ποίαντα γιε, από δω και πέρα
θα προφυλάγομαι κοιτώντας απ' αλάργα
την Τροία και τους Ατρείδες· όπου αξίζουν
οι φαύλοι περισσότερο απ' τους δίκιους
το καλό χάνεται και εξουσιάζουν οι πανούργοι,
ποτέ μου δε θα στέρξω τέτοιους άντρες·
η Σκύρος με τα βράχια της μου φτάνει
και κει να χαίρομαι τη γη μου. Τώρα
πάω στο καράβι· χαίρε, Φιλοκτήτη, χαίρε
κι άμποτες οι θεοί να σε γιατρέψουν
όπως ποθείς. Εμείς ας πάμε, κι όταν
στείλει ο θεός αγέρα, ξεκινάμε.
ΦΙ. Αλήθεια κάνετε πανιά τώρα, παιδί μου;
ΝΕ. Το θελ' η ώρα. Από κοντά είναι ανάγκη
την αλλαξοκαιριά να καρτερούμε.
ΦΙ. Στ' όνομα των γονιών σου, παλικάρι,
κι ό,τι αγαπάς στη γη σου, σου προσπέφτω
έτσι μονάχο κι έρμο μη μ' αφήσεις,
να κατοικώ σε μαύρες δυστυχίες
όσες ο ίδιος έχεις δει κι ακούσει.

ἀλλ᾽ ἐν παρέργῳ θοῦ με. Δυσχέρεια μέν,
ἔξοιδα, πολλὴ τοῦδε τοῦ φορήματος·
ὅμως δὲ τλῆθι· τοῖσι γενναίοισί τοι 475
τό τ᾽ αἰσχρὸν ἐχθρὸν καὶ τὸ χρηστὸν εὐκλεές.
Σοὶ δ᾽, ἐκλιπόντι τοῦτ᾽, ὄνειδος οὐ καλόν,
δράσαντι δ᾽, ὦ παῖ, πλεῖστον εὐκλείας γέρας,
ἐὰν μόλω ᾽γὼ ζῶν πρὸς Οἰταίαν χθόνα.
Ἴθ᾽· ἡμέρας τοι μόχθος οὐχ ὅλης μιᾶς, 480
τόλμησον, ἐμβαλοῦ μ᾽ ὅπῃ θέλεις ἄγων,
ἐς ἀντλίαν, ἐς πρῷραν, ἐς πρύμνην, ὅπου
ἥκιστα μέλλω τοὺς ξυνόντας ἀλγυνεῖν.
Νεῦσον, πρὸς αὐτοῦ Ζηνὸς ἱκεσίου, τέκνον,
πείσθητι. Προσπίτνω σε γόνασι, καίπερ ὢν 485
ἀκράτωρ ὁ τλήμων, χωλός. Ἀλλὰ μή μ᾽ ἀφῇς
ἐρῆμον οὕτω χωρὶς ἀνθρώπων στίβου,
ἀλλ᾽ ἢ πρὸς οἶκον τὸν σὸν ἔκσωσόν μ᾽ ἄγων,
ἢ πρὸς τὰ Χαλκώδοντος Εὐβοίας σταθμά·
κἀκεῖθεν οὔ μοι μακρὸς εἰς Οἴτην στόλος 490
Τραχινίαν τε δειράδ᾽ ἢ τὸν εὔροον
Σπερχειὸν ἔσται, πατρί μ᾽ ὡς δείξῃς φίλῳ,
ὃν δὴ παλαιὸν ἐξότου δέδοικ᾽ ἐγὼ
μή μοι βεβήκῃ. Πολλὰ γὰρ τοῖς ἱγμένοις
ἔστελλον αὐτὸν ἱκεσίους πέμπων λιτάς, 495
αὐτόστολον πέμψαντά μ᾽ ἐκσῶσαι δόμους.
Ἀλλ᾽ ἢ τέθνηκεν, ἢ τὰ τῶν διακόνων,
ὡς εἰκός, οἶμαι, τοὐμὸν ἐν σμικρῷ μέρει
ποιούμενοι τὸν οἴκαδ᾽ ἥπειγον στόλον.
Νῦν δ᾽, ἐς σὲ γὰρ πομπόν τε καὐτὸν ἄγγελον 500
ἥκω, σὺ σῶσον, σύ μ᾽ ἐλέησον, εἰσορῶν
ὡς πάντα δεινὰ κἀπικινδύνως βροτοῖς
κεῖται παθεῖν μὲν εὖ, παθεῖν δὲ θἄτερα.
Χρὴ δ᾽ ἐκτὸς ὄντα πημάτων τὰ δεῖν᾽ ὁρᾶν,
χὤταν τις εὖ ζῇ, τηνικαῦτα τὸν βίον 505
σκοπεῖν μάλιστα μὴ διαφθαρεὶς λάθῃ.

Αλλά σα φόρτωμα μικρό παραπανίσιο
βάλε με κάπου· είναι μεγάλη
ενόχληση· μα τόλμησε· οι γενναίοι
δε στέργουν τις ντροπές, αλλά ποθούνε
τη δόξα του καλού. Αν με παρατήσεις
ντροπή μεγάλη θα 'χεις· αν στη γη μου
με φέρεις και τη χώρα εγώ της Οίτης
πατήσω ζωντανός, τότε, παιδί μου,
τρανό στεφάνι δόξας θ'αποκτήσεις.
Ο κόπος σου δε θα 'ναι ούτε μιας μέρας.
Τόλμησε, βάλε με όπου θέλεις στο καράβι·
στην πλώρη, στ' αμπάρι, στην πρύμνα κι όπου
η αρρώστια μου πιο λίγο θα πειράζει
τους άλλους. Στ' όνομα του Δία, λυπήσου
και δέξου με· στα γόνατα προσπέφτω,
πού ο δόλιος, δεν μπορώ, γιατί μονάχα
το 'να ποδάρι μου έχω. Μη μ'αφήσεις
έρημο, δίχως άνθρωπο κοντά μου,
αλλά ή στη γη σου σώσε με ή με φέρνεις
στην Εύβοια στου Χαλκώδοντα το σπίτι.
Μικρό ταξίδι από κει ως την Οίτη
κι ως της Τραχίνας τις κορφές και τα ωραία
νερά του Σπερχειού· στον ακριβό
γονιό μου εκεί μ' αφήνεις που φοβάμαι
από καιρό μην είναι πεθαμένος.
Γιατί πολλές φορές με ταξιδιώτες
παράγγελνα ικετεύοντάς τον να 'ρθει
μ' ένα καράβι ο ίδιος να με πάρει.
Μα ή πέθανε ή αυτοί για τη δική μου
αδιαφορώντας την ανάγκη, όπως νομίζω,
εβιάζονταν στα σπίτια τους να φτάσουν.
Τώρα σε σένα κρέμομαι, γιατί είσαι
αυτός που θα με φέρει στην πατρίδα,
συ να με σώσεις, συ σπλαχνίσου με και σκέψου
πως όλα φοβερά για τους ανθρώπους
κι όντας ευτυχισμένος κινδυνεύεις
να δυστυχήσεις. Πρέπει να κοιτάζεις,
σαν είσαι μακριά απ'τη δυστυχία,
τις συμφορές και περισσότερο όταν
ευτυχείς, πρόσεχε τη ζωή σου, μήπως
την ευτυχία σου ξαφνικά αφανίσεις.

ΧΟ. Οἴκτιρ', ἄναξ· πολλῶν ἔλε- αντ.
ξεν δυσοίστων πόνων
ἄθλ', οἷα μηδεὶς τῶν ἐμῶν τύχοι φίλων.
Εἰ δὲ πικρούς, ἄναξ, ἔχθεις Ἀτρείδας, 510
ἐγὼ μέν, τὸ κείνων
κακὸν τῷδε κέρδος
μετατιθέμενος, ἔνθαπερ ἐπιμέμονεν, 515
ἐπ' εὐστόλου ταχείας
νεὼς πορεύσαιμ' ἂν ἐς
δόμους, τὰν θεῶν νέμεσιν ἐκφυγών.

ΝΕ. Ὅρα σὺ μὴ νῦν μέν τις εὐχερὴς παρῇς,
ὅταν δὲ πλησθῇς τῆς νόσου ξυνουσίᾳ, 520
τότ' οὐκέθ' αὐτὸς τοῖς λόγοις τούτοις φανῇς.
ΧΟ. Ἥκιστα· τοῦτ' οὐκ ἔσθ' ὅπως ποτ' εἰς ἐμὲ
τοὔνειδος ἕξεις ἐνδίκως ὀνειδίσαι.
ΝΕ. Ἀλλ' αἰσχρὰ μέντοι σοῦ γέ μ' ἐνδεέστερον
ξένῳ φανῆναι πρὸς τὸ καίριον πονεῖν. 525
Ἀλλ' εἰ δοκεῖ, πλέωμεν, ὁρμάσθω ταχύς·
χἠ ναῦς γὰρ ἄξει κοὐκ ἀπαρνηθήσεται.
Μόνον θεοὶ σῴζοιεν ἔκ τε τῆσδε γῆς
ἡμᾶς ὅποι τ' ἐνθένδε βουλοίμεσθα πλεῖν.
ΦΙ. Ὦ φίλτατον μὲν ἦμαρ, ἥδιστος δ' ἀνήρ, 530
φίλοι δὲ ναῦται, πῶς ἂν ὑμὶν ἐμφανὴς
ἔργῳ γενοίμην, ὥς μ' ἔθεσθε προσφιλῆ.
Ἴωμεν, ὦ παῖ, προσκύσαντε γῆν ἔσω
ἄοικον εἰς οἴκησιν, ὥς με καὶ μάθῃς
ἀφ' ὧν διέζων, ὥς τ' ἔφυν εὐκάρδιος. 535
Οἶμαι γὰρ οὐδ' ἂν ὄμμασιν μόνον θέαν
ἄλλον λαβόντα πλὴν ἐμοῦ τλῆναι τάδε·
ἐγὼ δ' ἀνάγκῃ προὔμαθον στέργειν κακά.

ΧΟ. Ἐπίσχετον, μάθωμεν· ἄνδρε γὰρ δύο,
ὁ μὲν νεὼς σῆς ναυβάτης, ὁ δ' ἀλλόθρους, 540
χωρεῖτον, ὧν μαθόντες αὖθις εἴσιτον.

ΧΟ. Σπλαχνίσου, βασιλιά μου, αβάσταχτους
πόνους μας είπε και αγώνες,
που σε δικό μου φίλο
μακάρι να μην τύχουνε ποτέ. Το μίσος
για τους πικρούς που σε φλογίζει Ατρείδες,
εγώ σε κέρδος συναλλάζοντας
γλυκό γι'αυτόν, όπου ποθεί να πάει,
με δυνατό καράβι γοργοτάξιδο
θα τον επήγαινα στη γη του
την έχθρα των θεών για να ξεφύγω.

ΝΕ. Πρόσεχε μήπως τώρα δείχνεις προθυμία
πολλή, και όταν η βρώμα σε γεμίσει
απ'την πληγή του, τότε αλλάξεις γνώμη.
ΧΟ. Ποτέ την κατηγορία αυτή ποτέ σου
δε θα 'χεις δίκιο να μου την φορτώσεις.
ΝΕ. Όμως είναι ντροπή να δείξω πως πιο λίγο
νιάζομαι εγώ από σε για τούτον.
Εμπρός, αν συμφωνείς φεύγομε αμέσως.
Αυτός γοργά να ετοιμαστεί και το καράβι
δε θ'αρνηθεί, θα τον δεχτεί. Μακάρι
οι θεοί να μας σώζουν από τούτη
τη γη, για κει που θέλουμε να πάμε.
ΦΙ. Αγαπημένη μέρα, φίλε αγαπημένε,
κι εσείς καλοί μου ναύτες, με ποιον τρόπο
την καλοσύνη σας μπορώ να ξεπληρώσω;
Πάμε να χαιρετήσουμε, παιδί μου,
την άδεια μου σπηλιά, για να μάθεις
πώς έζησα και τι κουράγιο που είχα.
Γιατί νομίζω ότι κανένας άλλος,
πάρεξ εγώ, μπορούσε να υποφέρει
τα βάσανά μου και να τα 'βλεπε μονάχα.
Με δίδαξαν οι συμφορές ν' αντέχω.

(Ο Νεοπτόλεμος ετοιμάζεται να μπει στη σπηλιά μαζί με τον Φιλοκτήτη.)

ΧΟ. Ν' ακούσουμε σταθείτε· να δυο άντρες,
ένας απ' το καράβι και άλλος ξένος
έρχονται προς τα δω, πρώτα τι τρέχει
να μάθουμε κι αμέσως πάλι πάτε μέσα.

(Μπαίνουν δύο ναύτες, ο ένας μεταμφιεσμένος σε έμπορο.)

Ἀχιλλέως παῖ, τόνδε τὸν ξυνέμπορον,
ὃς ἦν νεὼς σῆς σὺν δυοῖν ἄλλοιν φύλαξ,
ἐκέλευσ' ἐμοί σε ποῦ κυρῶν εἴης φράσαι,
ἐπείπερ ἀντέκυρσα, δοξάζων μὲν οὔ, 545
τύχῃ δέ πως πρὸς ταὐτὸν ὁρμισθεὶς πέδον.
Πλέων γὰρ ὡς ναύκληρος οὐ πολλῷ στόλῳ
ἀπ' Ἰλίου πρὸς οἶκον ἐς τὴν εὔβοτρυν
Πεπάρηθον, ὡς ἤκουσα τοὺς ναύτας ὅτι
σοὶ πάντες εἶεν συννεναυστοληκότες, 550
ἔδοξέ μοι μὴ σῖγα, πρὶν φράσαιμί σοι,
τὸν πλοῦν ποιεῖσθαι προστυχόντι τῶν ἴσων.
Οὐδὲν σύ που κάτοισθα τῶν σαυτοῦ πέρι,
ἃ τοῖσιν Ἀργείοισιν ἀμφὶ σοῦ νέα
βουλεύματ' ἐστί, κοὐ μόνον βουλεύματα, 555
ἀλλ' ἔργα δρώμεν', οὐκέτ' ἐξαργούμενα.

ΝΕ. Ἀλλ' ἡ χάρις μὲν τῆς προμηθίας, ξένε,
εἰ μὴ κακὸς πέφυκα, προσφιλὴς μενεῖ·
φράσον δ' ἅπερ γ' ἔλεξας, ὡς μάθω τί μοι
νεώτερον βούλευμ' ἀπ' Ἀργείων ἔχεις. 560

ΕΜ. Φροῦδοι διώκοντές σε ναυτικῷ στόλῳ
Φοῖνιξ ὁ πρέσβυς οἵ τε Θησέως κόροι.

ΝΕ. Ὡς ἐκ βίας μ' ἄξοντες ἢ λόγοις πάλιν;

ΕΜ. Οὐκ οἶδ'. Ἀκούσας δ' ἄγγελος πάρειμί σοι.

ΝΕ. Ἦ ταῦτα δὴ Φοῖνίξ τε χοὐ ξυνναυβάται 565
οὕτω καθ' ὁρμὴν δρῶσιν Ἀτρειδῶν χάριν;

ΕΜ. Ὡς ταῦτ' ἐπίστω δρώμεν', οὐ μέλλοντ' ἔτι.

ΝΕ Πῶς οὖν Ὀδυσσεὺς πρὸς τάδ' οὐκ αὐτάγγελος
πλεῖν ἦν ἑτοῖμος; Ἦ φόβος τις εἶργέ νιν;

ΕΜ. Κεῖνός γ' ἐπ' ἄλλον ἄνδρ' ὁ Τυδέως τε παῖς 570
ἔστελλον, ἡνίκ' ἐξανηγόμην ἐγώ.

ΝΕ. Πρὸς ποῖον αὖ τόνδ' αὐτὸς Οὐδυσσεὺς ἔπλει;

ΕΜ. Ἦν δή τις-ἀλλὰ τόνδε μοι πρῶτον φράσον
τίς ἐστιν· ἂν λέγῃς δὲ μὴ φώνει μέγα.

ΝΕ. Ὅδ' ἔσθ' ὁ κλεινός σοι Φιλοκτήτης, ξένε. 575

ΕΜΠΟΡΟΣ

Του Αχιλλέα γιε, το ναύτη ετούτον
που μ'άλλους δύο το πλοίο σου εφρουρούσε,
ρώτησα να μου πει πού θα βρισκόσουν
τι απρόσμενα στο δρόμο μου σε βρήκα,
αράζοντας τυχαία σ' αυτό το μέρος.
Πλέοντας μ'ένα σκάφος απ'την Τροία
για την πατρίδα μου με τα καλά σταφύλια,
τη Σκόπελο, όταν άκουσα πως είναι
δικοί σου ναύτες, σκέφτηκα πως θα 'ταν
συμφέρο να μη φύγω δίχως λέξη,
παρά όσα ξέρω να σου εξιστορήσω
και κάποια αντάξια πλερωμή να πάρω.
Γιατί νομίζω τίποτε δεν ξέρεις
από τα σχέδια των Αργείων
για σένα, όχι σχέδια μονάχα,
μα έργα που άρχισαν και δεν αργούνε.

ΝΕ. Βέβαια τη χάρη που μου κάνεις τώρα
δε θα ξεχάσω, ξένε, αφού δεν είμαι
αχάριστος· εμπρός, λέγε να μάθω
τι νέο κακό από τους Αργείους μου φέρνεις.

ΕΜ. Σε κυνηγάνε τώρα με καράβια
ο γέρο Φοίνικας και του Θησέα τ' αγόρια.

ΝΕ. Αφού με πείσουν να με πάρουν, ή με τη βία;

ΕΜ. Δεν ξέρω· ό,τι άκουσα σου λέω.

ΝΕ. Ο Φοίνικας κι οι ναύτες του στ'αλήθεια
μόνο για τους Ατρείδες θα το κάνουν;

ΕΜ. Ναι, μάθε δεν αργούν, αλλά κινήσαν.

ΝΕ. Και πώς μαζί δεν ήταν κι ο Οδυσσέας;
ή μήπως τον κρατούσε κάποιος φόβος;

ΕΜ. Σαν έφευγα κι αυτός κι ο Διομήδης
για κάποιον άλλον άντρα ξεκινούσαν.

ΝΕ. Τάχα για ποιον να ταξιδεύει ο Οδυσσέας;

ΕΜ. 'Ητανε κάποιος -όμως πρώτα πες μου
ποιος είν' αυτός και μίλα σιγανά.

ΝΕ. Ο ξακουσμένος Φιλοκτήτης, ξένε.

ΕΜ. Μή νύν μ' ἔρῃ τὰ πλείον', ἀλλ' ὅσον τάχος
ἐκπλεῖ σεαυτὸν ξυλλαβὼν ἐκ τῆσδε γῆς.
ΦΙ. Τί φησιν, ὦ παῖ; Τί με κατὰ σκότον ποτὲ
διεμπολᾷ λόγοισι πρός σ' ὁ ναυβάτης;
ΝΕ. Οὐκ οἶδά πω τί φησι· δεῖ δ' αὐτὸν λέγειν 580
ἐς φῶς ὃ λέξει, πρὸς σὲ κἀμὲ τούσδε τε.
ΕΜ. Ὦ σπέρμ' Ἀχιλλέως, μή με διαβάλῃς στρατῷ
λέγονθ' ἃ μὴ δεῖ· πόλλ' ἐγὼ κείνων ὕπο
δρῶν ἀντιπάσχω χρηστά θ', οἵ' ἀνὴρ πένης.
ΝΕ. Ἐγώ εἰμ' Ἀτρείδαις δυσμενής· οὗτος δέ μοι 585
φίλος μέγιστος, οὕνεκ' Ἀτρείδας στυγεῖ.
Δεῖ δή σ', ἔμοιγ' ἐλθόντα προσφιλῆ, λόγων
κρύψαι πρὸς ἡμᾶς μηδέν' ὧν ἀκήκοας.
ΕΜ. Ὅρα τί ποιεῖς, παῖ. ΝΕ. Σκοπῶ κἀγὼ πάλαι.
ΕΜ. Σὲ θήσομαι τῶνδ' αἴτιον. ΝΕ. Ποιοῦ λέγων. 590
ΕΜ. Λέγω. Ἐπὶ τοῦτον ἄνδρε τώδ' ὥπερ κλύεις,
ὁ Τυδέως παῖς ἥ τ' Ὀδυσσέως βία,
διώμοτοι πλέουσιν ἢ μὴν ἢ λόγῳ
πείσαντες ἄξειν, ἢ πρὸς ἰσχύος κράτος.
Καὶ ταῦτ' Ἀχαιοὶ πάντες ἤκουον σαφῶς 595
Ὀδυσσέως λέγοντος· οὗτος γὰρ πλέον
τὸ θάρσος εἶχε θατέρου δράσειν τάδε.
ΝΕ. Τίνος δ' Ἀτρεῖδαι τοῦδ' ἄγαν οὕτω χρόνῳ
τοσῷδ' ἐπεστρέφοντο πράγματος χάριν,
ὃν γ' εἶχον ἤδη χρόνιον ἐκβεβληκότες; 600
Τίς ὁ πόθος αὐτοὺς ἵκετ', ἢ θεῶν βία
καὶ νέμεσις, οἵπερ ἔργ' ἀμύνουσιν κακά;
ΕΜ. Ἐγὼ σὲ τοῦτ', ἴσως γὰρ οὐκ ἀκήκοας,
πᾶν ἐκδιδάξω. Μάντις ἦν τις εὐγενής,
Πριάμου μὲν υἱός, ὄνομα δ' ὠνομάζετο 605
Ἕλενος, ὃν οὗτος νυκτὸς ἐξελθὼν μόνος
ὁ πάντ' ἀκούων αἰσχρὰ καὶ λωβήτ' ἔπη
δόλιος Ὀδυσσεὺς εἷλε· δέσμιόν τ' ἄγων
ἔδειξ' Ἀχαιοῖς ἐς μέσον, θήραν καλήν·
ὃς δὴ τά τ' ἄλλ' αὐτοῖσι πάντ' ἐθέσπισεν 610
καὶ τἀπὶ Τροίᾳ πέργαμ' ὡς οὐ μή ποτε

ΕΜ. Μη με ρωτάς περσότερα, μα κάνε
πανιά γοργά απ'τη χώρα αυτή και φύγε.
ΦΙ. Τι λέει, παιδί μου; Τι πουλάει για μένα
λόγια προδοτικά τούτος ο ναύτης;
ΝΕ. Τι λέει και εγώ δεν ξέρω. Πρέπει ωστόσο
σ'όλους εδώ καθάρια να μιλήσει.
ΕΜ. Γιε του Αχιλλέα, μη με κακολογήσεις
στο στράτευμα, γιατί σου φανερώνω
όσα δεν πρέπει· εγώ φτωχός και εκείνοι
πλούσια τη δουλεία μου αντιπληρώνουν.
ΝΕ. Δε στέργω τους Ατρείδες κι αυτός είναι
φίλος μου γκαρδιακός, γιατί παρόμοιο
μίσος νιώθει γι' αυτούς. Έτσι μην κρύψεις
τίποτε απ' όσα φτάσανε στ' αυτιά σου,
μια κι έχεις έρθει εδώ σα φίλος.
ΕΜ. Σκέψου τι κάνεις, παιδί μου.
ΝΕ. Το 'χω σκεφτεί από πριν.
ΕΜ. Εσέ θα βάλω αιτία για τούτα.
ΝΕ. Βάλε με, όμως λέγε.
ΕΜ. Μιλάω. Γι' αυτόν που ακούς τον άντρα
ταξιδεύουν ορκισμένοι πως θα φέρουν
Διομήδης και Οδυσσέας πάλι πίσω
αφού τον πείσουν με τα λόγια ή με τη βία.
Ο γιος του Λαέρτη σ' όλους τους Αργείους
το είπε καθαρά· γιατί κανένας άλλος
δε θα 'χε τόσο θάρρος να το κάνει.
ΝΕ. Και τι είναι αυτό που κάνει τους Ατρείδες
τόσο πολύ να νοιάζονται για τούτον
που 'χαν από καιρούς παρατημένο;
Ποια πεθυμιά τούς σπρώχνει; Ποια οργισμένη βία
των θεών που τιμωρούν ανόσιες πράξεις;
ΕΜ. Ό,τι δεν άκουσες εγώ θα σου ιστορήσω.
Ήταν κάποιος μάντης. Έλενο τον λέγαν,
του Πριάμου γιος λαμπρός, αυτόν μια νύχτα
βγαίνοντας ο πανούργος Οδυσσέας
που όλοι κακολογούσαν και βρίζαν μόνος
τον επαγίδεψε και σούρνοντάς τον
μπρος σ' όλους τους Αργείους δεμένο
τον έδειξε, καλό κυνήγι· εκείνος είπε
χρησμούς πολλούς κι ακόμη πως την Τροία
ποτέ δε θα κουρσέψουν, αν δε φέρουν

πέρσοιεν, εἰ μὴ τόνδε πείσαντες λόγῳ
ἄγοιντο νήσου τῆσδ' ἐφ' ἧς ναίει τὰ νῦν.
Καὶ ταῦθ' ὅπως ἤκουσ' ὁ Λαέρτου τόκος
τὸν μάντιν εἰπόντ', εὐθέως ὑπέσχετο 615
τὸν ἄνδρ' Ἀχαιοῖς τόνδε δηλώσειν ἄγων·
οἴοιτο μὲν μάλισθ' ἑκούσιον λαβών,
εἰ μὴ θέλοι δ', ἄκοντα· καὶ τούτων κάρα
τέμνειν ἐφεῖτο τῷ θέλοντι μὴ τυχών.
Ἤκουσας, ὦ παῖ, πάντα· τὸ σπεύδειν δέ σοι 620
καὐτῷ παραινῶ κεἴ τινος κήδῃ πέρι.
ΦΙ. Οἴμοι τάλας. Ἡ κεῖνος, ἡ πᾶσα βλάβη,
ἔμ' εἰς Ἀχαιοὺς ὤμοσεν πείσας στελεῖν;
Πεισθήσομαι γὰρ ὧδε κἀξ Ἅιδου θανὼν
πρὸς φῶς ἀνελθεῖν, ὥσπερ οὐκείνου πατήρ. 625
ΕΜ. Οὐκ οἶδ' ἐγὼ ταῦτ'· ἀλλ' ἐγὼ μὲν εἶμ' ἐπὶ
ναῦν, σφῷν δ' ὅπως ἄριστα συμφέροι θεός.
ΦΙ. Οὐκοῦν τάδ', ὦ παῖ, δεινά, τὸν Λαερτίου
ἔμ' ἐλπίσαι ποτ' ἂν λόγοισι μαλθακοῖς
δεῖξαι νεὼς ἄγοντ' ἐν Ἀργείοις μέσοις; 630
Οὔ· θᾶσσον ἂν τῆς πλεῖστον ἐχθίστης ἐμοὶ
κλύοιμ' ἐχίδνης, ἥ μ' ἔθηκεν ὧδ' ἄπουν.
Ἀλλ' ἔστ' ἐκείνῳ πάντα λεκτά, πάντα δὲ
τολμητά· καὶ νῦν οἶδ' ὀθούνεχ' ἵξεται.
Ἀλλ', ὦ τέκνον, χωρῶμεν, ὡς ἡμᾶς πολὺ 635
πέλαγος ὁρίζῃ τῆς Ὀδυσσέως νεώς.
Ἴωμεν· ἤ τοι καίριος σπουδὴ πόνου
λήξαντος ὕπνον κἀνάπαυλαν ἤγαγεν.
ΝΕ. Οὐκοῦν ἐπειδὰν πνεῦμα τοὐκ πρῴρας ἀνῇ,
τότε στελοῦμεν· νῦν γὰρ ἀντιοστατεῖ. 640
ΦΙ. Ἀεὶ καλὸς πλοῦς ἔσθ', ὅταν φεύγῃς κακά.
ΝΕ. Οὐκ· ἀλλὰ κἀκείνοισι ταῦτ' ἐναντία.
ΦΙ. Οὐκ ἔστι λῃσταῖς πνεῦμ' ἐναντιούμενον,
ὅταν παρῇ κλέψαι τε χἁρπάσαι βίᾳ.
ΝΕ Ἀλλ' εἰ δοκεῖ, χωρῶμεν, ἔνδοθεν λαβὼν 645
ὅτου σε χρεία καὶ πόθος μάλιστ' ἔχει.
ΦΙ. Ἀλλ' ἔστιν ὧν δεῖ, καίπερ οὐ πολλῶν ἄπο.

απ' το νησί που μένει τώρα ετούτον,
κι αφού τον πείσουν. Τότε ο γιος του Λαέρτη,
σαν άκουσε το μάντη αυτά να λέει,
στους Αχαιούς υπόσχονταν να φέρει
τον άντρα αυτόν, θαρρώντας πως μπορούσε
με το καλό να τόνε πάρει ή με τη βία·
κι αν αποτύχαινε, καθένας είχε
δικαίωμα να του κόψει το κεφάλι.
Τ' άκουσες όλα· λέω κι εσύ να φύγεις
και κάποιος άλλος που γι' αυτόν φροντίζει.

ΦΙ. Του μαύρου αλίμονό μου· αλήθεια ορκίστη
κείνος, η πάσα συμφορά, πως θα με φέρει
αφού με πείσει πάλι στους Αργείους;
Γιατί έτσι θα τον άκουγα όπως όταν
νεκρός από τον Άδη θα μπορούσα
ν' ανέβαινα στο φως σαν το γονιό του.

ΕΜ. Δεν ξέρω εγώ γι'αυτά· πάω στο καράβι
κι ας δώσουν οι θεοί ό,τι σας συμφέρει.

(Φεύγει ο έμπορος)

ΦΙ. Δεν είναι τούτα φοβερά, παιδί μου,
να ελπίζει ότι θα με φέρει στους Αργείους
με λόγια μαλακά ο γιος του Λαέρτη;
Ποτέ· πιο πρόθυμα θα υπάκουγα στο φίδι
το μισητό, που μ' άφησε έτσι δίχως
ποδάρι. Όμως αυτός μπορεί τα πάντα
να λέει και να τολμάει τα πάντα· τώρα
καλά το ξέρω θα 'ρθει εδώ. Παιδί μου,
φεύγουμε για να μας χωρίζει μέγα
πέλαγο απ'το καράβι του. Μπρος, πάμε·
η σωστή βιάση, όταν τελειώσει ο κόπος,
ξεκούραση κι ύπνο αλαφρό σου φέρνει.

ΝΕ. Σηκώνουμε πανιά σαν έρθει αγέρι
πρυμνήσιο· τώρα αντίδρομα φυσάει.

ΦΙ. Πάντα καλό απ'τις συμφορές να φεύγεις.

ΝΕ. Ναι· μα εμπόδιο και σ'αυτούς ο αγέρας,
όταν κινούν να κλέψουν ή ν'αρπάξουν.

ΝΕ. Φεύγουμε· αφού το θες· απ'τη σπηλιά σου
ό,τι αγαπάς ή ανάγκη το 'χεις, παρ'το.

Φι. Λίγο το βιος μου, όμως υπάρχει κάτι.

ΝΕ. Τί τοῦθ' ὁ μὴ νεώς γε τῆς ἐμῆς ἔπι;
ΦΙ. Φύλλον τί μοι πάρεστιν, ᾧ μάλιστ' ἀεὶ
κοιμῶ τόδ' ἕλκος, ὥστε πραΰνειν πάνυ. 650
ΝΕ. Ἀλλ' ἔκφερ' αὐτό. Τί γὰρ ἔτ' ἄλλ' ἐρᾷς λαβεῖν;
ΦΙ. Εἴ μοί τι τόξων τῶνδ' ἀπημελημένον
παρερρύηκεν, ὡς λίπω μή τῳ λαβεῖν.
ΝΕ. Ἦ ταῦτα γὰρ τὰ κλεινὰ τόξ' ἃ νῦν ἔχεις;
ΦΙ. Ταῦτ', οὐ γὰρ ἄλλα γ' ἔσθ', ἃ βαστάζω χεροῖν. 655
ΝΕ. Ἆρ' ἔστιν ὥστε κἀγγύθεν θέαν λαβεῖν,
καὶ βαστάσαι με προσκύσαι θ' ὥσπερ θεόν;
ΦΙ. Σοί γ', ὦ τέκνον, καὶ τοῦτο κἄλλο τῶν ἐμῶν
ὁποῖον ἄν σοι ξυμφέρῃ γενήσεται.
ΝΕ. Καὶ μὴν ἐρῶ γε· τὸν δ' ἔρωθ' οὕτως ἔχω· 660
εἴ μοι θέμις, θέλοιμ' ἄν· εἰ δὲ μή, πάρες.
ΦΙ. Ὅσιά τε φωνεῖς ἔστι τ', ὦ τέκνον, θέμις,
ὃς γ' ἡλίου τόδ' εἰσορᾶν ἐμοὶ φάος
μόνος δέδωκας, ὃς χθόν' Οἰταίαν ἰδεῖν,
ὃς πατέρα πρέσβυν, ὃς φίλους, ὃς τῶν ἐμῶν 665
ἐχθρῶν ἔνερθεν ὄντ' ἀνέστησάς μ' ὕπερ.
Θάρσει, παρέσται ταῦτά σοι καὶ θιγγάνειν
καὶ δόντι δοῦναι κἀξεπεύξασθαι βροτῶν
ἀρετῆς ἕκατι τῶνδ' ἐπιψαῦσαι μόνον·
εὐεργετῶν γὰρ κἀυτὸς αὖτ' ἐκτησάμην. 670
ΝΕ. Οὐκ ἄχθομαί σ' ἰδών τε καὶ λαβὼν φίλον.
Ὅστις γὰρ εὖ δρᾶν εὖ παθὼν ἐπίσταται,
παντὸς γένοιτ' ἂν κτήματος κρείσσων φίλος.
Χωροῖς ἂν εἴσω. ΦΙ. Καὶ σέ γ' εἰσάξω· τὸ γὰρ
νοσοῦν ποθεῖ σε ξυμπαραστάτην λαβεῖν. 675

ΧΟ. Λόγῳ μὲν ἐξήκουσ', ὄπωπα δ' οὐ μάλα, στρ. α΄
τὸν πελάταν λέκτρων ποτὲ <τῶν> Διὸς
κατά δρομάδ' ἄμπυκα δέσμιον ὡς ἔλαβεν
παγκρατὴς Κρόνου παῖς·
ἄλλον δ' οὔτιν' ἔγω- 680
γ' οἶδα κλύων οὐδ' ἐσιδὼν μοίρᾳ
τοῦδ' ἐχθίονι συντυχόντα θνατῶν,

ΝΕ. Τι να 'ναι που δεν το 'χω στο καράβι;
ΦΙ. Είναι κάποιο βοτάνι που γλυκαίνει
κι ανακουφίζει κάπως την πληγή μου.
ΝΕ. Φέρ'το έξω· και τι άλλο θες να πάρεις;
ΦΙ. Κάτι απ'τα τόξα μου να μην αφήσω
παρατημένο και το πάρει κάποιος.
ΝΕ. Αυτά 'ναι τα ξακουσμένα τόξα που 'χεις;
ΦΙ. Αυτά 'ναι που βαστάω, άλλα δεν έχω.
ΝΕ. Μπορώ να τα κοιτάξω, να τα πιάσω
και να τα προσκυνήσω όπως θεό;
Φι. Και βέβαια, γιε μου, παρ'τα κι ό,τι άλλο
σ'αρέσει απ'τα δικά μου, κοίταξέ το.
ΝΕ. Πολύ το θέλω κι έχω τέτοιο πόθο·
αν είναι δίκιο δος μου τα, αλλιώς ασ'τα.
ΦΙ. Ευλαβικά μιλάς παιδί μου, κι είναι δίκιο,
εσύ που μ'έκανες να δω τον ήλιο,
να δω τη γη της Οίτης και το γέρο
πατέρα μου, τους φίλους, συ που μ'έχεις
υψώσει πιο ψηλά από τους εχθρούς μου.
Μπορείς τα τόξα να κρατήσεις κι όταν
μου τα γυρίσεις πίσω, να καυχιέσαι
πως είσαι ο μόνος άνθρωπος που χάρη
στην αρετή σου τ'άγγιξες. Τι έτσι
τ'απόχτησα κι εγώ βοηθώντας κάποιον.
ΝΕ. Χαίρομαι που σε γνώρισα και σ' έχω
φίλο· γιατί όποιος ξέρει να πληρώνει
την καλοσύνη με καλό, είναι φίλος
απ'όλα ο πιο καλός· προχώρα μέσα·
Φι. Κι εσύ να μπεις· η αρρώστια μου σε θέλει
βοηθό μου και συμπαραστάτη.

(Μπαίνουν στη σπηλιά)

ΧΟ. Δεν το 'δα μα το 'χω ακουσμένο
πως όταν ο Ιξίονας ζύγωσε
του Δία το ταίρι με πόθο παράνομο,
πιάνοντάς τον, σφιχτά
σε γοργόστροφη ρόδα τον έδεσε
του Κρόνου ο παντοδύναμος γιος·
μα σαν ετούτον δεν είδα κι ούτε άκουσα
κανένα σε τέτοια τρισκότεινη μοίρα

ὃς οὔτ᾽ ἔρξας τιν᾽, οὔτι νοσφίσας,
ἀλλ᾽ ἴσος ὢν ἴσοις ἀνήρ,
ὤλλυθ᾽ ὧδ᾽ ἀναξίως. 685
Τόδε <τοι> θαῦμά μ᾽ ἔχει,
πῶς ποτε πῶς ποτ᾽ ἀμφιπλά-
κτων ῥοθίων μόνος κλύων,
πῶς ἄρα πανδάκρυτον οὕ-
τω βιοτὰν κατέσχεν· 690

ἵν᾽ αὐτὸς ἦν πρόσουρον οὐκ ἔχων βάσιν, αντ. α΄
οὐδέ τιν᾽ ἐγχώρων κακογείτονα,
παρ᾽ ᾧ στόνον ἀντίτυπον βαρυβρῶτ᾽ ἀποκλαύ-
σειεν αἱματηρόν· 695
οὐδ᾽ ὃς θερμοτάταν
αἱμάδα κηκιομέναν ἑλκέων
ἐνθήρου ποδὸς ἡπίοισι φύλλοις
κατευνάσειεν, εἴ τις ἐμπέσοι,
φορβάδος ἐκ γαίας ἑλών· 700
εἶρπε δ᾽ ἄλλοτ᾽ ἀλλ<αχ>ᾷ
τότ᾽ ἂν εἰλυόμενος,
παῖς ἄτερ ὡς φίλας τιθή-
νας, ὅθεν εὐμάρει᾽ ὑπάρ-
χοι πόρου, ἀνίκ᾽ ἐξανεί- 705
η δακέθυμος ἄτα·

οὐ φορβὰν ἱερᾶς γᾶς σπόρον, οὐκ ἄλλων στρ. β΄
αἴρων τῶν νεμόμεσθ᾽ ἀνέρες ἀλφησταί,
πλὴν ἐξ ὠκυβόλων εἴ ποτε τόξων 710
πτανοῖς ἰοῖς ἀνύσειε γαστρὶ φορβάν.
Ὦ μελέα ψυχά,
ὃς μηδ᾽ οἰνοχύτου
πώματος ἥσθη δεκέτη χρόνον, 715
λεύσσων δ᾽ ὅπου γνοίη στατὸν εἰς ὕδωρ,
αἰεὶ προσενώμα.

βαθιά βουλιαγμένο,
που δίχως κακό να 'χει κάμει
μα δίκιος σε δίκιους ανάμεσα
έτσι ανάξια χάνεται.
Κι αλήθεια ρωτιέμαι, μα πώς,
πώς ακούγοντας μόνο το βόγγο απ'το κύμα
να χτυπάει με φόρα στους βράχους ολούθε,
την άντεξ' ο έρμος μια τέτοια ζωή όλο δάκρυα.

Όπου μ'άρρωστο πόδι κι ανήμπορος
να βαδίσει, ολομόναχος ζούσε
και κανένας στο πλάγι του γείτονας
απ'τους ντόπιους παρηγόρια να δώσει
στους βαριούς στεναγμούς του απ'την άγρια
ματωμένη πληγή του· ουδέ κι όταν
έπιανε ολόφλογη βρύση
το αίμα να τρέχει απ'τις σάπιες
του ποδιού του πληγές που σκουλήκιαζε,
δε βρισκόταν σιμά του κανένας
να γλυκάνει τους πόνους με βότανα
της πολύδωρης γης, άμα τα 'βρισκε κάπου·
κι όπως παιδάκι μικρό που 'χει χάσει
την τροφό του και μονάχο κυλιέται,
έτσι κι αυτός δώθε κείθε σερνόταν
ψάχνοντας λίγα βοτάνια να βρει
όταν οι πόνοι τον άφησαν
απ'την πληγή την αγλύκαντη.

Κι ούτε έχοντας της άγριας γης τους σπόρους
ούτε κανένα απ' τ'αγαθά που εμείς
με χίλιες τέχνες φτιάχνουμε και τρώμε,
παρά μονάχα με τις γρήγορες σαΐτες,
τοξεύοντας πετούμενα την πείνα του
την άγρια χόρταινε.
Ω! δύστυχη ψυχή του ανθρώπου
που δέκα χρόνια τώρα το κρασί
δε γεύτηκε καθόλου και μονάχα
ψάχνοντας όπου έβρισκε νερό
στεκούμενο, σερνόταν πάντα.

Νῦν δ' ἀνδρῶν ἀγαθῶν παιδὶ συναντήσας αντ. β'
εὐδαίμων ἀνύσει καὶ μέγας ἐκ κείνων· 720
ὅς νιν ποντοπόρῳ δούρατι, πλήθει
πολλῶν μηνῶν, πατρίαν ἄγει πρὸς αὐλὰν
Μαλιάδων νυμφᾶν, 725
Σπερχειοῦ τε παρ' ὀ-
χθας, ἵν' ὁ χάλκασπις ἀνὴρ θεοῖς
πλάθει πᾶσιν θείῳ πυρὶ παμφαής,
Οἴτας ὑπὲρ ὄχθων.

ΝΕ. Ἕρπ', εἰ θέλεις. Τί δή ποθ' ὧδ' ἐξ οὐδενὸς 730
λόγου σιωπᾷς κἀπόπληκτος ὧδ' ἔχῃ;
ΦΙ. Ἆ ἆ ἆ ἆ.
ΝΕ. Τί ἐστιν; ΦΙ. Οὐδὲν δεινόν. Ἀλλ' ἴθ', ὦ τέκνον.
ΝΕ. Μῶν ἄλγος ἴσχεις τῆς παρεστώσης νόσου;
ΦΙ. Οὐ δῆτ' ἔγωγ', ἀλλ' ἄρτι κουφίζειν δοκῶ. 735
Ἰὼ θεοί.
ΝΕ. Τί τοὺς θεοὺς οὕτως ἀναστένων καλεῖς;
ΦΙ. Σωτῆρας αὐτοὺς ἠπίους θ' ἡμῖν μολεῖν.
Ἆ ἆ, ἆ, ἆ.
ΝΕ. Τί ποτε πέπονθας; Οὐκ ἐρεῖς, ἀλλ' ὧδ' ἔσῃ 740
σιγηλός; Ἐν κακῷ δέ τῳ φαίνῃ κυρῶν.
ΦΙ. Ἀπόλωλα, τέκνον, κοὐ δυνήσομαι κακὸν
κρύψαι παρ' ὑμῖν, ἀτταταῖ· διέρχεται,
διέρχεται. Δύστηνος, ὦ τάλας ἐγώ.
Ἀπόλωλα, τέκνον· βρύκομαι, τέκνον· παπαῖ, 745
ἀπαππαπαῖ, παπᾶ παπᾶ παπᾶ παπαῖ.
Πρὸς θεῶν, πρόχειρον εἴ τί σοι, τέκνον, πάρα
ξίφος χεροῖν, πάταξον εἰς ἄκρον πόδα·
ἀπάμησον ὡς τάχιστα· μὴ φείσῃ βίου.
Ἴθ', ὦ παῖ. 750
ΝΕ. Τί δ' ἔστιν οὕτω νεοχμὸν ἐξαίφνης, ὅτου
τοσήνδ' ἰυγὴν καὶ στόνον σαυτοῦ ποῇ;
ΦΙ. Οἶσθ', ὦ τέκνον; ΝΕ. Τί δ' ἔστιν;
ΦΙ. Οἶσθ', ὦ παῖ; ΝΕ. Τί σοι; Οὐκ οἶδα.
ΦΙ. Πῶς οὐκ οἶσθα; παππαπαππαπαῖ.
ΝΕ. Δεινόν γε τοὐπίσαγμα τοῦ νοσήματος. 755

Τώρα που τόνε βρήκε ο γιος
ευγενικής γενιάς θα γίνει
ευτυχισμένος πάλι, πάλι μέγας
τις συμφορές του εκείνες ξεπερνώντας.
Τώρα με το θαλασσοπόρο του καράβι,
μετά από τόσα χρόνια, τον πηγαίνει
στην πατρική του γη, που οι νύμφες
οι Μαλιάδες κατοικούν, στου Σπερχειού
τις όχθες, όπου κάποτες
ο ασπιδοφόρος ήρωας τους θεούς,
ζωσμένος θεία φωτιά, συνάντησε
πάνω στης Οίτης τις κορφές.

ΝΕ. Προχώρει αν θες. Γιατί χωρίς αιτία
στέκεις έτσι βουβός και ξαφνιασμένος;
ΦΙ. Αα! Αα!
ΝΕ. Τι τρέχει;
ΦΙ. Τίποτε φοβερό· προχώρα, γιε μου.
ΝΕ. Μήπως πονάς απ'την πληγή σου;
ΦΙ. Όχι, θαρρώ αλαφρώνει ο πόνος. Ωχ! θεοί!
ΝΕ. Γιατί θεούς καλείς και έτσι στενάζεις;
ΦΙ. Πονόψυχοι να 'ρθούνε και σωτήρες.
Α! άα! α!
ΝΕ. Τι έχεις πάθει; Δε θα πεις; Θα μείνεις
αμίλητος; Κακό φαίνεται σ'ήβρε.
ΦΙ. Παιδί μου, χάθηκα, δε θα μπορέσω
τον πόνο μου από σας να κρύψω, αχ, αχ·
με διαπερνάει, με σκίζει. Αχ! ο δόλιος,
ο δύστυχος εγώ. Λιώνω, παιδί μου,
χάθηκα· ωχ! ωχ! ωχ! ωχ! ωχ! ωχ! Αν έχεις,
για τους θεούς, πρόχειρο ξίφος, χτύπα
το πόδι μου στην άκρη· κόψ' το αμέσως.
Μη λογαριάζεις τη ζωή μου. Εμπρός.
ΝΕ. Τι έτσι ξαφνικό κακό σε βρήκε,
που φοβερά βογγάς κι αναστενάζεις!
ΦΙ. Ξέρεις, παιδί μου.
ΝΕ. Τι 'ναι;
ΦΙ. Ξέρεις, παιδί μου.
ΝΕ. Τι σου συμβαίνει; Δεν ξέρω.
Φι. Πώς δεν καταλαβαίνεις; Ωχ, ωχ,ωχ!
ΝΕ. Φριχτά βαρύ το βάρος της αρρώστιας σου.

ΦΙ. Δεινὸν γὰρ οὐδὲ ῥητόν· ἀλλ' οἴκτιρέ με.
ΝΕ. Τί δῆτα δράσω; ΦΙ. Μή με ταρβήσας προδῷς·
ἥκει γὰρ αὕτη διὰ χρόνου, πλάνοις ἴσως
ὡς ἐξεπλήσθη.

ΝΕ. Ἰὼ ἰὼ δύστηνε σύ,
δύστηνε δῆτα διὰ πόνων πάντων φανείς. 760
Βούλῃ λάβωμαι δῆτα καὶ θίγω τί σου;
ΦΙ. Μὴ δῆτα τοῦτό γ'· ἀλλά μοι τὰ τόξ' ἑλὼν
τάδ', ὥσπερ ᾑτοῦ μ' ἀρτίως, ἕως ἀνῇ
τὸ πῆμα τοῦτο τῆς νόσου τὸ νῦν παρόν, 765
σῷζ' αὐτὰ καὶ φύλασσε· λαμβάνει γὰρ οὖν
ὕπνος μ', ὅταν περ τὸ κακὸν ἐξίῃ τόδε·
κοὐκ ἔστι λῆξαι πρότερον· ἀλλ' ἐᾶν χρεὼν
ἕκηλον εὕδειν. Ἢν δὲ τῷδε τῷ χρόνῳ
μόλωσ' ἐκεῖνοι, πρὸς θεῶν, ἐφίεμαι 770
ἑκόντα μήδ' ἄκοντα, μήτε τῷ τέχνῃ
κείνοις μεθεῖναι ταῦτα, μὴ σαυτόν θ' ἅμα
κἄμ', ὄντα σαυτοῦ πρόστροπον, κτείνας γένῃ.
ΝΕ. Θάρσει προνοίας οὕνεκ'· οὐ δοθήσεται
πλὴν σοί τε κἀμοί· ξὺν τύχῃ δὲ πρόσφερε. 775
ΦΙ. Ἰδοὺ δέχου, παῖ· τὸν φθόνον δὲ πρόσκυσον,
μή σοι γενέσθαι πολύπον' αὐτά, μηδ' ὅπως
ἐμοί τε καὶ τῷ πρόσθ' ἐμοῦ κεκτημένῳ.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

759	**δύστηνε** (κλητ. αντί ονομ. λόγω έλξης από την προηγούμενη κλητ.)	δυστυχισμένε
	διὰ πόνων πάντων (παρήχηση του π)	μέσα απ' όλη τη σειρά των συμφορών
	βούλῃ λάβωμαι (παλιότερη σύνταξη· η υποτ. χωρίς σύνδεσμο δείχνει ότι η πρόταση είναι εξαρτημένη)	θέλεις να σε κρατήσω;

ΦΙ. Φριχτό κι ανείπωτο· σπλαχνίσου με.
ΝΕ. Μα τι να κάνω;
ΦΙ. Να μην τρομάξεις και μ'εγκαταλείψεις·
γιατί η αρρώστια άμα χορτάσει, κάνει
καιρό να ξανάρθει κι αλλού πλανιέται.

	μὴ δῆτα τοῦτο γ' (ποιήσῃς)	όχι μην το κάνεις αυτό
	ἕως ἀνῇ (υποτ. αορ. β΄ του ρ. **ἀνίημι**)· το ἕως με υποτ. χωρίς το **ἀν**	ώσπου να μ' αφήσει
	τὸ πῆμα (<**πάσχω**)	το πάθος, η κρίση
	ὅταν..... ἐξίῃ (**ἐξέρχομαι**)	μόλις περάσει το κακό αυτό
	λῆξαι (ενν. υποκ. **τὸ κακόν**)	να τελειώσει
	ἀλλ' ἐὰν χρεὼν ἕκηλον εὕδειν	αλλά πρέπει να με αφήνουν να κοιμάμαι ήσυχα
770	**ἢν μόλωσ'**(ι) (**βλώσκω**)	αν έρθουν
	ἐκεῖνοι	δηλ. ο Οδυσσεύς και ο Διομήδης
	ἑκόντα μήδ' ἄκοντα (=**μήθ' ἑκόντα μήτ' ἄκοντα**)	μήτε με τη θέλησή σου μήτε άθελά σου
	πρόστροπος	ικέτης
	μή.....κτείνας γένῃ (=**κτείνῃς**)	μη γίνεις φονιάς
	θάρσει προνοίας οὕνεκ'	μη φοβάσαι, γιατί υπάρχει φροντίδα γι'αυτό
	ξὺν τύχῃ (=**τύχῃ ἀγαθῇ**)	η ώρα η καλή, κι ας έρθουν όλα κατ' ευχήν
	τὸν φθόνον δὲ πρόσκυσον	να προσκυνήσεις τον φθόνο, από τον φθόνο των θεών φυλάξου
	τῷ πρόσθ'.....κεκτημένῳ	σ' εκείνον (τον Ηρακλή) που τα κατείχε πριν από μένα
	νῷν (=**ἡμῖν**, δοτ. ηθική)	σε μας

ΝΕ Ὦ θεοί, γένοιτο ταῦτα νῷν· γένοιτο δὲ
πλοῦς οὔριός τε κεὐσταλὴς ὅποι ποτὲ 780
θεὸς δικαιοῖ χὠ στόλος πορσύνεται.
ΦΙ. Δέδοικα δ', ὦ παῖ, μὴ ἀτελὴς εὐχὴ τύχῃ·
στάζει γὰρ αὔ μοι φοίνιον τόδ' ἐκ βυθοῦ
κηκῖον αἷμα, καί τι προσδοκῶ νέον.
Παπαῖ, φεῦ· 785
παπαῖ μάλ', ὦ πούς, οἷά μ' ἐργάσῃ κακά.
Προσέρπει,
προσέρχεται τόδ' ἐγγύς. Οἴμοι μοι τάλας.
Ἔχετε τὸ πρᾶγμα· μὴ φύγητε μηδαμῇ.
Ἀτταταῖ. 790
Ὦ ξένε Κεφαλλήν, εἴθε σοῦ διαμπερὲς
στέρνων ἵκοιτ' ἄλγησις ἥδε. Φεῦ, παπαῖ,
παπαῖ μάλ' αὖθις. Ὦ διπλοῖ στρατηλάται,
Ἀγάμεμνον, ὦ Μενέλαε, πῶς ἂν ἀντ' ἐμοῦ
τὸν ἴσον χρόνον τρέφοιτε τήνδε τὴν νόσον; 795
Ὤμοι μοι.
Ὦ θάνατε θάνατε, πῶς ἀεὶ καλούμενος
οὕτω κατ' ἦμαρ οὐ δύνᾳ μολεῖν ποτε;
Ὦ τέκνον, ὦ γενναῖον, ἀλλὰ συλλαβὼν
τῷ Λημνίῳ τῷδ' ἀνακαλούμενον πυρὶ 800
ἔμπρησον, ὦ γενναῖε· κἀγώ τοί ποτε
τὸν τοῦ Διὸς παῖδ' ἀντὶ τῶνδε τῶν ὅπλων,
ἃ νῦν σὺ σῴζεις, τοῦτ' ἐπηξίωσα δρᾶν.
Τί φῄς, παῖ;
Τί φῄς; Τί σιγᾷς; Ποῦ ποτ' ὤν, τέκνον, κυρεῖς; 805
ΝΕ. Ἀλγῶ πάλαι δὴ τἀπὶ σοὶ στένων κακά.
ΦΙ. Ἀλλ', ὦ τέκνον, καὶ θάρσος ἴσχ'· ὡς ἥδε μοι
ὀξεῖα φοιτᾷ καὶ ταχεῖ' ἀπέρχεται.
Ἀλλ' ἀντιάζω, μή με καταλίπῃς μόνον.
ΝΕ. Θάρσει, μενοῦμεν. ΦΙ. Ἦ μενεῖς; ΝΕ. Σαφῶς
φρόνει. 810
ΦΙ. Οὐ μήν σ' ἐνορκόν γ' ἀξιῶ θέσθαι, τέκνον.
ΝΕ. Ὡς οὐ θέμις γ' ἐμοῦστι σοῦ μολεῖν ἄτερ.
ΦΙ. Ἔμβαλλε χειρὸς πίστιν. ΝΕ. Ἐμβάλλω μενεῖν.

780	νῷν (προσ. αντων., δυϊκ. αρ.)	για μας
	εὐσταλὴς (<εὖ+στέλλω)	εύκολος, γρήγορος
	χὠ (=καί ὁ) στόλος πορσύνεται	και μεις έχουμε ετοιμαστεί
	μὴ ἀτελής.....εὐχὴ (τύχη)	μήπως η ευχή πάει χαμένη
	στόλος	αποστολή, συνοδεία
	φοίνιον	μαυροκόκκινο
	κηκῖον (κηκίω) αἷμα	το αίμα που αναβλύζει
	παπαῖ	αλίμονο
	ἔχετε	(εδώ) ξέρετε, αντιλαμβάνεσθε
790	ἀτταταῖ	αλίμονό μου
	εἴθε σοῦ.....ἥδε (=εἴθε ἥδε ἄλγησις ἔχοιτο στέρνων σοῦ διαμπερές)	μακάρι αυτός εδώ ο πόνος να σου τρυπούσε το στήθος.
	πῶς ἄν... τήνδε τὴν νόσον; (η ερώτ. εκφράζει ευχή)	πώς να γινόταν αντί για μένα, ίσο χρονικό διάστημα, να τρέφατε αυτή την αρρώστια;
	κατ' ἦμαρ	κάθε μέρα
	οὐ δύνᾳ (ποιητ. τύπος, αντί δύνασαι) μολεῖν	αδυνατείς να έλθεις; τι σ' εμποδίζει να έλθεις;
800	συλλαβών...ἀνακαλούμενον...ἔμπρησον (ἐμπίπρημι)	πιάσε με, εμένα που σε καλώ και κάψε με
	τοῦτ' ἐπηξίωσα δρᾶν	ήμουν πρόθυμος να κάνω αυτό
	ποῦ ποτ' ὤν...κυρεῖς	πού τρέχει ο λογισμός σου; (πρβ. Ἀντ. στ. 42 ποῖ γνώμης ποτ' εἶ ;)
	ἀλγῶ πάλαι	υποφέρω από ώρα
	ὀξεῖα, ταχεῖα (επιρρ. κατηγ.)	απότομα, γρήγορα
810	σαφῶς φρόνει (ενν. μενοῦντά με)	μην έχεις καμία αμφιβολία ότι θα μείνω
	ἐμοῦστι (ἐμοὶ ἔστι)	επιτρέπεται σε μένα
	ἔμβαλλε χειρὸς πίστιν	δος μου το χέρι σου για διαβεβαίωση

ΦΙ. Ἐκεῖσε νῦν μ', ἐκεῖσε. ΝΕ. Ποῖ λέγεις; ΦΙ. Ἄνω.
ΝΕ. Τί παραφρονεῖς αὖ; Τί τὸν ἄνω λεύσσεις κύκλον; 815
ΦΙ. Μέθες, μέθες με. ΝΕ. Ποῖ μεθῶ; ΦΙ. Μέθες ποτέ.
ΝΕ. Οὔ φημ' ἐάσειν. ΦΙ. Ἀπό μ' ὀλεῖς, ἢν προσθίγῃς.
ΝΕ. Καὶ δὴ μεθίημ', εἴ τι δὴ πλέον φρονεῖς.
ΦΙ. Ὦ γαῖα, δέξαι θανάσιμόν μ' ὅπως ἔχω·
τὸ γὰρ κακὸν τόδ' οὐκέτ' ὀρθοῦσθαί μ' ἐᾷ. 820
ΝΕ. Τὸν ἄνδρ' ἔοικεν ὕπνος οὐ μακροῦ χρόνου
ἕξειν· κάρα γὰρ ὑπτιάζεται τόδε·
ἱδρώς γέ τοί νιν πᾶν καταστάζει δέμας,
μέλαινά τ' ἄκρου τις παρέρρωγεν ποδὸς
αἱμορραγὴς φλέψ. Ἀλλ' ἐάσωμεν, φίλοι, 825
ἔκηλον αὐτόν, ὡς ἂν εἰς ὕπνον πέσῃ.

ΧΟ. Ὕπν' ὀδύνας ἀδαής, Ὕπνε δ' ἀλγέων, στρ.
εὐαὲς ἡμῖν
ἔλθοις, εὐαίων εὐαίων, ὦναξ·
ὄμμασι δ' ἀντίσχοις 830
τάνδ' αἴγλαν, ἃ τέταται τανῦν.
Ἴθι ἴθι μοι παιών.
Ὦ τέκνον, ὅρα ποῦ στάσῃ,
ποῖ δὲ βάσῃ, πῶς δέ μοι τἀντεῦθεν
φροντίδος. Ὁρᾷς; Εὕδει. 835
Πρὸς τί μένομεν πράσσειν;
Καιρός τοι πάντων γνώμαν ἴσχων
<πολύ τι> πολὺ παρὰ πόδα κράτος ἄρνυται.

ΝΕ. Ἀλλ' ὅδε μὲν κλύει οὐδέν, ἐγὼ δ' ὁρῶ οὕνεκα θήραν
τήνδ' ἁλίως ἔχομεν τόξων, δίχα τοῦδε πλέοντες. 840
Τοῦδε γὰρ ὁ στέφανος, τοῦτον θεὸς εἶπε κομίζειν.
Κομπεῖν δ' ἔστ' ἀτελῆ σὺν ψεύδεσιν αἰσχρὸν ὄνειδος.

	ἀπό μ' ὀλεῖς (**ἀπολεῖς με**, τμήση στίχου)	θα με σκοτώσεις
	καὶ δὴ μεθίημι	να σ' αφήνω
	ὅπως ἔχω	στην κατάσταση που βρίσκομαι
820	**ὀρθοῦσθαι** (**ὀρθόομαι-οῦμαι**)	να σταθώ όρθιος
	οὐ μακροῦ χρόνου	μέσα σε λίγο διάστημα
	ὑπτιάζεται (< **ὕπτιος**)	γέρνει προς τα πίσω, ξαπλώνει ανάσκελα
	ἱδρώς νιν καταστάζει δεμας (αιτ. αναφ.)	ο ιδρώτας μουσκεύει ολόκληρο το σώμα
	μέλαινά τ'....φλὲψ παρέρρωγεν (παρακ. του ρ. **παραρρήγνυμαι**· ομόρρ. ρήγμα, ρωγμή, διάρρηξη)	μαύρη φλέβα άνοιξε στην άκρη του ποδιού του και αιμορραγεί
	ὡς ἄν...πέσῃ	ώσπου να τον πάρει ο ύπνος

ΧΟ. Ύπνε που λύπες και πόνους δεν ξέρεις,
μακάρι απαλός σαν αγέρι, καλόβουλος
να φτάσεις για μας, βασιλιά, και το φως
που απλώνεται τώρα στα μάτια του,
να σκεπάσεις σωτήρας μας έλα.
Πρόσεχε τώρα, παιδί μου,
πού θα σταθείς, πού θα πας και μετά
πώς θα φροντίσεις το πράγμα.
Βλέπεις; Κοιμάται. Γιατί να ξαργούμε
στο έργο μας; Η γρήγορη απόφαση
θα 'ναι κέρδος για μας στην κατάλληλην ώρα.

ΝΕ. Τίποτα δεν ακούει αυτός, μα βλέπω
πως είναι μάταιο τα τόξα κρατώντας
να φύγουμε χωρίς αυτόν. Γιατί 'ναι,
ως είπεν ο θεός, δικιά του η νίκη.
Κι είναι ντροπή μεγάλη να καυχιέσαι
με ψέματα για όσα δε γινήκαν.

ΧΟ. Ἀλλά, τέκνον, τάδε μὲν θεὸς ὄψεται· αντ.
ὧν δ' ἂν ἀμείβῃ μ'
αὖθις, βαιάν μοι, βαιάν, ὦ τέκνον, 845
πέμπε λόγων φάμαν·
ὡς πάντων ἐν νόσῳ εὐδρακὴς
ὕπνος ἄυπνος λεύσσειν.
Ἀλλ' ὅ τι δύνᾳ μάκιστον,
κεῖνο <δή> μοι, κεῖνό <μοι> λαθραίως 850
ἐξιδοῦ ὅπως πράξεις.
Οἶσθα γὰρ ὃν αὐδῶμαι,
εἰ ταὐτᾷ τούτῳ γνώμαν ἴσχεις,
μάλα τοι ἄπορα πυκινοῖς ἐνιδεῖν πάθη.

Οὖρός τοι, τέκνον, οὖρος· ἀ- επωδ.
νὴρ δ' ἀνόμματος, οὐδ' ἔχων ἀρωγάν, 856
ἐκτέταται νύχιος, —
ἀλεὴς ὕπνος ἐσθλός, —
οὐ χερός, οὐ ποδός, οὔ τινος ἄρχων, 860
ἀλλά τις ὡς Ἅϊδᾳ πάρα κείμενος.
Ὅρα, βλέπ' εἰ καίρια
φθέγγῃ· τὸ δ' ἀλώσιμον
ἐμᾷ φροντίδι, παῖ, πόνος
ὁ μὴ φοβῶν κράτιστος.

ΝΕ. Σιγᾶν κελεύω, μηδ' ἀφεστάναι φρενῶν· 865
κινεῖ γὰρ ἀνὴρ ὄμμα κἀνάγει κάρα.
ΦΙ. Ὦ φέγγος ὕπνου διάδοχον, τό τ' ἐλπίδων
ἄπιστον οἰκούρημα τῶνδε τῶν ξένων.
Οὐ γάρ ποτ', ὦ παῖ, τοῦτ' ἂν ἐξηύχησ' ἐγώ,
τλῆναί σ' ἐλεινῶς ὧδε τἀμὰ πήματα 870
μεῖναι παρόντα καὶ ξυνωφελοῦντά μοι.
Οὔκουν Ἀτρεῖδαι τοῦτ' ἔτλησαν εὐφόρως
οὕτως ἐνεγκεῖν, ἀγαθοὶ στρατηλάται.
Ἀλλ' εὐγενὴς γὰρ ἡ φύσις κἀξ εὐγενῶν,
ὦ τέκνον, ἡ σή, πάντα ταῦτ' ἐν εὐχερεῖ 875
ἔθου, βοῆς τε καὶ δυσοσμίας γέμων.

ΧΟ. Γι' αυτά θα φροντίσει ο θεός· όμως όταν
μου απαντήσεις ξανά, τη φωνή σου,
παιδί μου, χαμήλωσε,μίλα σιγά·
τι πάντοτες είναι ο άρρωστος ύπνος
ανοιχτομάτης και βλέπει.
Κι ό,τι λογιάζεις καλύτερο, κοίτα
πώς θα το πράξεις κρυφά·
γιατί αν έχεις μ'αυτόν ίδια γνώμη,
το ξέρεις για ποιον σου μιλάω,
πολλά θ'αντικρίσουν οι φρόνιμοι πάθη.

Τώρα η στιγμή, παιδί μου, τώρα·
δίχως βοήθεια ο άντρας, δίχως βλέμμα
βαθειά υπνωμένος μένει, – ο ύπνος
στον ήλιο είναι σα λήθαργος βαρύς, –
κι ούτε το χέρι κυβερνά
ουδέ το πόδι ή τίποτε άλλο
αλλά κοιμάται του θανάτου.
Πρόσεχε, κοίτα αν θα μιλάς
σωστά για την περίσταση·
εγώ νομίζω ο κόπος που δεν κρύβει
φόβους πως είναι ο πιο καλός.

ΝΕ. Σώπα κι έχε το νου σου· ο άντρας τώρα
τα μάτια ανοίγει, το κεφάλι ορθώνει.
ΦΙ. Ω! φως μετά τον ύπνο, κι ω! των φίλων
ανέλπιστη για με φροντίδα. Γιε μου,
ποτέ δεν θα το πίστευα πως τόσο
θα 'σουνα σπλαχνικός στις συμφορές μου,
εδώ να μείνεις και να με συντρέξεις.
Οι Ατρείδες βέβαια δε θα το υποφέραν
έτσι εύκολα, οι καλοί μας στρατηλάτες.
Όμως εσύ, γενιάς ευγενικής βλαστάρι,
μου παραστάθης πρόθυμα, παρ'όλο
που βογγητά και βρώμα σε γέμιζαν.

Καὶ νῦν ἐπειδὴ τοῦδε τοῦ κακοῦ δοκεῖ
λήθη τις εἶναι κἀνάπαυλα δή, τέκνον,
σύ μ' αὐτὸς ἆρον, σύ με κατάστησον, τέκνον,
ἵν', ἡνίκ' ἂν κόπος μ' ἀπαλλάξῃ ποτέ, 880
ὁρμώμεθ' ἐς ναῦν μηδ' ἐπίσχωμεν τὸ πλεῖν.
ΝΕ. Ἀλλ' ἥδομαι μέν σ' εἰσιδὼν παρ' ἐλπίδα
ἀνώδυνον βλέποντα κἀμπνέοντ' ἔτι·
ὡς οὐκέτ' ὄντος γὰρ τὰ συμβόλαιά σου
πρὸς τὰς παρούσας ξυμφορὰς ἐφαίνετο. 885
Νῦν δ' αἵρε σαυτόν· εἰ δέ σοι μᾶλλον φίλον,
οἴσουσί σ' οἵδε· τοῦ πόνου γὰρ οὐκ ὄκνος,
ἐπείπερ οὕτω σοί τ' ἔδοξ' ἐμοί τε δρᾶν.

ΦΙ. Αἰνῶ τάδ', ὦ παῖ, καί μ' ἔπαιρ', ὥσπερ νοεῖς·
τούτους δ' ἔασον, μὴ βαρυνθῶσιν κακῇ 890
ὀσμῇ πρὸ τοῦ δέοντος· οὐπὶ νηὶ γὰρ
ἅλις πόνος τούτοισι συνναίειν ἐμοί.
ΝΕ. Ἔσται τάδ'· ἀλλ' ἴστω τε καὐτὸς ἀντέχου.
ΦΙ. Θάρσει· τό τοι σύνηθες ὀρθώσει μ' ἔθος.
ΝΕ. Παπαῖ· τί δῆτ' ἂν δρῷμ' ἐγὼ τοὐνθένδε γε; 895
ΦΙ. Τί δ' ἔστιν, ὦ παῖ; Ποῖ ποτ' ἐξέβης λόγῳ;
ΝΕ. Οὐκ οἶδ' ὅποι χρὴ τἄπορον τρέπειν ἔπος.
ΦΙ. Ἀπορεῖς δὲ τοῦ σύ; Μὴ λέγ', ὦ τέκνον, τάδε.
ΝΕ. Ἀλλ' ἐνθάδ' ἤδη τοῦδε τοῦ πάθους κυρῶ.
ΦΙ. Οὐ δή σε δυσχέρεια τοῦ νοσήματος 900
ἔπεισεν ὥστε μή μ' ἄγειν ναύτην ἔτι;
ΝΕ. Ἅπαντα δυσχέρεια, τὴν αὐτοῦ φύσιν
ὅταν λιπών τις δρᾷ τὰ μὴ προσεικότα.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

889	**αἰνῶ τάδ'(ε)** (ευγενική άρνηση)	τα επαινώ αυτά (δηλ. τη συνδρομή των ναυτών), αλλά δεν τα θέλω·
	ἐπαίρω	εγείρω, σηκώνω
	ὥσπερ νοεῖς	όπως υποσχέθηκες
	κακῇ ὀσμῇ (αναγκ. αίτιο)	από τη δυσοσμία, την κακοσμία
	πρὸ τοῦ δέοντος	πρόωρα

Και τώρα που θαρρώ πως ήρθε κάποια
ξεκούραση και λησμονιά στη συμφορά μου,
στήσε με ορθό, παιδί μου, βοήθησέ με,
κι όταν μ'αφήσει ο πόνος, ξεκινάμε
για το καράβι πια κι ας μην αργούμε.

ΝΕ. Χαρά μου που έτσι ανέλπιδα σε βλέπω
να ζεις και ν'ανασαίνεις δίχως πόνους·
γιατί ήταν τα σημάδια της αρρώστιας σου
τέτοια, που πεθαμένο σε θαρρούσα.
Σηκώσου τώρα· ή άμα θες σε πάνε
αυτοί· δε θ'αρνηθούν να κουραστούνε,
μια κι έτσι αποφασίσαμε κι οι δυο μας.

οὐπὶ νηί.....ἐμοὶ (=**ἱκανὸς αὐτοῖς γενήσεται ὁ πόνος ἐπὶ τῇ νηὶ συνεῖναί μοι καὶ συνναίειν μοι,** Σχολ.)	αρκετό γι' αυτούς το βάρος που θα συνταξιδέψουν μαζί μου στο καράβι
συνναίειν	επξγ. στο **πόνος**
ἔσται τάδ'(ε)	έτσι θα γίνει
ἵστω (=**ἵστασο**).....**ἀντέχου**	σήκω όρθιος κι επάνω μου στηρίξου
τὸ σύνηθες ἔθος	η συνήθεια
ὀρθώσει με	θα με κρατήσει όρθιο
τί δῆτ' ἂν δρῷμ' ἐγὼ	τι λοιπόν μπορώ εγώ να κάνω
τοὐνθένδε (=**τὸ ἐνθένδε**)	στο εξής, από δω και πέρα
ποῖ ποτ' ἐξέβης (**ἐκβαίνω**) **λόγῳ**	πού τέλος πάντων εκτράπηκες με τον λογισμό σου, πού πήγε το μυαλό σου
τρέπω ἄπορον ἔπος	λέω, ξεστομίζω με δυσκολία λόγο που δε λέγεται
τοῦ (=**περὶ τίνος**)	για ποιο λόγο
ἐνθάδ' ἤδη τοῦδε τοῦ πάθους (γεν. διαιρ.)	σ' αυτό το σημείο, σ' αυτή τη δυσάρεστη θέση
900 **δυσχέρεια**	δυσκολία, βάρος
ναύτης (=**ναυβάτης**)	καθένας που ταξιδεύει στη θαλασσα, επιβάτης στο πλοίο
ἅπαντα δυσχέρεια (**ἅπαντα δυσχερῆ**)	όλα είναι δύσκολα
τὰ μὴ προσεικότα	πράγματα που δεν του ταιριάζουν

ΦΙ. Ἀλλ' οὐδὲν ἔξω τοῦ φυτεύσαντος σύ γε
δρᾷς οὐδὲ φωνεῖς, ἐσθλὸν ἄνδρ' ἐπωφελῶν. 905
ΝΕ. Αἰσχρὸς φανοῦμαι· τοῦτ' ἀνιῶμαι πάλαι.
ΦΙ. Οὔκουν ἐν οἷς γε δρᾷς· ἐν οἷς δ' αὐδᾷς ὀκνῶ.
ΝΕ. Ὦ Ζεῦ, τί δράσω; Δεύτερον ληφθῶ κακός,
κρύπτων θ' ἃ μὴ δεῖ καὶ λέγων αἴσχιστ' ἐπῶν;
ΦΙ. Ἀνὴρ ὅδ', εἰ μὴ 'γὼ κακὸς γνώμην ἔφυν, 910
προδούς μ' ἔοικεν κἀκλιπὼν τὸν πλοῦν στελεῖν.
ΝΕ. Λιπὼν μὲν οὐκ ἔγωγε, λυπηρῶς δὲ μὴ
πέμπω σε μᾶλλον, τοῦτ' ἀνιῶμαι πάλαι.
ΦΙ. Τί ποτε λέγεις, ὦ τέκνον; Ὡς οὐ μανθάνω.
ΝΕ. Οὐδέν σε κρύψω· δεῖ γὰρ ἐς Τροίαν σε πλεῖν 915
πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὸν Ἀτρειδῶν στόλον.
ΦΙ. Οἴμοι, τί εἶπας; ΝΕ. Μὴ στέναζε, πρὶν μάθῃς.
ΦΙ. Ποῖον μάθημα; Τί με νοεῖς δρᾶσαί ποτε;
ΝΕ. Σῶσαι κακοῦ μὲν πρῶτα τοῦδ', ἔπειτα δὲ
ξὺν σοὶ τὰ Τροίας πεδία πορθῆσαι μολών. 920
ΦΙ. Καὶ ταῦτ' ἀληθῆ δρᾶν νοεῖς; ΝΕ. Πολλὴ κρατεῖ
τούτων ἀνάγκη· καὶ σὺ μὴ θυμοῦ κλύων.
ΦΙ. Ἀπόλωλα τλήμων, προδέδομαι. Τί μ', ὦ ξένε,
δέδρακας; Ἀπόδος ὡς τάχος τὰ τόξα μοι.
ΝΕ. Ἀλλ' οὐχ οἷόν τε· τῶν γὰρ ἐν τέλει κλύειν 925
τό τ' ἔνδικόν με καὶ τὸ συμφέρον ποεῖ.

ΦΙ. Ὦ πῦρ σὺ καὶ πᾶν δεῖμα καὶ πανουργίας
δεινῆς τέχνημ' ἔχθιστον, οἷά μ' εἰργάσω,
οἷ' ἠπάτηκας· οὐδ' ἐπαισχύνῃ μ' ὁρῶν
τὸν προστρόπαιον, τὸν ἱκέτην, ὦ σχέτλιε; 930
Ἀπεστέρηκας τὸν βίον τὰ τόξ' ἑλών·
ἀπόδος, ἱκνοῦμαί σ', ἀπόδος, ἱκετεύω, τέκνον.
Πρὸς θεῶν πατρῴων, τὸν βίον μή μου ἑλῃς.
Ὤμοι τάλας. Ἀλλ' οὐδὲ προσφωνεῖ μ' ἔτι,

	ἔξω τοῦ φυτεύσαντος	μακριά απ' ό,τι θα ταίριαζε στον πατέρα σου, ανάξιά του
	ἐπωφελῶν (τροπ. μτχ.)	βοηθώντας
	αἰσχρὸς	σε αντίθεση προς τον **ἐσθλὸν Φιλοκτήτη**
	φαίνομαι	αποδεικνύομαι
	τοῦτο (αναγκ. αίτιο)	γι' αυτό
	οὔκουν....ὀκνῶ (=**οὔκουν αἰσχρὸς φαίνει ἐν οἷς γε δρᾷς· ἐν οἷς δ' αὐδᾷς ὀκνῶ μὴ αἰσχρὸς φανῇς**)	καθόλου άτιμος δε θα φανείς σε όσα κάνεις· φοβούμαι όμως μήπως φανείς άτιμος με όσα λες
	ἐν οἷς (=**ἐν τούτοις, ἃ**)	σ' αυτά τα οποία
	κακὸς	κακόβουλος, άτιμος, ψεύτης
	ἃ μὴ δεῖ (ενν. **κρύπτειν**)	εκείνα που δεν πρέπει να κρύπτω
	λέγων αἴσχιστα ἐπῶν (γεν. διαιρ.)	λέγοντας αισχρά ψέματα· δηλ. ότι πηγαίνει στην πατρίδα
910	**γνώμην** (αιτιατ. αναφ.)	στην κρίση μου
	προδοὺς μ' ἔοικεν	φαίνεται πως με πρόδωσε
	κἀκλιπὼν (ενν. **ἐμὲ**)	και εγκαταλείποντάς με,
	στέλλω τὸν πλοῦν	ετοιμάζω το ταξίδι
	οὐ μανθάνω	δεν καταλαβαίνω
	κακὸν	η αρρώστια (εδώ)
920	**τὰ Τροίας πεδία** (περίφρ.)	την Τροία
	ἀληθῆ (αντί **ἀληθῶς**)	αλήθεια
	κρατεῖ τούτων ἀνάγκη	είναι ανάγκη να γίνουν αυτά
	μὴ θυμοῦ	μη θυμώνεις
	κλύω	ακούω
	ποῶ (αντί **ποιῶ**)	(εδώ) αναγκάζω

ΦΙ. Α! εσύ φωτιά κι άγρια φοβέρα
και πανουργίας φριχτής μισητή τέχνη,
τι μου 'κανες, πώς μ'έχεις ξεγελάσει;
Δεν ντρέπεσαι, πανάθλιε, που με βλέπεις
να σε παρακαλώ, να σε ικετεύω;
Μου πήρες τη ζωή τα τόξα ως πήρες.
Δος μου τα, δος μου τα πίσω· σου προσπέφτω,
παιδί μου, σε ικετεύω· τη ζωή μου,
για τους θεούς μη κλέψεις. Αχ! ο έρμος·
καθόλου πια δεν απαντάει, σα να 'χει

ἀλλ' ὡς μεθήσων μήποθ', ὧδ' ὁρᾷ πάλιν. 935
Ὦ λιμένες, ὦ προβλῆτες, ὦ ξυνουσίαι
θηρῶν ὀρείων, ὦ καταρρῶγες πέτραι,
ὑμῖν τάδ', οὐ γὰρ ἄλλον οἶδ' ὅτῳ λέγω,
ἀνακλαίομαι παροῦσι τοῖς εἰωθόσιν,
οἷ' ἔργ' ὁ παῖς μ' ἔδρασεν οὐξ Ἀχιλλέως· 940
ὀμόσας ἀπάξειν οἴκαδ', ἐς Τροίαν μ' ἄγει·
προσθείς τε χεῖρα δεξιάν, τὰ τόξα μου
ἱερὰ λαβὼν τοῦ Ζηνὸς Ἡρακλέους ἔχει,
καὶ τοῖσιν Ἀργείοισι φήνασθαι θέλει,
ὡς ἄνδρ' ἑλὼν ἰσχυρὸν ἐκ βίας μ' ἄγει, 945
κοὐκ οἶδ' ἐναίρων νεκρόν, ἢ καπνοῦ σκιάν,
εἴδωλον ἄλλως. Οὐ γὰρ ἂν σθένοντά γε
εἷλέν μ'· ἐπεὶ οὐδ' ἂν ὧδ' ἔχοντ', εἰ μὴ δόλῳ.
Νῦν δ' ἠπάτημαι δύσμορος. Τί χρή με δρᾶν;
<Ἀλλ'> ἀπόδος. Ἀλλὰ νῦν ἔτ' ἐν σαυτῷ γενοῦ. 950
Τί φῄς; Σιωπᾷς. Οὐδέν εἰμ' ὁ δύσμορος.
Ὦ σχῆμα πέτρας δίπυλον, αὖθις αὖ πάλιν
εἴσειμι πρὸς σὲ ψιλός, οὐκ ἔχων τροφήν·
ἀλλ' αὐανοῦμαι τῷδ' ἐν αὐλίῳ μόνος,
οὐ πτηνὸν ὄρνιν, οὐδὲ θῆρ' ὀρειβάτην 955
τόξοις ἐναίρων τοισίδ', ἀλλ' αὐτὸς τάλας
θανὼν παρέξω δαῖτ' ἀφ' ὧν ἐφερβόμην,
καί μ' οὓς ἐθήρων πρόσθε θηράσουσι νῦν·
φόνον φόνου δὲ ῥύσιον τείσω τάλας
πρὸς τοῦ δοκοῦντος οὐδὲν εἰδέναι κακόν. 960
Ὄλοιο μήπω, πρὶν μάθοιμ' εἰ καὶ πάλιν
γνώμην μετοίσεις· εἰ δὲ μή, θάνοις κακῶς.

ΧΟ. Τί δρῶμεν; Ἐν σοὶ καὶ τὸ πλεῖν ἡμᾶς, ἄναξ,
ἤδη 'στὶ καὶ τοῖς τοῦδε προσχωρεῖν λόγοις.
ΝΕ. Ἐμοὶ μὲν οἶκτος δεινὸς ἐμπέπτωκέ τις 965
τοῦδ' ἀνδρὸς οὐ νῦν πρῶτον, ἀλλὰ καὶ πάλαι.
ΦΙ. Ἐλέησον, ὦ παῖ, πρὸς θεῶν, καὶ μὴ παρῇς
σαυτοῦ βροτοῖς ὄνειδος, ἐκκλέψας ἐμέ.

σκοπό να μην τα δώσει, έτσι όπως στρέφει
τα μάτια πάλι αλλού. Λιμάνι, κάβοι,
ω! συντροφιές με τα βουνίσια αγρίμια
και βράχοι απόγκρεμνοι, συνηθισμένοι
τους θρήνους μου ν' ακούτε - άλλον κανένα
δεν έχω να τα πω - τι μου 'χει κάνει
του Αχιλλέα ο γιος· ενώ μου ορκίστη
στη γη μου να με φέρει, πάει στην Τροία·
κι ενώ δίνοντας το δεξί του χέρι
πήρε του Διογέννητου Ηρακλή τα τόξα
τα ιερά, σκοπεύει να με δείξει
σα λάφυρό του στους Αργείους. Με σέρνει
με βία του κάκου και θαρρεί πως παίρνει
δυνατόν άντρα κι όχι πεθαμένο,
ή τη σκιά καπνού, φάντασμα ανθρώπου.
Τι αν ήμουνα γερός, δε θα μπορούσε
να με νικήσει παρεχτός με δόλο.
Τώρα με γέλασαν τον μαύρο, τι να κάμω;
Δος μου τα τόξα, έλα στον εαυτό σου.
Τι λες; Σωπαίνεις; Τίποτα δεν είμαι.
Ω! εσύ σπηλιά μου δίστομη, σε σένα
θα 'ρθω ξανά απογυμνωμένος δίχως
τροφή· μόνος θα μαραθώ στο βράχο
τούτο κι ούτε πετούμενο κι αγρίμι
τοξεύοντας βουνίσιο, αλλά θα γίνω
τροφή σ'εκείνα που με θρέφαν· όσα
κυνήγησα θα με σπαράξουν τώρα
και φόνο αντί για φόνο θα πληρώσ' ο έρμος
γι'αυτόν, που 'δειχνε πως κακό δεν ξέρει
κανένα. Αχ! ν'αφανιζόσουν, μα όχι
πριν μάθω ότι μετάνιωσες· ειδάλλως
κακός, πανάθλιος θάνατος να σ'έβρει.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

963	**ἐν σοί** (ἐστι)	από σένα εξαρτάται
	καὶ τὸ πλεῖν ἡμᾶς.....καὶ (τὸ) προσχωρεῖν	ή να αποπλεύσουμε.....ή να συμφωνήσουμε (και να τον πάμε στην πατρίδα)
	οἶκτος δεινὸς	δυνατή συμπόνια
	μὴ παρῇς (παρίημι)	μην αφήσεις
	ὄνειδος	μομφή, ψεγάδι, κακή φήμη
	ἐκκλέψας με	ότι μ' εξαπάτησες

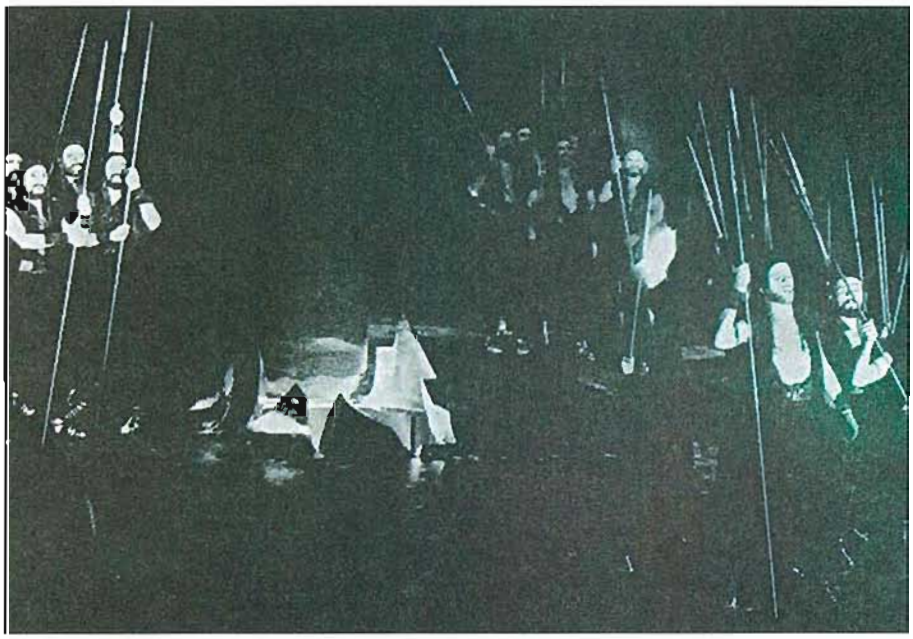

9. Θέατρο Τέχνης, *Φιλοκτήτης*. Επίδαυρος 1988.

10. Θέατρο Τέχνης, *Φιλοκτήτης*. Επίδαυρος 1988.

ΝΕ. Οἴμοι, τί δράσω; Μή ποτ' ὤφελον λιπεῖν
τὴν Σκῦρον· οὕτω τοῖς παροῦσιν ἄχθομαι. 970
ΦΙ. Οὐκ εἶ κακὸς σύ· πρὸς κακῶν δ' ἀνδρῶν μαθὼν
ἔοικας ἥκειν αἰσχρά. Νῦν δ' ἄλλοισι δοὺς
οἷς εἰκός ἔκπλει, τἄμ' ἐμοὶ μεθεὶς ὅπλα.
ΝΕ. Τί δρῶμεν, ἄνδρες; ΟΔ. Ὦ κάκιστ' ἀνδρῶν, τί δρᾷς;
Οὐκ εἶ μεθεὶς τὰ τόξα ταῦτ' ἐμοί, πάλιν; 975
ΦΙ. Οἴμοι, τίς ἀνήρ; Ἆρ' Ὀδυσσέως κλύω;
ΟΔ. Ὀδυσσέως, σάφ' ἴσθ', ἐμοῦ γ', ὃν εἰσορᾷς.
ΦΙ. Οἴμοι· πέπραμαι κἀπόλωλ'· ὅδ' ἦν ἄρα
ὁ ξυλλαβών με κἀπονοσφίσας ὅπλων.
ΟΔ. Ἐγώ, σάφ' ἴσθ', οὐκ ἄλλος· ὁμολογῶ τάδε. 980
ΦΙ. Ἀπόδος, ἄφες μοι, παῖ, τὰ τόξα. ΟΔ. Τοῦτο μέν,
οὐδ' ἢν θέλῃ, δράσει ποτ'· ἀλλὰ καὶ σὲ δεῖ
στείχειν ἄμ' αὐτοῖς, ἢ βίᾳ στελοῦσί σε.
ΦΙ. Ἐμ', ὦ κακῶν κάκιστε καὶ τόλμης πέρα,
οἷδ' ἐκ βίας ἄξουσιν; ΟΔ. Ἦν μὴ ἕρπῃς ἑκών. 985
ΦΙ. Ὦ Λημνία χθὼν καὶ τὸ παγκρατὲς σέλας
Ἡφαιστότευκτον, ταῦτα δῆτ' ἀνασχετά,
εἰ μ' οὗτος ἐκ τῶν σῶν ἁπάξεται βίᾳ;
ΟΔ. Ζεὺς ἐσθ', ἵν' εἰδῇς, Ζεύς, ὁ τῆσδε γῆς κρατῶν,
Ζεύς, ᾧ δέδοκται ταῦθ'· ὑπηρετῶ δ' ἐγώ. 990
ΦΙ. Ὦ μῖσος, οἷα κἀξανευρίσκεις λέγειν·
θεοὺς προτείνων τοὺς θεοὺς ψευδεῖς τίθης.
ΟΔ. Οὐκ, ἀλλ' ἀληθεῖς. Ἡ δ' ὁδὸς πορευτέα.
ΦΙ. Οὐ φημ'. ΟΔ. Ἐγὼ δέ φημι· πειστέον τάδε.
ΦΙ. Οἴμοι τάλας. Ἡμᾶς μὲν ὡς δούλους σαφῶς 995
πατὴρ ἄρ' ἐξέφυσεν, οὐδ' ἐλευθέρους.

	μήποτ' ὤφελον λιπεῖν (ευχή ανεκπλήρωτη)	μακάρι να μην άφηνα ποτέ
970	**ἄχθομαι** (<**ἄχθος**=βάρος)	υποφέρω
	ἔοικας ἥκειν (=**ἥκεις ὡς ἔοικεν**)	έφτασες, όπως φαίνεται

	πρὸς κακῶν.....αἰσχρὰ	έφτασες, όπως φαίνεται, στις ατιμίες δασκαλεμένος από κακούς ανθρώπους
	δοὺς (ενν. τὰ αἰσχρὰ)	αφήνοντας σ' άλλους αυτά (τις αισχρές πράξεις)
	οἷς εἰκὸς (ενν. ἐστι διδόναι)	σ' αυτούς που τους ταιριάζουν
	ἐμοὶ μεθεὶς (μεθίημι)	αφού μου δώσεις πίσω
	οὐκ εἶ πάλιν (εκφράζει προσταγή)	δε θα έλθεις πίσω, έλα πίσω
	Ὀδυσσέως (ενν. κλύεις)	ακούς τη φωνή του Οδυσσέα
	πέπραμαι (πιπράσκομαι)	έχω πουληθεί, έχω προδοθεί
	ὅδ' ἦν ἄρα ὁ ξυλλαβών με	αυτός ήταν λοιπόν που με παγίδευσε
	ἀπονοσφίζω	αποστερώ, αφαιρώ, αρπάζω
980	ὁμολογῶ τάδε	το παραδέχομαι
	οὐδ' ἢν θέλῃ, δράσει (=οὐ δράσει καὶ ἢν θέλῃ)	δε θα μπορέσει να το κάμει, ακόμη και να θέλει
	στείχω	βαδίζω, έρχομαι
	ἅμ' αὐτοῖς	δηλ. τοῖς τόξοις
	στελοῦσί σε	δηλ. ο Νεοπτόλεμος και οι ναύτες
	τόλμης πέρα	πέρα από κάθε τόλμη, θρασύτατε
	ἕρπω	σύρομαι, ακολουθώ
	παγκρατὲς σέλας Ἡφαιστότευκτον	παντοδύναμες φλόγες του Ηφαίστου·
	ταῦτα δῆτ' ἀνασχετὰ	μπορείτε λοιπόν να τ' ανεχθείτε αυτά
	ἐκ τῶν σῶν (ενν. κόλπων)	από τα μέρη σας
990	ᾧ δέδοκται ταῦθ'	που έχει αποφασίσει αυτά
	ὦ μῖσος (σχ. μετωνυμίας)	αντί ὦ μισητὲ
	οἷα κἀξανευρίσκεις λέγειν	τι είν' αυτά που βρίσκεις και λες
	τοὺς θεοὺς ψευδεῖς τίθης	εμφανίζεις τους θεούς ψεύτες
	ἡ δ' ὁδὸς πορευτέα (σοι)	όμως πρέπει να κάνεις το ταξίδι
	οὐ φημὶ-φημὶ	αρνούμαι-σε προστάζω· έντονη αντίθεση
	πειστέον (ενν. σοι) τάδε (=δεῖ σε πείθεσθαι τάδε)	πρέπει να υπακούσεις σ'αυτά
	ἡμᾶς (= με) μὲν	εμάς· υπάρχουν δηλ. και άλλοι που δε γεννήθηκαν δούλοι

ΟΔ. Οὔκ, ἀλλ' ὁμοίους τοῖς ἀρίστοισιν, μεθ' ὧν
Τροίαν σ' ἐλεῖν δεῖ καὶ κατασκάψαι βίᾳ.
ΦΙ. Οὐδέποτέ γ'· οὐδ' ἢν χρῇ με πᾶν παθεῖν κακόν,
ἕως γ' ἂν ᾖ μοι γῆς τόδ' αἰπεινὸν βάθρον. 1000
ΟΔ. Τί δ' ἐργασείεις; ΦΙ. Κρᾶτ' ἐμὸν τόδ' αὐτίκα
πέτρᾳ πέτρας ἄνωθεν αἱμάξω πεσών.
ΟΔ. Ξυλλάβετέ γ' αὐτόν· μὴ 'πὶ τῷδ' ἔστω τάδε.
ΦΙ. Ὦ χεῖρες, οἷα πάσχετ' ἐν χρείᾳ φίλης
νευρᾶς, ὑπ' ἀνδρὸς τοῦδε συνθηρώμεναι. 1005
Ὦ μηδὲν ὑγιὲς μηδ' ἐλεύθερον φρονῶν,
οἵ' αὖ μ' ὑπῆλθες, ὥς μ' ἐθηράσω, λαβὼν
πρόβλημα σαυτοῦ παῖδα τόνδ' ἀγνῶτ' ἐμοί,
ἀνάξιον μὲν σοῦ, κατάξιον δ' ἐμοῦ,
ὃς οὐδὲν ᾔδει πλὴν τὸ προσταχθὲν ποεῖν, 1010
δῆλος δὲ καὶ νῦν ἐστιν ἀλγεινῶς φέρων
οἷς τ' αὐτὸς ἐξήμαρτεν οἷς τ' ἐγὼ 'παθον.
Ἀλλ' ἡ κακὴ σὴ διὰ μυχῶν βλέπουσ' ἀεὶ
ψυχή νιν ἀφυῆ τ' ὄντα κοὐ θέλονθ' ὅμως
εὖ προὐδίδαξεν ἐν κακοῖς εἶναι σοφόν. 1015
Καὶ νῦν ἔμ', ὦ δύστηνε, συνδήσας νοεῖς
ἄγειν ἀπ' ἀκτῆς τῆσδ', ἐν ᾗ με προὐβάλου
ἄφιλον ἐρῆμον ἄπολιν, ἐν ζῶσιν νεκρόν.
Φεῦ.
Ὄλοιο· καί σοι πολλάκις τόδ' ηὐξάμην.

	οὐ (ενν. **ἐξέφυσε δούλους**)	δε σε γέννησε δούλο
	ἑλεῖν (αἱρέω-ῶ) σ'(ε)	να κυριεύσεις
	οὐδέποτέ γ' (= **οὐδέποτε τοῦτο γενήσεται ἡ οὐδέποτε μεθ' ὑμῶν Τροίαν κατασκάψω**)	ποτέ δε θα γίνει αυτό (δηλ. να καταστρέψω μαζί σας την Τροία)
1000	**ἕως ἂν ᾖ μοι....βάθρον**	όσον καιρό κατοικία μου θα είναι αυτός ο απόκρημνος βραχώδης

		τόπος
	τί δ᾽ἐργασείεις	και τι θα κάνεις
	κρᾶτ(α), τὸ (συνήθως ἄκλιτο)	το κεφάλι
	αἱμάσσω (<αἷμα)	κάνω να ματώσει, τραυματίζω
	κρᾶτ'...πεσὼν (=πεσὼν αὐτίκα ἄνωθεν πέτρας αἱμάξω πέτρᾳ τόδ' ἐμὸν κρᾶτα)	θα γκρεμιστώ από ψηλά και θα συντρίψω το κεφάλι μου στα βράχια
	μὴ (ἐ)'πὶ τῷδ᾽ ἔστω τάδε (=μὴ ἔστω ἐπὶ τῷ Φιλοκτήτῃ ἡ ἐξουσία τοῦ κατακρημνίζεσθαι Σχολ.)	για να μη μπορεί να το κάνει αυτό (δηλ. να πέσει από το βράχο)
	ἐν χρείᾳ	αφού στερηθήκατε
	νευρά, ἡ	η νευρά του τόξου, το τόξο
	συνθηρώμεναι (χεῖρες)	χέρια που σας πιάσαν και σας δέσαν σαν θήραμα
	ὑγιὲς	τίμιο
	φρονῶ (<φρήν=νους)	έχω στο μυαλό μου, έχω μέσα μου
	οἷ' αὖ μ' ὑπῆλθες	πώς μ' εξαπάτησες πάλι
	θηράομαι-ῶμαι	πιάνομαι στα δίχτυα (σαν θήραμα)
	πρόβλημα	(εδώ) προπέτασμα, δόλωμα
	ἀγνώς-ῶτος	άγνωστος
	ἀνάξιος	δεν σου αξίζει
	κατάξιος	μου αξίζει
1010	οὐδέν....πλὴν	συνήθως λέγεται : οὐδὲν ἄλλο πλὴν
	ἀλγεινῶς φέρων (αντί ἀγανακτῶν)	ότι αγανακτεί, λυπάται
	διὰ μυχῶν βλέπουσα	που βλέπει από τα μύχια βάθη
	ἀφυῆ τ' ὄντα	αν και είναι άδολο από τη φύση του
	κοὐ θέλονθ'..... σοφὸν	και παρ'όλο που το ίδιο δεν το θέλει, όμως από πριν καλά το δίδαξε να είναι επιτήδειο στο κακό
	συνδήσας (συνδέω-ῶ)	αφού μ' έδεσες
	ἐν ᾗ με προὐβάλου	στην οποία έβαλες να με πετάξουν
	ἄπολις	εξόριστος
	ἐν ζῶσιν νεκρὸν	νεκρό ανάμεσα σε ζωντανούς
	ὄλοιο (ευχετ. ευκτ.)	μακάρι να χαθείς (κατάρα)

Ἀλλ' οὐ γὰρ οὐδὲν θεοὶ νέμουσιν ἡδύ μοι, 1020
σὺ μὲν γέγηθας ζῶν, ἐγὼ δ' ἀλγύνομαι
τοῦτ' αὖθ' ὅτι ζῶ σὺν κακοῖς πολλοῖς τάλας,
γελώμενος πρὸς σοῦ τε καὶ τῶν Ἀτρέως
διπλῶν στρατηγῶν, οἷς σὺ ταῦθ' ὑπηρετεῖς.
Καίτοι σὺ μὲν κλοπῇ τε κἀνάγκῃ ζυγεὶς 1025
ἔπλεις ἅμ' αὐτοῖς, ἐμὲ δὲ τὸν πανάθλιον
ἑκόντα πλεύσανθ' ἑπτὰ ναυσὶ ναυβάτην
ἄτιμον ἔβαλον, ὡς σὺ φῄς, κεῖνοι δὲ σέ.
Καὶ νῦν τί μ' ἄγετε; Τί μ' ἀπάγεσθε; Τοῦ χάριν;
ὃς οὐδέν εἰμι καὶ τέθνηχ' ὑμῖν πάλαι. 1030
Πῶς, ὦ θεοῖς ἔχθιστε, νῦν οὐκ εἰμί σοι
χωλός, δυσώδης; Πῶς θεοῖς ἔξεστ', ἐμοῦ
πλεύσαντος, αἴθειν ἱερά; Πῶς σπένδειν ἔτι;
Αὕτη γὰρ ἦν σοι πρόφασις ἐκβαλεῖν ἐμέ.
Κακῶς ὄλοισθ'· ὀλεῖσθε δ' ἠδικηκότες 1035
τὸν ἄνδρα τόνδε, θεοῖσιν εἰ δίκης μέλει.
Ἔξοιδα δ' ὡς μέλει γ'· ἐπεὶ οὔποτ' ἂν στόλον
ἐπλεύσατ' ἂν τόνδ' οὕνεκ' ἀνδρὸς ἀθλίου,
εἰ μή τι κέντρον θεῖον ἦγ' ὑμᾶς ἐμοῦ.
Ἀλλ', ὦ πατρῴα γῆ θεοί τ' ἐπόψιοι, 1040
τείσασθε τείσασθ' ἀλλὰ τῷ χρόνῳ ποτὲ
ξύμπαντας αὐτούς, εἴ τι κἄμ' οἰκτίρετε.
Ὡς ζῶ μὲν οἰκτρῶς, εἰ δ' ἴδοιμ' ὀλωλότας
τούτους, δοκοῖμ' ἂν τῆς νόσου πεφευγέναι.
ΧΟ. Βαρύς τε καὶ βαρεῖαν ὁ ξένος φάτιν 1045
τήνδ' εἶπ', Ὀδυσσεῦ, κοὐχ ὑπείκουσαν κακοῖς.
ΟΔ. Πόλλ' ἂν λέγειν ἔχοιμι πρὸς τὰ τοῦδ' ἔπη,
εἴ μοι παρείκοι· νῦν δ' ἑνὸς κρατῶ λόγου.

1020	**οὐδὲν θεοί.....ἡδύ μοι**	χαρά καμιά δεν μου προσφέρουν οι θεοί
	σὺ γέγηθας ζῶν (κτγρμ. μτχ.)	εσύ χαίρεσαι τη ζωή σου
	τοῦτ' αὖθ' (αναγκ. αίτιο)	προσδιορίζει το **ἀλγύνομαι**
	σὺν κακοῖς πολλοῖς	σε πολλές συμφορές, σε μεγάλα

		βάσανα
	καίτοι κλοπῇ τε.....ζυγεὶς	αν και σε έβαλαν στο ζυγό (της εκστρατείας) με απάτη και εξαναγκασμό
	ἑπτὰ ναυσὶ (δοτ. αντικ.) ναυβάτην	κυβερνήτης επτά πλοίων
	κεῖνοι δὲ σὲ (=ἐκεῖνοι δὲ φασὶν ὡς σὺ φῆς ἐμὲ ἄτιμον ἔβαλες)	εκείνοι όμως ισχυρίζονται ότι μ' έδιωξες ατιμασμένο, όπως λες εσύ
	τί μ' ἄγετε	γιατί με παίρνετε βίαια
	τί μ' ἀπάγεσθε	για ποιο σκοπό μ' αρπάζετε από δω
1030	ὑμῖν (δοτ. κρίν. προσ.)	για σας
	αἴθω τὰ ἱερὰ	καίω ιερά σφάγια, προσφέρω θυσίες
	αὕτη	δηλ. η πληγή μου
	πρόφασις	αφορμή, αιτία
	κακῶς ὄλοισθ'(ε)· ὀλεῖσθε δ' ἠδικηκότες (αιτ. μτχ.) τὸν ἄνδρα τόνδε (=ἐμὲ)	κακό τέλος νάχετε· και θα το έχετε, γιατί μ' έχετε αδικήσει·
	ἔξοιδα δ' ὡς μέλει γ' (ενν. θεοῖς δίκη)	και γνωρίζω ότι φροντίζουν βέβαια
	κέντρον θεῖον....ἐμοῦ (γεν. αντικ.)	θεϊκή βουλή σας έσπρωξε σε μένα
1040	ἐπόψιος	αυτός που παρακολουθεί τα πάντα από ψηλά, παντεπόπτης
	τείσασθε (προστ. αορ. του τίνομαι)	τιμωρήστε, εκδικηθείτε
	ἀλλὰ	προηγείται η ενν. φράση : εἰ μὴ εὐθὺς
	ὡς (αἰτιολ.)	γιατί
	πεφευγέναι τῆς νόσου (= ἀπηλλάχθαι τῆς νόσου)	ότι έχω θεραπευτεί από την αρρώστια
	φάτις (<φημὶ)	λόγος, λέξη, (εδώ) κατάρα
	τήνδ'(ε)	μόλις τώρα
	οὐχ ὑπείκουσαν κακοῖς (=οὐχ ὑπείκει ὁ ξένος τοῖς κακοῖς)	και δεν υποχωρεί στις συμφορές του
	εἴ μοι παρείκοι (απρόσ.)	αν μπορούσα, αν είχα καιρό
	ἑνὸς κρατῶ λόγου	ένα λόγο μπορώ να πω

Οὐ γὰρ τοιούτων δεῖ, τοιοῦτός εἰμ' ἐγώ·
χὤπου δικαίων κἀγαθῶν ἀνδρῶν κρίσις, 1050
οὐκ ἂν λάβοις μου μᾶλλον οὐδεν' εὐσεβῆ.
Νικᾶν γε μέντοι πανταχοῦ χρῄζων ἔφυν,
πλὴν ἐς σέ· νῦν δὲ σοί γ' ἑκὼν ἐκστήσομαι.
Ἄφετε γὰρ αὐτόν, μηδὲ προσψαύσητ' ἔτι·
ἐᾶτε μίμνειν. Οὐδὲ σοῦ προσχρῄζομεν, 1055
τά γ' ὅπλ' ἔχοντες ταῦτ'· ἐπεὶ πάρεστι μὲν
Τεῦκρος παρ' ἡμῖν, τήνδ' ἐπιστήμην ἔχων,
ἐγώ θ', ὃς οἶμαι σοῦ κάκιον οὐδὲν ἂν
τούτων κρατύνειν, μηδ' ἐπιθύνειν χερί.
Τί δῆτα σοῦ δεῖ; Χαῖρε τὴν Λῆμνον πατῶν· 1060
ἡμεῖς δ' ἴωμεν· καὶ τάχ' ἂν τὸ σὸν γέρας
τιμὴν ἐμοὶ νείμειεν, ἣν σὲ χρῆν ἔχειν.

ΦΙ. Οἴμοι· τί δράσω δύσμορος; Σὺ τοῖς ἐμοῖς
ὅπλοισι κοσμηθεὶς ἐν Ἀργείοις φανῇ;

ΟΔ. Μή μ' ἀντιφώνει μηδέν, ὡς στείχοντα δή. 1065

ΦΙ. Ὦ σπέρμ' Ἀχιλλέως, οὐδὲ σοῦ φωνῆς ἔτι
γενήσομαι προσφθεγκτός, ἀλλ' οὕτως ἄπει;

ΟΔ. Χώρει σύ· μὴ πρόσλευσσε, γενναῖός περ ὤν,
ἡμῶν ὅπως μὴ τὴν τύχην διαφθερεῖς.

ΦΙ. Ἦ καὶ πρὸς ὑμῶν ὧδ' ἐρῆμος, ὦ ξένοι, 1070
λειφθήσομαι δὴ κοὐκ ἐποικτιρεῖτέ με;

ΧΟ. Ὅδ' ἐστὶν ἡμῶν ναυκράτωρ ὁ παῖς· ὅσ' ἂν
οὗτος λέγῃ σοι, ταῦτά σοι χἠμεῖς φαμεν.

ΝΕ. Ἀκούσομαι μὲν ὡς ἔφυν οἴκτου πλέως
πρὸς τοῦδ'· ὅμως δὲ μείνατ', εἰ τούτῳ δοκεῖ, 1075
χρόνον τοσοῦτον, εἰς ὅσον τά τῆς νεὼς
στείλωσι ναῦται καὶ θεοῖς εὐξώμεθα.
Χοὗτος τάχ' ἂν φρόνησιν ἐν τούτῳ λάβοι
λῴω τιν' ἡμῖν. Νὼ μὲν οὖν ὁρμώμεθον,
ὑμεῖς δ', ὅταν καλῶμεν, ὁρμᾶσθαι ταχεῖς. 1080

	οὗ τοιούτων δεῖ	όπου χρειάζονται τέτοιοι (δηλ. δόλιοι, πανούργοι)
1050	**κρίσις** (ενν. **ἐστὶ**)	δοκιμασία, εξέταση
	μου (γεν. συγκρ.)	από μένα
	νικᾶν χρῄζων ἔφυν	από τη φύση μου θέλω να νικώ
	ἐξίσταμαι	υποχωρώ
	οὐδὲ σοῦ προσχρῄζομεν	δε σε χρειαζόμαστε πια
	πάρεστι παρ' ἡμῖν	βρίσκεται κοντά μας, είναι στον στρατό μας
	ἐπιστήμην ἔχων	που κατέχει την τέχνη
	σοῦ κάκιον οὐδὲν	καθόλου χειρότερα από σένα, εξίσου καλά με σένα
	κρατύνω (<**κράτος**)	στερεώνω, διευθύνω, χειρίζομαι
	ἐπιθύνω	διευθύνω, σημαδεύω εύστοχα
1060	**τί δῆτα σοῦ δεῖ**	τι ανάγκη λοιπόν σ' έχουμε
	γέρας, τὸ	βραβείο, τιμή
	κοσμέομαι-οῦμαι	στολίζομαι
	ἀντιφωνῶ τινα	απευθύνω τον λόγο σε κάποιον
	ὡς στείχοντα (αιτ. μτχ.)	γιατί φεύγω
	οὐδὲ γενήσομαι προσφθεγκτὸς (=**οὐδὲ προσφωνηθῆναι ἄξιος**, Σχολ.)	δε θα μου μιλήσεις
	ἀλλ' οὕτως ἄπει	μα έτσι χωρίς μιλιά θα φύγεις
	προσλεύσσω	προσβλέπω, κοιτάζω κάποιον
	γενναῖος περ ὢν	αν και είσαι γενναίος (δηλ. το λέει η καρδιά σου)
	τύχη	ευνοϊκή έκβαση, επιτυχία
1070	**πρὸς ὑμῶν** (ποιητ. αίτιο)	από σας
	ἐποικτίρω	αισθάνομαι οίκτο, σπλαχνίζομαι
	ναυκράτωρ	ναύαρχος
	οἴκτου πλέως (=**μεστὸς**)	γεμάτος συμπόνια
	πρὸς τοῦδε	από αυτόν (τον Οδυσσέα)
	εἰ τούτῳ δοκεῖ (ενν. **μεῖναι ὑμᾶς**)	αν αυτός (ο Φιλοκτήτης) το θέλει
	τὰ τῆς νεὼς στείλωσι	να ετοιμάσουν το καράβι
	χοὗτος τάχ' ἂν...λῴω (λῴονα) τιν' ἡμῖν	κι αυτός μπορεί να πάρει κάποια φρόνιμη απόφαση για μας
	ἐν τούτῳ (=**τῷ χρόνῳ**)	σ' αυτό το διάστημα
	νὼ ὁρμώμεθον (α΄ πρόσ. δυϊκ. αρ., υποτ.)	εμείς οι δύο ας ξεκινήσουμε
1080	**ὁρμᾶσθαι** (αντί προστ.)	να ξεκινήσετε, να τρέξετε

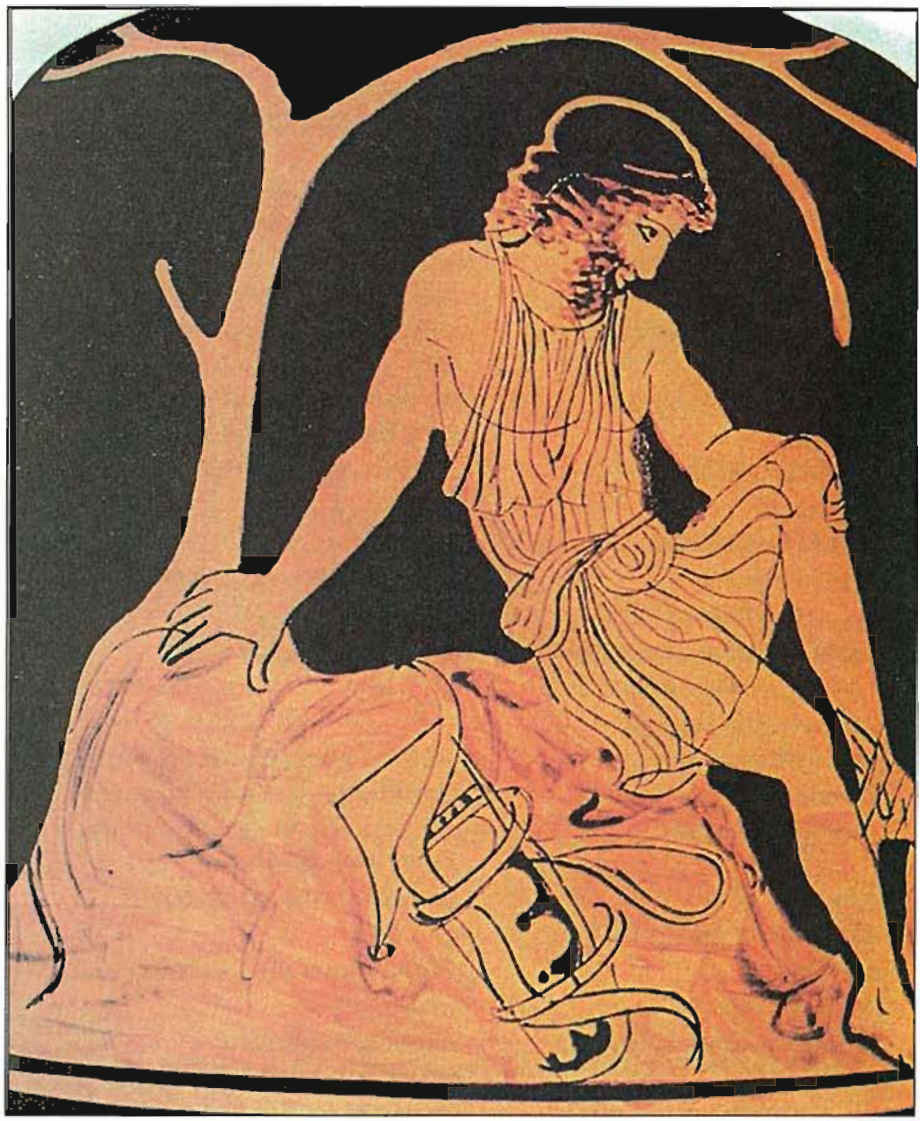

11. *Φιλοκτήτης*. Ερυθρόμορφη λήκυθος. Περίπου 430-420 π.Χ. Νέα Υόρκη, Metropolitan Museum.

12. *Πρεσβεία Ελλήνων στον Φιλοκτήτη.* Ποσειδωνιακός κρατήρας. 380-350 π.Χ. Συρακούσες, Museo Nazionale Archeologico.

ΦΙ. Ὦ κοίλας πέτρας γύαλον στρ. α΄
θερμὸν καὶ παγετῶδες, ὥς
σ᾽ οὐκ ἔμελλον ἄρ᾽, ὦ τάλας,
λείψειν οὐδέποτ᾽, ἀλλά μοι
καὶ θνήσκοντι συνείσῃ. 1085
Ὤμοι μοί μοι.
Ὦ πληρέστατον αὔλιον
λύπας τᾶς ἀπ᾽ ἐμοῦ τάλαν,
τίπτ᾽ αὖ μοι τὸ κατ᾽ ἄμαρ
ἔσται; Τοῦ ποτε τεύξομαι 1090
σιτονόμου μέλεος πόθεν ἐλπίδος;
Εἶτ᾽ αἰθέρος ἄνω
πτωκάδες ὀξυτόνου διὰ πνεύματος
ἑλῶσιν μ᾽ · οὐδ᾽ ἔτ᾽ ἰσχύς.

ΧΟ. Σύ τοι σύ τοι κατηξίω- 1095
σας, ὦ βαρύποτμ᾽· οὐκ
ἄλλοθεν ἁ τύχα ἅδ᾽ ἀπὸ μείζονος·
εὖτέ γε παρὸν φρονῆσαι
λῴονος ἐκ δαίμονος εἵ-
λου τὸ κάκιον αἱνεῖν. 1100

ΦΙ. Ὦ τλάμων τλάμων ἄρ᾽ ἐγὼ αντ. α΄
καὶ μόχθῳ λωβατός, ὃς ἤ-
δη μετ᾽ οὐδενὸς ὕστερον
ἀνδρῶν εἰσοπίσω τάλας
ναίων ἐνθάδ᾽ ὀλοῦμαι, 1105

αἰαῖ αἰαῖ,
οὐ φορβὰν ἔτι προσφέρων,
οὐ πτανῶν ἀπ᾽ ἐμῶν ὅπλων
κραταιαῖς μετὰ χερσὶν 1110
ἴσχων· ἀλλά μοι ἄσκοπα
κρυπτά τ᾽ ἔπη δολερᾶς ὑπέδυ φρενός·
ἰδοίμαν δέ νιν,
τὸν τάδε μησάμενον, τὸν ἴσον χρόνον
ἐμὰς λαχόντ᾽ ἀνίας. 1115

(Βγαίνουν ο Οδυσσέας και ο Νεοπτόλεμος.)

ΦΙ. Ω! εσύ του βράχου σπηλιά,
σε παγωνιές και λιοπύρια σκεπή μου
ήταν γραμμένο της μοίρας λοιπόν
για μένα το δύστυχο,
να μη φύγω ποτέ από κοντά σου,
μα εδώ θα με δεις να πεθαίνω.
Αλίμονό μου. Αχ! δόλια
σπηλιά μου ξέχειλη απ'τον πόνο μου,
για καθημερινό μου τι θα 'χω;
Από πού, ποιαν ελπίδα θα βρω
να μου δώσει τροφή;
Ψηλά στον αιθέρα
που βουίζουν οι μπόρες,
τα δειλά θα ριχτούνε πουλιά
καταπάνω μου· τι δεν έχω τα τόξα.

ΧΟ. Μονάχος σου, μονάχος σου το θέλησες,
βαριόμοιρε· τρανότερος κανένας
δε σ'έριξε στην τύχη ετούτη
κι ενώ μπορούσες πιο σωστή να πάρεις
απόφαση, έχεις προτιμήσει
αντί για το καλό το χειρότερο.

ΦΙ. Α! ο δύστυχος, δύστυχος
κι από τη συμφορά θερισμένος,
που δίχως κανέναν κοντά μου
κατοικώντας εδώ θα πεθάνω,

άαχ! αχ! αχ!
γιατί πια δε θα βρίσκω τροφή
στα δυνατά μου χέρια· αφού δε θα 'χω
τις φτερωτές μου σαΐτες·
όμως απρόσμενα λόγια, κρυφά
δολοπλόκας ψυχής με ξεγελάσαν·
άμποτε να 'βλεπα εκείνον
που μ'όλα τα δίχτυα με τύλιξε
να τυραννιέται πικρά
τόσους καιρούς σαν εμένα.

ΧΟ. Πότμος πότμος σε δαιμόνων
τάδ', οὐδὲ σέ γε δόλος
ἔσχ' ὑπὸ χειρὸς ἐμᾶς. Στυγερὰν ἔχε
δύσποτμον ἀρὰν ἐπ' ἄλλοις. 1120
Καὶ γὰρ ἐμοὶ τοῦτο μέλει,
μὴ φιλότητ' ἀπώσῃ.

ΦΙ. Οἴμοι μοι, καί που πολιᾶς στρ. β΄
πόντου θινὸς ἐφήμενος,
γελᾷ μου, χερὶ πάλλων 1125
τὰν ἐμὰν μελέου τροφάν,
τὰν οὐδεὶς ποτ' ἐβάστασεν.
Ὦ τόξον φίλον, ὦ φίλων
χειρῶν ἐκβεβιασμένον,
ἤ που ἐλεινὸν ὁρᾷς, φρένας εἴ τινας 1130
ἔχεις, τὸν Ἡράκλειον
+ἄθλιον+ ὧδέ σοι
οὐκέτι χρησόμενον τὸ μεθύστερον,
ἄλλου δ' ἐν μεταλλαγᾷ
πολυμηχάνου ἀνδρὸς ἐρέσσῃ, 1135
ὁρῶν μὲν αἰσχρὰς ἀπάτας,
στυγνόν τε φῶτ' ἐχθοδοπόν,
μυρία τ' ἀθροῦν ἀνατέλ-
λονθ' ὅσ' ἐφ' ἡμῖν κάκ' ἐμήσαθ' οὗτος.

ΧΟ. Ἀνδρός τοι τὸ μὲν εὖ δίκαιον εἰπεῖν, 1140
εἰπόντος δὲ μὴ φθονερὰν
ἐξῶσαι γλώσσας ὀδύναν.
Κεῖνος δ' εἷς ἀπὸ πολλῶν
ταχθεὶς τοῦτ' ἐφημοσύνᾳ
κοινὰν ἤνυσεν ἐς φίλους ἀρωγάν. 1145

ΦΙ. Ὦ πταναὶ θῆραι χαροπῶν τ' αντ. β΄
ἔθνη θηρῶν, οὓς ὅδ' ἔχει
χῶρος οὐρεσιβώτας,
φυγᾷ μ' οὐκέτ' ἀπ' αὐλίων

ΧΟ. Η μοίρα, η μοίρα των θεών γι' αυτά,
κι όχι δικός μας δόλος σε κατέστρεψε.
Άλλους πικρά να καταριέσαι,
γιατί νιαζόμαστε για σένα από καρδιάς
και την φιλία μας την αρνιέσαι.

ΦΙ. Αχ! τώρα εκείνος καθισμένος
σε περιγιάλι αφρολουσμένο
με περγελά, στα χέρια του κρατώντας
τα όπλα μου που μ' έθρεψαν τον άμοιρο,
που άλλος κανείς δεν κράτησε ποτέ.
Ω! αγαπημένο τόξο που σ' άρπαξαν
με βία απ'τα πιστά μου χέρια,
αν έχεις κάποια αίσθηση, θα βλέπεις
εμέ τον δόλιο πώς κατάντησα,
τον φίλο του Ηρακλή που ποτέ
δε θα σ' αγγίζει πια,
αλλά όπως άλλαξες αφέντη
άντρας πανούργος θα σ'έχει
και θα βλέπεις τις άτιμες
πονηριές του κι ακόμη
τον πολυμίσητον άντρα που σώριασε
συμφορές μυριάδες πάνω μου,
όσες για με μηχανεύτηκε τούτος.

ΧΟ. Είναι σημάδι του άντρα που για δίκιο
μιλάει, να μιλάει σωστά χωρίς να δείχνει
με γλώσσα χολωμένη την πίκρα του.
Ένας εκείνος και πολλοί τον πρόσταξαν
αυτά να πράξει, κέρδος φέρνοντας
και βοήθεια σ'όλους τους φίλους.

ΦΙ. Ω! εσείς κυνήγια των πουλιών,
κι αγρίμια εσείς με μάτια λαμπερά
που ο βουνίσιος θρέφει λόγγος τούτος,
δε θα ζυγώνετε πια στη σπηλιά μου

πελᾶτ'· οὐ γὰρ ἔχω χεροῖν 1150
τὰν πρόσθεν βελέων ἀλκάν,
ὦ δύστανος ἐγὼ τανῦν.
Ἀλλ' ἀνέδην ὅδε χῶρος ἐρύκεται,
οὐκέτι φοβητὸς ὑμῖν,
ἕρπετε, νῦν καλὸν 1155
ἀντίφονον κορέσαι στόμα πρὸς χάριν
ἐμᾶς σαρκὸς αἰόλας.
Ἀπὸ γὰρ βίον αὐτίκα λείψω·
πόθεν γὰρ ἔσται βιοτά;
Τίς ὧδ' ἐν αὔραις τρέφεται, 1160
μηκέτι μηδενὸς κρατύ-
νων ὅσα πέμπει βιόδωρος αἶα;

ΧΟ. Πρὸς θεῶν, εἴ τι σέβῃ, ξένον πέλασσον,
εὐνοίᾳ πάσᾳ πελάταν·
ἀλλὰ γνῶθ', εὖ γνῶθ'· ἐπὶ σοὶ 1165
κῆρα τάνδ' ἀποφεύγειν.
Οἰκτρὰ γὰρ βόσκειν, ἀδαὴς δ'
ἔχειν μυρίον ἄχθος ᾧ ξυνοικεῖ.

ΦΙ. Πάλιν πάλιν παλαιὸν ἄλ-
γημ' ὑπέμνασας, ὦ 1170
λῷστε τῶν πρὶν ἐντόπων.
Τί μ' ὤλεσας; Τί μ' εἴργασαι;
ΧΟ. Τί τοῦτ' ἔλεξας;
ΦΙ. Εἰ σὺ τὰν ἐμοὶ
στυγερὰν Τρῳάδα γᾶν μ' ἤλπισας ἄξειν. 1175
ΧΟ. Τόδε γὰρ νοῶ κράτιστον.
ΦΙ. Ἀπό νύν με λείπετ' ἤδη.
ΧΟ. Φίλα μοι, φίλα ταῦτα παρήγγει-
λας ἑκόντι τε πράσσειν.
Ἴωμεν ἴωμεν
ναὸς ἵν' ἡμῖν τέτακται. 1180

με φόβο κι έτοιμα για φευγάλα·
τι ο δύστυχος τώρα δεν κρατώ
τα τόξα μου, την πρωτινή μου
δύναμη. Ο τόπος είναι λεύτερος,
δεν είναι επίφοβος για σας·
Ελάτε τώρα είναι η κατάλληλη
περίσταση, για να χορτάσετε
το φονικό σας στόμα που εκδίκηση
θα πάρει τρώγοντας τις σάρκες μου.
Γιατί γοργά θα πεθάνω.
Πώς θα μπορέσω να ζήσω;
Ποιος με τ'αγέρι θρέφεται;
χωρίς κανένα απ'τα αγαθά
που η μάνα γη δωρίζει;

ΧΟ. Για τους θεούς, έλα κοντά μου αν έχεις
σέβας για τον ξένο που 'ρθα ως φίλος·
όμως στο χέρι σου είναι, ξέρε το καλά,
αυτή τη μαύρη μοίρα να ξεφύγεις.
Γιατί φριχτά σε τρώει κι όποιος την έχει,
δεν είναι τρόπος να υπομείνει
τα μύρια βάσανα που φέρνει.

ΦΙ. Μάτωσες την παλιά πληγή μου πάλι,
ω! εσύ, ο καλύτερος απ' όλους
που 'ρθαν εδώ. Γιατί μ'αφάνισες;
Τι μου 'κανες του δύσμοιρου;
ΧΟ. Γιατί το 'πες αυτό;
ΦΙ. Μ'αφάνισες, αν πίστεψες πως θα 'ρθω
στη μισητή γη της Τρωάδας.
ΧΟ. Αυτό νομίζω εγώ καλύτερο.
ΦΙ. Φύγετε από κοντά μου πια.
ΧΟ. Απόκριση καλή για μένα αφού το θέλω
κι εγώ να φύγω. Μπρος, ας πάμε
καθένας στη δουλειά του στο καράβι.

ΦΙ. Μή, πρὸς ἀραίου Διός, ἔλ-
θῃς, ἱκετεύω. ΧΟ. Μετρίαζ'. ΦΙ. Ὦ ξένοι,
μείνατε, πρὸς θεῶν. ΧΟ. Τί θροεῖς; 1185
ΦΙ. Αἰαῖ αἰαῖ,
δαίμων δαίμων· ἀπόλωλ' ὁ τάλας·
ὦ πούς πούς, τί σ' ἔτ' ἐν βίῳ
τεύξω τῷ μετόπιν τάλας;
Ὦ ξένοι, ἔλθετ' ἐπήλυδες αὖθις. 1190
ΧΟ. Τί ῥέξοντες, ἀλλοκότῳ
γνώμᾳ τῶν πάρος ὢν προφαίνεις;
ΦΙ. Οὗτοι νεμεσητὸν
ἀλύοντα χειμερίῳ
λύπᾳ καὶ παρὰ νοῦν θροεῖν. 1195
ΧΟ. Βᾶθί νυν, ὦ τάλαν, ὥς σε κελεύομεν.
ΦΙ. Οὐδέποτ' οὐδέποτ', ἴσθι τόδ' ἔμπεδον,
οὐδ' εἰ πυρφόρος ἀστεροπητὴς
βροντᾶς αὐγαῖς μ' εἶσι φλογίζων.
Ἐρρέτω Ἴλιον, οἵ θ' ὑπ' ἐκείνῳ 1200
πάντες ὅσοι τόδ' ἔτλασαν ἐμοῦ ποδὸς
ἄρθρον ἀπῶσαι. Ἀλλ',
ὦ ξένοι, ἔν γέ μοι εὖχος ὀρέξατε.

ΧΟ. Ποῖον ἐρεῖς τόδ' ἔπος; ΦΙ. Ξίφος, εἴ ποθεν,
ἢ γένυν, ἢ βελέων τι, προπέμψατε. 1205
ΧΟ. Ὡς τίνα <δὴ> ῥέξῃς παλάμαν ποτέ;
ΦΙ. Κρᾶτ' καὶ ἄρθρ' ἀπὸ πάντα τέμω χερί·
φονᾷ, φονᾷ νόος ἤδη.
ΧΟ. Τί ποτε; ΦΙ. Πατέρα ματεύων. 1210
ΧΟ. Ποῖ γᾶς; ΦΙ. Ἐς Ἅιδου.
Οὐ γὰρ ἐν φάει γ' ἔτι.
Ὦ πόλις ὦ πόλις πατρία,
πῶς ἂν εἰσίδοιμί σ' ἀθλιός γ' ἀνήρ,
ὅς γε σὰν λιπὼν ἱερὰν λιβάδ', 1215
ἐχθροῖς ἔβαν Δαναοῖς
ἀρωγός· ἔτ' οὐδέν εἰμι.

ΦΙ. Για τ'όνομα του Δία, μη φεύγεις, σε ικετεύω.
ΧΟ. Γαλήνεψε το φέρσιμό σου.
ΦΙ. Για τους θεούς, μείνετε, ξένοι.
ΧΟ. Γιατί φωνάζεις;
ΦΙ. Αχ! αχ! ω! ευχή, τύχη·
ο δόλιος αφανίστηκα. Πόδι,
ω! πόδι μου, τι να σε κάμνω πια
στη ζωή που μου μέλλεται του μαύρου;
Ω! ξένοι, γυρίστε πάλι πίσω.
ΧΟ. Και τι το ἀλλιώτικο θα κάμεις
απ' όσα λίγο πριν μας είπες;
ΦΙ. Για κατηγορία αυτός δεν είναι
που όντας σε μαύρη συμφορά παραμιλάει.
ΧΟ. Έλα μαζί μας τότε όπως σου λέμε.
ΦΙ. Ποτέ μου δε θ' αφήσω αυτή τη χώρα,
ποτές, ούτε κι ο Δίας αν έρθει να με κάψει
μ' αστροπελέκια ο φλογοφόρος. Το κάστρο
της Τροίας να χαθεί κι όσοι το ζώνουν,
όλοι που για το άρρωστο ποδάρι μου
δίχως ντροπή με παρατήσαν εδωπέρα.
Όμως, ω! ξένοι κάντε μου μια χάρη.

ΧΟ. Τι θες να πεις μ'αυτό το λόγο;
ΦΙ. Ένα σπαθί ή πελέκι ή μια σαΐτα,
αν το μπορείτε στείλτε μου.
ΧΟ. Και τι να κάμεις μ'αυτό;
ΦΙ. Για να σφαγώ, να κομματιάσω το κορμί μου·
Θάνατο, θάνατο γυρεύει ο νους μου.
ΧΟ. Τάχα γιατί;
ΦΙ. Να πάω τον πατέρα μου να βρω.
ΧΟ. Σε ποια μεριά της γης;
ΦΙ. Στον Άδη· γιατί πια το φως δε βλέπει.
Ω! πόλη μου, ω πατρίδα μου, μακάρι
ο δόλιος να σ'αντίκριζα που αφήνοντας
το ιερό ποτάμι σου, βοηθός
επήγα στους εχθρούς μου Δαναούς·
τίποτα πια δεν είμαι, τίποτα.

(*Ο Φιλοκτήτης μπαίνει αργά στη σπηλιά του.*)

ΧΟ. Ἐγὼ μὲν ἤδη καὶ πάλαι νεὼς ὁμοῦ
στείχων ἂν ἦ σοι τῆς ἐμῆς, εἰ μὴ πέλας
Ὀδυσσέα στείχοντα τόν τ' Ἀχιλλέως 1220
γόνον πρὸς ἡμᾶς δεῦρ' ἰόντ' ἐλεύσσομεν.

ΟΔ. Οὐκ ἂν φράσειας ἥντιν' αὖ παλίντροπος
κέλευθον ἕρπεις ὧδε σὺν σπουδῇ ταχύς;
ΝΕ. Λύσων ὅσ' ἐξήμαρτον ἐν τῷ πρὶν χρόνῳ.
ΟΔ. Δεινόν γε φωνεῖς· ἡ δ' ἁμαρτία τίς ἦν; 1225
ΝΕ. Ἥν σοὶ πιθόμενος τῷ τε σύμπαντι στρατῷ
ΟΔ. Ἔπραξας ἔργον ποῖον ὧν οὐ σοι πρέπον;
ΝΕ. Ἀπάταισιν αἰσχραῖς ἄνδρα καὶ δόλοις ἑλών.
ΟΔ. Τὸν ποῖον; Ὤμοι· μῶν τι βουλεύῃ νέον;
ΝΕ. Νέον μὲν οὐδέν, τῷ δὲ Ποίαντος τόκῳ 1230
ΟΔ. Τί χρῆμα δράσεις; Ὡς μ' ὑπῆλθέ τις φόβος.
ΝΕ. Παρ' οὗπερ ἔλαβον τάδε τὰ τόξ', αὖθις πάλιν
ΟΔ. Ὦ Ζεῦ, τί λέξεις; Οὔ τί που δοῦναι νοεῖς;
ΝΕ. Αἰσχρῶς γὰρ αὐτὰ κοὐ δίκῃ λαβὼν ἔχω.
ΟΔ. Πρὸς θεῶν, πότερα δὴ κερτομῶν λέγεις τάδε; 1235
ΝΕ. Εἰ κερτόμησίς ἐστι τἀληθῆ λέγειν.
ΟΔ. Τί φῄς, Ἀχιλλέως παῖ; Τίν' εἴρηκας λόγον;
ΝΕ. Δὶς ταὐτὰ βούλει καὶ τρὶς ἀναπολεῖν μ' ἔπη;
ΟΔ. Ἀρχὴν κλύειν ἂν οὐδ' ἅπαξ ἐβουλόμην.
ΝΕ. Εὖ νῦν ἐπίστω πάντ' ἀκηκοὼς λόγον. 1240
ΟΔ. Ἔστιν τις, ἔστιν ὅς σε κωλύσει τὸ δρᾶν.
ΝΕ. Τί φῄς; Τίς ἔσται μ' οὐπικωλύσων τάδε;
ΟΔ. Ξύμπας Ἀχαιῶν λαός, ἐν δὲ τοῖς ἐγώ.
ΝΕ. Σοφὸς πεφυκὼς οὐδὲν ἐξαυδᾷς σοφόν.
ΟΔ. Σὺ δ' οὔτε φωνεῖς οὔτε δρασείεις σοφά. 1245
ΝΕ. Ἀλλ' εἰ δίκαια, τῶν σοφῶν κρείσσω τάδε.
ΟΔ. Καὶ πῶς δίκαιον, ἃ γ' ἔλαβες βουλαῖς ἐμαῖς,
πάλιν μεθεῖναι ταῦτα; ΝΕ. Τὴν ἁμαρτίαν
αἰσχρὰν ἁμαρτὼν ἀναλαβεῖν πειράσομαι.
ΟΔ. Στρατὸν δ' Ἀχαιῶν οὐ φοβῇ, πράσσων τάδε; 1250
ΝΕ. Ξὺν τῷ δικαίῳ τὸν σὸν οὐ ταρβῶ φόβον.

ΧΟ. Τώρα θα 'χαμε φτάσει στο καράβι
εσύ αν δεν ήσουν τέτοιος, όμως βλέπω
να 'ρχονται πάλι καταδώ ο Οδυσσέας
και του Αχιλλέα το βλαστάρι.

(*Έξοδος Οδυσσέα.)*

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

1222	**ἥντινα...ἕρπεις...ταχὺς**	τι σημαίνει αυτή η επιστροφή σου που γίνεται με τόση γρηγοράδα;
	παλίντροπος (<**πάλιν** + **τρέπω**)	επιστρέφοντας, γυρίζοντας πίσω
	κέλευθος (**κέλευθον** αντικ. στο **ἕρπεις**)	δρόμος, οδοιπορία, βάδισμα
	λύσων (τελ. μτχ.)	για να επανορθώσω
	ἔπραξας....σοι πρέπον (**ἔργον τούτων, ἃ οὔ σοι πρέπον ἦν πρᾶξαι,** αναφ. έλξη)	ποια πράξη έκανες που δεν σου ταιριάζει
1230	**τι βουλεύῃ νέον**	τι μου ετοιμάζεις πάλι, τι μου σκαρώνεις
	κερτομῶν (<**κέαρ** + **τέμνω, τὸ κέαρ** = η καρδιά)	αστειευόμενος, κοροϊδεύοντας
	ἀναπολεῖν (< **ἀνά+πολέω**)	να επαναλαμβάνω (μεταφ.)
	ἀρχήν (επιρρ. αιτιατ·)	κατ`αρχήν, πρώτα
1240	**εὖ ἐπίστω** (προστ. του **ἐπίσταμαι**)	να ξέρεις καλά
	ἔστιν τις ἔστιν (η επανάληψη για έμφαση)	υπάρχει κάποιος, υπάρχει
	ἐν δὲ τοῖς (=**ἐν δὲ τοῖσδε**)	μαζί μ'αυτούς
	πεφυκὼς	εναντ. μτχ.
	ἐξαυδάω-ῶ	λέγω
	δρασείεις	προτίθεσαι να κάνεις
	μεθεῖναι (**μεθίημι**)	ν'αφήσεις, να παρατήσεις
	τὴν ἁμαρτίαν αἰσχράν..... ἀναλαβεῖν	να επανορθώσω το σφάλμα που διέπραξα
1250	**ξὺν τῷ δικαίῳ.....φόβον**	έχοντας το δίκαιο με το μέρος μου, δε φοβούμαι τις απειλές σου (στο τέλος του στ. 1251 πρέπει να εννοηθεί η λέξη «**στρατόν**», ενώ η λέξη «**φόβον**» να τεθεί στο τέλος του επόμενου χαμένου στίχου)

ΟΔ. . . . . .
ΝΕ. Ἀλλ' οὐδέ τοι σῇ χειρὶ πείθομαι τὸ δρᾶν.
ΟΔ. Οὔ τἄρα Τρωσίν, ἀλλὰ σοὶ μαχούμεθα.
ΝΕ. Ἔστω τὸ μέλλον. ΟΔ. Χεῖρα δεξιὰν ὁρᾷς
κώπης ἐπιψαύουσαν; ΝΕ. Ἀλλὰ κἀμέ τοι 1255
ταὐτὸν τόδ' ὄψει δρῶντα κοὐ μέλλοντ' ἔτι.
ΟΔ. Καίτοι σ' ἐάσω· τῷ δὲ σύμπαντι στρατῷ
λέξω τάδ' ἐλθών, ὅς σε τιμωρήσεται.
ΝΕ. Ἐσωφρόνησας· κἂν τὰ λοιφ' οὕτω φρονῇς,
ἴσως ἂν ἐκτὸς κλαυμάτων ἔχοις πόδα. 1260
Σὺ δ', ὦ Ποίαντος παῖ, Φιλοκτήτην λέγω,
ἔξελθ', ἀμείψας τάσδε πετρήρεις στέγας.
ΦΙ. Τίς αὖ παρ' ἄντροις θόρυβος ἵσταται βοῆς;
τί μ' ἐκκαλεῖσθε; Τοῦ κεχρημένοι, ξένοι;
Ὤμοι· κακὸν τὸ χρῆμα. Μῶν τί μοι νέα 1265
πάρεστε πρὸς κακοῖσι πέμποντες κακά;
ΝΕ. Θάρσει· λόγους δ' ἄκουσον οὓς ἥκω φέρων.
ΦΙ. Δέδοικ' ἔγωγε. Καὶ τὰ πρὶν γὰρ ἐκ λόγων
καλῶν κακῶς ἔπραξα, σοῖς πεισθεὶς λόγοις.
ΝΕ. Οὔκουν ἔνεστι καὶ μεταγνῶναι πάλιν; 1270
ΦΙ. Τοιοῦτος ἦσθα τοῖς λόγοισι χὤτε μου
τὰ τόξ' ἔκλεπτες, πιστός, ἀτηρὸς λάθρᾳ.
ΝΕ. Ἀλλ' οὔ τι μὴν νῦν· βούλομαι δέ σου κλύειν,
πότερα δέδοκταί σοι μένοντι καρτερεῖν,
ἢ πλεῖν μεθ' ἡμῶν. ΦΙ. Παῦε, μὴ λέξῃς πέρα· 1275
μάτην γὰρ ἂν εἴπῃς γε πάντ' εἰρήσεται.
ΝΕ. Οὕτω δέδοκται; ΦΙ. Καὶ πέρα γ' ἴσθ' ἃ λέγω.
ΝΕ. Ἀλλ' ἤθελον μὲν ἄν σε πεισθῆναι λόγοις
ἐμοῖσιν· εἰ δὲ μή τι πρὸς καιρὸν λέγων
κυρῶ, πέπαυμαι. ΦΙ. Πάντα γὰρ φράσεις μάτην· 1280
οὐ γάρ ποτ' εὔνουν τὴν ἐμὴν κτήσῃ φρένα,
ὅστις γ' ἐμοῦ δόλοισι τὸν βίον λαβὼν
ἀπεστέρηκας· κἄτα νουθετεῖς ἐμὲ
ἐλθών, ἀρίστου πατρὸς αἴσχιστος γεγώς.
Ὄλοισθ', Ἀτρεῖδαι μὲν μάλιστ', ἔπειτα δὲ 1285
ὁ Λαρτίου παῖς, καὶ σύ. ΝΕ. Μὴ 'πεύξῃ πέρα·
δέχου δὲ χειρὸς ἐξ ἐμῆς βέλη τάδε.

	ἔστω τὸ μέλλον (φράση ανάλογη με νεοελλ.)	ας γίνει ό,τι είναι να γίνει
	κώπη (<καπ-, κάπτω=πιάνω)	η λαβή του ξίφους
	ἐσωφρόνησας	έβαλες μυαλό
	τὰ λοίφ' (=τά λοιπά· χρήση επιρρ.)	στο μέλλον
1260	ἴσως ἂν ἐκτὸς κλαυμάτων ἔχοις πόδα (φράση παροιμ. πρβ. Ἀντ. 619)	ίσως γλυτώσεις απ' τις στενοχώριες
	ἀμείψας	αφού αφήσεις
	θόρυβος ἵσταται	σηκώνεται θόρυβος
	τί μ' ἐκκαλεῖσθε;(ο πληθ. γιατί ο Φιλ. νομίζει ότι τον καλεί ο χορός)	γιατί με φωνάζετε;
	τοῦ κεχρημένοι	τι έχοντας ανάγκη
	μῶν (=μὴ οὖν) πάρεστε	μήπως λοιπόν έρχεστε
1270	οὔκουν.....πάλιν;	δεν μπορώ λοιπόν να μετανιώσω;
	τοιοῦτος ἦσθα	τέτοιος ήσουν (το τοιοῦτος επεξηγείται με το πιστὸς)
	χὥτε (=καὶ ὅτε)	και όταν
	ἀλλ' οὔ τι μὴν νῦν	αλλά βεβαίως όχι τώρα
	πότερα δέδοκταί σοι	ποια είναι η απόφασή σου
	μένοντι	μένοντας
	καρτερεῖν	να υποφέρεις τη μοίρα σου
	καὶ πέρα γ' ἴσθ' ἢ λέγω	και να ξέρεις βέβαια ότι είναι ακόμη πιο σταθερή η απόφαση απ' ό,τι λέω
	ἀλλ' ἤθελον μέν.....εἰ δὲ μὴ τι.....πέπαυμαι	θα ήθελα βέβαια να πεισθείς στα λόγια μου· αλλά αν πραγματικά κανένα από τα λόγια μου δεν βρίσκει τον στόχο του, σταματώ
1280	δόλοισι	με δόλο
	τὸν βίον	τα μέσα να ζήσω
	γεγὼς (μτχ. παρακ. του γίγνομαι, αντί γεγονὼς)	αν και κατάγεσαι, είσαι παιδί
	μὴ (ἐ)'πεύξῃ πέρα	μην καταριέσαι άλλο

ΦΙ. Πῶς εἶπας; Ἆρα δεύτερον δολούμεθα;
ΝΕ. Ἀπώμοσ' ἁγνὸν Ζηνὸς ὑψίστου σέβας.
ΦΙ. Ὦ φίλτατ' εἰπών, εἰ λέγεις ἐτήτυμα. 1290
ΝΕ. Τοὔργον παρέσται φανερόν· ἀλλὰ δεξιὰν
πρότεινε χεῖρα, καὶ κράτει τῶν σῶν ὅπλων.
ΟΔ. Ἐγὼ δ' ἀπαυδῶ γ', ὡς θεοὶ ξυνίστορες,
ὑπέρ τ' Ἀτρειδῶν τοῦ τε σύμπαντος στρατοῦ.
ΦΙ. Τέκνον, τίνος φώνημα, μῶν Ὀδυσσέως, 1295
ἐπῃσθόμην; ΟΔ. Σάφ' ἴσθι· καὶ πέλας γ' ὁρᾷς,
ὃς σ' ἐς τὰ Τροίας πεδί' ἀποστελῶ βίᾳ,
ἐάν τ' Ἀχιλλέως παῖς ἐάν τε μὴ θέλῃ.
ΦΙ. Ἀλλ' οὐ τι χαίρων, ἢν τόδ' ὀρθωθῇ βέλος.
ΝΕ. Ἁ, μηδαμῶς, μή, πρὸς θεῶν, μεθῇς βέλος. 1300
ΦΙ. Μέθες με, πρὸς θεῶν, χεῖρα, φίλτατον τέκνον.
ΝΕ. Οὐκ ἂν μεθείην. ΦΙ. Φεῦ· τί μ' ἄνδρα πολέμιον
ἐχθρόν τ' ἀφείλου μὴ κτανεῖν τόξοις ἐμοῖς;
ΝΕ. Ἀλλ' οὔτ' ἐμοὶ τοῦτ' ἐστὶν οὔτε σοὶ καλόν.
ΦΙ. Ἀλλ' οὖν τοσοῦτόν γ' ἴσθι, τοὺς πρώτους στρατοῦ, 1305
τοὺς τῶν Ἀχαιῶν ψευδοκήρυκας, κακοὺς
ὄντας πρὸς αἰχμήν, ἐν δὲ τοῖς λόγοις θρασεῖς.
ΝΕ. Εἶεν. Τὰ μὲν δὴ τόξ' ἔχεις, κοὐκ ἔσθ' ὅτου
ὀργὴν ἔχοις ἂν οὐδὲ μέμψιν εἰς ἐμέ.
ΦΙ. Ξύμφημι. Τὴν φύσιν δ' ἔδειξας, ὦ τέκνον, 1310
ἐξ ἧς ἔβλαστες, οὐχὶ Σισύφου πατρός,
ἀλλ' ἐξ Ἀχιλλέως, ὃς μετὰ ζώντων ὅτ' ἦν
ἤκου' ἄριστα, νῦν δὲ τῶν τεθνηκότων.

ΝΕ. Ἥσθην πατέρα τὸν ἀμὸν εὐλογοῦντά σε
αὐτόν τ' ἐμέ· ὧν δέ σου τυχεῖν ἐφίεμαι 1315
ἄκουσον. Ἀνθρώποισι τὰς μὲν ἐκ θεῶν
τύχας δοθείσας ἔστ' ἀναγκαῖον φέρειν·
ὅσοι δ' ἑκουσίοισιν ἔγκεινται βλάβαις,
ὥσπερ σύ, τούτοις οὔτε συγγνώμην ἔχειν
δίκαιόν ἐστιν οὔτ' ἐποικτίρειν τινά. 1320
Σὺ δ' ἠγρίωσαι, κοὔτε σύμβουλον δέχῃ,
ἐάν τε νουθετῇ τις εὐνοίᾳ λέγων,
στυγεῖς, πολέμιον δυσμενῆ θ' ἡγούμενος.
Ὅμως δὲ λέξω· Ζῆνα δ' ὅρκιον καλῶ·

	δολούμεθα (**δολόομαι-οῦμαι**) (πληθ. αντί ενικού)	εξαπατιέμαι
	ἀπώμοσ' (**ἀπόμνυμι**)	ορκίζομαι πως όχι
1290	**ἐτήτυμα**	αληθινά
	τοὔργον παρέσται φανερὸν	η πράξη μου θα είναι φανερή
	θεοὶ ξυνίστορες	μάρτυρές μου οι θεοί
	μῶν ἐπῃσθόμην	μήπως άραγε άκουσα
	ὃς....ἀποστελῶ	αναφ. τελ.πρότ.
	ἀλλ' οὔ τι χαίρων (τυπική έκφραση απειλής)	όχι χωρίς τιμωρία
	ἢν τόδ' ὀρθωθῇ βέλος	αν τούτο το τόξο υψωθεί (δηλ. αν γίνει σωστή σκόπευση)
1300	**μή.....μεθῇς βέλος**	για όνομα των θεών μη ρίχνεις το βέλος
	μέθες με χεῖρα (σχήμα καθ' όλον και μέρος)	άφησέ μου το χέρι
	τί μ' ἀφείλου μὴ κτανεῖν ψευδοκήρυκας	γιατί μ' εμπόδισες να σκοτώσω (επξγ. στη φράση **τοὺς πρώτους στρατοῦ**)
	εἶεν (εκφράζει αλλαγή του θέματος)	ας είναι, αρκετά γι' αυτό
	οὐκ ἔσθ' ὅτου (αντί **οὐτινος**, γεν. της αιτίας)	για τίποτα
1310	**ἤκου'(ε) ἄριστα**	ονομαζόταν ήρωας

ΝΕ. Χαίρομαι που τον κύρη μου και μένα
παινεύεις· άκου τώρα αυτά που θέλω
να κάνεις. Όταν βάσανα μας δίνουν
οι θεοί, να τ'αντέχουμε είναι ανάγκη·
όσοι όμως με τη θέλησή τους μένουν
στις δυστυχίες όπως εσύ, δεν είναι
δίκιο μήτε κανείς να τους λυπάται
μήτε να συχωράει. Είσαι αγριεμένος,
γνώμη καμιά δε δέχεσαι κι αν κάποιος
σε συμβουλεύει από φιλία, τον λογιάζεις
εχθρό και τον μισείς. Μα θα μιλήσω.
Τον όρκιο Δία βάζω μάρτυρά μου·

καὶ ταῦτ' ἐπίστω, καὶ γράφου φρενῶν ἔσω. 1325

Σὺ γὰρ νοσεῖς τόδ' ἄλγος ἐκ θείας τύχης,
Χρύσης πελασθεὶς φύλακος, ὃς τὸν ἀκαλυφῆ
σηκὸν φυλάσσει κρύφιος οἰκουρῶν ὄφις·
καὶ παῦλαν ἴσθι τῆσδε μή ποτ' ἂν τυχεῖν
νόσου βαρείας, ἕως ἂν αὐτὸς ἥλιος 1330
ταύτῃ μὲν αἴρῃ, τῇδε δ' αὖ δύνῃ πάλιν,
πρὶν ἂν τὰ Τροίας πεδί' ἑκὼν αὐτὸς μόλῃς,
καὶ τοῖν παρ' ἡμῖν ἐντυχὼν Ἀσκληπιδαιν
νόσου μαλαχθῇς τῆσδε, καὶ τὰ πέργαμα
ξὺν τοῖσδε τόξοις ξύν τ' ἐμοὶ πέρσας φανῇς. 1335

Ὡς δ' οἶδα ταῦτα τῇδ' ἔχοντ' ἐγὼ φράσω.
Ἀνὴρ γὰρ ἡμῖν ἐστιν ἐκ Τροίας ἁλούς,
Ἕλενος ἀριστόμαντις, ὃς λέγει σαφῶς
ὡς δεῖ γενέσθαι ταῦτα· καὶ πρὸς τοῖσδ' ἔτι,
ὡς ἔστ' ἀνάγκη τοῦ παρεστῶτος θέρους 1340
Τροίαν ἁλῶναι πᾶσαν· ἢ δίδωσ' ἑκὼν
κτείνειν ἑαυτόν, ἣν τάδε ψευσθῇ λέγων.
Ταῦτ' οὖν ἐπεὶ κάτοισθα, συγχώρει θέλων.
Καλὴ γὰρ ἡ ἧτταν, Ἑλλήνων ἕνα
κριθέντ' ἄριστον, τοῦτο μὲν παιωνίας 1345
ἐς χεῖρας ἐλθεῖν, εἶτα τὴν πολύστονον
Τροίαν ἑλόντα κλέος ὑπέρτατον λαβεῖν.

ΦΙ. Ὦ στυγνὸς αἰών, τί με, τι δῆτ' ἔχεις ἄνω
βλέποντα, κοὐκ ἀφῆκας εἰς Ἅιδου μολεῖν;
Οἴμοι, τί δράσω; Πῶς ἀπιστήσω λόγοις 1350
τοῖς τοῦδ', ὃς εὔνους ὢν ἐμοὶ παρῆνεσεν;
Ἀλλ' εἰκάθω δῆτ'; Εἶτα πῶς ὁ δύσμορος
εἰς φῶς τάδ' ἔρξας εἶμι; Τῷ προσήγορος;
Πῶς, ὦ τὰ πάντ' ἰδόντες ἀμφ' ἐμοὶ κύκλοι,
ταῦτ' ἐξανασχήσεσθε, τοῖσιν Ἀτρέως 1355
ἐμὲ ξυνόντα παισίν, οἳ μ' ἀπώλεσαν;
Πῶς τῷ πανώλει παιδὶ τῷ Λαερτίου;
Οὐ γάρ με τἄλγος τῶν παρελθόντων δάκνει,
ἀλλ' οἷα χρὴ παθεῖν με πρὸς τούτων ἔτι
δοκῶ προλεύσσειν· οἷς γὰρ ἡ γνώμη κακῶν 1360

ετούτα μάθε, γράψε τα στο νου σου.
Θεόσταλτη έχεις την αρρώστια τούτη,
σαν ζύγωσες το φύλακα της Χρύσης,
που το άστεγο ιερό της προστατεύει,
σπιτόφιδο κρυφό. Και να το ξέρεις
ότι ποτές απ'τη φριχτή πληγή σου
δε θα γλιτώσεις, όσο ο ήλιος βγαίνει
εδώθε και από κει ξαναβουλιάζει,
πριν πας στην Τροία με τη θέλησή σου
και μέσα στο στρατό μας συναντήσεις
τους γιους του Ασκληπιού· θα σε γιατρέψουν
και με τα τόξα τούτα θα κουρσέψεις
μαζί μ'εμέ το ξακουσμένο κάστρο.
Το πώς τα ξέρω αυτά, θα σου εξηγήσω.
Τον Έλενο απ' την Τροία έχουμε πιάσει,
εξαίσιο μάντη· ξάστερα μας είπε
ότι μοιρόγραφτο είναι αυτά να γίνουν
κι ακόμη αυτό το καλοκαίρι πρέπει
να πέσει η Τροία κι αν λάθος προφητεύει,
μας δίνει για σφαγή τον εαυτό του.
Αφού λοιπόν τα ξέρεις, στέρξε κι έλα
μαζί μας· είναι ωραίο το κέρδος, όταν
τον πιο γενναίο στους Έλληνες σε κρίνουν
και χέρια βρεις που θα σε θεραπεύσουν,
μετά την πολυστέναχτη να ρίξεις
Τροία κι αθάνατη να πάρεις δόξα.

ΦΙ. Ω! μισητή ζωή, στο φως απάνω
τι μ'έχεις και δε μ'άφησες να πάω
στον Άδη; Αχ! αλίμονο· τι κάνω;
Στα λόγια ετούτου πώς να μην πιστέψω
που όντας φίλος με συμβούλεψε; Όμως
να υποχωρήσω; Κι όταν θα το κάνω,
στο φως της μέρας πώς θα βγαίνω ο δόλιος;
Σε ποιόνε να μιλήσω: Πώς, ω μάτια μου,
που όλα τα πάθη μου έχετε αντικρίσει,
θα το ανεχτείτε αντάμα να με δείτε
με του Ατρέα τους γιους που μ' αφανίσαν;
Και πώς με τον ολέθριο Οδυσσέα;
Για τα παλιά δε με δαγκώνει η θλίψη,
αλλά νομίζω ότι προβλέπω τι άλλα
μου μέλλεται απ' αυτούς να πάθω ακόμη.
Σ'όσους από τη φύση τους η γνώμη

μήτηρ γένηται, πάντα παιδεύει κακούς.
Καὶ σοῦ δ' ἔγωγε θαυμάσας ἔχω τόδε.
Χρῆν γάρ σε μήτ' αὐτόν ποτ' ἐς Τροίαν μολεῖν,
ἡμᾶς τ' ἀπείργειν· οἵ γέ σου καθύβρισαν,
πατρὸς γέρας συλῶντες ὀῖ τὸν ὅθλιον 1365
Αἴανθ' ὅπλων σοῦ πατρὸς ὕστερον δίκῃ
Ὀδυσσέως ἔκριναν]. Εἶτα τοῖσδε σὺ
εἶ ξυμμαχήσων, κἄμ' ἀναγκάζεις τάδε;
Μὴ δῆτα, τέκνον· ἀλλά μ', ὃ ξυνήνεσας,
πέμψον πρὸς οἴκους· καὐτὸς ἐν Σκύρῳ μένων
ἔα κακῶς αὐτοὺς ἀπόλλυσθαι κακούς.
Χοὕτω διπλῆν μὲν ἐξ ἐμοῦ κτήσῃ χάριν, 1370
διπλῆν δὲ πατρὸς· κοὐ κακοὺς ἐπωφελῶν
δόξεις ὁμοῖος τοῖς κακοῖς πεφυκέναι.

ΝΕ. Λέγεις μὲν εἰκότ', ἀλλ' ὅμως σε βούλομαι
θεοῖς τε πιστεύσαντα τοῖς τ' ἐμοῖς λόγοις
φίλου μετ' ἀνδρὸς τοῦδε τῆσδ' ἐκπλεῖν χθονός. 1375
ΦΙ. Ἦ πρὸς τὰ Τροίας πεδία καὶ τὸν Ἀτρέως
ἔχθιστον υἱὸν τῷδε δυστήνῳ ποδί;
ΝΕ. Πρὸς τοὺς μὲν οὖν σε τήνδε τ' ἔμπυον βάσιν
παύσοντας ἄλγους κἀποσώσοντας νόσου.
ΦΙ. Ὦ δεινὸν αἶνον αἰνέσας, τί φῄς ποτε; 1380
ΝΕ. Ἃ σοί τε κἀμοὶ λῷσθ' ὁρῶ τελούμενα.
ΦΙ. Καὶ ταῦτα λέξας οὐ καταισχύνῃ θεούς;
ΝΕ. Πῶς γάρ τις αἰσχύνοιτ' ἂν ὠφελούμενος;
ΦΙ. Λέγεις δ' Ἀτρείδαις ὄφελος, ἢ 'π' ἐμοὶ τόδε;
ΝΕ. Σοί που φίλος γ' ὤν· χὠ λόγος τοιόσδε μου. 1385
ΦΙ. Πῶς, ὅς γε τοῖς ἐχθροῖσί μ' ἐκδοῦναι θέλεις;
ΝΕ. Ὦ τᾶν, διδάσκου μὴ θρασύνεσθαι κακοῖς.
ΦΙ. Ὀλεῖς με, γιγνώσκω σε, τοῖσδε τοῖς λόγοις.

μητέρα γίνεται κακού, τους κάνει
κακούς σε κάθε πράξη τους. Ωστόσο
παραξενεύομαι σ' αυτό με σένα.
Γιατί δεν έπρεπε να πας ποτέ σου
στην Τροία, μα κι εμένα να εμποδίζεις·
σε πρόσβαλαν εκείνοι κλέβοντάς σου
τα όπλα του πατέρα σου,ύστερα θέλεις
σύμμαχός τους να γίνεις κι αναγκάζεις
σ'αυτά κι εμένα; Όχι, παιδί μου· μόνο
εκείνο που συμφώνησες να κάνεις·
στείλε με στην πατρίδα μου κι ο ίδιος
στη Σκύρο μείνε και άσε τους κακούργους
να βρουν κακό χαμό· και θα κερδίσεις
έτσι διπλή από μένα ευγνωμοσύνη,
διπλή κι απ' το γονιό μου και μη δείξεις
κακός πως είσαι τους κακούς βοηθώντας.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

1373	λέγεις μὲν εἰκότ'(α)	τα λόγια σου είναι σωστά
	πιστεύσαντα(=πεισθέντα)	αφού δείξεις εμπιστοσύνη
	φίλου μετ' ἀνδρὸς τοῦδε	μαζί με μένα ως φίλο σου
	ἢ (εννν.βούλει με ἐκπλεῖν) πρὸς τὰ Τροίας πεδία	αλήθεια (θέλεις να πάω) στις πεδιάδες της Τροίας:
	τῷδε δυστήνῳ ποδὶ	μ' αυτό το σακατεμένο πόδι μου
	ἔμπυος βάσις (αντί ποὺς)	το γεμάτο από πύο πόδι
	πρὸς τοὺς παύσοντας ἄλγους κἀποσώσοντας νόσου (σχ. πρωθύστερο)	σ'εκείνους που θα σου γιατρέψουν τον πόνο και θα σε απαλλάξουν από την αρρώστια σου
1380	ὦ δεινὸν αἶνον αἰνέσας	εσύ, που μου δίνεις φρικτή συμβουλή
	λῷσθ' ὁρῶ τελούμενα	βλέπω ότι, αν γίνουν, θα είναι άριστα
	ὠφελούμενος (υποθ. μτχ.)	αν ωφελείται
	σοί που (ὄφελος λέγω τόδε)	για όφελός σου βέβαια
	πῶς (εννν. φίλος εἶ), ὅς γε τοῖς ἐχθροῖσι.....θέλεις	πώς (είσαι φίλος),αφού θέλεις να με δώσεις στους εχθρούς μου
	ὦ τὰν	φίλε μου (προσφώνηση οικεία)
	διδάσκου.....κακοῖς	μάθε να μην είσαι θρασύς στις συμφορές

ΝΕ. Οὔκουν ἔγωγε· φημὶ δ' οὔ σε μανθάνειν.
ΦΙ. Ἐγὼ οὐκ Ἀτρείδας ἐκβαλόντας οἶδά με; 1390
ΝΕ. Ἀλλ' ἐκβαλόντες εἰ πάλιν σώσουσ' ὅρα.
ΦΙ. Οὐδέποθ' ἑκόντα γ' ὥστε τὴν Τροίαν ἰδεῖν.
ΝΕ. Τί δῆτ' ἂν ἡμεῖς δρῷμεν, εἰ σέ γ' ἐν λόγοις
πείσειν δυνησόμεσθα μηδὲν ὧν λέγω;
Ὡς ῥᾷστ' ἐμοὶ μὲν τῶν λόγων λῆξαι, σὲ δὲ 1395
ζῆν, ὥσπερ ἤδη ζῇς, ἄνευ σωτηρίας.
ΦΙ. Ἔα με πάσχειν ταῦθ' ἅπερ παθεῖν με δεῖ·
ἃ δ' ἤνεσάς μοι δεξιᾶς ἐμῆς θιγών,
πέμπειν πρὸς οἴκους, ταῦτά μοι πρᾶξον, τέκνον,
καὶ μὴ βράδυνε μηδ' ἐπιμνησθῇς ἔτι 1400
Τροίας· ἅλις γάρ μοι τεθρήνηται γόοις.
ΝΕ. Εἰ δοκεῖ, στείχωμεν. ΦΙ. Ὦ γενναῖον εἰρηκὼς ἔπος.
ΝΕ. Ἀντέρειδε νῦν βάσιν σήν. ΦΙ. Εἰς ὅσον γ' ἐγὼ σθένω.
ΝΕ. Αἰτίαν δὲ πῶς Ἀχαιῶν φεύξομαι; ΦΙ. Μὴ φροντίσῃς.
ΝΕ. Τί γάρ, ἐὰν πορθῶσι χώραν τὴν ἐμήν; ΦΙ. Ἐγὼ
παρὼν 1405
ΝΕ. Τίνα προσωφελησιν ἕρξεις; ΦΙ. Βέλεσι τοῖς Ἡρα-
κλέους
ΝΕ. Πῶς λέγεις; ΦΙ. Εἴρξω πελάζειν σῆς πάτρας.
ΝΕ. Ἀλλ' εἰ <δοκεῖ σοὶ
τό> δρᾶν τάδ' ὥσπερ αὐδᾷς, στεῖχε προσκύσας χθόνα.

ΗΡΑΚΛΗΣ

Μήπω γε, πρὶν ἂν τῶν ἡμετέρων
ἀΐῃς μύθων, παῖ Ποίαντος· 1410
φάσκειν δ' αὐδὴν τὴν Ἡρακλέους
ἀκοῇ τε κλύειν λεύσσειν τ' ὄψιν.
Τὴν σὴν δ' ἥκω χάριν οὐρανίας
ἕδρας προλιπών,

	οὔκουν ἔγωγε (ενν. **ὀλῶ σε**)	εγώ βέβαια (δε θα σε καταστρέψω)
	μανθάνω	κατανοώ
1390	**ἐκβαλόντας** (κτγρμ. μτχ. από το ρ. **οἶδα**)	ότι με έριξαν εδώ
	εἰ πάλιν σώσουσ'(ι)· πλάγια ερώτ.,	αν θα σε σώσουν πάλι
	οὐδέποθ' (ενν. **γενήσεται τοῦτο**).....**Τροίαν ἰδεῖν**	ποτέ (δε θα γίνει αυτό), να δω δηλ.την Τροία με τη θέλησή μου
	εἰ σέ γ'.....**δυνησόμεσθα**.... **ὧν λέγω** (εναλλαγή ενικ. πληθ.)	αφού δε θα μπορέσω να σε πείσω με τίποτε απ' όσα λέω
	σὲ - μηδὲν	αντικ. του **πείσειν**
	ὡς ῥᾷστ' ἐμοὶ (=**ῥᾷστον ἐμοί ἐστιν**) **λῆξαι**	είναι πολύ εύκολο για μένα να σταματήσω
	ἃ δ' ἤνεσάς (**αἰνέω-ῶ**) **μοι**	όσα μου υποσχέθηκες
	πέμπειν πρὸς οἴκους	επξγ. του **ἃ**
1400	**ἅλις** (επίρρ.) **γάρ μοι**.... **γόοις** (πλεον.)	γιατί αρκετούς θρήνους και στεναγμούς είχα
	στείχω	βαδίζω, προχωρώ
	ὦ γενναῖον.....**ἔπος**	τι λόγο ευγενικό είπες
	ἀντέρειδε (**ἀντερείδω**) **νῦν βάσιν σὴν** (ενν. **τῇ ἐμῇ βάσει**)	στηρίξου πάνω μου να πάμε
	αἰτία	τιμωρία
	μὴ φροντίσῃς	μη σε απασχολεί
	τί γὰρ (ενν. **ποιήσω**)	τι λοιπόν (θα κάνω)
	πορθέω-ῶ	καταστρέφω
	ἐγὼ παρών....	εγώ είμαι εδώ...
	τίνα προσωφέλησιν ἔρξεις (**ἔρδω**=εκτελώ)	ποια επί πλέον βοήθεια θα προσφέρεις
	εἴρξω πελάζειν (ενν. **τοὺς Ἀχαιοὺς τῆς σῆς πάτρας**)	θα εμποδίσω (τους Αχαιούς) να πλησιάσουν (στην πατρίδα σου)
	στεῖχε προσκύσας (αντί **προσκυνήσας**) **χθόνα**	προσκύνα το χώμα και προχώρει
1410	**ἀΐω**	ακούω
	φάσκειν (αντί **φάσκε**)	να ξέρεις (εδώ)
	αὐδὴ	φωνή
	ἀκοῇ τε κλύειν (πλεον.) **λεύσσειν τ' ὄψιν**	ότι και ακούς και βλέπεις το πρόσωπο
	τὴν σὴν δ' ἥκω χάριν	έχω έρθει για χάρη σου

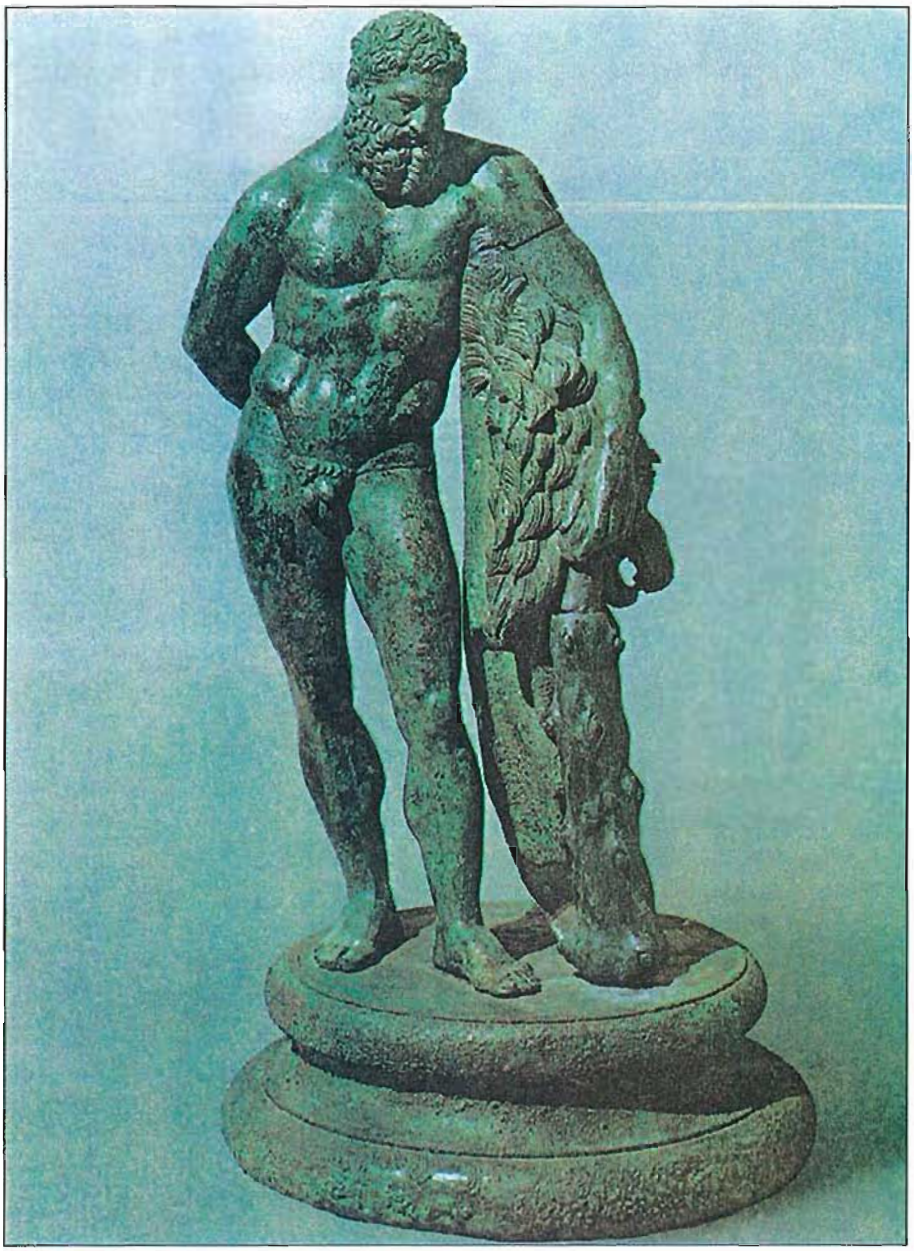

13. *Ηρακλής αναπαυόμενος*. Μπρούντζος. Ρωμαϊκό αντίγραφο προτύπου έργου του Λυσίππου, περίπου 330-320 π.Χ. (Ηρακλής Farnese) Παρίσι, Λούβρο.

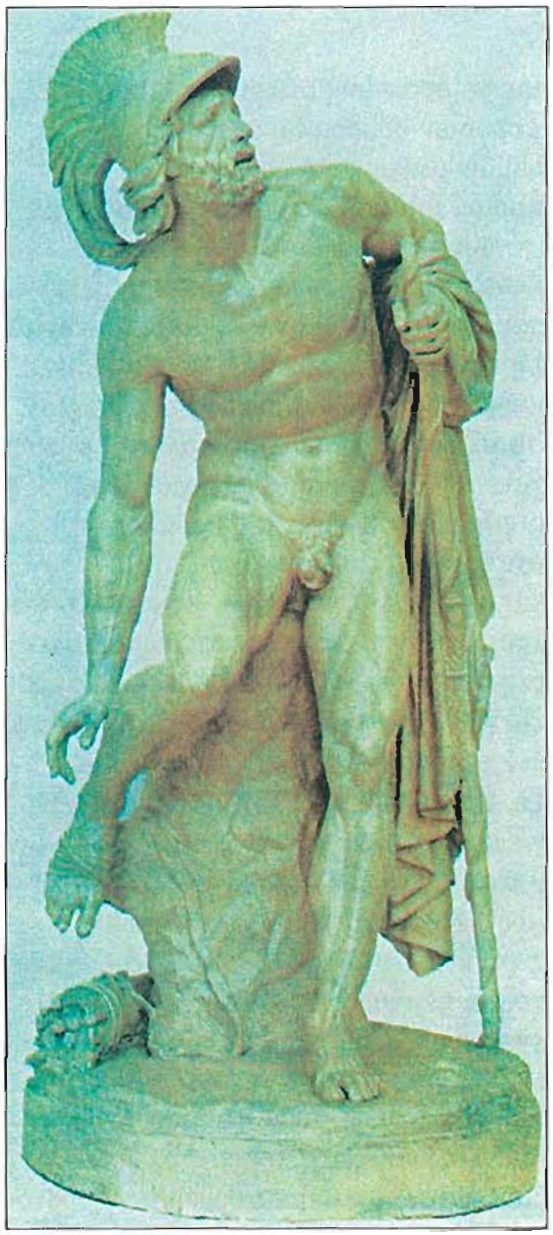

14. Jean - Baptiste Carpeaux: *Ο Φιλοκτήτης πληγωμένος*. 1852. Πηλός. Musée des Beaux - Arts, Valenciennes.

τὰ Διός τε φράσων βουλεύματά σοι, 1415
κατερητύσων θ' ὁδὸν ἣν στέλλῃ·
σὺ δ' ἐμῶν μύθων ἐπάκουσον.
Καὶ πρῶτα μέν σοι τὰς ἐμὰς λέξω τύχας,
ὅσους πονήσας καὶ διεξελθὼν πόνους
ἀθάνατον ἀρετὴν ἔσχον, ὡς πάρεσθ' ὁρᾶν. 1420
καὶ σοί, σάφ' ἴσθι, τοῦτ' ὀφείλεται παθεῖν,
ἐκ τῶν πόνων τῶνδ' εὐκλεᾶ θέσθαι βίον.
Ἐλθὼν δὲ σὺν τῷδ' ἀνδρὶ πρὸς τὸ Τρωικὸν
πόλισμα πρῶτον μὲν νόσου παύσῃ λυγρᾶς,
ἀρετῇ τε πρῶτος ἐκκριθεὶς στρατεύματος, 1425
Πάριν μέν, ὃς τῶνδ' αἴτιος κακῶν ἔφυ,
τόξοισι τοῖς ἐμοῖσι νοσφιεῖς βίου,
πέρσεις τε Τροίαν, σκῦλά τ' ἐς μέλαθρα σὰ
πέμψεις, ἀριστεῖ' ἐκλαβὼν στρατεύματος,
Ποίαντι πατρὶ πρὸς πάτρας Οἴτης πλάκα. 1430
Ἃ δ' ἂν λάβῃς σὺ σκῦλα τοῦδε τοῦ στρατοῦ,
τόξων ἐμῶν μνημεῖα πρὸς πυρὰν ἐμὴν
κόμιζε. Καὶ σοὶ ταῦτ', Ἀχιλλέως τέκνον,
παρῄνεσ'· οὔτε γὰρ σὺ τοῦδ' ἄτερ σθένεις
ἑλεῖν τὸ Τροίας πεδίον οὔθ' οὗτος σέθεν. 1435
ἀλλ' ὡς λέοντε συννόμω φυλάσσετον
οὗτος σὲ καὶ σὺ τόνδ'.' Εγὼ δ' Ἀσκληπιὸν
παυστῆρα πέμψω σῆς νόσου πρὸς Ἴλιον.
Τὸ δεύτερον γὰρ τοῖς ἐμοῖς αὐτὴν χρεὼν
τόξοις ἁλῶναι. Τοῦτο δ' ἐννοεῖσθ', ὅταν 1440
πορθῆτε γαῖαν, εὐσεβεῖν τὰ πρὸς θεούς·
ὡς τἄλλα πάντα δεύτερ' ἡγεῖται πατὴρ
Ζεύς. Οὐ γὰρ ἡυσέβεια συνθνῄσκει βροτοῖς·
κἂν ζῶσι κἂν θάνωσιν, οὐκ ἀπόλλυται.
ΦΙ. Ὦ φθέγμα ποθεινὸν ἐμοὶ πέμψας, 1445
χρόνιός τε φανείς,
οὐκ ἀπιθήσω τοῖς σοῖς μύθοις.

	κατερητύσων.....στέλλῃ	για να σταματήσω το ταξίδι που ξεκινάς
	ὅσους.....πόνους (επξγ. στο τύχας)	αφού έφερα σε πέρας τόσους άθλους
	ἀθάνατον ἀρετὴν	αθάνατη δόξα
1420	ὡς πάρεσθ' ὁρᾶν	όπως μπορείς να δεις
	τοῦτ' ὀφείλεται παθεῖν	αυτό είναι πεπρωμένο να πάθεις
	εὐκλεᾶ θέσθαι (τίθεμαι) βίον	να κάνεις ένδοξη τη ζωή σου
	σὺν τῷδε ἀνδρὶ	=τῷ Νεοπτολέμῳ
	πόλισμα	πόλη
	λυγρὰ νόσος	φριχτή αρρώστια
	ἐκκριθεὶς (ἐκκρίνομαι)	αφού διακρίθηκα
	νοσφιεῖς (νοσφίζω=χωρίζω) βίον	θα του στερήσεις τη ζωή, θα τον σκοτώσεις
	πέρσεις (πέρθω)	θα κυριεύσεις
	σκῦλα	τα λάφυρα, τα όπλα των σκοτωμένων εχθρών
	ἀριστεῖ'(α), τὰ	τα βραβεία της αρετής (που δίνονταν στους ήρωες από τα κοινά λάφυρα)
1430	πρὸς....Οἴτης πλάκα	στην πατρική γη της Οίτης
	τόξων ἐμῶν μνημεῖα	σε ανάμνηση των τόξων μου
	καί.....παρήνεσ'(α)	και σ' εσένα δίνω αυτή τη συμβουλή
	τοῦδ' ἄτερ (αναστρ.πρόθ.)	χωρίς αυτόν (τον Φιλοκτήτη)
	σέθεν (ενν. ἄτερ)	χωρίς εσένα
	ὡς.....συννόμω φυλάσσετον (προστ. δυϊκ. αρ.)	σαν δυο λιοντάρια που βόσκουν μαζί ας παραστέκει
	παυστῆρα σῆς νόσου	για να σε θεραπεύσει από την αρρώστια
	τὸ δεύτερον.....ἁλῶναι	είναι μοιραίο για δεύτερη φορά να κυριεύσεις με τα τόξα μου αυτή (την Τροία)
1440	τοῦτο ἐννοεῖσθ' (προστ.)	να έχετε στο νου σας το εξής
	δεύτερα ἡγεῖται	τα θεωρεί κατώτερα
	φθέγμα ποθεινὸν	περιπόθητη φωνή
	χρόνιος (επιρρ. κατηγ.) φανεὶς	που φάνηκες ύστερα από χρόνια

ΝΕ. Κἀγὼ γνώμην ταύτῃ τίθεμαι.
ΗΡ. Μή νυν χρόνιοι μέλλετε πράσσειν.
Καιρὸς καὶ πλοῦς 1450
ὅδ' ἐπείγει γὰρ κατὰ πρύμναν.
ΦΙ. Φέρε νυν στείχων χώραν καλέσω.
Χαῖρ', ὦ μέλαθρον ξύμφρουρον ἐμοί,
Νύμφαι τ' ἔνυδροι λειμωνιάδες,
καὶ κτύπος ἄρσην πόντου προβολῆς, 1455
οὗ πολλάκι δὴ τοὐμὸν ἐτέγχθη
κρᾶτ' ἐνδόμυχον πληγῇσι νότου,
πολλὰ δὲ φωνῆς τῆς ἡμετέρας
Ἑρμαῖον ὄρος παρέπεμψεν ἐμοὶ
στόνον ἀντίτυπον χειμαζομένῳ. 1460
Νῦν δ', ὦ κρῆναι Λύκιόν τε ποτόν,
λείπομεν ὑμᾶς, λείπομεν ἤδη,
δόξης οὔ ποτε τῆσδ' ἐπιβάντες.
Χαῖρ', ὦ Λήμνου πέδον ἀμφίαλον,
καί μ' εὐπλοίᾳ πέμψον ἀμέμπτως, 1465
ἔνθ' ἡ μεγάλη Μοῖρα κομίζει,
γνώμη τε φίλων, χὠ πανδαμάτωρ
δαίμων, ὃς ταῦτ' ἐπέκρανεν.
ΧΟ. Χωρῶμεν δὴ πάντες ἀολλεῖς,
Νύμφαις ἁλίαισιν ἐπευξάμενοι 1470
νόστου σωτῆρας ἱκέσθαι.

ΝΕ. Το ίδιο θα κάνω κι εγώ.
ΗΡ. Εμπρός και μην αργείτε,
είναι ο καιρός καλός κι ο αγέρας
τώρα κατάπρυμνα φυσάει.

ΦΙ. Έλα, τη χώρα τούτη ας χαιρετήσω
τώρα που φεύγω.
Χαίρε σπηλιά που με προστάτευες,
κι εσείς των λειβαδιών και του γιαλού
Νεράιδες, και βαρύ βογγητό
από τα κύματα που εβρέχαν
με του νοτιά τη φόρα το κεφάλι μου,
κι εσύ βουνό του Ερμή που μου έστελνες
αμέτρητες φορές βόγγους αντίλαλους
στους στεναγμούς μου όταν πονούσα.
Ω! εσείς πηγές και Λύκιο ρέμα,
από κοντά σας φεύγω τώρα, σας αφήνω
κι ας μη το πρόσμενα ποτές.
Ω! γη της Λήμνου κυματόζωστη, έχε γεια·
στείλε με καλοτάξιδον εκεί
όπου η Μεγάλη Μοίρα με οδηγεί
κι η γνώμη των φίλων κι ο θεός
ο παντοδύναμος το στέργει,
αυτός που τέλειωσε όλα αυτά.
ΧΟ. Ας φύγουμε λοιπόν όλοι μαζί
παρακαλώντας τις Νεράιδες της θάλασσας
να μας γίνουν προστάτισσες
στου γυρισμού το ταξίδι.

15. Διονύσης Γερολυμάτος. *Θεατρική μορφή*. Χαλκός. 1990. Ιδιωτική συλλογή.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ

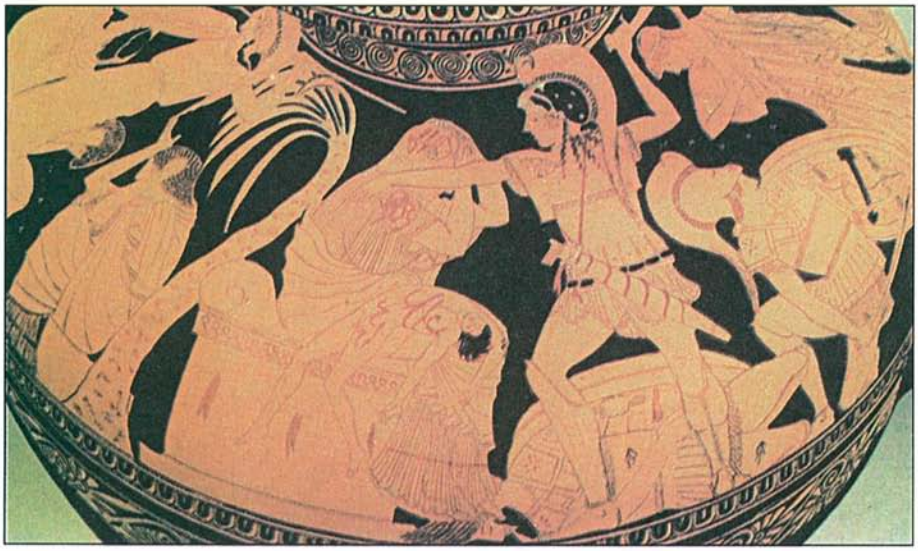

16. Κλεοφράδης, *Η άλωση της Τροίας*. Εικονίζεται ο Νεοπτόλεμος μαχόμενος. Ερυθρόμορφη κύλικα. Περίπου 480-475 π.Χ. Νεάπολη, Museo Nazionale Archeologico.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (1-134)

«Μέρος ὅλον τραγωδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου»
(Αριστ. Περὶ Ποιητικῆς 1452b)

Πρόσωπα : Οδυσσεύς-Νεοπτόλεμος

Η σκηνή απεικονίζει τη βραχώδη ΒΑ ακτή της Λήμνου. Στο μέσο του σκηνικού βρίσκεται η είσοδος της σπηλιάς του Φιλοκτήτη. Αριστερά διακρίνεται μια πηγή και στο βάθος διαγράφεται το ηφαίστειο Μόσυχλος.

Ο Οδυσσεύς και ο Νεοπτόλεμος εισέρχονται από την αριστερή πάροδο συνοδευόμενοι από ένα ναύτη. Προχωρούν αργά και με προφυλάξεις. Κατευθύνονται προς τη σπηλιά του Φιλοκτήτη.

Ο πρόλογος αποτελείται από δύο μέρη:
α) Την περιγραφή του χώρου (στ. 1-49)
β) Το σχέδιο της απαγωγής (στ. 50-134)

Α' (1-49)

2. **βροτοῖς.....οἰκουμένη**· κατά τον Σοφοκλή η Λήμνος ήταν έρημη και ακατοίκητη· έτσι γίνεται δραματικότερη η ιστορία του Φιλοκτήτη. Αντίθετα ο Ευριπίδης και ο Αισχύλος στην ομώνυμη τραγωδία τους θεωρούν το νησί κατοικημένο. Ο αρχαίος Σχολιαστής σημειώνει ότι ο Φιλοκτήτης εγκαταλείφθηκε σε ένα έρημο μέρος της Λήμνου (*ἐν ἐρήμῳ γὰρ μέρει τῆς Λήμνου ἐξετέθη*).

3. **ὦ κρατίστου πατρὸς Ἑλλήνων**· φιλοφρόνηση προς τον Νεοπτόλεμο. Ο Αχιλλεύς ήταν ασφαλώς ο γενναιότερος από όλους τους Έλληνες· γι'αυτό και ο Νεοπτόλεμος ήταν δέσμιος της ευγενικής του καταγωγής.

4. **Ἀχιλλέως παῖ Νεοπτόλεμε**· οι θεατές πληροφορούνται από τις προσφωνήσεις την ταυτότητα των προσώπων. Ο Σοφοκλής χρησιμοποιεί δύο φορές το όνομα Νεοπτόλεμος (στ. 4, 241). Οι θεατές έχουν μαντέψει το όνομα του Οδυσσέα, που ακούγεται στον στ. 26.

4-5. **τὸν Μηλιᾶ.....υἱόν**· ο Οδυσσεύς αρχίζει τη διήγηση των γεγονότων του παρελθόντος. Μηλιεύς ήταν ο κάτοικος της Μαλίδος ή Μηλίδος γης, που εκτεινόταν νότια της Θεσσαλίας και δυτικά του Μαλιακού κόλπου, στους πρόποδες της Οίτης. Ο Όμηρος περιλαμβάνει τη χώρα αυτή στο βασίλειο του Αχιλλέα (Β, 682) και τοποθετεί το βασίλειο του Φιλοκτήτη βορειότερα, στη Μαγνησία

(πρβλ. Ηροδ. *7*, 198 και Θουκ. *Γ*, 92). Ο Ποίας, πατέρας του Φιλοκτήτη, ήταν γιος του Θαυμάκου και είχε λάβει μέρος στην Αργοναυτική εκστρατεία.

5. **ἐξέθηκ'**· το ρήμα χρησιμοποιείται κυρίως για την έκθεση ανεπιθύμητων παιδιών.

6. **τῶν ἀνασσόντων ὕπο**· η έκθεση του Φιλοκτήτη στη Λήμνο έγινε μετά από εντολή των αρχηγών, όπως λέει ο Οδυσσεύς· αυτός απλώς εκτέλεσε τη διαταγή. Έτσι προσπαθεί να αποποιηθεί την ευθύνη. Άλλωστε τόσο στο έπος όσο και στο δράμα ο Οδυσσεύς γενικά πειθαρχεί στις εντολές των αρχηγών.

7. **νόσῳ.....πόδα**· τη μεταφορά *διαβρώνει-κατατρώγει* είχαν χρησιμοποιήσει για την πληγή του Φιλοκτήτη και ο Αισχύλος και ο Ευριπίδης (Αριστ. *Ποιητ.* 1457b).

9-10. **ἀγρίαις....δυσφημίαις**· κατά την τέλεση των θυσιών οι παρόντες τηρούσαν απόλυτη σιωπή, μήπως ξεστομίσουν *δύσφημη* φράση. Έτσι διασφαλιζόταν η επιβεβλημένη για τις θυσίες *εὐφημία*. Την ευφημία στη συγκεκριμένη περίσταση διατάρασσαν οι φωνές του Φιλοκτήτη (πρβλ. Αριστ. *Ὄρνιθ.* 859).

16. **δίστομος πέτρα**· από τις δύο εισόδους της σπηλιάς η μία έβλεπε στην ανατολή και η άλλη στη δύση.

17-19. **τοιάδε.....πνοή**· από τις δύο εισόδους της σπηλιάς έμπαινε ο ήλιος που ζέσταινε τον χειμώνα και η θαλάσσια αύρα που δρόσιζε το καλοκαίρι. Κατά τον Οδυσσέα δηλαδή ο χώρος της κατοικίας του Φιλοκτήτη ήταν ευάερος και ευήλιος.

21. **εἴπερ ἐστὶ σῶν**· συνηθισμένη είναι η εξαφάνιση πηγών σε ηφαιστειογενείς τόπους, όπως η Λήμνος.

22. **ἅ.....σήμαινε**· έμμεση σκηνοθετική οδηγία.

25. **ἐγὼ δέ.....ἴῃ**· μετά τον στίχο 25 ίσως ακολουθεί ένα μικρό χρονικό διάστημα σιωπής, ώσπου ο Νεοπτόλεμος και ο ακόλουθός του αναρριχώνται με προφυλάξεις στα βράχια. Ο Οδυσσεύς περιμένει στην ορχήστρα.

32. **οἰκοποιὸς τροφή**· γενικά τα μέσα ζωής.

33. **στιπτή γε φυλλάς**· κατά τον αρχαίο Σχολιαστή «*χαμαιστρωσία φύλλων. Ἡπλωμένη καὶ πατουμένη, ὡς κοιμωμένου ἐπ'αὐτῇ τινος*».

35-36. **φλαυρουργοῦ τινος τεχνήματ'**· οξύμωρο σχήμα· λέγεται με ειρωνική διάθεση.

36. **καὶ πυρεῖ'...τάδε**· από τον στίχο 296 φαίνεται ότι πρόκειται για πυρόλιθους, τσακμακόπετρες, με την τριβή των οποίων ο Φιλοκτήτης άναβε φωτιά.

37. **τὸ θησαύρισμα τόδε**· ειρωνεία.

38-39. **ἰού.....πλέα**· το επιφώνημα εκφράζει την έκπληξη και την αηδία του Νεοπτόλεμου, τη στιγμή που αντικρίζει τα βρώμικα ρούχα του Φιλοκτήτη, φανερά σημάδια της βαριάς νόσου.

40-44. **ἀνήρ.....κάτοιδέ που**· ο συλλογισμός του Οδυσσέα οφείλεται στον φόβο μήπως ξαφνικά παρουσιασθεί ο Φιλοκτήτης. Η αναφορά στην αναζήτηση τροφής ή παυσίπονου βοτάνου υποδηλώνει την τραγική θέση του ήρωα.

45. **τὸν οὖν.....ἐς κατασκοπήν**· πρόκειται για τον ακόλουθο του Νεοπτόλεμου που στον στίχο 125 λέγεται σκοπός. Έμμεση σκηνοθετική οδηγία.

48. **ἀλλ' ἔρχεται.....στίβος**· ο ναύτης που εδώ αναλαμβάνει να φυλάξει το μονοπάτι, θα επιστρέψει με εντολή του Οδυσσέα στο καράβι (στ. 125) και θα επανέλθει στο στ. 542 μεταμφιεσμένος σε έμπορο.

49. **σὺ δ'.....λόγῳ**· αρχίζει από τον επόμενο στίχο το δεύτερο μέρος του προλόγου. Στο πρώτο μέρος (1-49) έχει βρεθεί και έχει περιγραφεί η σπηλιά του Φιλοκτήτη, ενώ στο δεύτερο (50-134) ο Οδυσσεύς αναπτύσσει στον Νεοπτόλεμο το σχέδιο της απαγωγής του Φιλοκτήτη.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (1-49)

1. Ποια στοιχεία του προλόγου φανερώνουν από ποιο μυθολογικό κύκλο έχει αντλήσει το θέμα της τραγωδίας ο Σοφοκλής; Ποιους άλλους μυθολογικούς κύκλους γνωρίζετε, από τους οποίους οι τραγικοί αντλούσαν τα θέματά τους;

2. Μετά από τον Πρόλογο ποιο μέρος της τραγωδίας ακολουθεί :
   α. Η Πάροδος ☐
   β. Το Α΄ Στάσιμο ☐
   γ. Το Α΄ Επεισόδιο ☐
   δ. Η Έξοδος ☐
   Να σημειώσετε με Χ τη σωστή απάντηση.

3. Να περιγράψετε τον σκηνικό χώρο και να εξηγήσετε ποια θεατρική ανάγκη επέβαλε τη συγκεκριμένη μορφή του.

4. Να υπογραμμίσετε τις λέξεις με τις οποίες ο ποιητής περιγράφει το σωματικό πάθος του Φιλοκτήτη και να τις αναγνωρίσετε γραμματικά και συντακτικά.

5. Να υπογραμμίσετε τις λέξεις και φράσεις με τις οποίες ο ποιητής περιγράφει τον χώρο της κατοικίας του Φιλοκτήτη.

6. *ἐξέθηκε, κατεῖχε* : Να αναγνωρίσετε τα ρήματα γραμματικά, να τ' αναλύσετε στα συνθετικά τους και να αιτιολογήσετε τη χρήση των χρόνων αυτών στο κείμενο.

7. Να βρείτε στους στ. 30-47 τους τύπους της προστακτικής και να γράψετε το ίδιο πρόσωπο στις άλλες εγκλίσεις. Να γράψετε από κάθε λέξη τρία ομόρριζα της ν.ε. και να σχηματίσετε με αυτά προτάσεις.

8. Να σημειώσετε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο

	Σωστό	Λάθος
α. *περιρρύτου* : είναι ουσιαστικό γ΄ κλίσης	☐	☐
β. *ἐνθάκησις* : είναι επίθετο β΄ κλίσης	☐	☐
γ. *ἴῃ* : είναι υποτακ. ενεστ. του ρήματος *ἔρχομαι*	☐	☐
δ. *ἄναξ* : είναι συμφωνόληκτο ουσιαστ. γ΄ κλίσης	☐	☐

9. Στους στ. 22-25 να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε το είδος τους.

10. Να συνδέσετε τους ρηματικούς τύπους με τα αντικείμενά τους (δύο στοιχεία της β΄ στήλης περισσεύουν) :

1. *εἰσορᾶν* (στ. 27)	α. *τόπους*
2. *ὁρῶ* (στ. 31)	β. *οἴκησιν*
3. *κατοικεῖ* (στ. 40)	γ. *ἄντρον*
4. *πέμψον* (στ. 45)	δ. *τὸν παρόντα*
	ε. *κατασκοπὴν*
	στ. *κενὴν*

11. Στους στ. 40-44 να υπογραμμίσετε τις λέξεις που χρησιμοποιούνται στη ν.ε. με την ίδια σημασία.

12. *οἴκησιν, τεχνήματα, νοσῶν* : Να γράψετε για την καθεμία από τις λέξεις αυτές τρία ομόρριζα της ν.ε. και να σχηματίσετε με αυτά προτάσεις.

50. **Ἀχιλλέως παῖ**· η προσφώνηση, με αναφορά στο όνομα του γενναίου πατέρα, αποβλέπει στο να προδιαθέσει ευνοϊκά τον Νεοπτόλεμο για όσα θα ακολουθήσουν.

51. **γενναῖον.....σώματι**· φαίνεται ότι ο Οδυσσεύς εννοεί ότι γενναίος είναι όχι μόνο αυτός που έχει σωματική δύναμη, αλλά και αυτός που είναι πρόθυμος στο πνεύμα να υπηρετήσει ένα σκοπό.

53. **ὑπηρέτης πάρει**· επιδιώκει μάλλον να μειώσει την ευθύνη του Νεοπτόλεμου και να περιορίσει έτσι τους δισταγμούς του, αλλά και να του υποδείξει το καθήκον του.

54-55. **τὴν Φιλοκτήτου.....ἐκκλέψεις**· το σχέδιο του Οδυσσέα στηρίζεται στην εξαπάτηση του Φιλοκτήτη, με όργανο τον Νεοπτόλεμο.

55-56. **λέγων....πάρει**· ο Οδυσσεύς αρχίζει να εκθέτει το σχέδιό του στον Νεοπτόλεμο. Η νεανική όμως προσωπικότητα του Νεοπτόλεμου θα αντιδράσει, καθώς το σχέδιο θέλει να τον καταστήσει άβουλο όργανο μιας δόλιας προσπάθειας.

57. **Ἀχιλλέως παῖς**· η αποκάλυψη της ταυτότητας του Νεοπτόλεμου θα αποτελούσε δόλωμα για τον Φιλοκτήτη.

58-64. **πλεῖς.....παρέδοσαν**· ο Νεοπτόλεμος πρέπει να υποκριθεί ότι μισεί τους Ατρείδες, για να κερδίσει την εύνοια του Φιλοκτήτη.

68-69. **εἰ γὰρ τὰ τοῦδε.....πέδον**· τα όπλα του Φιλοκτήτη, τα τόξα και τα βέλη, είναι απαραίτητα στους Έλληνες για την εκπόρθηση της Τροίας. Δεν αναφέρει όμως ο Οδυσσεύς, αν μαζί με τα όπλα είναι απαραίτητη και η παρουσία του Φιλοκτήτη στην πόλη του Δαρδάνου, όπως αποκαλεί την Τροία, από τον Δάρδανο, γιο του Δία και πρόγονο του Πριάμου.

72-73. **σὺ μὲν πέπλευκας.....στόλου**· ο Νεοπτόλεμος ασφαλώς δεν ανήκε στους πενήντα μνηστήρες της Ελένης, τους οποίους ο Τυνδάρεως, ο πατέρας της, είχε δεσμεύσει με όρκο, να βοηθήσουν τον μελλοντικό σύζυγό της σε περίπτωση κινδύνου. Ο μύθος παραδίδεται από τον Ησίοδο (*Ἠοῖαι* 204 κ.ε.) και αξιοποιήθηκε ποιητικά από τον Στησίχορο και τους τραγικούς (πρβλ. Σοφ. *Αἴας*, κ.ά.). Ο Νεοπτόλεμος δεν ανήκε σε αυτούς που αναγκάσθηκαν να εκστρατεύσουν, όπως ο Οδυσσεύς. Είναι γνωστό ότι ο Οδυσσεύς προσποιήθηκε τον τρελό, για να μην εκστρατεύσει στην Τροία, αλλά αποκαλύφθηκε από τον Παλαμήδη. Ο Νεοπτόλεμος από τη Σκύρο οδηγήθηκε στην Τροία από τον Οδυσσέα και τον Φοίνικα (στ. 343), μετά τον θάνατο του Αχιλλέα.

75-76. **ὥστ' εἴ με...ξυνών**· ο κίνδυνος ήταν άμεσος και για τους δύο, αν ο Φιλοκτήτης είχε στα χέρια του τα αλάθητα όπλα του Ηρακλή.

77-78. **ἀλλ' αὐτό.....ὅπλων**· σαφής και επιτακτική η διατύπωση του Οδυσσέα : ο Νεοπτόλεμος πρέπει να κλέψει τα ανίκητα όπλα.

79-80. **ἔξοιδα.....κακά**· ο Οδυσσεύς αντιλαμβάνεται ότι το σχέδιό του προσκρούει στην ευγενική ψυχή του Νεοπτόλεμου.

81. **ἀλλ' ἡδύ...λαβεῖν**· σαφής η προσπάθεια του Οδυσσέα να κεντρίσει την φιλοτιμία του Νεοπτόλεμου.

82. **τόλμα.....ἐκφανούμεθα**· η έντονη προτροπή του Οδυσσέα αναφέρεται στο παρόν· η αποκατάσταση του δικαίου αναβάλλεται για το μέλλον.

83-85. **νῦν δ'...βροτῶν**· κυνική ομολογία του Οδυσσέα : η ηθικότητα προσπερνιέται από τη σκοπιμότητα.

86-87. **ἐγὼ μέν.....στυγῶ**· τα ψεύδη και οι δολιότητες είναι φυσικό να προκαλούν τη λύπη και τον αποτροπιασμό σε άνδρες με ήθος χρηστό, όπως ο Νεοπτόλεμος.

88-89. **ἔφυν γάρ.....ἐμέ**· κακή τέχνη είναι ο δόλος και η απάτη. Σύμφωνα με τον Όμηρο (*Ίλ. Ι*, 312) και ο Αχιλλεύς μισούσε το ψεύδος και την υποκρισία.

93-95. **πεμφθείς με.....νικᾶν κακῶς**· η νεανική ψυχή του Νεοπτόλεμου εξεγείρεται και η εξέγερση αυτή θα οδηγήσει αργότερα στη συγκλονιστική μεταστροφή του. Γι' αυτό τονίζει ότι μετέχει στην αποστολή ως συνεργάτης, αντίθετα με όσα υποστήριξε στον στ. 53 ο Οδυσσεύς.

96-99. **ἐσθλοῦ πατρός.....ἡγουμένη**· η προσφώνηση του Οδυσσέα δεν είναι απαλλαγμένη από κάποια ειρωνική χροιά, κυρίως για όσα η ζωή θα διδάξει στον Νεοπτόλεμο. Η αναφορά στην υπεροχή της *γλώσσας* έναντι του έργου αποτελεί υπαινιγμό για τις μεθόδους των δημαγωγών, πολιτικών και σοφιστών, που κυριαρχούσαν στην πολιτική σκηνή της Αθήνας, την εποχή του Σοφοκλή.

101. **λέγω.....λαβεῖν**· για τον Οδυσσέα ο δόλος είναι θεμιτός, όταν πρόκειται για το κοινό καλό.

105. **ἰούς.....φόνον**· η κατοχή των όπλων του Ηρακλή από τον Φιλοκτήτη αποκλείει τη χρήση βίας. Εύστοχη η παρατήρηση του αρχαίου Σχολιαστή «*ἄφυκτα γὰρ ἦν τὰ Ἡράκλεια βέλη, καὶ τοῦ σκοποῦ μὴ ἀποτυγχάνοντα*».

106-111. **οὐκ ἄρ'.....πρέπει**· αντιμέτωπα η αιδώς και το κέρδος. Η αντίθεση συνιστά δύο διαφορετικές στάσεις ζωής, που εκφράζονται και με το αντίστοιχο ήθος των ηρώων.

113-115. **αἱρεῖ τὰ τόξα.....σοῦ**· εύλογη η απορία του Νεοπτόλεμου. Αποκαλύπτεται από τον διάλογο ότι δεν είναι απαραίτητη μόνο η παρουσία του Νεοπτόλεμου στην Τροία, όπως έλεγαν ο Οδυσσεύς

και ο Φοίνικας στη Σκύρο, αλλά χρειάζονται και τα όπλα του Ηρακλή, που κατέχει ο Φιλοκτήτης.

119. **σοφός....κἀγαθός**· «σοφός» (=πανούργος) για την απόκτηση των τόξων, γενναίος για την εκπόρθηση της Τροίας, όπως παρατηρεί ο αρχαίος Σχολιαστής *«σοφὸς μὲν διὰ τὸ κλέψαι, ἀγαθὸς δὲ διὰ τὸ πορθῆσαι»*.

120. **ἴτω.....ἀφείς**· ο Νεοπτόλεμος δέχεται να υπακούσει στον Οδυσσέα, αφού αναστείλει τους δισταγμούς που προκαλεί η αιδώς.

123-124. **σὺ μέν.....παρών**· ο Οδυσσεύς υπενθυμίζει τις λεπτομέρειες του σχεδίου.

125. **τὸν σκοπόν**· πρόκειται για τον κατάσκοπο που μνημονεύεται στον στ. 45.

128-129. **ναυκλήρου.....δολώσας**· κατά τον αρχαίο Σχολιαστή *«δολίως μεταβαλὼν τὴν μορφήν»*. Προετοιμάζεται έτσι η σκηνή του Εμπόρου (στ. 542) ο οποίος θα υποκριθεί ότι είναι κυβερνήτης μικρού εμπορικού σκάφους.

133-134. **Ἑρμῆς δ'.....ἀεί**· ο Οδυσσεύς επικαλείται την βοήθεια του δόλιου Ερμή και της Πολιάδος Νίκης Αθηνάς. Ο δόλιος Ερμής οδηγεί τους ανθρώπους σε δολοπλοκίες (πρβλ. Σοφ. *Ἠλέκ.* 1396). Η Αθηνά είναι, όπως γνωρίζουμε από την *Οδύσσεια*, η θεά προστάτιδα του Οδυσσέα. Ονομάζεται Πολιάς (πολιούχος), γιατί πάντοτε προστάτευε την πόλη των Αθηνών (από το στόμα του Οδυσσέα αυτό ακούγεται ως αναχρονισμός), και Νίκη για τη νίκη της στον αγώνα κατά των γιγάντων.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (50-134)

1. Ποιο είναι το σχέδιο του Οδυσσέα; Θεωρείτε τη χρήση του δόλου και της απάτης θεμιτή, όταν πρόκειται για το κοινό καλό; Δικαιολογήστε την άποψή σας.

2. Να σχολιάσετε τον τρόπο με τον οποίο ο Οδυσσεύς κλείνει τον μονόλογό του (στ. 83-85). Αποκαλύπτει ο επίλογος αυτός το ήθος του ήρωα;

3. Να περιγράψετε την πρώτη αντίδραση του Νεοπτόλεμου στην πρόταση του Οδυσσέα.

4. Με ποια επιχειρήματα ο Οδυσσεύς προσπαθεί να πείσει τον Νεοπτόλεμο να αναλάβει την επιχείρηση και πώς ο Νεοπτόλεμος απαντά σ' αυτά;

5. *ἐκκλέψεις, ἐρωτᾷ* : Να αντικαταστήσετε χρονικά και εγκλιτικά τα ρήματα. Να γράψετε τρία ομόρριζα στη ν.ε. από το καθένα και να σχηματίσετε με αυτά προτάσεις.

6. Να ξαναγράψετε τους στίχους 84-85 με την υπόθεση ότι ο Οδυσσεύς απευθύνεται όχι μόνο στον Νεοπτόλεμο αλλά σ' ολόκληρο το πλήρωμα του πλοίου.

7. Να γίνει συντακτική ανάλυση του στ. 113. Σε ποια χρονική βαθμίδα αναφέρεται ο στίχος; Να τον μεταφέρετε στον μέλλοντα.

8. Τι σημαίνουν στα ν.ε οι λέξεις : *ἀλγῶ, ξυνεργάτης, ἰός, ναύκληρος;*

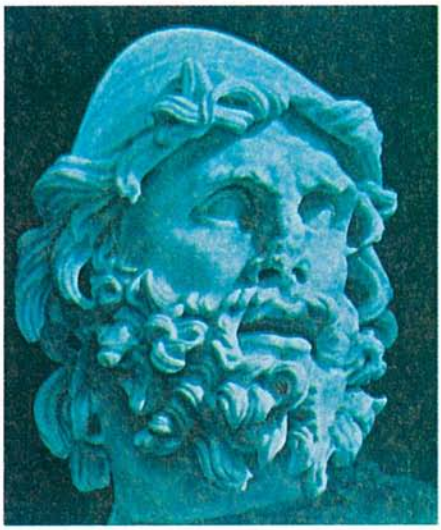

17. *Κεφαλή του Οδυσσέα.* Μάρμαρο. Ελληνιστικοί χρόνοι. Σπερλόνγκα, Museo Nazionale archeologico.

ΠΑΡΟΔΟΣ (135-218)

« Ἡ πρώτη λέξις ὅλου χοροῦ»
(Αριστ. Περὶ Ποιητικῆς 1452b)

Μετά την αποχώρηση του Οδυσσέα εισέρχεται στην ορχήστρα ο Χορός· αποτελείται από δεκαπέντε ναύτες του Νεοπτόλεμου.

Η πάροδος αποτελείται από τρία στροφικά συστήματα. Το πρώτο και το τρίτο έχουν διαλογικό χαρακτήρα, ενώ το δεύτερο είναι καθαρά λυρικό.

Α' Σύστημα
στροφή α'

135-137 **τί χρή.....φράζε μοι** *(τι πρέπει.....λέγε μου)*· ανήσυχος και αμήχανος ο χορός ζητάει να πληροφορηθεί από τον Νεοπτόλεμο τη στάση που πρέπει να τηρήσει προς τον Φιλοκτήτη, άνθρωπο φιλύποπτο, όπως τον χαρακτηρίζει. Προφανώς ο χορός έχει ακούσει τυχαία ένα μέρος του διαλόγου Οδυσσέα-Νεοπτόλεμου. Η συναισθηματική ένταση του χορού εκφράζεται με τις επαναλήψεις, την ερώτηση, τη χρήση της προστακτικής.

138-139 **τέχνα.....γνώμα** *(γιατί πάντοτε.....απ' την γνώμη των άλλων)*· με τον όρο *τέχνα* νοείται η εξειδικευμένη γνώση, η δεξιότητα και με τον όρο *γνώμα* η πνευματική διεργασία (σκέψη) ή ικανότητα (σοφία).

140 **Διὸς σκῆπτρον** *(τα σκήπτρα του Δία)*· σύμφωνα με τις πεποιθήσεις των ομηρικών χρόνων το σκήπτρο συμβόλιζε τη βασιλική εξουσία που ήταν δοσμένη από τον Δία· γι'αυτό και οι βασιλείς αποκαλούνταν διογενείς ή διόσδοτοι.

141 **ὦ τέκνον** *(παιδί μου)*· τους ναύτες είχε φέρει ο Αχιλλεύς στην Τροία, και επομένως είναι μεγαλύτεροι από τον Νεοπτόλεμο. Έτσι δικαιολογείται η προσφώνηση.

142 **πᾶν.....ὠγύγιον** *(ετούτη.....σε σένα)*· η πανάρχαιη αυτή εξουσία που εκφράζει το επίθετο *ὠγύγιος*, οφείλει το όνομά της στον Ώγυγο ή Ωγύγη, αρχαιότατο βασιλιά της Βοιωτίας και γιο του Δία.

142-143 τό μοι.....ὑπουργεῖν *(μα πέσμου.....για σένα)*· ο χορός τελειώνει, όπως άρχισε: ζητάει και πάλι να μάθει τα καθήκοντά του, για να υπηρετήσει τον Νεοπτόλεμο (πρβλ. και στ. 53).

144-149 νῦν μέν.....θεραπεύειν *(Αν θέλεις τώρα.....περίσταση)*· σκηνοθετική οδηγία : με το δεύτερο μέρος της απάντησής του ο Νεοπτόλεμος ενημερώνει τον χορό ότι, όταν εμφανισθεί ο Φιλοκτήτης, με κινήσεις του χεριού του, θα του υποδείξει τις απαραίτητες ενέργειες.

αντιστροφή α'

150-151 μέλον.....καιρῷ *(λες το παλιό.....βασιλιά μου)*· ο χορός επιβεβαιώνει την πίστη του στον βασιλιά· μόνιμη φροντίδα του είναι να τον υπηρετεί.

152-158 νῦν δέ....θυραῖος *(μα τώρα πέσμου....πλανιέται)*· ο χορός ζητάει περισσότερες πληροφορίες για τον Φιλοκτήτη. Το έντονο ενδιαφέρον του εκφράζεται με τις αλλεπάλληλες ερωτήσεις και τον μακροπερίοδο λόγο.

162-168 δῆλον ἔμοιγ'.....ἐπινωμᾶν *(θαρρώ.....μαύρες συμφορές μου)*· ο Νεοπτόλεμος αποκαλύπτει τις φρικτές συνθήκες ζωής, μέσα στις οποίες ζει ο Φιλοκτήτης, πράγμα που προκαλεί το λυρικό ξέσπασμα του χορού στην επόμενη στροφή και αντιστροφή.

Β' Σύστημα
στροφή β'

169-176 οἰκτίρω νιν.....ἀντέχει *(πώς θλίβομαι....πώς αντέχει);* Ο χορός θρηνεί για την εγκατάλειψη, την αρρώστια, τη μοναξιά, τις άθλιες συνθήκες ζωής του ήρωα.

177-179 ὦ παλάμαι.....αἰὼν *(Ω έργα...το μέτρο)*· στη γνωμική αυτή ρήση η υπέρβαση του μέτρου προκαλεί τον φθόνο των θεών και οδηγεί στη δυστυχία (πρβλ. Σοφ. *Οἰδ. Κολ.* 1211).

αντιστροφή β'

180-181 οὗτος.....ὕστερος *(όντας αυτός...μόνος)*· η αρχαιότητα του γένους ήταν στοιχείο αριστοκρατικής καταγωγής.

182-187 πάντων ἄμμορος.....βοᾷ *(απόμακρα...τ'αγιάτρευτα)*· η αθλιότητα της τωρινής ζωής του Φιλοκτήτη αντιπαραβάλλεται με την ευγενική του καταγωγή.

188-190 **ἁ δ'.....χεῖται** *(βαρύς.....τις πικρές κραυγές του)*· στις κραυγές του Φιλοκτήτη δεν αποκρίνεται παρά μόνο η ηχώ. Έτσι δηλώνεται για μια ακόμη φορά η τέλεια απομόνωση του ήρωα.

191-192 **οὐδὲν τούτων.....φρονῶ** *(για τίποτα...ο νους μου)*· κατά τον Νεοπτόλεμο η άθλια τύχη του Φιλοκτήτη οφείλεται σε θεία παρέμβαση.

193-194 **καὶ τὰ παθήματα.....ἐπέβη** *(θεοσταλμένες συμφορές...σκληρόκαρδη)*· τα παθήματα του Φιλοκτήτη οφείλονται στη νύμφη Χρύση, που είχε το ιερό της στο ομώνυμο νησί, κοντά στη Λήμνο. Εκεί θυσίασε ο Ηρακλής, όταν εκστράτευσε στην Τροία. Εκεί έπρεπε να θυσιάσουν και οι Έλληνες, για να κυριέψουν την ίδια πόλη. Ο Φιλοκτήτης, που στάλθηκε, για να θυσιάσει στη Χρύση, δαγκώθηκε από το ιερό φίδι που φύλαγε τον βωμό.

Γ' Σύστημα
στροφή γ'

201 **εὔστομ'.....παῖ** *(σώπασε.....παιδί μου)*· η φράση που συνήθως συνδέεται με τελετουργική σιωπή, εδώ δηλώνει την κρισιμότητα της περίστασης.

201-202 **προὐφάνη.....τειρομένου** *(ακούστηκε.....τον τρώει ο πόνος)*· ο χορός ακούει πρώτος τις κραυγές του Φιλοκτήτη που έρχεται από το μονοπάτι. Ο Κορυφαίος, που στέκεται στο μέσο της ορχήστρας στραμμένος προς τη σκηνή, μπορεί να ακούει καλύτερα από τον Νεοπτόλεμο.

203-209 **ἢ που τῆδ'.....θροεῖ γὰρ** *(σαν κατά δω...ξεκάθαρα)*· ο χορός στρέφεται προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση. Δείχνει με έντονες κινήσεις προς το μονοπάτι, από το οποίο ακούγεται ο Φιλοκτήτης.

αντιστροφή γ'

210 **ἀλλ' ἔχε** *(όμως...πρόσεχε)*· προτροπή του χορού προς τον Νεοπτόλεμο να κρατήσει την ψυχραιμία του.

210 **λέγ' ὅ,τι** *(λέγε τι τρέχει)*· ο Νεοπτόλεμος ανυπόμονος διακόπτει τον χορό.

212-218 **οὐ μολπάν.....δεινὸν** *(κι ούτε τραγούδια.....φοβερή η κραυγή του)*· με τα λόγια του χορού, που δηλώνουν την ανησυχία του, παρουσιάζεται ο ήρωας πριν ακόμα εμφανιστεί ο ίδιος στη σκηνή.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (135-218)

1. Να σημειώσετε Χ στη στήλη σωστό -λάθος, αν νομίζετε ότι η αντίστοιχη πρόταση είναι σωστή ή λανθασμένη.

	Σωστό	Λάθος
α. ο χορός αποτελείται από 15 μέλη	☐	☐
β. ο χορός εισέρχεται στην ορχήστρα σε σχήμα κύκλου	☐	☐
γ. ο χορός διαλέγεται με τους ηθοποιούς μέσω του κορυφαίου	☐	☐

2. Να περιγράψετε τα συναισθήματα του χορού κατά την πρώτη στροφή.

3. Νομίζετε ότι ο χορός στην πάροδο λειτουργεί ως δραματικό πρόσωπο; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

4. Ποια στοιχεία μαρτυρούν τον λυρικό χαρακτήρα της β' στροφής και β' αντιστροφής;

5. Πώς προαναγγέλλεται η είσοδος του Φιλοκτήτη;

18. Χρήστος Γαρουφαλής. *Θεατρικά προσωπεία.* 1998. Σχέδιο. Ιδιωτική συλλογή.

ΠΡΩΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (219-675)

> «*Μέρος ὅλον τῆς τραγωδίας τό μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν*»
> *(Αριστ. Περὶ Ποιητικῆς 1452b)*

Α' Σκηνή : 219-541. Πρόσωπα : Φιλοκτήτης-Νεοπτόλεμος-Χορός

Στη σκηνή εμφανίζεται ο Φιλοκτήτης. Σέρνει με δυσκολία το πονεμένο του πόδι. Είναι ρυπαρός και άγριος στην όψη. Προβάλλει από την είσοδο της σπηλιάς που είναι προς τους θεατές. Εκφράζει έντονα την έκπληξή του για την παρουσία των ξένων και αρχίζει διάλογο με τον Νεοπτόλεμο.

Το πρώτο επεισόδιο αποτελείται από τρεις σκηνές : α) τη σκηνή της συνάντησης Νεοπτόλεμου και Φιλοκτήτη (στ. 219-541), β) τη σκηνή του Εμπόρου (στ. 542-627) και γ) τη σκηνή του διαλόγου Φιλοκτήτη-Νεοπτόλεμου (στ. 628-675).

Η πρώτη σκηνή διακόπτεται από το υπόρχημα, ένα σύντομο χορικό άσμα γεμάτο ένταση, που αποτελείται από μία στροφή (391-402) και μία αντιστροφή (507-518).

219-223. ἰὼ ξένοι....ἂν εἰπών *(Ω ξένοι....ποια η γενιά σας)·* ο Φιλοκτήτης μπαίνει στη σπηλιά του από την αθέατη είσοδο και βγαίνει στη σκηνή από την είσοδο που ήταν στραμμένη προς τους θεατές. Έκπληκτος αντικρίζει τους ξένους και ζητά να μάθει την ταυτότητά τους.

223-225. σχῆμα μέν....βούλομαι *(γιατί φοράτε....ν' ακούσω τη φωνή)·* πέρα από την εμφάνιση η ελληνική γλώσσα θα επιβεβαιώσει και την ελληνική καταγωγή των ξένων.

225-229. καὶ μή μ' ὄκνῳ.....φωνήσατ' *(μη με φοβάστε....μιλήστε)·* ο Φιλοκτήτης προσπαθεί να αμβλύνει την εντύπωση που προκάλεσε η άθλια εμφάνισή του. Η συσσώρευση των συνωνύμων αποτυπώνει τη δυστυχία του.

230-231. ἀλλ' ἀνταμείψασθ'.....ἐμοῦ *(αποκριθείτε.....αν μας ρωτήσουν)·* ο Φιλοκτήτης επαναλαμβάνει την παράκλησή του να απαντήσουν οι ξένοι. Ενδεχομένως ο Νεοπτόλεμος καθυστερεί να απαντήσει, γιατί συγκινήθηκε από την άθλια εμφάνιση του Φιλοκτήτη και γιατί διστάζει να τον εξαπατήσει.

236-238. τίς σ'.....εἶ *(ποια ανάγκη....για να ξέρω)*· οι συνεχείς και έντονες ερωτήσεις εκφράζουν τη συναισθηματική φόρτιση του Φιλοκτήτη.

239-241. ἐγὼ γένος...πᾶν *(η ρίζα μου....τα ξέρεις όλα)*· όσο έντονη είναι η έκφραση του Φιλοκτήτη, τόσο επιφυλακτική και συγκρατημένη είναι η στάση του Νεοπτόλεμου. Με τη φράση *οἶσθα δὴ τὸ πᾶν* γίνεται φανερό ότι ο Νεοπτόλεμος μπαίνει στην εφαρμογή του σχεδίου εξαπάτησης. Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και ο ισχυρισμός του ότι κατευθύνεται στη Σκύρο.

242-244. ὦ φιλτάτου.....πλέων *(ω ακριβού πατέρα.....και με ποια πλοία)*· ο Νεοπτόλεμος, γιος του Αχιλλέα και της Δηιδάμειας, μετά την αναχώρηση του πατέρα του για την Τροία, ανατράφηκε από τον παππού του Λυκομήδη, βασιλιά της Σκύρου.

245. ἐξ Ἰλίου.....ναυστολῶ *(από την Τροία....τώρα)*· ο Νεοπτόλεμος διστακτικά αναφέρει ότι έρχεται από την Τροία.

251. οὐδ' ὄνομα τοὐμόν.....διωλλύμην *(το πώς με λεν..... μ' αφανίσαν)*· Ο Νεοπτόλεμος δεν είχε δει τον Φιλοκτήτη, αλλά προσποιείται ότι δεν είχε ακούσει ούτε καν το όνομά του.

254-263. ὦ πόλλ'.....Φιλοκτήτης *(ω! ο δύστυχος.....ο Φιλοκτήτης)*· μέσα στους θρήνους για την αθλιότατη κατάστασή του ο Φιλοκτήτης αποκαλύπτει την ταυτότητά του και την ευγενική του καταγωγή.

263-267. ὃν οἱ δισσοί.....χαράγματι *(που οι δυο.....φρικτού φιδιού)*· προφανώς αναφέρεται στον Αγαμέμνονα και τον Μενέλαο. Ο Οδυσσεύς αποκαλείται βασιλιάς των Κεφαλλήνων και όχι μόνον της Ιθάκης, διότι στην ευρύτερη επικράτειά του ανήκε και η Κεφαλληνία.

268-275. ξὺν ᾗ....τύχοι *(παιδί μου.....να τους βρούνε)*· η αφήγηση του Φιλοκτήτη αναφέρεται στη στάση των Ατρειδών και του Οδυσσέα, που τον εγκατέλειψαν ασθενή και ρακένδυτο με μόνο εφόδιο λίγη τροφή, για να αποφύγουν, όπως ισχυρίστηκαν, το μίασμα (πρβλ. *Αντιγ.* 775).

314-316. τοιαῦτ' Ἀτρεῖδαί μ'.....ἐμοῦ παθεῖν *(αυτά οι Ατρείδες....να τους δώσουν)*· η μακρότατη διήγηση του Φιλοκτήτη κλείνει με την ευχή προς τους θεούς : μακάρι οι Ατρείδες και ο Οδυσσεύς να πάθουν τις δικές του συμφορές.

317-318. ἔοικα κἀγώ....τέκνον *(του Ποίαντα.....σε συμπονάω)*· οι δυο στίχοι του χορού διακόπτουν τον μονόλογο του Φιλοκτήτη. Ο χορός παρότι δηλώνει ότι λυπάται τον ήρωα, μετέχει στο σχέδιο της εξαπάτησης.

319-321. ἐγὼ δέ.....βίας· ο Νεοπτόλεμος, μετά την έκφραση «συμπάθειας» του χορού, συνεχίζει με ζήλο την εκτέλεση της αποστολής του. Για να καταστεί αξιόπιστος, καταθέτει την προσωπική του μαρτυρία για την άθλια συμπεριφορά των Ατρειδών και κυρίως του Οδυσσέα απέναντί του.

324-326. θυμόν.....μήτηρ ἔφυ· άξιο προσοχής ότι το πάθος για εκδίκηση στρέφεται εναντίον των Ατρειδών και όχι κατά του Οδυσσέα, του οποίου το σχέδιο υπηρετεί ο Νεοπτόλεμος. Ο φορτισμένος λόγος του Νεοπτόλεμου οφείλεται στην προσπάθειά του να γίνει πειστικός.

327. εὖ γ', ὦ τέκνον· η χαρά του Φιλοκτήτη για το κοινό μίσος εναντίον των Ατρειδών τον οδηγεί στον έπαινο του φρονήματος του Νεοπτόλεμου.

327-328. τίνος.....ἐλήλυθας· η οργή του Νεοπτόλεμου και του Φιλοκτήτη κατά των Ατρειδών είναι κοινό σημείο στη σχέση των δύο ανδρών· αποτελεί την αφετηρία μιας επιδιωκόμενης φιλίας, με διαφορετικά όμως κίνητρα για τον καθένα.

329. μόλις δ' ἐρῶ· διπλή η σημασία της φράσης : από τη μια υποτίθεται ότι δυσκολεύεται εξαιτίας της οργής του και από την άλλη η συνείδησή του εξεγείρεται εναντίον του ψεύδους που πρόκειται να πει. Ο θεατής αντιλαμβάνεται το ηθικό δίλημμα του νέου.

331. ἐπεὶ γὰρ ἔσχε μοῖρ' Ἀχιλλέα θανεῖν· ήταν πεπρωμένο να πεθάνει ο Αχιλλεύς (πρβλ. και Σοφ. *Ο.Τ.* 713 *ὡς αὐτὸν ἥξει μοῖρα πρὸς παιδὸς θανεῖν*). Τα όσα αναφέρει για τον θάνατο του πατέρα του ο Νεοπτόλεμος αποτελούν μια όαση ειλικρίνειας μέσα στο πλήθος των ψευδολογιών που του επέβαλε ο Οδυσσεύς.

332-333. οἴμοι·.....γόνος; Η είδηση του θανάτου του Αχιλλέα προκαλεί βαθιά θλίψη στον Φιλοκτήτη, λόγω του μεγάλου θαυμασμού του προς αυτόν γι' αυτό και διακόπτει απότομα τον Νεοπτόλεμο.

335. τοξευτός.....ἐκ Φοίβου δαμείς· ο Νεοπτόλεμος αισθάνεται περήφανος για τον πατέρα του, γιατί δε σκοτώθηκε από άνθρωπο αλλά από θεό. Ο Πάρης δεν τόλμησε να πλήξει τον Αχιλλέα με το δόρυ αλλά με τα βέλη του τόξου, τα οποία κατηύθυνε ο Απόλλων στο τρωτό σημείο, στη φτέρνα του Αχιλλέα.

336. ἀλλ'εὐγενής.....χὠ θανών· συνηθισμένη έκφραση στους τραγικούς, αναφέρεται στον νικητή και τον ηττημένο (πρβλ. Σοφ., *Αντιγ.* 1263 *«κτανόντας τε καὶ θανόντας»* κ.ά.).

337-338. τὸ σὸν πάθημ'· τα όσα δήθεν έπαθε από τους Ατρείδες ο Νεοπτόλεμος προκαλούν το ενδιαφέρον του Φιλοκτήτη να τα μάθει.

343. **ἦλθόν με νηὶ ποικιλοστόλῳ μέτα**· ο Νεοπτόλεμος αρχίζει την εξιστόρηση των παθών του : όταν σκοτώθηκε ο Αχιλλεύς, έφτασε στη Σκύρο πρεσβεία αποτελούμενη από τον Φοίνικα, τον παιδαγωγό του Αχιλλέα, και τον Οδυσσέα, με σκοπό να τον οδηγήσουν με απάτη στην Τροία. Ο στολισμός του πλοίου δηλώνει την επισημότητα της αποστολής.

344. **δῖός τ' Ὀδυσσεύς**· το επίθετο χρησιμοποιείται, για να δηλώσει όχι το βασιλικό αξίωμα (όπως στον Όμηρο) αλλά ειρωνεία και σαρκασμό.

347. **τὰ πέργαμ'**· ο Όμηρος αποκαλεί μόνο την ακρόπολη της Τροίας *Πέργαμον,* ενώ στους μεταγενέστερους ποιητές *πέργαμα* λέγεται κάθε ακρόπολη.

350-351. **τοῦ θανόντος....ἄθαπτον**· είναι γνωστό ότι εξέχοντες άνδρες έμεναν άταφοι για πολλές ημέρες· η ταφή του Αχιλλέα έγινε τη δεκάτη ογδόη ημέρα από τον θάνατό του (Ομ. *Ὀδ.* ω 64*).* Την ελπίδα του Νεοπτόλεμου να δει τον πατέρα του πριν ταφεί, καλλιέργησαν ο Οδυσσεύς και ο Φοίνιξ.

351. **οὐ γὰρ εἰδόμην**· χρονολογική αντίφαση γύρω από την ηλικία του, πράγμα σύνηθες στους αρχαίους μύθους· ο Νεοπτόλεμος δεν ήταν ούτε δέκα χρονών, όταν πέθανε ο Αχιλλεύς και γι' αυτό δεν είναι παράδοξο ότι δεν είδε ή δε θυμάται καθόλου τον πατέρα του.

352. **ἔπειτα.....προσῆν**· η επιθυμία του Νεοπτόλεμου να δει τον νεκρό πατέρα του ήταν ο πρώτος λόγος μετάβασης στην Τροία, ενώ η φιλοδοξία του να καταλάβει την Τροία παρουσιάζεται ως κάτι το επουσιώδες.

353. **ἦν δ' ἦμαρ ἤδη δεύτερον πλέοντί μοι**· για τον προσδιορισμό του χρόνου οι αρχαίοι συχνά χρησιμοποιούν την κατά παράταξη εκφορά αντί για την καθ' υπόταξη χρονική σύνδεση.

355. **πικρὸν Σίγειον**· το Σίγειον, ακρωτήριο ΒΔ της Τρωάδας, είναι πικρό για τον Νεοπτόλεμο, γιατί εκεί τάφηκε ο πατέρας του ο Αχιλλεύς. Σκόπιμη η αναφορά του Νεοπτόλεμου στο *πικρόν Σίγειον,* για να τ' ακούσει ο Φιλοκτήτης.

356-358. **ἐν κύκλῳ στρατός.... Ἀχιλλέα πάλιν**· η υποδοχή του Νεοπτόλεμου από τον στρατό γίνεται με επίσημο τρόπο, γιατί ο στρατός βλέπει στο πρόσωπο του Νεοπτόλεμου τον νεκρό Αχιλλέα, λόγω της ομοιότητάς του προς τον πατέρα του.

362-366. **τά θ' ὅπλ' ἀπῄτουν.....Λαέρτου γόνος**· τα όπλα τα είχε κατασκευάσει ο Ήφαιστος και ήταν πολύτιμο κτήμα του Αχιλλέα. Το αίτημα του Νεοπτόλεμου προς τους Έλληνες να του παραδώσουν τα

όπλα του πατέρα του και η άρνησή τους δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Ο Νεοπτόλεμος κατασκευάζει το γεγονός με σκοπό να κερδίσει την εμπιστοσύνη του Φιλοκτήτη, που βλέπει ότι ο Οδυσσεύς εξαπάτησε και τον Νεοπτόλεμο.

367-368. κἀγὼ δακρύσας.....λέγω· τα δάκρυα του Νεοπτόλεμου δεν είναι ανάρμοστα στην προκειμένη περίσταση ούτε στην ηλικία του· συνηθίζονταν ακόμη και στους ήρωες· κατά τους αρχαίους οι αγαθοί ήταν *ἀριδάκρυες*.

369. ὦ σχέτλι'(ε)· ο ενικός χρησιμοποιείται για να φανεί ότι απευθύνεται κυρίως προς τον αρχιστράτηγο των Αχαιών Αγαμέμνονα.

371. ὁ δ'εἶπ' Ὀδυσσεύς.....κυρεῖ· η φράση είναι αμφίσημη· υπονοεί την παρουσία του Οδυσσέα και τότε στη Λήμνο και τώρα στην Τροία.

372-373. δεδώκασ' ἐνδίκως....κἀκεῖνον παρών· ο Οδυσσεύς, επειδή κινδύνευσε, για να μη πέσουν στα χέρια των εχθρών τα όπλα του Αχιλλέα, θεωρεί δίκαιο να τα πάρει αυτός και κανένας άλλος. Με τη λέξη *παρών* προοικονομείται η μομφή που απευθύνει στον στ. 379 προς τον Νεοπτόλεμο για την απουσία του.

374-376. κἀγὼ χολωθείς....ἀφαιρήσοιτό με· η οργή του Νεοπτόλεμου εναντίον του Οδυσσέα, εξαιτίας της αρπαγής των όπλων του πατέρα του, τον καθιστά περισσότερο πιστευτό στον Φιλοκτήτη.

377-378. ὁ δ' ἐνθάδ'.....ἠμείψατο· τονίζεται το σημείο στο οποίο έχει φτάσει η οργή του Οδυσσέα, αλλά κυριολεκτικά θα μπορούσε να δηλώνει τον κατάπλου του Οδυσσέα στη Λήμνο.

382-384. τοιαῦτ'.... πρὸς οἴκους· ο Νεοπτόλεμος προσποιείται ότι εγκατέλειψε το στρατόπεδο και πλέει προς τη Σκύρο, επειδή τον προσέβαλαν οι αρχηγοί των Αχαιών και κυρίως ο *κάκιστος* Οδυσσεύς, που καταγόταν από άθλια γενιά, ως γόνος του Σίσυφου. Σύμφωνα με τον μύθο η Αντίκλεια, πριν παντρευτεί τον Λαέρτη, είχε σχέσεις με τον Σίσυφο, γιος του οποίου ήταν ο Οδυσσεύς.

385. κοὐκ αἰτιῶμαι.....ἐν τέλει· ο Νεοπτόλεμος προσπαθεί να μεταθέσει την ευθύνη του Οδυσσέα στους αρχηγούς των Ατρειδών, οι οποίοι όχι μόνο ανέχονταν αλλά και δίδαξαν στον Νεοπτόλεμο την άκοσμη συμπεριφορά.

386-387. πόλις γάρ.....στρατός τε σύμπας· για να ενισχύσει το ψέμα του ο Νεοπτόλεμος, καταφεύγει στη χρήση γνωμικού. Η άποψη αυτή, ότι δηλ. η πόλη ανήκει στους άρχοντες, είναι αντίθετη με το δημοκρατικό ήθος των Αθηναίων και θυμίζει τυραννική αντίληψη. (πρβλ. Σοφ. *Ἀντιγ.* 738, *Ο.Τ.* 628).

387-388. οἱ δ' ἀκοσμοῦντες.....κακοί· τίθεται εδώ ένα βασικό πρόβλημα της τραγωδίας : ποια δηλ. είναι η δύναμη της αγωγής και η ευθύνη του δασκάλου προς τον μαθητή και, γενικότερα, του πολιτικού, στρατιωτικού και πνευματικού ηγέτη προς τον λαό, αφού με τα λόγια, τη στάση και τη συμπεριφορά τους γίνονται πρότυπα προς μίμηση.

390. ἐμοί θ' ὁμοίως καὶ θεοῖς εἴη φίλος· η φράση είναι αμφίσημη για τον Φιλοκτήτη έχει την έννοια της κατάρας εναντίον των Ατρειδών, αφού θεωρεί τον Νεοπτόλεμο φίλο του, λόγω του κοινού μίσους τους προς τους Ατρείδες από την άλλη όμως ο Νεοπτόλεμος εύχεται πραγματικά ο Φιλοκτήτης (*ὁ στυγῶν*) να είναι φίλος του και να έχει την εύνοια των θεών. Έτσι ο Νεοπτόλεμος, με την υποκριτική συμπεριφορά του, πετυχαίνει να κερδίσει τη φιλία του Φιλοκτήτη.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (219-390)

1. Ο Φιλοκτήτης εισέρχεται στη σκηνή από :
   α. τη δεξιά πάροδο ☐
   β. την αριστερή πάροδο ☐
   γ. την είσοδο της σπηλιάς προς τους θεατές ☐
   Να σημειώσετε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο.

2. Να περιγράψετε την εξωτερική εμφάνιση του Φιλοκτήτη και να υποθέσετε τις εντυπώσεις που αυτή προκαλεί στους θεατές.

3. Με ποια συναισθήματα ο Φιλοκτήτης ακούει τον Νεοπτόλεμο να μιλάει ελληνικά;

4. Τη διαχυτικότητα του Φιλοκτήτη ο Νεοπτόλεμος αντιμετωπίζει με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα. Μπορείτε να εξηγήσετε τους λόγους;

5. Ποια είναι η αντίδραση του Φιλοκτήτη, όταν πληροφορείται την ταυτότητα του Νεοπτόλεμου;

6. Ποια στοιχεία για την περιπέτειά του αναφέρει ο Φιλοκτήτης στον μακρότατο μονόλογό του (στ. 254-316);

7. Ποια στοιχεία από τον μονόλογο του Φιλοκτήτη αποκαλύπτουν, κατά τη γνώμη σας, την τραγικότητά του;

8. Η σύγκρουση Νεοπτόλεμου-Ατρειδών νομίζετε ότι αποτελεί επιτυχές εύρημα για την προώθηση της υπόθεσης; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

9. Ο διάλογος ανάμεσα στον Νεοπτόλεμο και τον Φιλοκτήτη (στ. 319-342) συντελεί στην εξέλιξη της δράσης. Ποια είναι τα βασικά στοιχεία που προωθούν τη δράση αυτή;

10. Ποιους λόγους προβάλλει ο Νεοπτόλεμος για τη μετάβασή του στην Τροία; Ποιον θεωρεί ως τον βασικότερο και γιατί;

11. Η διήγηση της σύγκρουσης του Νεοπτόλεμου με τους Έλληνες (στ. 361-390) κυριαρχείται από έντονη υποκρισία. Σε ποια σημεία μπορείτε να την εντοπίσετε;

12. Να συμπληρώσετε τα άλλα γένη των λέξεων στην ίδια πτώση και αριθμό (στ. 343-361)

Αρσενικό	**Θηλυκό**	**Ουδέτερο**
		ἀληθὲς
ἐμὸς		
πολὺν		
		πικρὸν
	οὐρίῳ	
ἐκβάντα		
πᾶς		
ἐλθὼν		

13. Να σημειώσετε Χ στη στήλη σωστό ή λάθος, αν θεωρείτε ότι η αντίστοιχη πρόταση είναι σωστή ή λανθασμένη (στ. 319-342) :

	Σωστό	Λάθος
α. *τυχών* : είναι μετοχή αορίστου β΄ του ρήματος *τυγχάνω*	☐	☐
β. *θυμοῦσθαι* : είναι απαρ. ενεστ. του ρήματος *θυμέομαι-οῦμαι*	☐	☐
γ. *παθών* : είναι γενική πληθυντ. του ουσιαστ. *τὸ πάθος*	☐	☐
δ. *ἐλέγχω* : είναι υποτακτ. ενεστ. του ρήματος *ἐλέγχω*	☐	☐
ε. *τοιγαροῦν* : είναι συμπερασμ. σύνδεσμος	☐	☐

14. Στους στίχους 359-374 να βρείτε τους ονοματικούς ομοιόπτωτους προσδιορισμούς και να δηλώσετε τη σημασία του καθένα.

15. Να σημειώσετε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο, αν θεωρείτε ότι το περιεχόμενο της πρότασης είναι σωστό ή λανθασμένο

	Σωστό	Λάθος
α. *παρών* (στ. 373) : είναι αιτιολογική μετοχή	☐	☐
β. *εἰ τἀμά.....ἀφαιρήσοιτό με* (στ. 376) : είναι πρότ. υποθετική	☐	☐
γ. *ἵν' οὗ σ' ἔδει* (στ. 379) : είναι πρότ. τελική	☐	☐
δ. *τῶν ἡγουμένων* (στ. 386) : είναι γεν. αντικειμεν.	☐	☐
ε. *λόγοισι* (στ. 388) : είναι δοτ. προσωπική	☐	☐

16. Να αντιστοιχίσετε (στους στ. 377-390) τις λέξεις και τις φράσεις κατά σημασιολογικά ζεύγη (τρεις λέξεις της β' στήλης περισσεύουν) :

α. *δύσοργος*	1. αυτός που μισεί
β. *ἠμείψατο*	2. αυτός που στερείται
γ. *τητώμενος*	3. οξύθυμος
δ. *οἱ ἐν τέλει*	4. απάντησε
ε. *στυγῶν*	5. οι άρχοντες
	6. απαθής
	7. στυγερός
	8. τελικά

17. Με ποιες λέξεις των στίχων 343-370 συνδέονται ετυμολογικά οι επόμενες λέξεις : λόγος, εποχή, ναύσταθμος, αίρεση, πλωτός, έκβαση, αίτηση, σπόρος, κράτος, άλγος.

Υπόρχημα (στροφή στ. 391-402, αντιστροφή στ. 507-518)

Ο Σοφοκλής, διακόπτοντας την μεγάλη έκταση της σκηνής, παρεμβάλλει στο σημείο αυτό ένα υπόρχημα, σύντομο χορικό λυρικό άσμα, το οποίο είναι αναπόσπαστο τμήμα του επεισοδίου. Αποτελείται από μία στροφή (στ. 391-402) και μία αντιστροφή (στ. 507-518).

στροφή

391-402. ὀρεστέρα παμβῶτι **Γᾶ.....σέβας ὑπέρτατον** *(ω! γη των βουνών..... τιμή και περηφάνεια)*· ο χορός, ακολουθώντας τις εντολές του

Οδυσσέα, επιβεβαιώνει την πλαστή διήγηση του Νεοπτόλεμου. Τα λόγια του ηχούν ως επίκληση στη μητέρα Γη να τιμωρήσει τους Ατρείδες, που στέρησαν από τον Νεοπτόλεμο τα όπλα του πατέρα του, αλλά ο χορός αποφεύγει να γίνει σαφέστερος. Η επίκληση στη Γη είναι συνήθης στους όρκους, ως εγγύηση της αλήθειας των λεγομένων. Ενδεχομένως ο χορός επιχειρεί με τον τρόπο αυτό να κερδίσει την εμπιστοσύνη του Φιλοκτήτη.

392-394. μᾶτερ.....νέμεις (*μητέρα.....Πακτωλό*)· η δύναμη της Γης προσδιορίζεται από μια σειρά χαρακτηρισμών. Συνήθως λέγεται *ὀρεία μήτηρ, παμβῶτις, πότνια* κ.ά. Η Γη, η μητέρα του Δία Ρέα και η φρυγική θεά Κυβέλη ταυτίζονται. Ο ποταμός Πακτωλός, γνωστός για τα ψήγματα χρυσού, πηγάζει από το βουνό Τμώλος, τόπο λατρείας της Κυβέλης, και μέσα από τις Σάρδεις χύνεται στον Έρμο.

400-402. ἰὼ μάκαιρα.....ὑπέρτατον (*ω! μακάρια εσύ.....και περηφάνεια*)· ο Φειδίας είχε κατασκευάσει στην Αθήνα άγαλμα της Ρέας που παρίστανε τη θεά καθισμένη σε θρόνο, διακοσμημένο με λιοντάρια που κυνηγούν ταύρους. Οι θεατές θα ήταν φυσικά σε θέση να αναγνωρίσουν την αναφορά, η οποία όμως στο πλαίσιο του δράματος αποτελεί αναχρονισμό.

402. σέβας ὑπέρτατον (*αψηλή του τιμή και περηφάνεια*)· προσδιορίζει τα όπλα του Αχιλλέα, που είχε κατασκευάσει ο Ήφαιστος και δόθηκαν, μετά τον θάνατο του ήρωα, στον Οδυσσέα ως απόδειξη αναγνώρισης της ανδρείας του.

403-404. ἔχοντες.....πεπλεύκατε (*με φανερό σημάδι.....φτάσατε ξένοι εδώ*)· ο διάλογος που ακολουθεί δένει με στενότερους δεσμούς εμπιστοσύνης τον Φιλοκτήτη και τον Νεοπτόλεμο. Βασικός παράγοντας που εδραιώνει την εμπιστοσύνη του Φιλοκτήτη προς τον Νεοπτόλεμο είναι ότι και οι δύο έχουν υποστεί την αδικία των Ατρειδών και του Οδυσσέα. Αυτό είναι το *σαφές σύμβολον λύπης* (φανερό σημάδι λύπης) που τους συνδέει. [Τα *σύμβολα* στην αρχαιότητα ήταν συνήθως δαχτυλίδια, σφραγίδες, αστράγαλοι, κομμένα στη μέση και καθένας είχε το ένα τμήμα, για ν' αναγνωρίζει με αυτό τον κάτοχο του άλλου]. Η λ. *σαφές* περιέχει τραγική ειρωνεία.

405-409. καί μοι προσάδεθ'.....μέλλοι ποεῖν (*κι απ' όσα μου λέτε.....το δίκιο να μην πράξει*)· οι κοινοί εχθροί, το κοινό μίσος και ο κοι-

νός σκοπός και πόθος να επιστρέψουν στην Ελλάδα ενώνουν ακόμη περισσότερο τους δύο άνδρες.

410-411. ἀλλ' οὔ τι τοῦτο.....ἠνείχετο (*δεν απορώ.....μπροστά του*)· οι πληροφορίες που ζητεί ο Φιλοκτήτης για τους γνωστούς αρχηγούς των Ελλήνων αποτελούν επιβράδυνση στην εξέλιξη της δράσης.

412-415. οὐκ ἦν ἔτι ζῶν.....ἐν φάει νόει (*Ω! ξένε,.....δεν υπάρχει*)· όταν ο Νεοπτόλεμος έφτασε στην Τροία, ο Αίας ο Τελαμώνιος είχε αυτοκτονήσει, μετά την απονομή των όπλων του Αχιλλέα στον Οδυσσέα. Ο Νεοπτόλεμος πιστεύει ότι ο Αίας, συγγενής και φίλος του Αχιλλέα αλλά και άνδρας δίκαιος, θα τον υποστήριζε, αν ζούσε, στην περίπτωση που αυτός αδικούνταν.

416-420. οἴμοι τάλας....Ἀργείων στρατῷ (*Α! ο δύστυχος.....στους Αργείους*)· ο Διομήδης και ο Οδυσσεύς ήταν φίλοι και οι δύο τους συμμετείχαν στη νυκτερινή στρατιωτική επιχείρηση που περιγράφει ο Όμηρος (*Ἰλ.* Κ), κατά την οποία σκοτώνουν τον Δόλωνα και τον Ρήσο, καθώς και στην αρπαγή του ιερού αγάλματος της Αθηνάς από την Τροία. Στην χαμένη τραγωδία του Ευριπίδη *Φιλοκτήτης*, οι δύο άνδρες πηγαίνουν μαζί να φέρουν τον Φιλοκτήτη στην Τροία. Ο Οδυσσεύς χαρακτηρίζεται αγορασμένος (*ἐμπολητός*), γιατί ο Λαέρτης είχε δώσει αρκετά χρήματα στον πατέρα της Αντίκλειας Αυτόλυκο, για να την παντρευτεί, ενώ ήταν ήδη έγκυος από τον Σίσυφο.

421-425. τί δ';.....ὃς παρῆν γόνος (*Ο Νέστορας.....πριν απ' αυτόν εχάθη*)· το ήθος και η σοφία του Νέστορα ήταν γνωστά και πριν από την εκστρατεία και δεν ήταν ανάγκη να τα μάθει ο Φιλοκτήτης από άλλους. Η λύπη του Νέστορα οφείλεται στον θάνατο του γιου του Αντίλοχου, ο οποίος σκοτώνεται στην προσπάθειά του να σώσει τον πατέρα του κατά τη σύγκρουση Αχιλλέα και Μέμνονα.

431-432. σοφὸς παλαιστής.....ἐμποδίζονται θαμά (*Αυτός, ω! Φιλοκτήτη..... συχνά στομώνουν*)· προοικονομείται η αποτυχία του σχεδίου του Οδυσσέα κατά του Φιλοκτήτη. Ο Νεοπτόλεμος, χωρίς να αναφέρεται συνειδητά σ' αυτήν, αισθάνεται, ίσως, ενδοιασμό για τον ρόλο του.

433-437. φέρ' εἰπὲ πρὸς θεῶν.....χρηστοὺς ἀεί (*πέσμου για τους θεούς..... τους καλούς ο πόλεμος*)· ο Νεοπτόλεμος με γνωμολογικό τρόπο διατυπώνει την άποψη ότι ο πόλεμος κατατρέχει τους *χρηστούς* άνδρες, ενώ ευνοεί τους *πονηρούς*, των οποίων ο θάνατος οφείλεται μόνο στο τυχαίο (πρβλ. και Ανακρ. απόσπ. 101 «*Ἄρης δ'οὐκ ἀγαθῶν φείδεται, ἀλλὰ κακῶν*»).

438-440. ξυμμαρτυρῶ σοι.....τί νῦν κυρεῖ (*μαζί σου συμφωνώ.....και πανούργα;*)· ο Φιλοκτήτης επιβεβαιώνει το συμπέρασμα του Νεοπτόλεμου με νέο παράδειγμα κακού άνδρα, του Θερσίτη, που ήταν «δεινός ρήτορας» (Ομ. *Ίλ. Β* 246 «*Θερσῖτ' ἀκριτόμυθε, λιγύς περ ἐὼν ἀγορητής* : Θερσίτη εσύ γλωσσά, ατσαλόστομε! Κι ας είσαι βροντολάλος» (μετ. Ν. Καζαντζάκη-Ι.Θ.Κακριδή). Πιθανόν έμμεση αναφορά του ποιητή στους συγχρόνους του Αθηναίους ρήτορες και στα γεγονότα του 409 π.Χ. που συνδέονται με την επιστροφή του Αλκιβιάδη στην Αθήνα.

441-445. ποίου δὲ τούτου.....ᾐσθόμην δ' ἔτ' ὄντα νιν (*ποιον άλλον λες.....ο ίδιος δεν τον είδα*)· ο Νεοπτόλεμος, βεβιασμένα, αποδίδει στον Οδυσσέα τις κακές ιδιότητες, με τις οποίες ο Φιλοκτήτης σκόπευε να χαρακτηρίσει τον Θερσίτη. Ο Νεοπτόλεμος εμφανίζεται να αγνοεί τον φόνο του Θερσίτη από τον Αχιλλέα, ίσως γιατί δεν ήταν έντιμο για τον πατέρα του να επιτεθεί στον Θερσίτη.

446-452. ἔμελλ'.....εὕρω κακοὺς (*το πρόσμενα.....κακούς τους βρίσκω*)· ο Φιλοκτήτης αναφέρεται πιθανότατα στον *πανοῦργο* Σίσυφο, που εξαπάτησε τον Πλούτωνα και την Περσεφόνη και επέστρεψε στη γη, για να τιμωρήσει δήθεν τη γυναίκα του, που τον άφησε άταφο, αλλά στη συνέχεια αρνήθηκε, παρά την υπόσχεσή του να γυρίσει στον Άδη, ώσπου ο Ερμής τον έφερε πίσω βίαια και τον τιμώρησε. Με αφορμή την ιστορία του Σίσυφου, ο Φιλοκτήτης αποδίδει την αιτία της καλής μοίρας των κακών και της κακοτυχίας των καλών στους θεούς, πράγμα που θεωρείται ήδη από τον αρχαίο Σχολιαστή βλασφημία *νοσῶν δὲ δυσφημεῖ*.

453-455. ἐγὼ μέν.....φυλάξομαι (*εγώ του Ποίαντα γιε.....και τους Ατρείδες*)· η προσφώνηση *Οἰταίου πατρὸς* υπενθυμίζει στους θεατές τη σχέση του Φιλοκτήτη με τον Ηρακλή (στην Οίτη κάηκε ο Ηρακλής) και, έμμεσα, προοικονομεί την εμφάνισή του στο τέλος.

456-460. ὅπου θ'....ὥστε τέρπεσθαι δόμῳ (*όπου αξίζουν.....να χαίρομαι τη γη μου*)· τα όσα συμβαίνουν στο στρατόπεδο των Αχαιών υποτίθεται ότι προκαλούν λύπη στον Νεοπτόλεμο, που δηλώνει ότι προτιμά να επιστρέψει στη μικρή και βραχώδη Σκύρο, όπου θα ζει ευτυχισμένος, παρά να απολαμβάνει τις βασιλικές τιμές και τα πλούτη στην Τροία. Ο λόγος αυτός αποτελεί μέρος του σχεδίου εξαπάτησης και γίνεται πιο πειστικός με τη σπουδή που δείχνει ο Νεοπτόλεμος να αναχωρήσει δήθεν για τη Σκύρο.

461-465. νῦν δ' εἶμι.....ὁρμώμεθα (*τώρα πάω.....ξεκινάμε*)· η επικείμενη αναχώρηση του Νεοπτόλεμου και η έντεχνη διατύπωση μιας αόριστης ευχής για ανάρρωση του Φιλοκτήτη, είναι στοιχεία της

θεατρικής τέχνης του ποιητή. Ο Νεοπτόλεμος, με σοφιστικό τρόπο, προβάλλοντας την έννοια της πατρίδας, υποβάλλει στον Φιλοκτήτη τον πόθο της επανόδου του. Έτσι καλλιεργείται το κατάλληλο κλίμα για την επιτυχία του σχεδίου του.

466-467. καιρός.....σκοπεῖν (*το θελ' η ώρα....να καρτερούμε*)· με την εμμονή του Νεοπτόλεμου να επισπεύσουν την αναχώρηση, προοικονομείται η δραματική έκκληση του Φιλοκτήτη. Από σκηνική άποψη, στο σημείο αυτό ο Φιλοκτήτης θα πρέπει, χωλαίνοντας, να κατεβαίνει από την είσοδο της σπηλιάς προς το μέρος που βρίσκεται ο Νεοπτόλεμος, για να τον ικετεύσει.

468-472. πρός νύν σε.....ἐνναίοντά με (*στ'όνομα των γονιών σου.....έχεις δει κι ακούσει*)· οι επικλήσεις του Φιλοκτήτη και τα ασύνδετα σχήματα εκφράζουν την ψυχική του κατάσταση, που κορυφώνεται με τη συγκινητική ικεσία του προς τον Νεοπτόλεμο να μην τον εγκαταλείψει, αλλά να τον πάρει μαζί του.

473-479. ἀλλ' ἐν παρέργῳ.....πρὸς Οἰταίαν χθόνα (*αλλά σα φόρτωμα..... δόξας θ'αποκτήσεις*)· ο Φιλοκτήτης, για να ευαισθητοποιήσει τον Νεοπτόλεμο να τον πάρει μαζί του, προβάλλει, με γνωμολογικό τρόπο, ως επιχείρημα ότι η πράξη του αυτή θα είναι ένδειξη γενναιότητας, ενώ αντίθετα ενδεχόμενη ολιγωρία του θα ήταν ατιμωτική γι' αυτόν.

480-486. ἴθ'· ἡμέρας.....χωλός (*ο κόπος σου δε θα 'ναι.....το 'να ποδάρι μου έχω*)· η συγκινητική ικεσία του Φιλοκτήτη θυμίζει τις συγκλονιστικές παρακλήσεις των Αθηναίων στρατιωτών στη Σικελία προς τους δικούς τους ανθρώπους να τους πάρουν μαζί τους και να τους σώσουν (Θουκ. *7,75).* Η σωματική του αδυναμία επιτείνει την τραγικότητα της σκηνής.

486-494. ἀλλὰ μή μ' ἀφῇς....μή μοι βεβήκῃ (*μη μ'αφήσεις.....μην είναι πεθαμένος*· στους στίχους αυτούς τονίζεται το θέμα του νόστου (πρβλ. Ομ. *Οδ.* α, 57). Η αναφορά στον Χαλκώδοντα, τον βασιλιά των Αβάντων, είναι ιδιαίτερα προσφιλής στους Αθηναίους, γιατί στον γιο του, τον Ελεφήνορα, ο Θησεύς εμπιστεύτηκε τα παιδιά του, πριν αναχωρήσει για τη Σκύρο (Πλούτ. *Θησ.* 35,5).

494-499. πολλὰ γάρ.....ἤπειγον στόλον (*γιατί πολλές φορές.....στα σπίτια τους να φτάσουν*)· ο Φιλοκτήτης προσπάθησε αρκετές φορές στο παρελθόν να στείλει μήνυμα στον πατέρα του, τον Ποίαντα, με όσους έφταναν στο νησί αλλά απέτυχε, γιατί αθέτησαν τις υποσχέσεις τους.

500-501. νῦν δ', ἐς σέ.....ἐλέησον (*τώρα σε σένα.....συ σπλαχνίσου με*)· αν ο Νεοπτόλεμος αποδεχθεί την έκκληση του Φιλοκτήτη, θα γίνει

ταυτόχρονα αγγελιοφόρος της επανόδου του στην πατρίδα του, αφού θα φέρει στον Ποίαντα όχι μόνο την ευχάριστη είδηση για τον γιο του αλλά και τον ίδιο.

502-503. ὡς πάντα.....θάτερα (*πως όλα φοβερά.....να δυστυχήσεις*)· η δραματική έκκληση του Φιλοκτήτη προς τον Νεοπτόλεμο κλείνει με μια γνωμική ρήση που απηχεί την ευρύτατα διαδεδομένη άποψη για το ευμετάβολο της ανθρώπινης τύχης. (πρβλ. Β. Κορνάρου *Ερωτόκριτος* 1-4)

504-506. χρὴ δ' ἐκτός.....διαφθαρεὶς λάθῃ (*πρέπει να κοιτάζεις.... ξαφνικά αφανίσεις*)· η απροσδόκητη συμφορά απειλεί τον άνθρωπο, κυρίως σε στιγμές υπέρτατης ευτυχίας. Ανάλογη αντίληψη διατυπώνεται και στην *Αντιγόνη* (615 κ.ε.).

αντιστροφή

507-518. οἴκτιρ', ἄναξ.....ἐκφυγών (*σπλαχνίσου, βασιλιά μου,.....για να ξεφύγω*)· η αντιστροφή αντιστοιχεί στη στροφή (391-402) του *υπορχήματος*· ο χορός, με υποκριτικό οίκτο, υποστηρίζει την έκκληση του Φιλοκτήτη για βοήθεια, ενισχύοντας έτσι την προσπάθεια του Νεοπτόλεμου.

507-509. οἴκτιρ'....φίλων (*σπλαχνίσου.....να μην τύχαινε ποτέ*)· αναφέρεται στο πλήθος των δεινών του Φιλοκτήτη και όχι στο μέγεθός τους.

510-518. εἰ δὲ πικρούς.....νέμεσιν ἐκφυγών (*τό μίσος για τους πικρούς..... για να ξεφύγω*)· η αντιφατική συμπεριφορά του χορού υπηρετεί το σχέδιο του Οδυσσέα : από τη μια ο χορός αναφέρεται στη νέμεση των θεών, σε περίπτωση που δεν εισακουστεί η ικεσία του Φιλοκτήτη, και από την άλλη βοηθάει τον Νεοπτόλεμο στο σχέδιο της απάτης.

519-521. ὅρα σὺ μή.....τούτοις φανῇς (*πρόσεχε μήπως.....τότε αλλάξεις γνώμη*)· ο Νεοπτόλεμος προσποιείται ότι δε θέλει να ανταποκριθεί στην έκκληση του Φιλοκτήτη, από ενδιαφέρον δήθεν για τους ναύτες του, επιτείνοντας έτσι την αγωνία του ήρωα.

524-525. ἀλλ'αἰσχρά.....πονεῖν (*όμως είναι ντροπή.....από σε για τούτον*)· ο Νεοπτόλεμος θεωρεί προσβλητικό γι' αυτόν να δείξει διαφορετική στάση προς τον Φιλοκτήτη από αυτή του χορού.

526-529. ἀλλ' εἰ δοκεῖ.....βουλοίμεσθα πλεῖν (*εμπρός, αν συμφωνείς.....που θέλουμε να πάμε*)· στην ευχή του Νεοπτόλεμου υποκρύπτεται τραγική ειρωνεία· ο Φιλοκτήτης πιστεύει ότι το πλοίο θα κατευ-

θυνθεί στην πατρίδα του, ενώ ο Νεοπτόλεμος εννοεί το στρατόπεδο της Τροίας.

530-532. ὦ φίλτατον.....προσφιλῆ (*αγαπημένη μέρα.....να ξεπληρώσω*)· η ευγνωμοσύνη και η χαρά του Φιλοκτήτη εκδηλώνονται με επιδοκιμαστικές προσφωνήσεις και ευχές προς τους ναύτες και τον Νεοπτόλεμο, αφού δεν μπορεί να τη δείξει έμπρακτα (πρβλ. *Άντιγ.* 898-9 *φίλη...προσφιλής....φίλη*).

536-538. οἶμαι.....κακά (*γιατί νομίζω.....ν'αντέχω*)· ο Φιλοκτήτης παρουσιάζεται να συναισθάνεται το μέγεθος της δυστυχίας του, λέγοντας στον Νεοπτόλεμο ότι την αθλιότητα αυτή κανείς άλλος δεν θα μπορούσε να υπομείνει· έτσι προκαλεί τον *έλεο* στους θεατές.

539-541. ἐπίσχετον.....εἴσιτον (*ν'ακούσουμε..... πάλι πάτε μέσα*)· ενώ οι δύο άνδρες ετοιμάζονται να μπουν στη σπηλιά, ο κορυφαίος του χορού αναγγέλλει την άφιξη, από την αριστερή πάροδο, δύο ανδρών, ενός ναύτη και ενός άλλου, μεταμφιεσμένου σε έμπορο, που είναι απεσταλμένος του Οδυσσέα. Η απάτη του Οδυσσέα μέχρι τώρα εξελίσσεται σύμφωνα με το σχέδιο.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (391-541)

1. Πώς υπηρετεί την εξέλιξη της υπόθεσης η παρέμβαση του χορού;

2. Ποια στοιχεία του διαλόγου ανάμεσα στον Νεοπτόλεμο και τον Φιλοκτήτη (στ. 403-453) συντελούν στην ανάπτυξη της μεταξύ τους φιλίας;

3. Σημειώστε με Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο τα στοιχεία της θεατρικής τέχνης του ποιητή που νομίζετε ότι περιέχονται στους στίχους 403-506;
   α. επιβράδυνση ☐
   β. προοικονομία ☐
   γ. περιπέτεια ☐
   δ. τραγική ειρωνεία ☐
   ε. αναγνώριση ☐
   Να αιτιολογήσετε τις επιλογές σας.

4. Σε αρκετά σημεία στη ρήση του Φιλοκτήτη (στ. 468-507) κυριαρχεί το γνωμολογικό στοιχείο. Τι επιδιώκεται μ' αυτό;

5. Στη σκηνή διακρίνουμε στοιχεία συναισθηματικής έντασης. Ποια είναι αυτά και από ποιες λέξεις ή φράσεις προκύπτουν;

6. Στην πρώτη σκηνή του επεισοδίου (στ. 219-541) εμφανίζονται μόνον δύο πρόσωπα, ο Φιλοκτήτης και ο Νεοπτόλεμος. Να διαγράψετε το ήθος των προσώπων αυτών, λαμβάνοντας υπόψη τη μοναξιά του Φιλοκτήτη και τη στάση του Νεοπτόλεμου.

Β' Σκηνή : 542-627. Πρόσωπα : Έμπορος-Νεοπτόλεμος-Φιλοκτήτης

Η «σκηνή του Εμπόρου» αποτελεί στοιχείο επιβράδυνσης (retardatio) της εξωτερικής δράσης, γιατί στο τέλος της σκηνής η υπόθεση βρίσκεται στο σημείο της συμφωνίας Νεοπτόλεμου - Φιλοκτήτη για τον απόπλου προς την Ελλάδα. Εντούτοις η ένταση της εσωτερικής δράσης δυναμώνει σημαντικά.

Ο μεταμφιεσμένος σε έμπορο κατάσκοπος του Οδυσσέα μαζί με τον ναύτη του Νεοπτόλεμου μπαίνουν από την αριστερή πάροδο.

542-546.. Ἀχιλλέως.....πέδον (*του Αχιλλέα....το μέρος*)· ο Έμπορος, γνωστός από τον πρόλογο (στ. 128), προσποιείται ότι περνάει τυχαία από εκεί και ζητά να δει τον Νεοπτόλεμο. Η παρέμβαση αυτή, τεχνουργημένη από τον Σοφοκλή, πλημμυρίζει την ατμόσφαιρα της τραγωδίας από οδυσσειακό πνεύμα : ένας μεγάλος και αναγκαίος σκοπός επιχειρείται να επιτευχθεί μέσω μιας απάνθρωπης δολιότητας.

547-549. πλέων γάρ.....Πεπάρηθον (*πλέοντας.....τη Σκόπελο*)· η αφήγηση του Εμπόρου έχει αληθοφάνεια. Ο ξένος εμφανίζεται ως κρασέμπορος από τη φημισμένη για τα κρασιά της Πεπάρηθο (Σκόπελο). Υποδηλώνεται ότι μετέφερε κρασί στην Τροία για τους Αχαιούς. Η Λήμνος φαίνεται ότι αποτελούσε ενδιάμεσο σταθμό του ταξιδιού.

551-552. ἔδοξέ μοι.....τῶν ἴσων (*σκέφτηκα.....να πάρω*)· ο Έμπορος παρουσιάζεται ως γνώριμος του Νεοπτόλεμου, ίσως επειδή η Σκόπελος δεν απέχει πολύ από τη Σκύρο, γενέτειρα του Νεοπτόλεμου. Για τις πληροφορίες που θα δώσει περιμένει αμοιβή, κάτι που κάνει τον λόγο του πιο πειστικό.

553-556. οὐδὲν σύ.....ἐξαργούμενα (*γιατί νομίζω.....δεν αργούνε*)· ο γενικός και αόριστος λόγος του Εμπόρου για τα σχέδια των Αχαιών κατά του Νεοπτόλεμου είναι φυσικό να αυξάνει την αγωνία και το ενδιαφέρον. Το γεγονός εξάλλου ότι τα σχέδια έχουν ήδη μπει

σε εφαρμογή, υποδηλώνει ότι και η αντίδραση του Νεοπτόλεμου πρέπει να είναι άμεση και ταχύτατη.

557-558. **ἀλλ' ἡ χάρις....μενεῖ** (*βέβαια τη χάρη.....αχάριστος*)· η λέξη *χάρις*, η ευγνωμοσύνη για ευεργεσία που κάποιος δέχεται, είναι όρος πολιτικής ηθικής και πρακτικής. Δεν δηλώνει αναγκαστικά *φιλία* αλλά συμμαχία, σύμπραξη. Αν και εδώ είναι πλαστή, είναι ταυτόχρονα και ειρωνικά αμφίσημη : ο Νεοπτόλεμος χρωστά *χάριν* στον Έμπορο, διότι η παρέμβασή του εξυπηρετεί άμεσα το σχέδιο εξαπάτησης του Φιλοκτήτη.

562. **Φοῖνιξ.....κόροι** (*ο γέρο Φοίνικας.....τ'αγόρια*)· ο Φοίνιξ είναι παιδαγωγός του Αχιλλέα, ενώ οι γιοι του Θησέα είναι ο Ακάμας και ο Δημοφών. Όπως και οι άλλοι τραγικοί, έτσι και ο Σοφοκλής χρησιμοποιεί αττικούς μύθους που ήταν ευχάριστοι στους Αθηναίους. Κατά τον Πλούταρχο, ο Λυκομήδης, παππούς του Νεοπτόλεμου, σκότωσε τον Θησέα (*Θησεὺς* 32-35) και γι'αυτό οι γιοι του Θησέα καταδιώκουν τον εγγονό του. Χάρη στη φανταστική ιστορία του Εμπόρου εδραιώνεται η εμπιστοσύνη του Φιλοκτήτη προς τον Νεοπτόλεμο.

564. **οὐκ οἶδ'.....πάρειμί σοι** (*δεν ξέρω.....σου λέω*)· στο σκηνοθετημένο διαλογικό παιχνίδι ο Έμπορος προσποιείται ότι δε γνωρίζει περισσότερα, απ' όσα άκουσε να διαδίδονται.

565-566. **ἢ ταῦτα.....χάριν** (*ο Φοίνικας.....θα το κάνουν*); Η απορία του Νεοπτόλεμου είναι δικαιολογημένη, γιατί δεν μπορεί να καταλάβει πώς ο Φοίνιξ και οι άντρες του, που ήταν στην υπηρεσία του πατέρα του, στρέφονται τώρα εναντίον του ίδιου, με μόνο σκοπό να πετύχουν τα σχέδια των Ατρειδών.

568-569. **πῶς οὖν Ὀδυσσεύς.....εἶργέ νιν** (*και πώς .....κάποιος φόβος*); Η ερώτηση αυτή δίνει αφορμή για το δεύτερο σκέλος της διπλής αγγελίας του Εμπόρου. Ήταν φυσικό να χρησιμοποιηθεί για τη βίαιη προσαγωγή του Νεοπτόλεμου ο Οδυσσεύς, «ο πρωτεργάτης του ηρωικού δόλου», όπως έχει αποκληθεί.

570-571. **κεῖνός γ'.....ἐγὼ** (*σαν έφυγα.....ξεκινούσαν*)· ο «άλλος άντρας» είναι ο Φιλοκτήτης, όπως θα φανεί πιο κάτω, διότι ο Έμπορος διστάζει δήθεν μπροστά σε τρίτον ν' αποκαλύψει τ' όνομά του. Ο γιος του Τυδέα είναι ο Διομήδης. Και στον *Φιλοκτήτη* του Ευριπίδη, ο Οδυσσεύς και ο Διομήδης έρχονται στη Λήμνο, για ν' απαγάγουν τον Φιλοκτήτη και να τον μεταφέρουν στην Τροία.

574. **μὴ φώνει μέγα** (*μίλα σιγανά*)· «δεν αφορά τόσο το όνομα του Φιλοκτήτη όσο την όλη συζήτηση. Αυτό είναι σκόπιμο, για να προκαλέσει την υποψία του Φιλοκτήτη» (T.B.Webster).

575. **κλεινὸς** (*ξακουσμένος*)· ο Νεοπτόλεμος μιλάει με θαυμασμό και συγκίνηση.

576-577. **μή νύν.....γῆς** (*μη με ρωτάς.....και φύγε*)· ο Έμπορος μιλάει σιγά και προσποιείται ότι θέλει να διακόψει τον λόγο, για να επισπεύσει την αναχώρηση του Νεοπτόλεμου. Στην πραγματικότητα θέλει να εξάψει την περιέργεια του Φιλοκτήτη, ο οποίος και παρεμβαίνει στη συζήτηση των δύο ανδρών.

578-579. **τί φησιν.....ὁ ναυβάτης** (*τι λέει.....ο ναύτης*); Με την αντίδρασή του ο Φιλοκτήτης δείχνει πως υποψιάζεται ότι ο λόγος του Εμπόρου κρύβει κάτι άσχημο γι' αυτόν. Το ρήμα του πρωτοτύπου *διεμπολᾷ* έχει σχέση με την ιδιότητα του Εμπόρου· σημαίνει *διαπραγματεύεται, πουλάει και αγοράζει* και μεταφορικά *προδίδει*.

580-581. **δεῖ δ' αὐτόν.....τούσδε τε** (*τι λέει.....να μιλήσει*)· η παρρησία του Νεοπτόλεμου δείχνει το ανώτερο ήθος του, σε σχέση με εκείνο του Εμπόρου. Από άποψη θεατρικής οικονομίας, το γεγονός αυτό έχει σημασία, γιατί αναγκάζεται ο Έμπορος να μιλήσει φανερά.

582-584. **ὦ σπέρμ'.....ἀνὴρ πένης** (*γιε του Αχιλλέα.....αντιπληρώνουν*)· τα λόγια του Έμπόρου τονίζουν το συμφέρον που έχει από την εμπορική συναλλαγή με τους Αχαιούς. Αν πέσει στη δυσμένειά τους, θα χάσει αυτό το προνόμιο.

585-586. **ἐγώ εἰμ'....στυγεῖ** (*δε στέργω.....μίσος νιώθει γι' αυτούς*)· εξαιτίας του μίσους, που υποτίθεται ότι τρέφει ο Νεοπτόλεμος προς τους Ατρείδες, και της φιλίας του με τον Φιλοκτήτη αποκλείεται να γίνει γνωστή στους Αχαιούς η αποκάλυψη του μυστικού.

589-590. **ὅρα τί ποιεῖς, παῖ- ποιοῦ λέγων** (*σκέψου τι κάνεις....όμως λέγε*)· οι αντιλαβές προσδίδουν στον διάλογο ζωηρότητα, και υποδηλώνουν τη συγκίνηση των προσώπων.

591-597. **λέγω.....τάδε** (*μιλάω.....να το κάνει*)· ο Έμπορος επαναλαμβάνει καθαρά τώρα ό,τι είχε πει συγκαλυμμένα προηγουμένως. Οι πληροφορίες αποτελούν κράμα αλήθειας και ψεύδους. Το γεγονός ότι οι δύο άντρες έχουν ορκιστεί να φέρουν στην Τροία τον Φιλοκτήτη αποδεικνύει τη σοβαρότητα της κατάστασης.

598-602. **τίνος δ' Ἀτρεῖδαι.....κακὰ** (*και τι είναι αυτό.....ανόσιες πράξεις*)· οι αλλεπάλληλες ερωτήσεις του Νεοπτόλεμου δείχνουν συγχρόνως προσποιητή έκπληξη και ειρωνεία.

601. **θεῶν βία** (*οργισμένη βία*)· προσωποποίηση της θεϊκής τιμωρίας. Το έργο αυτό, κατά τους αρχαίους, είχε αναλάβει η Νέμεση.

603-604. **ἐγώ σε.....ἐκδιδάξω** (*ό,τι δεν άκουσες.....ιστορήσω*)· ο Έμπορος ισχυρίζεται ότι θα απαντήσει σε όλες τις ερωτήσεις του Νεοπτό-

λεμου, γιατί γνωρίζει όχι μόνο την απόφαση των Ατρειδών αλλά και την αιτία της.

604-606. μάντις ἦν..... Ἕλενος (*ήταν κάποιος μάντης..... Έλενο τον λέγαν*)· ο γιος του Πριάμου Έλενος ήταν γενναίος πολεμιστής και ονομαστός μάντης. Οι λεπτομέρειες της προφητείας αποκαλύπτονται σταδιακά και για χάρη των θεατών.

606. ὃν οὗτος νυκτὸς ἐξελθὼν μόνος (*αυτόν μια νύχτα βγαίνοντας.....μόνος*)· η νυχτερινή κατασκοπεία του Οδυσσέα θυμίζει τη Δολώνεια του Ομήρου (*Ίλ.* Κ, 315 κ.ε.).

610-621. ὃς δὴ τά τ' ἄλλα.....κήδῃ πέρι (*εκείνος είπε.....γι' αυτόν φροντίζει*)· «στην πλαστή διήγηση του Εμπόρου, ο χρησμός διαφοροποιείται ως προς το ότι ο Φιλοκτήτης θα έπρεπε να πειστεί (στ. 612), αν και στην ίδια ρήση λέγεται δύο φορές (στ. 594 και 618) ότι οι απεσταλμένοι εξετάζουν την πιθανότητα να ασκήσουν βία» (A. Lesky). Εξάλλου προκαλεί εντύπωση ότι ο χρησμός, ενώ τονίζει την παρουσία του Φιλοκτήτη στην Τροία και τη συμμετοχή του στον αγώνα για την άλωσή της, δεν αναφέρει τίποτα για το τόξο. Οι διαφοροποιήσεις αυτές, βέβαια, δεν πρέπει να υπερτονίζονται, γιατί δεν αποτελούν βασικά στοιχεία του δράματος.

622-625. οἴμοι τάλας....πατὴρ (*του μαύρου αλίμονό μου.....το γονιό του*)· από τα λόγια του Φιλοκτήτη φαίνεται καθαρά το μίσος του για τον Οδυσσέα, τον πρωτεργάτη των συμφορών του. Στο δεύτερο μέρος των λόγων του βρίσκουμε και το σχήμα του απίστευτου ή του αδύνατου : τόσο βέβαιο είναι ότι θα πάω στην Τροία, όσο είναι βέβαιο ότι θα γυρίσω από τον Άδη στη ζωή. Ο Πίνδαρος στον *Πυθιόνικο Α'* (στ. 50 κ.ε.) παραβάλλει τον Ιέρωνα τον Α', τύραννο των Συρακουσών, προς τον Φιλοκτήτη, γιατί και εκείνος, ενώ υπέφερε, αγωνιζόταν κατά των εχθρών του, όπως και ο γιος του Ποίαντα.

625. οὐκείνου πατὴρ (*σαν το γονιό του*)· εννοείται και πάλι ο Σίσυφος, που θεωρείται πατέρας του Οδυσσέα(πρβλ. σχόλιο στ. 446-452).

626-627. οὐκ οἶδ'....θεὸς (*δεν ξέρω....σας συμφέρει*)· ο Έμπορος προσποιείται ότι δε θέλει ν' αναμιχθεί σε ξένες υποθέσεις και απαντά με αδιαφορία. Η στάση του είναι θεατρικά σκόπιμη : από τη μια θα ήταν ανάρμοστη η απότομη αναχώρησή του, χωρίς αντίδραση στα λόγια του Φιλοκτήτη· από την άλλη η οποιαδήποτε ανάμιξη στον διάλογο θα τον καθιστούσε ύποπτο. Μετά και την έκφραση μιας τυπικής ευχής, ο Έμπορος φεύγει από την αριστερή πάροδο.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (542-627)

1. Έχει λεχθεί ότι οι πληροφορίες που έφερε ο Έμπορος (στ. 542-621) «αποτελούν κράμα αλήθειας και ψεύδους». Επιχειρήστε να διακρίνετε στην ενότητα τα αληθινά από τα ψεύτικα στοιχεία.

2. Η απάτη που έχει μεθοδεύσει ο Οδυσσεύς με τη σκηνή του Εμπόρου θεωρείται επιτυχημένη, γιατί :
   α. αποφεύγει να παρουσιαστεί ο ίδιος και να εξάψει την οργή του Φιλοκτήτη
   β. θέλει να συγκινήσει με ιστορίες από την τρωική εκστρατεία
   γ. δείχνει πόσο ο Έμπορος γνωρίζει τον Νεοπτόλεμο
   δ. έχει αληθοφάνεια, γιατί συνδέει με κοινή μοίρα τον Νεοπτόλεμο και τον Φιλοκτήτη
   Να υπογραμμίσετε τις σωστές απαντήσεις και να τεκμηριώσετε τις επιλογές σας.

3. Πώς κατορθώνει ο Έμπορος να εξάψει το ενδιαφέρον και την αγωνία του Φιλοκτήτη;

4. Με ποιον τρόπο στρέφεται ο διάλογος στη μεταγωγή του Φιλοκτήτη στην Τροία; Να κρίνετε κατά πόσον η σκηνή εξελίσσεται «κατά τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀναγκαῖον».

5. Ποια ήταν η προφητεία του Έλενου; Σε τι αποκλίνει απ' αυτήν το σχέδιο του Οδυσσέα για τη μεταφορά του Φιλοκτήτη στην Τροία.

6. «Η σκηνή του Εμπόρου αποτελεί επιβράδυνση στην εξέλιξη του μύθου, αλλά πλημμυρίζει την ατμόσφαιρα της τραγωδίας από οδυσσειακό πνεύμα». Μπορείτε να αιτιολογήσετε την άποψη αυτή;

7. Στη σκηνή αυτή προβάλλουν βασικά στοιχεία της εσωτερικής δράσης. Ποια είναι αυτά;

Γ· Σκηνή : 628-675. Πρόσωπα : Φιλοκτήτης-Νεοπτόλεμος

Η σκηνή αυτή είναι σημαντική : περιέχει τις τελευταίες προετοιμασίες για την αναχώρηση· στρέφει το ενδιαφέρον φυσικά και αβίαστα στο ονομαστό τόξο· τέλος, φέρνει πιο κοντά τον Νεοπτόλεμο και τον Φιλοκτήτη που φαίνεται ότι συγγενεύουν στην ευγένεια της ψυχής. Στο τέλος της σκηνής ο Φιλοκτήτης στηριγμένος στον Νεοπτόλεμο μπαίνει στη σπηλιά.

628-630. οὔκουν.....μέσοις (*δεν είναι.....ο γιος του Λαέρτη*)· ο Φιλοκτήτης και μετά την αναχώρηση του Εμπόρου εξακολουθεί να μιλάει με αγανάκτηση· θεωρεί πολύ ταπεινωτικό να τον παρουσιάσει ο Οδυσσεύς μπροστά στους Αχαιούς ως θήραμα, όπως με κομπασμό είχε παρουσιάσει και τον Έλενο.

632. ἄπουν (*δίχως ποδάρι*)· ο Φιλοκτήτης είχε το πόδι του, αλλά του ήταν τελείως άχρηστο.

633-634. ἀλλ' ἔστ' ἐκείνῳ.....ἵξεται (*όμως αυτός.....θα 'ρθει*)· οι λόγοι αυτοί για την τόλμη και την πανουργία του Οδυσσέα προετοιμάζουν την επόμενη θερμή έκκληση του Φιλοκτήτη για αναχώρηση.

635-637. χωρῶμεν - ἴωμεν (*φεύγουμε - πάμε*)· η έντονη προτροπή του Φιλοκτήτη για τον απόπλου δείχνει την αγωνία του μήπως τους προφτάσει το πλοίο του Οδυσσέα.

639-640. οὐκοῦν.....ἀντιοστατεῖ (*σηκώνουμε.....αντίδρομα φυσάει*)· ορισμένοι ερμηνευτές διερωτώνται μήπως η αναφορά του Νεοπτόλεμου στον αντίθετο άνεμο αποτελεί αφύπνιση της εσωτερικής του αντίστασης, ώστε να εφαρμόσει το σχέδιο του Οδυσσέα.

641. ἀεὶ καλός.....κακὰ (*πάντα καλό....να φεύγεις*)· ο στίχος, με καθαρά γνωμικό περιεχόμενο, θυμίζει τον αντίστοιχο του Ομήρου : Δεν είναι κακό να ξεφύγει κανείς τη συμφορά και μέσα στη νύχτα ακόμα (*Ιλ.* Ξ, 80).

642. οὔκ· ἀλλά....ἐναντία (*ναι· μα εμπόδιο....ο αγέρας)* · το νόημα του στίχου είναι : δεν πρέπει να φοβούμαστε τους διώκτες μας, γιατί και εκείνοι πλέοντας από την Τροία, όπως και εμείς από τη Λήμνο, έχουν τον ίδιο αντίθετο άνεμο.

643-644. οὐκ ἔστι λησταῖς....βίᾳ (*δεν εμποδίζει.....ή ν' αρπάξουν*)· οι εχθροί, ως ληστές, εξαιτίας της αρπακτικής τους διάθεσης, εντείνουν τις δυνάμεις τους και περιφρονούν τους κινδύνους. Είναι χαρακτηριστική εδώ η παρομοίωση των εχθρών με ληστές.

647. ἀλλ᾽ ἔστιν.....πολλῶν ἄπο (*λίγο το βιος μου.....κάτι*)· ο στίχος έχει διπλή σημασία : από τη μια υποδηλώνει τη λιτή και απέριττη

ζωή του Φιλοκτήτη και από την άλλη δείχνει ότι η επιλογή των λίγων προσωπικών ειδών του ήρωα δεν είναι τόσο δύσκολη και χρονοβόρα, ώστε να αναβάλει τον απόπλου.

649-650. φύλλον τί μοι.....πάνυ (*είναι κάποιο βοτάνι.....την πληγή μου*)· με τα λόγια αυτά ο Φιλοκτήτης προσπαθεί να καθησυχάσει τον Νεοπτόλεμο ότι δεν πρόκειται οι ενοχλήσεις από την πληγή του να του δημιουργήσουν προβλήματα στο ταξίδι.

654. ἦ ταῦτα γὰρ τὰ κλεινὰ τόξ' (*αυτά 'ναι τα ξακουσμένα τόξα*)· ο Νεοπτόλεμος, σ' αυτόν τον στίχο και στους στ. 660-661, μιλάει για το τόξο με τρόπο που να μην προκαλέσει υποψίες.

656-657. ἆρ' ἔστιν.....ὥσπερ θεὸν (*μπορώ να τα κοιτάξω.....όπως θεό*); Είναι χαρακτηριστική η εκδήλωση θαυμασμού αλλά και σεβασμού του νεαρού πολεμιστή προς ένα μεγάλο όπλο. Στους *Ἑπτά ἐπί Θήβας* (στ. 529) ο Παρθενοπαίος ορκίζεται στο ακόντιό του, «που το σέβεται πιο πολύ κι από θεό».

662-670. ὅσιά τε φανεῖς....αὔτ' ἐκτησάμην (*ευλαβικά μιλάς.....βοηθώντας κάποιον*)· το τόξο παίρνει πια «μια νέα διάσταση, μια ηθική σημασία : είναι ένα πράγμα ιδιαίτερης εμπιστοσύνης και μπορεί να το χειριστεί μόνο ένας ξεχωριστός ευεργέτης του κυρίου του τόξου - κάποιος που συμπαραστάθηκε στον μεγαλύτερο απ' όλους τους ήρωες, τον Ηρακλή, όταν υπήρξε ο μόνος άντρας που άναβε τη φωτιά της καύσης του. Το ότι ο Νεοπτόλεμος θα πρέπει να είναι τόσο προνομιούχος, αυτό οφείλεται στο μέτρο της επιτυχίας της απάτης του» (O. Taplin). Πάντως αυτά τα λόγια του Φιλοκτήτη είναι δηλωτικά του ήθους του. Ο Φιλοκτήτης, με την αγνότητα και την ειλικρίνεια του γνήσιου ήρωα, γνωρίζει όχι μόνο να μισεί τους εχθρούς, αλλά και να αγαπά και να ωφελεί τους φίλους, ιδιαίτερα μάλιστα να ευγνωμονεί τους ευεργέτες.

671. οὐκ ἄχθομαί σ'.....φίλον (*χαίρομαι....φίλο*)· οι ερμηνευτές θεωρούν ότι αυτά τα λόγια λέγονται με ειλικρίνεια· ιδιαίτερα ο A. Lesky βλέπει εδώ μια φιλία «που μόλις γεννιέται».

672. εὖ δρᾶν-εὖ παθὼν (*την καλοσύνη - με καλό*)· ο Φιλοκτήτης, επειδή ευεργετήθηκε από τον Νεοπτόλεμο με την υπόσχεση ότι θα τον φέρει στην πατρίδα, ανταποδίδει την ευεργεσία με την παράδοση σ' αυτόν του τόξου.

674-675. καὶ σέ γ' εἰσάξω.....λαβεῖν (*κι εσύ να μπεις.....συμπαραστάτη*)· με την ευγενική παράκληση για βοήθεια, ο Φιλοκτήτης στηριγμένος στον Νεοπτόλεμο, μπαίνει μαζί του στη σπηλιά.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (628-675)

1. Ποια συναισθήματα διακατέχουν τον Φιλοκτήτη, καθώς συνειδητοποιεί την απόφαση του Οδυσσέα για μεταγωγή του στην Τροία;

2. Ποια σημασία έχει από δραματική άποψη η προτροπή του Φιλοκτήτη στον Νεοπτόλεμο να επισπεύσουν τον απόπλου (στ. 635-638);

3. Ο Φιλοκτήτης επιδιώκει να επισπεύσουν τον απόπλου, ενώ ο Νεοπτόλεμος να τον επιβραδύνουν. Να σχολιάσετε την επιχειρηματολογία του καθενός.

4. Κατά την προετοιμασία για την αναχώρηση ο διάλογος των δύο ανδρών στρέφεται στο θέμα του τόξου. Ο Νεοπτόλεμος στο θέμα τούτο :
   α. φαίνεται τελείως αδιάφορος ☐
   β. μιλάει με θαυμασμό και συγκίνηση ☐
   γ. θέλει να το κρατήσει στα χέρια, χωρίς να κινήσει την υποψία του Φιλοκτήτη ☐
   δ. ζητεί απλώς πληροφορίες γι' αυτό ☐
   ε. αποκαλύπτει ότι γι' αυτό το τόξο έχει έλθει στη Λήμνο ☐

   Να σημειώστε με Χ τις σωστές απαντήσεις και να δικαιολογήσετε τις επιλογές σας.

5. Να παρουσιάσετε το ήθος του Φιλοκτήτη, όπως αυτό προκύπτει από τον διάλογο με τον Νεοπτόλεμο.

6. Ο A. Lesky διαπιστώνει στη σκηνή παράδοσης του τόξου «μια φιλία που μόλις γεννιέται». Αφού μελετήσετε τα τελευταία λόγια του Φιλοκτήτη και του Νεοπτόλεμου, να γράψετε ένα σύντομο δοκίμιο για τη φιλία.

ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (676-729)

«Μέλος χοροῦ, τὸ ἄνευ ἀναπαίστου καὶ τροχαίου»
Αριστ. Περὶ Ποιητικῆς 1452b

Το πρώτο στάσιμο παρεμβάλλεται ανάμεσα στην είσοδο του Φιλοκτήτη και του Νεοπτόλεμου στη σπηλιά, και στην έξοδό τους. Αποτελείται από δύο στροφικά συστήματα και είναι το μοναδικό κανονικό στάσιμο της τραγωδίας. Στο πρώτο σύστημα και στη δεύτερη στροφή παρακολουθούμε την ιστορία του ανθρώπου, ο οποίος υπομένει καρτερικά τη δυστυχία του. Η δεύτερη αντιστροφή όμως μιλάει για ευχάριστο τέλος και για χαρούμενο γυρισμό στην πατρίδα.

Α' Σύστημα
στροφή α'

676-679. λόγῳ μὲν ἐξήκουσ'....Κρόνου παῖς (*δεν τό 'δα.....παντοδύναμος γιος*)· ο χορός υπερβάλλοντας συγκρίνει τα βάσανα του Φιλοκτήτη με την τιμωρία του Ιξίονα : Ο Ιξίων σκότωσε τον πεθερό του, τον Δηιονέα, αλλά ο Ζευς τον εξάγνισε. Αγνώμονας όμως ο Ιξίων επιτέθηκε με ανήθικους σκοπούς στην Ήρα. Τότε ο Ζευς τον τιμώρησε. Αφού τον έδεσε σ' έναν τροχό που φλεγόταν, τον καταδίκασε να περιστρέφεται αιώνια δεμένος στον τροχό.

683-685. ὃς οὔτ' ἔρξας....ἀναξίως (*και δίχως κακό....χάνεται*)· τονίζεται η διαφορετική περίπτωση του Φιλοκτήτη, ο οποίος ούτε σκότωσε ούτε αδίκησε κανένα και όμως πάσχει. Είναι η περίπτωση του «πάσχοντος δικαίου» (πρβλ. Ομ. *Ὀδ.* α 454 κ.ε.)

αντιστροφή α'

691-695. ἵν' αὐτός.....αἱματηρὸν (*όπου μ' άρρωστο.....πληγή του*)· οι στίχοι υποδηλώνουν τη μεγάλη δυσκολία του Φιλοκτήτη στις μετακινήσεις, αλλά και την απόλυτη μοναξιά του.

698. ἐνθήρου ποδὸς (*του ποδιού του πληγές*)· οι περισσότεροι ερμηνευτές αποδίδουν τη φράση με μια εικόνα : το πληγωμένο πόδι είναι η κατοικία του άγριου ζώου, δηλ. του φιδιού που τον δάγκωσε.

701-706. εἶρπε δ' ἄλλοτ'.....ἄτα (*κι όπως.....την αγλύκαντη*)· η εικόνα των στίχων αυτών συνδέεται με τα προηγούμενα : επειδή δεν υπήρχε κανένας γείτονας, για να φέρει στον ήρωα καταπραϋντικά βότα-

να, ο ίδιος σερνόταν-οσάκις του το επέτρεπε η αρρώστια- και τα μάζευε μόνος του.

Β΄ Σύστημα
στροφή β΄

707-711 οὐ φορβάν.....φορβὰν (*κι ούτε έχοντας.....χόρταινε*)· ο χορός αναφέρεται τώρα στην έλλειψη τροφής και ποτού. Με τη φράση του πρωτοτύπου *οὐκ ἄλλων* εννοεί ο ποιητής τις προερχόμενες από καλλιέργεια τροφές σε αντίθεση προς τις φυσικές. Εξάλλου η αναφορά στο τόξο και τα βέλη υπογραμμίζει την αναγκαιότητά τους για την επιβίωση του Φιλοκτήτη.

712. ὦ μελέα ψυχὰ (*ω! δύστυχη ψυχή του ανθρώπου*)· η λέξη *ψυχὴ* έχει την έννοια ολόκληρης της προσωπικότητας του ανθρώπου.

716. στατὸν εἰς ὕδωρ (*όπου έβρισκε νερό στεκούμενο*)· η φράση αυτή δεν έρχεται σε αντίθεση προς ό,τι λέγεται στον στ. 21, γιατί υποτίθεται ότι ο χορός δε γνωρίζει τον τόπο, αλλά τον περιγράφει όπως τον φαντάζεται.

αντιστροφή β΄

719-729. νῦν δ' ἀνδρῶν.....ὑπὲρ ὄχθων (*τώρα που τόνε βρήκε....τις κορφές*)· η ατμόσφαιρα τώρα αλλάζει. Ο χορός, βλέποντας τους δύο άντρες να βγαίνουν από τη σπηλιά, θυμίζει χαρούμενος στον Φιλοκτήτη την πρόθεση του Νεοπτόλεμου να τον μεταφέρει στην πατρίδα του.

721-722. πλήθει πολλῶν μηνῶν (*μετά από τόσα χρόνια*)· εννοεί : ύστερα από δέκα χρόνια. Ο Σοφοκλής συνήθως μετράει τον χρόνο σε μήνες (πρβλ. *Ἀντιγ.*, 608- *Αἴας*, 602, *Τραχίν.*, 648).

725-727. Μαλιάδων νυμφᾶν....ὄχθας (*οι Μαλιάδες κατοικούν στου Σπερχειού τις όχθες*)· όπως λέει ο αρχαίος Σχολιαστής *περὶ τὴν Τραχίνα οἱ Μηλιεῖς*. Στην περιοχή της Τραχίνας και στις όχθες του Σπερχειού περιφέρονταν οι ναϊάδες και ορειάδες νύμφες.

727. ὁ χάλκασπις ἀνὴρ (*ο ασπιδοφόρος ήρωας*)· πρόκειται για τον Ηρακλή, ο οποίος στην αρχαία ελληνική τέχνη και την ποίηση παρασταίνεται ως τοξότης και ως οπλίτης. Σε παραστάσεις του 5ου αι. π.Χ., που παρουσιάζουν την αποθέωση του Ηρακλή διακρίνονται πάνω στην πυρά ασπίδα, περικνημίδες και θώρακες.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (676-729)

1. Γιατί αναφέρει ο χορός την ιστορία του Ιξίονα; Ποια ομοιότητα παρουσιάζει και ποια διαφορά με την περίπτωση του Φιλοκτήτη;

2. Να καταγράψετε τις συμφορές που έχουν πλήξει τον Φιλοκτήτη.

3. Ο χορός αναφέρεται και στη μοναξιά του Φιλοκτήτη. Να βρείτε τους στίχους που κάνουν λόγο γι' αυτήν και να τους σχολιάσετε.

4. Το στάσιμο αυτό είναι μια λυρική περιγραφή της ζωής του Φιλοκτήτη, όπως τη γνωρίσαμε από τον μονόλογο του ίδιου του ήρωα (στ. 254-316). Να μελετήσετε τις δύο ενότητες και να βρείτε τα κοινά σημεία και τις διαφορές.

5. Στο τραγούδι του ο χορός απορεί γιατί να πάσχει ο Φιλοκτήτης, αφού δε σκότωσε και δεν αδίκησε κανένα. Πρόκειται για το μέγα θέμα του «πάσχοντος δικαίου». Προσπαθήστε να βρείτε και άλλες περιπτώσεις παρόμοιες μ' εκείνη του Φιλοκτήτη και να τις παρουσιάσετε με συντομία.

6. Στη β' αντιστροφή η ατμόσφαιρα αλλάζει και γίνεται χαρούμενη. Να επισημάνετε όλα τα στοιχεία που συνιστούν αυτήν την αλλαγή και να τα κρίνετε από την άποψη της τραγικής ειρωνείας που περιέχουν.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (730-826)

Πρόσωπα : Φιλοκτήτης-Νεοπτόλεμος

Το σύντομο δεύτερο επεισόδιο αποτελείται από μία μόνο σκηνή. Οι δύο άνδρες βγαίνουν από τη σπηλιά και προχωρούν προς το καράβι. Ο Φιλοκτήτης καταλαμβάνεται από πόνους και βογγάει. Λίγο πριν πέσει σε λήθαργο εμπιστεύεται το τόξο στον Νεοπτόλεμο.

730-731. ἕρπ', εἰ θέλεις.....ὧδ' ἔχῃ *(προχώρει αν θες.....ξαφνιασμένος);* Καθώς οι δύο άνδρες βγαίνουν από τη σπηλιά, ο Φιλοκτήτης καταλαμβάνεται από φρικτούς πόνους. Ο Νεοπτόλεμος φαίνεται ότι προς στιγμή αγνοεί την αιτία που ο ήρωας στέκεται αμίλητος και παραλυμένος.

732. **ἆ ἆ ἆ ἆ** *(α! αα! α!)*· είναι επιφωνήματα έντονου πόνου, παρά τη διάθεση του Φιλοκτήτη να κρύψει την κρίση της αρρώστιας του.

733-741. **τί ἔστιν.....κυρῶν** *(τι τρέχει.....σ' ήβρε·)*· μπροστά στον έκπληκτο Νεοπτόλεμο ξεδιπλώνονται : η απελπισμένη προσπάθεια του Φιλοκτήτη να κρύψει τον πόνο, η αγωνιώδης εγκαρτέρησή του και η επίκληση των θεών. Στις συνεχείς ερωτήσεις του Νεοπτόλεμου ο Φιλοκτήτης δε σιωπά, όπως ο νέος ισχυρίζεται (στ. 731,740,741), αλλά δε λεει κάτι συγκεκριμένο για τους πόνους του.

742-750. **ἀπόλωλα, τέκνον.....ὦ παῖ** *(χάθηκα....παιδί μου)*· σε ολόκληρο το τμήμα είναι συχνές οι επαναλήψεις, που δείχνουν έντονη συγκίνηση, και τα επιφωνήματα με την παρήχηση του *π*, που είναι δηλωτικά των πόνων. Τελικά, ο Φιλοκτήτης αδυνατώντας να υποφέρει τους πόνους, παρακαλεί τον Νεοπτόλεμο να του ακρωτηριάσει το πόδι.

730-758. «Ο διάλογος είναι εξαιρετικά ταραγμένος : σύντομοι λόγοι εναλλάσσονται με μονόστιχα, που εδώ κι εκεί διακόπτονται από αντιλαβές, ενώ παρεμβάλλονται και διάφορα επιφωνήματα. Εδώ θα ήταν αδιανόητη μια αυστηρή στιχομυθία» (A. Lesky).

759-760. **ἰώ.....φανείς**· ο Νεοπτόλεμος είναι ειλικρινής, όταν χρησιμοποιεί τον χαρακτηρισμό *δύστηνε* για τον Φιλοκτήτη. Λυπάται για τη συμφορά του και τη νέα εκδήλωση της κρίσης της αρρώστιας του και δεν είναι απλώς προσπάθεια προσεταιρισμού· το ήθος του νεαρού Νεοπτόλεμου και η εξέλιξη βέβαια των γεγονότων δικαιολογούν την ψυχική συμμετοχή του στο πάθος του Φιλοκτήτη.

761. **βούλῃ.....σου**· τα λόγια αυτά συνοδεύονται από την ανάλογη κίνηση του ηθοποιού επί σκηνής να βοηθήσει τον Φιλοκτήτη (έμμεση σκηνοθετική οδηγία).

766. **σῷζ' αὐτὰ καὶ φύλασσε**· ο Νεοπτόλεμος έχει τα τόξα, που του τα εμπιστεύεται ο ίδιος ο Φιλοκτήτης (τραγική ειρωνεία). Προετοιμάζεται έτσι η επόμενη σκηνή.

770. **ἐκεῖνοι**· εννοεί τον Οδυσσέα και τον Διομήδη· αυτούς φοβάται, απ' αυτούς νιώθει απειλούμενος. Η τραγικότητα του Φιλοκτήτη επιτείνεται από την τραγική ειρωνεία αυτής της τεχνικά άρτιας σκηνής : στη δύσκολη ώρα, που υποφέρει από την κρίση της αρρώστιας, τον απασχολεί έντονα η πιθανή απώλεια των όπλων του, η οποία μπορεί να μεθοδευτεί από τους εχθρούς του με κάποιο τέχνασμα *(τῳ τέχνῃ)*. Αγνοεί βέβαια ο ήρωας ότι λίγο πριν ο ίδιος

τους τα παρέδωσε με τη θέλησή του, πέφτοντας θύμα της απάτης τους.

773. **κτείνας γένη**· ο Φιλοκτήτης θεωρεί ότι η απώλεια των τόξων του ισοδυναμεί με θάνατο, επειδή μ' αυτά εξασφάλιζε την τροφή του και κέρδιζε την επιβίωση.

774-775. **θάρσει....πρόσφερε**· η υπόσχεση του Νεοπτόλεμου αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την προώθηση του μύθου, καθώς δεσμεύεται ότι τα όπλα δεν πρόκειται να παραδοθούν σε κανέναν άλλο. Είναι πάντως φανερό ότι παραμένει προσηλωμένος στον βασικό στόχο, που είναι να κυριευθεί η Τροία με αυτά τα όπλα, όπως δηλώνει η φανερή αμφισημία της διατύπωσης : η *πρόνοια* είναι η φροντίδα, η έγνοια που έχει ο Νεοπτόλεμος, αλλά και η θεϊκή πρόνοια που έχει ορίσει τα όπλα αυτά να μη δοθούν σε άλλον εκτός από τον Φιλοκτήτη και τον Νεοπτόλεμο.

776. **τὸν φθόνον δὲ πρόσκυσον**· οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι είναι *τὸ θεῖον φθονερὸν* και γι' αυτό συνήθιζαν να λένε ότι προσκυνούν *τὴν Νέμεσιν ἤ τὴν Ἀδράστειαν*, όταν ευτυχούσαν, για να αποτρέψουν έτσι τον φθόνο των θεών (πρβ. Ἡροδ. 1, 32 «*τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερὸν*» και Αἰσχ. *Ἀγαμ.* 904 «*φθόνος δ' ἀπέστω*»).

777. **πολύπον' αὐτὰ**· ο Φιλοκτήτης χαρακτηρίζει έτσι τα τόξα, γιατί τα θεωρεί υπεύθυνα για δυσκολίες του παρελθόντος. Αυτά συντρόφευαν τον Ηρακλή στους πολύμοχθους άθλους του, όπως και αυτόν στην εξορία του στη Λήμνο.

778. **τῷ πρόσθ'.....κεκτημένῳ**· εννοεί τον Ηρακλή.

779-781. **ὦ θεοί... πορσύνεται**· οι στίχοι είναι δίσημοι· με το *ταῦτα* ο Φιλοκτήτης υπονοεί τα τόξα, ενώ ο Νεοπτόλεμος εννοεί την εκπόρθηση της Τροίας, που θα επιτευχθεί με τη συμμετοχή του Φιλοκτήτη (*νῷν* και όχι *ἐμοί*). Ο Σοφοκλής εμφανίζει τον Νεοπτόλεμο να πιστεύει ότι το μέλλον το δικό του και του Φιλοκτήτη είναι άρρηκτα συνδεδεμένα.

782. **δέδοικα....εὐχή**· ο Φιλοκτήτης προαισθάνεται ότι πλησιάζει μια δεύτερη κρίση της ασθένειάς του.

789. **ἔχετε τὸ πρᾶγμα· μὴ φύγητε μηδαμῇ**· τη στιγμή της κρίσης ο Φιλοκτήτης αναφέρεται στο νόσημά του. Γνωρίζει ότι είναι πρόβλημα και δυσκολεύει ακόμα και το περιβάλλον του, γι' αυτό εναγώνια ικετεύει να μη φύγουν και τον αφήσουν μόνο στην ερημιά (τραγικότητα).

791-792. **ὦ ξένε.....παπαῖ**· ο Φιλοκτήτης αναφέρεται στον μεγαλύτερο εχθρό του και αίτιο της συμφοράς του, στον Οδυσσέα, εκφράζοντας αισθήματα εκδίκησης, απόλυτα δικαιολογημένα από την κατάσταση του ήρωα.

796. **ὦ θάνατε**· ο σωματικός πόνος, η εγκατάλειψη, η αδικία έχουν οδηγήσει τον ήρωα στο έσχατο σημείο, γι' αυτό επικαλείται τον θάνατο, γιατί είναι ο μόνος που μπορεί να τον λυτρώσει από τα δεινά του.

799-801. **συλλαβών.....ἔμπρησον**· ο Φιλοκτήτης αναφέρεται στο ηφαίστειο της Λήμνου Μόσυχλο. Ο προσδιορισμός *τῷδε* σημαίνει ότι ο Φιλοκτήτης το έβλεπε από το σημείο που βρισκόταν (ανάλογη σκηνογραφία).

801. **ποτε.** αναφέρεται στην πυρά του Ηρακλή στην Οίτη. Ο Ηρακλής παρακαλούσε τον γιο του Ύλλο να τον κάψει, αλλά εκείνος αρνιόταν και τότε προσφέρθηκε ο Φιλοκτήτης να ανάψει την πυρά.

805. **τί φῄς;.....κυρεῖς**· ο Νεοπτόλεμος μένει άφωνος μπροστά στην επίκληση *ἔμπρησον*. Ο Φιλοκτήτης το παρατηρεί, γι' αυτό και τον ρωτά επανειλημμένα : τι λες; τι σκέπτεσαι; γιατί σιωπάς; Σιωπά ο Νεοπτόλεμος, γιατί λόγω του ήθους του αισθάνεται συμπόνια για τον ήρωα και συγχρόνως είναι ταραγμένος, γιατί αντιμετωπίζει το δραματικό δίλημμα: να συνεχίσει την απάτη ή να αποκαλύψει την αλήθεια. Ο στίχος που ακολουθεί (806) επιβεβαιώνει αυτή την ψυχική συμμετοχή.

807. **καὶ θάρσος ἴσχ'**· ο ήρωας παροτρύνει τον Νεοπτόλεμο να έχει θάρρος, για να αντιμετωπίσει την κρίση της αρρώστιας του, η οποία είναι οξεία, αλλά περνά γρήγορα (807-808).

811. **οὐ μήν.....τέκνον**· ο Φιλοκτήτης σκέφτηκε να δεσμεύσει τον Νεοπτόλεμο με όρκο, αλλά δεν το κάνει, για να εκφράσει έτσι την εμπιστοσύνη του.

812. **ὡς οὐ θέμις....ἄτερ**· αμφισημία υπάρχει και σ' αυτή την τοποθέτηση του Νεοπτόλεμου. Ο Φιλοκτήτης εννοεί ότι ο νέος γνωρίζει πως είναι καθήκον του να μην εγκαταλείψει έναν ικέτη και να τηρήσει την υπόσχεσή του. Ο Νεοπτόλεμος όμως εννοεί ότι σύμφωνα με τον χρησμό καθήκον του είναι να φύγουν μαζί από το νησί με προορισμό την Τροία.

814. **ἐκεῖσε νῦν μ', ἐκεῖσε**· αρχίζει η τρίτη κρίση της ασθένειας του Φιλοκτήτη, γι' αυτό και ο Νεοπτόλεμος φοβάται να τον αφήσει (στ. 816), μήπως χάσει την ισορροπία του και γκρεμιστεί. Έχουν προταθεί διάφορες ερμηνείες για το χωρίο αυτό. Ο Φιλοκτήτης με το *ἐκεῖσε....ἄνω* ενδέχεται να δείχνει προς τη σπηλιά του ή προς το ηφαίστειο ή προς τον ουρανό (*ἄνω....κύκλον*), ή προς ένα ψηλότερο βράχο, απ' όπου αργότερα θα απειλήσει ότι θα γκρεμιστεί. Ο Webster θεωρεί ότι βρίσκεται ήδη πάνω στο *ἐκκύκλημα*.

817. **οὔ φημ' ἐάσειν·** ο Νεοπτόλεμος είναι προστατευτικός. Θέλει να προφυλάξει τον Φιλοκτήτη από κινήσεις που θα βάλουν σε κίνδυνο τη ζωή του. Αυτό το ενδιαφέρον, δεν προέρχεται μόνο από τη συμμόρφωση προς τον χρησμό, αλλά είναι και γνήσιο ενδιαφέρον για τη ζωή του ήρωα, τον οποίο ο Νεοπτόλεμος συμπονά και θέλει να βοηθήσει.

821-826. **τὸν ἄνδρ'.....εἰς ὕπνον πέσῃ·** μετά την τρίτη κρίση ο Φιλοκτήτης, εξουθενωμένος από τις κρίσεις της αρρώστιας του, πέφτει σε λήθαργο. Ο Νεοπτόλεμος παρατηρεί και περιγράφει την κατάσταση του ανυπεράσπιστου ήρωα. Η περιγραφή ενισχύει την τραγικότητα του Φιλοκτήτη και προκαλεί τον *ἔλεον* στους θεατές.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (730-826)

1. Καθώς οι δύο ήρωες βγαίνουν από τη σπηλιά και κατευθύνονται προς το καράβι, προφανώς διακατέχονται από διαφορετικούς προβληματισμούς και διαφορετικά συναισθήματα. Ποια, κατά τη γνώμη σας, είναι αυτά;

2. Ο Φιλοκτήτης προσπαθεί να κρύψει τους πόνους από την πληγή του :
   α. για να δείξει πόσο γενναίος είναι ☐
   β. για να μη διαταράξει τη χαρούμενη ατμόσφαιρα από την προσμονή της επιστροφής στην πατρίδα ☐
   γ. για να μην αποκαλύψει στους ναύτες την ένταση του πόνου του και τους κάνει να δυσφορήσουν που θα τον έχουν μαζί τους στο ταξίδι ☐
   Να σημειώσετε με Χ τη σωστή απάντηση.

3. Πώς προωθείται ο μύθος στην ενότητα αυτή;

4. Ποια στοιχεία εντείνουν την τραγικότητα του Φιλοκτήτη;

5. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα του στίχου *ὡς οὐ θέμις...ἄτερ* (στ. 812);

6. Ποια αισθήματα τρέφει ο Φιλοκτήτης για τους Ατρείδες και γιατί;

7. Πώς διαγράφεται το ήθος του Νεοπτόλεμου στην ενότητα;

8. Να εντοπίσετε τις ρεαλιστικές εικόνες της σκηνής.

9. Να σημειώσετε Χ στη στήλη σωστό ή λάθος για καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις (στ. 760-773) :

	Σωστό	Λάθος
α. *φανείς* : είναι μτχ. παθητ. αορ. β΄ του ρ. *φαίνομαι*	☐	☐
β. *ἑλών* : είναι μτχ. μέλλ. ενεργ. φωνής του ρ. *αἱρέω-ῶ*	☐	☐
γ. *ἠτοῦ* : είναι β΄ εν. προστ. ενεστ. μέσης φωνής	☐	☐
του ρ. *αἰτέομαι-οῦμαι*	☐	☐
δ. *μεθεῖναι* : είναι απαρέμφ. αορ. β΄ του ρ. *μεθίημι*	☐	☐

10. Να σημειώσετε Χ στη στήλη σωστό ή λάθος για καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις :

	Σωστό	Λάθος
α. *μ' (ε)* (στ. 764) : είναι αντικείμενο του *ἠτοῦ*	☐	☐
β. *λῆξαι* (στ. 768) : είναι υποκείμενο του *ἔστι*	☐	☐
γ. *πρόστροπον* (στ.773) : είναι επιθετ. προσδιορ.	☐	☐
δ. *ταῦτα* (στ. 779) : είναι υποκείμενο του *γένοιτο*	☐	☐

11. Να εντοπίσετε στους στ. 782-803 ετυμολογικά συγγενείς λέξεις με τις νεοελληνικές :
προσέλευση, ανάλγητος, διατροφή, σύλληψη, εμπρησμός, καταξίωση, επίδραση

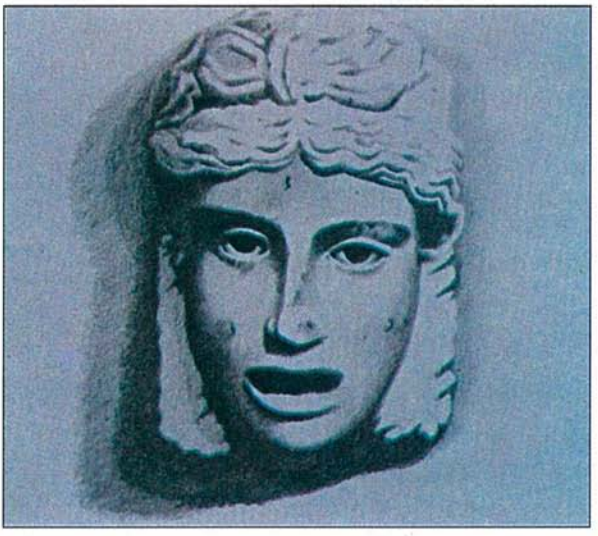

19. Χρήστος Γαρουφαλής. *Προσωπείο τραγικής ηρωίδας.* 1998. Σχέδιο. Ιδιωτική συλλογή.

Β' ΣΤΑΣΙΜΟ (827-864)

Πρώτος Κομμός

> *«Κομμὸς δὲ θρῆνος κοινὸς χοροῦ καὶ ἀπὸ σκηνῆς»*
> *(Αριστ. Περί Ποιητικῆς 1452b)*

Τη θέση του δεύτερου στάσιμου παίρνει ο κομμός, κατά τον οποίο το άσμα του χορού διακόπτεται από την παρέμβαση του ηθοποιού. Έτσι η στροφή (827-838) χωρίζεται από την αντιστροφή (843-854) με μια μεσωδό (839-842) που απαγγέλλει ο Νεοπτόλεμος. Ακολουθεί μια επωδός (855-864) με την οποία κλείνει το χορικό. Η στροφή και η αντιστροφή τραγουδιούνται χαμηλόφωνα από το πρώτο και το δεύτερο ημιχόριο αντίστοιχα. Η μεσωδός απαγγέλλεται μεγαλόφωνα από τον Νεοπτόλεμο, ενώ η επωδός πάλι χαμηλόφωνα από τον χορό, για να μην ξυπνήσει ο Φιλοκτήτης. Με το άσμα του ο χορός επικαλείται τον Ύπνο, για να αποκοιμίσει τον Φιλοκτήτη, και συμβουλεύει τον Νεοπτόλεμο να πάρουν το τόξο και να φύγουν. Αντίθετα ο Νεοπτόλεμος θεωρεί ντροπή να φύγουν χωρίς να πάρουν μαζί τους τον Φιλοκτήτη.

στροφή

827-831 Ὕπν' ὀδύνας....τανῦν (*Ύπνε...να σκεπάσεις*)· ο χορός επικαλείται τον Ύπνο να αποκοιμίσει τον Φιλοκτήτη. Η προσωποποίηση του ύπνου είναι γνωστή από τα ομηρικά έπη : ο Ύπνος είναι θεός και αδελφός του θανάτου (πρβλ.Ομ. *Ίλ. Ξ* 231 κ.ε.).

833-835 ὦ τέκνον.....εὕδει (*πρόσεχε...κοιμάται*)· ο χορός απευθύνεται τώρα προς τον Νεοπτόλεμο. Ο λόγος του είναι αινιγματικός από φόβο μήπως ο Φιλοκτήτης δεν κοιμάται και τον ακούει.

836-838 πρὸς τί μένομεν.....ἄρνυται (*γιατί να ξαργούμε...ώρα*)· ο χορός θεωρεί κατάλληλη τη στιγμή να φύγουν και να εγκαταλείψουν τον Φιλοκτήτη. Έτσι η ωδή, ενώ αρχίζει με το νανούρισμα του χορού, μεταπίπτει σε πρόταση φυγής, σύμφωνα με το σχέδιο του Οδυσσέα. Σωστά, λοιπόν, η ωδή χαρακτηρίστηκε ως προϊόν «συγκερασμού δόλου και οίκτου». Φαίνεται ότι το προσωπικό δράμα του Φιλοκτήτη δεν έχει την ίδια επίπτωση στον Νεοπτόλεμο και τον χορό.

μεσωδός

839-842 ἄλλ' ὅδε.....ὄνειδος (*τίποτε δεν ακούει...για όσα δεν γινήκαν*)· η μεσωδός διαδέχεται τη στροφή. Εκφωνείται μεγαλόφωνα από τον Νεοπτόλεμο, όπως φαίνεται από την επόμενη παραίνεση του χορού (845-846). Με την μεσωδό ο Νεοπτόλεμος απορρίπτει την υπονοούμενη πρόταση του χορού, η οποία συμπίπτει με αυτή του Οδυσσέα. Ο λόγος του Νεοπτόλεμου παρέχει το αληθινό νόημα του χρησμού· γι' αυτό και εκφωνείται με διαφορετικό μέτρο, διασώζοντας τον μεγαλοπρεπή τόνο του χρησμού.

αντιστροφή

843-854 ἀλλά, τέκνον.....πάθη (*γι'αυτά θα φροντίσει...πάθη*)· ο χορός απαγγέλλει την αντιστροφή χαμηλόφωνα και συμβουλεύει τον Νεοπτόλεμο να κάμει το ίδιο, γιατί ο κοιμώμενος άρρωστος έχει ευαίσθητη ακοή. Ο θεός, κατά τον χορό, θα αποφασίσει για την τύχη του Φιλοκτήτη. Ο Νεοπτόλεμος, ως συνετός, πρέπει να ακολουθήσει τη γνώμη του Οδυσσέα, τον οποίο ο χορός υπαινικτικά αναφέρει.

επωδός

855-864. οὖρός τοι..... κράτιστος (*τώρα η στιγμή... ο πιο καλός*)· ο βαθύς ύπνος του Φιλοκτήτη είναι, για τον χορό, ευκαιρία να πάρουν το τόξο, γι' αυτό και παροτρύνει τον Νεοπτόλεμο να εκμεταλλευθεί την ευκαιρία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (827-864)

1. Ποια είναι η πρόταση του χορού προς τον Νεοπτόλεμο και πώς αυτός αντιδρά;

2. Νομίζετε ότι η στάση του Νεοπτόλεμου στην πρόταση του χορού είναι ενδεικτική του ήθους του; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

3. Μπορείτε να επιβεβαιώσετε την παρατήρηση ότι η στροφή του στάσιμου αποτελεί προϊόν «συγκερασμού δόλου και οίκτου»;

4. Νομίζετε ότι η στάση του Νεοπτόλεμου επιβάλλεται από τη γνώση της προφητείας του Έλενου (στ. 603-616) ή υπάρχουν και άλλα κίνητρα; Να δικαιολογήσετε τη θέση σας.

5. Πώς θα διαγράφατε το ήθος του χορού ως δραματικού προσώπου;

ΤΡΙΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (865-1080)

Α· Σκηνή : στ. 865-962. Πρόσωπα : Νεοπτόλεμος-Φιλοκτήτης

Ο Φιλοκτήτης ξυπνά και έκπληκτος εκφράζει τη χαρά του για την παρουσία του Νεοπτόλεμου. Στον διάλογο που ακολουθεί ο Νεοπτόλεμος του αποκαλύπτει την αλήθεια. Ο Φιλοκτήτης απαιτεί να του επιστραφούν τα όπλα του, αλλά ο Νεοπτόλεμος αμφιταλαντεύεται.

865-866. σιγᾶν.....κάρα *(σώπα.....το κεφάλι ορθώνει)*· ο Νεοπτόλεμος συνιστά σιωπή στον χορό, καθώς ο Φιλοκτήτης σιγά-σιγά ξυπνάει.

867-868. ὦ φέγγος....τῶν ξένων *(Ω! φως....για με φροντίδα)*· η χαρά του Φιλοκτήτη είναι διπλή και γιατί βγαίνει απ'την επώδυνη αυτή κρίση της αρρώστιας του και γιατί η παρουσία των Ελλήνων ενδυναμώνει την ελπίδα της σωτηρίας του.

869-876. οὐ γάρ ποτ'.....γέμων *(γιε μου, ποτέ....σε γέμιζαν)*· ο Φιλοκτήτης αντιπαραβάλλει τη συμπεριφορά του Νεοπτόλεμου προς αυτή των Ατρειδών. Η διαφορετική συμπεριφορά συνιστά και διαφορά ήθους.

877-881. καὶ νῦν....τὸ πλεῖν *(και τώρα....ας μην αργούμε)*· η παράκληση του Φιλοκτήτη για αναχώρηση διατυπώνεται με έντονα προτρεπτικό λόγο.

886-888. νῦν δ' αἶρε....δρᾶν *(σηκώσου τώρα....κι οι δυο μας)*· ο Νεοπτόλεμος ανταποκρίνεται στην παράκληση του Φιλοκτήτη.

889. αἰνῶ τάδ',.....νοεῖς· η ευγενική άρνηση του Φιλοκτήτη να δεχτεί τη συνδρομή των ναυτών δείχνει έμμεσα την εμπιστοσύνη που έχει αποκλειστικά στον Νεοπτόλεμο. Γι' αυτό και είναι έτοιμος τώρα να στηριχτεί μόνον σ' αυτόν.

890-891. τούτους δ' ἔασον....τοῦ δέοντος· για τον Φιλοκτήτη οι ναύτες πιθανόν να δυσφορήσουν από την αφόρητη δυσοσμία της πληγής

του ήρωα, ο Νεοπτόλεμος όμως με καρτερία θα ανεχθεί οποιαδήποτε νέα κρίση της νόσου.

895. **παπαῖ**· ο ψυχικός πόνος του Νεοπτόλεμου είναι παράλληλος προς τον σωματικό του Φιλοκτήτη (στ. 745). Το ερώτημα «*τί δῆτ' ἂν δρῷμ' ἐγὼ τοὐνθένδε γε*» φανερώνει το μεγάλο του δίλημμα, αφού αδυνατεί πια να συνεχίσει το παιχνίδι της εξαπάτησης.

896. **τί δ' ἔστιν....λόγῳ;** Το νόημα των λόγων αυτών είναι : «μ'αυτά τα λόγια σου βγήκες έξω από το δρόμο σου. Πού πηγαίνεις;»

897. **οὐκ οἶδ'.....ἔπος**· ο Νεοπτόλεμος βρίσκεται σε απόλυτη αμηχανία. Δεν ξέρει τι να πει και τι να πράξει.

898-901. **ἀπορεῖς δέ....ναύτην ἔτι;** Ο Φιλοκτήτης ακούει περί «απορίας» και περί «πάθους» του Νεοπτόλεμου και δεν μπορεί να καταλάβει περί τίνος πρόκειται. Φοβάται μήπως η αιτία είναι ο ίδιος, δηλ. «το βάρος της αρρώστιας» του.

902-903. **ἅπαντα δυσχέρεια.....τὰ μὴ προσεικότα**· η τραγικότητα του Νεοπτόλεμου είναι φανερή, γιατί υποχώρησε στα σχέδια του Οδυσσέα, εγκατέλειψε τη φύση του, δηλ. τις αρχές της καταγωγής του, και έπραξε όσα δεν έπρεπε να πράξει. *Τὰ μὴ προσεικότα* είναι ότι εξαπάτησε τον Φιλοκτήτη από τη μια, λέγοντάς του ότι θα τον επαναφέρει στην πατρίδα και από την άλλη ότι του απέκρυψε πως επιστρέφει στην Τροία (στ. 909).

904. **οὐδὲν ἔξω τοῦ φυτεύσαντος**· τη φύση του Νεοπτόλεμου αγνοεί ο Φιλοκτήτης. Γνώριζε όμως τη φύση του πατέρα του, ο οποίος οπωσδήποτε θα ωφελούσε *ἐσθλὸν ἄνδρα*.

906. **αἰσχρὸς φανοῦμαι**· η αναφορά στον πατέρα, που ήταν ως χαρακτήρας ευθύς, τάραξε τον Νεοπτόλεμο και τον ανάγκασε να ομολογήσει ότι θα φανεί *αἰσχρός*.

912-913. **λιπὼν μέν.....πάλαι**· ως εδώ έχουμε επιβράδυνση (retardatio) της υπόθεσης. Στο εξής δε θα υπάρξει άλλη αναβολή και ο Νεοπτόλεμος με την απόφασή του θα αποβάλει το προσωπείο της υποκρισίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο διάλογος διεξάγεται με δίστιχα, αλλά κατά την αποκάλυψη της αλήθειας, εξαιτίας της κλιμακούμενης έντασης, χρησιμοποιούνται και αντιλαβές.

915-916. **οὐδέν σε κρύψω....στόλον**· ο Νεοπτόλεμος πιέζεται να επιλέξει υπεύθυνα μεταξύ σκόπιμου δόλου και γυμνής αλήθειας, στρατιωτικού καθήκοντος και ηθικού χρέους. Αυτή η κλιμάκωση της εσωτερικής πίεσης αρχίζει να γίνεται αισθητή από τον στ. 913. Τελικά, ο Νεοπτόλεμος αποκαλύπτει την αλήθεια : ο Φιλοκτήτης πρέπει να τους ακολουθήσει στην Τροία.

917. **τί εἶπας;** Η αντιλαβή εκφράζει έκπληξη και συγκίνηση.

919-920. σῶσαι.....μολών· ο Νεοπτόλεμος χρησιμοποιεί δύο ισχυρότατα επιχειρήματα, πρώτα τη θεραπεία του Φιλοκτήτη και κατόπιν την άλωση της Τροίας, με τη συνδρομή του Φιλοκτήτη.

923-924. ἀπόλωλα.....τὰ τόξα μοι· η αντίδραση του Φιλοκτήτη δίνεται με μια έκφραση αποκαρδίωσης, πικρίας και απόγνωσης. Η αρχική προσφώνηση προς τον Νεοπτόλεμο *ὦ παῖ* ή *ὦ τέκνον* αντικαθίσταται από το άχρωμο και ψυχρό *ὦ ξένε*. Εξάλλου η έντονη απαίτησή του να του επιστραφεί το τόξο επιτείνει το κλίμα ψυχρότητας ανάμεσα στους δύο άντρες.

925-926. ἀλλ'οὐχ οἷόν τε.....ποεῖ· η άρνηση του Νεοπτόλεμου να επιστρέψει το τόξο και η δικαιολογία γι' αυτήν την άρνηση αποδίδουν ακριβώς το πνεύμα του Οδυσσέα. Το νόημα των λόγων του είναι : και το καθήκον μου ως κατώτερου και το συμφέρον μου να γίνω πορθητής της Τροίας με αναγκάζουν να μην επιστρέψω το τόξο.

927-962. ὦ πῦρ σύ....θάνοις κακῶς (*α! εσύ φωτιά.....πανάθλιος θάνατος να σ' έβρει*)· η αντίδραση του Φιλοκτήτη στη συμπεριφορά του Νεοπτόλεμου δίνεται με μία αριστουργηματική στη δομή και το περιεχόμενο ρήση, στην οποία αναμειγνύονται οργή, ικεσία και απελπισία.

927-931. ὦ πῦρ σύ.....τὰ τόξ' ἑλών (*α! εσύ φωτιά.....τα τόξα ως πήρες*)· ο Φιλοκτήτης αποκαλεί τον Νεοπτόλεμο φωτιά (*πῦρ*), γιατί, παίρνοντας με ύπουλο τρόπο τα τόξα του, κατέστρεψε τις ελπίδες του. Η έκκληση προς το *πῦρ* γίνεται, γιατί το θεωρούσαν σύμβολο τόλμης, αναίδειας και καταστροφής (πρβλ. Ευριπ. *Ἑκάβη* 608, και *Ἀνδρομ.* 271, Αριστοφ. *Λυσιστρ.* 1014).

934-935. ὤμοι τάλας.....ὧδ' ὁρᾷ πάλιν (*αχ! ο έρμος.....τα μάτια πάλι αλλού*)· ο Φιλοκτήτης διακόπτει προς στιγμή τον λόγο του περιμένοντας απάντηση από τον Νεοπτόλεμο, ο οποίος όμως δεν τολμά να τον κοιτάξει κατά πρόσωπο, λόγω της ντροπής που αισθάνεται για τη συμπεριφορά του.

936-940. ὦ λιμένες.....οὐξ Ἀχιλλέως (*λιμάνια.....του Αχιλλέα ο γιος*)· η αποστροφή προς την άψυχη φύση και τα άγρια ζώα, συνηθισμένη και στη δημοτική μας ποίηση, εκφράζει την κορύφωση του πάθους και την έντονη απογοήτευση και απελπισία του ήρωα, εξαιτίας της συμπεριφοράς του Νεοπτόλεμου.

941-944. ὀμόσας.....θέλει (*ενώ μου ορκίστη.....στους Αργείους*)· το έγκλημα του Νεοπτόλεμου, κατά τον Φιλοκτήτη, ήταν διπλό, γιατί και τον όρκο παρέβη και τα ιερά όπλα του σφετερίστηκε, για να τα

επιδείξει στους Αχαιούς ως λεία, όπως επέδειξε ο Οδυσσέας τον Έλενο (στ. 609).

945-949. ὡς ἄνδρ' ἑλὼν μ'.....τί χρή με δρᾶν (*με σέρνει με βία.....τι να κάμω*); Η συσσώρευση ασύνδετων φράσεων μαρτυρεί την ψυχική ταραχή του Φιλοκτήτη.

950-951. ἀλλ' ἀπόδος.....εἰμ' ὁ δύσμορος (*δος μου τα.....τίποτα δεν είμαι*)· στην προτροπή του Φιλοκτήτη προς τον Νεοπτόλεμο να δείξει τον παλαιό καλό εαυτό του, εκφράζεται ταυτόχρονα η βαθιά κατανόηση της φύσης και της πλάνης του νέου.

952-960. ὦ σχῆμα πέτρας.....εἰδέναι κακόν (*ω! εσύ σπηλιά.....κακό δεν ξέρει κανένα*)· η νέα αποστροφή του Φιλοκτήτη στη φύση, δείγμα έντονης συγκίνησης, θυμίζει τη στάση της Αντιγόνης προ του τάφου της (Σοφ. *Ἀντιγ.*, στ. 891 κ.ε.). Ο ήρωας παραδέχεται την πικρή ειρωνεία που υπάρχει στη φυσική δικαιοσύνη, ότι δηλ. όλα τα άγρια ζώα που τον έτρεφαν με το κρέας τους, τώρα θα τραφούν με τη σάρκα του, και θεωρεί αιτία όλων αυτών τον Νεοπτόλεμο, που τον θεωρούσε φίλο.

961-962. ὄλοιο μήπω .....θάνοις κακῶς (*αχ! ν' αφανιζόσουν.....θάνατος να σ' έβρει*)· με την ελπίδα ότι ο Νεοπτόλεμος θα αλλάξει γνώμη, ο Φιλοκτήτης διακόπτει ξαφνικά την κατάρα και τη διατυπώνει με επιφύλαξη. Ο λόγος αποκτά δραματικότητα· όλοι περιμένουν την αντίδραση του Νεοπτόλεμου· θα βρει τον εαυτό του, την αληθινή του φύση, όπως ελπίζει ο Φιλοκτήτης, ή θα αποδειχθεί ένας αναίσχυντος απατεώνας και δόλιος κλέφτης του ιερού όπλου, παρ' ότι κατάγεται από ευγενική γενιά;

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (865-962)

1. Να περιγράψετε και να αξιολογήσετε την ηθική κρίση, την οποία βιώνει ο Νεοπτόλεμος, εξαιτίας του ρόλου που έχει αναλάβει να παίξει με θύμα τον πάσχοντα Φιλοκτήτη.

2. Ποιοι παράγοντες, εσωτερικοί και εξωτερικοί, οδηγούν τον Νεοπτόλεμο στην απόφαση ν' αποκαλύψει τον δόλο, όπως συνάγεται από τον διάλογό του με τον Φιλοκτήτη;

3. *«ἀνὴρ ὁδ'...τὸν πλοῦν στελεῖν»* (στ 910-911). Να σχολιάσετε τα λόγια αυτά του Φιλοκτήτη.

4. Ο Νεοπτόλεμος αποκαλύπτει στον Φιλοκτήτη ότι είναι ανάγκη να τους ακολουθήσει στην Τροία, να γιατρευτεί απ'την αρρώστια του και από κοινού να την εκπορθήσουν. Ο Φιλοκτήτης όμως αντιδρά σ' αυτά με απόγνωση : *«ἀπόλωλα» «προδέδομαι»* (στ. 923). Γιατί αντιδρά μ' αυτές τις λέξεις;

5. Να αποδώσετε στα νέα ελληνικά τις επόμενες φράσεις και προτάσεις με τη σημασία που έχουν στο κείμενο :
   - *ἅλις πόνος* (στ. 892) .....
   - *ὅποι χρὴ* (στ. 897).....
   - *τί με νοεῖς δρᾶσαί ποτε;* (στ. 918).....
   - *ἀλλ' οὐχ οἷόν τε* (στ. 925).....

6. Να μεταφέρετε τους επόμενους ρηματικούς τύπους στους άλλους χρόνους της ίδιας φωνής :
   ἔασον (στ. 890), *ἀντέχου* (στ. 893), *ἐξέβης* (στ. 896), *λιπών* (στ. 903), *μάθῃς* (στ. 917), *δρᾶσαι* (στ. 918).

7. Να κάνετε συντακτική αναγνώριση των απαρεμφάτων και των μετοχών που περιέχονται στους στ. 904-916.

8. Η ρήση του Φιλοκτήτη (στ. 927-962) χαρακτηρίζεται αριστουργηματική ως προς τη δομή και το περιεχόμενο. Να τεκμηριώσετε αυτόν τον χαρακτηρισμό.

9. Ο Φιλοκτήτης, παρά την οργή και την αγανάκτησή του για τη στάση του Νεοπτόλεμου, διακρίνεται για την ηθική του ανωτερότητα. Από ποια στοιχεία φαίνεται αυτό (στ. 927-962);

10. Η ψυχική κατάσταση του Φιλοκτήτη φαίνεται και από τη χρήση ασύνδετων φράσεων. Να εντοπίσετε τις σχετικές φράσεις και να αναφέρετε ποια συναισθήματα του ήρωα δηλώνουν (στ. 927-962).

11. Ο Φιλοκτήτης, παρά την απελπισία του, ελπίζει ότι ο Νεοπτόλεμος τελικά θα του επιστρέψει τα όπλα (στ. 927-962). Τούτο το στηρίζει :
    α. στην κατάρα που διατύπωσε εναντίον του Νεοπτόλεμου ☐
    β. στη στάση του Νεοπτόλεμου την ώρα που μιλά ο ίδιος ☐
    γ. στην ευγενική καταγωγή του Νεοπτόλεμου ☐
    δ. στην ικεσία και την έκκληση που απευθύνει προς αυτόν ☐
    Να σημειώσετε με Χ τις σωστές απαντήσεις

Β· Σκηνή : 963-1080. Πρόσωπα: Φιλοκτήτης-Νεοπτόλεμος-Οδυσσεύς - Χορός

Ο Νεοπτόλεμος ετοιμάζεται να επιστρέψει το τόξο στον Φιλοκτήτη, όταν επεμβαίνει απότομα ο Οδυσσεύς και απαιτεί να δοθεί το τόξο σ' αυτόν. Ακολουθεί η σκληρή αντιπαράθεση των δύο ανδρών : στην σθεναρή απόφαση του Φιλοκτήτη να μη μεταβεί στην Τροία ο Οδυσσεύς κυνικότατα αντιτάσσει ότι το τόξο μπορούν να το χειριστούν και άλλοι! Στο τέλος της σκηνής ο Οδυσσεύς και ο Νεοπτόλεμος αποχωρούν από την αριστερή πάροδο.

963-964. τί δρῶμεν;.....λόγοις· ο χορός, που απηχεί τη φωνή και τη διάθεση του κυρίου του, επαναλαμβάνει το *τί δρῶμεν* του αρχηγού του (στ. 908). Συναπηχεί όμως και μία αλλαγή ήθους και πάθους του Νεοπτόλεμου και του Φιλοκτήτη στη μεταξύ τους συμπεριφορά (Κ. Βουρβέρης).

965. οἶκτος δεινὸς ἐμπέπτωκέ τις· η συναισθηματική ένταση είναι φανερή· ο Νεοπτόλεμος νιώθει να τον κατακλύζει ένας σφοδρός οίκτος για τον Φιλοκτήτη, όμοιος με τον οίκτο που ένιωσε η Δηιάνειρα για την Ιόλη στο άλλο δράμα του Σοφοκλή, τις *Τραχίνιες* (στ. 298).

967-968. ἐλέησον, ὦ παῖ.....ἐμέ· ο Φιλοκτήτης χαρακτηρίζει την έως τώρα στάση του Νεοπτόλεμου με τα λόγια που χρησιμοποίησε και ο ίδιος ο έφηβος αντιδρώντας στην πρόταση του Οδυσσέα (στ. 86 κ.ε.).

971-973. οὐκ εἶ κακός.....ὅπλα· ο Φιλοκτήτης θεωρεί ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά του Νεοπτόλεμου δεν οφείλεται στη φύση του, που δεν είναι κακή, αλλά στους κακούς δασκάλους. Δε γνωρίζει όμως και ποιοι είναι αυτοί, κάτι που δε θα βραδύνει να συμβεί. Πάντως με τα λόγια του ο ήρωας είναι σαν να παρακαλεί τον Νεοπτόλεμο να του δώσει πίσω το τόξο, ενώ ο ίδιος έχει τη διάθεση να ξεχάσει όλα όσα συνέβησαν ως τώρα.

974-975. ὦ κάκιστ' ἀνδρῶν.....πάλιν; Από θεατρική άποψη, ο Νεοπτόλεμος κινείται προς τον Φιλοκτήτη, για να του παραδώσει το τόξο. Τότε όμως επεμβαίνει απότομα ο Οδυσσεύς, που πρέπει να υποθέσουμε ότι έχει επιστρέψει και παρακολουθεί αθέατος τη σκηνή.

976. οἴμοι, τίς ἀνήρ; Στο εξής και για μεγάλο διάστημα ο Νεοπτόλεμος σωπαίνει και μένει άπρακτος. Κρατεί το τόξο και δεν το παραδίδει ούτε στον Φιλοκτήτη, που τον ικετεύει, ούτε στον Οδυσσέα, που τον διατάσσει.

977. **Ὀδυσσέως....ὃν εἰσορᾷς**· το νόημα είναι : «μπορείς όχι μόνο να μ' ακούσεις, αλλά και να με δεις τώρα». Έτσι, ο Φιλοκτήτης βρίσκεται ξαφνικά αντιμέτωπος με τον άνθρωπο που μισούσε ως θανάσιμο εχθρό του.

978-979. **οἴμοι.....ὅπλων**· ο έντονος διάλογος μεταξύ των δύο ανδρών, που από την πλευρά του Οδυσσέα θυμίζει την αντιλογική δεξιοτεχνία των σοφιστών, αντιπαραθέτει σκληρότητα στη σκληρότητα. Ο Φιλοκτήτης κατανοεί τώρα ότι ο Οδυσσεύς ήταν ο κακός δάσκαλος του εφήβου· αυτός είναι και ο ηθικός αυτουργός της απάτης. Άρα στην πραγματικότητα ο γιος του Λαέρτη του στέρησε τα όπλα και όχι ο Νεοπτόλεμος.

981. **ἀπόδος, ἄφες μοι, παῖ, τὰ τόξα**· ο Νεοπτόλεμος εξακολουθεί να κρατεί το τόξο.

983. **ἅμ' αὐτοῖς - στελοῦσί σε**· το πρώτο αναφέρεται στο τόξο, το δεύτερο στους ακόλουθους του Οδυσσέα. Στους στ. 982 και 983 ο Οδυσσεύς παρουσιάζεται ως αρχηγός που έχει το δικαίωμα, εκπροσωπώντας και τους άλλους αρχηγούς των Αχαιών, να ασκήσει βία ή να διατάξει τη χρήση βίας.

986-988. **ὦ Λημνία χθών.....βία;** Ο Φιλοκτήτης επικαλείται τη χώρα και τον προστάτη της Ήφαιστο.

989-990. **Ζεύς ἐσθ',.....ὑπηρετῶ δ' ἐγώ**· ο Οδυσσεύς, κατονομάζοντας τρεις φορές τον Δία, βεβαιώνει ότι εκείνος του ανέθεσε την αποστολή. Και ο λόγος του είναι ειλικρινής, γιατί ενεργεί σύμφωνα με την προφητεία, την οποία θεωρούσαν οι αρχαίοι ως εκδήλωση της βούλησης του Δία.

992. **θεοὺς προτείνων τοὺς θεοὺς ψευδεῖς τίθης**· πρόθεση του Φιλοκτήτη δεν είναι να προσβάλει τον Δία, αλλά έμμεσα να υποδείξει στον μισητότατο (=*ὦ μῖσος*) εχθρό του ότι δεν επιτρέπεται να παρουσιάζει ψεύτες τους θεούς, προκειμένου να δικαιολογήσει τα δικά του ψεύδη.

995-996. **οἴμοι τάλας.....οὐδ' ἐλευθέρους**· χαρακτηριστική ειρωνεία με την οποία αυτοταπεινώνεται ο Φιλοκτήτης.

997-998. **οὔκ, ἀλλ' ὁμοίους....βίᾳ**· όμοιος με τους άριστους από τους Αχαιούς και σε συνεργασία μαζί τους, ο Φιλοκτήτης είναι πεπρωμένο να κυριεύσει και να κατασκάψει την Τροία. Απ' αυτά τα λόγια φαίνεται ότι ο Οδυσσεύς δε μεταχειρίζεται μόνο τη βία, αλλά και την πειθώ, επιχειρώντας να κεντρίσει και τη φιλοδοξία του ήρωα.

999-1002. **οὐδέποτέ γ'....πεσών**· ο σκοπός του Οδυσσέα όχι μόνο απέτυχε, αλλά έφερε και το αντίθετο αποτέλεσμα : ο Φιλοκτήτης απειλεί

να γκρεμιστεί από τους βράχους. Κατά τον Webster, το ύψος του *εκκυκλήματος* και τα σκαλοπάτια, που οδηγούν από την ορχήστρα στη σκηνή, δημιουργούν τους βράχους του σκηνικού.

1003. **ξυλλάβετέ.....τάδε**· ο αμετάπειστος και ανένδοτος Φιλοκτήτης συλλαμβάνεται από τους ανθρώπους του Οδυσσέα.

1004-1044. Ύστερα από τους σύντομους λεκτικούς διαξιφισμούς, οι οποίοι αύξησαν τη συναισθηματική ένταση και την αγωνία των θεατών, η αντιδικία Φιλοκτήτη και Οδυσσέα συνεχίζεται με εκτενείς αντιλογικές ρήσεις. Με τον τρόπο αυτό ο ποιητής δίνει την ευκαιρία σε καθέναν από τους συνομιλητές να εκθέσει με άνεση την επιχειρηματολογία του, αλλά και στους θεατές τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν με ηρεμία την εξέλιξη του μύθου.

1004-1005. **ὦ χεῖρες.....συνθηρώμεναι**· με τη *νευρὰν* εννοείται το τόξο (το μέρος αντί του όλου). Το νόημα των λόγων του Φιλοκτήτη είναι : «τα χέρια μου είναι το θήραμα του Οδυσσέα, γιατί δεν μπορούν μ' αυτό το τόξο να τον πλήξουν, τώρα που τόλμησε να τα συλλάβει».

1006. **ὦ μηδὲν ὑγιὲς φρονῶν**· οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν αυτή τη φράση στις περιπτώσεις δόλου (πρβλ. Ευριπ. *Ἀνδρομ.* στ. 448).

1007. **οἷ' αὖ μ' ὑπῆλθες**· το ρ. *ὑπέρχομαι* έχει την έννοια : εμφανίζομαι σε κάποιον κρυφά, άρα τον εξαπατώ (πρβλ. Σοφ. *Ο. Τ.* στ. 386). Στη συνέχεια του λόγου του ο Φιλοκτήτης θα παρουσιάσει το ήθος του Οδυσσέα και τον τρόπο με τον οποίο αυτός και οι Ατρείδες τον εξαπάτησαν.

1009. **ἀνάξιον μὲν σοῦ, κατάξιον δ' ἐμοῦ**· αυτά τα λόγια δείχνουν καθαρά πώς άλλαξαν οι σχέσεις στην πορεία του έργου. Η φύση του Νεοπτόλεμου, που είναι αγαθή (στ. 971), τον δένει με τον Φιλοκτήτη και όχι με τον Οδυσσέα. Έτσι προβάλλουν και οι δύο ως ηθικοί και γενναίοι.

1010-1012. **ὃς οὐδὲν ἤδει....ἐγὼ 'παθον**· ο Φιλοκτήτης παρουσιάζει τον Νεοπτόλεμο ως ένα άβουλο και πειθήνιο όργανο, που εκτελούσε μόνο τις διαταγές του Οδυσσέα και έχει τώρα μετανιώσει για ό,τι έπραξε εις βάρος του Φιλοκτήτη.

1013-1015. **ἀλλ' ἡ κακή.....σοφόν**· όπως φαίνεται από ολόκληρο το έργο, ο Σοφοκλής ασχολείται πολύ σ' αυτό με τη σχέση ανάμεσα στη φύση, την αγωγή και την πράξη.

1016-1017. **καὶ νῦν.....τῆσδε**· οι λόγοι αυτοί δεν αποδίδουν ένα γεγονός αλλά τον φόβο του Φιλοκτήτη μήπως ο Οδυσσεύς τον οδηγήσει δεμένο στην Τροία.

1018. ἄφιλον ἐρῆμον ἄπολιν, ἐν ζῶσιν νεκρόν· τετραπλό ασύνδετο με σημαντική εκφραστική δύναμη. Το αποτέλεσμα, να θεωρεί δηλ. ο Φιλοκτήτης τον εαυτό του νεκρό, προκύπτει από την οδυνηρή κατάσταση στην οποία βρίσκεται.

1018-1024. φεῦ. ὄλοιο.....ὑπηρετεῖς· η κατάρα που ξεστομίζει ο Φιλοκτήτης εναντίον του Οδυσσέα είναι σύμφωνη με την αρχαιοελληνική ηθική, που υπαγορεύει την αγάπη στους φίλους και το μίσος προς τους εχθρούς. Για την προσβολή που αντιπροσωπεύει ο γέλως του εχθρού βρίσκουμε το παράλληλο στον *Αἴαντα* : *οἴμοι γέλωτος, οἷον ὑβρίσθην ἄρα* (στ. 367).

1025-1028. καίτοι σὺ μέν.....κεῖνοι δὲ σέ· ο Σοφοκλής στην τραγωδία του *Ὀδυσσεὺς Μαινόμενος,* που δεν έχει διασωθεί, παρουσιάζει τον Οδυσσέα να υποκρίνεται τον τρελό, προκειμένου να μη λάβει μέρος στην τρωική εκστρατεία. Η ιστορία περιλαμβάνεται στα *Κύπρια Ἔπη* και έχει ως εξής : όταν οι Έλληνες ετοιμάζονταν να εκστρατεύσουν, ο Οδυσσεύς, προσποιούμενος τον τρελό, όργωνε το χωράφι του, έχοντας ζέψει στο άροτρο ένα βόδι και έναν ημίονο. Τότε ο Παλαμήδης αποκάλυψε την απάτη του ρίχνοντας τον μικρό Τηλέμαχο μπροστά στο άροτρο, γεγονός που υποχρέωσε τον δήθεν τρελό Οδυσσέα να σταματήσει, δείχνοντας τον πραγματικό εαυτό του. Η έννοια των λόγων εδώ είναι : εσύ εξαναγκάστηκες να 'ρθεις. Εγώ, αντίθετα, ήλθα εθελούσια με επτά καράβια (πρβλ. Ομ. *Ἰλ. Β*,719)· και όμως οι Ατρείδες ευνοούν εσένα τον απατεώνα και καταδιώκουν εμένα τον πρόθυμο στρατιώτη.

1029-1030. καὶ νῦν τί μ' ἄγετε.....πάλαι· είναι εύλογη η απορία του Φιλοκτήτη : αφού για σας είμαι ένα τίποτα, ένας πεθαμένος, γιατί θέλετε βίαια να με σύρετε στην Τροία;

1031-1034. πῶς, ὦ θεοῖς ἔχθιστε.....ἐκβαλεῖν ἐμέ· ο Φιλοκτήτης συνεχίζει ρωτώντας ειρωνικά : πώς θα μπορούν ο Οδυσσεύς και οι Ατρείδες να θυσιάζουν ήσυχοι, αν αυτός μεταφερθεί στην Τροία; Δε θα τους ενοχλούν άραγε οι κραυγές του και η δυσοσμία της πληγής του;

1035-1044. κακῶς ὄλοισθ'.....τῆς νόσου πεφευγέναι· ο Φιλοκτήτης πιστεύει ότι, αν οι θεοί φροντίζουν για το δίκαιο, θα επιφυλάξουν κακό τέλος στον Οδυσσέα και τους Ατρείδες για τη συμπεριφορά τους απέναντί του. Τη βεβαιότητά του για τη θεία δικαιοσύνη την στηρίζει στο γεγονός ότι οι απεσταλμένοι των Αχαιών, κινούμενοι από κάποια θεϊκή παρόρμηση, ήλθαν στη Λήμνο, ύστερα από τόσα χρόνια, για χάρη ενός άθλιου και εγκαταλελειμμένου ανθρώπου. Αντιστρέφοντας έτσι τη θρησκευτική αιτιολογία του

Οδυσσέα για το ταξίδι, την ερμηνεύει με βάση δικές του πεποιθήσεις για τη θεία δίκη και εκδίκηση. Και καταλήγει με την εξής καταπληκτική αποστροφή : αν δει την καταστροφή των εχθρών του, θα θεωρήσει ότι έχουν παρέλθει τα δεινά του. Συνδέει δηλ. τη θεραπεία του με την τέλεια εκμηδένιση των άσπονδων εχθρών του.

1045-1046. βαρύς τε.....κακοῖς· την πείσμονα και αλύγιστη αποφασιστικότητα του Φιλοκτήτη επισημαίνει ο χορός.

1047-1051. πόλλ' ἂν λέγειν.....εὐσεβῆ· ο Οδυσσεύς υπερασπίζεται με λίγα λόγια τον εαυτό του. Τονίζει ότι μπορεί και προσαρμόζεται σε κάθε κατάσταση, υποδηλώνοντας ότι εναλλάσσει κατά περίπτωση την ενάρετη συμπεριφορά με τον δόλο ή τη βία.

1052. νικᾶν.....ἔφυν· στην ουσία τα λόγια αυτά του Οδυσσέα αναιρούν τα προηγούμενα, γιατί όποιος θέλει πάντα να νικά, δεν μπορεί να είναι και δίκαιος.

1054-1056. ἄφετε γὰρ αὐτόν.....ἔχοντες ταῦτ'· ο Οδυσσεύς, ανεξάρτητα αν σοβαρολογεί ή όχι με αυτή την απειλή, καταδικάζει έμμεσα τον Φιλοκτήτη σε θάνατο από πείνα, αφού ο ήρωας θα έχει στερηθεί τα όπλα του. Από άποψη θεατρικής οικονομίας με το *ἐᾶτε μίμνειν* «ο Σοφοκλής θέλει : α) τον Φιλοκτήτη μόνο του για τον κομμό του, β) τον Νεοπτόλεμο εκτός σκηνής, για να αλλάξει γνώμη» (Webster).

1057. Τεῦκρος· ήταν αδελφός του Αίαντα του Τελαμώνιου και στον στρατό των Αχαιών διακρινόταν ως άριστος τοξότης (πρβλ. Σοφ. *Αἴαν.*, 1120).

1058-1059. ἐγώ θ'....χερί· ο Οδυσσεύς καυχιέται ότι είναι εξίσου άριστος τοξότης με τον Φιλοκτήτη (πρβλ. Ομ. *Ὀδ.* θ, 219).

1060. τί δῆτα.....πατῶν· ο Οδυσσεύς υποκρίνεται. Γνωρίζει ότι, κατά τον χρησμό, δεν απαιτούνται μόνο τα όπλα αλλά και ο ίδιος ο Φιλοκτήτης για την εκπόρθηση της Τροίας.

1061-1062. καὶ τάχ' ἄν....ἔχειν· στο σχέδιο του Οδυσσέα περιλαμβάνεται και το κέντρισμα της φιλοδοξίας του Φιλοκτήτη. Ο γιος του Λαέρτη απειλεί ότι θα εμφανιστεί ο ίδιος με τα όπλα του Ηρακλή μπροστά στους Αργείους ως ο μέλλων πορθητής της Τροίας.

1066-1067. ὦ σπέρμ' Ἀχιλλέως.....οὕτως ἄπει; Είναι χαρακτηριστικό το παράπονο που εκφράζει εδώ ο ήρωας. Ο Νεοπτόλεμος, η μοναδική του μέχρι πριν από λίγο ελπίδα, κρατεί το τόξο του και φεύγει αμίλητος.

1068-1069. χώρει σύ.....διαφθερεῖς· ο Νεοπτόλεμος βρίσκεται κι αυτός σε δίλημμα. Φαίνεται μετανιωμένος, γιατί αφαίρεσε το τόξο από τον

Φιλοκτήτη και αφήνει τώρα τον ήρωα άοπλο. Καθώς προχωρεί, λοιπόν, κοντοστέκεται. Ο Οδυσσεύς τον προτρέπει να προχωρήσει, φοβούμενος μήπως η θέα του εξαθλιωμένου Φιλοκτήτη τον συγκινήσει και αλλάξει γνώμη.

1070-171. ἦ καὶ πρὸς ὑμῶν.....κοὐκ ἐποικτερεῖτέ με; Το ουσιαστικό νόημα των διαδοχικών εκκλήσεων του Φιλοκτήτη προς τον Οδυσσέα, τον Νεοπτόλεμο και, εδώ, προς τον χορό είναι η απόδοση σ' αυτόν του τόξου, αφού γνωρίζει ότι όλοι αυτοί επιστρέφουν τώρα πάλι στην Τροία.

1074-1080. ἀκούσομαι μέν.....ὁρμᾶσθαι ταχεῖς· «ο Νεοπτόλεμος φεύγει μαζί με τον Οδυσσέα. Ότι δεν ενεργεί επιπόλαια το διαπιστώνουμε από τα ίδια του τα λόγια, όταν ζητεί να μείνει ο χορός των ναυτών δίπλα στον άρρωστο και εξακολουθεί να ελπίζει ότι ο ήρωας μπορεί ν' αλλάξει γνώμη» (A. Lesky). Από άποψη θεατρικής οικονομίας οι ναύτες θα πάρουν μέρος στον λυρικό διάλογο του κομμού που ακολουθεί. Άλλωστε, όπως είναι γνωστό, ο χορός δεν μπορεί να εγκαταλείψει την ορχήστρα, πριν από το τέλος της τραγωδίας.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (963-1080)

1. Στην αρχή της σκηνής ο Σοφοκλής παρουσιάζει τον χορό, τον Νεοπτόλεμο, τον Φιλοκτήτη και τον Οδυσσέα να έχουν διαφορετική ο καθένας στάση και συμπεριφορά. Να περιγράψετε τη συμπεριφορά καθενός και να την σχολιάσετε ως προς τα κίνητρά της.

2. Ποια είναι η επιχειρηματολογία του Οδυσσέα στην αντιδικία του με τον Φιλοκτήτη; Να την κρίνετε ως προς την πειστικότητά της.

3. Ποια στοιχεία του ήθους του Φιλοκτήτη προβάλλονται ιδιαίτερα στην αγωνιστική αντιλογία του με τον Οδυσσέα;

4. Σε όλη τη διάρκεια του διαλόγου Φιλοκτήτη - Οδυσσέα ο Νεοπτόλεμος αδρανεί και σιωπά. Πώς δικαιολογείται η στάση του;

5. Γιατί ο Σοφοκλής, ύστερα από τους σύντομους λεκτικούς διαξιφισμούς, αφήνει τους πρωταγωνιστές της σκηνής να αναπτύξουν τις απόψεις τους με εκτενείς μονολόγους;

6. Πώς εμφανίζει τον Νεοπτόλεμο ο Φιλοκτήτης στον μονόλογό του;

7. Είναι δικαιολογημένα ή όχι τα ερωτήματα που υποβάλλει ο Φιλοκτήτης στον Οδυσσέα για τη μεταγωγή του στην Τροία; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

8. Στο τέλος της σκηνής ο Νεοπτόλεμος :
α. αδιαφορεί τελείως για τον Φιλοκτήτη ☐
β. ελπίζει πως ο Φιλοκτήτης θ' αλλάξει γνώμη ☐
γ. συμβουλεύει τους άντρες του χορού να μείνουν και να βοηθήσουν τον Φιλοκτήτη ☐
δ. ακολουθεί εκνευρισμένος τον Οδυσσέα ☐
Να σημειώσετε με Χ τις ορθές απαντήσεις.

9. *πλεῖν* (στ. 963), *προσχωρεῖν* (στ. 964), *ὁρμᾶσθαι* (στ. 1080) : να γράψετε το β΄ και το γ΄ πρόσωπο ενικού και πληθυντικού σε όλες τις εγκλίσεις του Ενεστώτα.

10. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις και τις φράσεις της Α΄ και της Β΄ στήλης (δύο στοιχεία της β΄ στήλης περισσεύουν) :

A	B
α. *βροτοῖς* (στ. 968)	1. αλίμονο
β. *μή ποτ' ὤφελον λιπεῖν* (στ. 969)	2. στολισμένος
γ. *οἴμοι* (στ. 969)	3. μακάρι ποτέ να μη σ' άφηνα
δ. *καὶ σὲ δεῖ στείχειν* (στ. 982-3)	4. στους ανθρώπους
ε. *ὥς μ' ἐθηράσω* (στ. 1007)	5. πρέπει και συ να 'ρθεις
στ. *μηδὲ προσψαύσητ' ἔτι* (στ. 1054)	6. μην τον αγγίζετε πια
ζ. *κοσμηθεὶς* (στ. 1064)	7. πώς με έπιασες
	8. όφειλα να μην σ'άφηνα
	9. επειδή με έπιασες

11. *καὶ νῦν τί μ' ἄγετε....πεφευγέναι* (στ. 1029-1044) : να βρείτε τις δευτερεύουσες προτάσεις της ενότητας αυτής, να τις χαρακτηρίσετε και να προσδιορίσετε τη συντακτική τους θέση.

ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (1081-1217)

Δεύτερος κομμός

Το Γ' Στάσιμο αποτελείται από δύο στροφικά συστήματα (στροφή -αντιστροφή) μέχρι τον στ. 1168 και από τον στ. 1169 δεν υπάρχει στροφική αντιστοιχία (ανομοιόστροφα). Ο κομμός αυτός είναι ένας λυρικός διάλογος μεταξύ του Φιλοκτήτη και του Χορού. Ο Φιλοκτήτης εκφράζει την απέραντη δυστυχία του, το μίσος του για τους Έλληνες και την επιθυμία του να πεθάνει, ενώ ο Χορός μάταια προσπαθεί να τον μεταπείσει, για να σκεφθεί πιο λογικά και να δεχθεί να πάει στην Τροία.

Α' Σύστημα

στροφή α'

1084-1085. ἀλλά μοι.....συνείση *(μα εδώ...πεθαίνω)*· ο Φιλοκτήτης απελπισμένος αισθάνεται βέβαιος για το τέλος του, γιατί στερήθηκε τα όπλα του με τα οποία προμηθευόταν την τροφή του καθημερινά.

1092-1094. εἶτ' αἰθέρος....ἰσχὺς *(ψηλά...τα τόξα)*· σύμφωνα με το αρχαίο σχόλιο τα πουλιά είναι οι Άρπυιες. Ο ήρωας φοβάται ότι άοπλος και ανίσχυρος κινδυνεύει να κατασπαραχθεί από τα όρνια.

1098-1100. εὖτέ γε...αἰνεῖν *(κι ενώ μπορούσες...το χειρότερο)*· ο χορός κατακρίνει τις επιλογές του Φιλοκτήτη και ψέγει την άκαμπτη στάση του, που, κατά τη γνώμη του, είναι η αιτία της συμφοράς του.

αντιστροφή α'

1111-1115. ἀλλά μοι... ἀνίας *(όμως απρόσμενα...σαν εμένα)*· στον θρήνο του αυτό δεν παραλείπει ο ήρωας να θυμηθεί τον αίτιο της συμφοράς του, τον Οδυσσέα, και τον καταριέται να γνωρίσει την ίδια δυστυχία.

1116-1118. πότμος.....χειρὸς ἐμᾶς *(Η μοίρα...σε κατέστρεψε)*· ο χορός δε δέχεται την αιτιολόγηση της συμφοράς που παρουσίασε ο Φιλοκτήτης, αλλά πιστεύει ότι τα δεινά του ήρωα προέρχονται από τους θεούς. Αν οι θεοί δεν ήθελαν, κανένας δόλος δε θα είχε δύναμη.

1118-1122. στυγεράν.....ἀπώσῃ *(άλλους πικρά....την αρνιέσαι)*· ο χορός φοβάται την κατάρα του Φιλοκτήτη και θέλει να την αποφύγει άλλωστε ο ίδιος δεν ευθύνεται για τη δυστυχία του ήρωα.

Β' Σύστημα
στροφή β'

1123-1127. οἴμοι μοι... ἐβάστασεν *(Αχ...δεν κράτησε ποτέ)*· ο Φιλοκτήτης φαντάζεται τον Οδυσσέα να τον περιγελά, κρατώντας τα όπλα του, γιατί μπόρεσε για άλλη μια φορά να τον εξαπατήσει.

1140-1145. ἀνδρός τοι....ὀδύναν *(είναι σημάδι.....την πίκρα του)*· δεν είναι σαφές σε ποιον άνδρα, που πρέπει να υποστηρίζει το δίκαιο, αναφέρεται ο χορός. Μπορεί να εννοεί τον Φιλοκτήτη που, υποστηρίζοντας τα δίκαιά του, φέρεται με αγένεια προς τον Οδυσσέα. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή ο χορός αναφέρεται στον εαυτό του, εννοώντας ότι πρέπει να πει στον Φιλοκτήτη το δίκαιο, χωρίς όμως να τον προσβάλει. Ίσως να εννοεί και τον Οδυσσέα τον οποίο δεν πρέπει κανείς να υβρίζει, γιατί αυτός υπηρετεί το κοινό συμφέρον και δεν κινείται από ιδιοτέλεια.

1146-1162. ὦ πταναὶ θῆραι....βιόδωρος αἶα *(ω! εσείς κυνήγια των πουλιών.....η μάνα γη δωρίζει)*· ο Φιλοκτήτης βιώνει τη μοναξιά του τραγικού ήρωα. Οι άνθρωποι τον εγκατέλειψαν, γι' αυτό στρέφεται στα πουλιά και στ' άψυχα.

αντιστροφή β'

1163-1168. πρὸς θεῶν....ξυνοικεῖ *(Για τους θεούς...φέρνει)*· ο χορός εξακολουθεί να επιλέγει την τακτική της προσέγγισης με τον Φιλοκτήτη. Επιβεβαιώνει τα φιλικά του αισθήματα προς τον πάσχοντα ήρωα και επιμένει να του θυμίζει ότι η σωτηρία του εξαρτάται από τον ίδιον.

ανομοιόστροφα ή επωδός

1169-1180. πάλιν... τέτακται *(Μάτωσες ...στο καράβι)*· ο Φιλοκτήτης αναγνωρίζει τη φιλική στάση του χορού απέναντί του, αλλά συνεχίζει να απορρίπτει κάθε σκέψη - πρόταση για επιστροφή στην Τροία. Αντιδρά στην άποψη ότι το ταξίδι για την Τροία θα ήταν προς το συμφέρον του και εκδηλώνει την επιθυμία του να τον αφήσουν ήσυχο. Ο χορός δηλώνει ότι είναι ήδη έτοιμος να αναχωρήσει και προτρέπει να πάρει ο καθένας τη θέση του στο πλοίο.

1181-1195. μή, πρὸς ἀραίου Διός.....θροεῖν *(Για τ' όνομα...σε μαύρη συμφορά παραμιλάει)*· ξαφνικά ο ήρωας εξορκίζει τον χορό στο όνομα του Δία να μη φύγει· μεταστροφή, αμφιθυμία, που την εξηγεί ο ίδιος ως αποτέλεσμα της ψυχικής του κατάστασης.

1196-1217. βᾱθί νυν....οὐδέν εἰμι *('Ελα μαζί μας...τίποτα πια δεν είμαι, τίποτα)*· ο χορός νομίζει ότι ο Φιλοκτήτης μετεστράφη και θέλει να τους ακολουθήσει στην Τροία, γι' αυτό τον παροτρύνει να κάνει ό,τι τον συμβουλεύουν. Ο Φιλοκτήτης αντιδρά έντονα με μια απερίσκεπτη δήλωση για ένα θνητό, λέγοντας ότι ούτε κι αν τον κάψει ο Δίας με τους κεραυνούς του δεν θα πάει στην Τροία. Με ομηρικό ύφος δηλώνει κατηγορηματικά ότι αδιαφορεί για την τύχη της Τροίας. Η τελευταία επιθυμία του είναι να συναντήσει τον πατέρα του στον Άδη. Απελπισμένος και εγκαταλελειμμένος αποσύρεται στη σπηλιά του, για να πεθάνει. Η τραγικότητα του ήρωα είναι προφανής.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (1081-1217)

1. Πώς συνδέεται ο *κομμός* με το προηγούμενο επεισόδιο;

2. Να εντοπίσετε στον *κομμό* του Φιλοκτήτη εκφραστικά μέσα που αποκαλύπτουν την τραγικότητα του ήρωα.

3. Ποια είναι η στάση του χορού απέναντι στον Φιλοκτήτη στους στ. 1095-1100 και 1116-1123;

4. Πώς δικαιολογεί ο χορός τη δράση του Οδυσσέα;

5. Τι προτείνει ο χορός στον Φιλοκτήτη, για να λυτρωθεί από τα δεινά του;

6. Σημειώστε με Χ τις σωστές απαντήσεις και δικαιολογήστε τις επιλογές σας :
   α. ο χορός συμπαρίσταται στον Φιλοκτήτη ☐
   β. ο κομμός συμβάλλει στην προώθηση του μύθου ☐
   γ. ο Φιλοκτήτης νικημένος από τη συμφορά του τελικά πείθεται από τον χορό ☐
   δ. ο χορός δεν αντιλαμβάνεται τις προθέσεις του Φιλοκτήτη. ☐

ΕΞΟΔΟΣ (1218-1471)

« Ἔξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγωδίας, μεθ'ὃ οὐκ ἐστι χοροῦ μέλος»
(Αριστ. Περὶ Ποιητικῆς 1452b)

Α' Σκηνή : στ.1218-1258. Πρόσωπα : Οδυσσεύς-Νεοπτόλεμος

Ενώ ο Φιλοκτήτης βρίσκεται στη σπηλιά και ο Χορός ετοιμάζεται να αναχωρήσει για το πλοίο, αναγγέλλεται η επάνοδος του Οδυσσέα και του Νεοπτόλεμου. Πρώτος μπαίνει στη σκηνή ο Νεοπτόλεμος, σχεδόν τρέχοντας, και πίσω του ακολουθεί ο Οδυσσεύς.

1218-1221. ἐγὼ μέν....ἐλεύσσομεν· ο Φιλοκτήτης έχει επιστρέψει στη σπηλιά, όταν ο κορυφαίος προαναγγέλλει την άφιξη του Οδυσσέα και του Νεοπτόλεμου.

1222. οὐκ ἂν φράσειας· εκείνο που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον σ' αυτή τη σκηνή και όχι τόσο συνηθισμένο στο αρχαίο δράμα είναι το γεγονός ότι εισέρχονται στη σκηνή δύο υποκριτές (*ἐντεῦθεν διπλοῦν ἐστι τὸ ἐπεισόδιον* Σχολ.). Η στιχομυθία αρχίζει με την αντίδραση του Οδυσσέα στην ξαφνική απόφαση του Νεοπτόλεμου να γυρίσει πίσω στον Φιλοκτήτη. Η ερώτηση που διατυπώνει ο Οδυσσεύς με δυνητική ευκτική αποτελεί έκφραση ευγένειας.

1224. λύσων ὅσ' ἐξήμαρτον· ο Νεοπτόλεμος είναι αποφασισμένος να επανορθώσει, γιατί διέπραξε ανόσιο έργο υπακούοντας στους αρχηγούς των Ελλήνων και μάλιστα στον Οδυσσέα (στ. 1228). Στο σημείο αυτό του δράματος προκύπτει η δραματική μεταστροφή.

1224-1253. λύσων ὅσ'.....ἀλλὰ σοὶ μαχούμεθα· η στιχομυθία κορυφώνει τη δραματική σύγκρουση μεταξύ των δύο προσώπων. Ο Νεοπτόλεμος είναι ισχυρός σ' αυτή την αντιπαράθεση, γιατί στηρίζεται αφενός στο ήθος του (ηθικά επιχειρήματα) και αφετέρου στο γεγονός ότι κατέχει τα όπλα του Ηρακλή.

1227. ἔπραξας....πρέπον· ο Οδυσσεύς δε φαίνεται να αντιμετωπίζει καμία εσωτερική σύγκρουση, κανένα δίλημμα, διατηρεί ενιαία στάση και αναπτύσσει το ήθος του σύμφωνα με τις ανάγκες της υπόθεσης (*κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ ἀναγκαῖον*) και γι' αυτό δεν κατανοεί την αντίδραση του Νεοπτόλεμου.

1228. ἀπάταισι.....δόλοις ἑλών· ο Νεοπτόλεμος προσδιορίζει το σφάλμα του εξηγώντας το *ἐξήμαρτον*, που πιο πάνω είπε (στ. 1224) και α-

παντά συγχρόνως στο ερώτημα του Οδυσσέα *ἔργον ποῖον.....οὐ πρέπον;*

1229. **τὸν ποῖον.....νέον**· ο Οδυσσεύς φοβάται, όταν ακούει τις προθέσεις του Νεοπτόλεμου, όπως δηλώνεται με τις ερωτήσεις και τις επαναλαμβανόμενες αόριστες αντωνυμίες: *τί* (στ. 1229), *τίς* (στ. 1231), *οὔ τί που* (στ. 1233).

1241-1243. **ἔστιν τις.....δρᾶν - ξύμπας.....ἐγώ**· ο Οδυσσεύς δεν πρόκειται να επιτρέψει στον Νεοπτόλεμο να πραγματοποιήσει όσα σχεδιάζει και να επιστρέψει τα όπλα στον Φιλοκτήτη· θα τον εμποδίσει ο ίδιος και μαζί όλος ο στρατός των Αχαιών. Στο σημείο αυτό επανέρχεται η ιδέα που αποτελεί ένα από τα κεντρικά νοήματα αυτής της τραγωδίας: η σύγκρουση του ατομικού συμφέροντος προς το συμφέρον της πόλης, του κοινωνικού συνόλου.

1246. **ἀλλ' εἰ.....τάδε**· ο Νεοπτόλεμος τονίζει την ισχύ των δικαίων επιχειρημάτων έναντι των σοφών, διατηρώντας το ήθος του, που διακρίνεται από περιφρόνηση στη βία και την απάτη και σεβασμό στο δίκαιο και την ηθική.

1248. **τὴν ἁμαρτίαν.....πειράσομαι**· ο ποιητής με την *αντιλαβή* επιτυγχάνει να κάνει εντονότερο το ύφος και να τονίσει πόσο αποφασισμένος είναι ο Νεοπτόλεμος να μη μετακινηθεί από την απόφασή του.

1257. **καίτοι σ' ἐάσω**· ο Οδυσσεύς συγκρατεί την οργή του και αποχωρεί, απειλώντας τον Νεοπτόλεμο. Η συμπεριφορά αυτή του Οδυσσέα παραπέμπει σε δύο προηγούμενα σημεία του δράματος και αποδεικνύει τη σταθερότητα του ήθους του. Συγκεκριμένα αυτός ήταν αληθινός στον αυτοχαρακτηρισμό του (στ. 97), όταν δήλωνε ότι προτιμά να χρησιμοποιεί την ευγλωττία του παρά να καταφεύγει σε έργα, προκειμένου να επιτύχει τον σκοπό του. Και ο ίδιος ο Νεοπτόλεμος αναγνωρίζει (στ. 377) ότι ο Οδυσσεύς ξέρει να συγκρατεί την οργή του. Ο Οδυσσεύς στην πραγματικότητα δεν απομακρύνεται από τον χώρο, αλλά παραμένει κάτω από τη σπηλιά, για να δει τι θα συμβεί και να επέμβει, αν χρειαστεί (στ. 1293: ανάλογη σκηνική παρέμβαση).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (1218-1258)

1. Ποια στοιχεία συνθέτουν τη δραματικότητα αυτής της σκηνής;

2. Να ηθογραφήσετε τον Οδυσσέα από τη στιχομυθία.

3. Ο Οδυσσεύς, για να μεταπείσει τον Νεοπτόλεμο, τον απειλεί λέγοντάς του ότι θα βρει αντιμέτωπο όλο τον στρατό. Να κρίνετε αυτό το επιχείρημα του Οδυσσέα.

4. Ποια συναισθήματα προκαλεί στους θεατές η μεταστροφή του Νεοπτόλεμου;

5. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της Α στήλης με αυτά της Β, ώστε να προκύπτουν σωστές γραμματικές αναγνωρίσεις (δύο στοιχεία της β΄ στήλης περισσεύουν).

Α	Β
α. *ἥντινα* (στ. 1222)	1. οριστ. μέλλοντα
β. *πιθόμενος* (στ. 1226)	2. ουσιαστικό γ΄ κλ.
γ. *βούλῃ* (στ. 1238)	3. προσωπική αντωνυμία
δ. *σε* (στ. 1241)	4. αναφορική αντωνυμία
ε. ἐξαυδᾷς (στ. 1244)	5. μετοχή αορ. β΄
στ. *μαχούμεθα* (στ. 1253)	6. οριστ. ενεστ. μέσης φωνής
ζ. *χεῖρα* (στ. 1254)	7. οριστ. ενεστ. ενεργητ. φωνής
	8. δεικτική αντωνυμία
	9. ουσιαστικό α΄ κλ.

6. Να γραφούν τα παραθετικά των επιθέτων στον τύπο που βρίσκονται: *ταχύς* (στ. 1223), *αἰσχραῖς* (στ. 1228), *ἀληθῆ* (στ. 1236), *κρείσσω* (στ. 1246).

7. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των μετοχών στους στίχους 1240-1245.

8. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των απαρεμφάτων *δοῦναι* (στ. 1233), *κλύειν* (στ. 1239), *μεθεῖναι* (στ. 1248).

Β' Σκηνή : στ. 1259-1408. Πρόσωπα : Φιλοκτήτης-Νεοπτόλεμος- Οδυσσεύς

Στη σκηνή παραμένει ο Νεοπτόλεμος. Καλεί τον Φιλοκτήτη να βγει από τη σπηλιά και εκείνος ανταποκρίνεται στο κάλεσμά του. Ο Νεοπτόλεμος διαλύει την πικρία του Φιλοκτήτη και του παραδίδει τα όπλα. Η τελευταία προσπάθεια του Νεοπτόλεμου να πείσει τον Φιλοκτήτη να τον ακολουθήσει στην Τροία αποτυγχάνει.

1261. **σὺ δ'....λέγω·** ο Νεοπτόλεμος καλεί τον Φιλοκτήτη να βγει έξω. Είναι αποφασισμένος να αποκαταστήσει την αδικία και να μη υποταχθεί στην απάτη, υπηρετώντας την πολιτική σκοπιμότητα.

1265. **νέα.....κακά·** νέα δεινά για τον Φιλοκτήτη θα ήταν η απαγωγή και η μεταφορά του στην Τροία.

1268. **λόγων.....λόγοις.....λόγοις·** με την επανάληψη τονίζεται ότι ο ήρωας εξαπατήθηκε με τα λόγια από τον Νεοπτόλεμο.

1275. **παῦε·** ο Φιλοκτήτης διακόπτει τον Νεοπτόλεμο στη μέση του στίχου, αυξάνοντας την ένταση (στ. 1275, 1277, 1280). Και ο Νεοπτόλεμος διακόπτει τον Φιλοκτήτη, όταν εκείνος ετοιμάζεται να εκστομίσει κατάρα (στ. 1286). Έτσι η ένταση υποχωρεί, μέχρι που ο Οδυσσεύς παρεμβαίνει στον στ. 1296.

1284. **αἴσχιστος γεγώς·** ο Φιλοκτήτης με ιδιαίτερη σκληρότητα επιτίθεται στον Νεοπτόλεμο. Χρησιμοποιεί το *γεγώς* αντί του *πεφυκώς*, που χρησιμοποιήθηκε, όταν ο Νεοπτόλεμος υπερηφανεύτηκε για την καταγωγή του (*φύσις*, στ. 874). Τώρα τονίζεται ότι σ' αυτό το συγκεκριμένο περιστατικό φέρθηκε ανάρμοστα (*αἴσχιστος*, πρβ. αντίθετα στ. 874).

1292. **καὶ κράτει τῶν σῶν ὅπλων·** ο Νεοπτόλεμος έμπρακτα επανορθώνει το σφάλμα του, επιστρέφοντας τα τόξα στον νόμιμο κάτοχό τους, και αποκαθιστά έτσι τη δικαιοσύνη.

1293. **ἐγὼ δ' ἀπαυδῶ·** ο Οδυσσεύς παρακολουθούσε κρυμμένος τον διάλογο των δύο ανδρών (πρβ. στ. 1257) και τώρα πια δεν μπορεί να συγκρατηθεί. Παρουσιάζεται, για να προβάλει την αντίρρησή του. Η ξαφνική εμφάνιση του Οδυσσέα τονίζει το εξωτερικό δραματικό στοιχείο στη σκηνή αυτή.

1295. **τίνος φώνημα;** Ο Φιλοκτήτης απορροφημένος πλήρως από τον διάλογο με τον Νεοπτόλεμο, δεν είδε τον Οδυσσέα και μόνο τώρα στο άκουσμα της φωνής του κοιτάζει κάτω και τον βλέπει.

1300-1302. πρὸς θεῶν, μεθῇς..μέθες..πρός θεῶν.....μεθείην· αυτές οι λέξεις συνδέουν στενά τους στίχους που περιγράφουν τη σύγκρουση Νεοπτόλεμου - Φιλοκτήτη. Η δράση επί σκηνής επιτείνεται από την προσπάθεια του Νεοπτόλεμου να εμποδίσει τον Φιλοκτήτη να επιτεθεί στον Οδυσσέα.

1304. ἀλλ' οὔτ'.....καλόν· ο Νεοπτόλεμος υποστηρίζει ότι δεν πρέπει να επιτεθεί ο Φιλοκτήτης στον Οδυσσέα με τα όπλα του. Υπονοώντας ότι δεν είναι σωστό να σκοτώνει κανείς έναν εχθρό άοπλο. Ο Οδυσσεύς έχει μόνο ένα ξίφος απέναντι στα θανατηφόρα βέλη του Φιλοκτήτη.

1306. ψευδοκήρυκας· έτσι χαρακτηρίζει ο Φιλοκτήτης τους αρχηγούς του στρατού, γιατί συνηθίζουν επιδεικτικά να διακηρύσσουν αυτό που δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν. Προφανώς υπονοεί τον Οδυσσέα, που είχε διακηρύξει ότι θα οδηγούσε οπωσδήποτε τον Φιλοκτήτη στην Τροία.

1308. εἶεν· εκφράζει την αλλαγή του θέματος.

1314-1324. ἥσθην πατέρα....ὅρκιον καλῶ *(χαίρομαι...τον όρκιο Δία βάζω μάρτυρά μου)*· ο Νεοπτόλεμος έχει κερδίσει πλέον την εμπιστοσύνη του Φιλοκτήτη και έχει απαλλαγεί ο ίδιος από τις τύψεις του. Τώρα μιλάει αυθόρμητα, εκφράζοντας τις απόψεις του για το τι πρέπει πλέον να γίνει από εδώ και πέρα, σύμφωνα με τη θέληση των θεών.

1325-1328. καὶ ταῦτα.....ὄφις *(ετούτα μάθε...σπιτόφιδο κρυφό)*· ο Νεοπτόλεμος επαναλαμβάνει και επεκτείνει αυτό που είχε ήδη πει στον χορό για παθήματα σταλμένα από τον θεό (στ. 192 κ. εξ).

1329-1335. καὶ παῦλαν....πέρσας φανῇς (*και να το ξέρεις...το ξακουσμένο κάστρο*)· ο Νεοπτόλεμος αποκαλύπτει στον Φιλοκτήτη ότι δεν θα υπάρξει γι' αυτόν θεραπεία, πριν ο ίδιος γυρίσει με τη θέλησή του στην Τροία, που θα την κυριεύσει με τα τόξα του, αφού θεραπευθεί. Έτσι θα επιστρέψει στην ηρωική ζωή.

1336-1346. ὡς δ' οἶδα....λαβεῖν (*το πώς τα ξέρω.....να πάρεις δόξα*)· ο Νεοπτόλεμος εξηγεί στον Φιλοκτήτη ότι όσα του είπε προέρχονται από την μαντεία του Έλενου, ο οποίος μάλιστα προσδιόρισε και τον χρόνο εκπόρθησης της Τροίας. Τελευταίο επιχείρημα του Νεοπτόλεμου, για να μεταπείσει τον Φιλοκτήτη, είναι ότι θα κερδίσει τη μεγαλύτερη δόξα, γιατί θα γίνει ο εκπορθητής της Τροίας.

1348-1361. ὦ στυγνὸς αἰών.....παιδεύει κακούς (*ω μισητή ζωή...κακούς σε κάθε πράξη τους*)· ο Φιλοκτήτης δείχνει να κλονίζεται αρχικά

από την επιχειρηματολογία του Νεοπτόλεμου. Για πρώτη φορά βρίσκεται σε δίλημμα, αφότου έμαθε την πλήρη αλήθεια. Ταλαντεύεται ανάμεσα στην απόφαση να μείνει στη Λήμνο και στην προοπτική να ακολουθήσει τον γιο τού Αχιλλέα στην Τροία. Ο Φιλοκτήτης εμπιστεύεται τώρα πλέον τον Νεοπτόλεμο, αλλά δεν μπορεί να ξεπεράσει το μίσος του για τους Ατρείδες και για τον Οδυσσέα. Παράλληλα φοβάται ότι θα ακολουθήσουν και νέα δεινά, προερχόμενα πάλι από τους ίδιους, γιατί η κακία είναι στοιχείο της φύσης τους (στ.1360-61).

1362-1372. καὶ σοῦ....πεφυκέναι (*ωστόσο παραξενεύομαι...τους κακούς βοηθώντας*)· ο Φιλοκτήτης απορεί με τη στάση του Νεοπτόλεμου. Πώς θέλει να πάει στην Τροία, αφού και τον ίδιο προσέβαλαν οι Ατρείδες; Συμβουλεύει τον Νεοπτόλεμο να τον στείλει στην πατρίδα του και ο ίδιος (ο Νεοπτόλεμος) να παραμείνει στη Σκύρο, αφήνοντας τους Ατρείδες στην τύχη τους. Φαίνεται όμως ότι ο Φιλοκτήτης δεν έχει λάβει υπόψη του τη θέληση των θεών.

1373-1375. λέγεις μὲν εἰκότ'.....ἐκπλεῖν χθονός· ο διάλογος εξελίσσεται με ζωηρότητα, διπλωματικότητα και ευστροφία. Ο Νεοπτόλεμος έμμεσα προβάλλει το ταξίδι στην Τροία, επικαλούμενος τη θέληση των θεών, η οποία έχει εκφραστεί με την προφητεία του Έλενου.

1376-1377. ἦ πρὸς τὰ Τροίας.....δυστήνῳ ποδί; Με την αναφορά στο σακατεμένο πόδι υπενθυμίζει ο ήρωας αυτό που έπαθε εξαιτίας της Τροίας και του Αγαμέμνονα, του μεγαλύτερου εχθρού του.

1378-1379. πρὸς τοὺς μέν.....κἀποσώσοντας νόσου· ο Νεοπτόλεμος δέχεται ότι ο Αγαμέμνων ως αρχηγός των Ελλήνων ήταν υπεύθυνος για την εγκατάλειψη του Φιλοκτήτη στη Λήμνο. Ο ίδιος όμως, ο Αγαμέμνων, όταν ο Φιλοκτήτης μεταβεί στην Τροία, θα τον σώσει από την αρρώστια του.

1380. ὦ δεινόν.....τί φῆς ποτε; Ο Φιλοκτήτης θεωρεί τη σύσταση του Νεοπτόλεμου δόλια, γιατί υποπτεύεται ένα καινούριο ψέμα.

1382-1383. καὶ ταῦτα.....ἂν ὠφελούμενος; Πλήρης η διαφωνία των δύο ανδρών : ο Φιλοκτήτης θεωρεί την παραίνεση του Νεοπτόλεμου για τη μετάβαση στην Τροία ασέβεια, γιατί αντιτίθεται στη δίκαιη και θεάρεστη αρχή *«ὠφελεῖν τοὺς φίλους καὶ βλάπτειν τοὺς ἐχθροὺς καὶ κακοὺς»*· αντίθετα ο Νεοπτόλεμος τη θεωρεί πράξη αρεστή στους θεούς και επωφελή και για τον ίδιο αλλά και για τους Ατρείδες, τους οποίους όμως αποφεύγει να αναφέρει, για να μη προκαλέσει το μίσος του ήρωα.

1384. **λέγεις δ'.....ἐμοὶ τόδε;** Αναγκαία η ερώτηση, γιατί ο Νεοπτόλεμος δεν ξεκαθάρισε ποιον ωφελεί.

1387. **ὦ τᾶν.....κακοῖς·** ο Νεοπτόλεμος συμβουλεύει τον Φιλοκτήτη να μην επιμένει με ισχυρογνωμοσύνη στις δυστυχίες του, γιατί διαπράττει ύβρη. Ο ήρωας όμως αρνείται να συμμορφωθεί στις συμβουλές του.

1388-1389. **ὀλεῖς με,..... οὔ σε μανθάνειν·** η δυσπιστία του Φιλοκτήτη στηρίζεται στη μέχρι τώρα στάση του Νεοπτόλεμου, ο οποίος, παρά την ειλικρινή μεταστροφή του, δε γίνεται πιστευτός.

1390-1391 **ἐγὼ οὐκ Ἀτρείδας.....σώσουσ' ὥρα·** ενώ ο Φιλοκτήτης αναφέρεται ξανά στην αδικία που έχει υποστεί από τους Ατρείδες, ο Νεοπτόλεμος του υπενθυμίζει τη θεραπεία που τον περιμένει με τη μετάβασή του στην Τροία.

1393-1396. **τί δῆτ' ἂν ἡμεῖς.....ἄνευ σωτηρίας·** η τελευταία προσπάθεια του Νεοπτόλεμου να ευοδωθεί η αποστολή του αποτυχαίνει· έτσι καταλήγει στη χειρότερη λύση, να αφήσει δηλ. τον Φιλοκτήτη στη Λήμνο, χωρίς ελπίδα σωτηρίας.

1397-1401. **ἔα με πάσχειν.....τεθρήνηται γόοις·** ο Φιλοκτήτης υπενθυμίζει στον Νεοπτόλεμο την υπόσχεσή του ότι θα τον οδηγήσει στην πατρίδα του. Η πραγματοποίηση της υπόσχεσης αυτής θα αποκαταστήσει πλήρως την τιμή του Νεοπτόλεμου.

1402-1408. **εἰ δοκεῖ, στείχωμεν.....προσκύσας χθόνα·** με τους τροχαϊκούς τετράμετρους, σπασμένους σε *αντιλαβές*, που εκφράζουν την ψυχική ένταση των δύο ανδρών, το δράμα ουσιαστικά έχει φτάσει στη λύση του. Η ειλικρινής μεταστροφή του Νεοπτόλεμου οδηγεί στην ψυχική ταύτιση των δύο ανδρών. Μαζί σχεδιάζουν πώς θα αντιμετωπίσουν την ενδεχόμενη αντίδραση των Αχαιών. Η αναφορά του Φιλοκτήτη στα βέλη του Ηρακλή προοικονομεί την εμφάνισή του.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (1259-1408)

1. Πώς αντιδρά ο Φιλοκτήτης στην αλλαγή της συμπεριφοράς του Νεοπτόλεμου (στ. 1266-1290);

2. Στη ρήση του Νεοπτόλεμου (στ. 1314-1347) ποια στοιχεία συμβάλλουν στην εξέλιξη της υπόθεσης και πώς αυτά επηρεάζουν τον Φιλοκτήτη;

3. Τι προτείνει ο Φιλοκτήτης στον Νεοπτόλεμο και γιατί (στ. 1363-1372);

4. Πώς κλιμακώνεται η αντίθεση για το ταξίδι στην Τροία ανάμεσα στον Φιλοκτήτη και τον Νεοπτόλεμο στους στ. 1373-1408;

5. Πώς προετοιμάζεται η εμφάνιση του Ηρακλή; Να εντοπίσετε τα σχετικά σημεία και να τα σχολιάσετε (στ. 1373-1408).

6. Να σημειώσετε Χ στο σωστό ή λάθος για καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις:

	Σωστό	Λάθος
α. *ἦσθα* (στ. 1271) : είναι β΄ εν. οριστ. ενεστ. του ρ. *οἶδα*	☐	☐
β. *ἐλθών* (στ. 1284) : είναι μτχ. αορ. β΄ του ρ. *ἔρχομαι*	☐	☐
γ. *ἐπῃσθόμην* (στ. 1296) : είναι παρατ. του ρ. *ἐπαισθάνομαι*	☐	☐
δ. *μέθες* (στ. 1301) : είναι β΄ εν. προστ. αορ. β΄ του ρ. *μεθίημι*	☐	☐

7. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των ουσιαστικών που βρίσκονται σε πλάγια πτώση στους στ. 1278-1287.

8. Να υπογραμμίσετε τους εμπρόθετους προσδιορισμούς στους στ. 1373-1385 και να γράψετε ποια επιρρηματική σχέση δηλώνουν.

9. Να μεταφέρετε στη ν.ε. τις παρακάτω φράσεις :
α. *τὸν Ἀτρέως ἔχθιστον υἱὸν* (στ.1376-7).....
β. *ἢ ἐπ' ἐμοὶ τόδε* (στ. 1384).....
γ. *οὐκ οἶδά με ἐκβαλόντας* (στ.1390) .....
δ. *τῶν λόγων λῆξαι* (στ. 1395) .....
ε. *πέμπειν πρὸς οἴκους* (στ. 1399) .....

10. Να βρείτε τις λέξεις του κειμένου (στ. 1373-1390) με τις οποίες συνδέονται ετυμολογικά οι επόμενες λέξεις της ν.ε. : *απόπλους, όψη, ρήση, αίσχος, απόδοση, απώλεια.*

Γ' Σκηνή : 1409-1471. Πρόσωπα : Ηρακλής-Φιλοκτήτης-Χορός

Ενώ ο Φιλοκτήτης ασπάζεται τον χώρο, όπου έζησε δέκα χρόνια, εμφανίζεται στο θεολογείο ο Ηρακλής ως από μηχανής θεός και οδηγεί στη λύση του δράματος. Τη θεία επιφάνεια κατέστησε αναγκαία «η σύστασις τῶν πραγμάτων», ο τρόπος δηλ. που ο Σοφοκλής πραγματεύτηκε τον μύθο.

1409-1412. μήπω γε.....λεύσσειν τ' ὄψιν· μόνο ο Ηρακλής, λόγω της σχέσης του με τον Φιλοκτήτη, μπορεί να σταματήσει το ταξίδι του στην Ελλάδα και να τον πείσει να μεταβεί στην Τροία.

1413-1417. τὴν σὴν δ' ἥκω.....ἐπάκουσον· στο σχέδιο του Δία είχε αναφερθεί και ο Οδυσσεύς αλλά και ο Νεοπτόλεμος που είχε επικαλεσθεί τη μαρτυρία του (πρβλ. στ. 989, 1324). Ο Ηρακλής, ως παλιός φίλος του Φιλοκτήτη, παρέχει πλήρη εγγύηση για την ερμηνεία της βούλησης του Δία.

1418. καὶ πρῶτα.....τύχας· ο Ηρακλής, με την αναφορά στα παθήματά του, προβάλλει το παράδειγμά του στον Φιλοκτήτη και υπαινίσσεται ότι ανάλογη θα είναι και η δική του πορεία.

1419-1422. ὅσους πονήσας.....θέσθαι βίον· η αναλογία αφορά τόσο τους *πόνους* όσο και την *ἀρετήν*. Η *αρετή* ενός αθάνατου διακρίνεται από του θνητού· για τον Ηρακλή είναι η ένδοξη αθανασία του, που τώρα γίνεται ορατή με τη θεία μεγαλοπρέπειά του· για τον Φιλοκτήτη είναι η αθάνατη δόξα που θα κερδίσει με τον *εὐκλεᾶ βίον* του, όταν κριθεί *ἀρετῇ πρῶτος*.

1425. ἀρετῇ τε πρῶτος· η ιδιαίτερη *αρετή* του Φιλοκτήτη είναι η ιδιότητα του άριστου τοξότη.

1426. αἴτιος κακῶν ἔφυ· η ζωή του Φιλοκτήτη στη Λήμνο θεωρείται ως ένα επεισόδιο του Τρωικού πολέμου, αφορμή του οποίου υπήρξε η αρπαγή της Ελένης από τον Πάρη.

1428-1430. πέρσεις τε Τροίαν.....Οἴτης πλάκα· πολλά γένη και πόλεις υπερηφανεύονταν για τα σκύλα, τα λάφυρα των σκοτωμένων εχθρών στην Τροία, με τα οποία συνήθως κοσμούσαν τους ναούς ή τα σπίτια των νικητών ηρώων.

1432. τόξων ἐμῶν μνημεῖα· ο Ηρακλής ζητεί από τον Φιλοκτήτη να κατασκευάσει από τα λάφυρα, τα οποία θα έπαιρνε ως *αριστεία* από τους Τρώες που θα σκότωνε με το τόξο του, αναθηματικό μνημείο στον τόπο της πυράς του. « Έτσι, η δόξα της άλωσης της Τροίας πρέπει να πάει στη μεγάλη γενιά των ηρώων του παρελθόντος,

στον Αχιλλέα μέσω του γιου του, και στον Ηρακλή μέσω του τόξου του, σύμβολο των παλιών αξιών μιας ευγενικής εντιμότητας και ακεραιότητας χαρακτήρα» (O. Taplin)

1436-1437. ἀλλ' ὡς λέοντε..... καὶ σὺ τόνδ'· η παραβολή είναι ομηρική· και στην *Ἰλιάδα, (Κ 297)* ο Οδυσσεύς και ο Διομήδης ξεκίνησαν μαζί μέσα στη νύχτα *ὡς τε λέοντε δύω.* Η Τροία είναι πεπρωμένο να πέσει από τη σύμπραξη των δύο, Φιλοκτήτη και Νεοπτόλεμου.

1438. παυστῆρα.... Ἴλιον· ο Ηρακλής θα στείλει τον ίδιο τον Ασκληπιό, για να θεραπεύσει τον Φιλοκτήτη, και όχι τους Ασκληπιάδες, όπως είχε αναφέρει ο Νεοπτόλεμος (στ. 1333) ερμηνεύοντας την προφητεία του Έλενου.

1439-1440. τὸ δεύτερον.....ἁλῶναι· ο Ηρακλής κατέκτησε την Τροία για πρώτη φορά, όταν εκστράτευσε εναντίον του Λαομέδοντα, βασιλιά της Τροίας· στο ανατολικό αέτωμα του ναού στην Αίγινα, όπου αναπαριστάνεται ο Τρωικός πόλεμος, παρουσιάζεται ο Ηρακλής ως τοξότης.

1441. εὐσεβεῖν τὰ πρὸς θεούς· παρά την προτροπή του Ηρακλή για ευσέβεια, οι Αχαιοί διέπραξαν, κατά την άλωση της Τροίας, ασεβείς πράξεις. Οι θεατές γνωρίζουν ότι ο Νεοπτόλεμος σκότωσε τον Πρίαμο πάνω στον βωμό του Δία και ο ίδιος σκοτώθηκε στους Δελφούς· ότι ο Αίας ο Οϊλεύς βίασε την Κασσάνδρα στον βωμό της Αθηνάς στην Τροία· ότι ως ανταπόδοση οι θεοί σήκωσαν την καταιγίδα που σκόρπισε τον στόλο των Ελλήνων στο ταξίδι της επιστροφής προς την Ελλάδα.

1442-1443. ὡς τἄλλα.....Ζεύς· εννοεί τα υλικά αγαθά, χρήματα, δόξα, κ.ά. τα οποία είναι κατώτερα από τα ηθικά.

1443-1444. οὐ γὰρ ηὐσέβεια.....ἀπόλλυται· η προς τους θεούς ευσέβεια, κατά τον Σοφοκλή, είναι η υπέρτατη αξία της ανθρώπινης ζωής· έτσι με τα τελευταία λόγια του Ηρακλή, προβάλλει το θρησκευτικό μήνυμα της τραγωδίας, όπως συμβαίνει και σε άλλες τραγωδίες του (*Ἀντιγ. 1348*). Ανάλογη είναι και η παροιμιακή έκφραση στον Ευριπίδη (απόσπ. *734, «Ἀρετὴ δὲ κἂν θάνῃ τις οὐκ ἀπόλλυται, ζῇ δ' οὐκέτι ὄντος σώματος».*

1445-1447. ὦ φθέγμα.....τοῖς σοῖς μύθοις· το ισχυρό πείσμα και το πάθος του Φιλοκτήτη κάμπτονται, χωρίς καμία αντίρρηση, μπροστά στη θέληση του Ηρακλή, που εκφράζει τη βούληση του Δία.

1449-1451.μή νυν χρόνιοι.....πρύμναν (*εμπρός και μην αργείτε.... κατάπρυμνα φυσάει*)· ο Ηρακλής συμβουλεύει να επισπεύσουν το ταξίδι, εκμεταλλευόμενοι τον ευνοϊκό άνεμο, και εξαφανίζεται από το θεολογείο.

1452. φέρε νυν....καλέσω (*τη χώρα.....τώρα που φεύγω*)· ο Φιλοκτήτης αποχαιρετά τον γνώριμο τόπο της Λήμνου, όπου έζησε δέκα χρόνια.

1453-1457.χαῖρ' ὦ μέλαθρον....πληγῆσι νότου (*χαίρε σπηλιά μου.....τη φόρα το κεφάλι μου*)· ο χαιρετισμός που απευθύνει στους τόπους της οδύνης του, τη σπηλιά, τη Νύμφη και τη θάλασσα είναι από τους ωραιότερους της ελληνικής τραγωδίας. Ανάλογη είναι η προσφώνηση της Αντιγόνης «*τύμβος κατασκαφὴς*» (στ. 892) και του Αίαντα «*πάραλα ἄντρα*» (στ. 413).

1458-1460. πολλὰ δὲ φωνῆς.....χειμαζομένῳ (*κι εσύ βουνό.....όταν πονούσα*)· τελευταίο αποχαιρετά το Ερμαίο όρος στα ΒΑ της Λήμνου, το οποίο η Κλυταιμνήστρα αναφέρει ως ένα από τους ενδιάμεσους σταθμούς των φρυκτωριών για την πτώση της Τροίας (Αισχ. *Ἀγαμ. 283).*

1461-1463. νῦν δ' ὦ κρῆναι.....ἐπιβάντες (*ω! εσείς πηγές.....το πρόσμενα ποτές*)· σύμφωνα με μια εκδοχή του μύθου ο Λύκιος Απόλλων είχε κάνει στη Λήμνο για τον Φιλοκτήτη δυο πηγές, μία για κρασί και μία για μέλι. Εκεί πλησίαζαν τα πουλιά που σκότωνε με το τόξο του ο Φιλοκτήτης.

1464-1468. χαῖρ', ὦ Λήμνου.....ἐπέκρανεν (*ω! γη της Λήμνου.....που τέλειωσε όλα αυτά*)· κατά τη σοφόκλεια αντίληψη η *Μοίρα* είναι υπέρτατη δύναμη, που πότε ταυτίζεται με τη θέληση των θεών και πότε την υπερβαίνει. Με τα τελευταία λόγια του ο Φιλοκτήτης δηλώνει την πλήρη υποταγή του στη Μοίρα και τη θέληση των θεών. Το *μάθος* του Φιλοκτήτη δεν έγινε με το αισχύλειον *πάθος* αλλά με τον *θεῖον λόγον.*

1469-1471. χωρῶμεν.....ἱκέσθαι (*ας φύγουμε.....το ταξίδι*)· η χαρούμενη αποχώρηση του χορού από τη σκηνή κλείνει με τη σύντομη προσευχή στις νύμφες της θάλασσας για καλό ταξίδι, όχι μόνο προς την Τροία, αλλά και την οριστική επιστροφή στην Ελλάδα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ (1409-1471)

1. Ποια κοινά σημεία έχουν οι δύο λόγοι, του Νεοπτόλεμου (1314-1347) και του Ηρακλή (1409-1444);

2. Γιατί ο Φιλοκτήτης εμπιστεύεται τον Ηρακλή;

3. Να σημειώσετε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο της πρότασης είναι σωστό η λανθασμένο.

	Σωστό	Λάθος
α. *ἐπάκουσον* (στ. 1417) : είναι προστ. αορ. του ρ. *ἐπακούω*	☐	☐
β. *λέξω* (στ. 1418) : είναι υποτ. αορ. του ρ. *λέγω*	☐	☐
γ. *εὐκλεᾶ* (στ. 1422) : είναι επίθετο τρίτης κλίσης	☐	☐
δ. *ὃς* (στ. 1426) : είναι αόριστη αντων. αρσεν. γένους	☐	☐
ε. *σκῦλα* (στ. 1431) : είναι ονομ. πληθ. του ουσ. ὁ *σκῦλος*	☐	☐

4. Να γράψετε τα τριτόκλιτα ουσιαστικά των στ. 1409-1417 στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού.

5. Να βρείτε ποια συντακτική θέση έχουν οι γενικές στους στίχους 1418-1430.

6. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της ν.ε. για την καθεμία από τις επόμενες λέξεις και να σχηματίστε με αυτές προτάσεις : *διεξελθών* (στ. 1419), *θέσθαι* (στ. 1422), *ἔφυ* (στ. 1426).

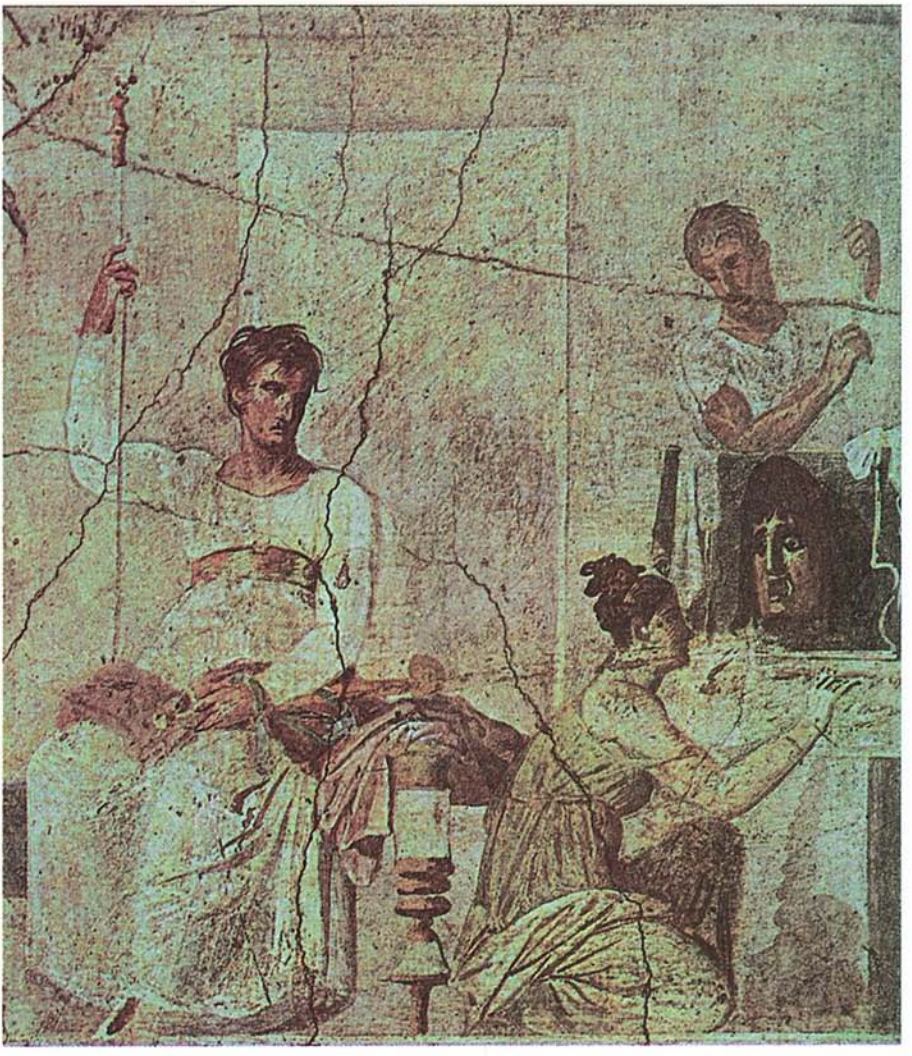

20. *Εορτή για τη νίκη τραγικού ηθοποιού.* Τοιχογραφία από την Ηράκλεια της Καμπανίας. 1ος αι. μ.Χ. αντίγραφο, πιθανώς, προτύπου έργου του τέλους του 4ου αι. π.Χ. Νεάπολη, Museo Nazionale Archeologico.

ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

1. Ο *Φιλοκτήτης* γράφτηκε και διδάχθηκε το 409 π.Χ. μέσα στη δίνη του πελοποννησιακού πολέμου, σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη εποχή για την αθηναϊκή δημοκρατία.
   α. Να παρουσιάσετε το κοινωνικό, πολιτικό και ιστορικό πλαίσιο της εποχής που γράφεται η τραγωδία.
   β. Να εντοπίσετε στον *Φιλοκτήτη* στοιχεία που συνδέονται με γεγονότα, καταστάσεις ή αντιλήψεις της εποχής αυτής.

2. Ο Σοφοκλής εμπνέεται τον *Φιλοκτήτη* από τον αντίστοιχο ομηρικό μύθο.
   Να εξετάσετε πώς μεταπλάθει τον ομηρικό μύθο σε δράμα ο ποιητής και σε ποια λύση οδηγείται.

3. Ο *Φιλοκτήτης* είναι δράμα τριών προσώπων, του Φιλοκτήτη, του Νεοπτόλεμου και του Οδυσσέα.
   α. Με ποιες σχέσεις συνδέονται μεταξύ τους τα πρόσωπα;
   β. Να ηθογραφήσετε τα πρόσωπα του δράματος.

4. Ο Φιλοκτήτης, όπως και κάθε δράμα, προσφέρεται σε πολλαπλές ερμηνείες και θεωρήσεις. Έτσι άλλοι θεώρησαν τον Φιλοκτήτη ως τραγωδία αμαρτίας-άτης, άλλοι τόνισαν τον πολιτικό, κοινωνικό ή θεολογικό χαρακτήρα του έργου. Άλλοι τέλος ερμηνευτές επέμειναν στην παιδαγωγική διάσταση του έργου, καθώς ο Φιλοκτήτης και ο Οδυσσέας προσπαθούν να κερδίσουν την ψυχή του νεαρού και άπειρου Νεοπτόλεμου.

   α. Σε ποιες από αυτές τις ερμηνευτικές θέσεις θα ρίχνατε μεγαλύτερο βάρος;
   β. Η πολλαπλότητα των ερμηνειών νομίζετε ότι εξηγεί την επιβίωση του έργου αλλά και τη συγκίνηση που προκαλεί αυτό στον σύγχρονο αναγνώστη και θεατή; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

5. Παρά τις όποιες ερμηνείες κυρίαρχος μέσα στο δράμα είναι ο ρόλος του Φιλοκτήτη, του οποίου η προσωπική ιστορία αναδεικνύει πλευρές και όψεις της ανθρώπινης ζωής, που υπερβαίνουν τόπο, χρόνο και πρόσωπα.
   α. Πού, κατά τη γνώμη σας, έγκειται η τραγικότητα του Φιλοκτήτη;
   β. Πώς νομίζετε ότι επιτυγχάνεται η κάθαρση;

6. Ο μύθος του Φιλοκτήτη ενέπνευσε όχι μόνο τους αρχαίους τραγικούς αλλά και νεότερους δραματουργούς. Στον αιώνα μας μάλιστα ο Γάλλος André Gide και ο δικός μας Γιάννης Ρίτσος δοκίμασαν τις δυνάμεις τους πάνω στον αρχαίο μύθο. Να διαβάσετε το απόσπασμα από τον Φιλοκτήτη του Ρίτσου στο επίμετρο και να ανιχνεύσετε ομοιότητες και διαφορές με το ομώνυμο έργο του Σοφοκλή.

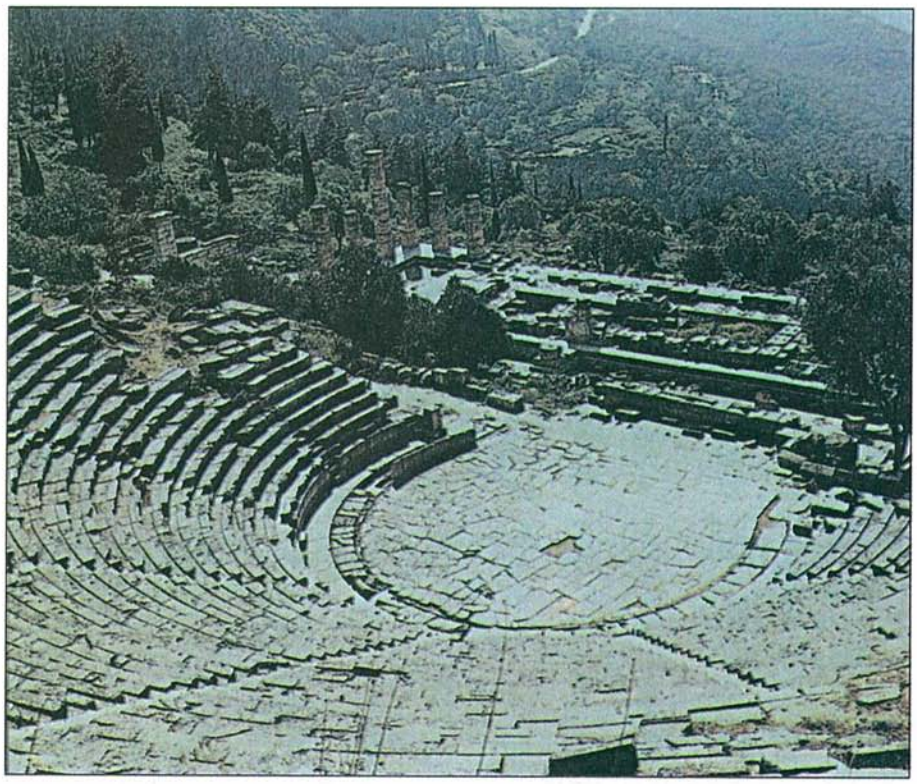

21. *Το θέατρο των Δελφών κατά τη ρωμαϊκή περίοδο.*

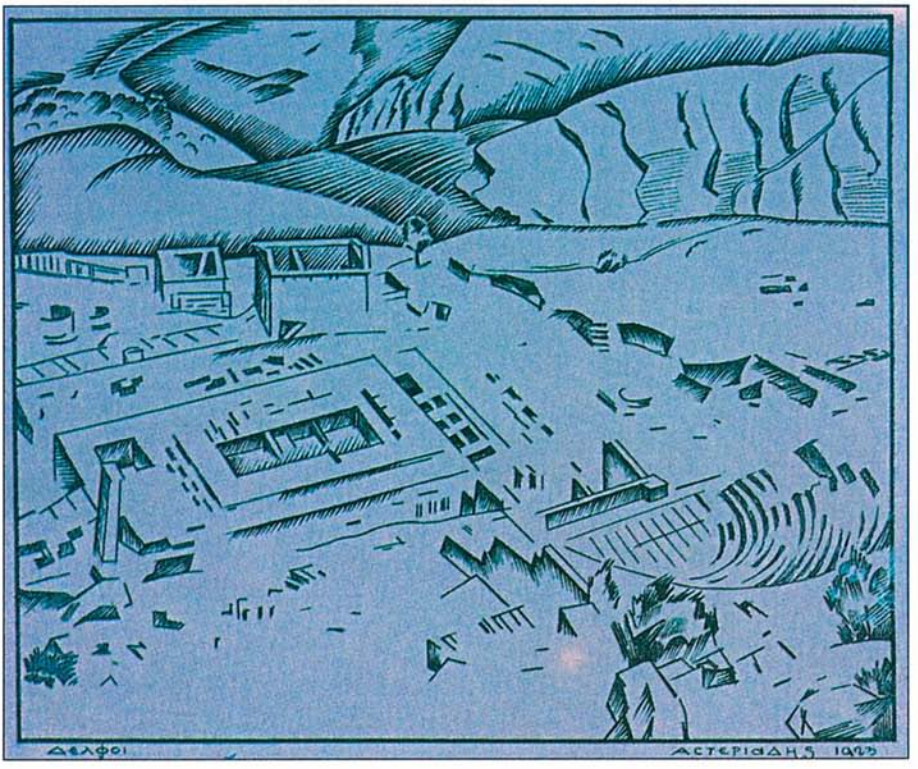

22. Αγήνωρ Αστεριάδης, *Δελφοί*. 1923. Σχέδιο με σινική.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

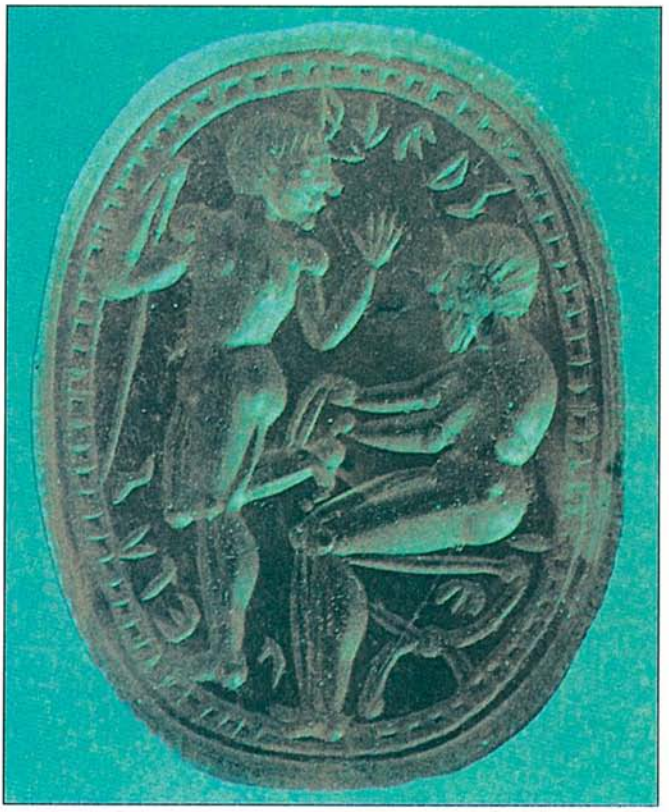

23. *Ο ιατρός Μαχάων επιδένει την πληγή του Φιλοκτήτη.* Ετρουσκικός σφραγιδόλιθος. Δεύτερο μισό του 5ου αι. π.Χ. Λονδίνο, British Museum

ΚΕΙΜΕΝΑ

Τραγωδία : κοινωνικός θεσμός

Η τραγωδία δεν είναι μονάχα μια μορφή τέχνης· είναι ένας κοινωνικός θεσμός, που εισάγει η πόλη με την ίδρυση των τραγικών αγώνων, πλάι στα πολιτικά και δικαστικά της όργανα. Κάτω από την εξουσία του επώνυμου άρχοντα, μέσα στον ίδιο το χώρο του *ἄστεως* και σύμφωνα με τους ίδιους θεσμικούς κανόνες, που ισχύουν για τις εκκλησίες και τα δικαστήρια του δήμου, η πόλη θεσπίζει ένα θέαμα για όλους τους πολίτες, που διευθύνεται, παίζεται και κρίνεται από τους αρμόδιους εκπροσώπους των διαφόρων φυλών· έτσι, η ίδια η πόλη γίνεται θέατρο, νοείται κατά κάποιο τρόπο σαν αντικείμενο παράστασης και παίζεται μπροστά στο κοινό. Αν όμως η τραγωδία εμφανίζεται έτσι ριζωμένη στην κοινωνική πραγματικότητα περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο λογοτεχνικό είδος, αυτό δε σημαίνει πως είναι και η αντανάκλασή της. Δεν αντανακλά αυτή την πραγματικότητα, αλλά την εξετάζει, τη θέτει σε συζήτηση. Παρουσιάζοντάς την διασπασμένη, διχασμένη ενάντια στον ίδιο της τον εαυτό, την καταστάινει ολόκληρη προβληματική. Το δράμα παρουσιάζει στη σκηνή έναν αρχαίο ηρωικό μύθο. Αυτός ο μυθικός κόσμος αποτελεί το παρελθόν της πόλης : ένα παρελθόν αρκετά μακρινό, έτσι που να διαγράφονται καθαρά οι αντιθέσεις ανάμεσα στις μυθικές παραδόσεις που ενσαρκώνει και στις νέες μορφές νομικής και πολιτικής σκέψης· αλλά και αρκετά κοντινό, έτσι που οι συγκρούσεις των αξιών να γίνονται ακόμη οδυνηρά αισθητές και η αντιπαράθεση να εξακολουθεί να εκδηλώνεται.

I.P. Vernant, Μύθος και Τραγωδία στην αρχαία Ελλάδα
(Μετ. Στέλλα Γεωργούδη)

Ο τραγικός ήρωας

Επειδή, λοιπόν, πρέπει η σύνθεση (ο μύθος, η πλοκή) της πιο καλής τραγωδίας να είναι όχι απλή αλλά περίπλοκη και μάλιστα να μιμείται οικτρά και φοβερά γεγονότα (αυτό άλλωστε είναι το χαρακτηριστικό στην τραγική μίμηση), γι' αυτό είναι φανερό πως πρέπει να αποφεύγονται τα εξής στη σύνθεση των μύθων : Πρώτον, ούτε τους καλούς ανθρώπους πρέπει να παρουσιάζουμε να γίνονται από ευτυχισμένοι δυστυχισμένοι, (αυτό ούτε φόβο ούτε οίκτο προκαλεί, αλλά είναι αποτροπιαστικό). Δεύτερον, ούτε οι κακοί από δυστυχισμένοι να γίνονται ευτυχισμένοι (αυτό είναι τελείως αταίριαστο με την τραγωδία, γιατί δεν έχει τίποτα από εκείνα που απαιτεί η τραγωδία, δηλαδή ούτε ανθρωπιστικά συναισθήματα

ούτε οίκτο ούτε φόβο προκαλεί). Τρίτον, ούτε πάλι να παρουσιάζουμε τον πάρα πολύ κακό να πέφτει από την ευτυχία στη δυστυχία. Μια τέτοια πλοκή μπορεί να προκαλεί τα ανθρωπιστικά μας συναισθήματα, δεν προκαλεί όμως ούτε τον οίκτο, ούτε το φόβο. Ο οίκτος μάς γεννιέται για κείνον που δεν αξίζει τη δυστυχία (αναξιοπαθεί), ο φόβος για τον όμοιό μας που δυστυχεί. Αυτό λοιπόν που θα συνέβαινε σ' αυτή την περίπτωση (δηλαδή να πέφτει από την ευτυχία στη δυστυχία ο ανάξιος) δε θα προκαλέσει ούτε φόβο ούτε οίκτο.

Μας μένει, λοιπόν, ο ήρωας που βρίσκεται ανάμεσα σ' αυτές τις (ακραίες) περιπτώσεις. Αυτός δεν είναι εκείνος που ξεχωρίζει για την αρετή ή τη δικαιοσύνη του, αλλά ούτε κι εκείνος που πέφτει από την ευτυχία στη δυστυχία εξαιτίας της κακίας του ή της αχρειότητάς του, αλλά από κάποιο σφάλμα του.

Αριστοτέλης, Περί Ποιητικής (Μετ. Στάθης Ιω. Δρομάζος)

Τα νιάτα του τραγικού ήρωα

Τα νιάτα του τραγικού ήρωα είναι, όπως είπαμε, η αφέλειά του και η δροσερή του γενναιοδωρία ακόμα και μέσα στην αμαρτία ή στο έγκλημα. Αυτά τον κάνουν να προσφέρει τη ζωή του αλόγιστα, για ένα πάθος, ή για μιάν Υπόθεση, ή για μια φρεναπάτη. Υπάρχουν νιάτα μέσα σ' αυτό τον οίστρο, αλλά νιάτα ιδιότυπα, που μόνον μερικά χαρακτηριστικά έχουν κοινά με τα άλλα, τα γενικά κι ανώνυμα νιάτα. Η νιότη της Τραγωδίας δεν είναι η αφηρημένη ιδέα της νιότης μήτε η συμβατική της ηλικίας. Είναι ένα γνώρισμα ψυχής, σφραγίδα δωρεάς ή καταδίκης.

Έτσι, τα νιάτα του τραγικού ήρωα υπερβαίνουν μαζί και κατακαλύπτουν την συμπτωματική του ηλικία.

Άγγελος Τερζάκης, Αφιέρωμα στην Τραγική μούσα.

Η τραγική πλάνη

Με μεγάλη επιδεξιότητα ο Σοφοκλής παρουσιάζει τους ήρωές του να αποδίδουν στην Αντιγόνη σφάλματα, που αργότερα φαίνονται ότι είναι σφάλματα του Κρέοντα. Η Αντιγόνη φαίνεται επίσης πως τα διεκδικεί για τον εαυτό της. Μιλάει για την αφροσύνη της (95), αλλά στο τέλος ο Κρέων καταλαβαίνει (1269), κι ο Τειρεσίας κι ο χορός τον προειδοποιούν για την αναγκαιότητα της σύνεσης (1050, 1098). Ο Κρέων είναι σπάταλος στις κατηγορίες για αλαζονεία εναντίον της Αντιγόνης (309, 480, 482), αλλά τη δική του αλαζονεία στα λόγια και στις πράξεις καταδικάζει ο Χορός με

τα τελευταία λόγια του. Ο Κρέων λέει στην Αντιγόνη ότι δεν είναι σε θέση να έχει υψηλά φρονήματα (479), αλλά ύστερα από λίγο ο Τειρεσίας του λέει να διαμορφώσει ταπεινότερο πνεύμα ο ίδιος (1090). Ο Χορός πιστεύει πως η Αντιγόνη είναι θύμα μιας τρέλας (584, 614, 624-5), είναι όμως φανερό πως η τρέλα βρίσκεται στην πλευρά του Κρέοντα. Οι βασικές κατηγορίες εναντίον της Αντιγόνης είναι αναληθείς γι' αυτήν, και αληθινές γι' αυτόν. Μ' αυτή την ειρωνεία ο Σοφοκλής δείχνει το βαθμό της πλάνης και της ψευδαίσθησης, με τα οποία ο Κρέων κι ο Χορός κρίνουν τους συνανθρώπους τους. Φαίνεται να νομίζει πως οι άνθρωποι υπόκεινται σε πλάνες ιδιαζόντως βαριές. Λαθεμένα κατηγορούν άλλους για σφάλματα που είναι δικά τους. Τέτοιες ψευδαισθήσεις ανήκουν στην ανθρώπινη φύση, τα αποτελέσματά τους όμως μπορεί να είναι θανατηφόρα. Βρίσκουν έδαφος σε κείνη την αλαζονεία που κάνει τον άνθρωπο να νομίζει πως ξέρει περισσότερα απ' τους θεούς και να τους εμπαίζει. Στην *Αντιγόνη* ο Σοφοκλής δραματοποιεί αυτό το λάθος με μεγάλη ενορατική και διεισδυτική ικανότητα και δείχνει σε τι καταστροφικά αποτελέσματα μπορεί αυτό να οδηγήσει.

C.M.Bowra, Οι τραγωδίες του Σοφοκλή : Αντιγόνη, Οιδίπους Τύραννος (Μετ. Αικατ. Τσοτάκου - Καρβέλη)

Ο σκηνικός χρόνος

Η περίπτωση της *Αντιγόνης* αξίζει περισσότερη διερεύνηση, επειδή η πορεία των εξωσκηνικών γεγονότων, που αναμεταδίδονται κυρίως από τον Φύλακα, συνδέεται με δύο συγκεκριμένα τμήματα της ημέρας, συναποτελώντας, μαζί με κάποιες άλλες ενδείξεις, μίαν από τις συνεπέστερες χρονικές καταγραφές που έχουμε στις σωζόμενες τραγωδίες. Στον πρόλογο του έργου ο διάλογος ανάμεσα στις δύο αδελφές διεξάγεται στο μισοσκόταδο: η νύχτα, που σφράγισε την κατατρόπωση των επιδρομέων, δεν έχει ακόμα φύγει (πρβλ. στ. 16 «αυτή τη νύχτα»). Στην πάροδο ο χορός χαιρετίζει τον ήλιο της καινούργιας μέρας (100 κκ.) : σε λίγο θα εμφανιστεί ο Κρέων για τις πρώτες του πολιτικές δηλώσεις. Όταν έρχεται την πρώτη φορά ο Φύλακας, για να αναφέρει την πρώτη απόπειρα της ταφής του Πολυνείκη, συνδέει το γεγονός με τον «πρώτο φρουρό της μέρας» (253 κ.). Στην επόμενη αφήγησή του, όταν πια έχει συλληφθεί η Αντιγόνη, δίνεται ένα ακόμα ακριβέστερο χρονικό στίγμα : «ο λαμπρός δίσκος του ήλιου μεσουρανούσε» (416 κ.). Ας σημειωθεί ότι αυτές οι δύο αφηγήσεις κατανέμονται αντίστοιχα ανάμεσα στο α' και το β' επεισόδιο· ας σημειωθεί επίσης ότι ως εδώ έχει διανυθεί το ½ του έργου. Σε καμιά άλλη περίπτωση, όσο μπόρεσα να ελέγξω, η χρονική απόσταση ανάμεσα σε δύο επεισόδια δεν προσδιο-

ρίζεται με τόσην ακρίβεια. Στο υπόλοιπο μέρος, δηλαδή τρία επεισόδια και έξοδο, τα γεγονότα επέρχονται αλλεπάλληλα. Στο τελευταίο στάσιμο όμως ο χορός, πιστεύοντας ότι όλα προχωρούν προς μίαν αίσια έκβαση, επικαλείται τον Διόνυσο, συνδέοντας την έλευσή του στη Θήβα με την παρουσία των «φλεγόμενων άστρων», τους «νυχτερινούς ήχους» και τους «πάννυχους χορούς» (1146 κκ.) : είναι η εντύπωση ότι έχει πια βραδιάσει.

Η *Αντιγόνη* αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα χειρισμού του δραματικού και σκηνικού χρόνου με όρους που θα ικανοποιούσαν απόλυτα τον Αριστοτέλη.

Νίκος Χ. Χουρμουζιάδης, Όροι και μετασχηματισμοί στην αρχαία ελληνική τραγωδία.

Η μοναξιά της Αντιγόνης

Η Αντιγόνη είναι λοιπόν μόνη. Το χειρότερο, φαίνεται βυθισμένη σε ηθική μοναξιά. Κανείς δεν την καταλαβαίνει. Ο Κρέοντας βέβαια βλέπει στη διαγωγή της μια ξεφτισμένη ανεξαρτησία. Αλλά ούτε οι άλλοι την καταλαβαίνουν περισσότερο. Η Ισμήνη θα την ακολουθούσε, αν την καταλάβαινε. Ο χορός, που θα έπρεπε ωστόσο να της είναι αφοσιωμένος και να της δείχνει τη συμπάθειά του, δείχνει από τη μια άκρη στην άλλη πλήρη ακατανοησία. Πριν μάλιστα πληροφορηθεί ποιος έκανε την απαγορευμένη πράξη, σπεύδει να ψέξει το πνεύμα της ανυπακοής στους νόμους, είτε θείοι είναι αυτοί οι νόμοι είτε ανθρώπινοι (368). Όταν μαθαίνει πως πρόκειται για την Αντιγόνη, δεν μπορεί να πιστέψει πως παράκουσε τους νόμους και πως την έπιασαν *ἐν ἀφροσύνῃ* (383). Τη στιγμή μάλιστα που οδηγείται στον θάνατο, δεν μπορεί να συγκρατηθεί και να μην εκφράσει άλλη μια φορά την αποδοκιμασία του : «το πάθος σου σε κατέστρεψε, γιατί συμβουλεύτηκες μόνο αυτό» (*Αντιγόνη 875*) : *σέ δ' αὐτόγνωτος ὤλεσ' ὀργά.* Γύρω λοιπόν στην Αντιγόνη δεν υπάρχει κανείς : αυτή -έτσι το θέλησε η μοίρα της- θα εντοιχιστεί ζωντανή σ' έναν έρημο τόπο, είναι, ανάμεσα στους δικούς της, εγκαταλειμμένη απ' όλους.

Jacqeline De Romilly, Αρχαία Ελληνική Τραγωδία
(Μετ. Ελ. Δαμιανού - Χαραλαμποπούλου).

Η στάση του χορού

Κατά τη γνώμη μου, αυτοί οι γέροντες της Θήβας διαθέτουν προσωπικά χαρακτηριστικά στον ίδιο περιορισμένο βαθμό, όπως και οι ναύτες του Αίαντα. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να τους αρνηθεί μια κάποια με-

ταστροφή. Είναι αλήθεια, ο χορός σε κανένα σημείο του έργου δεν παίρνει απροκάλυπτα το μέρος του Κρέοντα· σκύβει όμως μπροστά του τόσο υποτακτικά, ώστε η όποια εσωτερική του αντίσταση διαφαίνεται μόνο σε υπαινιγμούς. Εξάλλου, η περιφρόνηση της Αντιγόνης για το θάνατο και η ισχυρογνωμοσύνη της είναι στοιχεία τόσο ξένα στον δικό του κόσμο (220), ώστε ο χορός αντιμετωπίζει δίχως κατανόηση αυτή την πλευρά της φύσης της. Όταν όμως ο Κρέων συντρίβεται, ο χορός ξεστομίζει αδίσταχτα αυτό που σκεφτόταν από την αρχή- η Αντιγόνη του το λέει καταπρόσωπο (509)- αλλά δεν τολμούσε να εκφράσει. Αυτό, από καθαρά ανθρώπινη άποψη, είναι κάπως ευνόητο, αλλά για το δράμα έχει ιδιαίτερη σημασία. Γιατί μόνο έτσι θα βρεθεί η Αντιγόνη σ' εκείνη την απόλυτη μοναξιά όπου ο Σοφοκλής θέλει τους ήρωές του να πραγματοποιούν ό,τι αποτελεί για τη φύση τους το πιο αναπαλλοτρίωτο αγαθό.

A. Lesky, Η τραγική ποίηση των αρχαίων Ελλήνων.
(Μετ. Νίκος Χ. Χουρμουζιάδης)

Μ. ΜΠΡΕΧΤ, «*Αντιγόνη*», απόσπασμα, (Μετ. Α. Σολομός)

«Αγαπητοί φίλοι, πιθανό να σας ξενίσει το κάπως ποιητικό ύφος του έργου αυτού-του παλιού αυτού έργου- που για χάρη σας αποστηθίσαμε. Μια φορά, ο μύθος σάς είναι αρκετά γνωστός...

Ετούτη εδώ είναι η Αντιγόνη, η κόρη του Οιδίποδα, του άλλοτε βασιλιά της Θήβας.

Τούτος, ο θείος της, ο Κρέοντας, ο τύραννος της χώρας.

Ο τύραννος αυτός, ενάντια στο Άργος τ' αλαργινό, κήρυξε πόλεμο -πόλεμο ατέλειωτο κι απάνθρωπο, π' άλλο δεν έφερε παρά χαμό και συμφορά. Μα ο πόλεμος θα πάρει κάποια μέρα τέλος, χάρη σ' αυτήν εδώ, τη δίκαιη, την αλύγιστη Αντιγόνη.

Παρακολουθώντας το έργο, θυμηθείτε άλλα γεγονότα όμοια μ' αυτά που έχουνε συμβεί σε παρελθόν πιο κοντινό μας- ή και την απουσία τέτοιων γεγονότων....Και τώρα θα μας δείτε, με τη σειρά, να μπαίνουμε στο στίβο αυτό της δράσης. Και φανταστείτε πως αυτός ο στίβος είναι ο ίδιος που είδε να ορθώνεται η ανθρωπότητα, μέσα στη νύχτα των αιώνων, περήφανη και δυνατή.

Ζ. ΑΝΟΥΪΓ,«*Αντιγόνη*», απόσπασμα, (Μετ. Μ. Πλωρίτης)

ΚΡΕΩΝ Τότε, λυπήσου με, ζήσε. Το πτώμα τ' αδερφού σου, που σαπίζει κάτω απ' τα παράθυρά μου, είναι αρκετή πληρωμή για να βασιλέψει η τάξη στη Θήβα. Ο γιος μου σ' αγαπάει. Μη μ' αναγκάζεις να πληρώσω και με σέναν. Αρκετά πλήρωσα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Όχι. Είπατε «ναι». Δε θα πάψετε ποτέ πια να πληρώνετε.

ΚΡΕΩΝ (*Την τραντάζει απότομα, έξω φρενών*). Μα για τ' όνομα του Θεού! Προσπάθησε να καταλάβεις μια στιγμή και συ, μικρή ανόητη! Πώς προσπάθησα εγώ να σε καταλάβω; Πρέπει ωστόσο να υπάρχουν και κάποιοι που να λένε «ναι». Πρέπει να υπάρξει κάποιος που να κυβερνήσει το καράβι. Κάνει νερά από παντού, είναι γεμάτο εγκλήματα, ηλιθιότητα, δυστυχία..... Και το τιμόνι παραδέρνει εκεί κάτω. Το πλήρωμα δε θέλει να κάνει τίποτα, δεν έχει νου παρά πώς να γδύσει το αμπάρι, κι οι αξιωματικοί σκαρώνουν κιόλας μια βολική σχεδία μονάχα γι' αυτούς, παίρνοντας κι όλο το γλυκό νερό του καραβιού, για να γλυτώσουν τουλάχιστον το δικό τους το τομάρι.

Και το κατάρτι τρίζει, κι ο άνεμος ουρλιάζει, και τα πανιά θα ξεσκιστούν, κι όλα τούτα τα κτήνη θα ψοφήσουν όλα μαζί, επειδή δε σκέφτονται παρά το τομάρι τους το πολύτιμο τομάρι τους και τις μικροδουλίτσες τους. Νομίζεις, λοιπόν, πώς, τέτοιες ώρες, έχεις καιρό να κάνεις το δύσκολο, να λογαριάσεις αν πρέπει να πεις «ναι» ή «όχι», ν' αναρωτηθείς μην τυχόν και το πληρώσεις πολύ ακριβά κάποια μέρα, κι αν θα μπορείς να είσαι άνθρωπος έπειτα; Αρπάζεις το τιμόνι, ορθώνεσαι μπροστά στο θεόρατο κύμα, και πυροβολείς στο σωρό, τον πρώτο που προχωρεί. Στο σωρό! Δεν έχει ονόματα εκεί! Σαν το κύμα που έρχεται και σπάει στη γέφυρα μπροστά σου. Ο άνεμος σου χαστουκίζει το πρόσωπο, κι «αυτό» που πέφτει δεν έχει όνομα. Μπορεί και νάταν εκείνος που σούδωσε χτες βράδυ, χαμογελώντας, τη φωτιά του. Δεν έχεις πια όνομα. Κι ούτε και συ, γαντζωμένος στο τιμόνι, έχεις όνομα. Μόνο το καράβι έχει όνομα και η τρικυμία. Το καταλαβαίνεις αυτό;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ (*Κουνάει το κεφάλι*). Δε θέλω να καταλάβω. Αυτό χρειάζεται σε σας. Εγώ δε βρίσκομ' εδώ για να καταλάβω. Μόνο για να σας πω «όχι» και να πεθάνω.

Φιλοκτήτης : Δράμα τριών προσώπων

Ο χαρακτήρας και η δομή του έργου μάς επιβάλλουν να το κατανοήσουμε ως δράμα τριών προσώπων. Όπως ίσως σε κανένα άλλο δράμα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, έχει μορφοποιηθεί εδώ η έντονη και εντελώς απρόσκοπτη δραματική κίνηση που δημιουργείται από τη σύγκρουση τριών ανθρώπων σαφέστατα και αυστηρότατα προσδιορισμένων χάρη στα προσωπικά τους χαρακτηριστικά (είναι το μοναδικό δράμα χωρίς ούτε έναν γυναικείο ρόλο). Το έργο ονομάζεται *Φιλοκτήτης*, και επομένως έχουν δίκιο όσοι πιστεύουν ότι άξονας του δράματος είναι η μοίρα ενός πονεμένου και πικρά απογοητευμένου ανθρώπου, που ωστόσο αναζητεί την εμπιστοσύνη. Αυτή όμως η μοίρα είναι τόσο στενά συνυφασμένη με τη συμπεριφορά των δύο άλλων προσώπων, ώστε κανείς από αυτούς δεν μπορεί να θεωρηθεί δευτερεύουσα και περιθωριακή μορφή· πάντως όχι ο Νεοπτόλεμος. Την παρουσία του την καθορίζει το μόνιμα επαναλαμβανόμενο θέμα της *φύσεως*. Το δράμα του Φιλοκτήτη εμπεριέχει και ένα δράμα του Νεοπτολέμου, ο οποίος, αντίθετα με τη συνείδησή του, εκβιάζει τη φύση του και τελικά αναγκάζεται να ξαναβρεί τον εαυτό του μέσα από μια επώδυνη πορεία. Είναι αυτό που αποτελεί τον πυρήνα της αριστοκρατικής σκέψης, και στον Πίνδαρο βρίσκεται σε αντίθεση με κάθε επίκτητη γνώση : η έννοια του έμφυτου τρόπου στον ξεχωριστό άνθρωπο, που εδώ διακινδυνεύει την ακεραιότητά του και δοκιμάζεται παλεύοντας με έναν άνθρωπο αλύγιστο και σφραγισμένο από την οδύνη. Με τα λόγια του Φιλοκτήτη ο Νεοπτόλεμος κερδίζει τον έπαινο της νίκης του (1310) : *τὴν φύσιν δ' ἔδειξας, ὦ τέκνον!* Από τρεις σταθμούς περνά ο δρόμος που βγάζει τον Νεοπτόλεμο από το αδιέξοδο : ομολογία της απάτης· επιστροφή του τόξου· απόφαση να τα εγκαταλείψει όλα και να εκπληρώσει την υπόσχεσή του προς τον Φιλοκτήτη.

A. Lesky, Η τραγική ποίηση των αρχαίων Ελλήνων
(Μετ. Νίκος Χ. Χουρμουζιάδης)

Φιλοκτήτης : Το τόξο του

Ο Φιλοκτήτης έχει να κάνει μ' ένα σκηνικό αντικείμενο, που είναι, πιθανόν, το πιο αναπόσπαστα ενσωματωμένο από όλα τα υλικά αντικείμενα που έχουμε στην αρχαία Ελληνική τραγωδία : το τόξο του Ηρακλή. Αυτό ζητούσε μια εκλεκτική διερεύνηση όλου του έργου, εφ' όσον η σημασία του τόξου αναπτύσσεται και βαθαίνει κάτω από το φως του τι λέγεται και γίνεται σε σχέση μ' αυτό. Στις πρώτες σκηνές του έργου πα-

ρουσιάζεται κάτω από τρεις απόψεις. Η πρώτη άποψη, είναι προορισμένο ότι η Τροία θα πέσει μόνο με το τόξο του (στ. 68-9, 113, 197-200) - αυτό είναι και η αιτία τουλάχιστον που ο Οδυσσέας και ο Νεοπτόλεμος βρίσκονται στη Λήμνο. Επίσης, δεύτερη άποψη, ότι αυτό, αφού τα βέλη του χτυπούν αλάνθαστα στο στόχο, είναι η ακατανίκητη αμυντική προστασία του Φιλοκτήτη ενάντια στους εχθρούς του (στ. 75-8, 104-117) - αυτό λοιπόν είναι η αιτία που ο Νεοπτόλεμος πρέπει να χρησιμοποιήσει δόλο και που ο Οδυσσέας δεν πρέπει να φανερωθεί. Τρίτη άποψη, όπως ο Νεοπτόλεμος και ο Χορός (των ναυτών) βλέπουν, μια και πρέπει να χρησιμοποιήσουν αρκετά τη φαντασία τους για να συμπονέσουν τον Φιλοκτήτη, το τόξο είναι το μόνο μέσο, όργανο και τρόπος ζωής για τον απόβλητο, τον Ερημίτη της Λήμνου (στ. 162-8).

Oliver Taplin, Η αρχαία ελληνική τραγωδία σε σκηνική παρουσίαση
(Μετ. Βασίλη Δ. Ασημομύτη)

Φιλοκτήτης : Πρόβλημα πολιτικής ηθικής

Προφανώς, η πρώτη σκηνή παρουσιάζει πολύ ρωμαλέα ένα σοβαρό πρόβλημα της πολιτικής ηθικής. Για να καταλάβουν οι Έλληνες την Τροία, και για να απολάβει ο Νεοπτόλεμος, ο γιος του Αχιλλέα, τη δόξα που του έχουν υποσχεθεί, κάτι το ατιμωτικό πρέπει να γίνει : πρέπει να κλαπεί το τόξο. Ο έξυπνος Οδυσσέας εξηγεί πειστικά ότι η πειθώ και η ανοιχτή βία είναι και οι δύο αδύνατες· εξίσου αδύνατο είναι για τον Οδυσσέα και το να εμφανιστεί ο ίδιος, δεδομένου ότι αυτός ήταν που είχε εγκαταλείψει στο ερημονήσι τον Φιλοκτήτη καθώς αρμένιζαν για την Τροία : φυσικά, ο Φιλοκτήτης θα τον χτυπούσε παρευθύς με το ανίκητο τόξο του. Μόνο ο νεαρός Νεοπτόλεμος μπορεί να τον πλησιάσει με κάποια ελπίδα επιτυχίας· με μερικά μικροψέματα θα είχε τη δυνατότητα να κλέψει το τόξο. Το *σόφισμα* είναι κατά γενική παραδοχή ένα ακάθαρτο τέχνασμα, ειδικότερα στα μάτια του γιου του ιπποτικού Αχιλλέα· δυστυχώς, αν οι Έλληνες είναι να πάρουν την Τροία και να γυρίσουν στην πατρίδα τους, δεν υπάρχει άλλη λύση. Για μια μόνο μέρα ο Νεοπτόλεμος πρέπει να γίνει ένας αχρείος· θα του μείνει όλη η υπόλοιπη ζωή του για να είναι ένας έντιμος άνθρωπος (στ. 81-85).

D.F. Kitto, Η αρχαία ελληνική τραγωδία
(Μετ. Λ. Ζενάκου)

Φιλοκτήτης : Το παιδαγωγικό πρόβλημα

Στον *Φιλοκτήτη* τίθεται ευθέως το παιδαγωγικό πρόβλημα, ένα πρόβλημα που γίνεται οξύ και επίκαιρο εξαιτίας της διδασκαλίας των σοφιστών. Ο Οδυσσέας δρα στο δράμα αυτό ως «παιδαγωγός» του νεαρού Νεοπτολέμου, ο οποίος εισάγεται για πρώτη φορά ως πρόσωπο του έργου από τον Σοφοκλή. Ο Οδυσσέας προτείνει τη χρήση της γλώσσας ως μέσου εξαπάτησης του Φιλοκτήτη για να μεταβεί ο άρρωστος ήρωας στην Τροία και να συντελεστεί επιτέλους η άλωση της εχθρικής πόλης. Το δίλημμα που ανακύπτει δεν είναι απλό, καθώς αφενός τίθεται σε δοκιμασία ο ευγενής και ειλικρινής χαρακτήρας του Νεοπτολέμου, και αφετέρου η παρουσία του Φιλοκτήτη κρίνεται αναγκαία, για να δοθεί οριστικό τέλος στις ταλαιπωρίες των Ελλήνων που πολιορκούν την Τροία επί δέκα έτη, χωρίς αποτέλεσμα και με βαριές απώλειες. Ο Οδυσσέας δρα, επομένως, εκπροσωπώντας το γενικό συμφέρον (1294). Ο Σοφοκλής φαίνεται, ωστόσο, ότι συνηγορεί για μια λύση που θα βασίζεται στην έντιμη πειθώ, και όχι στα σκολιά ή βίαια μέσα. Επειδή η φιλία του άρρωστου ήρωα με τον νεαρό γιο του Αχιλλέα έχει οικοδομηθεί σε σαθρό έδαφος -στηρίχτηκε πάνω σ' ένα ψέμα- και έχει τραυματιστεί ανεπανόρθωτα, έστω και αν ο Νεοπτόλεμος έχει την πρόθεση να επιστρέψει το τόξο, γι' αυτό είναι τελικά απαραίτητη η επιφάνεια του Ηρακλή, που ανακοινώνει στον παλιό του φίλο τη βούληση του Δία, σύμφωνα με την οποία ο ήρωας πρέπει να μεταβεί στην Τροία. Ο Φιλοκτήτης πείθεται, ακολουθώντας ό,τι επιτάσσουν οι θεοί και η μοίρα, και λιγότερο το συμφέρον του συνόλου, που παρουσιάζει συμπτώματα βαθιάς σήψης.

Δανιήλ Ι. Ιακώβ, Η ποιητική της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας

Φιλοκτήτης : Η πολιτική διάσταση

Ο Σοφοκλής διάλεξε ενάντια στην παράδοση το γιο του Αχιλλέα για συνοδό του Οδυσσέα. Αναρωτιέται κανείς γιατί το έκανε. Ο ηρωικός Αχιλλέας και ο πονηρός Οδυσσέας βρίσκονται σε συνεχή αντίθεση, είναι δυο θεμελιακά διαφορετικές στάσεις και χαρακτήρες : στη διχασμένη σε δυο τάξεις και σε δυο κόμματα Αθήνα του πέμπτου προχριστιανικού αιώνα η ψυχολογική και ηθική αυτή αντίθεση έγινε επίκαιρη και πολιτικοποιήθηκε. Η δόξα του Αχιλλέα με κάθε θυσία και η επιτυχία του Οδυσσέα επίσης με κάθε θυσία έγιναν λογοτεχνικά σύμβολα στη διαμάχη των αριστοκρατών ηγετών, των αιχμαλωτισμένων στην άκαμπτη παραδοσιακότητά τους, με τους δημοκρατικούς και πολιτικούς και εμπόρους που

είχαν ριχτεί σε μια ανάλγητη παραδοπιστία και κατακτητικότητα. Η αποστολή του γιου του Αχιλλέα σαν συνοδού του Οδυσσέα έδινε στην τραγωδία του Φιλοκτήτη μια εκρηκτική πολιτική δύναμη και επέτρεπε στο Σοφοκλή να δώσει τη λύση της υπόθεσης με τη δραματική απόκλιση του Νεοπτολέμου από την πολιτική του εκβιασμού και το δόλου. Για πολλούς κριτικούς ο Νεοπτόλεμος είναι το κύριο πρόσωπο του έργου και ένας από τους ωραιότερους χαρακτήρες που δημιούργησε το ελληνικό θέατρο. Όμως αυτός ο Νεοπτόλεμος που ωριμάζει ηθικά, που ο χαρακτήρας του υφίσταται μια μεταβολή, υπάρχει μόνο στον ευλαβικό τρόπο ανάγνωσης των κλασσικών φιλολόγων. Οι ήρωες της ελληνικής τραγωδίας, κι εντελώς ιδιαίτερα οι ήρωες του Σοφοκλή, ακόμα και οι δευτερεύοντες, εκείνοι που δεν είναι ώριμοι για ηθικές αποφάσεις, δε μεταβάλλονται. Ο σοφόκλειος Νεοπτόλεμος είναι από την αρχή ως το τέλος του δράματος ο νεαρός που είναι γεμάτος φιλοδοξία και που το μοναδικό σταθερό χαρακτηριστικό του είναι η αστάθεια. Η φύση του ανθρώπου είναι η μοίρα του, έγραψε ο Ηράκλειτος. Όμως στην περίπτωση των ηρώων του Σοφοκλή φαίνεται μάλλον σαν η «μοίρα» τους να ήταν ο χαρακτήρας τους.

Γιαν Κοτ, Θεοφαγία : Δοκίμια για την αρχαία τραγωδία
(Μετ. Αγγέλα Βερυκοκάκη-Αρτέμη)

Φιλοκτήτης : Το δράμα της ραδιουργίας

Ο *Φιλοκτήτης* έγινε το πιο εξαίρετο και βαθύ αττικό έργο της ραδιουργίας, η ποιητική δικαιολόγηση για όλο το είδος του δράματος. Αυτή η ραδιουργία είναι εξίσου απομακρυσμένη από την πολιτική δράσημεταβολή που υφίσταται η έννοια της ραδιουργίας στον Ευριπίδη και από τη συναρπαστική περιπέτεια, το περίεργο συμβάν, το οποίο είναι μια άλλη μορφή που εμφανίζεται στον Ευριπίδη.

Στον *Φιλοκτήτη* του Σοφοκλή η ραδιουργία είναι βασισμένη καθαρά και απλά στην ανθρώπινη ανάγκη, προκαλεί ανθρώπινες επιθυμίες, αμφιβολίες και συμφορές : αυτή απομονώνει, προκαλεί συγκρούσεις, διχόνοιες και όχι μόνο εξαιτίας της ασυνήθιστης φύσης των περιστάσεων.

Σ' αυτό το δράμα μικρές πονηριές, παραπλανητικά μέσα εμφανίζονται ως ένα σημαντικό συστατικό στοιχείο της επιτυχίας και της νίκης. Με τον ίδιο τρόπο που ο Νεοπτόλεμος, σαν από την κληρονομιά του πατέρα του, έχει σκοπό τη νίκη, πρέπει αυτός με κάποιο τρόπο και σε κάποια χρονική στιγμή να έρθει σε συμφωνία με το στοιχείο της αγυρτείας, χωρίς το οποίο είναι προφανώς αδύνατο να ανελιχθεί στα ύψη αυτού του κόσμου. Εξ αιτίας αυτού η σχέση του με τη ραδιουργία αποτελεί ουσιώδες θέμα για το έργο· δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μια συμπληρωματική σχέση,

όπως αυτή του Ορέστη στην *Ηλέκτρα*. Θα ήταν λιγότερο δικαιολογημένο να θεωρήσει κανείς τη φύση και τη μοίρα του Φιλοκτήτη, του ανυποχώρητου ήρωα που πάσχει, χωρίς καμία αναφορά στην απάτη, η οποία σχεδιάζει να τον χρησιμοποιήσει χωρίς να λάβει υπόψη του τη θέση του ως ανθρώπινου όντος.

Karl Reinhardt, SOPHOKLES (αγγλ. μετ. H. Harvey & D. Harvey)
(απόδοση στην ελληνική Χ. Αλεξοπούλου)

Ο «Φιλοκτήτης» του Σοφοκλή

Στην αρχή του έργου (στ. 96-130), ο Νεοπτόλεμος λέγεται γιος του Οδυσσέα, αλλά μετά ο νέος γίνεται γιος, και κατόπι σύντροφος του Φιλοκτήτη. Ο Νεοπτόλεμος, που το ίδιο του το όνομα δείχνει, άλλωστε, τη νεότητα, εμφανίζεται σαν αναγκαστικός μεσολαβητής ανάμεσα στον Οδυσσέα και στον Φιλοκτήτη. Ο Οδυσσέας κι ο πληγωμένος ήρωας, κυριευμένοι και οι δυο από τον παροξυσμό τους, δεν μπορούν να επικοινωνήσουν. Όντας έφηβος, ο γιος του Αχιλλέα συνδέεται με την άγρια φύση, πράγμα που του επιτρέπει να ρθει σ' επαφή με τον Φιλοκτήτη· όντας στρατιώτης και μελλοντικός πολίτης, πρέπει να υπακούει στον «αξιωματούχο» Οδυσσέα. Η παρουσία όμως του Οδυσσέα δεν είναι πια αναγκαία, από τη στιγμή όπου οι δύο άλλοι εντάσσονται πάλι στην «κανονική» ζωή. Γι' αυτό, όταν πια φτάνει ο Ηρακλής για να λύσει το πρόβλημα που δημιουργήθηκε, ο Οδυσσέας έχει εξαφανιστεί, δεν παρευρίσκεται στην τελική σκηνή, όπου ο Ηρακλής δίνει τη λύση κι εξασφαλίζει την επιστροφή και του Φιλοκτήτη και του Νεοπτόλεμου στους κόλπους της πόλης.....
.....
.....

Όπως σ' όλα τα έργα του Σοφοκλή, το σχέδιο των θεών εκτελείται χωρίς να το συνειδητοποιούν τα πρόσωπα που ενεργούν. Η επανένταξη του Φιλοκτήτη στον κόσμο των ανθρώπων, που είναι κι ο σκοπός άλλωστε του εφηβικού άθλου του Νεοπτόλεμου, αρχίζει στην πραγματικότητα από τη στιγμή όπου ο Φιλοκτήτης, για πρώτη φορά μετά από δέκα χρόνια, ακούει να μιλούν ελληνικά, δηλαδή έρχεται πάλι σ' επαφή με τη γλώσσα (στ. 220-231). Κι αυτό που θα μπει σ' εφαρμογή είναι η πρόταση που του γίνεται να τον φροντίσουν και να τον γιατρέψουν στην Τροία. Αλλά το πιο σημαντικό ίσως είναι να δούμε με ποιον τρόπο θα γίνει ο Ηρακλής ο κήρυκας αυτού του οπλιτικού ιδανικού, που δεν λείπει ποτέ από το έργο. Και λέω σημαντικό, γιατί ο μύθος ήταν εδώ επιτακτικός. Κάθε Έλληνας ήξερε πως ο Φιλοκτήτης είχε σκοτώσει τον Πάρη σε *μονομαχία* με τα βέλη

του Ηρακλή, και είναι βέβαια δύσκολο να μεταγραφεί αυτός ο άθλος σε οπλιτική γλώσσα. Τι λέει όμως ο Ηρακλής στο τέλος του έργου; «Θα πας λοιπόν μαζί μ' αυτόν (δηλ. τον Νεοπτόλεμο) στην τρωική την πόλη.... και θα σκοτώσεις με τα τόξα μου τον Πάρη, αιτία όλων αυτών των συμφορών» (στ. 1423-1426)· κι ο θεός κάνει αμέσως μια διάκριση ανάμεσα σ' αυτό που θα κερδίσει το τόξο και σ' αυτό που θα κερδίσει ο Φιλοκτήτης με την προσωπική πολεμική του ανδρεία.....

.....

Από την ένωση ενός ανθρώπου κι ενός τόξου, περνά κανείς στην ένωση δύο ανθρώπων, δύο μαχητών. Κι ο Ηρακλής προσθέτει : «Σα δυο λιοντάρια που συμμερίζονται την ίδια μοίρα, ας φυλάγει αυτός εσένα και συ αυτόν» (*ἀλλ' ὡς λέοντε συννόμω φυλάσσετον οὗτος σὲ καὶ σὺ τόνδε*, στ. 1436-1437). Είναι ακριβώς ο όρκος που δίνει κι ο έφηβος, να μην εγκαταλείψει δηλαδή τον παραστάτη του.

Ζαν-Πιερ Βερνάν- Πιερ Βιντάλ-Νακέ, Μύθος και τραγωδία στην Αρχαία Ελλάδα (Μετ. Στέλλα Γεωργούδη)

Γιάννη Ρίτσου, «*Φιλοκτήτης*» (Ύστατο Προσωπείο)

(Καλοκαιριάτικο απόγευμα. Σε μιαν ερημική ακρογιαλιά νησιού - ίσως της Λήμνου. Τα χρώματα σβήνουν λίγο-λίγο. Ένα καράβι αραγμένο στο βραχώδη ορμίσκο. Ακούγονται οι φωνές και τα γέλια των ναυτών που λούζονται, γυμνάζονται, παλεύουν, λίγο πιο κάτω. Εδώ, έξω από μια βραχοσπηλιά, διαμορφωμένη σε κατοικία, κάθονται δυο άντρες - ο ένας ωραίος, γενειοφόρος, ώριμος, με αρρενωπή, πνευματική μορφή ο άλλος, γεροδεμένος νέος, με φλογερά, ερευνητικά κ' ερωτικά μάτια. Έχει κάτι απ'τα χαρακτηριστικά του Αχιλλέα, μα κάπως πιο εκπνευματωμένα, Σα νάναι ο γιος του, ο Νεοπτόλεμος. Ένα φτενό, αφανές φεγγάρι, μετακινείται αόριστα κι αργά κάπου στον ουρανό, ασημί, μέσα στις παρατεταμένες τριανταφυλλιές και μενεξελιές ανταύγειες του ηλιοβασιλέματος. Φαίνεται πως ο ώριμος άντρας, ύστερ' από χρόνια μόνωσης και σιωπής, είχε μιλήσει πολύ στον Νέο, σ' αυτόν τον απροσδόκητο επισκέπτη του, πούχε φτάσει μόλις πριν δυο ώρες, και τώρα σωπαίνει πάλι, βαθύς, κορεσμένος, κουρασμένος από μιαν άλλη, ανώφελη κι αυτήν, μα ανθρώπινη κούραση και θλίψη. Μια αόριστη τύψη σκιάζει το ευρύ μέτωπό του. Ωστόσο παρατηρεί ακόμη το εξαίσιο πρόσωπο του Νέου, σαν κάτι να περιμένει. Στο βάθος της σπηλιάς αντιλαμπίζουν πότε-πότε τα όπλα του- η μεγάλη καλοδουλεμένη ασπίδα του με παραστάσεις απ' τους άθλους του Ηρακλή, και

τα τρία φημισμένα του δόρατα - μοναδικά στο είδος τους. Ο Νέος, Σα να παίρνει μια δύσκολη απόφαση, αρχίζει να μιλάει:).

(Αποσπάσματα)

Όταν θα φτάσουμε στην Τροία, το ξύλινο άλογο, που σούλεγα,
θάναι έτοιμο πια. Εκεί μέσα θα κρυφτώ μαζί με τα όπλα σου.
Αυτό θάναι
το προσωπείο το δικό μου, και των όπλων σου άλλωστε. Έτσι
μόνον
τη νίκη θα κερδίσουμε. Αυτό θάναι
η νίκη μου,- κ' η νίκη σου θέλω να πω. Θάναι η νίκη
όλων μαζί των Ελλήνων και των Θεών τους.- Τι να γίνει;
μονάχα τέτοιες νίκες υπάρχουν. Ας πηγαίνουμε.

Πέρασαν πια τα δέκα χρόνια. Πλησιάζει το τέλος.
Έλα να δεις ό,τι πρόβλεψες, να δεις με τι λαχτάρα
ανταλλάξαμε τόσους νεκρούς μας· με τις δικές μας εχθρότητες
ανταλλάξαμε τους παλιούς μας εχθρούς. Μέσα στα ερείπια,
που οι στήλες των καπνών θα υψώνονται κάθετα προς τον ήλιο,
ανάμεσα στους σκοτωμένους, τις πεσμένες ασπίδες, τους τροχούς
των δίφρων,
ανάμεσα στους γόους των νικημένων και των νικητών, το δικό σου
νοητικό, μειλίχιο χαμόγελο θα μας είναι ένα φέγγος,
η δική σου επιείκεια και σιωπή, μια πυξίδα.
. . . . . .
. . . . . .
Γι' αυτή την ώρα, τουλάχιστον, μείνε κοντά μας. Αυτό μας
χρειάζεται
περισσότερο ακόμη κι απ' τα όπλα σου. Και το γνωρίζεις.
Ιδού το προσωπείο που σου έφερα. Φόρεσέ το. Πηγαίνουμε.

(Ο ήρεμος γενειοφόρος, πήρε το προσωπείο και το ακούμπησε χάμω. Δεν το φόρεσε. Το πρόσωπό του λίγο-λίγο μεταμορφώνεται. Γίνεται πιο νέο, πιο θετικό, πιο παρόν. Σα ν' αντιγράφει το προσωπείο. Μεγάλη παύση κι αναμονή. Ένα άστρο έπεσε. Ο νέος ένιωσε ένα ελάχιστο φύσημα, στο πρόσωπό του και τα μαλλιά του χώρισαν στρωτά στη μέση από μόνα τους, σαν από μια λεπτή, χρυσή χτένα. Κάτω, στ' ακρογιάλι, ακούγεται το τραγούδι των ναυτών - ένα απροσποίητο, λαϊκό τραγούδι, περικλείνοντας σκοινιά, κατάρτια, κωπηλάτες, άστρα, πίκρα πολλή και λεβεντιά και καρτερία - όλη τη σκοτεινή, σπιθόβολη θάλασσα, όλη την απεραντοσύνη,

σε ανθρώπινα μέτρα. Ίσως νάταν το ίδιο τραγούδι, που, από άλλο δρόμο, είχε γνωρίσει κι ο Ερημίτης. Κ' ίσως γι'αυτό να πήρε την απόφασή του. Σηκώθηκε ήσυχα, έφερε απ' τη σπηλιά τα όπλα του, τα παρέδωσε στον Νέο, τον άφησε να περάσει μπροστά, και τον ακολούθησε προς το ακρογιάλι. Καθώς προχωρούσε ανάμεσα στις πέτρες και στα ξεράγκαθα, έβλεπε τα όπλα του που προπορεύονταν, να λαμπυρίζουν στην αστροφεγγιά κι άκουγε ν' αντηχεί στο μέταλλό τους το τραγούδι των ναυτών. Κ'είταν έτσι Σα ν'ακολουθούσε όχι τον Νέο, αλλά τα ίδια του τα όπλα, βαδίζοντας προς τα εκεί που έδειχναν πάντα οι στιλπνές, καλοακονισμένες αιχμές τους - εναντίον του θανάτου. Κ' εκείνο το προσωπείο είχε απομείνει εκεί πάνω, στα βράχια, έξω απ' τη σπηλιά, λαμπυρίζοντας κι αυτό μες στη μυστηριώδη μακαριότητα της νύχτας, με μια παράξενη, ακατανόητη κατάφαση).

ΛΕΞΙΚΟ ΒΑΣΙΚΩΝ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Άγγελος Ο ηθοποιός που μεταφέρει ειδήσεις για όσα συνέβησαν μακριά από τη σκηνή και συντελεί έτσι στην ενότητα της υπόθεσης.

Αμαρτία Η άστοχη ενέργεια του τραγικού ήρωα. Ο όρος στην Ποιητική του Αριστοτέλη δηλώνει το διανοητικό λάθος και όχι την ηθική παρεκτροπή. Αυτό το λάθος όμως μπορεί να οδηγεί σε παράβαση του ηθικού νόμου.

Αναγνώριση Η μεταστροφή από την άγνοια στη γνώση. Είναι δηλαδή η ανακάλυψη της στενής και συγγενικής σχέσης που συνδέει δύο πρόσωπα, γεγονός που μεταστρέφει την πορεία των πραττομένων. Στην περίπτωση της αυτοαναγνώρισης οι ήρωες των δραμάτων προχωρούν από την άγνοια στη γνώση της πραγματικής τους ταυτότητας.

Αντιλαβή Διάσπαση του στίχου σε δύο ή τρία μέρη.

Αντιστροφή Σύστημα στίχων που ακολουθεί και αντιστοιχεί στη στροφή. Την αντιστροφή τραγουδούσε το β' ημιχόριο.

Βροντείο Μηχανή που χρησίμευε για την απομίμηση της βροντής.

Δέση Η πλοκή της υπόθεσης ως εκεί που η ευτυχία ή η δυστυχία του τραγικού ήρωα κορυφώνεται.

Διάζωμα Οριζόντιος πλατύς διάδρομος που χώριζε το κοίλο του θεάτρου σε τμήματα.

Διάνοια Οι ιδέες που διατυπώνουν τα πρόσωπα της τραγωδίας και τα επιχειρήματα που φέρνουν για την υποστήριξή τους.

Διδασκαλία Η παράσταση της τραγωδίας στο θέατρο. Διδασκαλίες λέγονταν και τα επίσημα πρακτικά των δραματικών αγώνων. Αυτά γράφονταν σε πλάκες, που φυλάσσονταν στο δημόσιο αρχείο, και περιείχαν : τα ονόματα των τριών ποιητών που συμμετείχαν στους δραματικούς α-

γώνες, των χορηγών και των πρωταγωνιστών, τους τίτλους των δραμάτων και το αποτέλεσμα τής κρίσης.

Διθύραμβος Χορικό εγκωμιαστικό άσμα προς τιμή του Διονύσου. Το έψαλλε χορός λατρευτών γύρω από τον βωμό του θεού. Από τον διθύραμβο προήλθε η τραγωδία.

Δράμα Θεατρικό-ποιητικό έργο προορισμένο για παράσταση και όχι για απλή ανάγνωση ή απαγγελία. Αποτελείται από τον ποιητικό λόγο, τη μουσική και την όρχηση. Τα είδη του δράματος είναι : η τραγωδία, το σατυρικό δράμα και η κωμωδία.

Δράση Είναι το χαρακτηριστικό στοιχείο της τραγωδίας και αναφέρεται στην κίνηση των προσώπων. Η δράση διακρίνεται σε εσωτερική και εξωτερική. Η εσωτερική «συνίσταται στην ψυχική κίνηση των προσώπων, στην αντιθετική κίνηση των παθών, των συναισθημάτων και πιο πολύ στη σύγκρουση των προσώπων και στην πάλη των ιδεών. Εξωτερική είναι η δράση της εισόδου και εξόδου των προσώπων στη σκηνή». (Β. Καλογεράς).

Εκκύκλημα Χαμηλό τραπέζι με τροχούς (φορείο), πάνω στο οποίο τοποθετούσαν ομοιώματα νεκρών, γιατί σπάνια παρουσιαζόταν φόνος ή αυτοκτονία μπροστά στα μάτια των θεατών.

Έκσταση Συναισθηματική μέθη που ταύτιζε τους υποκριτές και τους άντρες του χορού με άλλα πρόσωπα, τους σατύρους, και τους μετέθετε σε μια κατάσταση θεϊκή. Για την επιτυχία της έκστασης τα πρόσωπα του δράματος μεταμφιέζονταν.

Έλεος Η συμπόνια που ένιωθε ο θεατής για τον τραγικό ήρωα και τα βάσανά του. Ο τραγικός ήρωας *ἀναξιοπαθεῖ·* τα βάσανά του είναι πολύ πιο οδυνηρά, απ' όσο αντέχει το αίσθημα δικαιοσύνης του θεατή.

Ενότητες της Μορφικά στοιχεία της τραγωδίας, κατά τα οποία περιο-

τραγωδίας ρίζεται η δράση σε τόπο και χρόνο. Οι τρεις ενότητες της τραγωδίας είναι : η ενότητα της υπόθεσης (μύθου), η ενότητα του χρόνου και η ενότητα του τόπου.

Εξάγγελος Το πρόσωπο που μεταφέρει έξω στη σκηνή όσα φριχτά έγιναν μέσα στο ανάκτορο ή στο ναό.

Εξάρχων Πρωτοτραγουδιστής. Αυτός που άρχιζε το τραγούδι το οποίο επαναλάμβανε ο χορός.

Έξοδος Το τελευταίο μέρος της τραγωδίας, που αρχίζει ύστερα από το τελευταίο στάσιμο.

Επεισόδιο Ό,τι σήμερα ονομάζουμε *πράξη*. Τα επεισόδια συνιστούν το κυρίως δραματικό μέρος του έργου, γιατί περιέχουν τις συγκρούσεις των προσώπων και προωθούν την εξέλιξη του μύθου.

Επιβράδυνση Η καθυστέρηση της εξέλιξης του δράματος για λόγους θεατρικής οικονομίας.

Επωδός Ποιητική στροφή που ακολουθεί ύστερα από τις στροφές και τις αντιστροφές στα χορικά.

Η από της τραγωδίας ηδονή Η χαρακτηριστική ηδονή (*οἰκεία ἡδονή*, κατά τον Αριστοτέλη) που προσφέρει η τραγωδία. Η ηδονή αυτή είναι βαθύτερη και ουσιαστικότερη από αυτήν που προσφέρουν άλλα είδη της λογοτεχνίας, γιατί προέρχεται από ένα είδος τέχνης τόσο σύνθετο και ζωντανό και κυρίως από την πρόκληση του *ἐλέου* και του *φόβου*.

Ήθος Ο χαρακτήρας του τραγικού ήρωα. Το ήθος πρέπει να είναι *χρηστόν* (ευγενικό), *ἁρμόττον*, (ταιριαστό για κάθε φύλο, τάξη και ηλικία), *ὅμοιον* (φυσικό) και *ὁμαλόν* (αμετάβλητο).

Θεατρική οικονομία Η διάταξη των εσωτερικών στοιχείων του δράματος με τέτοιο τρόπο, ώστε να υποδηλώνονται όλα τα απαραίτητα σκηνικά στοιχεία μέσα στο ίδιο το κείμενο και συγχρόνως να εξασφαλίζεται η ενότητα της υπόθεσης. Έτσι

το ενδιαφέρον του θεατή διατηρείται αμείωτο και επιτυγχάνονται οι στόχοι του ποιητή.

Θεατρώνης Ο εργολάβος του θεάτρου στον οποίο πληρωνόταν το εισιτήριο για τις παραστάσεις. Υποχρεωνόταν να καταβάλλει ένα ποσό από τις εισπράξεις στο δημόσιο ταμείο και να φροντίζει για την καλή κατάσταση του θεάτρου και των σκευών του.

Θεολογείο Είδος εξώστη στη στέγη της σκηνής απ' όπου μιλούσαν οι θεοί ή οι ημίθεοι.

Θεωρικά Χρήματα από το δημόσιο ταμείο που δίνονταν στους άπορους Αθηναίους, για να πληρώνουν το εισιτήριο του θεάτρου. Από την εποχή του Περικλή τα θεωρικά τα έπαιρναν όλοι οι πολίτες.

Θυμέλη Βωμός του Διονύσου στο μέσο της ορχήστρας του αρχαίου θεάτρου.

Κάθαρση Ο δυσκολότερος όρος στην Ποιητική του Αριστοτέλη. Έχουν δοθεί πολλές διαφορετικές ερμηνείες από τον 15ν αι. έως σήμερα. Η άποψη που επικρατεί είναι ότι με την κάθαρση, την οποία προκαλεί η τραγωδία ως έργο τέχνης, οι θεατές ανακουφίζονται και ηρεμούν ψυχικά, γιατί διαπιστώνουν είτε την ηθική νίκη του τραγικού ήρωα ή την αποκατάσταση της ηθικής τάξης. Γενικότερα οι θεατές, καθώς ζουν έντονα τον ανθρώπινο μύθο μέσα στο τραγικό μεγαλείο του έργου, λυτρώνονται, με τη μαγεία της τέχνης, και γίνονται ελεύθεροι και ανώτεροι άνθρωποι.

Κατά το εικός και το αναγκαίον Αριστοτελική αισθητική αρχή, που αποτελεί κριτήριο επιτυχίας του τραγικού μύθου. Σημαίνει ότι η μορφή, η η πλοκή και η σύνθεση της τραγωδίας πρέπει να είναι στοιχεία φυσικά, εύλογα, λογικά, αληθοφανή *(εἰκός)*• ακόμη ότι πρέπει να συμφωνούν με την αισθητική και την ηθική αναγκαιότητα *(ἀναγκαῖον)*.

Κερκίδες Τα σφηνοειδή τμήματα ανάμεσα στις σκάλες του κοίλου.

Κόθορνοι Υποδήματα με πολύ χοντρό πέλμα, για να μεγαλώνουν το ανάστημα του ηθοποιού, ώστε να φαίνεται πιο επιβλητικός και μεγαλοπρεπής.

Κοίλο Χώρος που κάθονταν οι θεατές. Ήταν το κυρίως θέατρο που ονομάστηκε κοίλο εξαιτίας του σχήματός του. Οριζόντιες ζώνες το χώριζαν σε τμήματα, τα διαζώματα, ενώ κάθετες σκάλες διευκόλυναν τη διακίνηση.

Κομμός Θρηνητικό άσμα που το τραγουδούσαν αμοιβαία ο χορός και ένας ή δύο ηθοποιοί.

Κωμωδία Το τρίτο είδος του αρχαίου δράματος, που επιδίωκε μέσα από τη φάρσα, το γέλιο και την ευθυμία, να ασκήσει κριτική, ώστε να διορθωθούν ορισμένες επιβλαβείς ή επικίνδυνες για την πόλη καταστάσεις. Άρα, ο σκοπός της ήταν διδακτικός, όπως και της τραγωδίας.

Λέξη Η ποικιλία των εκφραστικών μέσων, το ύφος.

Λογείο Εξέδρα μπροστά στη σκηνή που αργότερα κάλυψε και μέρος της ορχήστρας, πάνω στην οποία μιλούσαν και έπαιζαν οι ηθοποιοί.

Λύση Η μεταβολή της κατάστασης και η τελική έκβαση της τραγωδίας.

Μέλος Η μελωδία, τα μουσικά στοιχεία της τραγωδίας.

Μηχανή ή αιώρα Είδος γερανού με καλάθι, που χρησίμευε για να παρουσιάζουν θεούς ή ημίθεους. Είναι γνωστή η φράση : *ἀπό μηχανῆς θεός.*

Μονωδίες ή διωδίες Άσματα που τραγουδούσαν ένας ή δύο ηθοποιοί.

Μύθος Η υπόθεση του δράματος, το *σενάριο.*

Ορχήστρα Ένα από τα μέρη του θεάτρου. Ήταν κυκλικός χώρος, με βωμό του Διονύσου στη μέση, όπου *ὠρχεῖτο* (εκτελούσε ρυθμικές κινήσεις) ο χορός.

Όψη Η σκηνογραφία και η ενδυματολογία.

Πάθος ή πάθη Κατά τον Αριστοτέλη, είναι τα σωματικά παθήματα (τραυματισμοί ή φόνοι) των ηρώων της τραγωδίας που διεγείρουν στους θεατές ισχυρά συναισθήματα ελέου και φόβου.

Πάροδος Άσμα που τραγουδούσε ο χορός κατά την είσοδό του στην ορχήστρα. Πάροδοι ονομάζονταν και οι δύο είσοδοι που οδηγούσαν από αριστερά και δεξιά στην ορχήστρα.

Περίακτοι Δύο ξύλινοι πρισματικοί στύλοι με πίνακες στερεωμένους πάνω τους, που περιστρέφονταν γύρω από άξονα και άλλαζαν, όταν χρειαζόταν, τη σκηνογραφία.

Περιπέτεια Αποτελεί στοιχείο της υπόθεσης του τραγικού μύθου. Κατά τον Αριστοτέλη σημαίνει τη μεταστροφή της τύχης των ηρώων αντίθετα από αυτό που επιδιώκουν.

Προάγων Εκδήλωση που γινόταν παραμονές των εορτών στο ωδείο. Οι ποιητές παρουσίαζαν στο θεατρικό κοινό τον θεατρικό τους όμιλο και έδιναν πληροφορίες για τα έργα που θα παρουσίαζαν.

Πρόλογος Το μέρος της τραγωδίας που προηγείται της εισόδου του χορού· σημαίνει τον πρώτο λόγο του ηθοποιού.

Προοικονομία Προειδοποίηση, προδιάθεση για κάτι που θα ακολουθήσει.

Προσωπείο Προσωπίδα, μάσκα. Τα προσωπεία ήταν ποικίλα, ανάλογα με τις σκηνές και τα είδη του δράματος.

Ραβδούχοι Ήταν οι επιμελητές της τάξης στον χώρο του θεάτρου.

Σατυρικό δράμα Ένα από τα τρία είδη του αρχαίου δράματος, που οφείλει την ονομασία του στους μεταμφιεσμένους σε σατύρους άνδρες του χορού. Σκοπός του σατυρικού δράματος ήταν να προκαλέσει το γέλιο και να ξεκουράσει τους

θεατές από την ένταση και τη συγκίνηση, που είχαν νιώσει από τις τραγωδίες.

Σκευή Ό,τι φορούσε ή κρατούσε ο ηθοποιός την ώρα της παράστασης : προσωπείο, ενδυμασία, κόθορνοι, σύμβολα της εξουσίας.

Σκηνή Ξύλινο παράπηγμα κοντά στην ορχήστρα, όπου οι υποκριτές άλλαζαν ενδύματα και προσωπείο και περίμεναν τη σειρά τους να εμφανιστούν. Στο μπροστινό μέρος της σκηνής κατασκευάστηκε το *λογείο* που έπαιζαν οι ηθοποιοί.

Στάσιμο Άσμα που τραγουδούσε ο χορός ύστερα από ένα επεισόδιο και ενώ είχε λάβει θέση (*στάσιν*) στην ορχήστρα.

Στιχομυθίες Διάλογος των ηθοποιών στίχο με στίχο.

Στροφή Σύστημα στίχων σε ενότητα με νοηματική, συνήθως, αυτοτέλεια. Τη στροφή τραγουδούσε το α□ ημιχόριο.

Τετραλογία Τέσσερα δράματα του ίδιου ποιητή που παριστάνονταν την ίδια μέρα : τρεις τραγωδίες και ένα σατυρικό δράμα.

Τραγική ή δραματική ειρωνεία Δραματική οικονομία, κατά την οποία τα πρόσωπα της τραγωδίας αγνοούν την τραγική κατάσταση, στην οποία βρίσκονται, ενώ την γνωρίζουν οι θεατές.

Τραγική παρέκταση Τεχνική του ποιητή να δημιουργεί μια χαρούμενη και αισιόδοξη ατμόσφαιρα στο έργο, πριν από το τραγικό τέλος, που είναι η τελική καταστροφή.

Τραγικός τρόπος Είδος μουσικής που τραγουδούσαν οι χορευτές, μεταμφιεσμένοι σε τράγους, δηλαδή σατύρους.

Τραγικότητα Κατάσταση που υποδηλώνει τη σύγκρουση του τραγικού ήρωα με υπέρτερες δυνάμεις (μοίρα, θεία δίκη, κ.α.). Συμπεριλαμβάνει ακόμη και τη μετάβαση από την άγνοια στη γνώση, μέσα από την περιπλοκή του ήρωα σε αντιφατικές καταστάσεις, διλήμματα και αδιέξοδα, με συ-

νέπειες τα αισθήματα ενοχής, μοναξιάς, συντριβής ή και λύτρωσης.

Τραγωδία Θεατρικό-ποιητικό είδος του αρχαίου δράματος, όπου παριστάνονται συγκρούσεις και μεταπτώσεις προσώπων από την ευτυχία στη δυστυχία και αντίστροφα. Το τέλος της τραγωδίας συνδέεται με τη λύτρωση των ηρώων ή τη συντριβή τους.

Ύβρις Η τάση του ήρωα να ξεπερνά τα όρια που θέτει η ανθρώπινη φύση του, να παραβιάζει την παγκόσμια ηθική τάξη και να συγκρούεται με τους θεϊκούς νόμους.

Υποκριτής Ηθοποιός

Υπόρχημα Ζωηρό και χαρούμενο άσμα που συνοδεύεται από χορό. Τα υπορχήματα ψάλλονταν συνήθως προς τιμή του Απόλλωνα.

Φόβος Η ανησυχία που συνέχει την ψυχή του θεατή για την τύχη του ήρωα και για τους κινδύνους στους οποίους αυτός είναι εκτεθειμένος.

Χαρώνειες κλίμακες Είδος καταπακτής που επέτρεπε την άνοδο στη σκηνή των νεκρών, όταν το απαιτούσε η εξέλιξη του έργου.

Χορηγός Πλούσιος Αθηναίος που αναλάμβανε τις δαπάνες για τη διδασκαλία του χορού. Η λειτουργία αυτή λεγόταν *χορηγία*.

Χορός Ομάδα ατόμων που τραγουδούσε και χόρευε τα χορικά άσματα με συνοδεία αυλού.

Ωδείο Στεγασμένο θέατρο στο οποίο γίνονταν μουσικές εκδηλώσεις και ο *προάγων* των δραματικών παραστάσεων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή **σελ. 9-34**
- Το δράμα 9
- Η τραγωδία 11
- Το αρχαίο θέατρο 15
- Οι δραματικοί αγώνες 18
- Οι συντελεστές της παράστασης 20
- Οι πρόδρομοι των μεγάλων τραγικών 24
- Οι τρεις μεγάλοι τραγικοί 24

2. Σοφοκλέους Αντιγόνη **30-204**
- Η Αντιγόνη - Ο μύθος των Λαβδακιδών 30
- Υπόθεσις Αριστοφάνους Γραμματικού 32
- Διάγραμμα της τραγωδίας 33
- Τα πρόσωπα του έργου 33
- Α' Μέρος : Κείμενο - Γλωσσικά σχόλια - Μετάφραση 35
- Β' Μέρος : Ερμηνευτικά σχόλια - Ασκήσεις 141
- Γενική θεώρηση της τραγωδίας 203

3. Σοφοκλέους Φιλοκτήτης **205-402**
- Ο Φιλοκτήτης - Ο μύθος του 209
- Υπόθεσις Φιλοκτήτου 212
- Διάγραμμα της τραγωδίας 213
- Τα πρόσωπα του έργου 213
- Α' Μέρος : Κείμενο - Γλωσσικά σχόλια - Μετάφραση 217
- Β' Μέρος : Ερμηνευτικά σχόλια - Ασκήσεις 325
- Γενική θεώρηση της τραγωδίας 399

4. Επίμετρο **403-427**
- Κείμενα (Αντιγόνη - Φιλοκτήτης) 405
- Λεξικό βασικών θεατρικών όρων 419

5. Περιεχόμενα **427**

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

ΕΚΔΟΣΗ 2010 - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 110.000 - ΑΡ. ΣΥΜΒΑΣΗΣ 36/17-2-10

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α.Ε. - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ Ι. - ΚΟΥΚΙΑΣ Λ. - ΛΙΑΠΗΣ Γ. Ο.Ε.